Міністерство фінансів України
Державний податковий університет
Факультет податкової справи, обліку та аудиту

Привілейований інститут управлінських бухгалтерів (CIMA),
Інститут аграрного розвитку в Центральній
та Східній Європі імені Лейбніца (IAMO, Німеччина)
Балтійська міжнародна академія (Латвія),
Технічний університет Молдови (Молдова),
Недержавний навчальний заклад Academia CDE (Польща),
Федерація професійних бухгалтерів та аудиторів України,
Професійна організація аудиторів, бухгалтерів та викладачів ОКД

Збірник матеріалів

IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції

СИНЕРГЕТИЧНІ ДРАЙВЕРИ РОЗВИТКУ ОБЛІКУ, ПОДАТКОВОГО АУДИТУ ТА БІЗНЕС-АНАЛІТИКИ

Ірпінь – 2025 рік

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПОДАТКОВОЇ СПРАВИ, ОБЛІКУ ТА АУДИТУ
ПРИВІЛЕЙОВАНИЙ ІНСТИТУТ УПРАВЛІНСЬКИХ БУХГАЛТЕРІВ (СІМА)
ІНСТИТУТ АГРАРНОГО РОЗВИТКУ В ЦЕНТРАЛЬНІЙ ТА СХІДНІЙ ЄВРОПІ
ІМЕНІ ЛЕЙБНІЦА (ІАМО), НІМЕЧЧИНА
БАЛТІЙСЬКА МІЖНАРОДНА АКАДЕМІЯ (ЛАТВІЯ)
ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ МОЛДОВИ (МОЛДОВА)
НЕДЕРЖАВНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ACADEMIA CDE (ПОЛЬЩА)
ФЕДЕРАЦІЯ ПРОФЕСІЙНИХ БУХГАЛТЕРІВ ТА АУДИТОРІВ УКРАЇНИ
ПРОФЕСІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ АУДИТОРІВ, БУХГАЛТЕРІВ ТА ВИКЛАДАЧІВ ОКД

СИНЕРГЕТИЧНІ ДРАЙВЕРИ РОЗВИТКУ ОБЛІКУ, ПОДАТКОВОГО АУДИТУ ТА БІЗНЕС-АНАЛІТИКИ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції

06 травня 2025 року

ЕЛЕКТРОННЕ ВИДАННЯ

Ірпінь
2025

УДК 657.1:519.21]:657.6:336.22(06)
ББК 65.052.2я431
С 38

Рекомендовано до друку Вченою радою
Державного податкового університету
(протокол № 15 від 29 травня 2025 р.)

С 38 **Синергетичні драйвери розвитку обліку, податкового аудиту та бізнес-аналітики** [Електронне видання] : збірник тез за матеріалами IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Ірпінь, 06 травня 2025 р. – Ірпінь : Державний податковий університет, 2025. – 588 с. – PDF-формат ; мережеве видання ; інституційний репозитарій.
ISBN 978-966-337-762-9

До збірника увійшли тези доповідей учасників IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Синергетичні драйвери розвитку обліку, податкового аудиту та бізнес-аналітики».

Публікації відображають результати наукових пошуків авторів, присвячені висвітленню актуальних питань, пов’язаних з бухгалтерським обліком, оподаткуванням та бізнес-аналітикою; реформами в управлінні публічними фінансами; обліково-інформаційними системами; моделюванням та управлінням соціально економічними процесами; повоєнним економічним відновленням бізнесу, територіальних громад і регіонів України; з глобальними тенденціями та перспективами розвитку світової економіки й України.

Видання розраховане на широке коло читачів, які цікавляться окресленою проблематикою.

Редакційна колегія не завжди поділяє позицію авторів.
За точність викладеного матеріалу відповідальність покладається на авторів.

УДК 657.1:519.21]:657.6:336.22(06)
ББК 65.052.2я431

ISBN 978-966-337-762-9 © Державний податковий університет, 2025

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Серебрянський Д. М., канд. екон. наук, с.н.с., доцент, в. о. ректора Державного податкового університету – голова організаційного комітету;

Смірнова О. М., канд. екон. наук, с.н.с., доцент, проректор з наукової роботи Державного податкового університету – заступник голови організаційного комітету;

Краєвський В. М., д-р екон. наук, професор, декан факультету податкової справи, обліку та аудиту – заступник голови організаційного комітету;

Андрущенко В. Л., д-р екон. наук, професор, професор кафедри адміністрування податків;

Белінська Я. В., д-р екон. наук, професор, професор кафедри економічної політики, маркетингу та бізнес-аналітики;

Іванишина О. С., канд. екон. наук, доцент, завідувач кафедри фіскального адміністрування;

Ізмайлов Я. О., д-р екон. наук, професор, професор кафедри адміністрування податків;

Лекарь С. І., д-р юрид. наук, професор, професор кафедри адміністрування податків;

Лісовий А. В., д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри обліку та аудиту;

Метелиця В. М., д-р екон. наук, с.н.с., професор кафедри обліку та аудиту;

Мискін Ю. І., д-р екон. наук, професор, професор кафедри економічної політики, маркетингу та бізнес-аналітики;

Паянок Т. М., канд. екон. наук, доцент, завідувач кафедри економічної політики, маркетингу та бізнес-аналітики;

Скорик М. О., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економічної політики, маркетингу та бізнес-аналітики;

Слюсарєва Л. В., д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри управління та бізнес-адміністрування;

Швабій К. І., д-р екон. наук, професор, професор кафедри адміністрування податків.

ЗМІСТ

Секція 1. Облік і оподаткування: інформаційний та контрольно-аналітичний аспекти

Андрусова Надія
ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО АУДИТУ 23

Білобровенко Тетяна
ОСОБЛИВОСТІ КОНТРОЛЮ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ 26

Боровик Анастасія
СУТНІСТЬ ТА ЕКОНОМІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ
КОНСОЛІДОВАНОЇ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ 30

Вакулко Анна
ОПТИМІЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ
ЗА ДОПОМОГОЮ СПЕЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМНИХ ПРОДУКТІВ 34

Говда Галина
ОБЛІК ЗБИТКІВ, СПРИЧИНЕНИХ ВОЄННИМИ ДІЯМИ:
ПРОБЛЕМИ ВИЗНАННЯ, ОЦІНКИ ТА ОПОДАТКУВАННЯ
ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВ, ЯКІ ЗВІТУЮТЬ ЗА МСФЗ..... 37

Гресь Наталія
ДИСКУСІЙНІ АСПЕКТИ УЖИВАННЯ ТЕРМІНУ
«СОБІВАРТІСТЬ РЕАЛІЗОВАНИХ ТОВАРІВ»..... 40

Грищук Ганна, Вишняк Анастасія
АДМІНІСТРУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ПОДАТКУ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ 43

Гуріна Наталія
ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА ЯК ЧИННИК
ФОРМУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ
В ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ..... 46

Даниленко Софія, Мискіна Оксана
АСИМЕТРІЯ ІНФОРМАЦІЇ У ВІДНОСИНАХ
«ПЛАТНИК ПОДАТКІВ – ДЕРЖАВА»: НАСЛІДКИ
ДЛЯ ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ..... 49

Дмитренко Аліна
ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ ТА ЇЇ ОСОБЛИВОСТІ 51

Дорофєєва Анастасія
ГАРМОНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО
БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ МСФЗ ЯК УМОВА
ЕФЕКТИВНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ
В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОСТІР 55

Жигало Анна
ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ ЯК ІНСТРУМЕНТ
УПРАВЛІННЯ ПОДАТКОВИМ НАВАНТАЖЕННЯМ..... 59

Занько Борис
ОБЛІКОВІ АСПЕКТИ ПЕРЕОЦІНКИ ТОВАРІВ
НА ПІДПРИЄМСТВАХ ТОРГІВЛІ..... 62

Зелена Марина
ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ 64

Івасюк Олег
ВИКОРИСТАННЯ АНАЛІТИЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ
ДЛЯ ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ 67

Іщенко Віталій, Ковальчук Ліза
ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕЗУЛЬТАТАМИ
ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА 69

Іщенко Віталій, Тітова Анастасія
ПРОБЛЕМИ ОЦІНКИ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ
ТА СПОСОБИ ЇХ ВИРІШЕННЯ 71

Капуза Валерія
ІНСТРУМЕНТИ АНАЛІЗУ СТАТИСТИЧНИХ ДАНИХ
І МОДЕЛЮВАННЯ: СУЧАСНІ ПРОГРАМНІ РІШЕННЯ 73

Кіян Інна
СИСТЕМА БАНКІВСЬКОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ
ЗА УЧАСНИКАМИ РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ 76

Кучеренко Сергій
ОСНОВНІ СХЕМИ УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ
ПОДАТКІВ В УКРАЇНІ ТА СПОСОБИ ЇХ НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ 79

Лега Ольга, Мамченко Анна, Якименко Наталія
ПРОЗОРІСТЬ І ЗВІТНІСТЬ ЯК ЧАСТИНА
УПРАВЛІНСЬКОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ 82

Лега Ольга, Срібна Ольга, Сидоренко Ксенія
ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ОРЕНДНОЇ ПЛАТИ ЗА ЗЕМЛЮ 85

Лінива Катерина
ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МЕТОДИКИ
СУДОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ
У СПРАВАХ УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ 89

Лісовий Андрій
АНАЛІЗ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ 92

Лобач Анна, Рябчук Оксана
ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
АУДИТОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ 95

Мельничук Борис
ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ НОРМ ЗВІТУВАННЯ
ЗІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ У СФЕРІ АУДИТУ 97

Міщенко Тетяна, Костенко Анастасія
ПОДАТКОВІ РИЗИКИ В ЛАБІРИНТІ
ТРАНСКОРДОННИХ ОПЕРАЦІЙ: ЗАВДАННЯ
ТА ФУНКЦІЇ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ 100

Моргуненко Артем
АНАЛІЗ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ
В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ 104

Muntean Neli, Kolisnyk Olena
INTEGRATIVE ACCOUNTING MODEL FOR ACHIEVING
SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS 107

Найденко Олексій, Торяник Віолета
ПРОБЛЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ІМПОРТНИХ ОПЕРАЦІЙ 110

Паянок Тетяна, Кім Артем
ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ 114

Переясловська Дар'я
ТРАНСФОРМАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ
ТА ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ ПІД ВПЛИВОМ
ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ 117

Поставець Сергій, Рябчук Оксана
АУДИТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ КРИЗОВИМ СИТУАЦІЯМ
НА ПІДПРИЄМСТВІ 120

Приболовець Ірина
БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК І АНАЛІЗ ЗНОСУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ 123

Проскура Катерина
ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ ПДВ ОПЕРАЦІЙ
З ІМПОРТУ ПОСЛУГ 126

Радіонова Наталія
АНАЛІЗ КОНТРОЛЮ ЯКОСТІ АУДИТОРСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ 130

Рябчук Оксана, Коваль Софія
АНАЛІЗ ДОХОДІВ ТА ВИТРАТ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ 133

Рябчук Оксана, Черненко Тетяна
КОНТРОЛЬ ЯКОСТІ АУДИТОРСЬКИХ ПОСЛУГ
ТА ОСНОВНІ ВИКЛИКИ ПІД ЧАС ЙОГО ПРОВЕДЕННЯ 136

Рябчук Оксана, Судак Валерія
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА АВТОМАТИЗАЦІЯ
В АУДИТОРСЬКІЙ ПРАКТИЦІ: ТРАНСФОРМАЦІЯ
ЗА ДОПОМОГОЮ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ 138

Савченко Алла, Крученюк Віталій
ЕТИЧНІ БУХГАЛТЕРСЬКІ ПРИНЦИПИ
ТА НАПРЯМИ ЇХ УДОСКОНАЛЕННЯ 141

Самчук Ольга
ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ ТА ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВІЙНИ 144

Семенова Світлана
ЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ
В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ ТА АУДИТІ 147

Сивець Сніжана, Семенова Світлана
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ
В СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМАХ..... 150

Скорик Олександр
ПОДАТКОВИЙ КОМПЛАЄНС
У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
ЯК ІНСТРУМЕНТ КОНТРОЛЮ ТА МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ 153

Сторожук Дмитро
ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА
ПРИЙНЯТТЯ СТРАТЕГІЧНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ..... 155

Сторожук Тетяна
РОЗВИТОК ЗВІТУВАННЯ ПРО ГРОШОВІ ПОТОКИ
ВІДПОВІДНО ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ 158

Суворов Олександр
ВПЛИВ ОПЛАТИ ПРАЦІ АУДИТОРІВ
НА ЯКІСТЬ АУДИТОРСЬКИХ ПОСЛУГ
ТА ПЛАНУВАННЯ ПЕРЕВІРОК З КОНТРОЛЮ ЯКОСТІ 161

Судак Ксенія
ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ
ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ 164

Тлучкевич Наталія
НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ПОНЯТТЯ «СОБІВАРТІСТЬ»..... 167

Хоменко Тетяна
ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ, ЇХ ОБЛІК,
КОНТРОЛЬ ТА ОПОДАТКУВАННЯ 169

Цюпа Вікторія, Ченаш Володимир
ТРАНСФЕРТНЕ ЦІНОУТВОРЕННЯ: ІНФОРМАЦІЙНІ
ІНСТРУМЕНТИ КОНТРОЛЮ Й АНАЛІТИЧНОГО СУПРОВОДУ 172

Чабанюк Одарка
ЕКСПЕРТНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ОПЕРАЦІЙ
З РОЗРАХУНКІВ ЩОДО ОПЛАТИ ПРАЦІ:
ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ТА НАПРЯМИ ПРОВЕДЕННЯ..... 175

Шевченко Євгеній
ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНИЙ ВИМІР СТАЛОСТІ
ІНТЕГРОВАНИХ ЛАНЦЮГІВ ПОСТАЧАНЬ..... 179

Шевчук Юлія, Скорик Вікторія, Кісельова Альона
ВИКОРИСТАННЯ БЛОКЧЕЙН-ТЕХНОЛОГІЙ
У БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ: ПЕРЕВАГИ ТА ПРОБЛЕМИ..... 182

Шурпенкова Руслана, Сарахман Оксана
ЕВРИСТИЧНІ МЕТОДИ АНАЛІЗУ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ЯК НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА ПРОЦЕСУ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ..... 184

Секція 2. Бізнес-аналіз, моделювання та управління соціально-економічними процесами на макро- та мікрорівнях

Агафонцева Анастасія
БІЗНЕС-АНАЛІЗ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ
РІШЕНЬ У МАЛИХ І СЕРЕДНІХ ПІДПРИЄМСТВАХ 187

Бондаренко Анна
ВПЛИВ МОДЕЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ
НА РОЗРОБКУ ЕФЕКТИВНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ
В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ..... 191

Брянська Юлія
АНАЛІЗ ТРЕНДІВ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ЕКОНОМІКИ
З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДІВ ПРОГНОЗУВАННЯ..... 193

Гарнаженко Вікторія
РОЛЬ БІЗНЕС-АНАЛІЗУ В АДАПТАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ
ДО ЗМІН СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА 195

Дідківська Карина
МОДЕЛЮВАННЯ СЦЕНАРІЇВ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ
В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ 197

Калач Ганна, Чумаченко Ольга
УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ
СИНЕРГЕТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ 200

Коваль Софія
ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТООБІГ 203

Ковальчук Олег
АНАЛІТИЧНА СКЛАДОВА СУЧАСНОГО
МАРКЕТИНГОВОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ 207

Kravchenko Svitlana
DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL COOPERATION
IN THE CONDITIONS OF WAR AND POST-WAR
RECONSTRUCTION OF THE AGRARIAN ECONOMY 210

Кучмійова Тетяна, Успаська Оксана
ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
МЕНЕДЖМЕНТУ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ 213

Мискін Юрій, Мискіна Оксана
КЛЮЧОВІ ПРОБЛЕМИ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЦИФРОВИМИ АКТИВАМИ 216

Нужна Оксана
АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ ЗА ВИТРАТАМИ
ВИРОБНИЦТВА НА ПІДПРИЄМСТВАХ В УКРАЇНІ 219

Олійник Наталія, Дорогань Олександра, Данюк Дмитро
ПОБУДОВА МОДЕЛІ УЗАГАЛЬНЮВАЛЬНОГО
ОЦІЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА
НА ОСНОВІ МЕТОДУ ТАКСОНОМІЇ 223

Остапенко Яна, Куликівська Єлизавета
МОДЕЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ
У КОНТЕКСТІ БІЗНЕС-АНАЛІЗУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ 227

Панасюк Ольга, Коваль Софія
АНАЛІЗ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА
ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР 230

Параниця Надія
ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
НА УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ 233

Паянок Тетяна, Бондарь Яна
АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ
СТОСУЄТЬСЯ КОЖНОГО ЧЛЕНА СУСПІЛЬСТВА 235

Пілевич Дмитро
ПРЕДИКТИВНА АНАЛІТИКА В УПРАВЛІННІ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ 238

Романчук Марія
МОДЕЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКИХ ПРОЦЕСІВ
ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ 240

Сергєєв Микита, Подолян Раїса
ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ
МАТЕМАТИЧНОГО АНАЛІЗУ ТОЧКИ БЕЗЗБИТКОВОСТІ 243

Сніжко Юлія, Белінська Яніна
СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ:
АДАПТАЦІЯ БІЗНЕС-МОДЕЛЕЙ 246

Стасюк Крістіна
ВПЛИВ ЦИФРОВИХ БАНКІВСЬКИХ ТЕХНОЛОГІЙ
НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ 249

Чакун Анна, Бородіна Діна
ТРАНСФЕРТНЕ ЦІНОУТВОРЕННЯ ДИВІДЕНДІВ:
ІНДИКАТИВНІ СИГНАЛИ ДЛЯ ПОДАТКОВОЇ
ПОЛІТИКИ ТА МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ 252

Шепель Анастасія
БІЗНЕС-АНАЛІТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ
СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНОЇ СТРАТЕГІЇ КОМПАНІЇ 256

Секція 3. Нові вектори архітектури національного та міжнародного оподаткування

Агафонцева Анастасія
ПОДАТОК НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ:
ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ МОДЕРНІЗАЦІЇ 259

Андрущенко Володимир, Тучак Тетяна
РЕТРОСПЕКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПРАКТИКИ
ПРОВЕДЕННЯ «ЗЕЛЕНИХ» ПОДАТКОВИХ РЕФОРМ 262

Блюс Ірина
ЗЕЛЕНІ ПОДАТКИ В УКРАЇНІ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД 266

Гармаш Дар'я, Савченко Алла
АДАПТАЦІЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ
ДО ВИМОГ ЄС: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ..... 269

Іванишина Ольга, Купріянова Анастасія
АНАЛІЗ ВПЛИВУ ПДВ З ВВЕЗЕНИХ ТОВАРІВ
НА ФІСКАЛЬНУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ..... 273

Ізмайлов Ярослав
СИНЕРГІЯ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЇ
В АДМІНІСТРУВАННІ ПОДАТКІВ 276

Коваль Софія
АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ В УКРАЇНІ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ..... 278

Лекарь Сергій
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ОПОДАТКУВАННІ 281

Лукіяненко Анастасія
МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ОПОДАТКУВАННЯ
ЦИФРОВИХ ПОСЛУГ: МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ 284

Медвецька Наталія
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КЛЮЧОВИХ ВІДМІННОСТЕЙ
В ОПОДАТКУВАННІ ПДВ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄС..... 287

Порохнюк Іванна
КОРПОРАТИВНИЙ ПОДАТОК І ПЕРЕМІЩЕННЯ ПРИБУТКУ:
ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ ТА МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА 290

Прокопенко Ірина
ПОДАТКОВЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ В КРАЇНАХ-ЧЛЕНАХ ЄС
ЯК СПОСІБ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ 294

Романчук Марія
ЕВОЛЮЦІЯ ПОДАТКОВИХ СТРАТЕГІЙ У ЦИФРОВУ ЕПОХУ:
НОВІ АРХІТЕКТУРНІ ВЕКТОРИ НАЦІОНАЛЬНОГО
ТА МІЖНАРОДНОГО ОПОДАТКУВАННЯ 298

Романюк Максим
ДЕКЛАРУВАННЯ ДОХОДІВ І МАЙНА ЯК СПОСІБ
ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ
ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ 301

Царьов Олександр, Скоромцова Тетяна
СИСТЕМА CRS ЯК ВАЖЛИВИЙ НАПРЯМ ПІДВИЩЕННЯ
ПРОЗОРОСТІ ФІНАНСОВИХ ОПЕРАЦІЙ В УКРАЇНІ 305

Стасюк Крістіна
ФІСКАЛЬНА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ: ВПЛИВ НА АРХІТЕКТУРУ
МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ 308

Тучак Тетяна, Пашинська Зоряна
ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОГО
ОПОДАТКУВАННЯ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ 310

Цибко Олександр, Краєвський Володимир
ВПРОВАДЖЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПОДАТКОВИМИ РИЗИКАМИ
ЯК СКЛАДОВА РЕФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ФІНАНСОВОЇ ТА ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ 313

Чирва Олександр
ФІСКАЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПДВ ЯК КРИТЕРІЙ
СТІЙКОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ 316

Швабій Костянтин
ТАРИФНА ПОЛІТИКА США ЯК НОВІ РЕАЛІЇ
МІЖНАРОДНОГО ОПОДАТКУВАННЯ..... 319

Шуляченко Юлія
ВІЙСЬКОВИЙ ЗБІР В УКРАЇНІ: ПРАВОВА ПРИРОДА,
СТРОК ДІЇ ТА ФІСКАЛЬНІ ПЕРСПЕКТИВИ 322

Секція 4. Повоєнне економічне відновлення бізнесу, територіальних громад та регіонів України

Андрухович Дана
РЕГІОНАЛЬНА ДЕРЖАВНА ДОПОМОГА ЯК ІНСТРУМЕНТ
ЗБАЛАНСОВАНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ 325

Анфілов Дмитро
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ МІСТ УКРАЇНИ 328

Безула Евеліна
ПОВОЄННЕ ЕКОНОМІЧНЕ ВІДНОВЛЕННЯ БІЗНЕСУ,
ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ТА РЕГІОНІВ УКРАЇНИ..... 331

Белінська Яніна
ІНВЕСТИЦІЙНІ ІНСТРУМЕНТИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ..... 334

Бобик Юлія
ТРАНСФОРМАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ ІНФЛЯЦІЇ ТА БЕЗРОБІТТЯ
ПІД ВПЛИВОМ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ..... 337

Богашко Олександр, Богашко Ірина
КЛЮЧОВІ НАПРЯМИ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ
ЧЕРЕЗ ПІДТРИМКУ КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЙ 340

Браунагель Андрій, Ружинська Наталія
РОЗВИТОК СИСТЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПІДТРИМКИ
СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ 343

Бугріменко Роман
ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІКИ
В ПРОЦЕСІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ 347

Горецька Анна
РОЛЬ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ
СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ РЕГІОНІВ 349

Гуть Євген
ВИКЛИКИ ФІСКАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПІСЛЯ ВІЙНИ 352

Демченко Крістіна
ЗЕЛЕНЕ ВІДНОВЛЕННЯ: ЕКОЛОГІЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ
РЕГІОНІВ ПІСЛЯ ВІЙНИ 354

Зінченко Мирослава
ФІНАНСОВО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ
ЯК РУШІЙНА СИЛА ПОВОЄННОГО РОЗВИТКУ 356

Іщук Світлана
СТРУКТУРНО-ПРОСТОРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР 359

Компанієць Володимир
РОЛЬ БРЕНДИНГУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ
ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ
В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ 363

Короїд Карина
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТРАНСФЕРНОГО
ЦІНОУТВОРЕННЯ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ 366

Кравцов Юрій
ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ГРАНТІВ
У ПРОЄКТАХ МІСЬКОЇ СПІВПРАЦІ 370

Крутилін Станіслав
МОЖЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ
ЧЕРЕЗ ЦИФРОВІ ПЛАТФОРМИ ЗАЙНЯТОСТІ 372

Марченко Ольга
ПОВОЄННЕ ЕКОНОМІЧНЕ ВІДРОДЖЕННЯ:
ВЕКТОРИ ПІДТРИМКИ ТА СТИМУЛЮВАННЯ БІЗНЕСУ 375

Мельник Микола
ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ
ДЛЯ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ 377

Мельничук Ганна
ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ
ПРІОРИТЕТІВ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ
ПРОМИСЛОВОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ 379

Мерзляков Антон
ЗЕЛЕНА ЕКОНОМІКА ЯК ЧИННИК СТАЛОГО РОЗВИТКУ
В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ 381

Неборачко Микола
ТОРГОВЕЛЬНА ПОЛІТИКА ЄС У ВІДПОВІДЬ
НА ГЛОБАЛЬНІ КОНФЛІКТИ: МОЖЛИВОСТІ
ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ МІСЦЕВИХ ГРОМАД..... 383

Ніколенко Олександр
ТЕХНОЛОГІЧНИЙ РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ
В ПРОЦЕСІ ВІДБУДОВИ ЧЕРЕЗ ІНТЕГРАЦІЮ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ 386

Пастух Анна
РОЛЬ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ В ЕКОНОМІЧНОМУ
ВІДНОВЛЕННІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ПІСЛЯ ВІЙНИ 390

Перерва Поліна, Савченко Алла
ВПЛИВ ІНФЛЯЦІЇ НА ОБЛІКОВІ ПОКАЗНИКИ ТА МЕТОДИ
ЇХ КОРИГУВАННЯ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ..... 393

Петелько Юлія
РИНОК ПРАЦІ В УМОВАХ ВІЙНИ: МІГРАЦІЯ,
БЕЗРОБІТТЯ ТА ДЕФІЦИТ КАДРІВ 396

Плахотнюк Володимир
ВЕКТОРИ ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ
РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД..... 399

Плохушко Анастасія, Савченко Алла
ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ
В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД..... 404

Побережець Аліна
ВІДНОВЛЕННЯ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ:
ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ РЕГІОНАЛЬНОГО
РОЗВИТКУ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД 408

Полюхович Софія
УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ 411

Розум Олександр
СТРАТЕГУВАННЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ
МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ 415

Романюк Ірина
СТРАТЕГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ЕКОНОМІЧНОГО
ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ: РОЛЬ БІЗНЕСУ ГРОМАД ТА РЕГІОНІВ 419

Салямон-Міхєєва Катерина
АУДИТ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО
ВІДНОВЛЕННЯ: ВИКЛИКИ, ТРАНСФОРМАЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ 422

Сахно Оксана
МІЖНАРОДНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ДРАЙВЕР ПОВОЄННОЇ
РЕКОНСТРУКЦІЇ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ 425

Скорик Віталій
ФІНАНСОВА ІНКЛЮЗІЯ БІЗНЕСУ В УМОВАХ
ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ 428

Скорик Марина
ВІДБУДОВА УКРАЇНИ: КУРС НА СТАЛІСТЬ 430

Слюсарева Людмила
РОЛЬ БІЗНЕС-АНАЛІТИЧНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ
В ДІАГНОСТИЦІ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ:
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ 432

Смутчак Зінаїда
ВІЙНА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА НАУКОВО-ТЕХНІЧНИЙ
ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ 435

Соколова Ольга
ВІДБУДОВА ТА ІННОВАЦІЙНА МОДЕРНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ НА ЗАСАДАХ СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ 438

Соколюк Іван
ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ СПРОМОЖНОСТІ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД 441

Таращенко Володимир
ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД 443

Теліщук Микола, Теліщук Мирослава
СИНЕРГЕТИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ БАГАТОРІВНЕВОГО ВРЯДУВАННЯ 445

Ткаченко Андрій
ЕКОНОМІКА ПОБРАТИМСТВА: ДОСВІД ІРПЕНЯ 450

Ханенко Михайло
ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ 453

Харченко Іван
СТРАТЕГІЧНЕ БЮДЖЕТУВАННЯ ЯК МЕХАНІЗМ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ 456

Харчук Дар'я
ВІДНОВЛЕННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ 458

Теліщук Мирослава, Цикулова Альбіна
ЕКОЛОГІЧНИЙ МАРКЕТИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДТРИМКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ 461

Матвіїв Ілля, Шапран Дарина
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ КУРС ТА АЛЬТЕРНАТИВНА ЕНЕРГЕТИКА: СПОСОБИ УКРАЇНИ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ 465

Юр'єва Поліна, Ружинська Наталія
СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ТА ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ 468

Юр'єва Поліна, Кошулько Мар'яна
ЗЕЛЕНИЙ БІЗНЕС – МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ПОВОЄННОГО ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ТА РЕГІОНІВ УКРАЇНИ 471

Юрків Надія, Давиденко Сергій
КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ПРІОРИТЕТ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ 474

Секція 5. Глобальні тенденції й перспективи розвитку світової економіки та України

Альошина Анастасія
ПРОГРАМА «ОДИН ПОЯС, ОДИН ШЛЯХ» ЯК КЛЮЧОВИЙ ІНСТРУМЕНТ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПАНСІЇ КИТАЮ 477

Ананченко Яна
ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК РУШІЇ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В СВІТІ ТА УКРАЇНІ 480

Анопрієнко Оксана
ГЛОБАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ 483

Борисенко Дарина
ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: УКРАЇНСЬКИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ 486

Бучко Станіслав
ПЕРСПЕКТИВИ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ 489

Василюк Єлізавета
ЕКОНОМІКА РЕПУТАЦІЇ: ЯК ТНК БУДУЮТЬ СВІЙ ГЛОБАЛЬНИЙ ІМІДЖ ЧЕРЕЗ ESG-СТРАТЕГІЇ 491

Гаврищук Анастасія
СТРАТЕГІЯ M&A ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗШИРЕННЯ
МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ 494

Данильчик Ярослав
СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ДАНИХ
СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНИХ РАХУНКІВ..... 497

Зубатенко Артем
АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ:
ВИКЛИКИ, ДОСЯГНЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ..... 500

Кир'язова Тетяна, Трунько Вікторія
АНАЛІЗ СТАНУ ДЕРЖАВНОГО ТА ГАРАНТОВАНОГО
ДЕРЖАВОЮ БОРГУ 502

Коломієць Дарія
ВПЛИВ МІЖНАРОДНОГО СОЦІОКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА
НА СТРАТЕГІЮ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ..... 506

Коляда Олена
ТЕНДЕНЦІЇ ЗАЛУЧЕННЯ ПРЯМИХ
ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНУ 509

Короста Тетяна
ЦИФРОВІЗАЦІЯ МИТНИХ ПРОЦЕДУР ЯК ІНСТРУМЕНТ
ПРИСКОРЕННЯ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ..... 512

Ланченко Євгеній, Лазутін Андрій, Якименко Микола
ІННОВАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ
МІЖНАРОДНОГО РИНКУ ПРАЦІ 515

Левченко Олександра
ЦИФРОВІЗАЦІЯ, ЗЕЛЕНИЙ КУРС:
ЯК ЗМІНЮЄТЬСЯ ГЛОБАЛЬНА ЕКОНОМІКА..... 518

Лісовська Дарія
ВПЛИВ ВІЙНИ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ 521

Ляшенко Ганна
ГЛОБАЛІЗАЦІЯ В РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА УКРАЇНИ 524

Максимова Лілія
ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ
ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
Й КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ 527

Міняйло Вікторія, Бахмутян Вікторія
АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА ЯК ЧИННИК
ПІДВИЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ КРАЇНИ 530

Паянок Тетяна, Несененко Микола
НАПРЯМИ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ОСВІТИ МОЛОДІ 534

Піжук Ольга
ЦИФРОВИЙ ВИМІР СТРАТЕГІЧНОГО СУПЕРНИЦТВА:
ГЛОБАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЧНІ ДОМІНАНТИ ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ 538

Полюхович Анастасія
ПІСЛЯВОЄННА ТРАНСФОРМАЦІЯ: ЕКОНОМІЧНЕ
ВІДНОВЛЕННЯ БІЗНЕСУ, РЕГІОНІВ ТА ГРОМАД УКРАЇНИ..... 542

Редзюк Євгеній
ПРИКЛАДИ ШВИДКОГО ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ
ПІСЛЯ РУЙНІВНИХ ВОЄН ТА КАТАКЛІЗМІВ 545

Романенко Іван
ГЛОБАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ Й ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА УКРАЇНИ..... 550

Москаленко Наталія, Савченко Вікторія
ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ:
СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА ПРЕСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ..... 553

Савченко Данїїл
ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК РУШІЙНА СИЛА
АНТИКОРУПЦІЙНОЇ БОРОТЬБИ В УКРАЇНІ..... 556

Смійчик Софія
ПРОБЛЕМА ВІДМИВАННЯ ГРОШЕЙ У СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ 558

Солоп Анастасія
ОЦІНКА ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ДИНАМІКА 561

Стригун Валерія
ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ
ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ..... 564

Ткаченко Володимир
ТЕНДЕНЦІЇ ЕНЕРГЕТИЧНИХ СУБСИДІЙ У ЄС..... 567

Федчук Марія, Терешко Іван
МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ
РЕАГУВАННЯ НА ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ..... 569

Харченко Софія
ГЛОБАЛЬНІ САНКЦІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ
НА МИТНУ ПОЛІТИКУ УКРАЇНИ 572

Шеля Максим
ВПЛИВ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
НА ЯКІСТЬ ОСВІТИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ 575

Шпомер Тетяна, Реус Роман, Волошин Сергій
ІНДУСТРІАЛЬНІ ПАРКИ ЯК ДРАЙВЕРИ
ІННОВАЦІЙНОГО ВІДНОВЛЕННЯ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО МАШИНОБУДУВАННЯ 577

Яндюк Анастасія
ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ
ЦЕНТРАЛЬНОЇ АЗІЇ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ 581

Ясенчук Христина
ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЗОВНІШНЮ ТОРГІВЛЮ УКРАЇНИ 584

СЕКЦІЯ 1
ОБЛІК І ОПОДАТКУВАННЯ: ІНФОРМАЦІЙНИЙ ТА КОНТРОЛЬНО-АНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТИ

Надія Андрусова,
студентка факультету ФФО, 3 курс,
071 «Облік і оподаткування»
Науковий керівник:
В. П. Міняйло,
канд. екон. наук, доцент
кафедри фінансового аналізу та аудиту,
Державний торговельно-економічний
університет,
м. Київ (Україна)

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО АУДИТУ

У XXI столітті цифрові технології стають основним рушієм змін у всіх сферах державного управління. У сучасних умовах складно уявити ефективне управління підприємством без повноцінної автоматизації, що значно спрощує виконання рутинних операцій. Одним з найважливіших інструментів аудиту на сучасному етапі є діджиталізація задіяних процесів. Діджиталізація – це застосування сучасних цифрових технологій для автоматизації та оптимізації певних процесів будь-якої діяльності [1]. Діджиталізація державного аудиту передбачає впровадження цифрових технологій у процеси планування, проведення та аналізу аудиторських перевірок. Це включає використання спеціалізованого програмного забезпечення, хмарних технологій, штучного інтелекту та машинного навчання для обробки великих обсягів даних. Такі інновації дозволяють аудиторам ефективніше виявляти ризики та порушення у фінансовій діяльності державних установ.

У сучасному аудиті ключову роль відіграють цифрові інструменти, які не лише змінюють підхід до перевірки, а й підвищують ефективність, точність та швидкість аудиторських процедур.

1. Хмарні сервіси надають можливість зберігати, обробляти великі обсяги даних на віддалених серверах. Також хмарні сервіси забезпечують надійне шифрування та збереження конфіденційності даних [2].

2. Використання технології блокчейн може забезпечити підвищений рівень довіри до фінансової звітності, оскільки вона дозволяє створювати надійні записи, які не піддаються зміні [2]. Блокчейн також дозволяє автоматизувати окремі аудиторські процеси через смарт-контракти та створює сприятливі умови для прозорості аудиторської діяльності.

3. Штучний інтелект (ШІ). Комп’ютерна система з можливостями навчання та вирішення проблем, обробки й аналізу великих масивів інформації найкоротші терміни [3]. Ці системи самонавчаються і здатні прогнозувати ризики, аналізувати документи, виявляти відхилення та підозрілі транзакції. ШІ також автоматизує складання звітів та підвищує об'єктивність аудиторських висновків.

4. Прогнозна аналітика. Великі обсяги даних можуть бути аналізовані за допомогою спеціалізованих програм для виявлення аномалій, помилок та шаблонів, що допомагає аудиторам здійснювати більш ефективні аудиторські перевірки [2]. Методи прогнозування застосовуються для аналізу майбутніх тенденцій у фінансовій та операційній діяльності підприємств.

Зокрема, цифрові технології забезпечують: покращення процесів планування, моніторингу та реалізації аудиторських завдань; спрощення документообігу та обміну інформацією, що підвищує швидкість і якість взаємодії; створення умов для віддаленої роботи; зменшення впливу людського фактору, що підвищує точність висновків; автоматизацію рутинних процесів; можливості розширення вибірки або навіть переходу до суцільного аналізу без збільшення обсягу трудовитрат; використанню розширеної аналітики та візуалізації, що спрощує виявлення закономірностей і відхилень; гарантування безпеки при збереженні та передачі конфіденційної інформації [3].

Незважаючи на очевидні переваги, процес діджиталізації державного аудиту стикається з низкою викликів:

1. Недостатній рівень цифрової грамотності персоналу. Аудитори не завжди володіють необхідними ІТ-компетенціями, що ускладнює повноцінне використання цифрових інструментів.

2. Недосконала нормативно-правова база. Чинне законодавство часто не встигає за технологічними змінами, що створює прогалини у регулюванні цифрового аудиту, включаючи зберігання та захист електронних доказів.

3. Фінансові обмеження – також є викликом в сучасних умовах. Впровадження сучасного програмного забезпечення та навчання персоналу вимагає значних інвестицій, які не завжди передбачені в державному бюджеті.

4. Кібербезпека та захист даних. Зі збільшенням обсягу цифрової інформації зростають ризики витоку конфіденційних даних та кібератак. Забезпечення інформаційної безпеки стає критичним завданням.

5. Низький рівень інтеграції систем та опір змінам. Багато державних установ користуються несумісними програмними платформами, що ускладнює централізований збір і обробку даних.

6. Обмежений доступ до сучасних технологій у регіонах. Тобто відсутня відповідна інфраструктура (інтернет, техніка), що ускладнює впровадження цифрового аудиту на місцях.

Цифрова трансформація аудиту відкриває нові горизонти для удосконалення державного контролю, дозволяючи значно підвищити ефективність, прозорість та

оперативність аудиторських процесів. Незважаючи на наявні перешкоди, зокрема технологічні, організаційні та кадрові, впровадження інноваційних рішень у сфері аудиту стає не лише бажаним, а й необхідним кроком для адаптації до сучасних викликів і забезпечення стійкого розвитку управлінських практик у державному секторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Діджиталізація процесів в аудиті / Європейська Бізнес Асоціація : вебсайт. *Діджиталізація процесів в аудиті*. 2023. URL : https://eba.com.ua/ua/didzhytalizatsiya-protsesiv-v-audyti/

2. Коваль Н. С., Дуб В. В. Діджиталізація аудиту в контексті забезпечення прозорості фінансової інформації. *Агроекономіка.* 2023. Т. 16, № 3–4. С. 66–71. URL : https://agrarianeconomy.lnup.edu.ua/images/docs/ae_2023_16_3-4/AE-16_3-4_8.pdf

3. Соколова Ю. М. Цифровізація аудиту в умовах трансформації цифрового простору. *Журнал економіки та управління*. 2023. № 1. URL : https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/14655

Тетяна Білобровенко,
канд. екон. наук,
доцент кафедри обліку та аудиту,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ОСОБЛИВОСТІ КОНТРОЛЮ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Сфера публічних закупівель є важливою складовою економіки України. У воєнний час вони набули особливого значення для України, оскільки забезпечення обороноздатності, підтримка критичної інфраструктури та задоволення гуманітарних потреб вимагають максимально швидкого і ефективного використання державних ресурсів. Також потрібно забезпечити їх прискорення при умові збереження прозорості, контроль за фінансами стає більш проблемним, має ряд перешкод, а порушення мають тенденцію до зростання. Директиви ЄС [1] та Закон України «Про публічні закупівлі» [2], які регулюють питання публічних закупівель, не завжди забезпечують їх прозорість. Це в свою чергу загрожує ефективному використанню ресурсів і підриває довіру до всієї системи публічних закупівель. У цьому контексті вдосконалення системи контролю публічних закупівель стає нагальною потребою.

Повномасштабне вторгнення росії на територію України, поставило нові виклики для проведення публічних закупівель. В період воєнного стану в Україні державні замовники здійснюють публічні закупівлі за Постановою КМУ №1178 [3] (далі – Особливості). Основна їх мета – забезпечення ефективного та прозорого використання бюджетних коштів, а також макимальне уникнення зловживань під час закупівель. Базовими особливостями публічних закупівель в умовах воєнного стану є: спрощена процедура закупівель для забезпечення термінових потреб (харчування, медицина, безпека, критична інфраструктура, гуманітарна допомога); можливість укладання прямих договорів за нагальної потреби; моніторинг з боку контролюючих органів здійснюється на всіх етапах закупівельного процесу. Цей підхід є виправданим в умовах, коли кожна хвилина може бути вирішальною для забезпечення життєдіяльності країни. Такі суттєві зміни зменшили конкуренцію та прозорість у сфері публічних закупівель, що в свою чергу потребує удосконалення організації, методики та процедур контролю у даній сфері.

Система публічних закупівель стикається з викликами, такими як недостатній контроль, низька кваліфікація учасників, корупційні ризики та шахрайські схеми в сфері закупівель, що потребує вдосконалення через посилення механізмів моніторингу, підвищення професійного рівня уповноважених осіб та подальший розвиток функціоналу Prozorro для покращення його аналітичних можливостей. Серед найбільших викликів, можна виокремити корупційні ризики та непрозорість витрат. Відсутність

конкурентного тендерного процесу може призводити до зловживань, таких як завищення вартості товарів чи послуг, або навіть укладення договорів з підрядниками, які не здатні якісно виконати свої зобов'язання. Хоча Особливості передбачають обов'язкове оприлюднення інформації про укладені договори в системі Prozorro, часто це відбувається із запізненням, що ускладнює контроль за виконанням зобов'язань. Війна створює значні логістичні проблеми, такі як руйнування транспортної інфраструктури та окупація окремих територій, що ускладнює доставку товарів і послуг. Ці виклики посилюються дефіцитом кадрів, адже багато працівників як із боку замовників, так і постачальників були мобілізовані чи мігрували. Проте, принципи прозорості, конкурентності та недискримінації, закладені в директивах ЄС і Угоді GPA (про державні закупівлі СОТ), є не лише орієнтиром, але й важливою умовою для отримання міжнародної допомоги.

В період воєнного стану в Україні державні замовники проводять публічні закупівлі за чотирма видами: відкриті торги з особливостями, спрощена закупівля, закупівля без застосування системи Prozorro та закупівля через електронний каталог. При цьому, обов'язкова умова, щодо наявності конкуренції для успішності торгів виключена і сьогодні для того, щоб закупівля відбулася достатньо одного учасника. У такому випадку він одразу потрапляє на етап кваліфікації і замовник приймає рішення про його перемогу або дискваліфікацію.

Ефективність здійснення публічних закупівель також залежить від грамотного планування, дотримання законодавчих норм і належного контролю (як внутрішнього, так і зовнішнього). Моніторинг закупівель та перевірка закупівель є основними формами зовнішнього контролю, що здійснюються Держаудитслужбою, спрямовані на забезпечення прозорості, законності та ефективності публічних закупівель. Обидва механізми взаємодоповнюють один одного, забезпечуючи прозорість, ефективність і законність процедур публічних закупівель. Моніторинг закупівель передбачає постійне відстеження всіх етапів закупівельного процесу – від планування до виконання договору. Система Prozorro надає можливість реалізувати ефективний моніторинг завдяки відкритому доступу до даних про закупівлі, що дозволяє вчасно реагувати на можливі порушення або недоліки. На відміну від перевірки закупівель він має превентивний характер, дозволяє своєчасно виявляти можливі порушення на будь-якому етапі закупівельного процесу, попереджати їх і забезпечувати належне виконання договорів, регулюється ст. 8 Закону України «Про публічні закупівлі» № 922 [2]. Моніторинг передбачає аналіз тендерної документації, пропозицій учасників, процедур визначення переможців та укладених договорів на предмет відповідності вимогам законодавства. Індикатори ризиків автоматично спрацьовують у системі Prozorro, коли, наприклад, виявлено суттєві розбіжності в умовах тендерної документації, аномальні ціни чи інші можливі відхилення. Моніторинг зосереджується на перевірці конкретних тендерів чи процедур, які викликають сумніви та можуть сигналізувати про можливі порушення. Держаудитслужба аналізує доступні дані та готує висновки з рекомендаціями

для усунення порушень. На відміну від процедури оскарження публічних закупівель, проведення моніторингу закупівель не передбачає зупинення будь-яких процедур закупівель та здійснюється органом ДФК без виїзду на підприємство.

Постанова КМУ № 631 від 01.08.2013 [4] регулює підстави та процедуру здійснення перевірок у сфері публічних закупівель. Як правило, перевірка закупівель дає можливість перевірити ті дані чи фактичні об'єкти замовника, які неможливо перевірити при моніторингу закупівель. Перевірка закупівель не планується, а проводиться при необхідності, про її призначення не повідомляють. Вона необхідна для оцінки ефективності витрат і виявлення можливих ризиків, таких як затримки постачання чи низька якість придбаних товарів, фактична перевірка виконаних ремонтних чи будівельних робіт та інвентаризація.

Застосування сучасних цифрових інструментів, таких як аналітичні модулі Prozorro, дозволяють оцінювати динаміку закупівель, порівнювати ціни та аналізувати поведінку учасників тендерів. Ефективною є політика управління ризиками, що передбачає виявлення та мінімізацію потенційних проблем на всіх етапах закупівель. Для цього використовується попередній аудит постачальників, що дозволяє оцінити їхню спроможність виконати договірні зобов'язання. Для зміцнення результативності зовнішнього контролю публічних закупівель, слід посилити заходи внутрішнього контролю закупівельної діяльності, зокрема: аналіз тендерної документації, верифікацію умов постачання та моніторингу виконання договорів. Це дозволить знизити ризики, пов'язані з недобросовісною конкуренцією, невідповідністю технічних вимог або затримками у виконанні договорів. Також, впровадження автоматизованих систем моніторингу із використанням аналітичних модулів та алгоритмів штучного інтелекту, підвищення кваліфікації учасників закупівельного процесу, дозволяють підвищити ефективність та прозорість закупівельних процесів. Слід посилити залучення громадськості до моніторингу шляхом публікації відкритих звітів, створення онлайн-платформ зворотного зв'язку та співпраці з антикорупційними організаціями, що сприятиме довірі громадськості та посиленню контролю за ефективністю витрачання матеріальних та фінансових ресурсів [5].

Таким чином, розвиток системи контролю публічних закупівель вимагає інтеграції та удосконалення сучасних технологій, оптимізації внутрішніх регламентів, підвищення кваліфікації персоналу та залучення громадськості. Удосконалення сучасних методів моніторингу, цифрових інструментів і системного підходу до управління публічними закупівлями дозволить не лише мінімізувати корупційні ризики, але й покращити прозорість та ефективність використання державних ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про публічні закупівлі та про скасування Директиви 2004/18/ЄС. Директива ЄС №2014/24/EU від 26.02.2014. URL : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014L0024

2. Про публічні закупівлі : Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text

3. Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування : постанова КМУ від 12.10.2022 № 1178. URL : https://ips.ligazakon.net/document/KP221178

4. Про затвердження Порядку проведення перевірок закупівель Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами і внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України : Постанова КМУ від 01.08.2013 № 631. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/631-2013-п#Text

5. Здирко Н. Г. Державне регулювання та контроль у сфері публічних закупівель. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації.* 2019. № 3(4). С. 79–89. DOI : https://doi.org/10.35774/ibo2019.03.079.

Анастасія Боровик,
здобувачка освіти
факультету фінансів та обліку
Науковий керівник:
Світлана Семенова,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри обліку та оподаткування,
Державний торговельно-економічний університет,
м. Київ (Україна)

СУТНІСТЬ ТА ЕКОНОМІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ КОНСОЛІДОВАНОЇ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

В сучасних умовах глобалізації економіки та динамічного розвитку транснаціонального бізнесу все більш актуальним постає питання щодо формування достовірної, прозорої та комплексної фінансової звітності підприємств. Злиття та поглинання компаній, створення холдингових компаній і транснаціональних корпорацій зумовлюють необхідність формування узагальненої фінансової інформації про діяльність групи підприємств, що забезпечується консолідованою фінансовою звітністю.

Консолідована фінансова звітність, за Міжнародним стандартом фінансової звітності 10 «Консолідована фінансова звітність» (далі – МСФЗ 10), визначається як «фінансова звітність групи, у якій активи, зобов'язання, власний капітал, дохід, витрати та потоки грошових коштів материнського підприємства та його дочірніх підприємств подаються як такі, що належать єдиному економічному суб'єкту господарювання» [6]. Згідно Закону України № 996-XIV від 16.07.1999 р. «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» (далі – ЗУ «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні») консолідованою фінансовою звітністю називають фінансову звітність підприємства, яке здійснює контроль, та підприємств, які ним контролюються, як єдиної економічної одиниці [1]. Можна зауважити, що обидва визначення акцентують свою увагу на сутності групи підприємств як єдиного економічного суб’єкта, що є ключовим у процесі консолідації. Проте, визначення, подане в ЗУ «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», носить більш загальний характер, коли в МСФЗ 10 конкретизується перелік елементів, які підлягають об’єднанню, що забезпечує вищу ступінь уніфікації та прозорості, що особливо важливо в умовах міжнародного облікового середовища.

Нормативно-правові акти, які регламентують основні вимоги до складання, подання та розкриття консолідованої фінансової звітності як на національному, так і на міжнародному рівні, відображені в табл. 1.

Таблиця 1 – Основне нормативно-правове регулювання консолідованої фінансової звітності

Нормативний документ	Характеристика
Закон України № 996-XIV від 16.07.1999 р. «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»	Визначає обов'язковість подання консолідованої фінансової звітності підприємствами, які здійснюють контроль над іншими підприємствами.
НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до складання фінансової звітності»	Встановлює принципи складання консолідованої фінансової звітності, вимоги до її визнання та розкриття.
НП(С)БО 2 «Консолідована фінансова звітність»	Визначає порядок складання, подання та основні елементи консолідованої фінансової звітності.
НП(С)БО 19 «Об'єднання підприємств»	Регламентує порядок відображення в обліку і звітності придбання інших підприємств та/або об'єднання видів їх діяльності, гудвілу, який виник при придбанні, а також розкриття інформації про об'єднання підприємств та/або видів їх діяльності.
МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу»	Регламентує правила розкриття інформації у фінансовій звітності про об'єднання бізнесу та його фінансові результати.
МСФЗ 10 «Консолідація фінансової звітності»	Визначає порядок подання та підготовки консолідованої фінансової звітності.
МСФЗ 11 «Спільна діяльність»	Встановлює принципи складання та подання фінансової звітності підприємствами, що мають частку участі в спільному контролі.

Джерело: сформовано автором на основі: [1, 3, 4, 5, 8, 6, 7].

Відповідно до ст. 12^1 ЗУ «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» консолідовану фінансову звітність за МСФЗ повинні подавати:

підприємства, що становлять суспільний інтерес;

публічні акціонерні товариства;

суб'єкти господарювання, які провадять діяльність у видобувних галузях;

материнські підприємства груп, у складі яких є підприємства, що становлять суспільний інтерес;

материнські підприємства великої групи, що не належать до категорії великих підприємств;

підприємства, які провадять господарську діяльність за видами, перелік яких визначає Кабмін.

Консолідована фінансова звітність забезпечує комплексний підхід до подання фінансової інформації, відображаючи економічну реальність функціонування групи як єдиного суб'єкта господарювання. Такий формат звітності має низку ключових переваг, що обумовлюють її важливість для всіх зацікавлених користувачів фінансової інформації. Серед переваг можна назвати:

підвищення прозорості та довіри з боку зовнішніх користувачів;

можливість комплексної оцінки фінансового стану підприємства, оскільки консолідована фінансова звітність відображає загальний стан фінансового становища всієї групи, що є основою для стратегічного планування;

забезпечення порівнянності звітності, завдяки уніфікованому підходу МСФЗ (можливість проводити порівняльний аналіз між різними групами компаній);

підвищення інвестиційної привабливості;

сприяння ефективному внутрішньому контролю та управлінню.

Важливість консолідованої фінансової звітності зумовлює потребу у чіткому дотриманні принципів її формування. Саме дотримання таких принципів гарантує, що звітність відображає фінансовий стан групи підприємств як єдиного цілісного утворення. Розглянемо основні принципи складання консолідованої фінансової звітності, які представлені в табл. 2.

Таблиця 2 – Принципи складання консолідованої фінансової звітності

Принцип	Значення
Повноти	Включення до звітності активів, зобов'язань, витрат майбутніх періодів, доходів майбутніх періодів у повному обсязі незалежно від частки материнської компанії.
Власного капіталу	Відображення власного капіталу групи визначається з урахуванням вартості акцій дочірніх компаній, а також їхніх прибутків, збитків і резервів, оскільки материнське і дочірні підприємства розглядаються як єдина економічна одиниця.
Справедливої і достовірної оцінки	Інформація про активи, зобов’язання, прибутки і збитки кожної компанії, яка входить у групу має бути достовірною та зрозумілою для користувачів фінансової звітності.
Постійності	Під час процесу консолідації мають використовуватись обрані методи протягом тривалого часу, якщо група є функціонуючою і не має наміру припиняти свою діяльність.
Суттєвості	Включення до звітності лише суттєвої інформації, яка може вплинути на фінансові та управлінські рішення її користувачів.
Єдиних методів оцінки	Застосування єдиних методів оцінки активів і зобов’язань у всіх компаніях групи.
Єдиної облікової політики	Використання уніфікованої облікової політики підприємствами групи для подібних операцій та інших подій за подібних обставин.
Єдиної дати звітного періоду	Передбачає складання фінансової звітності на дату її складання материнською компанією.

Джерело: сформовано автором на основі: [2, с. 96–98; 9, с. 178–179].

Отже, консолідована фінансова звітність є ключовим інструментом подання узагальненої фінансової інформації про діяльність групи підприємств. У сучасних умовах глобалізації вона відіграє важливу роль у підвищенні довіри інвесторів, ефективності управління та обґрунтованості фінансових рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text

2. Лучко М. Р., Яцишин С. Р. Консолідація фінансової звітності : навч. посіб. Тернопіль : ТНЕУ, 2017. 282.

3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text

4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 «Консолідована фінансова звітність» : наказ Міністерства фінансів України від 27.06.2013 № 628. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1223-13#Text

5. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 19 «Об'єднання підприємств» : наказ Міністерства фінансів України від 07.07.1999 № 163. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0499-99#Text

6. International Accounting Standard 10 «Consolidated Financial Statements». URL : https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/

7. International Accounting Standard 11 «Joint Arrangements». URL : https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/

8. International Accounting Standard 3 «Business Combinations». URL : https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/

9. Semenova S. Goodwill measurement in consolidated financial statements. *Scientia Fructuosa*. 2024. № 154 (2). Pp. 158–184. URL : https://doi.org/10.31617/1.2024(154)09

Анна Вакулко,
здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
факультет фінансів та цифрових технологій
Науковий керівник:
Олена Колісник,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри обліку та аудиту,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ОПТИМІЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ЗА ДОПОМОГОЮ СПЕЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМНИХ ПРОДУКТІВ

У сучасних умовах господарювання питання ефективного ведення бухгалтерського обліку є одним із найважливіших для забезпечення стабільної фінансової діяльності підприємств, адже від нього залежить не лише точність фінансової інформації, а й здатність підприємства своєчасно приймати обґрунтовані управлінські рішення. Облік є основою для аналізу господарської діяльності, оцінки фінансового стану та планування подальших дій.

У зв’язку з розвитком цифрових технологій, автоматизація облікових процесів стала не лише популярною тенденцією, а й об’єктивною необхідністю. Застосування спеціалізованого програмного забезпечення дозволяє значно підвищити ефективність роботи бухгалтерії, мінімізувати людський фактор і прискорити обробку даних.

Інформаційні системи, призначені для автоматизації облікових процесів, забезпечують ведення обліку в режимі реального часу, оперативне формування звітності згідно з чинними нормативами, безпечне збереження даних і своєчасну адаптацію до змін у законодавстві. До того ж, подібні рішення часто інтегруються з іншими управлінськими системами – такими як управління персоналом, логістика, продажі чи складський облік – що дозволяє створити єдиний інформаційний простір підприємства. Це сприяє покращенню координації між підрозділами та підвищує загальну ефективність діяльності.

На вітчизняному ринку існує широкий спектр програмних продуктів, що орієнтовані на ведення бухгалтерського обліку. Найпоширенішими серед них є такі системи як: «BAS Бухгалтерія», «MASTER: Бухгалтерія», «M.E.Doc», «Bookkeeper», «Дебет Плюс» тощо. Ці програмні продукти мають різну функціональність, рівень складності впровадження, вартість, а також орієнтовані на підприємства різного розміру та галузевої спрямованості.

Наприклад, BAS є універсальною платформою для автоматизації як бухгалтерського, так і управлінського обліку, забезпечує можливість гнучкого налаштування під потреби конкретної організації, має зручний інтерфейс та підтримується регулярними оновленнями [1].

Водночас «M.E.Doc» орієнтований насамперед на електронний документообіг, подання звітності до контролюючих органів і обмін податковими накладними, що значно полегшує виконання обов'язків підприємств перед державою [2].

Оптимізація бухгалтерського обліку за допомогою спеціалізованих програм дозволяє вирішити цілу низку проблем, з якими стикаються підприємства в процесі своєї діяльності. Зокрема, це зниження витрат на обробку даних, покращення внутрішнього контролю, підвищення оперативності та аналітичності облікової інформації, що у свою чергу сприяє підвищенню ефективності прийняття управлінських рішень. Також програмні забезпечення забезпечують гнучкість в адаптації до нових стандартів обліку, змін законодавства та особливостей ведення обліку в різних секторах економіки. Застосування таких рішень дає змогу підприємствам швидше реагувати на зміни у зовнішньому середовищі, уникати помилок у фінансовій звітності, зменшити ризики штрафних санкцій та забезпечити прозорість фінансової діяльності [3].

Для успішного впровадження програмного забезпечення необхідно враховувати низку ключових факторів: рівень кваліфікації персоналу, технічне забезпечення, специфіку діяльності підприємства, а також відповідність програмного продукту чинним обліковим стандартам. Важливу роль відіграють професійна підтримка, систематичне навчання користувачів і контроль якості облікових процесів. Лише цілісний підхід до автоматизації дозволяє досягти очікуваних результатів та забезпечити стабільну ефективність у довгостроковій перспективі.

У сучасну епоху цифрових трансформацій використання програмних рішень в обліковій сфері набуває стратегічного значення. Це не тільки оптимізує робочі процеси, а й відкриває нові перспективи для компаній, які прагнуть залишатися конкурентоспроможними. Відмова від ручного введення даних на користь цифрових технологій сприяє прозорості бізнес-процесів, підвищенню рівня контролю та точності аналітики.

Таким чином, використання спеціалізованих програмних продуктів у бухгалтерському обліку є ефективним інструментом удосконалення внутрішніх процесів підприємства. Це не лише спрощує виконання щоденних завдань, а й формує підґрунтя для стійкого розвитку організації. Інтеграція цифрових рішень в облікову практику — це інвестиція в майбутнє, яка дозволяє бізнесу адаптуватися до нових умов, зберігаючи при цьому високу якість і надійність фінансової інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рішення для масового ринку. BAS Бухгалтерія. URL : https://www.bas-soft.eu/soft/bas-mass/bas-accounting/

2. Васильєва В. Г. Щодо організації електронного документообігу. *Трансформація бухгалтерського обліку, аналізу та контролю в умовах соціально-економічних викликів* : матеріали Міжнар. круглого столу, м. Тернопіль, 28 трав. 2021 р. Тернопіль, 2021. С. 30–33.

3. Птіцина Л. А. Інформаційні системи і технології в обліку та аудиті: навчальний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності 071 «Облік і оподаткування» освітньо-професійної програми «Оподаткування, облік, контроль в управлінні підприємством». Запоріжжя : ЗНУ, 2024. 127 с.

Галина Говда,
канд. екон. наук,
доцент кафедри обліку, фінансів
та готельно-ресторанної справи,
Національний лісотехнічний університет України,
м. Львів (Україна)

ОБЛІК ЗБИТКІВ, СПРИЧИНЕНИХ ВОЄННИМИ ДІЯМИ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАННЯ, ОЦІНКИ ТА ОПОДАТКУВАННЯ ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВ, ЯКІ ЗВІТУЮТЬ ЗА МСФЗ

В сучасних складних умовах воєнного стану і нестабільності світової економіки, суб'єкти господарювання в Україні часто стикаються з проблемами недосконалого регулювання ведення обліку та складання звітності відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ), впровадження яких є обов'язковою умовою.

Зокрема, воєнні дії, які тривають на території нашої держави, часто спричиняють втрату або суттєві пошкодження майна підприємств, які необхідно зафіксувати в обліку та відобразити в звітності. Однак, підприємства які керуються у своїй діяльності міжнародними стандартами, часто стикаються з проблемами при відображенні таких фактів. На певні невідповідності між українським законодавством і МСФЗ вказують у своїх дослідженнях різні учені, зокрема О. Микієвич та О. Тивончук [1, с. 453].

Можна вказати кілька основних проблемних моментів, які виникають при відображенні збитків, що по різному регулюються відповідно до національних нормативних документів та міжнародних стандартів. Перелік стандартів, обліку, звітності чи тлумачень до них, а саме їх офіційний переклад, згруповано на офіційному порталі законодавства, що полегшує пошук необхідних [2].

Відповідно до МСБО 36 «Знецінення активів» (IASB 36), якщо будь-який актив втрачає свою вартість чи функціональність, необхідно перевірити його на знецінення. Перевірку доцільно здійснити за певними критеріями, так званими індикаторами знецінення: фізичне пошкодження, втрата ринку, зміна умов користування. Якщо балансова вартість активу перевищує відшкодовану суму, то підприємство має можливість визнати збиток від знецінення.

Інший стандарт, МСБО 37 «Забезпечення, непередбачені зобов'язання та активи» (IASB 37), передбачає можливість для компанії, яка очікує майбутні витрати через воєнні дії (судові позови, відновлення інфраструктури тощо) визнати забезпечення. Однак варто зазначити, що самі по собі економічні втрати або зниження попиту не є підставою для визнання забезпечення.

Обидва стандарти відносяться до облікових, тобто регулюють особливості відображення операцій, визнання та оцінки активів.

Якщо раніше більше уваги приділяли обліковим стандартам, то в останні роки більше уваги стосується стандартам щодо звітності. Так ще один стандарт, норми якого стосуються даної проблематики, МСФЗ 9 «Фінансові результати» (IASB 37). Він передбачає, що для фінансових активів може застосовуватися модель очікуваних кредитних збитків, особливо якщо контрагенти знаходяться в зонах бойових дій або втратили платоспроможність.

Також МСФЗ передбачають обов'язковість відображення у примітках до звітності впливу воєнних дій, навіть якщо безпосередньо в обліку змін не було.

У той же час, українське законодавство не є таким лояльним до підприємств у складних умовах. Насамперед це стосується податкового обліку, про що нагадує Податковий кодекс України (ПКУ) [3].

Якщо МСФЗ дозволяє визнавати збитки від знецінення активів або формувати забезпечення за очікуваними зобов'язаннями, то ПКУ щодо збитків вимагає обов'язкові підтверджуючі документи, щоб підприємство могло визнати їх витратами, а формування забезпечення за МСФЗ взагалі не визнаються витратами у податковому обліку, окрім чітко визначених (резерв сумнівних боргів).

За МСФЗ втрата контролю над активом (окупація, руйнування складу тощо) вже є підставою для списання активу чи визнання збитку. ПКУ ж вимагає документального підтвердження втрати (довідка від військової адміністрації, акти тощо) і лише тоді може таке списання визнаватись витратами. Насправді, часто підприємства не в змозі отримати такі підтверджувальні документи, особливо з окупованих територій, що призводить до розбіжностей в обліку за міжнародними та національними стандартами.

Різняться також підходи у визнанні страхових компенсацій та непередбачуваних доходів. За МСФЗ їх визнання відбувається, якщо воно є вірогідним і є можливість оцінки. А ПКУ дозволяє включати компенсації в дохід лише за умови фактичного отримання доходу (коштів).

Також відмінність є в оцінці та переоцінці активів. За МСФЗ доцільно провести тестування на знецінення при наявності певних індикаторів, якщо він підтвердиться – визнається збиток у звіті про фінансові результати. Далі актив може бути відновлений (повністю чи частково), якщо дозволить ситуація. Що стосується ПКУ – знецінення не визнається як витрата, якщо немає факту ліквідації або документального підтвердження втрати. Визнання знецінення, яке було проведено за вимогами міжнародних стандартів, ігнорується за умови відсутності документального підтвердження. Таким чином виникає неприємна колізія. Якщо до приклада склад чи цех підприємства зруйновано внаслідок воєнних дій, то за МСФЗ підприємство визнає збиток. А відповідно до податкового законодавства України це можна зробити лише після отримання відповідного документа з підтвердженням факту знищення, що часто є тривалим процесом або й взагалі неможливим.

Таким чином МСФЗ дають змогу підприємствам більш гнучко працювати з оцінкою активів і більше уваги звертають на суть операцій з ними, а не лише їх формальне оформлення, тоді як ПКУ визнають лише вартість з урахуванням принципу історичної оцінки (винятком є амортизація, резерви) і оцінка активу має ґрунтуватися на первинних документах, незалежно від економічної суті.

Наявність таких неврегульованих проблем спричиняють додаткові проблеми і підприємства, що ведуть облік за МСФЗ, змушені розмежовувати облік – для складання фінансової звітності і для правильного визначення податків. Це призводить до виникнення постійних та тимчасових податкових різниць, які слід відображати в декларації з податку на прибуток.

Зважаючи на те, що впровадження міжнародних стандартів є невід'ємною умовою успішної співпраці на світових ринках, то є потреба в подальшому впорядкуванні українського законодавства, що дозволить зменшити кількість проблемних питань та сформувати ефективний і дієвий механізм для податкового обліку і складання звітності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Микієвич О., Тивончук О. Виклики та перспективи переходу до Міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні та світі. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*. 2023. Випуск 4. С. 448–457. DOI : https://doi.org/10.58423/2786-6742/2023-4-448-457

2. Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ, МСФЗ для МСП, включаючи МСБО та тлумачення КТМФЗ, ПКТ). Стандарт. Міжнародний документ. [Чинний від 12.03.2013]. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_010#Text

3. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2756-VI. Дата оновлення 01.04.2025. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text

Наталія Гресь,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних
відносин і аудиту,
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»,
м. Дніпро (Україна)

ДИСКУСІЙНІ АСПЕКТИ УЖИВАННЯ ТЕРМІНА «СОБІВАРТІСТЬ РЕАЛІЗОВАНИХ ТОВАРІВ»

Поняття «собівартість реалізованих товарів» поповнило бухгалтерську термінологію в результаті набуття чинності П(С)БО 9 «Запаси» [1]. Відтоді (з 01.01.2000) й дотепер бракує його офіційної дефініції.

Термін «собівартість» притаманний сфері виробництва готової продукції, надання послуг, виконання робіт. Адже лексичне значення цього слова –«витрати підприємства на виготовлення товарів, що складаються з витрат на засоби виробництва й заробітної плати» [15, с. 1157]. Відомо [3, пп. 4.4, 4.5 п. 4], що економічна діяльність у сфері роздрібної й оптової торгівлі «охоплює купівлю-продаж товарів». Торговельні підприємства закуповують і продають товари [3, пп. 4.4, 4.5 п. 4]. Відповідно до КВЕД-2010 роздрібна торгівля здійснює «перепродаж (продаж без перероблення) нових або уживаних товарів» [4, розд. 47]. Правове визначення поняття «товари» закріплено НП(С)БО 9 «Запаси» – це матеріальні цінності, «що придбані (отримані) та утримуються підприємством з метою подальшого продажу» [1, абз. 5 п. 6]. Їх облік (операції оприбуткування, зберігання, списання) потрібно вести за первісною вартістю [1, п. 8], обчисленою згідно з нормами п. 9, 11–13 НП(С)БО 9.

На підставі наказу МФУ від 07.10.2022 р. № 320 [7] п. 4 НП(С)БО 9 [1] було доповнено абзацом восьмим, де сутність правового поняття «первісна вартість» розкрито за допомогою лише однієї ознаки. Таким чином офіційно було закріплено його тотожність з поняттям «фактична собівартість запасів». Потрібно зауважити, що у згаданому стандарті бухгалтерського обліку [1] відсутнє визначення поняття «фактична собівартість запасів». Відомо, що нормами п. 9–13 НП(С)БО 9 [1] врегульовано порядок первісного оцінювання запасів, а п. 22 цього ж стандарту бухгалтерського обліку визначено алгоритм обчислення «собівартості реалізованих товарів». Крім того, потребує уточнення єдина найістотніша ознака визначуваного поняття, адже «фактична собівартість запасів» буває виробничою, повною тощо.

На відміну від методологів з Міністерства фінансів України (МФУ), фахівці Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України (тепер – Міністерство економіки України), автори методичних рекомендацій, затверджених наказом цього державного органу виконавчої влади від 22.05.2002 р. № 145, обізнані зі специфікою

торгівлі та методологією бухгалтерського обліку запасів, тому майстерно лавірували із офіційними поняттями, уточнивши значення деяких з них [5, ст. 1.1 ч. 21], а саме: 1. Собівартість реалізованих товарів – це первісна вартість товарів, що вибули. Це визначення цитують деякі науковці, наприклад, Т.С. Шаровська, М. Шерстюк [6, с. 76]. 2. Собівартість реалізованої продукції власного виробництва – це первісна вартість продуктів (сировини) витрачених на її виготовлення.

У чинному Плані рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [8] є субрахунок з кодом 902, який має назву «Собівартість реалізованих товарів». Його використовують для узагальнення методом подвійного запису інформації про «собівартість реалізованих товарів, яка визначається Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 9 «Запаси», тобто з дотриманням вимог п. 22 цього нормативно-правового акта. «За дебетом рахунку … відображається … фактична собівартість реалізованих товарів (без торгових націнок)» [8], іншими словами (якщо взяти до уваги зміст уточнення, поданого в круглих дужках, і офіційно [1, абз. 8 п. 4] встановлену тотожність понять «первісна вартість» і «фактична собівартість запасів») – вартість реалізованих товарів, яку обчислюють як різницю між їхньою первісною вартістю та сумою торговельних націнок. Отже, стикаємося з черговою юридичною колізією, для усунення якої з процитованого вище тексту потрібно вилучити слова «(без торгових націнок)», або замінити слова «фактична собівартість реалізованих товарів (без торгових націнок)» такими – «первісна вартість реалізованих товарів».

Відзначимо, що в тексті Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 2 «Запаси» (МСБО 2, англ. IAS 2) [9; 10] не можна знайти словосполучення «первісна вартість». Термінологія IAS 2 Inventories [9, п. 10, 11] включає поняття «cost of inventories» і «costs of purchase». Перше може перекладатися як «собівартість запасів», так і як «вартість запасів», друге – як «витрати на придбання», «витрати на закупівлю», «вартість покупки». В україномовному варіанті IAS 2 [10] знаходимо складові «собівартості запасів» (п. 10) і елементи «витрат на придбання» (п. 11). Тому припускаємо, що в НП(С)БО 9 «Запаси» термін «собівартість реалізованих товарів» з'явився в результаті перекладу тексту цього документа з англійської. Адже, cost of goods sold (COGS) може перекладатися як вартість проданих товарів, так і як собівартість проданих товарів; cost of sales – як собівартість продаж, так і як собівартість реалізованої продукції.

Насамкінець зазначимо, собівартість [фр. Le coût de revient (ou le prix de revient), англ. Cost price] – це витрати підприємства на виготовлення продукту (готової продукції, виконаної роботи, наданої послуги). Згідно з КВЕД 2010 [24], ДСТУ 4303:2004 [6] підприємства оптової й роздрібної торгівлі не провадять виробничої діяльності. Їхні витрати з переліку, закріпленого у п. 9 НП(С)БО 9 «Запаси» [1], – це документально підтверджені витрати, пов'язані з придбанням товару у постачальника та доведенням його до стану придатного для використання у запланованих цілях, тобто для продажу. Сформована з урахуванням таких фактичних витрат ціна товару, є первісною (ще не

зміненою торговельним підприємством). Отже, з огляду на чинні методологічні засади бухгалтерського обліку запасів [1], торговельно-технологічний процес оптової, роздрібної торгівлі, сукупність операцій закладів ресторанного господарства, які забезпечують виробництво кулінарної продукції, булочних і борошняних кондитерських виробів та їх продаж, у згаданих галузях економічної діяльності, доцільно вживати поняття «первісна вартість реалізованих товарів», «первісна вартість сировини та купівельних напівфабрикатів, використаних для приготування реалізованої власної продукції» (у закладах ресторанного господарства).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси» : наказ Міністерства фінансів України 20.10.1999 № 246. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99#Text

2. Великий тлумачний словник української мови / уклад і голов. ред. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2004. 1440 с.

3. ДСТУ 4303:2004 Торгівля роздрібна та оптова. Терміни та визначення понять : наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 08.06.2004 № 130. URL : https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page?id_doc=27271

4. Класифікатор видів економічної діяльності ДК 009:2010 : наказ Держспоживстандарту України від 11.10.2010 № 457. URL : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text

5. Методичні рекомендації з формування складу витрат та порядку їх планування в торговельній діяльності : наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 22.05.2002 № 145. URL : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0145569-02#Text

6. Шаровська Т. С., Шерстюк М. Удосконалення обліку витрат на підприємствах оптової торгівлі. *Advances in technology and science* : Abstracts of XII International scientific and practical conference. Berlin, Mach 16–19, 2021, pp. 74–79.

7. Зміни до Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 9 «Запаси» : наказ Міністерства фінансів України від 07.10.2022 № 320. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1315-22#n15

8. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 № 291. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text

9. IAS 2 Inventories. IFRS Foundation. URL : https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/ias-2-inventories/

10. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 2 (МСБО 2) Запаси. Верховна Рада України : офіційний портал. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_021#Text

Ганна Грищук,
доктор філософії,
доцент кафедри обліку та аудиту;
Анастасія Вишняк,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

АДМІНІСТРУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ПОДАТКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

В Україні екологічне оподаткування набуває особливого значення через зростання ризиків для довкілля, що пов'язані як із бізнес-процесами компаній, так й із воєнними діями та руйнуваннями промислових об'єктів. Це вимагає перегляду підходів до адміністрування екологічного податку, зокрема, у питаннях визначення об'єкта оподаткування, механізмів сплати та контролю. З огляду на це, вкрай важливо забезпечити ефективне управління екологічними платежами з метою спрямування необхідних ресурсів на відновлення природних ресурсів та мінімізацію негативних наслідків, завданих довкіллю.

Вивченню екологічного оподаткування в Україні присвятили свої наукові праці наступні вчені: Адрущенко В. Л., Іванішина О. С., Клименко М. В., Новицька Н. В., Мединська Н. В., Мушенок В. В., Свиноус І. В., Соколовська А. М. та інші. Проте, в умовах воєнного стану дане питання не втрачає своєї актуальності та потребує подальшого дослідження.

Система екологічного оподаткування в Україні представлена на рис. 1.

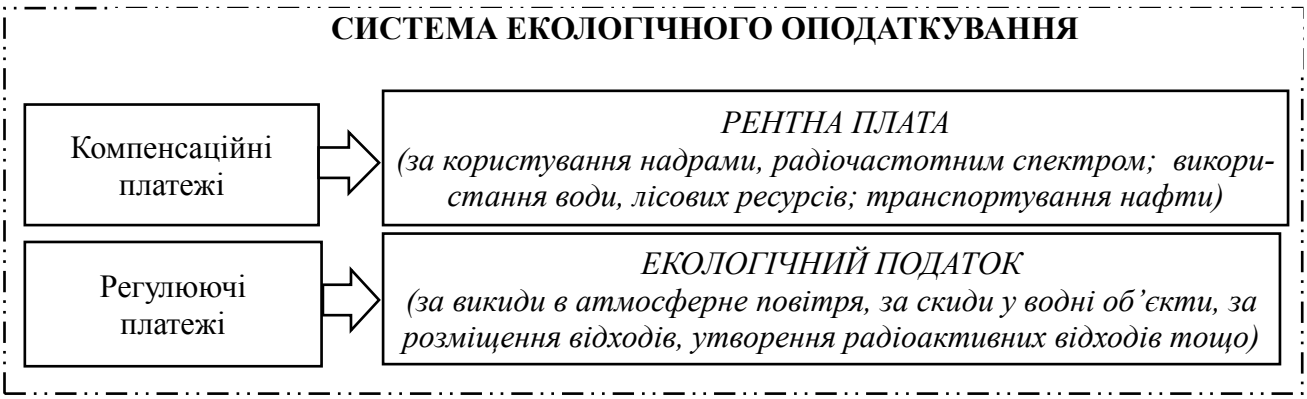

Рисунок 1 – Система екологічного оподаткування України

Отже, дослідження спрямоване на аналітичну оцінку регулюючих платежів, головною метою яких є стимулювання запобігання дій, що завдають шкоди навколишньому середовищу.

Із моменту повномасштабного вторгнення рф на територію України виникла необхідність адаптувати податкове законодавство до умов воєнного стану, зокрема у частині адміністрування екологічного податку. Перші законодавчі зміни були запроваджені у 2022 році, відповідно до яких платникам екологічного податку дозволено не нараховувати та не сплачувати податок до кінця року, в якому завершиться воєнний стан, але за умови їхньої реєстрації за місцем знаходження джерел забруднення або за створення та зберігання радіоактивних відходів на територіях бойових дій та окупації [3]. До того ж, важливою особливістю адміністрування екологічного податку у 2024 році є його зниження на 10 %, відповідно податкові зобов'язання будуть розраховуватись за ставкою, що складає 90 % від ставок, вказаних у п. 245.1 та 245.2 Податкового Кодексу України [2]. Враховуючи дані зміни на рис. 2 відобразимо динаміку сплати екологічного податку протягом останніх років.

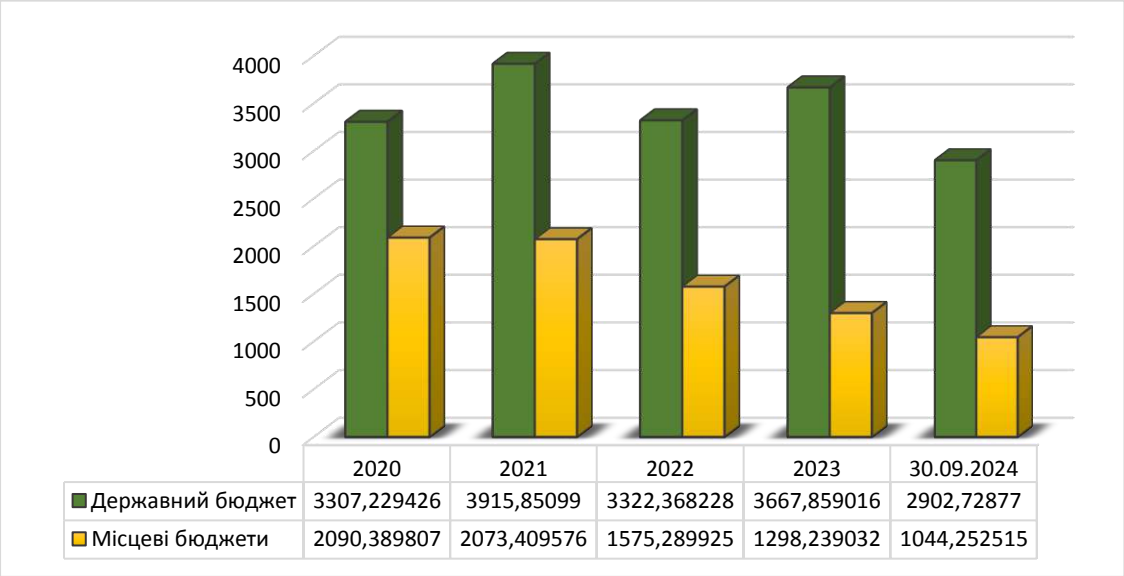

	2020	2021	2022	2023	30.09.2024
Державний бюджет	3307,229426	3915,85099	3322,368228	3667,859016	2902,72877
Місцеві бюджети	2090,389807	2073,409576	1575,289925	1298,239032	1044,252515

Рисунок 2 – Динаміка податкових надходжень від екологічного податку у 2020–2024 роках (млн грн)

Джерело: сформовано авторами на основі [1].

У 2020 році загальні надходження від екологічного податку становили приблизно 5 397,81 млн грн, з яких 3 307,22 млн грн було зараховано до державного бюджету, а 2 090,59 млн грн – до місцевих бюджетів. У 2021 році відбулося зростання: загальна сума надходжень сягнула 5 996,26 млн грн, що на 598,45 млн грн або приблизно на 11,1% більше, ніж у 2020 році. Із цієї суми 3 915,85 млн грн надійшло до держбюджету, а 2 073,41 млн грн – до місцевих бюджетів. У 2022 році вперше було зафіксовано зниження: сукупні надходження склали 3 330,28 млн грн, що на 44,4% менше, ніж у 2021 році. З них 1 575,30 млн грн – державний бюджет, 1 754,98 млн грн – місцеві бюджети. У 2023 році спостерігається зростання надходжень до 4 966,30 млн грн, а саме: 3 667,86 млн грн надходять до державного бюджету та 1 298,39 млн грн – до місцевих бюджетів, що на 49,1% більше, ніж у 2022 році. За 9 місяців 2024 року

надійшло 3 946,28 млн грн, з яких 2 902,73 млн грн – державний бюджет і 1 044,53 млн грн – місцеві бюджети. Це свідчить про ймовірне зменшення надходжень до кінця 2024 року порівняно з 2023 роком, адже за три квартали 2024 року спостерігається спад майже на 20,5%.

В цілому аналіз динаміки показує, що законодавчі зміни, зокрема, звільнення від сплати податку на територіях бойових дій, звільнення від штрафів, а також загальне зниження ставки податку на 10 % у 2024 році, суттєво вплинули на обсяг надходжень. Таким чином, вивчення особливостей адміністрування екологічного податку саме в цей період є ключовим для збереження екологічної безпеки країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Макроекономічні показники Національного банку України. URL : https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators#4

2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану : Закон України від 24 березня 2022 року № 2142-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Text

Наталія Гуріна,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри обліку та аудиту,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ В ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Фінансові махінації та шахрайство становлять серйозну загрозу для стабільності економіки та довіри до бізнесу. Бухгалтери, як ключові учасники фінансових процесів, відіграють важливу роль у запобіганні таким правопорушенням. Дотримання професійної етики є невід'ємною складовою їхньої діяльності, що сприяє забезпеченню достовірності та прозорості фінансової інформації.

Етичні норми й принципи у професійній діяльності бухгалтерів є потужним інструментом у попередженні фінансових зловживань, адже сприяють достовірності облікових даних і формуванню довіри до фінансової звітності. Виконання етичних вимог дозволяє мінімізувати ризики шахрайства та корупційних дій, зокрема:

1. фальсифікація фінансової звітності є одним із найбільш поширених видів махінацій, що проявляється у маніпулюванні показниками прибутку, приховуванні збитків чи створенні неправдивих даних. У таких ситуаціях на бухгалтерів може чинитися тиск із боку керівництва, однак дотримання етичних норм гарантує об'єктивне відображення фінансової інформації та підтримує довіру з боку інвесторів, регуляторних органів і громадськості [2];

2. принципова позиція бухгалтера передбачає відмову від участі в корупційних схемах, уникнення ухилення від сплати податків, фальсифікації документів чи здійснення незаконних операцій. Дотримання етичних стандартів забезпечує відповідність фінансової діяльності законодавству та міжнародним вимогам [2];

3. етичність бухгалтерської діяльності є важливою умовою побудови ефективної системи внутрішнього контролю, що дозволяє своєчасно виявляти та запобігати ризикам шахрайства. Бухгалтери, які дотримуються етичних стандартів, сприяють підвищенню прозорості господарських процесів;

4. неупереджене ведення обліку допомагає виявляти схеми фінансових махінацій, такі як фіктивне документування, відмивання коштів та незаконне виведення капіталу. Використання аналітичних методів дозволяє бухгалтерам вчасно ідентифікувати підозрілі операції [4].

Таким чином, дотримання професійної етики є визначальним чинником забезпечення фінансової стабільності підприємства, формування довіри до його звітності та

попередження шахрайських дій. Бухгалтери, які працюють за етичними нормами, зміцнюють корпоративну культуру, що базується на принципах чесності, відповідальності та прозорості.

Однак на практиці існують певні виклики, які ускладнюють дотримання етичних стандартів:

1) тиск з боку керівництва, що спонукає бухгалтерів до маніпуляцій фінансовими даними;

2) низький рівень етичної підготовки, що підвищує ризик несвідомих порушень;

3) недосконала система внутрішнього контролю, що створює умови для зловживань;

4) корупційні ризики у взаємодії з державними та фінансовими установами;

5) конфлікти інтересів, що знижують незалежність прийняття рішень [4].

Для ефективної протидії цим викликам необхідно вдосконалювати етичні стандарти, підвищувати якість освіти бухгалтерів, посилювати внутрішній контроль та впроваджувати цифрові технології у фінансовий моніторинг.

Ключові напрями вдосконалення професійної етики включають:

1. посилення законодавчого захисту бухгалтерів, які відмовляються від участі у фінансових махінаціях, та встановлення відповідальності керівників за етичний тиск на працівників;

2. розвиток системи внутрішнього контролю із використанням сучасних інформаційних технологій для своєчасного виявлення порушень та проведення регулярних аудитів із акцентом на дотримання етичних норм;

3. впровадження корпоративних кодексів етики, які регламентуватимуть професійну поведінку співробітників, сприятимуть формуванню культури доброчесності та нетерпимості до порушень;

4. цифровізація бухгалтерського обліку, що дозволяє автоматизувати облікові процеси, зменшити вплив людського фактору та оперативно виявляти фінансові відхилення;

5. посилення державного контролю та громадського нагляду через удосконалення антикорупційного законодавства, регулювання фінансової звітності [1, с. 118–119].

Отже, удосконалення професійної етики в бухгалтерській сфері є невід’ємною передумовою для формування антикорупційної стратегії. Дотримання етичних стандартів сприяє зміцненню довіри до фінансової інформації, що є основою стабільного розвитку економіки.

Професійна етика бухгалтера забезпечує чесність, прозорість та відповідальність у фінансовій діяльності підприємств. Виконання етичних норм сприяє своєчасному виявленню порушень, протидії корупції та посиленню внутрішнього контролю. Законодавчий захист бухгалтерів, підвищення рівня освіти, впровадження цифрових технологій та посилення нагляду за дотриманням етичних стандартів створюють основу для зниження рівня фінансових махінацій і сприяють загальній економічній стабільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гуріна Н. В., Ракуть Д. О., Гладков Д. О. Роль професійної етики бухгалтера у запобіганні фінансовим махінаціям та шахрайству. *International scientific journal «Grail of Science»*. 2025. № 51. С. 114–120.

2. Міжнародна федерація бухгалтерів / IFAC. URL : https://www.ifac.org/

3. Мокринська З. В. Кодекс етики професійних бухгалтерів як основа побудови ефективної бухгалтерської практики. *Економіка та держава*. 2022. № 5. С. 79–84.

4. Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України : офіційний вебсайт. URL : https://www.ufpaa.org/

5. Фоміна О. В., Ромашко О. М., Семенова С. М. Професійна етика бухгалтерів: її особливості та проблемні аспекти дотримання етичних принципів. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск 46. URL : http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2052/1982

Софія Даниленко,
здобувач вищої освіти (першого)
бакалаврського рівня;
Оксана Мискіна,
канд. екон. наук,
доцент кафедри адміністрування податків,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

АСИМЕТРІЯ ІНФОРМАЦІЇ У ВІДНОСИНАХ «ПЛАТНИК ПОДАТКІВ – ДЕРЖАВА»: НАСЛІДКИ ДЛЯ ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

Асиметрія інформації у відносинах між платником податків і державою є фундаментальною проблемою, що впливає на податкову політику, ефективність збору податків та загальну економічну стабільність країни. У цьому контексті платники податків зазвичай володіють детальнішою інформацією про свій фінансовий стан, тоді як держава змушена діяти в умовах обмеженого доступу до даних. Це створює ризики ухилення від сплати податків, маніпуляцій з податковими зобов'язаннями та необхідності посилення контролю, що, у свою чергу, може спричинити низку негативних наслідків для економіки.

Один із найбільш суттєвих наслідків інформаційної асиметрії – це зростання рівня податкових зловживань. Коли платники податків розуміють, що державні органи не можуть ефективно відстежувати їхні реальні доходи, вони можуть вдаватися до схем ухилення або мінімізації податкового навантаження. Це особливо актуально для підприємств, що використовують складні міжнародні фінансові механізми для оптимізації оподаткування, а також для представників малого та середнього бізнесу, які працюють у тіньовому секторі.

Іншим важливим наслідком є зниження ефективності податкового адміністрування. Держава, стикаючись із браком достовірної інформації, змушена розширювати повноваження податкових органів, впроваджувати складніші механізми перевірки, що тягне за собою збільшення адміністративних витрат [1]. Чим більше ресурсів витрачається на контроль і аудит, тим менш ефективною стає податкова система, що може негативно вплинути на загальну конкурентоспроможність економіки.

Крім того, інформаційна асиметрія сприяє нерівномірному розподілу податкового тягаря. Оскільки великі корпорації та заможні платники податків мають доступ до більш складних схем податкового планування, основне податкове навантаження нерідко перекладається на представників середнього класу та малого бізнесу, які мають менші можливості для оптимізації податкових зобов'язань. Це може призвести до соціального невдоволення та зниження рівня довіри до держави.

Щоб мінімізувати наслідки інформаційної асиметрії, держави розробляють різні механізми покращення податкового адміністрування. Одним із ключових інструментів є цифровізація податкових процесів, яка дозволяє автоматизувати збір і аналіз податкової інформації. Використання сучасних технологій, таких як штучний інтелект і великі дані, допомагає ідентифікувати ризикових платників податків та ефективніше проводити перевірки. Так, Н. Лагодієнко наголошує на важливості впровадження електронних сервісів як засобу підвищення прозорості та доступності податкової інформації для платників, а С. Іванов підкреслює, що застосування аналітичних платформ на основі великих даних значно підвищує точність ризик-орієнтованих перевірок і сприяє ефективнішому розподілу ресурсів у податковій системі [1].

Важливим кроком є також міжнародне співробітництво у сфері обміну податковою інформацією. Багато країн запроваджують угоди про автоматичний обмін фінансовими даними, що дозволяє урядам отримувати інформацію про доходи своїх громадян за кордоном. Такі ініціативи, як CRS (Common Reporting Standard) та FATCA (Foreign Account Tax Compliance Act), значно ускладнюють приховування доходів в оффшорах [2].

Окрім цього, держава може стимулювати добровільну податкову прозорість шляхом створення сприятливих умов для бізнесу. Це включає спрощення податкового законодавства, зниження податкового навантаження для сумлінних платників, запровадження механізмів податкового компромісу та амністії капіталу. Довіра до податкової системи відіграє ключову роль: якщо підприємці та громадяни сприймають податки як справедливі, вони будуть більш схильні їх сплачувати.

Отже, асиметрія інформації у відносинах між платниками податків і державою створює значні виклики для податкового адміністрування. Вона може спричинити ухилення від сплати податків, зростання адміністративних витрат і нерівномірний розподіл податкового навантаження. Проте за допомогою сучасних технологій, міжнародного співробітництва та прозорої податкової політики можна мінімізувати негативні наслідки та створити більш ефективну та справедливу систему оподаткування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Замасло О. Т., Зарівна А. В. Система електронного адміністрування податків в Україні в умовах глобальної цифровізації. *Бізнес Інформ*. 2024. № 4. С. 244–252. URL : https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2024-4_0-pages-244_252.pdf

2. Звіт про впровадження автоматичного обміну інформацією (CRS) у 2024 році / Міністерство фінансів України. 2025. URL : https://mof.gov.ua/uk/crs-zvit-2024

Аліна Дмитренко,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Алла Савченко,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ ТА ЇЇ ОСОБЛИВОСТІ

Фінансова звітність у сучасних умовах функціонування економіки є базовим інструментом забезпечення прозорості діяльності суб'єктів господарювання. Її роль полягає у наданні користувачам достовірної, повної та своєчасної інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства, що є важливим для прийняття обґрунтованих управлінських рішень, залучення інвестицій і забезпечення стабільності господарської діяльності.

Проблематика фінансової звітності знайшла широке відображення у наукових дослідженнях провідних вітчизняних та зарубіжних учених, зокрема О. Терещенка, С. Голова, Ч. Хорнгрена. Значну роль у регулюванні цього процесу відіграють міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ) та національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку. Незважаючи на значний рівень наукового опрацювання, питання удосконалення складання та подання фінансової звітності залишається актуальним у зв'язку зі змінами в глобальній економіці та розвитком вимог до фінансової інформації.

Фінансова звітність — це сукупність документів, що містить зведену інформацію про фінансовий стан підприємства, його діяльність, рух коштів і зміни у власному капіталі за певний період. Вона слугує важливим інструментом для оцінки ефективності управління фінансами, аналізу стабільності компанії та визначення її перспектив. Ця звітність важлива як для самого підприємства, так і для зовнішніх користувачів — інвесторів, банків, контролюючих органів та інших зацікавлених осіб.

У складі фінансової звітності є кілька основних форм, і кожна з них виконує окрему функцію. Баланс демонструє, якими активами володіє підприємство, які має зобов'язання та який обсяг власного капіталу. Він складається з активів, пасивів і власного капіталу. Активи показують, які ресурси має підприємство, а пасиви і власний капітал – джерела їх фінансування. Баланс допомагає визначити фінансову стійкість, ліквідність та платоспроможність компанії.

Звіт про фінансові результати містить дані про доходи, витрати й чистий прибуток або збиток за звітний період, що дозволяє оцінити рентабельність діяльності підприємства.

Звіт про рух грошових коштів показує, звідки підприємство отримувало гроші та на що їх витрачало. Він охоплює три напрями: операційну діяльність (основна господарська діяльність), інвестиційну (придбання або продаж активів) та фінансову (отримання чи повернення позик, виплата дивідендів). Ще одним важливим елементом є звіт про власний капітал, який показує зміни у структурі капіталу підприємства за певний період — наприклад, збільшення статутного капіталу, використання прибутку чи виплату дивідендів.

Примітки до фінансової звітності доповнюють основні форми й надають роз'яснення щодо облікової політики, оцінки активів і зобов'язань, а також окремих фінансових показників. Це дозволяє глибше зрозуміти суть поданих даних.

В Україні фінансова звітність формується відповідно до положень Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» та національних стандартів бухгалтерського обліку. Для підприємств, які ведуть зовнішньоекономічну діяльність або залучають капітал з-за кордону, передбачено використання Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ).

Починаючи з 2018 року, великі українські підприємства зобов'язані звітувати відповідно до міжнародних стандартів, що забезпечує більшу відкритість і розуміння для іноземних інвесторів та партнерів. Водночас мікропідприємства мають можливість використовувати спрощену форму звітності, що знижує навантаження на них.

Річний звітний період зазвичай охоплює календарний рік. Окрім повної річної звітності, підприємства можуть подавати проміжні звіти — за квартал, півріччя або дев'ять місяців. Для великих компаній та емітентів цінних паперів обов'язковою є перевірка фінансової звітності незалежним аудитором. Це підвищує достовірність інформації та рівень довіри до неї. Керівництво підприємства на основі звітності планує подальші дії. Інвестори використовують ці документи, щоб зрозуміти перспективність вкладення коштів. Кредитори — щоб оцінити, чи зможе підприємство своєчасно погасити борги. Державні установи аналізують звітність для перевірки правильності податкових нарахувань.

Окрім користі для окремих компаній, фінансова звітність має значення і для економіки загалом. Вона сприяє прозорості бізнесу, зміцнює довіру до суб'єктів господарювання та полегшує залучення інвестицій. У сучасному світі, де активно розвиваються технології, зростає потреба в автоматизації складання звітності та забезпеченні її цифрового подання.

Фінансова звітність також є потужним інструментом для здійснення аналітичних розрахунків, які дозволяють оцінити ефективність його діяльності. Аналіз фінансової звітності дає змогу об'єктивно оцінити фінансовий стан, визначити прибутковість, платоспроможність, фінансову стабільність та ефективність управління ресурсами. Його результати слугують основою для прийняття управлінських, інвестиційних та кредитних рішень.

Одним із базових методів є горизонтальний аналіз, який дозволяє простежити зміну окремих показників за кілька звітних періодів. Це допомагає виявити позитивні або негативні тенденції в діяльності підприємства. Вертикальний аналіз застосовується для визначення структури статей звітності у відсотковому вираженні до підсумкових показників, що дає змогу оцінити внутрішні пропорції та баланс фінансових ресурсів. Значне значення має й коефіцієнтний аналіз, що включає розрахунок фінансових коефіцієнтів: ліквідності, рентабельності, фінансової стійкості та оборотності. Зокрема, коефіцієнт поточної ліквідності свідчить про здатність підприємства покривати поточні зобов'язання, а коефіцієнт рентабельності продажів показує, який прибуток отримано з кожної гривні доходу.

Однак ефективне застосування аналітичного інструментарію потребує якісної, достовірної та повної фінансової інформації, з чим в Україні все ще виникають певні труднощі. Серед найбільш актуальних проблем фінансової звітності варто відзначити часті зміни у нормативно-правовому регулюванні. Постійні оновлення стандартів ускладнюють роботу бухгалтерів та потребують регулярного навчання й адаптації.

Крім того, значна частина підприємств, особливо малого та середнього бізнесу, працює без належної автоматизації облікових процесів. Використання застарілого програмного забезпечення або взагалі ведення обліку вручну створює ризики для достовірності та своєчасності звітності. Нерідко працівники бухгалтерських служб не мають достатнього рівня кваліфікації, особливо коли йдеться про застосування міжнародних стандартів фінансової звітності. Через це зростає ймовірність помилок і спотворень у фінансових документах.

Ще одна проблема — формальний підхід до складання звітності. У деяких випадках підприємства надають звіти лише для виконання вимог контролюючих органів, не прагнучи до їх аналітичної цінності. Така ситуація знижує інформативність звітності для інвесторів, партнерів та інших зацікавлених сторін.

Незважаючи на наявні труднощі, фінансова звітність в Україні має значний потенціал для вдосконалення. Однією з головних перспектив є подальша цифровізація — перехід до повністю електронної форми звітування, впровадження сучасного бухгалтерського програмного забезпечення, використання хмарних технологій та автоматизованих систем збору й обробки даних. Це дозволить зменшити людський фактор, прискорити процеси та підвищити точність звітності.

Ще один важливий напрям — гармонізація національних стандартів з міжнародними. Розширення застосування МСФЗ на підприємства різних форм власності та масштабів діяльності сприятиме підвищенню прозорості, інвестиційної привабливості та полегшенню виходу на зовнішні ринки. Водночас важливим залишається питання підвищення кваліфікації бухгалтерів. Проведення регулярних курсів, семінарів, сертифікаційних програм сприятиме зростанню професійного рівня спеціалістів та поліпшенню якості підготовки звітності.

Також потребує розвитку система внутрішнього контролю та зовнішнього аудиту. Посилення ролі незалежного аудиту допоможе уникнути недостовірної або спотвореної інформації, що підвищить довіру до звітності як з боку держави, так і з боку інвесторів та партнерів.

Отже, фінансова звітність є основою для ефективного управління підприємством і джерелом об'єктивної інформації для зацікавлених сторін. Її своєчасність, точність та відповідність стандартам забезпечують стабільність у бізнесі та підтримують розвиток як окремих компаній, так і економіки загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : наказ М-ва фінансів України від 07.02.2013 № 73. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13

2. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14

3. Про застосування міжнародних стандартів фінансової звітності : наказ Міністерства фінансів України від 28.12.2012 № 1025. URL : https://mof.gov.ua/uk/msfz

4. Фінансова звітність: загальні вимоги / Освіта.UA : вебсайт. URL : https://osvita.ua/school/lessons_summary/accounting/62836

5. МСФЗ: Міжнародні стандарти фінансової звітності / Головбух : вебсайт. URL : https://www.golovbukh.ua/article/950-msfz-mjnarodn-standarti-fnansovo-zvtnost

6. Фінансова звітність суб'єктів господарювання державного та комунального секторів економіки / Портал відкритих даних : вебсайт. URL : https://data.gov.ua/dataset/financial-statements

Анастасія Дорофєєва,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Алла Савченко,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ГАРМОНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ МСФЗ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОСТІР

У сучасних умовах глобалізації економіки бухгалтерський облік набуває особливо важливої ролі як інструмент, який необхідний для забезпечення прозорості фінансової інформації, що у свою чергу використовується для прийняття управлінських, інвестиційних та регуляторних рішень. На сьогодні гармонізація облікових стандартів стає все більш важливою через глобалізацію економічних зв'язків та мобільність капіталу, що не обмежується національними кордонами.

Одним із ключових механізмів гармонізації бухгалтерського обліку є впровадження Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ). Головним завданням МСФЗ є уніфікація підходів до підготовки фінансової інформації, що дозволяє забезпечити її порівнюваність, зрозумілість і якість на глобальному рівні. Обов'язковою умовою для компаній, які мають на меті вихід на міжнародний ринок та залучення іноземних інвестицій є дотримання МСФЗ. Застосування МСФЗ полегшує аналітичну діяльність інвесторів та аудиторів, а також підвищує конкурентоспроможність на світовій арені.

В свою чергу для України, яка обрала стратегічний курс на європейську інтеграцію, гармонізація національної системи бухгалтерського обліку з міжнародними стандартами є не лише питанням відповідності вимогам Європейського Союзу, але й важливим чинником економічної модернізації. Угода про асоціацію з ЄС та створення зони вільної торгівлі передбачають поглиблення економічної співпраці, що неможливо без уніфікації облікової системи. Відповідність МСФЗ стає умовою для залучення іноземних інвестицій, розвитку експорту, зміцнення фінансової дисципліни в корпоративному секторі. Отже, потрібно зважати на те, що гармонізація бухгалтерського обліку є необхідним кроком на шляху до підвищення економічної стійкості та інтеграції України у європейський економічний простір [1, с. 50].

Гармонізація бухгалтерського обліку передбачає процес узгодження національних облікових стандартів із міжнародними вимогами з метою забезпечення порівнюваності, прозорості та однакової зрозумілості фінансової інформації у різних країнах.

Її основною метою є спрощення ведення бізнесу на міжнародному рівні, підвищення інвестиційної привабливості, сприяння інтеграції фінансових ринків і зміцнення довіри до фінансової звітності. Слід зазначити, що важливим інструментом такої гармонізації стали Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ), еволюція яких розпочалася ще в 1970-х роках. З часом МСФЗ набули широкого визнання у світі, і сьогодні їх застосовують понад 140 країн, що свідчить про їхню ключову роль у глобальній фінансовій системі.

Щодо України, то тривалий час використовувалися національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку (П(С)БО), які за своєю природою орієнтовані переважно на податковий облік та контроль, тоді як МСФЗ зосереджуються на наданні достовірної інформації для прийняття економічних рішень користувачами фінансової звітності. Якщо порівнювати П(С)БО і МСФЗ, то основними відмінностями є підхід до оцінки активів і зобов'язань, порядок визнання доходів і витрат, ширший рівень розкриття інформації у звітності та акцент на принцип «переваги сутності над формою» [2, с. 122].

В Україні впровадження Міжнародних стандартів фінансової звітності регулюється низкою законодавчих актів, серед можна виділити Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні». Цей документ визначає вимоги щодо обов'язкового застосування МСФЗ для певних категорій підприємств. Також важливу роль відіграють постанови Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти Національного банку України та рекомендації Міністерства фінансів, в яких містяться уточнення щодо процедур та вимог переходу на міжнародні стандарти.

Відповідно до чинного законодавства, обов'язок складати фінансову звітність за МСФЗ покладено на публічні акціонерні товариства, банки, страховиків, підприємства, що здійснюють діяльність у видобувних галузях, та великі підприємства, які відповідають визначеним критеріям щодо обсягу доходу, кількості працівників і вартості активів [3].

Втім, перехід на МСФЗ супроводжується низкою труднощів. Серед основних проблем виділяють недостатній рівень професійної підготовки бухгалтерів, оскільки існуюча система освіти ще не повністю адаптувалася до міжнародних вимог. Також значною перешкодою є висока вартість впровадження нових облікових систем і навчання персоналу. Додатково, малий та середній бізнес часто залишається поза увагою державних програм підтримки адаптації до нових стандартів, що ускладнює їхню інтеграцію в загальну систему міжнародної фінансової звітності.

Гармонізація бухгалтерського обліку з МСФЗ має багато переваг для України. По-перше, вона забезпечує прозорість фінансової звітності, що дозволяє інвесторам, кредиторам та іншим зацікавленим сторонам отримувати точну і зрозумілу інформацію про фінансовий стан компаній. По-друге, уніфіковані стандарти значно полегшують процес залучення як внутрішніх, так і іноземних інвестицій, оскільки зменшуються ризики для інвесторів. По-третє, відповідність міжнародним стандартам підвищує конкурентоспроможність українських підприємств на світовій арені, дозволяючи

їм ефективніше конкурувати за рахунок зрозумілих і визнаних форм фінансової звітності. Ще однією вагомою перевагою є спрощення виходу українських компаній на європейські ринки.

Попри всі переваги гармонізації бухгалтерського обліку з МСФЗ, цей процес стикається з рядом проблем і бар'єрів. Однією з основних є методологічні відмінності між податковим і обліковим обліком, що ускладнює інтеграцію міжнародних стандартів у національну практику. Крім того, існує психологічний опір змін серед професійної спільноти, що не готова до адаптації до нових вимог і стандартів. Брак кваліфікованих спеціалістів, здатних правильно застосовувати МСФЗ, ще більше ускладнює процес, оскільки більшість бухгалтерів не мають достатнього досвіду чи освіти в цій галузі. Окрім того, проблема перекладу та адаптації стандартів для специфіки українського ринку є ще одним серйозним бар'єром, оскільки не завжди можливо коректно передати терміни та концепції, що можуть мати різні інтерпретації в контексті національного обліку.

Задля того, щоб забезпечити успішну гармонізацію облікових стандартів України з МСФЗ необхідно продовжувати навчання і сертифікацію бухгалтерів за міжнародними програмами, такими як ACCA чи DipIFR, що дозволить забезпечити високий рівень кваліфікації спеціалістів. Важливим кроком є поступовий перехід до МСФЗ для середніх і малих підприємств, адже це дозволить полегшити адаптацію і забезпечити плавний перехід. Для підтримки процесу адаптації необхідно розробити спеціальні державні програми, які сприятимуть переходу до міжнародних стандартів. Співпраця з європейськими регуляторами та органами стандартизації також відіграє важливу роль у гармонізації, оскільки дозволяє враховувати європейський досвід і специфіку національного ринку. Інтеграція ІТ-систем для автоматизації обліку за міжнародними вимогами допоможе знизити витрати та підвищити ефективність облікових процесів [4, с. 87].

Підсумовуючи, слід наголосити на тому, що без повної гармонізації облікових стандартів інтеграція України до європейського економічного простору буде обмеженою. Гармонізація обліку — це не лише технічний процес, а й стратегічна зміна в підходах до прозорості та підзвітності бізнесу, що допоможе зміцнити економічні зв'язки України з ЄС та залучити інвестиції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Швець В., Михальська О. Стандартизація та гармонізація управлінського обліку й економічного аналізу в умовах перехідної економіки. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка.* 2020. № 6 (213). С. 48–54.

2. Конопліна О. О., Васищенко Ю. В. Проблеми стандартизації та гармонізації бухгалтерського обліку і фінансової звітності в умовах євроінтеграції. *Інформаційно-аналітичне забезпечення управління фінансово-економічною безпекою держави, регіону, суб'єктів господарювання в умовах COVID-19* : матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 18–19 листопада 2021 р. Харків, 2021. С. 120–123.

3. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV (зі змінами).

4. Демко І. І., Марущак В. В. Порівняння національних та міжнародних стандартів (положень) бухгалтерського обліку щодо оформлення фінансової звітності підприємств. *РСЕСГЕП*, 15–16 грудня 2022 року. Тернопіль : ФОП Паляниця В. А., 2022. С. 87–88.

Анна Жигало,
студентка
Науковий керівник:
Скрипник Маргарита,
д-р екон. наук, професор,
Черкаський державний фаховий
бізнес-коледж,
м. Черкаси (Україна)

ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ ПОДАТКОВИМ НАВАНТАЖЕННЯМ

Сучасні умови господарювання, зокрема концепція Суспільства 5.0, Четверта промислова революція, глобалізація та орієнтація на сталий розвиток, формують нові вимоги до бізнесу. Підприємства мають не лише генерувати прибуток, а й брати участь у вирішенні соціально-екологічних проблем, що потребує додаткових ресурсів [1].

Оптимізація оподаткування є багатофакторним процесом, що вимагає врахування змін у законодавстві та впливу зовнішніх і внутрішніх чинників. За даними команди консалтингових компаній «Делойт» ефективна податкова трансформація неможлива без інтеграції фінансового аналізу в систему управлінських рішень [2].

Проблема оптимізації податкового навантаження є актуальною як в українському, так і в міжнародному науковому середовищі. Зокрема, N. Mankiw та M. Weinzierl досліджували теоретичні засади ефективного оподаткування, а N. Stern – моделі оподаткування доходів [2, 3]. Серед вітчизняних дослідників питання оподаткування аграрного сектору вивчали Н. Танклевська та О. Сарапіна, а вплив податкового тиску в умовах реформ аналізувала Н. Ткачук [4, 5].

Фінансовий аналіз залишається важливим інструментом податкового планування. Його роль у формуванні управлінських рішень та оцінці фінансової безпеки підприємств розглядали О. Побережець, Т. Ковальчук та Н. Жук [6]. Також досліджувались особливості аналізу в умовах обмеженого доступу до інформації та специфіка звітності малого бізнесу.

Незважаючи на розвинену наукову базу, фінансовий аналіз як інструмент податкової оптимізації потребує подальшого вдосконалення. Його значення зростає в умовах цифровізації, змін податкового законодавства та економічної нестабільності, що вимагає оновлення підходів до аналізу та планування.

Ефективне податкове планування потребує участі висококваліфікованих фахівців, що володіють знаннями у сфері фінансів, оподаткування та інформаційних технологій. Проте великі підприємства мають більше можливостей для утримання таких кадрів. Для малого і середнього бізнесу доцільним є залучення зовнішніх консультантів, що дозволяє забезпечити індивідуальний підхід до розробки податкової стратегії.

Податкове планування, як складова корпоративного управління, охоплює використання пільг, цифрових інструментів, оптимізацію договірних відносин і цінової політики. Його ефективність залежить від здатності підприємства створити гнучку адаптивну модель, що враховує постійні зміни у податковому регулюванні.

Сучасний етап розвитку суспільства супроводжується активною цифровізацією, що охоплює й систему податкового адміністрування. Використання цифрових технологій дозволяє вдосконалити збір, обробку й аналіз податкової інформації, підвищити якість прогнозування ризиків та складання звітності. За умови відставання від міжнародних стандартів в Україні доцільним є залучення консультантів для формування гнучких податкових стратегій. Оптимізація податків має ґрунтуватися на чинному законодавстві з використанням цифрових інструментів для автоматизації податкових процесів.

Фінансовий аналіз є важливим інструментом у процесі податкової оптимізації. Його об'єктом виступають показники, що впливають на податкове навантаження: структура фінансів, обсяги та напрями використання ресурсів. Аналіз здійснюється за певним алгоритмом, що дозволяє своєчасно реагувати на податкові ризики, покращуючи якість управлінських рішень, і складається з наступних етапів:

1. Проведення узагальненого аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства за останні 3–5 років.

2. Обчислення ключових фінансових індикаторів, що впливають на податкові зобов’язання, зокрема показників платоспроможності, ліквідності та фінансової стабільності.

3. Зіставлення отриманих результатів з нормативними або еталонними значеннями та їх аналітична інтерпретація.

4. Виявлення відхилень у показниках та оцінка їхнього впливу на систему оподаткування підприємства.

5. Формулювання пропозицій щодо покращення фінансового стану підприємства і підвищення ефективності податкового планування.

Фінансовий аналіз у сфері оподаткування сприяє узгодженню інтересів держави та бізнесу. У розвинених країнах податки дедалі більше сприймаються як суспільна послуга, що забезпечує функціонування держави та добробут громадян.

Фінансова звітність є основним джерелом даних для фінансового аналізу з метою податкової оптимізації. У процесі аналізу використовуються як формалізовані методи — балансовий, факторний, індексний, кореляційний, регресійний, дисперсійний, кластерний аналіз, дерево рішень, лінійне програмування, так і неформалізовані — аналітичні таблиці, система показників, експертні оцінки, ситуаційний аналіз, прогнозування. Врахування організаційно-правової форми, масштабу й галузевої належності підприємства є необхідною умовою для розробки ефективної податкової стратегії. Такий підхід сприяє зменшенню податкового навантаження та зміцненню фінансової стійкості [7].

В умовах нестабільного податкового середовища та активної цифровізації зростають вимоги до кваліфікації працівників, тому залучення фахівців консалтингових компаній є доцільним рішенням для підвищення ефективності податкової політики та взаємодії з контролюючими органами.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на розробку моделей податкової оптимізації для аграрного сектору в умовах цифровізації та глобальних трансформацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Савченко В., Кононенко Л., Карнаушенко А. Циркулярна економіка в умовах формування Суспільства 5.0. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка.* 2023. № 16. С. 166–174. DOI : https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.16.22

2. Mankiw N. G., Weinzierl M., Yagan D. Optimal Taxation in Theory and Practice. *NBER Working Paper*. 2009. № 15071. URL : https://www.nber.org/papers/w15071.pdf

3. Stern N. H. On the specification of models of optimum income taxation. *Journal of Public Economics*. 1976. Vol. 6. Issue 1–2. P. 123–162. URL : http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.561.4527&rep=rep1&-type=pdf

4. Танклевська Н. С. Оподаткування діяльності аграрних підприємств : монографія. Херсон : Олді-плюс, 2006. 160 с.

5. Сарапіна О., Єремян О. Оподаткування вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників: особливості, проблеми і перспективи. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice.* 2021. Vol. 2 (37). С. 116–122. DOI : https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i37.229941

6. Homovij S. M., Tomilova N. O., Lytvynenko V. S. Institutional and management arrangements of tax burden optimization on the agricultural enterprises. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2–18. Vol. 1 (24). P. 213–220. DOI : https://doi.org/10.18371/fcaptp.v1i24.128050

7. Ткачук Н. В. Вплив податкового навантаження на діяльність суб'єктів господарювання в умовах реформування фінансової системи України. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2015. № 4. С. 121–128. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/echcenu_2015_4_22

Борис Занько,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри обліку та аудиту,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ОБЛІКОВІ АСПЕКТИ ПЕРЕОЦІНКИ ТОВАРІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ТОРГІВЛІ

Підприємствам торгівлі, які придбали товари для наступного перепродажу, не завжди вдається продати їх за ціною, яка є суттєво вищою або хоч трохи вищою за ціну придбання цих оборотних активів. Закуплені з метою перепродажу товари інколи не спроможні принести торговельному підприємству прибуток.

Придбаний одяг, який, здається, ще вчора був хітом сезону, сьогодні вже може вийти з моди і надалі абсолютно не цікавити ні вибагливих модниць, ні розбірливих метросексуалів, у результаті чого такий товар з плином часу може бути остаточно знищений у нерівній боротьбі з такою всюдисущою комахою, як міль платтяна. Закуплені в занадто великих обсягах фрукти можуть почати псуватися та втрачати товарний вигляд ще до того, як за ними до магазину завітають покупці. Накопичені у великій кількості на складі торговельного підприємства перед святами кондитерські вироби, які мають не такий вже й великий термін придатності, можуть зіпсуватися ще до того, як їх перемістять зі складського приміщення на полиці магазину для подальшого продажу вроздріб, оскільки після святкових днів попит на солодощі може суттєво знизитися.

Якщо у всіх цих випадках товари стануть повністю непридатними для використання чи вживання, то торговельне підприємство повинне буде списати їх з балансу на витрати. У цьому випадку їх вартість буде списано за дебетом субрахунку 947 «Нестачі і втрати від псування цінностей», що передбачено Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій (далі – Інструкція № 291) [1].

Проте торговельне підприємство може уникнути цих втрат, якщо вирішить провести уцінку товарів. Така уцінка є цілком правомірною, оскільки проведення її, за умови дотримання певних умов, передбачено НП(С)БО 9 «Запаси».

Якщо чиста вартість реалізації певних товарів є нижчою за їх первісну вартість (наприклад, у випадку, коли ці товари застаріли, зіпсувалися тощо), то в бухгалтерському обліку їх слід відображати саме за чистою вартістю реалізації, що установлено пунктами 24 та 25 НП(С)БО 9 «Запаси» [2].

Згідно з Інструкцією № 291 втрати, що пов'язані із знеціненням (уцінкою) запасів, відображаються на субрахунку 946 «Втрати від знецінення запасів» [1].

Відповідно операція з проведення уцінки товарів буде відображена у бухгалтерському обліку за дебетом субрахунку 946 «Втрати від знецінення запасів» у кореспонденції з кредитом рахунку 28 «Товари» на суму, яка дорівнює різниці між первісною вартістю товарів, що уцінюються, та їх чистою вартістю реалізації.

Низька ціна на товари стимулює попит, тобто заохочує покупців купувати такі запаси. Краще продати товари дешевше, ніж пізніше, коли вони остаточно зіпсуються, списати всю їх балансову вартість на витрати. Після проведення уцінки торговельне підприємство реалізовує товари за нижчою ціною, ніж планувало раніше, отримує дещо менший дохід від реалізації, але уникає втрат, пов'язаних зі списанням з балансу повністю непридатних товарів.

Проте іноді буває так, що раніше вже уцінені товари починають користуватися шаленим попитом. Наприклад, з початком війни в Україні та настанням блекаутів (масових відключень споживачів від електропостачання) різко підвищились ціни на електричні ліхтарики та лампи, дизельні електрогенератори та інші товари, які здатні допомогти населенню та підприємствам більш-менш затишно пережити ці темні як у буквальному, так і в переносному сенсі часи. І якщо такі товари раніше були уцінені, то при наступному зростанні цін на них підприємство може провести дооцінку цих запасів, керуючись нормами НП(С)БО 9 «Запаси».

У пункті 28 НП(С)БО 9 «Запаси» встановлено, що «якщо чиста вартість реалізації тих запасів, що раніше були уцінені та є активами на дату балансу, надалі збільшується, то на суму збільшення чистої вартості реалізації, але не більше суми попереднього зменшення, визнається інший операційний дохід із збільшенням вартості цих запасів» [2]. Отже, в результаті проведення такої дооцінки переоцінена балансова вартість товару не повинна стати більшою, ніж його історична первісна вартість.

У бухгалтерському обліку дооцінку товарів, яку проведено після раніше здійсненої уцінки, відображають за дебетом рахунку 28 «Товари» у кореспонденції з кредитом субрахунку 719 «Інші доходи від операційної діяльності».

У результаті проведення такої дооцінки збільшується не лише загальна балансова вартість активів підприємства, але й сума його доходів, що робить це підприємство більш інвестиційно привабливим. Таким чином, переоцінки (уцінка та дооцінка) є ефективним інструментом управління товарними запасами на підприємствах торгівлі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджена наказом Міністерства фінансів України від 30 листопада 1999 р. № 291 (зі змінами). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99?find=1&text=946#w1_1

2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 20 жовтня 1999 р. № 246 (зі змінами). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99#Text

Марина Зелена,
факультет економіки, менеджменту
та психології, 3 курс, 11 група,
спеціалізація «Промисловий менеджмент»
Науковий керівник:
Семенова Світлана,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри обліку та оподаткування,
Державний торговельно-економічний університет,
м. Київ (Україна)

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ

Стрімкий розвиток цифрових технологій кардинально трансформує різні сфери економіки, зокрема й бухгалтерський облік. Впровадження цифрових інструментів відкриває нові можливості для підвищення ефективності, точності та оперативності облікових процесів, оптимізації витрат і забезпечення кращої аналітики для прийняття управлінських рішень. Особливої актуальності ця тема набуває в умовах воєнного стану в Україні, коли бізнеси змушені адаптуватися до нових реалій, забезпечувати безперервність діяльності та ефективно управляти ресурсами в умовах невизначеності.

Можна виділити основні напрями цифровізації бухгалтерського обліку:

1. Хмарні технології

Хмарні сервіси дозволяють зберігати та обробляти облікові дані в реальному часі, забезпечуючи доступ до інформації з будь-якого місця. Це сприяє зменшенню витрат на IT-інфраструктуру та підвищує гнучкість облікових процесів.

Прикладами можуть слугувати:

«M.E.Doc» (хмарна версія) - сервіс для електронного документообігу та подання звітності.

«iFin» - функціонує в системі хмарних сервісів Microsoft Azure, забезпечує надійне збереження даних та доступ з будь-яких пристроїв.

Облік SaaS - надає можливість ведення бухгалтерського та управлінського обліку згідно з чинним законодавством.

2. Штучний інтелект (ШІ) та машинне навчання

Застосування ШІ дозволяє автоматизувати рутинні облікові операції, виявляти аномалії та потенційні шахрайства, а також прогнозувати фінансові показники.

Прикладами можуть слугувати:

Сервіс «Botkeeper» - використовує AI для автоматичного збору транзакцій, класифікації витрат, формування балансу та звітів.

«Finmap» - це український онлайн-сервіс для фінансового обліку, який надає бізнесу аналітику та прогнозування руху коштів, використовуючи елементи ШІ.

3. Блокчейн-технології

Блокчейн забезпечує незмінність та прозорість облікових записів, що підвищує довіру до фінансової звітності [1].

Наприклад: пілотні проєкти в ІТ-компаніях, де автоматично виконуються контракти між замовником та підрядником у криптовалюті після верифікації виконання умов.

4. Автоматизація та роботизація облікових процесів

Використання програмних роботів (RPA) дозволяє автоматизувати повторювані завдання, такі як введення даних, формування звітів та обробка рахунків. Це знижує ймовірність помилок та підвищує продуктивність бухгалтерів [2].

Наприклад: використання «UiPath» в українських компаніях. Це рішення для автоматизації бухгалтерського документообігу — робот виконує функції бухгалтера: перевіряє рахунки, вводить дані, формує звіти.

Ще до війни, цифрові технології в Україні поступово розвивались. Але війна стала каталізатором цифровізації бухгалтерського обліку. З початком війни збільшилась підтримка малого та середнього бізнесу: підприємства активно впроваджують хмарні бухгалтерські рішення, що дозволяє їм адаптуватися до нових умов та забезпечити безперебійну роботу [3]. Було розпочато проекти з навчання бухгалтерському обліку жінок, які постраждали внаслідок військової агресії, що сприяє їхній соціальній адаптації та професійному розвитку [4]. Також, Європейська інноваційна рада надає фінансування українським стартапам для впровадження інноваційних рішень у сфері бухгалтерського обліку [5].

З вище перерахованого ми можемо вивести значні переваги та виклики цифровізації в обліку (таблиця 1).

Таблиця 1 – Переваги та виклики цифровізації у бухгалтерському обліку

Категорія		Приклад
Переваги	Швидкість обробки	Автоматичне формування звітності в Finmap або RPA-ботами
	Зниження витрат	Хмарні сервіси замінюють потребу в локальних серверах
	Мобільність	Доступ до системи з будь-якої точки через інтернет
	Прозорість	Використання блокчейн-платформ для аудита транзакцій
	Зниження ризику помилок	ШІ автоматично виявляє розбіжності в документах
Виклики	Кібербезпека	Атаки на бухгалтерські платформи, особливо в умовах війни
	Кваліфікація персоналу	Бухгалтерам потрібно освоювати нові програми
	Інтеграція систем	Не всі програми легко об’єднуються в єдине середовище

Джерело сформоване автором на основі [1; 2].

Отже, цифрові технології є ключовим фактором трансформації сучасного бухгалтерського обліку. Їх впровадження надає значні переваги для підприємств, сприяючи підвищенню ефективності, точності та оперативності облікових процесів. В Україні,

особливо в умовах воєнного стану, цифровізація бухгалтерського обліку набула особливої актуальності, забезпечуючи безперервність діяльності та адаптивність бізнесу до нових реалій. Попри існуючі виклики, подальший розвиток та впровадження цифрових технологій у бухгалтерському обліку є неминучим і відкриває широкі перспективи для оптимізації фінансового управління на вітчизняних підприємствах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Роль і місце блокчейн-технологій для ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності. URL : https://economic-prostir.com.ua/wp-content/uploads/2025/03/198-269-274-yurchenko.pdf?utm_source=chatgpt.com

2. Приклади застосування Robotic Process Automation (RPA) для бізнес-функцій. URL : https://www.youtube.com/watch?v=UNVpPxyGveU

3. Диджиталізація бухгалтерського обліку малих підприємств. URL : https://ema.ztu.edu.ua/article/view/288012?utm_source=chatgpt.com

4. «Бухгалтерський облік: від теорії до практики» – стартував масштабний проєкт з навчання жінок, які постраждали внаслідок військової агресії рф. URL : https://nubip.edu.ua/en/node/139664?utm_source=chatgpt.com

5. Цифрова трансформація економіки України в умовах війни. Травень 2023 року. URL : https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/tsyfrova-transformatsiya-ekonomiky-ukrayiny-v-umovakh-viyny-traven-2023?utm_source=chatgpt.com

6. Semenova, S. (2024). Digitalization of accounting processes and financial forecasting: the experience of EU member states. Economy and Society, (65). DOI : https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-18

Олег Івасюк,
здобувач вищої освіти другого магістерського рівня
Науковий керівник:
Надія Параниця,
канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економічної політики, макертингу та бізнес-аналітики, Державний податковий університет, м. Ірпінь (Україна)

ВИКОРИСТАННЯ АНАЛІТИЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Сучасні економічні процеси стають дедалі складнішими, що вимагає застосування ефективних аналітичних інструментів для їх оцінки. Використання аналітики дозволяє виявляти закономірності, прогнозувати розвиток ринкових тенденцій та ухвалювати обґрунтовані рішення. Завдяки сучасним технологіям, економічний аналіз базується на великих обсягах даних та інтелектуальних підходах до їх обробки.

Відомо, що аналітика – це не лише сукупність знань, а й напрям інтелектуальної діяльності людини, спрямованої на розв'язання завдань у різних сферах життя. Саме тому існує багато різновидів аналітики, кожен з яких має своє призначення та специфіку [1].

Хмарні сервіси, мобільні технології та гнучкі методології управління (Agile, Scrum) дозволяють швидко адаптувати бізнес-процеси до змін зовнішнього середовища. Це особливо важливо в умовах глобалізації та нестабільності ринку (рис. 1).

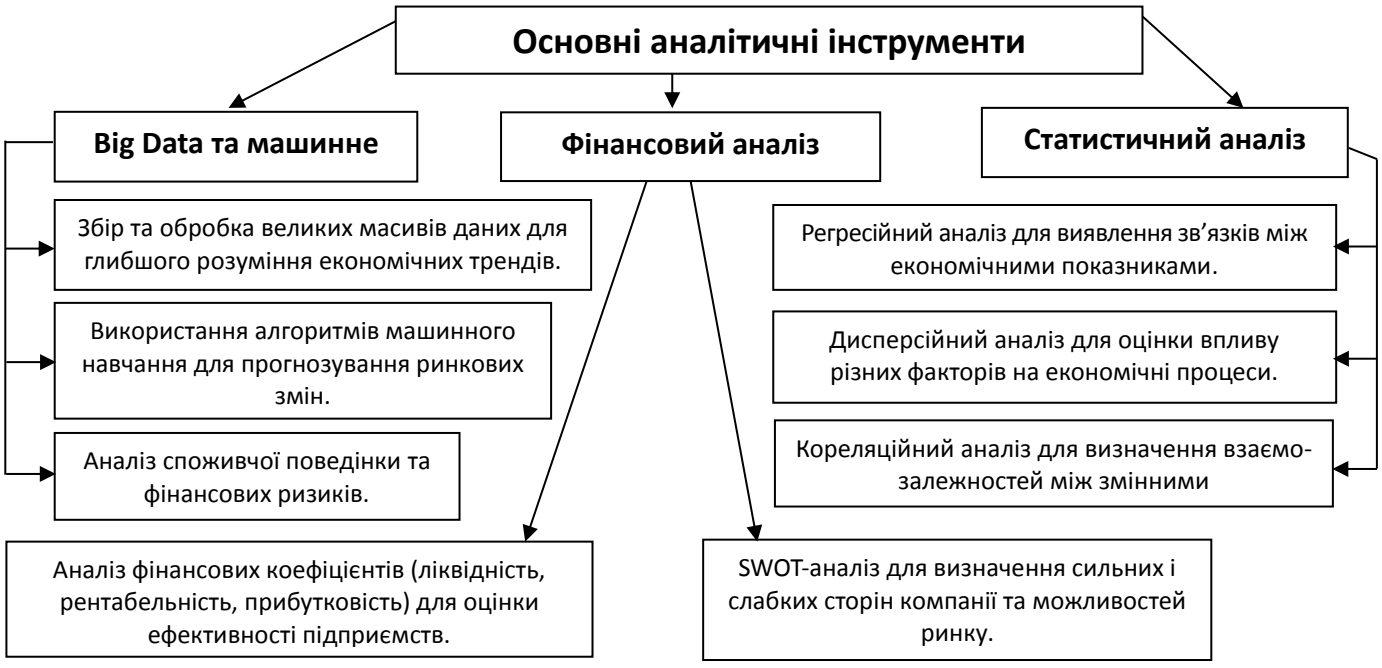

Рисунок 1 – Основні аналітичні інструменти

На сьогодні значущість аналітики у суспільстві та державному управлінні стрімко зростає, зокрема, посилюється роль економічної аналітики. Вона зосереджена на дослідженні економічних явищ, об'єктів і процесів із застосуванням відповідних інструментів, які сприяють прийняттю обґрунтованих управлінських рішень у складних економічних ситуаціях. Досягти цього можна за допомогою використаної комплексної системи методологічного, організаційного та технологічного забезпечення як індивідуальної, так і колективної аналітичної діяльності, що дозволяє ефективно обробляти економічну інформацію.

Застосування аналітичних інструментів є ключовим фактором ефективного управління економічними процесами. Використання статистичних методів, Big Data, фінансових індикаторів та математичного моделювання дозволяє економістам, бізнесменам та державним структурам приймати зважені рішення та адаптуватися до динамічних умов ринку. У майбутньому розвиток аналітики та штучного інтелекту ще більше розширить можливості економічного аналізу та прогнозування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шелудько Е., Завгородня М. Інструменти і методи проведення дофорсайтних досліджень економіки України. *Економічний вісник університету.* 2021. Вип. 49. С. 127–139.

2. Методи аналізу даних у психологічних дослідженнях : навчальний посібник / Краєвський В. М., Остапенко Я. О., Паянок Т. М., Параниця Н. В. ; Державний податковий університет. Ірпінь, 2024. 144 с.

3. Jin-Wook Choi. Meaning and significance of data analytics for the public sector. Asian Productivity Organisation. 2020. February 17. URL : https://www.apo-tokyo.org/resources/articles/meaning-and-significance-ofdata-analytics-for-the-public-sector/

Віталій Іщенко,
канд. екон. наук,
доцент кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналізу;
Ліза Ковальчук,
здобувач другого (магістерського)
рівня освіти,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕЗУЛЬТАТАМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Фінансові результати діяльності підприємства є ключовим показником його ефективності та стійкості. Для забезпечення якісного управління ними необхідне ефективне обліково-аналітичне забезпечення, яке дозволяє формувати, аналізувати та прогнозувати фінансові показники. Фінансові результати відображають прибутковість, рівень витрат, рентабельність та фінансову стійкість підприємства, впливаючи на його поточний стан та майбутні перспективи.

Бухгалтерський облік, згідно із Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність», є процесом виявлення, вимірювання, реєстрації та узагальнення інформації про діяльність підприємства [1]. Об'єктами обліково-аналітичного забезпечення є первинна облікова інформація, поточна облікова інформація та результативна облікова інформація. Історично основи сучасного обліку були закладені Лукою Пачолі, який систематизував принципи подвійного запису, розмежував доходи та витрати та запровадив практику визначення фінансових результатів. Ці принципи залишаються актуальними й сьогодні, формуючи основу фінансової звітності.

Фінансові результати мають вирішальний вплив на управління підприємством, оскільки дозволяють оцінювати ефективність діяльності, приймати стратегічні рішення щодо розподілу прибутку, оптимізації витрат та планування інвестицій. Система обліково-аналітичного забезпечення є структурованою організацією, яка включає всі види обліку, контролю та аналізу для покращення управлінських рішень. Вона забезпечує систематичний збір, обробку та аналіз даних, що дозволяє контролювати фінансові показники та оцінювати економічну безпеку підприємства.

Сучасні технології, зокрема діджиталізація та автоматизація, суттєво змінюють підходи до управління фінансовими результатами. Впровадження ERP-систем та інших автоматизованих інструментів підвищує точність обліку, оптимізує витрати та знижує ймовірність помилок. Діджиталізація дозволяє використовувати алгоритми

машинного навчання для прогнозування фінансових результатів, що дає змогу компаніям оперативно реагувати на зміни ринку. Вона також надає малим і середнім підприємствам доступ до сучасних фінансових інструментів, таких як онлайн-банкінг та мобільні платежі. Однак основним ризиком діджиталізації є загроза кібератак та витоків конфіденційної інформації.

Серед популярних програмних рішень для управління фінансовими результатами варто відзначити Microsoft Dynamics 365 Finance, яка підходить для середніх і великих підприємств. Вибір програмного забезпечення залежить від розміру підприємства, специфіки його діяльності та бюджету.

Таким чином, обліково-аналітичне забезпечення є основою ефективного управління фінансовими результатами підприємства. Воно дозволяє не лише фіксувати фінансові показники, а й проводити їх аналіз для прийняття обґрунтованих рішень. Сучасні технології, такі як ERP-системи та інструменти машинного навчання, значно підвищують ефективність управління, але вимагають уваги до питань кібербезпеки. Оптимізація обліково-аналітичного забезпечення за допомогою цифрових рішень є ключовим фактором удосконалення фінансового менеджменту на сучасних підприємствах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text

Віталій Іщенко,
канд. екон. наук,
доцент кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналізу;
Анастасія Тітова,
здобувач другого (магістерського)
рівня освіти,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ПРОБЛЕМИ ОЦІНКИ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ ТА СПОСОБИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Оцінка необоротних активів є ключовим елементом управління фінансовими ресурсами підприємства. Вона впливає на фінансову звітність, інвестиційні рішення, податковий та бухгалтерський облік. Сучасні економічні умови, такі як інфляція, технологічний прогрес та зміни в законодавстві, ускладнюють цей процес, що робить тему особливо актуальною.

Проблеми оцінки необоротних активів досліджували Бондаренко О.М. [1], Вовченко В. П. [2], Гладій І. О. [3], Даценко Г. В. [3], Комариця Л. П. [4], Майстер Л. А. [3], Труш І.В. [1], Фатенок-Ткачук А. О. [4] та інші.

Серед основних проблем оцінки необоротних активів можна виділити швидке моральне старіння основних засобів, невизначеність ринкової вартості активів, складність переоцінки та відсутність єдиного підходу до оцінювання. Необоротні активи є стратегічним ресурсом підприємства, оскільки вони забезпечують безперервність виробничого процесу та формують інвестиційну привабливість. Вони включають основні засоби, нематеріальні активи, довгострокові фінансові інвестиції та інші ресурси, які використовуються понад 12 місяців.

Оцінка необоротних активів регулюється як національними, так і міжнародними стандартами, зокрема Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 7 "Основні засоби" та Міжнародними стандартами фінансової звітності (МСФЗ). Основні підходи до оцінки включають первісну вартість, справедливу вартість та переоцінену вартість. Первісна вартість відображає початкові витрати на придбання або створення активу, але не враховує інфляцію та моральний знос, що призводить до розбіжностей між балансовою та ринковою вартістю. Справедлива вартість, хоча й забезпечує більш точну оцінку з урахуванням поточних ринкових умов, потребує регулярної переоцінки, що супроводжується додатковими витратами та суб'єктивізмом. Технологічний прогрес також ускладнює процес оцінки, оскільки прискорює знецінення активів, що робить адекватне нарахування амортизації складним завданням.

Особливу складність становить оцінка нематеріальних активів, таких як патенти, торгові марки та програмне забезпечення, через їхню високу волатильність та вплив репутаційних факторів.

Для вдосконалення оцінки необоротних активів необхідно впроваджувати сучасні підходи, які підвищують точність фінансової звітності та управлінських рішень. Одним із ключових шляхів є запровадження міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ), які дозволяють використовувати модель справедливої вартості. Це мінімізує спотворення оцінки активів через інфляцію чи моральний знос і підвищує прозорість звітності. Також важливим є використання сучасних моделей оцінки, таких як модель дисконтованих грошових потоків, ринковий аналіз та Big Data-аналітика. Ці методи дозволяють враховувати зміни ринку та підвищувати точність оцінки. Автоматизація облікових процесів за допомогою ERP-систем (SAP, Oracle) забезпечує автоматичний розрахунок амортизації та своєчасну переоцінку активів, що мінімізує помилки та пришвидшує аналіз фінансових показників.

Для подальшого вдосконалення обліку необоротних активів необхідно оновити нормативно-правову базу, розробити більш точні методи оцінки та амортизації, а також гармонізувати національне законодавство з міжнародними стандартами. Це сприятиме покращенню фінансової звітності, підвищенню ефективності управління активами та зниженню ризиків у фінансовій діяльності підприємств. Ефективне управління необоротними активами є важливим фактором забезпечення стабільного розвитку та фінансової стійкості підприємств у сучасних економічних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко О. М., Труш І. В. Особливості оцінки необоротних матеріальних активів у системі обліку. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління.* 2021. № 3 (30). С. 86–88. URL : https://surl.li/ingfsc (дата звернення: 24.03.2025).

2. Вовченко В. П. Сутність характеристики необоротних активів підприємства. *Економіка, обік, фінанси та маркетинг: аналіз тенденцій та перспектив розвитку*. 2021. URL : https://eprints.cdu.edu.ua/5618/1/zb_tez-66-68.pdf (дата звернення: 24.03.2025).

3. Даценко Г. В., Гладій І. О., Майстер Л. А. Необоротні активи підприємства: проблеми організації обліку. *Інвестиції: практика та досвід.* 2024. № 10. С. 25–29. URL : file:///D:/Users/User/Downloads/Inv+10-2024_St4%20(1).pdf (дата звернення: 24.03.2025).

4. Фатенок-Ткачук А. О., Комариця Л. П. Основні проблеми відображення нематеріальних активів в обліку підприємства. *Економіка та суспільство*. 2021. № 25. URL : https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/291/279 (дата звернення: 24.03.2025).

Валерія Капуза,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Яна Остапенко,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ІНСТРУМЕНТИ АНАЛІЗУ СТАТИСТИЧНИХ ДАНИХ І МОДЕЛЮВАННЯ: СУЧАСНІ ПРОГРАМНІ РІШЕННЯ

У сучасних умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій та цифровізації суспільства аналіз статистичних даних набуває особливого значення як у наукових дослідженнях, так і в практичній діяльності підприємств, організацій і державних установ. Ефективне використання статистичної інформації дає змогу глибше зрозуміти тенденції, закономірності та взаємозв'язки в різних сферах життя, приймати обґрунтовані управлінські рішення, прогнозувати майбутні події та оптимізувати ресурси.

У зв'язку з цим особливу увагу привертають програмні засоби, що дозволяють автоматизувати процеси збору, обробки, аналізу й візуалізації статистичних даних. Такі інструменти не тільки підвищують точність розрахунків, але й значно скорочують час на виконання складних аналітичних процедур. Водночас усе ширше застосовуються моделі, які дають змогу імітувати й прогнозувати поведінку складних систем, вивчати альтернативні сценарії розвитку подій, визначати потенційні ризики та оцінювати ефективність управлінських рішень.

На сьогодні на ринку існує широкий спектр прикладних програм, орієнтованих на статистичний аналіз і моделювання: від спеціалізованих професійних пакетів (таких як SPSS, Stata, R, SAS, MATLAB) до доступних інструментів із відкритим кодом, що активно розвиваються спільнотами користувачів. Кожен із них має свої переваги, функціональні можливості та сфери застосування.

Професійні програмні пакети для статистичного аналізу та моделювання відіграють фундаментальну роль у забезпеченні якісного та всебічного аналізу даних у сучасному науковому, економічному та технічному середовищі. У час, коли дані стали основою для прийняття рішень у бізнесі, політиці, охороні здоров'я, освіті та багатьох інших сферах, програмні засоби, здатні ефективно опрацьовувати великі масиви інформації, аналізувати взаємозв'язки між змінними, виявляти закономірності та будувати прогностичні моделі, стають не просто корисним інструментом, а необхідністю. Розвиток інформаційних технологій відкрив доступ до широкого спектру аналітичних

програмних продуктів, серед яких особливе місце займають такі пакети, як SPSS, Stata, R, SAS та MATLAB.

SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) є одним із найстаріших та найпоширеніших інструментів статистичного аналізу, що був розроблений ще в 1960-х роках для потреб соціальних наук. Упродовж десятиліть свого існування цей пакет значно еволюціонував і сьогодні є потужною платформою для статистичної обробки даних, що використовується в академічних дослідженнях, медицині, маркетингових дослідженнях, психології, педагогіці, управлінні персоналом та багатьох інших галузях. SPSS вирізняється інтуїтивно зрозумілим графічним інтерфейсом, що дозволяє користувачам з мінімальним досвідом у програмуванні швидко опанувати інструмент та використовувати його для виконання описової статистики, перевірки гіпотез, факторного та кластерного аналізу, регресійного моделювання, дисперсійного аналізу (ANOVA) та інших методів [1].

Stata — це професійна статистична система, яка поєднує в собі простоту використання, велику аналітичну потужність і можливість розширення функціоналу за допомогою програмування. Вона є особливо популярною серед економістів, соціологів, епідеміологів, демографів і фахівців, що працюють із панельними або крос-секційними даними. Stata дозволяє здійснювати складні регресійні моделі, аналіз виживання, обробку багатовимірних даних, часові ряди, та водночас підтримує автоматизацію аналітичних задач через макроси, цикли та користувацькі функції. Особливою перевагою є потужне середовище командного рядка, що дає змогу здійснювати детальну налаштування аналітичних процесів. Завдяки регулярним оновленням, Stata залишається на вістрі новітніх статистичних підходів і методів моделювання [2].

R — це не просто програмний пакет, а повноцінне програмне середовище, яке дозволяє здійснювати статистичний аналіз будь-якої складності. R є безкоштовною системою з відкритим кодом, що постійно розширюється завдяки глобальній спільноті користувачів та розробників. У R доступні тисячі пакетів, що охоплюють найрізноманітніші напрямки аналізу — від базової статистики до передових методів машинного навчання, текстового аналізу, обробки зображень, просторової статистики, біоінформатики, фінансового моделювання та багато іншого. R дозволяє створювати динамічні графіки, візуалізації високої якості, інтерактивні звіти та веб-додатки. Хоча початкове вивчення R може вимагати певних зусиль, зважаючи на потребу в програмуванні, його функціональність, гнучкість і необмеженість роблять його надзвичайно потужним інструментом. Універсальність R проявляється у здатності інтегруватися з іншими мовами (Python, C++, SQL), використовувати паралельні обчислення, а також працювати з великими наборами даних [1].

SAS (Statistical Analysis System) є одним із найбільш авторитетних і широко використовуваних програмних засобів для статистичного аналізу, особливо у великих корпораціях, державних установах і наукових дослідницьких центрах. Розроблений ще в 1970-х роках, SAS зарекомендував себе як високонадійна, гнучка й масштабована система для обробки великих даних, побудови моделей прогнозування, сегментації,

оцінки ризиків і створення звітів. Програмний пакет забезпечує широкий спектр функцій — від класичних методів до інноваційних алгоритмів у сфері data science, включно з нейронними мережами, обробкою природної мови та моделюванням поведінки споживачів. SAS активно використовується в банківській сфері, страхуванні, фармацевтиці, охороні здоров'я та телекомунікація [2].

MATLAB — це високорівневе середовище для чисельних розрахунків, що дозволяє моделювати, аналізувати та візуалізувати дані за допомогою математичних методів. MATLAB особливо цінується в наукоємних галузях — таких як інженерія, фізика, хімія, біоінженерія, а також у робототехніці, обробці зображень і фінансовому моделюванні. Його відмінною рисою є можливість будувати складні математичні моделі, розв'язувати диференціальні рівняння, здійснювати оптимізаційні розрахунки та обробляти сигнали. Статистичні можливості MATLAB розширюються завдяки пакету Statistics and Machine Learning Toolbox, який містить інструменти для класифікації, регресії, аналізу розсіювання, кластеризації, зниження розмірності тощо. MATLAB підтримує інтерактивну візуалізацію, побудову 3D-графіків, створення динамічних моделей, а також інтеграцію з іншими мовами, такими як Python і Java [1].

Таким чином, професійні програмні пакети для аналізу статистичних даних та моделювання є основою сучасного аналітичного середовища. Кожен із розглянутих інструментів має свої унікальні характеристики, що визначають доцільність його використання в конкретних галузях. Вибір того чи іншого програмного забезпечення залежить від багатьох чинників — зокрема, мети аналізу, обсягу даних, складності моделі, технічних можливостей організації, фінансових ресурсів та рівня підготовки користувачів. Разом із тим, усі вони слугують єдиній меті — перетворити дані на знання, а знання — на дієві рішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 10 кращих програм та інструментів для статистики у 2022 році. URL : https://softlist.com.ua/ua/news/10-luchshikh-programm-i-instrumentov-dlia-statisiki-v-2022-godu

2. Пакети прикладних програм статистичного аналізу результатів наукових досліджень. URL : https://vspu.net/sit/index.php/sit/article/view/328

3. Остапенко Я. О. Використання PSPP під час статистичного аналізу. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління.* 2018. Вип. 2 (13). С. 254–265. URL : http://ir.nusta.edu.ua/handle/ doc/3309

4. Остапенко Я. О. Економіко-математичне моделювання як інструментарій прогнозування: теоретичний аспект. *International Scientific – Practical Conference Modern Transformation of Economics and Management in the Era of Globalization: Conference Proceedings*. January 29, 2016. Klaipeda : Baltija Publishing, 2016. P. 321–323.

5. Остапенко Я. О. Програмні продукти статистичних та економіко-математичних досліджень в економіці. *International Scientific Conference Anti-Crisis Management: State, Region, Enterprise: Conference Proceedings.* Part III. November 17th, 2017. Le Mans, France: Baltija Publishing, 2017. P. 48–50.

Інна Кіян,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Житомирський торговельно-економічний коледж,
м. Житомир (Україна)

СИСТЕМА БАНКІВСЬКОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА УЧАСНИКАМИ РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ

У сучасних умовах глобалізації та інтеграції фінансових ринків, а також зростанням кількості фінансових інструментів і послуг, ефективний контроль за діяльністю банківських установ стає надзвичайно важливим. Це обумовлено необхідністю забезпечення стабільності фінансової системи, захисту інтересів споживачів та запобігання фінансовим злочинам, таким як відмивання грошей і шахрайство. Система банківського фінансового контролю повинна бути адаптована до нових викликів і ризиків, що виникають на ринку, а також відповідати міжнародним стандартам та рекомендаціям. Вивчення цієї теми сприятиме розвитку теоретичних основ та практичних рекомендацій для вдосконалення механізмів контролю, що, в свою чергу, підвищить ефективність функціонування банківської системи в цілому.

Фінансовий сектор України, що є одним із найуразливіших в економіці, потребує не лише термінової реструктуризації, а й впровадження жорстких регуляторних норм, які відповідають міжнародним стандартам. Низький рейтинг України у сфері фінансового ринку, зокрема 120-е місце серед 125 країн, свідчить про значне відставання українського законодавства від норм провідних країн світу. Повномасштабна війна також внесла нові виклики, проте державні регулятори активно працюють над забезпеченням стабільності ринку та підготовкою його учасників до інтеграції в європейський простір. Створення єдиного регуляторного центру та плани щодо запуску Українського міжнародного фінансового центру свідчать про прагнення до модернізації системи контролю. Однак реалізація цих ініціатив залишається під загрозою через воєнні дії, що вимагає термінового перегляду підходів до контролю та регулювання фінансових установ для забезпечення їх конкурентоспроможності й стабільності в умовах змінюваного ринкового середовища.

У 2022-2023 роках Національний банк України (НБУ) запровадив контрольні заходи для комерційних банків, зокрема через Постанову [1], визначає механізми реагування на ризики та порушення з боку фінансових установ. Положення дозволяє НБУ вживати термінові заходи для виправлення ситуацій, що загрожують фінансовій стабільності, такі як обмеження операцій або вимоги до капіталу. НБУ також використовує заходи раннього втручання, включаючи моніторинг фінансових показників та стрес-тестування. Ця політика контролю є критично важливою в умовах економічної нестабільності, викликаної війною та глобальними викликами, і сприяє надійності

банківської системи та захисту інтересів вкладників, підвищуючи довіру до фінансової системи і сприяючи економічному відновленню.

Дані таблиці 1 демонструють результати заходів впливу, здійснені НБУ, на учасників фінансового ринку протягом 2022–2023 років.

Таблиця 1 – Заходи впливу на учасників фінансового ринку протягом 2022–2023 років

Показники	2022 рік	2023 рік	Зміни від 2023 р. до 2022 р.	Зміни від 2023 р. до 2022 р., %
Кількість проведених перевірок банківських установ	35	78	43	122,86
Кількість виписаних штрафів внаслідок проведених перевірок банківських установ	11	19	8	72,73
Загальна сума сплачених банками штрафів, тис грн	13570	199292	185722	1368,62
Загальна кількість складених актів на суб'єктів небанківських установ учасників фін ринку	745	338	-407	-54,63
Загальна сума сплачених штрафів небанківськими фінансовими установами, тис грн	202,3	6571	6368,7	3148,15

Джерело: розраховано автором на підставі [2;3].

Як свідчать дані табл.1, у 2022 році було проведено 35 перевірок, тоді як у 2023 році їх кількість зросла до 78. Збільшення показника на 22,6% свідчить про збільшення активності регулятора, що намагається забезпечити стабільність банківської системи в умовах економічної нестабільності.

Кількість виписаних штрафів зросла на 72,7% - з 11 у 2022 році до 19 у 2023 році, що вказує на те, що регулятор посилив контроль за дотриманням норм і правил у банківському секторі.

Загальна сума сплачених банками штрафів зросла на 185 722 тис. грн (з 13570 тис. грн у 2022 році до 199292 тис. грн у 2023 році) свідчить про серйозні порушення, які потребують термінового реагування з боку регулятора майже у 1,5 разів.

У 2022 році було складено 745 актів на суб'єктів небанківських установ, тоді як у 2023 році ця цифра зменшилася до 338. Зменшення на -54,63 % актів може свідчити про зменшення порушень або ж про зміну підходу до контролю за цими суб'єктами. Загальна сума сплачених штрафів небанківськими фінансовими установами зросла з 202,3 тис. грн у 2022 році до 6571 тис. грн у 2023 році, що більше на 6368,7 тис. грн. або 3 рази більше і свідчить про посилення контролю та виявлення порушень у цій сфері.

Отже результати дослідження свідчать про активізацію регуляторних заходів у фінансовому секторі України в умовах криз. Результати підкреслюють важливість системного підходу до регулювання фінансового сектору в умовах економічної нестабільності. Необхідно продовжувати моніторинг ефективності регуляторних заходів для забезпечення балансу між контролем і розвитком фінансових установ, що сприятиме стабільності економіки та захисту інтересів споживачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Постанова правління Національного Банку України Про затвердження Положення про застосування Національним банком України коригувальних заходів, заходів раннього втручання, заходів впливу у сфері державного регулювання діяльності на ринках небанківських фінансових послуг від 25.12.2023 № 183. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0183500-23#Text

2. Річний звіт Національного Банку України, станом на 2022 рік. URL : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2022.pdf?v=12

3. Річний звіт Національного Банку України, станом на 2023 рік. URL : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2023.pdf

4. Татарин Н., Половко Д. Фінансовий ринок України: аналіз сучасного стану, загрози, проблеми, та перспективи. *Галицький економічний вісник.* 2023. Т. 4, № 83. URL : https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/83/1192.pdf

Сергій Кучеренко,
керівник департаменту консалтингу,
ТОВ «Кейнас-Консалтинг»,
м. Київ (Україна),
здобувач вищої освіти третього
(освітньо-наукового) рівня,
спеціальність 071 «Облік і оподаткування»,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ОСНОВНІ СХЕМИ УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ В УКРАЇНІ ТА СПОСОБИ ЇХ НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ

Ухилення від сплати податків – це серйозна проблема для української економіки, яка призводить до значних втрат для державного бюджету. За оцінками Міністерства економіки, тіньова економіка в Україні становить близько 40 % ВВП [1]. А голова Комітету ВР із питань фінансів, податкової та митної політики Д. Гетманцев озвучує щорічні збитки держави від несплати податків у розмірі 400-450 млрд грн [2]. Статистика кримінальних проваджень за фактом ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів за останні роки також є значною [4, с. 258].

Серед основних причини ухилення від сплати податків дослідники виділяють наступні: недосконаліть податкової системи та механізмів оподаткування; високі податкові ставки, особливо для малого та середнього бізнесу; нерівномірне податкове навантаження; економічна нестабільність; корупція серед податківців та неналежне податкове адміністрування; недостатній рівень податкової грамотності та податкової культури.

Основні схеми ухилення від сплати податків на сьогоднішній день можна згрупувати наступним чином:

1. Неоформлена праця та зарплати «в конвертах»: виплата заробітної плати без сплати податків, використання «псевдо-ФОПів» для мінімізації податків на фонд оплати праці. Виплата заробітних плат «у конвертах» за оцінками дослідників спричиняє найвідчутніші втрати для держави, загальний обсяг втрат від цього явища сягає 115–230 млрд грн. Втрати бюджету від зловживань із спрощеною системою оподаткування оцінюють в 4-10 млрд грн на рік для схеми «ФОП замість найму» та 7,5-12 млрд грн на рік для заниження виручки [1].

2. Митні порушення та контрабанда: порушення митних правил, зокрема маніпуляції з митною вартістю товарів, зловживання митними пільгами та режимами на кордоні (наприклад, «поштова» і «транзитна» схеми, схема «мурахи»), контрабанда, часто з використанням корупційних зв'язків на митниці. Бюджетні втрати від цих схем оцінюються експертами в 120-167 млрд грн на рік [3].

3. Схеми ухилення від сплати податків на ринку підакцизних товарів: продаж фальсифікованих товарів або продукції без сплати будь-яких податків та оформлення документів. Найбільш негативні процеси відбуваються на ринку алкоголю, палива та тютюну. Річні втрати бюджету оцінюються в 35-40 млрд грн [1].

4. Схеми з ПДВ: «податкові ями», «скрутки ПДВ», незаконне бюджетне відшкодування. Схеми використовуються для неправомірного формування податкового кредиту з ПДВ, що дозволяє зменшити суму податку, що підлягає сплаті до бюджету. Це може включати використання фіктивних компаній, підробку документів та інші маніпуляції [1], [4, с. 260]. Незважаючи на боротьбу зі «скрутками», вони все ще завдають збитків бюджету. Орієнтовні втрати держави від цих схем становлять 15-18 млрд грн на рік [3].

5. Офшорні схеми та BEPS (Base Erosion and Profit Shifting): передбачають транскордонне переміщення прибутку в країни з низькими податковими ставками, використання офшорних компаній, зловживання міжнародними угодами [1]. Хоча обсяги цих схем зменшились, вони все ще залишаються актуальними для великих компаній та заможних українців. Оціночні втрати бюджету на рівні 9-11 млрд грн на рік.

6. Схеми з землею та нерухомістю: тіньова оренда землі, несплата податку на землю. Бюджетні втрати на рівні 6 млрд грн [3].

Зміни в законодавстві, воєнні дії, масова міграція населення та інші фактори спричинили зростання зловживань за окремими схемами, такими як конвертаційні та транзитні центри (податкові ями, «міскодинг», «дропи»), виплата заробітних плат «у конвертах», порушення митних правил, контрабанда та корупція на кордоні. Водночас відбулося скорочення зловживань за іншими схемами, зокрема офшорними схемами, BEPS, «скрутками» ПДВ та махінаціями в аграрному секторі [3].

Серед головних шляхів боротьби з ухиленням від сплати податків варто виділити наступні: удосконалення податкової системи та податкового адміністрування; зменшення кількості податків та податкових пільг; автоматизація процесів відшкодування ПДВ з виключенням людського фактору; підвищення ефективності податкового контролю; посилення боротьби з корупцією в податкових та митних органах; удосконалення законодавства у сфері боротьби з економічними злочинами; підвищення рівня податкової грамотності населення; реформування Бюро економічної безпеки України (БЕБ); посилення інституту контролю трансфертного ціноутворення та контрольованих іноземних компаній; створення єдиного дата-центру з податковою та митною інформацією; забезпечення верховенства права та судової реформи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Порівняльний аналіз фіскального ефекту від застосування інструментів ухилення / уникнення оподаткування в Україні: 2023 / CASE : вебсайт. URL : https://case-ukraine.com.ua/publications/porivnyalnyj-analiz-fiskalnogo-efektu-vid-zastosuvannya-instrumentiv-uhylennya-unyknennya-opodatkuvannya-v-ukrayini/

2. Топ-3 схеми ухиляння від сплати податків: як їх змінила війна і боротьба з «тінню» / Мінфін – все про фінанси: новини, курси валют, банки : вебсайт. URL : https://minfin.com.ua/ua/2024/11/18/139702821/

3. Черкашин В. Сьогоднішні схеми уникнення оподаткування: що не так із податками в Україні / Дзеркало тижня : вебсайт. URL : https://zn.ua/ukr/finances/sohodnishni-skhemi-uniknennja-opodatkuvannja-shcho-ne-tak-iz-podatkami-v-ukrajini.html

4. Shablystyi V. V. Neutralization and suppression of tax criminal offenses as one of the steps towards European integration. *Legal Novels*. 2024. No. 22. P. 258–264. URL : https://doi.org/10.32782/ln.2024.22.35

Ольга Лега,
канд. екон. наук, доцент,
професор кафедри обліку і оподаткування;
Анна Мамченко, Наталія Якименко,
здобувачі вищої освіти,
Полтавський державний аграрний університет,
м. Полтава (Україна)

ПРОЗОРІСТЬ І ЗВІТНІСТЬ ЯК ЧАСТИНА УПРАВЛІНСЬКОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

У сучасних умовах бізнес-середовище вимагає від організацій не лише фінансової ефективності, але й відповідальності перед суспільством, споживачами та іншими зацікавленими сторонами. Прозорість у фінансовій та нефінансовій звітності є важливою складовою частиною управлінської відповідальності підприємств. Вона забезпечує відкритість щодо результатів діяльності, використання ресурсів, соціальних і екологічних ініціатив, що є важливим фактором для підтримки довіри до компанії. Зростання вимог до екологічних, соціальних і корпоративних стандартів (ESG) також підкреслює важливість прозорості та достовірності в управлінських звітах. Основні складові прозорості та звітності представлено на рис. 1.

Рисунок 1 – Основні складові прозорості та звітності

Джерело: узагальнено на підставі [1–5].

Прозорість в управлінській діяльності є критично важливою складовою управлінської відповідальності, і вона включає не тільки публікацію звітів і відкритість щодо діяльності компанії, але й ефективне впровадження механізмів внутрішнього контролю та управлінських практик, що забезпечують відповідність діяльності організації

етичним стандартам та вимогам законодавства. Механізми управлінської відповідальності забезпечують систематичний контроль за виконанням корпоративних стандартів, знижують ризики та підвищують рівень ефективності у досягненні стратегічних цілей.

Основними компонентами цих механізмів є:

1. Внутрішній контроль і аудит. Важливим інструментом для забезпечення прозорості є система внутрішнього контролю, яка включає в себе перевірки, моніторинг і оцінку діяльності компанії. Внутрішній аудит дозволяє виявити можливі порушення, недоліки в управлінні та фінансовій звітності, а також розробити рекомендації для поліпшення внутрішніх процесів.

2. Корпоративне управління - система правил і процедур, що регулює відносини між органами управління, акціонерами, працівниками, клієнтами та іншими зацікавленими сторонами. Це включає в себе функціонування ради директорів, наглядових органів, розподіл обов'язків та відповідальності між керівництвом і акціонерами, а також управління ризиками. У сучасному корпоративному управлінні важливу роль відіграють принципи прозорості та етики, що дозволяють забезпечити об'єктивність і ефективність прийняття рішень на всіх рівнях.

3. Зовнішній аудит та фінансова звітність. Для забезпечення максимальної прозорості, компанії зазвичай проводять зовнішній аудит фінансової звітності. Зовнішні аудитори незалежно перевіряють фінансові звіти компанії і підтверджують їх точність та відповідність чинним стандартам бухгалтерії та фінансування. Це дозволяє зацікавленим сторонам бути впевненими, що організація діє в межах закону та її фінансові результати достовірні.

4. Ризик-менеджмент і стратегічне управління. Створення системи управління ризиками, яка включає ідентифікацію, оцінку та моніторинг потенційних ризиків, є важливою частиною управлінської відповідальності. Вона дозволяє компанії своєчасно виявляти проблеми або можливі загрози, такі як зміни в законодавстві, економічні кризи або екологічні катастрофи, і надавати ефективні заходи для їх мінімізації. Ключовою частиною цієї системи є регулярні звіти для вищого керівництва та акціонерів, щоб забезпечити обізнаність та готовність до реакції на зміни.

5. Відповідність етичним стандартам і соціальна відповідальність. Важливим аспектом управлінської прозорості є дотримання етичних стандартів та принципів корпоративної соціальної відповідальності (CSR). Це включає впровадження етичних кодексів для працівників, боротьбу з корупцією, захист прав споживачів та підтримку сталого розвитку. Компанії, які дотримуються цих стандартів, звітують про свою діяльність в соціальних та екологічних питаннях, демонструючи своє прагнення до соціальної та екологічної відповідальності, що підвищує їхню репутацію.

6. Інформаційні технології та прозорість даних. В умовах цифровізації бізнес-процесів важливим елементом прозорості є використання технологій для моніторингу і збору даних, що стосуються фінансів, операцій та інших критичних аспектів діяльності компанії. Це можуть бути сучасні системи ERP (Enterprise Resource Planning),

CRM (Customer Relationship Management) або BI (Business Intelligence), які забезпечують автоматизований збір і обробку інформації, а також надають доступ до важливих даних усім зацікавленим сторонам.

7. Інтеграція екологічних та соціальних факторів в управлінську звітність. Прозорість в управлінні також охоплює інтергацію екологічних і соціальних аспектів в стратегічні та операційні звіти компанії. Сьогодні існують міжнародні стандарти звітності, такі як GRI (Global Reporting Initiative), які дозволяють організаціям детально звітувати про їхні впливи на навколишнє середовище, дотримання прав людини, умови праці тощо. Це важливий крок до створення більш прозорих і етично орієнтованих бізнес-процесів.

Таким чином, механізми управлінської відповідальності охоплюють комплекс заходів, які включають внутрішні і зовнішні механізми контролю, дотримання етичних норм, взаємодію з усіма зацікавленими сторонами, а також забезпечення ефективного управління ризиками. Всі ці аспекти разом утворюють систему, що забезпечує прозорість в діяльності організації та дозволяє їй виконувати свої зобов'язання перед суспільством, державою та іншими зацікавленими сторонами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дисциплінарна матриця управлінської звітності : монографія / В. В. Сопко, М. М. Бенько, О. М. Гончаренко та ін. ; за заг. ред. В. В. Сопко. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 456 с.

2. Прозорість і корпоративна соціальна відповідальність / Курінна І., Малярчук В., Саприкіна М., Супрунюк М., Трегуб О. К. : Поліграфія «Юстон», 2015. 47 с.

3. Касич А. О, Яковенко Я. Ю. Звіт про стійкий розвиток як аналітичний інструмент формування корпоративної соціальної відповідальності. *Ефективна економіка.* 2014. № 10. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3400

4. Єршова Н. Ю., Лега О. В., Прокопишин О. С., Прийдак Т. Б., Яловега Л. В. Податкова звітність як стратегічний інструмент ділових комунікацій і прийняття управлінських рішень. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. № 9. URL : https://doi.org/10.5281/zenodo.14986292

5. Перерва П., Лега О., Канцедал Н. Інтеграція принципів ESG у податкову політику підприємства: виклики та можливості. *Розвиток фінансів, аудиту, бухгалтерського обліку та оподаткування: реалії часу* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції студентів, аспірантів та молодих вчених пам’яті видатного українського вченого-економіста Сергія Ілліча Юрія. Кам’янець-Подільський, 2025. С. 47–51.

Ольга Лега,
канд. екон. наук, доцент,
професор кафедри обліку і оподаткування;
Ольга Срібна, Ксенія Сидоренко,
здобувачі вищої освіти,
Полтавський державний аграрний університет,
м. Полтава (Україна)

ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ОРЕНДНОЇ ПЛАТИ ЗА ЗЕМЛЮ

Орендна плата за землю є важливим джерелом доходу для власників земельних ділянок, а також суттєво впливає на витрати орендарів, особливо в аграрному секторі. В умовах економічної нестабільності, зростання інфляції, змін у земельному законодавстві та військових дій в Україні питання визначення справедливої орендної плати набуває особливої актуальності. Коректне формування орендної плати дозволяє забезпечити баланс інтересів орендодавців і орендарів, а також сприяє ефективному використанню земельних ресурсів [1, 2].

Розмір орендної плати залежить від ряду економічних, юридичних та ринкових факторів. Вона може визначатися: на договірних засадах між власником земельної ділянки та орендарем відповідно до статті 21 Закону України «Про оренду землі»; на основі нормативної грошової оцінки (НГО), яка є базою для розрахунку мінімальної орендної плати, зокрема для земель державної та комунальної власності; через ринковий підхід, коли вартість оренди визначається з урахуванням середніх ставок у конкретному регіоні.

Законодавство України не встановлює конкретних обмежень для визначення розміру та умов сплати орендної плати за користування приватними земельними ділянками сільськогосподарського призначення. Водночас, згідно з ч. 1 ст. 21 Закону «Про оренду землі», розмір, форма і строки внесення орендної плати визначаються за домовленістю сторін у договорі оренди. Однак, на певному етапі виникало питання щодо мінімального розміру орендної плати за земельні ділянки сільськогосподарського призначення та земельні частки (паї) [3]. Це питання виникло у контексті Указу Президента № 92/2002 «Про додаткові заходи щодо соціального захисту селян – власників земельних ділянок та земельних часток (паїв)», де зазначено, що розмір плати за оренду таких земель має становити не менше 3% від вартості земельної ділянки, визначеної згідно з законодавством. Однак Верховний Суд постановив, що цей Указ має рекомендаційний характер і не є обов'язковим. Таким чином, наразі немає встановлених граничних розмірів орендної плати за оренду приватних земель сільськогосподарського призначення. Щодо орендної плати за земельні ділянки комунальної чи державної власності, то її правова природа передбачає обов'язковість сплати до місцевого бюджету. У цьому випадку діють конкретні законодавчі норми, що

обмежують мінімальний та максимальний розмір орендної плати. Згідно з п. 288.5 Податкового кодексу, річний розмір орендної плати не може бути меншим від розміру земельного податку для відповідної категорії земель на відповідній території та не може перевищувати 12% нормативної грошової оцінки земельної ділянки (для пасовищ у населених пунктах з гірським статусом орендна плата не може перевищувати розмір земельного податку) [3].

Отже, незважаючи на відсутність конкретних обмежень для приватних земель сільськогосподарського призначення, на формування орендної плати впливає ряд факторів, які варто враховувати при визначенні її розміру.

Таблиця 1 – Фактори впливу на формування орендної плати за землю

№	Фактор	Опис
	1. Внутрішні фактори	
1.1	Розташування земельної ділянки	Близькість до міста чи транспортної інфраструктури підвищує вартість оренди. Віддалені угіддя мають нижчі ставки оренди.
1.2	Родючість ґрунтів	Вища родючість забезпечує більший врожай, що дозволяє встановлювати вищу орендну плату. Деградовані землі мають нижчу ринкову вартість.
1.3	Цільове призначення землі	Землі сільгосппризначення орендуються за одними умовами, землі під забудову – за іншими. Землі для промислових об’єктів можуть мати інші умови оренди.
1.4	Інфраструктурне забезпечення	Доступ до доріг, електроенергії та водопостачання підвищує привабливість земельної ділянки та орендну плату.
1.5	Обмеження у використанні	Природоохоронні зони або інші обмеження можуть знизити ринкову вартість земельної ділянки.
1.6	Попередні умови використання	Якщо земля використовувалася без дотримання агротехнологій, це може знизити її продуктивність та орендну плату.
	2. Зовнішні фактори	
2.1	Ринковий попит та пропозиція	Високий попит на землю збільшує вартість оренди. Збільшення пропозиції може знизити орендну плату.
2.2	Економічні умови	Інфляція, зміни валютного курсу, доступність кредитів для фермерів впливають на орендні ставки.
2.3	Державне регулювання	Податкове навантаження та нормативна грошова оцінка, встановлена державою, визначають мінімальні ставки оренди.
2.4	Законодавчі зміни	Введення ринку землі, зміни в реєстрації договорів оренди можуть спричиняти зміни в орендних ставках.
2.5	Геополітичні ризики	Військові дії, окупація територій, мінування земель можуть знижувати ринкову вартість земельних ділянок.
2.6	Кліматичні умови	Природні катастрофи (посухи, повені) впливають на врожайність та рівень орендної плати.

Джерело: узагальнено на підставі [1–5].

Ця таблиця систематизує фактори, що впливають на формування орендної плати, і дозволяє краще зрозуміти їх взаємозв'язок з характеристиками земельних ділянок та зовнішнім середовищем.

Таким чином, на орендну плату впливає нормативно-грошова оцінка, що базується на таких факторах, як рівень родючості, придатність до обробки та інші важливі характеристики. Зокрема, значний вплив має регіон та розташування паю. Наприклад, на рис. 1, зображено ілюстративно розмір орендної плати за землю, які сплачували фермери в середньому за 1 гектар землі у 2024 році. Ці дані показують значні регіональні варіації в розмірі орендної плати за землю, що підтверджує вплив географічного розташування та економічного потенціалу кожної області на вартість оренди. Найвищі ставки оренди спостерігаються в Київській області, тоді як найнижчі — в Рівненській та Запорізькій областях. Зокрема, вартість оренди в Запорізькій області може бути знижена через економічні труднощі та наслідки війни, які впливають на попит та інвестиційну привабливість регіону.

Згідно з дослідженням Київської школи економіки (KSE), в Україні в II кварталі 2024 року (квітень-червень) ціни на оренду сільськогосподарських земель піднялися до середнього рівня 3 550 грн за гектар. Це на 5,1% більше, ніж у тому ж періоді 2023 року. Порівняно з I кварталом 2024 року (січень-березень), оренда землі подорожчала на 5,4%.

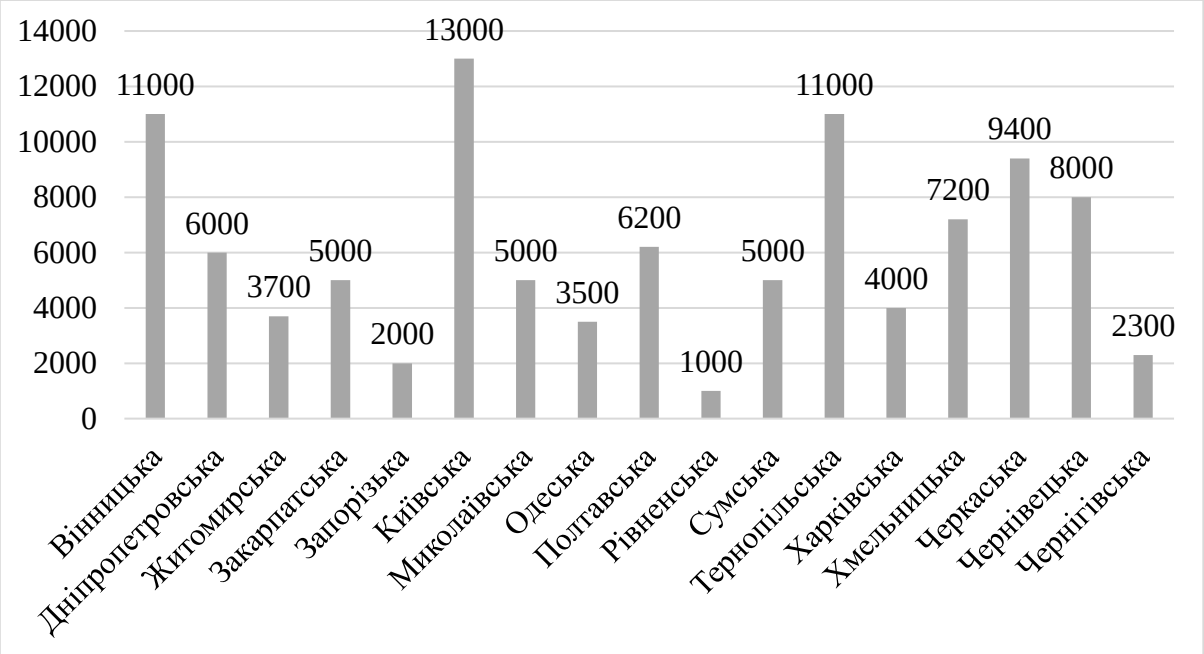

Рисунок 1 – Розмір орендної плати, яку сплачували фермери за 2024 р., грн/га

Джерело: побудовано на підставі [4].

Ціни на оренду земель сільськогосподарського призначення в Україні демонструють стійке зростання у гривневому еквіваленті щорічно, хоча вартість земель в доларах США не завжди відображає цей тренд.

Вартість оренди земель у різних регіонах коливається від 1 655,6 до 4 315,9 грн за гектар. Найвищі ставки зафіксовані в Черкаській області – 4 315,9 грн, а також у Київській (4 311,2 грн), Полтавській (4 171,4 грн) та Тернопільській (3 913,8 грн) областях. Найдешевші ставки на оренду землі спостерігаються в Луганській області (1 655,6 грн/га), а також у Миколаївській (1 893,8 грн/га), Запорізькій (2 113,2 грн/га) та Херсонській (2 131,8 грн/га) областях [5].

Отже, формування орендної плати за землю є багатофакторним процесом, що залежить як від характеристик земельної ділянки, так і від зовнішніх умов. Важливим є баланс між інтересами орендодавця та орендаря, а також врахування змін у законодавстві та економічній ситуації. Оптимізація орендних ставок, гнучкі договори та використання ринкових механізмів оцінки допоможуть зробити процес оренди більш ефективним і прозорим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сіренко І. О., Кірій С. П., Лега О. В. Орендна плата за землю: обліково-податкові аспекти. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством* : матеріали ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Полтава, 23 квітня 2019 року. Частина 1. Полтава, 2019. С. 214–216.

2. Пономаренко О. Г., Лега О. В. Оптимізація тестування системи обліку земельних операцій у агроформуваннях. *Облік і фінанси*. 2017. № 1. С. 76–84.

3. Якими є мінімальні та максимальні суми орендної плати за землю у 2024 році. URL : https://landlord.ua/news/rynok-zemli/yakymy-ye-minimalni-ta-maksymalni-sumy-orendnoyi-platy-za-zemlyu-u-2024-roczi

4. Симонова К. Виплати за оренду земельного паю — скільки отримують українці у 2024 році. URL : https://finance.novyny.live/viplati-za-orendu-zemelnogo-paiu-skilki-otrimuiut-ukrayintsi-u-2024-rotsi-201612.html

5. Які ціни на оренду землі в різних регіонах України. URL : https://businessua.com/neruhomist/99127yaki-cini-na-orendu-zemli-v-riznih-regionah-ukraini.html

Катерина Лінива,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, група ОБП 21-1
Науковий керівник:
Тетяна Міщенко,
канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри обліку та аудиту, Державний податковий університет, м. Ірпінь (Україна)

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МЕТОДИКИ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У СПРАВАХ УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ

У сучасних умовах реформування системи фіскального контролю в Україні особливого значення набуває ефективне виявлення та запобігання ухиленню від сплати податків. Судово-економічна експертиза відіграє ключову роль у забезпеченні об'єктивного розслідування таких правопорушень, оскільки надає докази існування прихованих фінансових схем та обґрунтовує встановленні розміри збитків для держави. Поширеність податкових правопорушень і складність механізмів їх розслідування зумовлюють потребу використання судово-економічної експертизи як надзвичайно важливого інструменту для ефективної боротьби з правопорушеннями у сфері оподаткування.

Особливістю судово-економічної експертизи є те, що для її проведення використовують науково-обґрунтовані методики, які характеризуються поєднанням необхідних вимог до проведення дослідження та, водночас, є основою якості та швидкості вирішення експертних завдань. При цьому, «експертне дослідження відповідно до завдань, поставлених перед експертом-економістом, успішно виконуватиметься лише при умові ретельного вибору методики його проведення, яка повинна бути зорієнтована не на дослідження об'єктів експертизи, а на рішення експертного завдання» [1, с. 362].

Різним аспектам методики судово-експертної експертизи, в тій чи іншій мірі, приділяла увагу значна кількість вітчизняних науковців та експертів-практиків. Одним із об'єктів їх досліджень були підходи до розробки та використання типових (загальних) методик експертного дослідження у справах пов'язаних з ухиленням від сплати податків, особливість яких обумовлена специфікою предмета й об'єктів даної експертизи, а також вказівкою на методи і засоби, що застосовуються при її проведенні. Також значна увага приділялася розробкам конкретних методик експертного дослідження в сфері оподаткування, які «представляють собою алгоритм його проведення та є результатом пристосування, зміни типової методики або творчого підходу експерта до рішення конкретного експертного завдання» [2, с. 9].

Незважаючи на велику кількість джерел і давню історію розробки цієї проблематики наразі існує потреба побудови алгоритмів дослідження з врахуванням міжнародних тенденцій розвитку судової експертизи. В першу чергу це стосується інтеграційних процесів, які тісно пов'язані із самою природою судово-економічної експертизи, оскільки вона завжди орієнтована на максимальне використання досягнень різних галузей наукових знань, особливо під час дослідження злочинів, пов'язаних з ухиленням від сплати податків. Важливою є думка науковця Е. Б. Сімакової-Єфремян, яка вважає, що «однією з перспектив розвитку судової експертизи є необхідність широкого впровадження комплексності у процеси створення новітніх методик експертного дослідження [3, с. 176]. Тому, «формування теоретичних основ експертної практики, з питань використання комплексності у створенні новітніх методик, є зараз особливо актуальним і потребує інноваційних підходів до вирішення цієї проблеми» [3, с. 176].

Одним із перспективних напрямів розширення комплексності у створенні новітніх методик судово-економічної експертизи у справах, пов'язаних з ухилення від сплати податків є використання ШІ-технологій. Саме штучний інтелект має стати надійним помічником експерта-економіста, який «досліджує великі обсяги інформації, наданої в десятках томах кримінального провадження. При цьому, великі дані представлені у різноманітних форматах, що походять з різних джерел інформації. Це можуть бути структуровані дані, такі як таблиці баз даних, або неструктуровані дані, які включають текстову інформацію, графіки, електронні листи, інформація про транзакції, бази даних або архіви тощо. Адаптація до кожного формату вимагає індивідуального підходу та аналізу для ефективного використання цих даних у вирішенні експертних завдань» [1, с. 363]. Водночас, в процесі підготовки принципово нових методик проведення судових експертиз з використанням ШІ-технологій необхідно враховувати «особливий дослідницький характер роботи експерта-економіста, яка містить певні складнощі та нюанси і, які ШІ не зможе повністю розуміти. Також необхідно врахувати, що невід'ємною складовою роботи експерта є його практичний досвід, інтуїція, які сприяють обґрунтуванню висновків експертизи, натомість алгоритми ШІ обмежені визначеною базою даних, що може призвести до спотворення результатів дослідження» [4, с. 87]. Для впровадження ШІ в експертно-дослідницьку практику необхідна ґрунтовна підготовка, яка пов'язана з визначенням етичних, правових принципів, врахуванням безпекових та соціальних аспектів використання ШІ. Крім того, новітні методики судово-економічної експертизи потребують вирішення питань щодо надання експерту на дослідження документів в електронному форматі, оскільки лише так ШІ зможе зчитати, проаналізувати та оптимізувати необхідну інформацію [1, с. 363].

Таким чином, сучасні тенденції розвитку методології експертних досліджень передбачають підготовку новітніх методик вирішення експертних завдань, зокрема, пов'язаних з ухиленням від сплати податків, на основі інтеграції спеціальних знань та використання ШІ-технологій, що забезпечить більш високий науковий рівень експертних досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міщенко Т. М. Інтеграція ШІ-технологій в судово-експертну діяльність. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу* : мат-ли VI Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 20.12.2024 / за заг. ред. Н. В. Нестор. Київ : Видавництво Ліра-К, 2024. С. 361–364.

2. Розроблення експертних методик: зміст, структура, оформлення (з урахуванням міжнародних стандартів, прийнятих в Україні) : метод. рек. / О. Г. Рувін (голова авт. кол.). Київ : КНДІСЕ, 2021. 102 с.

3. Сімакова-Єфремян Е. Б. Інтеграційні процеси в судовій експертизі: сутність та проблемні питання комплексних досліджень. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2016. Випуск 16. С. 172–183.

4. Нестор Н. В. Штучний інтелект у судовій експертизі: загроза чи перспектива? *Міжвідомчий Науково-методичний збірник «Криміналістика і судова експертиза»*. 2024. № 69. С. 85–88. URL : https://digest.kndise.gov.ua/

Андрій Лісовий,
д-р екон. наук, професор,
завідувач кафедри обліку та аудиту,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

АНАЛІЗ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Енергетична безпека країни є результатом взаємодії численних об'єктивних факторів, які забезпечують стабільність і надійність її енергетичної системи. Для України ці фактори включають [1]:

1. Геополітичне положення.
2. Енергетичні ресурси.
3. Інфраструктура та технології.
4. Енергоефективність.
5. Залежність від зовнішніх постачальників.

Аналіз енергетичних ресурсів України представлений у табл. 1.

Підчас воєнного стану перед Україною постала низка проблем, які впливають на стабільність і надійність її енергетичного сектору [2]:

1. Залежність від імпорту енергоресурсів.
2. Зношеність енергетичної інфраструктури**.**
3. Низька енергоефективність**.**
4. Геополітичні ризики та війна.
5. Обмежене фінансування альтернативної енергетики.
6. Загрози техногенного та кібернетичного характеру.

Основними напрямками стратегії забезпечення енергетичної безпеки України є:

1. Диверсифікація джерел постачання енергоресурсів..
2. Розвиток власної енергетичної бази.
3. Підвищення енергоефективності.
4. Модернізація енергетичної інфраструктури.
5. Зміцнення кібербезпеки енергетичного сектора.
6. Міжнародна співпраця.

Таблиця 1 – Порівняння енергоресурсів України
до та після широкомасштабного вторгнення РФ

Енергоресурси до 24 лютого 2022 року	Втрати, руйнування та наслідки від вторгнення РФ
1.1. Ядерна енергетика: - 4 АЕС, 15 блоків, 13,8 ГВт - 55% електроенергії у 2021 р. - Запорізька АЕС – найбільша атомна електростанція в Європі (6 ГВт) виробляла четвертину електроенергії України	Запорізька АЕС окупована, інші АЕС атаковані. Збитки ЗАЕС – $800 млн
1.2. Теплова енергетика (ТЕС і ТЕЦ): - 12 ТЕС, 21,5 ГВт - 36 ТЕЦ, 6,1 ГВт - 23,8% (ТЕС), 5,5% (ТЕЦ) у 2021 р.	Захоплено 3 ТЕС (7,7 ГВт), зруйновано або пошкоджено до 45% ТЕЦ. галузь ТЕС майже повністю знищена.
1.3. Гідроенергетика: - 10 ГЕС (4,7 ГВт), 3 з них – ГАЕС (1,5 ГВт) - 5,8% (ГЕС), 0,8% (ГАЕС) у 2021 р.	Усі об’єкти гідроенергетики пошкоджено або знищено. Знищено Каховську ГЕС (збитки $500 млн).
1.4. Відновлювані джерела енергії: - 9,5 ГВт, 8,2% у 2021 р. - 7,6 ГВт – сонячна, 1,6 ГВт – вітрова	Окуповано 26,3% потужностей ВДЕ, знищено 6%. 80% вітрових електростанцій – під окупацією. Сонячні: 13% окуповано, 8% зруйновано.
2. Нафта: - 85 млн тонн запасів - 6 НПЗ (7,5 млн т/рік) - 19 нафтопроводів, 1083 тис. м³ резервуари	10% запасів – на окупованих територіях. Зруйновано майже всю інфраструктуру. 30+ нафтобаз знищено.
3. Природний газ: - видобуток: 20 млрд м³/рік - 13 ПСГ (31,95 млрд м³) - ГТС транспортувала 41,6 млрд м³ у 2021 р.	15% запасів – під контролем РФ. Зупинено 150 підприємств. Пошкоджено 7000 км мереж, 5000 пунктів розподілу.
4. Вугілля: - 29 млн тонн у 2021 р. (до 2014 р. – 80 млн тонн) - 47 шахт у 2021 р. (151 шахта до 2014 р.)	60% родовищ – окуповано. Більшість шахт зупинено. Донбас фактично втратив вугільну галузь.

Україна активно співпрацює з міжнародними партнерами, такими як НАТО, Європейський Союз, США, Великобританія, Японія та іншими країнами. Це включає обмін досвідом, спільні проекти з ремонту і відновлення та програми підтримки.

Але страшні руйнування від російської агресії не можуть бути виправлені поточним чи навіть капітальним ремонтом, деякі енергогенеруючі об’єкти знищені фізично повністю і на їх відбудову необхідно кілька років та мільярди доларів. Тому міжнародна співпраця в сфері енергетичної безпеки має бути направлена не лише на випрошування запчастин чи фінансових дотацій від країн-донорів, а на обґрунтування і узгодження механізму матеріальної відповідальності країни-агресора.

Європейські країни мають російські активи вартістю близько 300 млрд доларів (табл. 2).

Таблиця 2 – Орієнтовний розподіл заморожених російських активів у різних країнах світу (станом на 2024 рік)

Країни	Орієнтовна сума (млрд дол. США)
Європейський Союз (зокрема в Бельгії ≈ 190 млрд дол)	≈ 260
Велика Британія	≈ 32
США	≈ 5–6
Канада	≈ 0,3
Японія	≈ 2–3
Інші країни (Швейцарія, Австралія та ін.)	≈ 1–2

Пропонований в ЄС механізм виплат Україні доходів від використання російських активів, дасть фінансову допомогу нашій країні, але не дуже значну, порівняно із обсягами руйнувань енергосистеми. Це близько 3-5 млрд доларів. Інший шлях, на якому наполягає наша влада (передача Україні всіх російських активів у сумі 300 млрд доларів), є дуже бажаним, але недосяжним для нашої дипломатії, через страх європейських чиновників перед ескалацією воєнних дій росією та втратою довіри до європейських банків. І справді, навіть якби це було можливим, то чи доцільно зараз витрачати 300 млрд доларів на будівництво нових енергогенеруючих об'єктів, якщо наступний ракетний обстріл може знову їх знищити?

Тому пропоную наступний алгоритм тиску країн Європейського Союзу, Великобританії та США на державу-агресора росію. Потрібно узгодити та повідомити російській федерації наступну позицію:

1. Доходи від російських активів у Європі в обсязі 5 млрд доларів перераховувати щорічно Україні, як часткову попередню компенсацію за вже зруйновані чи пошкоджені об'єкти енергогенерації для їх ремонту та захисту діючих об'єктів.

2. Категорично попередити російську владу, що всі наступні збитки від російських обстрілів будуть автоматично (без обговорень) відшкодовуватись за рахунок російських активів в Європі, тобто ці суми будуть зніматись із тих 300 млрд доларів.

Це має зупинити російські обстріли енергетичних об'єктів України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. International Energy Agency. (2023). Ukraine Energy Outlook. Paris: IEA.

2. European Commission. (2022). Energy Security Strategy: Fostering Diversification and Resilience. Brussels: European Commission.

3. Енергетична безпека України: перспективна модель управління ризиками : монографія / О. М. Суходоля, Ю. М. Харазішвілі, Г. Л. Рябцев ; за ред. О. М. Суходолі. Київ : НІСД, 2023. 152 с.

Анна Лобач,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня;
Оксана Рябчук,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри обліку та аудиту,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АУДИТОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

На сьогоднішньому етапі розвитку господарської діяльності аудит набув значного поширення як у світовій практиці, так і на вітчизняному просторі. Відповідно до Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність», аудиторська діяльність – це незалежна професійна діяльність аудиторів та суб'єктів аудиторської діяльності, зареєстрованих у Реєстрі аудиторів та суб'єктів аудиторської діяльності, з надання аудиторських послуг [1]. Вона здійснюється незалежними аудиторами та має вирішальне значення для забезпечення довіри зацікавлених сторін, таких, як інвестори, кредитори, урядові органи та інші зацікавлені суб'єкти. А правильно здійснений аудит допомагає виявляти та усувати можливі фінансові ризики, недоліки в управлінні та ідентифікувати потенційні можливості для зростання й розвитку [2].

Однак, незважаючи на те, що процес законотворення у галузі аудиторської діяльності розпочався ще з того часу, як Україна стала незалежною, що дістало свій вираз у прийнятому 1993 року Законі України «Про аудиторську діяльність», який утратив чинність із прийняттям у 2017 році нового закону, що й дотепер регулює аудит у державі – «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність», існує доволі велике коло відносин і питань у даній галузі, що не охоплюються регулятивними актами внутрішньодержавного права. Тому вважаємо за потрібне зосередити свою увагу на проблемних питаннях українського законодавства щодо аудиторської діяльності.

Справедливим є твердження В. В. Рядської та Я. В. Петракова про те, що правове регулювання аудиторської діяльності в країні здійснюється за англо-американським підходом [3]. Основною тезою на підтвердження цієї думки є той факт, що держава фактично встановлює вимоги аудиту та деякі стандартні загальні нормативні положення в цій галузі. Що ж стосується методики проведення аудиту, її визначають спеціалізовані організації міжнародного рівня. Це зумовлюється тим, що держава, як один із користувачів фінансової звітності, не може прямо регулювати через свої виконавчі органи аудиторську діяльність, інакше буде втрачено незалежність аудиторського контролю [3]. Хоча, варто зазначити, Міжнародні стандарти аудиту вже давно

закріплені й використовуються в якості національних, а тому в науковій літературі зустрічаємо саме такий їх статус.

Ще однією особливістю правового регулювання є спосіб закріплення поняття державного фінансового аудиту. У Законі України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» воно згадується у прикінцевих та перехідних положеннях, до того ж у контексті відсилання до Господарського кодексу України, який уже 28 серпня 2025 року втратить свою чинність. Тому постає потреба фіксації поняття державного фінансового аудиту в основній частині спеціального закону.

Отже, основними правовими регуляторами аудиторської діяльності в Україні є Закон «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність», Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг. Незважаючи на деякі неточності в структурі закону, можемо стверджувати, що нормативно-правова база аудиторської діяльності в державі є цілісною, а головне – дієвою, що зумовлюється успішним застосуванням норм на практиці.

СПИСОК ВКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність : Закон України від 21.12.2017 № 2258-VIII. Дата оновлення: 20.06.2024. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19/conv#n6

2. Бондаренко Н., Федорко В. Місце та роль аудиту фінансової звітності в діяльності підприємства. *Галицький економічний вісник.* 2023. № 5 (84). С. 50–59.

3. Рядська В. В., Петраков Я. В. Аудит : навч. пос. Київ : Центр учбової літератури. 2018 р. 416 с.

4. Лопоносова Н. П. Особливості правового регулювання аудиторської діяльності. *Наукові записки. Серія: право.* 2020. № 8. С. 272–275.

Борис Мельничук,
канд. екон. наук, с.н.с.,
завідувач відділу контролю Інспекції
із забезпечення якості,
Орган суспільного нагляду
за аудиторською діяльністю,
м. Київ (Україна)

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ НОРМ ЗВІТУВАННЯ ЗІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ У СФЕРІ АУДИТУ

У жовтні 2024 року Уряд України схвалив Стратегію запровадження підприємствами звітності із сталого розвитку (далі – Стратегія) [1], якою визначено основні завдання щодо впровадження звітування із сталого розвитку підприємств на основі єдиних методологічних засад, прийнятих у державах-членах ЄС [2]. Реалізація Стратегії є важливою умовою набуття Україною членства в Європейському Союзі.

На виконання Стратегії Міністерством фінансів України був розроблений проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» та деяких законів України щодо удосконалення законодавства у сфері аудиторської діяльності» (далі – законопроект), яким запропоновані зміни до законодавства щодо здійснення аудиторської діяльності, які, в тому числі, врегульовують ряд питань, пов’язаних із наданням впевненості щодо звітності зі сталого розвитку [3].

В даному дослідженні проаналізовано ключові законодавчі новації щодо надання впевненості щодо звітності зі сталого розвитку та їх можливий вплив на розвиток інституту аудиту в Україні в контексті євроінтеграційних процесів.

Запропоновані зміни є системною відповіддю на потребу адаптації вітчизняної аудиторської практики до стандартів Європейського Союзу. Одним із центральних елементів цього процесу є інтеграція питань звітування зі сталого розвитку у сферу аудиту. Оприлюднений законопроект встановлює правові, організаційні та інституційні механізми забезпечення достовірності звітності із сталого розвитку, зокрема, шляхом впровадження незалежної перевірки звітності зі сталого розвитку (виконання завдань з надання впевненості щодо такої звітності).

Законопроект вводить у законодавче поле України поняття «звітність із сталого розвитку», яка охоплює нефінансові аспекти діяльності підприємств, зокрема:

екологічні впливи;

соціальні аспекти (працівники, громади);

управлінські практики (ризики, прозорість).

Запроваджується обов’язкова перевірка такої звітності для підприємств, що становлять суспільний інтерес, а також для підприємств, визначених законодавством як

великі або середні. Результатом такої перевірки є окремий звіт з обов'язкового надання впевненості щодо звітності із сталого розвитку.

З метою реалізації даних норм законопроектом передбачено введення нової професійної ролі – аудитор із надання впевненості із сталого розвитку, або аудитор із сталого розвитку. Ним може бути аудитор, який підтвердив кваліфікаційну придатність до надання впевненості щодо звітності із сталого розвитку, має відповідний практичний досвід та, про якого у Реєстрі аудиторів та суб'єктів аудиторської діяльності містяться реєстрові дані про визнання його кваліфікаційної придатності до надання впевненості щодо звітності із сталого розвитку.

Встановлюється окрема система атестації аудиторів із сталого розвитку відповідно до європейських вимог, а також вимоги до їх незалежності, етики, безперервного навчання.

Законопроектом вводиться також окреме поняття ключового партнера обов'язкового завдання з надання впевненості щодо звітності із сталого розвитку. Ним може бути аудитор із сталого розвитку, який підтвердив кваліфікацію ключового партнера обов'язкового завдання з надання впевненості щодо звітності із сталого розвитку, інформація про якого, як ключового партнера обов'язкового завдання з надання впевненості щодо звітності із сталого розвитку, внесена до реєстрових даних суб'єкта аудиторської діяльності.

Такий механізм покликаний забезпечити індивідуальну відповідальність фахівця перед замовником, державою та суспільством.

У законопроекті також закріплено поняття «стандарти надання впевненості щодо звітності із сталого розвитку», які є обов'язковими при наданні послуг з надання впевненості щодо звітності зі сталого розвитку. Такими стандартами є професійні стандарти, що встановлюють правила виконання обов'язкових завдань з надання впевненості щодо звітності із сталого розвитку, прийняті до застосування в Європейському Союзі та оприлюднені державною мовою на офіційному веб-сайті центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері бухгалтерського обліку та аудиту.

Повноваження щодо здійснення контролю якості аудиторських послуг суб'єктів аудиторської діяльності, які надають послуги з надання впевненості щодо звітності зі сталого розвитку пропонується закріпити за Інспекцією із забезпечення якості Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю.

Очікуваними наслідками прийняття даного законопроекту можна виділити:

Для бізнесу:

потреба формування звітності зі сталого розвитку на основі європейських стандартів;

необхідність підготовки до аудиту (перевірки) нефінансових показників;

збільшення трансакційних витрат вітчизняних компаній пов'язаних із консалтинговим супроводом впровадження ESG звітування та забезпеченням впевненості щодо ESG звітності.

Для професійної спільноти:

зростання попиту на фахівців з ESG звітності та аудиту;

необхідність розробки нових навчальних програм;

розширення сфери послуг аудиторських компаній.

Для держави:

зміцнення прозорості економіки та підвищення довіри інвесторів;

імплементація європейських норм корпоративної звітності;

підвищення конкурентоспроможності українських компаній на європейському ринку.

Імплементація норм сталого розвитку в аудиті — це не лише виконання вимог Угоди про асоціацію з ЄС, а й стратегічний крок до побудови відповідального бізнес-середовища в Україні. Законопроект формує інституційну та методологічну основу для інтеграції ESG-принципів у фінансову й нефінансову звітність, створює нові можливості для професіоналів та закладає підґрунтя для прозорості й сталості української економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стратегія запровадження підприємствами звітності із сталого розвитку, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.10.2024 № 1015-р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1015-2024-%D1%80#Text

2. Directive (EU) 2022/2464 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 amending Regulation (EU) No 537/2014, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC and Directive 2013/34/EU, as regards corporate sustainability reporting. URL : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32022L2464

3. Текст законопроєкту / Міністерство фінансів України. Київ, 2025. 66 с. URL : https://mof.gov.ua/storage/files/Текст_законопроекту.docx

Тетяна Міщенко,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри обліку та аудиту;
Анастасія Костенко,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня освіти, група ОБП 21-1,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ПОДАТКОВІ РИЗИКИ В ЛАБІРИНТІ ТРАНСКОРДОННИХ ОПЕРАЦІЙ: ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Транскордонні операції, невід'ємна частина сучасної глобалізованої економіки, відкривають широкі можливості для розвитку бізнесу, розширення ринків збуту та оптимізації виробничих процесів. Водночас, вони несуть у собі значні податкові ризики, пов'язані з різницею в податкових системах різних країн, складністю визначення місця оподаткування, трансфертним ціноутворенням та іншими аспектами міжнародного податкового права.

З врахуванням загального тлумачення поняття «податкові ризики», податкові ризики транскордонних операцій можна розуміти як ймовірність негативних фінансових наслідків для суб'єкта господарювання або держави через неправильне застосування податкового законодавства, неадекватне податкове планування або ухилення від сплати податків у міжнародному контексті. Ці ризики можуть виникати в різних сферах, таких як визначення податкового резидентства, трансфертне ціноутворення, постійне представництво, оподаткування пасивних доходів та ПДВ. Ризик неправильного визначення податкового резидентства компанії або фізичної особи може призвести до подвійного оподаткування або уникнення оподаткування. Маніпулювання цінами між пов'язаними особами з метою перерозподілу прибутку в юрисдикції з низьким податковим навантаженням є однією з найпоширеніших форм податкових ризиків. Ризик неправильного визначення наявності постійного представництва іноземної компанії на території іншої держави може призвести до незадекларованого оподаткування прибутку, отриманого через це представництво. Дивіденди, проценти, роялті та інші пасивні доходи, отримані з-за кордону, підлягають оподаткуванню за особливими правилами, які часто потребують детального аналізу. Транскордонні операції з товарами та послугами підлягають оподаткуванню ПДВ за складними правилами, які залежать від країни походження, країни призначення та характеру операції [1, с. 593].

За рівнем впливу податкові ризики можуть бути стратегічними, операційними та ризиками відповідності. Стратегічні ризики можуть призвести до значних фінансових

втрат, погіршення репутації компанії та юридичних наслідків. Операційні ризики виникають внаслідок помилок у бухгалтерському обліку, податковій звітності або неправильного застосування податкового законодавства. Ризики відповідності пов'язані з недотриманням вимог податкового законодавства, що може призвести до штрафів та інших санкцій.

Поява податкових ризиків та їх негативний вплив на результати проведених транскордонних операцій провокують виникнення спірних ситуацій між суб'єктами господарювання, між платником податків та державою. Одним із ключових інструментів для вирішення спорів, пов'язаних з оподаткуванням транскордонних операцій є судово-економічна експертиза, яка забезпечує об'єктивний аналіз конфліктної ситуації та допомагає сторонам знайти оптимальне рішення.

Судово-економічна експертиза податкових ризиків транскордонних операцій є важливим інструментом для аналізу та оцінки фінансових і податкових аспектів діяльності суб'єктів господарювання, які здійснюють міжнародні операції. Вона включає дослідження документів бухгалтерського та податкового обліку, фінансової звітності, а також інших матеріалів, які можуть свідчити про відповідність операцій чинному законодавству.

Завдання судово-економічної експертизи податкових ризиків транскордонних операцій полягає у дослідженні фактів, що мають значення для судових справ, пов'язаних із зовнішньоекономічною діяльністю, які можуть містити ознаки порушення податкового законодавства**,** ухилення від оподаткування, фіктивності операцій, порушення валютного чи митного контролю.

Судово-економічна експертиза податкових ризиків транскордонних операцій виконує кілька важливих функцій, спрямованих на дослідження фактів впливу податкових ризиків, обґрунтування відповідності цих операцій податковому законодавству. Основними функціями є:

− контрольна функція − передбачає перевірку правильності податкових розрахунків і відповідності фінансових операцій чинному законодавству та аналіз документів, що підтверджують обґрунтованість і законність транскордонних угод;

− дослідницька функція полягає у вивченні фінансових звітів, договорів і операцій для ідентифікації потенційних податкових ризиків та аналізі трансфертного ціноутворення щодо його відповідності міжнародним стандартам;

− оцінювальна функція пов'язана з встановленням економічної обґрунтованості податкових рішень і угод щодо транскордонних операцій, оцінкою впливу податкових ризиків на їх проведення;

− юридична функція передбачає надання експертних висновків, які можна використати у судових спорах чи для врегулювання конфліктів у відносинах з суб'єктами господарювання та податковими органами.

− превентивна функція сприяє виявленню можливих податкових ризиків і розробці рекомендацій для їх уникнення або мінімізації негативних наслідків; допомагає

уникнути фінансових втрат для державного бюджету та штрафних санкцій для суб'єктів господарювання шляхом надання рекомендацій для покращення управління транскордонними операціями.

Серед вказаних функцій судово-економічної експертизи податкових ризиків транскордонних операцій найбільш дискусійною та найменш дослідженою вітчизняними науковцями є превентивна функція, профілактична роль якої полягає в запобіганні податковим, фінансовим і правовим порушенням при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності. Реалізується превентивна функція судово-економічної експертизи через право експерта на експертну ініціативу. Таке право визначено п. 4 ч. 3 ст. 69 КПК України і передбачає, що «судовий експерт може викладати у висновку експертизи виявлені під час її проведення відомості, які мають значення для кримінального провадження і щодо яких йому не було поставлено запитань, а ч. 3 ст. 102 КПК України зазначає: «якщо під час проведення експертизи буде виявлено відомості, які мають значення для кримінального провадження і щодо яких не було поставлено запитань, експерт має право зазначити про них у своєму висновку» [2].

Одним із проявів експертної ініціативи в процесі проведення судово-економічної експертизи податкових ризиків у транскордонних операціях є надання профілактичних рекомендацій, які мають вагоме прикладне значення для попередження виникнення податкових ризиків. Рекомендації судового експерта-економіста спрямовуються на уникнення або мінімізацію податкових ризиків у транскордонних операціях, на забезпечення їх правової відповідності, зниження фінансових втрат та підвищення ефективності діяльності суб'єкта господарювання (таблиця 1).

Таблиця 1 – Рекомендацій судового експерта для уникнення
та мінімізації податкових ризиків у транскордонних операціях

Напрями	Зміст рекомендацій
Вдосконалення документації	рекомендації щодо правильного оформлення договорів та супровідної документації; забезпечення прозорості та точності фінансових звітів.
Контроль трансфертного ціноутворення	розробка та впровадження політик трансфертного ціноутворення відповідно до міжнародних стандартів; аналіз цін на операції з пов'язаними сторонами для уникнення штучних відхилень.
Мінімізація ризиків подвійного оподаткування	використання положень міжнародних угод про уникнення подвійного оподаткування; Рекомендації щодо структурування угод для зменшення податкових зобов'язань.
Удосконалення системи внутрішнього контролю	впровадження процедур аудиту та моніторингу транскордонних операцій; розробка механізмів своєчасного виявлення та виправлення помилок.
Підготовка до перевірок податкових органів	рекомендації щодо оптимізації співпраці з податковими органами; забезпечення відповідності внутрішніх процедур чинному законодавству.

Рекомендації судового експерта-економіста за вказаними напрямами дозволять ефективно зменшити податкові ризики та забезпечити стабільну діяльність суб'єкта господарювання у міжнародному середовищі.

Таким чином, судово-економічна експертиза відіграє важливу роль як інструмент протидії податковим ризикам у транскордонних операціях. Її завдання полягає в тому, щоб не тільки ідентифікувати й аналізувати податкові ризики, але й запропонувати рекомендації, які допоможуть уникнути цих ризиків або мінімізувати негативні наслідки. Водночас, вона не тільки сприяє вирішенню спірних ситуацій, але й підвищує рівень довіри між учасниками транскордонних операцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чорноус Ю. М., Даніч Є. О. Особливості залучення спеціальних знань до кримінального провадження. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу*. Київ, 2019. С. 593–595.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI (Редакція від 01.10.2023) // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : www.zakon5.rada.gov

Артем Моргуненко,
здобувач вищої освіти третього
(доктор філософії) рівня,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

АНАЛІЗ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

В умовах невизначеності (форс-мажорних обставин), зумовленої економічними кризами, військовими конфліктами та протекціоністськими заходами окремих країн, питання регулювання та аналітичного забезпечення трансфертного ціноутворення набуває особливої актуальності.

Станом на сьогодні для більшості дочірніх компаній міжнародних груп, що ведуть діяльність у різних юрисдикціях, критично важливим є розроблення ефективної політики трансфертного ціноутворення з урахуванням особливостей постпандемічного відновлення міжнародної торгівлі та змін у глобальних ланцюгах постачання.

За результатами дослідження «2025 EY Tax Policy and Controversy Outlook» [1], проведеного аудиторською компанією Ernst & Young, на основі опитування податкових спеціалістів із 71 юрисдикції визначено ключові тенденції на найближчі роки. Однією з основних тенденцій стане посилення податкової конкуренції між країнами, оскільки уряди адаптуватимуть податкові системи у відповідь на економічні виклики, технологічний розвиток та зростаючу потребу в наповненні державних бюджетів. Очікується збільшення податкового контролю та кількості податкових спорів, що зумовить необхідність більш ретельного податкового планування та забезпечення дотримання законодавчих норм з боку компаній.

Метою роботи є дослідження впливу виняткових обставин на практику трансфертного ціноутворення міжнародних груп компаній (МГК).

Як зазначають Белліні М., Єрволіно Р. та Латин М. С. [2], економічні умови безпосередньо впливають на методологію трансфертного ціноутворення та політику МГК, що підтверджується аналізом впливу економічних спадів на оцінку трансфертних цін.

За спостереженням Петруцція Р., Ендрю М., Прасанна С. та Падвалкара А. [3], зовнішні чинники спричиненні економічною кризою (пандемією), мають каскадний ефект на глобальні ланцюги постачання МГК, та суттєво ускладнюють класичні підходи, щодо застосування принципу «витягнутої руки» під час дослідження відповідності умов здійснення внутрішньогрупових операцій. Автори зазначають, що для адаптації політики трансфертного ціноутворення МГК в кризових умовах необхідно враховувати точне розмежування та визнання фактичних внутрішньогрупових операцій

та вибір і застосування відповідного методу трансфертного ціноутворення з відповідним переглядом підходів до оцінки умов операцій під впливом нових економічних реалій.

Тоді як, дослідження Враппе С. та Марку М. [4] демонструє, що в найближчий час зміни у митній політиці США матимуть суттєвий вплив на глобальну політику трансфертного ціноутворення МГК, що змушує бізнес адаптувати внутрішньогрупові операції до нових реалій.

Згідно з Настановами ОЕСР [5], кризові ситуації не є підставою для відходу від принципу «витягнутої руки», але можуть вимагати застосування коригувань. Це означає, що МГК потрібно адаптувати свої підходи до аналізу трансфертного ціноутворення залежно від обставин. Раптові економічні зміни можуть суттєво вплинути на аналіз порівнянності умов контрольованих операцій принципу «витягнутої руки», що вимагає перегляду політики трансфертного ціноутворення на рівні як материнської компанії так і кожного з учасників групи, враховуючи характер зовнішніх факторів (локальний або глобальний).

Для зниження ризиків у сфері трансфертного ціноутворення пропонуємо впровадити механізм тестування мінімізації впливу форс-мажорних обставин на контрольовані операції між учасниками групи (табл. 1).

Таблиця 1 – Тест аналітичного забезпечення впливу форс-мажорних обставин на контрольовані операції МГК

№ з/п	Питання, що аргументують необхідність врахування	Так/ Ні	Примітки
1.	Чи існують зовнішні фактори, що впливають на умови контрольованих операцій?		
2.	Чи має потенційний влив зовнішніх факторів на інших учасників групи за межами контрольованих операцій?		
3.	Чи здійснює суб’єкт господарювання заходи щодо мінімізації впливу форс-мажорних обставин?		
4.	Чи ведеться аналітичний облік за допомогою окремих регістрів, щодо документування впливу зовнішніх факторів у постійному режимі?		
5.	Чи розроблено стратегію, щодо врахування зовнішнього впливу за рахунок застосування коригувань цін/рентабельності відповідно до обраного методу трансфертного ціноутворення?		
6.	Чи укладаються договори про попереднє узгодження ціноутворення?		
7.	Чи існують у межах юрисдикції суб’єкта господарювання пільгові режими («безпечні гавані»), що унеможливлюють вплив зовнішніх факторів на умови контрольованих операцій?		
8.	Чи існує необхідність у комплексних змінах облікової політики щодо трансфертного ціноутворення МГК		

Джерело: складено автором.

Запропонований тест має на меті визначити вплив форс-мажорних обставин на контрольовані операції у межах МГК. Побудова тесту ґрунтується на підході, згідно з яким позитивна відповідь «так» свідчить про належне аналітичне забезпечення внутрішньогрупових операцій в умовах зовнішніх ризиків (форс-мажорних обставин). Рівень позитивних відповідей з третього по восьме питання включно дозволяє здійснити інтегральну оцінку аналітичного забезпечення. При цьому отримане значення також виступає індикатором здатності МГК ефективно здійснювати контроль у відповідному напрямку: до 30% позитивних відповідей означає низький рівень; 30–60% — середній рівень із окремими прогалинами; понад 60% — високий рівень. Водночас, з огляду на те, що позитивна відповідь на перше та друге питання вказує лише на сам факт наявності зовнішнього впливу, а не на ефективність контролю, це питання не підлягає врахуванню в загальній оцінці.

З метою забезпечення системності та порівнянності результатів тестування доцільно встановити чіткий часовий період його проведення. Оскільки звітним періодом для цілей трансфертного ціноутворення є календарний рік, тестування має здійснюватися щорічно. Визначення року має збігатись з фінансовим роком за який готується консолідована фінансова звітність МГК.

Отже, вплив виняткових обставин на практику трансфертного ціноутворення МГК створює значні виклики для дотримання принципу «витягнутої руки» у контрольованих операціях і вимагає адаптації з урахуванням нових реалій. Гнучкий підхід до оцінки ринкових умов є одним із ключових факторів забезпечення відповідності внутрішньогрупових операцій законодавчим вимогам у кожній юрисдикції, де присутні учасники групи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. How increased global competition is reshaping tax priorities. *EY Global*: website. 2025. URL : https://www.ey.com/en_gl/insights/tax/tax-policy-and-controversy-outlook

2. Bellini M., Iervolino R., Latino M. C. Transfer Pricing Valuation Methodologies in Times of Economic Downturn: Differences between Market and Income Approaches. *International Transfer Pricing Journal*. 2021. 28 (1). DOI : https://doi.org/10.59403/3ymgde1

3. Interstitial Guidance on Transfer Pricing during the COVID-19 Economic Downturn / Petruzzi R., Andrew M., Prasanna S. & Padwalkar A. *United Nations Publications*. 2024. 45 p. URL : https://financing.desa.un.org/sites/default/files/2024-08/Transfer_Pricing_During_COVID-19_Economic_Downturn_.pdf

4. Wrappe S. C., Marenglen M. Trump Tariffs 2.0: Don’t Forget the Transfer Pricing. *Tax Management International Journal*. 2025. URL : https://news.bloombergtax.com/tax-management-international/trump-tariffs-2-0-dont-forget-the-transfer-pricing

5. OECD. OECD Transfer Prising Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations 2022. *OECD Publishing, Paris*. 2022. DOI : http://doi.org/10.1787/0e655865-en

Neli Muntean,
PhD in Economics, Associate Professor,
Technical University of Moldova,
Chisinau (Moldova);
Olena Kolisnyk,
PhD in Economics, Associate Professor,
State Tax University,
Irpin (Ukraine)

INTEGRATIVE ACCOUNTING MODEL FOR ACHIEVING SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

The project «Synergistic effect of sustainable development components in the ECO-ESDECO region», funded by the Agence Universitaire de la Francophonie in Central and Eastern Europe, involves a number of studies, including the role of accounting in forming the information basis for decision-making aimed at ensuring regional sustainable development [1].

In today's business environment, sustainable development is seen as an integration of three key components: economic, social and environmental, which requires appropriate accounting support.

From an economic perspective, accounting plays a key role in ensuring control over the efficient use of the region's resources, contributing to increased transparency of financial flows and rational allocation of budget funds. Accurate accounting makes it possible not only to assess the current economic situation of the territory, but also to predict future financial risks and opportunities for development.

In addition, accounting is an important tool for assessing the investment attractiveness of a region, as it provides potential investors with structured data on financial stability, assets, liabilities and the efficiency of natural and labour resources. This helps to make informed management decisions, attract new investments and create conditions for sustainable economic growth.

Modern accounting practice pays special attention to the preparation of financial statements that take into account not only traditional economic indicators (profit, expenses, profitability, etc.), but also non-financial sustainability metrics, such as environmental responsibility, social stability, employment and corporate governance. Integration of such indicators into financial statements allows assessing the overall level of development of a region, increasing its competitiveness and ensuring long-term economic stability.

The social component of accounting involves the reflection in the financial reporting system of information related to corporate social responsibility, the level of social security of employees, compliance with ethical business standards and the interaction of enterprises with local communities.

In particular, this includes accounting and analysis of labour costs, ensuring decent working conditions, compliance with occupational health and safety standards, social guarantees and employee insurance. Of great importance are the issues of remuneration equality, support for staff professional development, and the implementation of training and development programmes that contribute to improving employee well-being and increasing productivity.

In addition, accounting should record compliance with human rights, including non-discrimination and equal access to employment opportunities. It is also important to take into account the contribution of enterprises to the socio-economic development of local communities: support for educational initiatives, participation in charitable and environmental programmes, promotion of infrastructure development, reduction of negative environmental impact, etc.

Thus, the integration of social aspects into accounting contributes to the formation of a positive image of enterprises, enhancing their reputation among investors, partners and consumers, as well as creating sustainable preconditions for the long-term development of both individual companies and the region as a whole.

The environmental aspect of accounting plays an important role in shaping the sustainable development strategy of enterprises and regions. It includes detailed accounting of environmental protection costs, assessment of the environmental impact of business activities, and monitoring of compliance with environmental regulations and standards.

In particular, accounting for environmental costs covers the costs of waste disposal, emissions treatment, modernisation of equipment to reduce pollution, use of renewable energy sources, development of environmentally friendly technologies and implementation of environmental management systems.

Monitoring of emissions of harmful substances, consumption of water, electricity and other resources allows companies to assess the effectiveness of their environmental policy and optimise their operations to reduce the negative impact on the environment. In this context, an important tool is environmental reporting, which promotes transparency in environmental management, ensures compliance with environmental legislation and builds trust with government agencies, investors and the public.

Eenvironmental accounting not only helps to control the costs of environmental measures, but also encourages responsible attitude to natural resources, contributing to the harmonious development of the economy and preserving the environment for future generations.

The combination of economic, social and environmental aspects in the accounting system allows companies and local governments not only to assess the current state of the region, but also to formulate development strategies aimed at improving investment attractiveness, social welfare and environmental sustainability. By maintaining transparent financial and non-financial reporting, it is possible to control the rational use of resources, ensure compliance with corporate social responsibility standards and minimise negative environmental impact.

Thus, in today's environment, accounting performs not only traditional functions, but also becomes the basis for sustainable regional development. It helps to integrate economic, social and environmental factors into a single management system that strikes a balance between economic growth, public welfare and environmental protection. This, in turn, helps to increase the competitiveness of the regions and create sustainable preconditions for their long-term development.

REFERENCES

1. Call for projects 2024 – Support for French-speaking scientific research in Central and Eastern Europe – RESCI – ECO: Results available. URL : https://www.auf.org/nouvelles/actualites/appel-projets-2024-soutien-la-recherche-scientifique-francophone-en-europe-centrale-et-orientale-resci-eco-resultats-disponibles/

Олексій Найденко,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної торгівлі,
митної справи та фінансових технологій;
Віолета Торяник,
здобувачка вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня ОП Митна справа,
Харківський національний економічний
університет ім. С. Кузнеця,
м. Харків (Україна)

ПРОБЛЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ІМПОРТНИХ ОПЕРАЦІЙ

Зовнішньоекономічна діяльність кожної країни має свої особливості, що проявляються в різних темпах і динаміці експортно-імпортних операцій. Ці показники дозволяють оцінити результативність економічного розвитку, відображають конкурентоздатність національних виробників на міжнародному ринку та визначають прибутковість підприємств, які суттєво впливають на економічну ситуацію в державі. В останні роки імпортні операції переважають експортні, що негативним чином впливає на імідж держави. З одного боку, зростають митні платежі від ввізного мита, але з іншого – відсутні реальні стимули для експортерів щодо виробництва конкурентоспроможної продукції для зовнішніх споживачів.

Мета роботи полягає в узагальненні проблемних аспектів митного контролю та оподаткування імпортних операцій.

Поняття ввезення товарів передбачає їхній імпорт на митну територію України. При цьому поняття імпорт відносно по-різному трактується в законодавчих актах (табл. 1).

Товари, що імпортуються на митну територію України, можуть бути поміщено в митний режим імпорту, за умови надання суб’єктом ЗЕД до митних органів всієї передбаченої документації; сплати суб’єктами ЗЕД митних платежів (за їх наявності) та виконання всіх заходів нетарифного регулювання, що пов’язані з отриманням дозволів, сертифікатів та ліцензій на імпорт товарів на митну територію України. Звертаємо увагу, що в останні роки спостерігається тенденція послаблення заходів нетарифного регулювання для імпортних операцій, що ніяким чином не сприяє захисту національного товаровиробника, про що переконливо свідчить статистика ЗЕД. Окрім того, зовсім непродуманим було рішення держави щодо відмови від застосування ліцензій на експорт та імпорт алкогольних напоїв та тютюнових виробів, що приносило бюджету додаткові кошти.

Таблиця 1– Підходи до трактування категорії «імпорт»
та «ввезення товарів на митну територію України»

Законодавчий акт	Трактування
Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [1]	Імпорт (імпорт товарів) – купівля (у тому числі з оплатою в негрошовій формі) українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності в іноземних суб'єктів господарської діяльності товарів з ввезенням або без ввезення цих товарів на територію України, включаючи купівлю товарів, призначених для власного споживання установами та організаціями України, розташованими за її межами
Митний кодекс України [2]	Вивезення товарів, транспортних засобів за межі митної території України – сукупність дій, пов’язаних із переміщенням товарів, транспортних засобів через митний кордон України у будь-який спосіб у відповідному напрямку
	Імпорт (випуск для вільного обігу) – це митний режим, відповідно до якого іноземні товари після сплати всіх митних платежів, встановлених законами України на імпорт цих товарів, та виконання усіх необхідних митних формальностей випускаються для вільного обігу на митній території України

У разі застосування митного режиму імпорту існують різні підходи до справляння митних платежів (табл. 2).

Таблиця 2 – Справляння митних платежів в залежності від митних режимів

Митний режим	Мито	ПДВ	Акцизний податок
Імпорт	ввізне мито нараховується за ставками Митного тарифу України [3]	нараховується відповідно до Податкового кодексу України [4] за ставками 7, 14 або 20 %	нараховується відповідно до Податкового кодексу України [4]

Звертаємо увагу, що ввізне мито справляється відповідно до міжнародних угод, в тому числі Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Наприклад, для країн ЄС, Великої Британії діють нульовий митний тариф на переважну більшість імпортованих в Україну товарів. Окрім того, недоліком системи оподаткування є застосування однакових ставок акцизного податку для українських товаровиробників та іноземних компаній, що в принципі не створює для українських суб’єктів господарювання додаткових стимулів та захисних бар’єрів.

Останні роки свідчать про зростання розриву між експортними та імпортними операціями, що є наслідком пандемії та воєнних дій. В 2024 році спостерігалося поступове пожвавлення економічної діяльності держави, що в тому числі позитивно вплинуло на процеси ЗЕД. Але загальна тенденція останніх років свідчить про здебільшого підтримку державою імпортних операцій (наявні податкові та митні преференції).

Загальна тенденція імпорту товарів наведена на рис. 1.

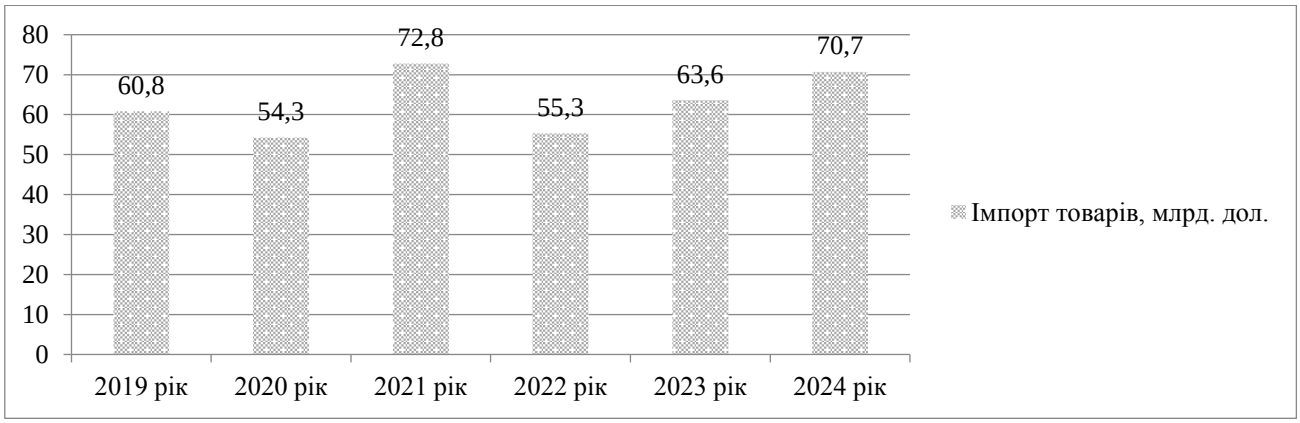

Рисунок 1 – Імпорт товарів за 2019–204 роки [5]

Статистика свідчить про те, що в 2024 році обсяги імпорту товарів майже відновилися на рівні 2021 року, тобто довоєнного періоду. При цьому негативне сальдо зовнішньої торгівлі товарами за останні роки суттєво збільшилося та досягло 29 млрд. дол. США.

Тобто, тенденція, яка спостерігалася в 2023-2024 роках є загрозливою для економіки України, яка здебільшого стає залежною від імпортної продукції, а не розвиває виробництво та стимулювання експорту.

Імпорт послуг останнім часом також зростає, та в останні роки становив більше 20 млрд. доларів, що стало причиною від'ємного сальдо зовнішньої торгівлі послугами за останні три роки (рис. 2).

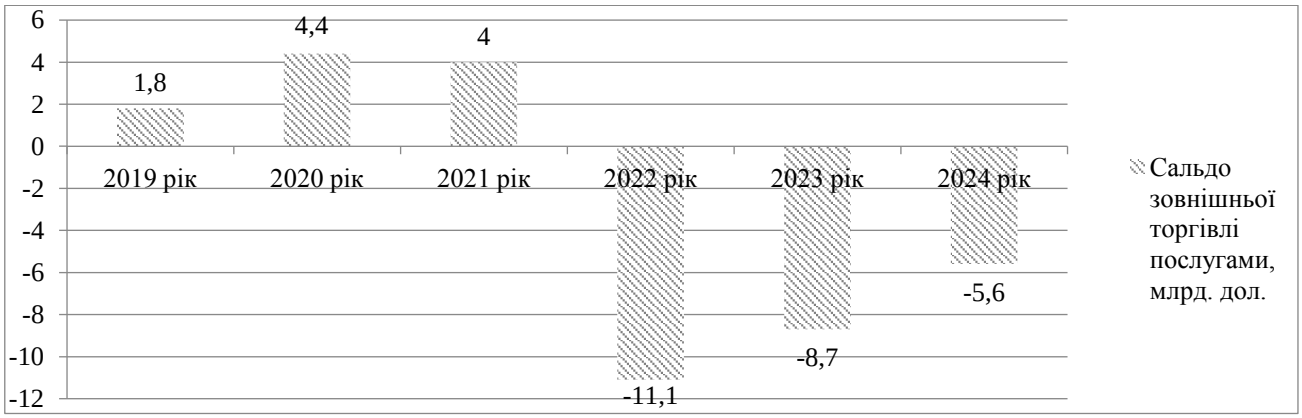

Рисунок 2 – Сальдо зовнішньої торгівлі послугами [5]

Таким чином, аналіз довів, що обсяги імпортних постачань в Україні зростають, що негативним чином впливає на показник торгового балансу зовнішньої торгівлі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16.04.1991 № 959-XII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text

2. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI. *Офіційний вісник України.* 2012. № 32. С. 37–245.

3. Про Митний тариф : Закон України від 19.10.2022 № 2697-IX. *Голос України.* 2022. № 239. С. 1–28.

4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. *Офіційний вісник України.* 2010. № 92. С. 7–56.

5. Державна служба статистики України : офіційний вебсайт. URL : https://www.ukrstat.gov.ua/

Тетяна Паянок,
канд. екон. наук, доцент,
завідувач кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна);
Артем Кім,
спеціаліст навчального центру
Linkos Group,
м. Київ (Україна)

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ

Податкова культура платників податків формується в суспільстві під впливом різних факторів, до них можна віднести: довіру до державних органів, прозорість податкової системи та рівень економічної освіти. Платники податків повинні не тільки знати куди витрачаються сплачені ними зобов'язання, а й бачити ефективність їх використання. При цьому повинні бути чіткі правила та зрозумілі механізми розрахунків податків, автоматизованість всіх етапів фінансово-господарської діяльності та реєстрації платників податків, нарахування зобов'язань та сплати податків. Формування партнерських відносин із Державними податковими органами, а саме набуття позитивного бізнес-іміджу платника податків дозволить: уникати фінансових санкцій та розвивати відносини із партнерами та інвесторами [5].

Детінізація економіки в державі безпосередньо залежить від рівня податкової культури платників податків, до основних напрямів її підвищення можна віднести: освітні заходи, які дозволяють розбудовувати довіру до державних органів, заходи стимулювання добросовісних платників з одного боку та підвищення відповідальності за порушення з іншого, автоматизація та прозорість податкових процесів зі сторони платника податків та податкових органів, спрощення законодавства та мінімізація бюрократичних процесів.

Розвиток цифрових платформ покращує прозорість податкових процесів, формує онлайн-інструменти для подачі реєстраційних документів платника податків та декларацій, сплати податків та отримання консультацій. Створення зрозумілих і простих податкових процедур для всіх категорій платників, які б однозначно трактували б чинне законодавство мінімізує корупційні ризики [5].

Автоматизація та цифровізація податкової системи в Україні не має сьогодні достатнього рівня, хоча впевнені кроки в цьому напрямку вже зроблені, на платформі офіційного сайту Державної податкової служби створені особисті кабінети платників

податків, які дозволяють здійснювати реєстрацію платника, накопичувати інформацію по податковим зобов'язанням, подавати податкові декларації, перевіряти стан розрахунків з бюджетом (залишки/заборгованості, штрафи, пені), формувати платіжні документи (реквізити для сплати податків), створювати електронні запити про реєстрацію та здійснювати інші послуги. [3]. Працює платформа Дія, яка також спрощує процедуру: реєстрації платника єдиного податку, подання декларації платника єдиного податку, реєстрації ТОВ на підставі модельного статуту та припинення діяльності суб'єкта господарювання [4]. Необхідно зупинитися і на недоліках цифровізації, які зменшують ефективність роботи податкової служби, так не працює загальна система обміну інформацією між податковими органами різних регіонів України в розрізі платників податків, наприклад, податковий інспектор не може побачити зобов'язання по земельному податку, якщо вона знаходиться в іншому регіоні, при цьому платник податків в особистому кабінеті таку інформацію матиме. Відсутній прямий автоматизований обмін інформації із різними реєстрами прав власності в реальному часі.

Рівень цифровізації в інших країнах значно вищий. Наприклад, податкові декларації в Естонії заповнюються автоматично на основі наявних даних, для цього застосовуються електронні платформи для податкового адміністрування, платники податків витрачають лише кілька хвилин. Спрощення управлінням бізнесом забезпечується за допомогою програми е-резиденства, вона дозволяє незалежно від місця проживання онлайн реєструвати компанії, сплачувати податки та інше [2]. Податкова система Естонії більш ефективна ніж в Україні за рахунок простої структури податків, автоматизації податкового адміністрування та високої довіри до державних інститутів, адже держава активно інформує своїх громадян про використання бюджетних коштів.

Цифрові технології стрімко розвиваються в Україні в бізнес-середовищі, автоматизація дозволяє спрощувати ведення бухгалтерського обліку. Попит серед підприємців на збільшення ефективності використання свого часу, в першу чергу, як одного із головних ресурсів, що визначає конкурентні переваги на ринку, формує пропозицію автоматизації обліково-аналітичного забезпечення управління бізнесом. Ведення фінансово-господарської діяльності перестало бути рутинною справою, починаючи від формування первинних документів і закінчуючи здачею звітності. Наприклад, запровадження програм реєстрації розрахункових операцій дозволяє в реальному часі реєструвати обороти в Державній податковій службі. До таких програм належать ПРРО Cashalot, СОТА Каса. ПРРО Cashalot отримала багато схвальних відгуків від користувачів, вона постійно оновлюється, розробники розширюють функціонал програми завдяки тісній співпраці із клієнтами [1]. Цікавим є те що розробники окрім функціоналу організації бухгалтерського обліку розробили і аналітичний блок, він зараз на рівні простої візуалізації оборотів, але в майбутньому можна розвинути і функцію прогнозування за допомогою економіко-математичних методів.

Іспро дозволяє вести фінансовий облік і управляти кадрами підприємства, дана програма стрімко завойовує ринок України після заборони використання програми 1С Підприємство. При цьому її недоліком є індивідуальне налагодження конфігурацій під кожного користувача. Доцільно було б розробити більш спрощений і універсальний формат, який би залучив більше користувачів і не потребував постійного супроводження.

Програмний продукт M.E.Doc дозволяє формувати і здавати всі види звітності передбачені чинним законодавством України, що також зменшує витрачання часу. Наведені програмні продукти організації облікових процесів суб'єктів господарювання не єдині, платники мають можливості обирати оптимальні згідно із потребами.

Отже, податкова система України має недосконале податкове адміністрування, яке потребує значних зусиль від платників податків, особливо враховуючи складну структуру податків та низький рівень довіри до податкової системи через непрозоре використання податкових коштів і корупцію. Ставлення та поведінка платників податків щодо виконання своїх зобов'язань зміниться тоді, коли держава забезпечить спрощений механізм виконання обов'язків платників, а це чіткі і зрозумілі механізми розрахунку податків та автоматизація цих процесів. Результати запроваджених заходів щодо збільшення податкової культури будуть лише з часом і за умови відсутності корупції на рівні держави. Ні освітні компанії, ні автоматизація системи податкового адміністрування, ні різні заходи щодо стимуляції добросовісних платників не принесуть результатів, якщо платники податків будуть бачити вседозволеність посадових осіб. Виконання чинного законодавства повинно бути нормою для всіх [5]. Цифрові технології сучасного світу це вже не майбутнє, а реальність сьогодення. Платник податків свідомо обирає свою поведінку серед контролюючих органів і партнерів по бізнесу і формує свій імідж і через податкову культуру також.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кім А., Царьов О., Паянок Т. М. Переваги реєстрації первинної облікової інформації за допомогою ПРРО Cashalot. *Обліково-аналітичні і статистичні методи та моделі в оподаткуванні, бізнесі, економіці* : збірник матеріалів XX Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції 18–22 листопада 2024 р. Ірпінь : Видавництво ДПУ, 2025. С. 44–46.

2. Острікова Т. Про переваги податкових систем Естонії та Латвії. URL : https://investory.news/tetyana-ostrikova-pro-perevagi-podatkovix-sistem-estonii-ta-latvii/

3. Державна податкова служба України : офіційний вебсайт. URL : https://cabinet.tax.gov.ua/

4. Офіційний сайт Дія. URL : https://diia.gov.ua/

5. Паянок Т. М., Романюк О. Формуванні податкової культури: практичні заходи. *Обліково-аналітичні і статистичні методи та моделі в оподаткуванні, бізнесі, економіці* : збірник матеріалів XX Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції 18–22 листопада 2024 р. Ірпінь : Видавництво ДПУ, 2025. С. 89–91.

Дар'я Переясловська,
здобувачка вищої освіти
спеціальності 073 Менеджмент
Науковий керівник:
Світлана Семенова,
канд. екон. наук,
доцент кафедри обліку та оподаткування,
Державний торговельно-економічний університет,
м. Київ (Україна)

ТРАНСФОРМАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ ПІД ВПЛИВОМ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

В умовах сучасності, де світ щоденно змінюється, технологічний прогрес трансформує всі сфери людської діяльності, зокрема бухгалтерський облік та фінансовий контроль. Це доцільно через інновації, такі як штучний інтелект (ШІ), блокчейн та хмарні обчислення, які перетворили всі традиційні засоби обробки фінансової інформації на швидкий автоматизований процес. Зокрема, такі технології передбачають підвищення точності та прозорості даних, а також прискорення прийняття рішень. Усе це відкрило нові двері для створення більш ефективних систем управління фінансами, що особливо важливо в умовах глобалізації.

За останнє десятиліття методи збору, обробки, зберігання та аналізу інформації істотно змінилися. Основні зміни в підходах до роботи з інформацією:

хмарні технології та можливість віддаленого доступу (переваги переходу на електронні носії);

автоматизація обробки даних;

аналітика в реальному часі;

електронна звітність та стандартизація.

Застосування штучного інтелекту (ШІ) в автоматизації фінансів значно полегшує навантаження на персонал, а також мінімізує людські помилки. Це веде до підвищення точності фінансової звітності, що, у свою чергу, робить українські компанії достатньо конкурентоспроможними на ринку. Запровадження цих технологій не тільки приносить велику користь бухгалтерам, але також змінює їхні посадові обов'язки, переміщуючи їхню увагу з виконання рутинних завдань на аналіз та прийняття рішень у бухгалтерському обліку [3].

Технології хмарного обліку дозволяють зберігати дані в Інтернеті, а не тільки на одному комп'ютері, це називається хмарним сховищем [5]. Перевага хмарного сховища полягає в тому, що можна отримати доступ до даних з будь-якої точки світу. Технології хмарного обліку зменшують обсяг ІТ-інфраструктури, надаючи послуги

через Інтернет лише тоді, коли вони потрібні. Це стало поштовхом для масштабування бухгалтерської системи.

В Україні хмарні рішення ускладнені слабкою ІТ-інфраструктурою, законодавчими обмеженнями та потребою адаптації до місцевого бізнесу [1]. Проте вони сприяють оптимізації процесів і конкурентоспроможності, вимагаючи інвестицій у кібербезпеку та навчання персоналу.

Блокчейн являє собою цифровий ланцюг, зроблений для запису транзакцій, що здійснюються між різними сторонами в мережі [6]. Блокчейн змінює фінансове регулювання та гарантує повну прозорість і сталість угод. Він формує децентралізований реєстр, у якому кожна грошова транзакція документується в захищеному форматі, що ускладнює її зміну або видалення. Технологія блокчейн допомагає у фінансовій звітності, оскільки вона сприяє зацікавленим сторонам отримати доступ до перевіреної інформації, тим самим створюючи довіру між ними.

Модифікації МСФЗ для МСП потребують оцінки правил бухгалтерського обліку для використання криптовалют та випуску криптовалют, узгоджуючись із стандартами класифікації, вимірювання та узгодження з МСФЗ 13, підготовки консолідованих звітів, зміни методів визнання доходу від контрактів [4].

Системи фінансового контролю еволюціонують завдяки автоматизації та обробці даних у реальному часі, що забезпечує проактивне управління ризиками та стратегічне прийняття рішень [7]. Тож можна зазначити, що одним із ключовим аспектів управління фінансами є врахування ризиків, що допомагає забезпечити стабільність та безпеку організацій від фінансових загроз та пов'язаних з ними проблем. Наразі, в епоху нестабільності та викликів різного характеру, ризики краще розуміються, прогнозуються та управляються за допомогою певних технологічно-аналітичних методів для їх виявлення, оцінки та мінімізації. Ці рішення, опис та переваги інструментів наведено у таблиці нижче (табл. 1).

Таблиця 1 – Сучасні аналітичні інструменти для управління фінансовими ризиками

Інструмент	Опис	Переваги
Прогнозна аналітика	Використання машинного навчання для прогнозування фінансових ризиків на основі історичних даних.	Висока точність прогнозів, раннє виявлення ризиків.
Сценарний аналіз	Моделювання впливу економічних сценаріїв на фінансовий стан компанії.	Оцінка стійкості до криз, підтримка стратегічного планування.
Системи управління ризиками	Програмне забезпечення для оцінки ризиків у реальному часі та створення звітів.	Автоматизація процесів, інтеграція даних.
BI-платформи	Візуалізація та аналіз даних для управління ризиками.	Покращення прийняття рішень, самостійний аналіз.
Моделі ШІ/МН	Валідація та моніторинг моделей ШІ для фінансових прогнозів.	Надійність моделей, відповідність регуляторним вимогам.

Джерело: сформовано автором на основі [2; 3].

Отже, зміни у сфері бухгалтерського обліку та фінансового контролю під тиском інноваційних технологій неминучі, а в деяких випадках є обов'язковою умовою для належного функціонування сучасного бізнесу. Використання штучного інтелекту, хмарних рішень, блокчейну та аналітичних інструментів значно підвищило точність, прозорість та швидкість фінансових процесів. Це дозволяє зменшити людський фактор у роботі, оптимізувати ресурси для більш цілеспрямованого підходу та підвищити конкурентоспроможність підприємств на сучасному світовому ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Євсєєва О. О., Іванова Н. А., Скорба О. А. Вплив цифрових інновацій на ефективність бухгалтерського обліку в Україні. *Актуальні питання економічних наук*. 2024. № 1. URL : https://doi.org/10.5281/zenodo.13296464

2. Квик Т., Згоба І. Обліково-аналітичні інструменти управління фінансовими результатами у сфері туризму в умовах кризових викликів. *Дослідження та інновації*. 2024. Т. 1, № 2. С. 15.

3. Костенко Ю. О., Лайчук С. М., Косташ Т. В. Використання штучного інтелекту для оптимізації процесів обліку та звітності в українських компаніях. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. № 8.

4. Семенова С. М. Перспективи змін Міжнародного стандарту фінансової звітності для малих і середніх підприємств. *Облік, аналіз, аудит та оподаткування: сучасна парадигма в умовах сталого розвитку* : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції, 10 грудня 2020 р. К. : КНЕУ, 2020. С. 243–246.

5. Слободян Т. А. Перспективи модернізації бухгалтерського обліку в умовах цифрової економіки. 2024.

6. Яковенко А., Гнатьєва Т., Воронюк І. Інноваційні рішення в сфері бухгалтерського обліку та аудиту. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2024. № 21. С. 75–85. DOI : https://doi.org/10.32782/2708-0366/2024.21.7

7. Semenova S. Digitalization of accounting processes and financial forecasting: the experience of EU member states. *Economy and Society*. 2024. № 65. DOI : https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-18

Сергій Поставець,
здобувач вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня,
спеціальність 071 «Облік і оподаткування»;
Оксана Рябчук,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри обліку та аудиту,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

АУДИТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ КРИЗОВИМ СИТУАЦІЯМ НА ПІДПРИЄМСТВІ

В умовах нестабільності економічного середовища та зростаючої конкуренції підприємства постійно стикаються з ризиками виникнення кризових ситуацій, які можуть призвести до значних фінансових втрат, погіршення репутації та, навіть, банкрутства. Ефективне управління ризиками та своєчасне виявлення проблемних зон стає критично важливим для забезпечення сталого розвитку та фінансової стійкості підприємства. У цьому контексті, аудит, що традиційно розглядається як інструмент контролю за фінансовою звітністю, набуває нового значення, як дієвий механізм протидії кризовим явищам, здатний забезпечити раннє попередження та розробку стратегій для мінімізації негативних наслідків.

Сучасний аудит, виходячи за рамки простої перевірки фінансових документів, перетворюється на комплексний процес оцінки ефективності діяльності підприємства, виявлення внутрішніх та зовнішніх загроз, а також надання рекомендацій щодо їх усунення. Його роль в управлінні кризовими ситуаціями полягає в забезпеченні об’єктивної та незалежної оцінки фінансового стану, операційної діяльності та системи внутрішнього контролю підприємства, що дозволяє своєчасно виявити потенційні ризики та розробити ефективні стратегії їх мінімізації [1].

Одним з ключових аспектів аудиту як інструменту протидії кризовим ситуаціям є оцінка фінансової стійкості підприємства. Аудитор, аналізуючи фінансову звітність, виявляє тенденції зміни ключових фінансових показників, таких як ліквідність, платоспроможність, рентабельність та фінансова незалежність. Зниження цих показників може свідчити про наростаючі фінансові проблеми, такі як дефіцит грошових коштів, збільшення заборгованості, зниження прибутковості та неефективне управління активами. Своєчасне виявлення цих проблем дозволяє підприємству вжити заходів для їх вирішення, наприклад, шляхом реструктуризації заборгованості, залучення додаткового фінансування, оптимізації витрат та покращення управління оборотними активами [2].

Крім оцінки фінансової стійкості, аудит відіграє важливу роль у виявленні операційних ризиків, які можуть призвести до кризових ситуацій. Аудитор, аналізуючи бізнес-процеси підприємства, виявляє неефективні операції, дублювання функцій, недостатній контроль за витратами, а також ризики, пов'язані з ланцюгами поставок, виробництвом та збутом продукції. Наприклад, аудит може виявити надмірні запаси сировини та матеріалів, застаріле обладнання, неефективні маркетингові стратегії, а також ризики, пов'язані з залежністю від одного постачальника або ринку збуту. Виявлення цих операційних ризиків дозволяє підприємству розробити та впровадити заходи для їх мінімізації, наприклад, шляхом оптимізації бізнес-процесів, впровадження нових технологій, диверсифікації постачальників та ринків збуту, а також покращення управління запасами [2].

Особливого значення в контексті протидії кризовим ситуаціям набуває оцінка системи внутрішнього контролю підприємства. Ефективна система внутрішнього контролю забезпечує надійність фінансової інформації, захист активів, дотримання законодавства та ефективне управління ризиками. Аудитор, оцінюючи систему внутрішнього контролю, виявляє слабкі місця та недоліки, які можуть призвести до шахрайства, помилок, неефективного використання ресурсів, а також до порушення законодавства. Наприклад, аудит може виявити відсутність чіткого розподілу обов'язків, недостатній контроль за доступом до інформаційних систем, відсутність процедур перевірки та затвердження документів, а також недостатню кваліфікацію персоналу. Виявлення цих недоліків дозволяє підприємству розробити та впровадити заходи для покращення системи внутрішнього контролю, наприклад, шляхом розробки та впровадження політик та процедур, навчання персоналу, впровадження систем автоматизації контролю, а також створення незалежної служби внутрішнього аудиту.

Важливою складовою аудиту як інструменту протидії кризовим ситуаціям є оцінка корпоративного управління підприємства. Ефективне корпоративне управління забезпечує прозорість діяльності підприємства, захист прав акціонерів, а також ефективне управління ризиками. Аудитор, оцінюючи систему корпоративного управління, виявляє недоліки, які можуть призвести до конфліктів інтересів, зловживань, неефективного прийняття рішень, а також до втрати довіри з боку інвесторів та кредиторів. Наприклад, аудит може виявити недостатню незалежність ради директорів, відсутність комітетів з аудиту та винагород, недостатню прозорість фінансової звітності, а також відсутність механізмів захисту прав міноритарних акціонерів. Виявлення цих недоліків дозволяє підприємству розробити та впровадити заходи для покращення корпоративного управління, наприклад, шляхом забезпечення незалежності ради директорів, створення комітетів з аудиту та винагород, впровадження політик прозорості та відповідальності, а також забезпечення захисту прав міноритарних акціонерів [3].

Необхідно зазначити, що ефективність аудиту як інструменту протидії кризовим ситуаціям залежить від кількох факторів. По-перше, аудит повинен бути незалежним та об'єктивним. Аудитор повинен бути незалежним від керівництва підприємства та

не мати конфлікту інтересів. По-друге, аудит повинен бути комплексним та охоплювати всі аспекти діяльності підприємства, включаючи фінансову звітність, операційну діяльність, систему внутрішнього контролю та корпоративне управління. По-третє, аудит повинен бути своєчасним та проводитися регулярно, щоб своєчасно виявляти потенційні ризики та розробляти ефективні стратегії їх мінімізації. По-четверте, аудит повинен бути якісним та проводитися кваліфікованими аудиторами з досвідом роботи в різних галузях економіки.

У контексті сучасних економічних викликів, все більшого значення набуває використання інформаційних технологій в аудиторській діяльності. Автоматизація аудиторських процедур, використання аналітичних інструментів та великих даних дозволяє значно підвищити ефективність та оперативність аудиту, а також виявляти ризики, які важко виявити традиційними методами. Наприклад, використання штучного інтелекту та машинного навчання дозволяє аналізувати великі обсяги фінансової інформації та виявляти аномалії та шахрайські схеми. Використання блокчейн-технологій дозволяє забезпечити прозорість та надійність фінансових операцій [3].

Враховуючи вищезазначене, аудит є не лише інструментом контролю за фінансовою звітністю, але й важливим механізмом протидії кризовим ситуаціям на підприємстві. Він дозволяє своєчасно виявляти фінансові та операційні ризики, оцінювати ефективність системи внутрішнього контролю та корпоративного управління, а також розробляти ефективні стратегії для їх мінімізації. Ефективний аудит сприяє підвищенню фінансової стійкості підприємства, покращенню його репутації та забезпеченню сталого розвитку в умовах нестабільного економічного середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія : матеріали XI Міжнародної науково-практичної інтернет конференції, м. Тернопіль, 1 грудня 2022 р. Тернопіль : ЗУНУ, 2022. 223 с.

2. Нікіфоров П. О., Грешко Р. І., Легкоступ І. І. Теорія публічних фінансів : навч. посібник Чернівці : Чернівец. нац. ун-т. ім. Ю. Федьковича, 2022. 184 с.

3. Кулиняк І. Я., Жигало І. І., Горбенко Т. М. Кризові ситуації на підприємствах: сутність, класифікація, загрози виникнення та заходи реагування. Харків : Українська наукова періодика, 2020. С. 4–12.

Ірина Приболовець,
здобувачка вищої освіти, другого (магістерського) рівня
Науковий керівник:
Юрій Мискін,
д-р екон. наук, доцент,
професор кафедри облікових технологій та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК І АНАЛІЗ ЗНОСУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ

Актуальність бухгалтерського обліку та аналізу зносу основних засобів у воєнних умовах набуває особливого значення, оскільки кризова ситуація вимагає оперативного реагування на змінені економічні та організаційні умови, що впливають на збереження та ефективне використання активів підприємств. Використання управлінських інформаційних систем у сфері обліку та оподаткування забезпечує точне відображення процесів амортизації, дозволяє своєчасно виявляти критичні моменти зносу та коригувати методи оцінки активів, що є ключовим чинником для прийняття ефективних управлінських рішень. У складних умовах аналіз зносу стає не лише інструментом для оптимізації інвестицій, а й засобом підтримки фінансової стабільності підприємства, сприяючи адаптації до викликів війни та збереженню конкурентоспроможності.

Проблематика бухгалтерського обліку та аналізу зносу основних засобів (ОЗ) є однією з ключових тем сучасних наукових досліджень, де фокус зосереджено на пошуку оптимальних методик обліку в умовах швидкозмінного економічного та технологічного середовища. Науковці В. М. Краєвський [2], Б. А. Ільєнко [3],В. Маланкевич [1], Ю. І.Мискін [2], О. О. Мискіна [3], В. Чубай[1]. піднімають питання інтеграції традиційних підходів із сучасними управлінськими інформаційними системами, що дозволяють більш точно відображати реальний стан активів та прогнозувати їх подальше використання.

Згідно з національним стандартом бухгалтерського обліку (НП(С)БО) 7 «Основні засоби» [4], знос (амортизація) – це систематичний розподіл вартості, яка амортизується, необоротних активів протягом строку їх корисного використання (експлуатації). Вартість, яка амортизується, визначається як первісна або переоцінена вартість необоротних активів за вирахуванням їх ліквідаційної вартості. Розрізняють два основних види зносу: фізичний та моральний. Фізичний знос характеризується поступовою втратою основними засобами своїх технічних та експлуатаційних характеристик

через їхнє інтенсивне використання, зношення, корозію та вплив агресивного зовнішнього середовища, а також природне старіння. Моральний знос полягає у зниженні економічної цінності активів внаслідок появи новіших, продуктивніших або дешевших аналогів або через зміни ринкових умов та вимог до продукції [2, с. 71].

Бухгалтерський облік зносу здійснюється шляхом систематичного нарахування амортизації протягом всього строку корисного використання об’єкта основних засобів. Для цього застосовують різноманітні методи, передбачені НП(С)БО 7 [4], такі як прямолінійний метод, коли річну суму амортизації обчислюють шляхом ділення амортизованої вартості на строк корисного використання, метод зменшення залишкової вартості, де амортизація визначається як добуток залишкової вартості на початок звітного року та річної норми, а також метод прискореного зменшення залишкової вартості, при якому в перші роки експлуатації річні витрати на амортизацію значно перевищують подальші.

Аналіз зносу основних засобів є важливим елементом інформаційної бази для прийняття управлінських рішень, оскільки дозволяє комплексно оцінити стан активів підприємства. За допомогою аналізу визначається ступінь зношеності ОЗ, що відображає частку зношеної вартості в загальній первісній вартості активів, а також оцінюється ефективність їх використання шляхом порівняння динаміки зносу з обсягами виробництва або наданих послуг. Високий рівень зношеності може свідчити про необхідність інвестицій в оновлення, а нерівномірне нарахування зносу – про неефективне використання окремих об’єктів, що дозволяє своєчасно планувати ремонти та модернізацію [3, с. 52].

Для проведення детального аналізу зносу використовуються різні показники, зокрема коефіцієнт зносу, який розраховується як відношення накопиченого зносу до первісної (або переоціненої) вартості ОЗ, та коефіцієнт придатності, що демонструє співвідношення залишкової вартості до первісної. Також враховується середній вік основних засобів, що розраховується за даними введення в експлуатацію та вибуття окремих об’єктів. Аналіз зносу ОЗ повинен проводитися в динаміці, порівнюватися з аналогічними показниками інших підприємств галузі та враховувати специфіку діяльності підприємства, що сприяє обґрунтованості амортизаційної політики та прийняттю ефективних управлінських рішень [1].

В сучасних економічних умовах підприємства стикаються з низкою проблем у сфері обліку та аналізу зносу основних засобів. Зокрема, інфляційні процеси спотворюють первісну вартість активів та нарахований знос, що ускладнює об’єктивну оцінку їх реальної вартості та прийняття інвестиційних рішень. Швидкий технологічний прогрес спричиняє моральне старіння основних засобів, що важко врахувати при визначенні строку їх корисного використання та виборі оптимального методу амортизації. До цього додаються проблеми недостатності кваліфікованих кадрів, різноманітність методологічних підходів до аналізу зносу, а також розбіжності між податковим та бухгалтерським законодавством щодо амортизації, що створює додаткові труднощі для підприємств [1].

Для вирішення викликів зносу ОЗ пропонуємо розглянути шляхи вдосконалення обліку та аналізу зносу основних засобів. Серед основних заходів – регулярне проведення переоцінки активів задля приведення їх балансової вартості у відповідність до поточних ринкових умов та удосконалення методів визначення строку корисного використання з урахуванням як фізичного, так і морального зносу. Важливе значення має впровадження сучасних інформаційних технологій для автоматизації обліку та розрахунку амортизації, що підвищує точність та оперативність отримання даних. Також необхідно підвищувати кваліфікацію бухгалтерів та аналітиків через спеціалізовані навчальні семінари, розробляти галузеві методичні рекомендації та гармонізувати бухгалтерський і податковий облік, що дозволить зменшити адміністративне навантаження та покращити порівнянність облікових даних між підприємствами.

Отже, бухгалтерський облік та аналіз зносу основних засобів є важливим елементом системи управління підприємством. Правильне відображення зносу в обліку та його глибокий аналіз забезпечують об’єктивну оцінку фінансового стану, прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо оновлення та ефективного використання ОЗ. Вирішення існуючих проблем у сфері обліку та аналізу зносу, шляхом впровадження запропонованих заходів, сприятиме підвищенню ефективності управління основними засобами та зміцненню фінансової стійкості підприємств в сучасних економічних умовах. Подальші наукові дослідження можуть бути спрямовані на розробку більш точних методів прогнозування зносу з урахуванням впливу технологічних інновацій та змін ринкової кон’юнктури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Маланкевич В., Чубай В. Аналіз та внутрішній контроль операцій з основними засобами: проблеми та способи їх вирішення. *Економіка та суспільство*. 2023. № 58. URL : https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-20

2. Мискін Ю. І., Краєвський В. М., Мискіна О. О. Сутність амортизації основних засобів як об’єкта обліку та аналізу. *Український економічний часопис.* 2024. № 6. С. 69–73.

3. Мискін Ю. І., Мискіна О. О., Ільєнко Б. А. Амортизація і знос основних засобів як об’єкти обліково-аналітичного забезпечення управління діяльністю підприємства. *Український економічний часопис*. 2025. № 8. С. 50–56.

4. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» : Мінфін України ; Наказ, Положення від 27.04.2000 № 92. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00#Text

Катерина Проскура,
д-р екон. наук, професор,
професор кафедри обліку та аудиту,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ ПДВ ОПЕРАЦІЙ З ІМПОРТУ ПОСЛУГ

Податок на додану вартість, як основний бюджетоутворюючий податок в податковій системі України є і найбільш контрольованим і регульованим з боку контролюючих органів. Водночас за своєю суттю ПДВ є внутрішнім податком, що означає наявність особливих правил оподаткування ПДВ зовнішньоекономічних господарських операцій вітчизняних суб'єктів оподаткування. Зокрема, нормами Податкового кодексу України визначені особливості оподаткування ПДВ операцій з імпорту послуг (придбання вітчизняними суб'єктами господарювання послуг у нерезидентів), що знаходяться в основному у площині визначення місця постачання таких послуг, дати виникнення податкових зобов'язані і податкового кредиту, складання податкових накладних та порядку декларування ПДВ при здійсненні операцій з імпорту послуг.

Питання щодо механізму та ефективності оподаткування ПДВ досліджувались вітчизняними науковцми, серед яких В. Андрущенко, В. Валігура, В. Вітлінський, В. Вишневський, О. Воронкова, О. Данілов, О. Десятнюк, Т. Єфименко, Ю. Іванов, А. Крисоватий, В. Мельник, В. Опарін, А. Скрипник, А. Соколовська, І. Таранов, В. Федосов та інші. Однак практичні аспекти оподаткування ПДВ зовнішньоекономічних операцій у сучасних умовах господарювання в Україні висвітлені в наукові літературі недостатньо.

Метою даного дослідження є вивчення та систематизація визначених вітчизняним законодавством особливостей оподаткування ПДВ операцій з імпорту послуг та аналіз окремих практичних ситуацій щодо порядку оподаткування ПДВ певних видів імпортованих послуг.

Відповідно до пп. «б» п. 185.1 Податкового Кодексу України № 2755-VI від 02.12.10 (далі - ПКУ) [1], об'єктом оподаткування податком на додану вартість є операції платників податку з постачання послуг, місце постачання яких, у розумінні норм ст. 186 ПКУ, розташоване на митній території України. При цьому, відповідно до п. 180.2 ПКУ, особою, відповідальною за нарахування та сплату ПДВ до бюджету в разі постачання послуг нерезидентами, якщо місце постачання послуг розташоване на митній території України, є отримувач послуг. Отже, якщо суб'єкт господарювання, як платник ПДВ, так і неплатник, отримав від нерезидента послуги, місце постачання яких відповідно до норм пунктів 186.2, 186.3, 186.31, 186.4 ст.186 ПКУ розташоване

на митній території України, то таких суб'єкт повинен визнати податкові зобов'язання з ПДВ - скласти податкову накладну (якщо є платником ПДВ), відобразити у податковій декларації з ПДВ податкові зобов'язання та за умови своєчасної реєстрації податкової накладної у Єдиному реєстрі податкових накладних [2] суму ПДВ включити у тому ж місяці до складу податкового кредиту. Якщо ж місце постачання послуги відповідно до норм ст.186 ПКУ ідентифікується як розташоване за межами митної території України, операції з імпорту послуг не оподатковуються ПДВ та об'єкта оподаткування при придбанні таких послуг у нерезидента не виникає. При цьому, інформацію про такі операції підлягає відображенню в рядку 5 податкової декларації з ПДВ та у таблиці 1 додатка Д5 до податкової декларації.

Нормою п. 187.8 ст.187 ПКУ визначено, що датою виникнення податкових зобов'язань за операціями з придбання послуг у нерезидентів, місце постачання яких розташоване на митній території України, є перша з двох наступних подій:

- дата списання коштів з банківського рахунку платника податку в оплату послуг або

- дата оформлення документа, що свідчить про надання послуг нерезидентом.

Ставка ПДВ складає 20% або 7% (для послуг за абз. 4 - 6 пп. «в» п. 193.1 ст.193 ПКУ).

Місце постачання послуг визначається відповідно до норм пп.186.2 — 186.4 ст.186 ПКУ, що у розрізі окремих видів схематично представлено у таблиці 1.

Таблиця 1 – Правила пп. 186.2–186.4 ст. 186 ПКУ
щодо визначення місця постачання послуг при оподаткуванні ПДВ

Вид послуги	Місце постачання
Послуги, пов'язані з рухомим майном (пп. 186.2.1 ПКУ)	Місце фактичного знаходження рухомого майна на момент постачання послуг
Послуги, пов'язані з нерухомим майном (пп. 186.2.2 ПКУ)	Місцезнаходження нерухомого майна
Послуг у сфері культури, мистецтва, освіти, науки, спорту, розваг або інших подібних послуг, включаючи послуги організаторів діяльності в зазначених сферах та послуги, що із влаштування виставок, конференцій, навчальних семінарів та інших подібних заходів (пп.186.2.3 ПКУ)	Місце фактичного надання послуги
Послуги, перелік яких наведено в п.186.3 ПКУ: рекламні, консультаційні, інжинірингові, бухгалтерські тощо.	Місце, в якому отримувач послуг зареєстрований як суб'єкт господарювання
Електронні послуги (п. 186.3[1] ПКУ)	Місцезнаходження отримувача електронних послуг, що визначається за спеціальними правилами п.186.3[1] ПКУ
Всі інші послуги, що не відносяться до послуг, визначених пунктами 186.2, 186.3, 186.3[1] ст.186 ПКУ (п. 186.4 ПКУ)	Місце, в якому постачальник послуг зареєстрований як суб'єкт господарювання

Відповідно до п. 190.2 ст. 190 ПКУ для послуг, які постачаються нерезидентами на митній території України, базою оподаткування є договірна (контрактна) вартість таких послуг з урахуванням податків та зборів, за винятком ПДВ, що включаються до ціни постачання згідно із законодавством. Визначена вартість перераховується в національну валюту за курсом НБУ на дату виникнення податкових зобов'язань. У разі отримання послуг від нерезидентів без їх оплати база оподаткування визначається виходячи зі звичайних цін на такі послуги без урахування податку.

На дату виникнення податкових зобов'язань платник ПДВ – отримувач послуг від нерезидента зобов'язаний скласти податкову накладну та зареєструвати в ЄРПН (п. 201.1 ст. 201 ПКУ). Строк реєстрації є стандартний та визначений нормами п. 201.10 ст. 201 ПКУ з урахуванням перехідних положень, встановлених на період дії воєнного стану в Україні. Особливості складання такої податкової накладної встановлені Порядком заповнення податкових накладної, визначеним наказом Міністерства фінансів України від 31.12.2015 № 1307 [3]. Зокрема, у верхній лівій частині таких податкових накладних у графі «Не підлягає наданню отримувачу (покупцю) з причини» ставлять «Х» та зазначають тип причини «14» (складена отримувачем (покупцем) послуг від нерезидента), а у рядку «Індивідуальний податковий номер постачальника (продавця)» такої податкової накладної вказується умовний ІПН «500000000000», а у рядку «Постачальник (продавець)» — найменування нерезидента та через кому — країну його реєстрації, рядок «Податковий номер платника податку або серія (за наявності) та номер паспорта» не заповнюють. У рядках, відведених для заповнення даних покупця, отримувач (покупець) зазначає власні дані. Решта реквізитів податкової накладної заповнюється у загальному порядку.

Датою віднесення сум ПДВ до податкового кредиту є дата складення платником податкової накладної за такими операціями, за умови реєстрації такої податкової накладної в ЄРПН (п. 198.2 ст. 198 ПКУ). Тобто якщо податкова накладна зареєстрована вчасно, то як податкове зобов'язання, так і податковий кредит відображають в одному податковому періоді (місяці).

Неплатники ПДВ – імпортери послуг, зобов'язані подати до контролюючого органу Розрахунок податкових зобов'язань, нарахованих отримувачем послуг, не зареєстрованим як платник податку на додану вартість, які постачаються нерезидентами, у тому числі їхніми постійними представництвами, не зареєстрованими платниками податків, на митній території України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Податковий кодекс України : Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/ed20230903#n4931

2. Про затвердження Порядку ведення Єдиного реєстру податкових накладних : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2010 № 1246. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1246-2010-%D0%BF#Text

3. Про затвердження форми податкової накладної та Порядку заповнення податкової накладної : наказ Міністерства фінансів України від 31.12.2015 № 1307. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0137-16

Наталія Радіонова,
д-р екон. наук, професор,
проректор Бориспільського інституту
муніципального менеджменту МАУП,
м. Бориспіль (Україна)

АНАЛІЗ КОНТРОЛЮ ЯКОСТІ АУДИТОРСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Згідно п. 4 ст. 40 Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» [4] перевірки з контролю якості аудиторських послуг здійснюються Інспекцією із забезпечення якості щодо суб'єктів аудиторської діяльності (САД), які надають послуги з обов'язкового аудиту фінансової звітності підприємств, що становлять суспільний інтерес та Аудиторською палатою України всіх інших САД.

Контроль якості аудиторських послуг САД передбачає тестування внутрішніх процедур, здійснення перевірки робочих документів, аудиторських звітів та інших звітів, договорів про надання аудиторських послуг, внутрішніх розпорядчих актів САД, якими визначаються політика і процедури, які мають застосовуватися при наданні аудиторських послуг, щодо:

дотримання застосованих МСА, вимог щодо незалежності та інших вимог Закону, у тому числі забезпечення достовірності інформації, поданої для включення до Реєстру;

кількості та якості використаних ресурсів, у тому числі дотримання вимог щодо безперервного професійного навчання аудиторів;

дотримання вимог стосовно винагороди за аудиторські послуги, якщо вони встановлені;

ефективності системи внутрішнього контролю якості САД;

достовірності інформації у звіті про прозорість, якщо його оприлюднення передбачається Законом, щодо оцінки ефективності системи внутрішнього контролю якості САД [1, с.227; 3; 5, с.279].

Результати перевірок системи управління якістю САД, проведених Комітетом з контролю якості аудиторських послуг АПУ наведено в табл. 1.

Таблиця 1 – Розподіл значущих недоліків за окремими компонентами системи управління якістю САД за їх питомою вагою

Компоненти	2022	2023	2024
Дотримання загальних вимог	2%	1,8%	7,7%
Управління й керівництво	19%	7,2%	16,9%
Прийняття завдання	9%	9%	3%
Ресурси	2%	1,8%	7,7%
Виконання завдання	38%	41%	33,9%
Моніторинг та виправлення	30%	39,2%	30,8%

Джерело: складено автором за даними [2].

Для більшої наочності отриманих результатів візуалізацію даних надано на рис. 1.

Як можна побачити за даними рис. 1 у 2024 році зросли недоліки за компонентами «Управління й керівництво» та «Дотримання загальних вимог». Безумовно, це показує негативну тенденцію й САД слід звернути на це увагу. Разом з тим, слід відмітити, що питома вага зазначених компонент не є значною. Найбільшу увагу слід приділити компонентам системи управління якістю, по яких недоліки зустрічались найчастіше. Це компоненти «Виконання завдання» й «Моніторинг та виправлення». Тим більше, узагальнення результатів перевірок контролю якості аудиторських послуг з боку Комітету з контролю якості аудиторських послуг АПУ за останні кілька років свідчать про те, що допущення недоліків та порушень у функціонуванні певних компонентів системи управління якістю аудиторських фірм повторюються.

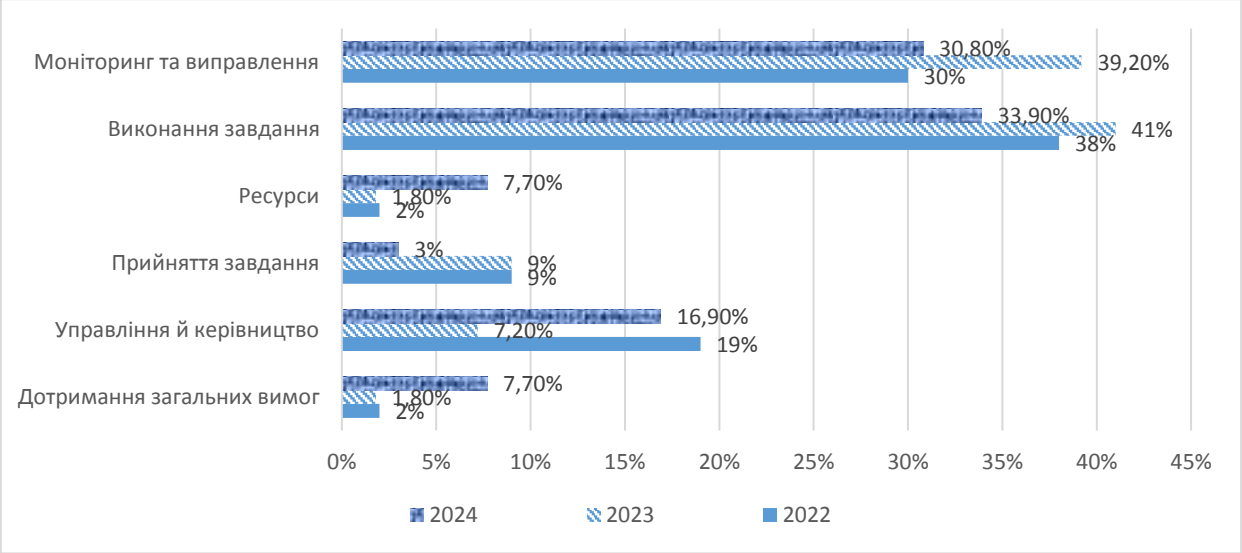

Рисунок 1 – Основні недоліки за окремими компонентами системи управління якістю САД, виявлених АПУ

Джерело: складено автором за даними [2].

За компонентами «Виконання завдання» й «Моніторинг та виправлення» було встановлено недоліки у всіх перевіряємих САД (табл. 2). Це має негативний вплив на якість результатів аудиторських перевірок; складеної САД аудиторської документації; достовірність фінансової звітності та обґрунтованість основи для надання звітів.

Таблиця 2 – Частота ідентифікації в САД недоліків системи внутрішнього контролю якості (системи управління якістю)

Компоненти	2023	2024
Процес оцінки ризиків	6%	25%
Управління й керівництво	10%	40%
Прийняття завдання	29%	10%
Ресурси	6%	25%
Виконання завдання	100%	100%
Моніторинг та виправлення	100%	100%

Джерело: складено автором за даними [2].

Значна частина недоліків щодо функціонування системи управління якістю (внутрішньої системи контролю якості) САД щодо компоненти «Виконання завдання» пов’язана з неефективністю застосовної методології аудиту фінансової звітності та недотриманням аудиторами вимог об'єктивності та компетентності. Це потребує від керівництва аудиторських фірм та аудиторів ФОП посилення заходів внутрішнього контролю за системою управління якістю надання аудиторських послуг. Для того, щоб уникнути недоліків, САД повинні посилити ефективність заходів щодо системи управління якістю та здійснювати діяльність відповідно до Міжнародних стандартів аудиту та Законодавства України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончарук С. М. Система контролю якості аудиторських послуг та необхідність її вдосконалення. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. № 4 (16). С. 222–229.

2. Звіт комітету з контролю якості аудиторських послуг АПУ «Аналіз порушень суб’єктами аудиторської діяльності професійних вимог щодо якості аудиторських послуг за 2024 рік». URL : https://www.apu.com.ua/wp-content/uploads/2019/10/ЗВІТ-Комітета-за-2024-рік-повний-текст.pdf

3. Назарова Г., Кононенко Л. Завдання з виконання узгоджених процедур як вид супутніх послуг в аудиторській діяльності: зміни стандарту та напрямки удосконалення. *Економіка та суспільство.* 2023. № 53. URL : https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2680

4. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність : Закон України від 21.12.2017 № 2258-VIII URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text

5. Радіонова Н. Й. Здійснення зовнішнього контролю якості аудиторських послуг в Україні. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством :* матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, присвяченої пам’яті професора, заслуженого працівника вищої школи Дмитра Мусійовича Фесенка, м. Полтава, 30–31 березня 2023 р.). Ч. 1. Полтава : ПДАУ, 2023. С. 278–280.

Оксана Рябчук,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри обліку та аудиту;
Софія Коваль,
здобувачка вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня,
спеціальність 071 «Облік і оподаткування»,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

АНАЛІЗ ДОХОДІВ ТА ВИТРАТ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ

Бюджетні установи, виконуючи державні функції, є неприбутковими організаціями, які фінансуються з державного та місцевих бюджетів. Оскільки вони забезпечують суспільні потреби в матеріальній, соціальній, культурній та інших сферах, контроль за раціональним та цільовим використанням бюджетних коштів є надзвичайно важливим.

Процес управління державними коштами, від складання бюджету до контролю за його виконанням, регулюється Бюджетним кодексом України. У ньому зазначено, що кошторис – це основний плановий фінансовий документ бюджетної установи, яким на бюджетний період встановлюються повноваження щодо отримання надходжень і розподіл бюджетних асигнувань на взяття бюджетних зобов'язань та здійснення платежів для виконання бюджетною установою своїх функцій та досягнення результатів, визначених відповідно до бюджетних призначень [1].

Постановою Кабінету Міністрів України № 228 «Про затвердження Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ» встановлено порядок формування і затвердження кошторису. У цьому ж документі зазначено, що кошторис складається із загального і спеціального фондів [2].

Кошторис бюджетної установи складається з двох основних частин: дохідної та видаткової, і розробляється окремо для загального та спеціального фондів [3].

Загальний фонд включає в себе надходження із загального фонду бюджету та розподіл витрат згідно з повною економічною класифікацією видатків бюджету. Ці кошти спрямовуються на виконання основних функцій установи або на надання кредитів з бюджету.

Спеціальний фонд формується за рахунок надходжень із спеціального фонду бюджету, які мають конкретне цільове призначення. Витрати з цього фонду здійснюються згідно з економічною класифікацією видатків бюджету для реалізації відповідних заходів, визначених законодавством, або для виконання пріоритетних завдань, пов’язаних з основною діяльністю установи, а також для надання кредитів з бюджету.

Для комплексного аналізу доходів бюджетних установ необхідно досліджувати їх за джерелами формування та надходження (загальний і спеціальний фонди), використовуючи Звіт про фінансові результати та Звіт про надходження та використання коштів. Аналіз включає вивчення динаміки, структури та виконання планових показників, а також диверсифікацію джерел надходжень, особливо для спеціального фонду.

Витрати бюджетних установ, як і доходи, потребують ретельного аналізу. Важливо розрізняти поняття «витрати» та «видатки»: перші – це зменшення економічних вигод, другі – кошти, спрямовані на програми. Аналіз витрат здійснюється за природою формування (обмінні та необмінні операції) та елементами витрат, використовуючи інформацію зі Звіту про фінансові результати [4].

Аналіз обмінних операцій включає витрати на виконання програм, виробництво, продаж активів, фінансові та інші витрати. Необмінні операції охоплюють трансфери та інші відповідні витрати. Елементи витрат за обмінними операціями включають оплату праці, соціальні заходи, матеріальні витрати, амортизацію, фінансові та інші витрати, що відображаються у відповідних розділах Звіту про фінансові результати.

Комплексний аналіз доходів і витрат бюджетних установ, з використанням структурно-динамічного підходу та інструментів порівняльного, горизонтального та вертикального аналізу, дозволяє оцінити ефективність використання бюджетних коштів та прийняти обґрунтовані управлінські рішення.

Для детального аналізу використання коштів бюджетних установ застосовують економічну класифікацію видатків, яка поділяє їх на поточні, капітальні та нерозподілені. Аналіз видатків за загальним та спеціальним фондами, що відображаються у відповідних звітах, дозволяє оцінити виконання функціональних обов’язків та конкретних завдань установи. Важливим аспектом є оцінка повноти використання коштів через порівняння фактичних та касових видатків, що відображають реальні витрати та рух грошових коштів відповідно [4].

Порівняльний аналіз касових та фактичних видатків за кодами економічної класифікації дозволяє оцінити рівень виконання кошторису та виявити можливі порушення фінансової дисципліни. Для всебічного дослідження витрат використовують структурно-динамічний, параметричний та факторний аналіз. Структурно-динамічний аналіз оцінює динаміку та структуру витрат, а параметричний аналіз визначає ефективність витрат через розрахунок коефіцієнтів, таких як витрати на одного працівника, споживача послуг або на обсяг активів [4].

Однак, кількісні показники не завжди відображають ефективність витрат. Тому необхідно проводити якісне оцінювання послуг, яке включає оцінку задоволення споживачів. Для цього пропонується використовувати бальну систему оцінювання, що базується на опитуваннях та анкетуванні.

Такий комплексний підхід до аналізу витрат дозволяє не лише оцінити ефективність використання бюджетних коштів, але й виявити резерви для підвищення якості надання послуг.

Для оцінки діяльності бюджетних установ пропонується аналізувати доходи за природою (обмінні/необмінні операції) та джерелами (загальний/спеціальний фонди), а витрати – за природою формування, економічною та функціональною ознаками, повнотою використання, джерелами та елементами. Такий комплексний аналіз дозволить отримати повну інформацію про рух коштів і стане основою для ефективного управління фінансами установи.

Отже, аналіз доходів і витрат є ключовим елементом оцінки фінансового стану бюджетної установи. Тому перспективними є дослідження, спрямовані на розробку методик оцінки ефективності витрат та формування інтегрального показника діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетний кодекс України : Кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text

2. Про затвердження Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2002 № 228. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2002-п#Text

3. Прус А. В. Аналіз виконання кошторису як засіб контролю використання коштів бюджетної установи. *Економіка XXI століття: національний та глобальний виміри* : збірник матеріалів XII Міжвузівської наукової-практичної студентської конференції, м. Одеса, 2021. С. 135–137. URL : https://osau.edu.ua/wp-content/uploads/2021/11/Studentskyj-zbirnyk-2021.pdf#page=135

4. Нашкерська М. М. Напрями проведення аналізу доходів і витрат бюджетної установи. *Облік і фінанси*. 2019. Т. 1. С. 92–98.

Оксана Рябчук,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри обліку та аудиту;
Тетяна Черненко,
здобувачка вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

КОНТРОЛЬ ЯКОСТІ АУДИТОРСЬКИХ ПОСЛУГ ТА ОСНОВНІ ВИКЛИКИ ПІД ЧАС ЙОГО ПРОВЕДЕННЯ

В умовах воєнного стану, який кардинально змінив економічне та соціальне середовище України, контроль якості аудиторських послуг набуває особливого значення.

Внаслідок повномасштабного вторгнення у 2022 р. кількість перевірок з аналізу аудиторських послуг скоротилась на 22,8 %. Через війну змінилась і кількість суб'єктів, які здійснюють аудит [1, с. 525-526].

Свій вплив на контроль якості аудиторських послуг мають ще й інтенсивні інтеграційні процеси, внаслідок яких не тільки змінюється та адаптується законодавство, але й зростають вимоги щодо здійснення аудиту.

Відповідно до Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність», контроль якості аудиторських послуг суб'єктів аудиторської діяльності здійснюється шляхом проведення перевірки якості аудиторських послуг суб'єктів аудиторської діяльності щодо дотримання ними міжнародних стандартів аудиту, принципу незалежності, ефективності внутрішньої системи контролю якості аудиторських послуг [2].

Основними проблемами, які виникають під час контролю за якістю аудиторських послуг, на нашу думку, є:

1. Низький рівень автоматизації процесів. На сучасному етапі відбуваються стрімкі процеси діджиталізації, які потребують використання відповідного програмного забезпечення та знань, але деякі суб'єкти аудиторської діяльності все ще використовують застарілі методи роботи, вводять данні вручну тощо.

2. Недостатня підготовка та кваліфікація аудиторів. Як уже було зазначено вище, в умовах євроінтеграції відбуваються постійні зміни в законодавстві, зростають вимоги до якості проведення аудиту, що вимагає необхідного реагування від аудиторів. Цифровізація всіх процесів зі свого боку вимагає вміння застосування програм та відповідної техніки.

3. Недостатня стандартизація цифрових аудиторських послуг. Оскільки цифрові технології постійно розвиваються, важко швидко та при цьому ефективно стандартизувати процедури їх використання.

4. Неякісне оформлення результатів моніторингу системи контролю якості. Через суттєві помилки та невідповідність стандартам Міжнародного Стандарту Контролю Якості 1 (МСКЯ 1) результати мають формальний характер.

5. Відсутність відстежування прийняття нового законодавтсва та змін в існуючих стандартах. Оскільки правові норми часто змінюються, багато суб'єктів, що надають аудиторські послуги, продовжують керуватись застарілими стандартами.

Вирішення зазначених проблем можливе шляхами, запропонованими на рис. 1.

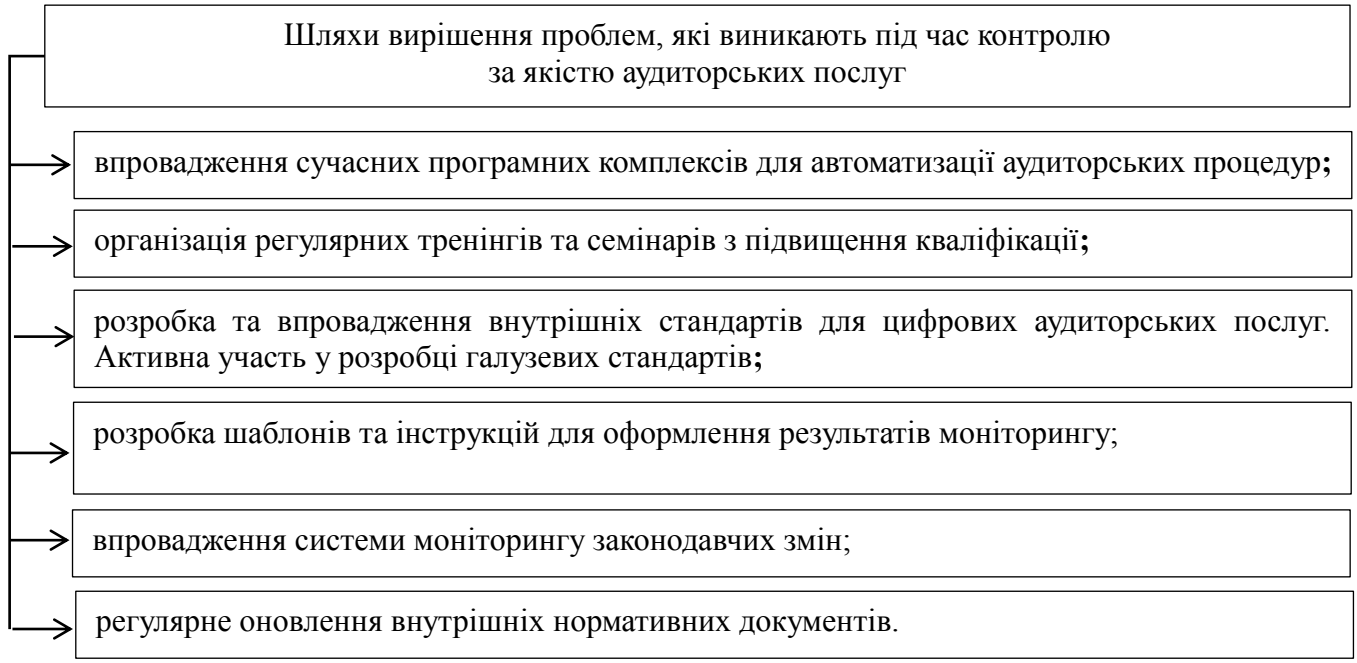

Рисунок 1 – Шляхи вирішення проблем, які виникають під час контролю за якістю аудиторських послуг

Джерело: складено авторами.

Отже, в умовах війни та євроінтеграції система контролю якості аудиторських послуг в Україні потребує термінової модернізації для забезпечення її відповідності сучасним викликам та міжнародним стандартам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Овчарик Р. Ю., Курмазенко О. В. Контроль якості аудиторських послуг у воєнний та повоєнний час. *Фінансово-кредитне та обліково-аналітичне забезпечення післявоєнного відновлення економіки України* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 5–6 жовтня 2023 р. Київ. 2023, С. 524-527.

2. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність : Закон України від 21.12.2017 № 2258-VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text

Оксана Рябчук,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри обліку та аудиту;
Валерія Судак,
здобувачка вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня,
спеціальність 071 «Облік і оподаткування»,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА АВТОМАТИЗАЦІЯ В АУДИТОРСЬКІЙ ПРАКТИЦІ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

У сучасних умовах глобальних економічних змін, що відзначаються стрімким розвитком, багато суб'єктів господарювання активно впроваджують інструменти штучного інтелекту в аудиторську практику. Це дозволяє значно підвищити ефективність і точність аудиторських перевірок, а також оптимізувати деякі з найбільш трудомістких процесів.

Автоматизація аудиторських процесів за допомогою новітніх технологій змінює підходи до виконання перевірок. Традиційно аудиторська діяльність вимагала виконання рутинних і часовитратних завдань, таких як: вивчення документації, складання звітів, проведення аналізу даних. Сьогодні ж програмні продукти дозволяють автоматизувати ці процеси, що значно знижує витрати часу та мінімізує ймовірність людських помилок.

Згідно з дослідженням, представленим у звіті Deloitte «Internal Audit Insights 2019: High-impact areas of focus» [1], роботизовані процеси (RPA) та когнітивний інтелект (CI) стають важливими інструментами для вдосконалення аналізу даних і підвищення якості аудиту.

Ключові напрями застосування штучного інтелекту в аудиторській практиці включають:

1. Ідентифікація ризиків: AI-алгоритми здатні аналізувати транзакції та виявляти потенційні загрози.

2. Автоматизація тестування: RPA використовується для перевірки контрольних точок та оцінки відповідності.

3. Аналітика та прогнозування: AI допомагає прогнозувати майбутні ризики і їхній вплив.

4. Генерація аудиторських звітів: за допомогою NLG (Natural Language Generation) автоматизується створення висновків.

Використання штучного інтелекту дозволяє значно покращити обробку даних. Система може оцінювати всю сукупність інформації без необхідності втручання людини, чия допомога була важливою ще не так давно. Однак головною особливістю «аудиту майбутнього» є те, що штучний інтелект змінює концепцію обґрунтованої гарантії. Замість того, щоб орієнтуватися лише на задані алгоритми, він здатен виявляти відхилення в даних, враховуючи й потенційні ризики.

О. С. Лемішовська та І. Р. Мазур у своїй статті [2], зазначають важливість автоматизації обробки великих обсягів інформації за допомогою таких технологій, як OCR (оптичне розпізнавання символів) та обробка природної мови (NLP). OCR дозволяє зменшити кількість помилок при введенні даних із паперових документів, таких як: рахунки, контракти, звіти, та автоматично інтегрується з бухгалтерськими системами.

Обробка природної мови (NLP) використовується для виявлення аномалій у фінансовій документації та автоматичного створення аудиторських звітів. Наприклад, система Call Center Analytics Engine від KPMG аналізує телефонні розмови та виявляє потенційні ризики у фінансовій діяльності компаній.

Великі гравці на ринку бухгалтерського обліку та аудиту, такі як: Deloitte, ERNST&YOUNG, PwC, KPMG, активно інвестують у передові технології, включаючи штучний інтелект. Це не лише покращує ефективність роботи, але й мінімізує людські помилки. Багато послуг, що надаються компаніями «Великої четвірки», вимагають обробки великих обсягів даних, що стає складним навіть для досвідчених спеціалістів.

Завдяки штучному інтелекту, цей процес стає значно простішим і швидшим. Наприклад, Deloitte розробила систему Argus, яка проводить порівняльний аналіз документів, виявляючи найменші деталі та невідповідності. Ця система не лише фіксує відмінності, але й визначає їхню значущість, автоматично коригує категорії та генерує звіти про можливі ризики [3].

Ще однією розробкою є система GRAPA, яка допомагає аудиторам формувати стратегію перевірки, оцінювати її ефективність і вчасно коригувати помилки [3].

У свою чергу, Ernst & Young розробила технологію безпілотників, що застосовують комп'ютерний зір для контролю інвентаризації. Ці дрони можуть проводити підрахунок транспортних засобів на виробничих майданчиках і передавати отримані дані до глобальної цифрової платформи аудиторської фірми, що дозволяє значно розширити обсяг зібраної інформації і зосередити увагу аудиторів на важливих зонах ризику.

Попри всі труднощі, впровадження штучного інтелекту в аудит є важливим кроком у розвитку цієї сфери в умовах цифрової економіки. Це не лише підвищує якість аудиторських послуг, але й дозволяє компаніям працювати ефективніше. Більшість фахівців впевнені, що професія аудитора залишиться актуальною, навіть, в епоху автоматизації, оскільки кожен аналіз потребує професійного висновку спеціаліста. Відповідно, аудитори та бухгалтери мають постійно оновлювати свої навички, бути технічно грамотними і адаптуватися до нових технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Deloitte. «Internal Audit Insights 2019: High-impact areas of focus». URL : https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/us/Documents/risk/us-ia-high-impact-areas-of-focus.pdf

2. Лемішовська О. С., Мазур І. Р. Особливості штучного інтелекту в бухгалтерському обліку і аудиті. *International Scientific Journal «Internauka»*. 2024. DOI 10.25313/2520-2294-2022-11

3. Deloitte. «Artificial Intelligence: 16 Practical Cases». 2024. URL : https://ai-hungary.com/files/content/dam/deloitte/nl/documents/innovatie/deloitte-nl-innovatie-artificial-intelligence-16-practical-cases.pdf

4. Ernst & Young (EY). «Intelligent Automation». 2024. URL : https://www.ey.com/en_gl/services/intelligent-automation

Алла Савченко,
канд. екон. наук, доцент;
Віталій Крученюк,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ЕТИЧНІ БУХГАЛТЕРСЬКІ ПРИНЦИПИ ТА НАПРЯМИ ЇХ УДОСКОНАЛЕННЯ

Професійна діяльність бухгалтерів пов'язана з певними ризиками та етичними проблемами: недостовірна або викривлена фінансова звітність; фінансове шахрайство та ухилення від оподаткування; непрозорість у прийнятті бухгалтерських рішень; порушення вимог конфіденційності; випадки хабарництва та корупційні дії.

Дотримання етичних принципів у бухгалтерській професії має кілька важливих аспектів, які сприяють високій якості роботи та збереженню довіри до професії. Бухгалтер несе відповідальність за достовірність фінансової звітності тому важливо дотримуватися етичних принципів:

- етичні принципи допомагають створити довіру до бухгалтерів серед клієнтів, інвесторів та інших зацікавлених сторін. Висока етична поведінка забезпечує впевненість у точності та достовірності фінансової звітності;

- захист інтересів клієнтів та громадськості - це дотримання етичних норм які допомагають бухгалтерам діяти в найкращих інтересах своїх клієнтів та суспільства в цілому. Етичні принципи забезпечують прозорість та справедливість у фінансових операціях;

- забезпечення професійної відповідальності - етичні принципи визначають високий рівень професійної відповідальності, якого повинні дотримуватися бухгалтери. Це сприяє підтримці високих принципів якості та ефективності у роботі;

- запобігання шахрайству та незаконній діяльності - високі етичні принципи допомагають бухгалтерам уникати участі у шахрайських чи незаконних діях. Бухгалтери, які дотримуються етичних норм, допомагають попереджати фінансове шахрайство та інші порушення;

- підтримка репутації професії - дотримання етичних принципів сприяє збереженню та покращенню репутації як окремих бухгалтерів, так і всієї професії. Репутація є ключовим активом, який допомагає залучати нових клієнтів та зберігати існуючих;

- **с**тимулювання професійного розвитку - етичні принципи сприяють постійному підвищенню кваліфікації бухгалтерів та вдосконаленню їхніх навичок. Це допомагає бухгалтерам залишатися конкурентоспроможними на ринку праці.

Тому дотримання етичних стандартів є важливим фактором для забезпечення високої якості роботи бухгалтерів та підтримки довіри до бухгалтерської професії в цілому.

Проблематику професійної етики досліджувати українські науковці, зокрема О. Фоміна, О. Редько, А. Орехова. Окрім наукової спільноти, значну увагу етичним принципам, а також діяльності бухгалтерів, аудиторів і податкових консультантів, як чиннику формування громадської думки приділяють професійні об'єднання бухгалтерів і аудиторів. Проте залишилися питання які потребують подальшого дослідження з удосконалення етичних принципів що пов’язано з посиленням вимог до бухгалтерської професії в сучасних економічних умовах

Під етичними бухгалтерськими принципами розуміється сукупність основних норм та правил поведінки, яких повинні дотримуватися професійні бухгалтери у своїй діяльності. Ці принципи служать основою для забезпечення високого рівня професійної етики, довіри та відповідальності в бухгалтерській професії.

Таблиця 1 – Основні етичні принципи

Доброчесність	Бухгалтери повинні бути чесними та правдивими у своїх діях і звітах
Об'єктивність	Бухгалтери повинні уникати упередженості, конфліктів інтересів та стороннього впливу, щоб забезпечити об'єктивність у своїх висновках та діях
Професійна компетентність та належна ретельність	Бухгалтери повинні постійно підвищувати свою кваліфікацію та забезпечувати належну ретельність у своїй роботі, щоб відповідати професійним стандартам
Конфіденційність	Бухгалтери повинні поважати конфіденційність інформації, отриманої у процесі професійної діяльності, і не розголошувати її без відповідного дозволу або правомірного запиту
Професійна поведінка	Бухгалтери повинні дотримуватися етичних норм та правил поведінки, встановлених професійними організаціями, і уникати дій, що можуть дискредитувати професію

Джерело: побудовано за даними [7].

Дотримання принципів забезпечить справедливість, прозорість та високий рівень професійної діяльності бухгалтерів, що є критично важливим для успішного ведення бізнесу та економічної стабільності

Удосконалення етичних бухгалтерських принципів є важливим завданням для підтримки високих стандартів професійної діяльності. Ось кілька напрямків, у яких можна вдосконалювати етичні принципи:

підвищення прозорості-вдосконалення механізмів звітності та розкриття інформації для забезпечення більшої прозорості фінансових операцій. Розробка нових стандартів та керівництв з метою покращення якості та достовірності фінансової звітності;

зміцнення етичної освіти- інтеграція етичних питань у навчальні програми для бухгалтерів на всіх етапах їхньої освіти. Проведення тренінгів та семінарів з етичних питань для підвищення обізнаності бухгалтерів про важливість дотримання етичних стандартів;

розробка нових регуляторних вимог - ведення нових законодавчих та регуляторних вимог для забезпечення більшого контролю за дотриманням етичних стандартів. Підвищення відповідальності за порушення етичних норм через запровадження більш жорстких санкцій та покарань;

підтримка професійних організацій - сприяння активній участі професійних бухгалтерських організацій у розробці та впровадженні нових етичних стандартів. Підтримка ініціатив, спрямованих на підвищення професійної етики та відповідальності серед бухгалтерів.

використання нових технологій - впровадження сучасних технологій, таких як штучний інтелект та блокчейн, для забезпечення більшої прозорості та достовірності фінансових операцій. Автоматизація процесів аудиту та контролю для зменшення ризику людських помилок та маніпуляцій.

сприяння міжнародній співпраці - активна участь у міжнародних ініціативах та співпраця з іншими країнами для обміну досвідом та найкращими практиками в сфері етичних стандартів. Інтеграція міжнародних етичних стандартів у національну практику для підвищення довіри до фінансової звітності.

Ці напрямки допоможуть забезпечити подальше удосконалення етичних принципів у бухгалтерській професії та підвищити рівень професіоналізму і довіри до бухгалтерів.

Таким чином, етичні принципи в бухгалтерії - це правила, які допомагають бути чесними, справедливими та відповідальними. Вони потрібні, щоб люди довіряли бухгалтерам, а фінансові звіти були точними та прозорими.

Ці принципи захищають клієнтів, запобігають помилкам і шахрайству. Наприклад, бухгалтери повинні бути чесними, неупередженими, зберігати таємниці клієнтів і добре виконувати свою роботу.

Сучасні технології, як-от автоматизація чи блокчейн, допомагають зробити роботу бухгалтерів ще більш прозорою і точною. Також важливо навчати нових бухгалтерів етики, щоб вони розуміли, чому це так важливо.

Підтримка міжнародного досвіду та контроль за дотриманням етичних норм роблять професію бухгалтера сильною, надійною й важливою для майбутнього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс етики професійних бухгалтерів. URL : https://mof.gov.ua/uk/download/page/4986

2. Професійна етика бухгалтерів, її особливості та проблемні аспекти. URL : https://www.academia.edu/

3. Фоміна О., Ромашко О., Семенова С. Професійна етика бухгалтерів: її особливості та проблемні аспекти дотримання етичних принципів. *Економіка та суспільство*. 2022 № 46. URL : https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-42

4. Орєхова А. І. Проблемні аспекти дотримання етичних норм професійними бухгалтерами. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 23. С. 5–9. DOI 10.32702/2306-6814.2020.23.5

Ольга Самчук,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
освітньо-професійна програма
«Промисловий менеджмент»
Науковий керівник:
Світлана Семенова,
канд. екон. наук,
доцент кафедри обліку та оподаткування,
Державний торгвельно-економічний університет,
м. Київ (Україна)

ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ ТА ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВІЙНИ

24 лютого 2022 року життя нашої країни змінилося на 180 градусів. Відтоді ми відчули дотик слова страх та біль, але ми повною мірою дали зрозуміти світу, що значить незалежний, нескорений та могутній народ великої країни, який зробить все заради своєї свободи. Повномасштабна війна вплинула на всі сфери діяльності, не залишивши осторонь нікого. З кожним днем було важко повірити, що все це відбувається наяву і все важче і важче адаптовуватись до нових реалій. З того часу перед кожним українцем та перед кожним підприємцем постало завдання: вистояти цю боротьбу, незважаючи ні на що.

Метою даного дослідження є висвітлення основних проблеми обліку та звітності, які постають перед українськими підприємцями в умовах сьогодення та формування рекомендацій для сучасних бізнесів.

Українське підприємництво майже одразу постраждало внаслідок війни. Підприємства змушені були швидко адаптувати свої облікові системи до нових реалій: втрати активів, релокація виробництв, кадровий дефіцит, збої у звітності, а також запровадження нових державних вимог та послаблень. Облік у воєнних умовах вимагає не лише технічних змін, а й переосмислення методології ведення фінансової документації, щоб забезпечити прозорість, достовірність і гнучкість у кризових ситуаціях. Саме тому вивчення проблем і пошук рішень у цій галузі є критично важливим для збереження фінансової стійкості українського бізнесу та його адаптації до викликів часу.

Основною проблемою стало порушення принципу безперервності діяльності. Війна спричинила тимчасове або повне припинення діяльності багатьох підприємств, що ускладнило дотримання принципу безперервності при складанні фінансової звітності. Це вимагає перегляду облікових оцінок та розкриття відповідної інформації у звітах. У зв’язку із введенням воєнного стану в Україні передбачено що, зокрема,

юридичні особи подають фінансові, аудиторські звіти та будь-які інші документи, подання яких вимагається відповідно до норм чинного законодавства в документальній та/або в електронній формі, протягом трьох місяців після припинення чи скасування воєнного стану або стану війни за весь період неподання звітності чи обов'язку подати документи [1]. Багато підприємств не мали змоги продовжувати діяльність. Тому принцип безперервності, на якому базується фінансова звітність, часто вже не є актуальним. За таких умов постає необхідність переходу до ліквідаційної бази оцінки, що є складним і ризикованим з погляду прогнозування майбутнього фінансового стану.

Також значна частина українських підприємств зазнала фізичного знищення активів — складів, офісів, обладнання, сировини. Такі обставини вимагають перегляду облікової політики щодо визнання, оцінки та знецінення активів. Підприємства змушені проводити переоцінку або списання втраченого майна, що суттєво впливає на фінансові показники.

Згідно з Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 28 «Зменшення корисності активів», підприємства зобов'язані щорічно на дату балансу оцінювати активи на предмет зменшення їх корисності. Якщо активи тимчасово не контролюються підприємством або зазнали пошкоджень, це може свідчити про втрату економічної вигоди від їх використання, що вимагає проведення тесту на знецінення та відповідного коригування облікових даних. Крім того, у разі знищення або втрати активів через бойові дії, підприємства повинні провести інвентаризацію та списати знищене майно з балансу [2].

Порушення логістики, втрати персоналу, знищення документообігу, перебої з енергопостачанням — усе це ускладнило або зробило неможливим своєчасне подання звітності. Для пом'якшення впливу уряд України ввів податкові пільги, мораторій на деякі перевірки, а також звільнення від штрафних санкцій у разі прострочення подання документів.

Ще одним викликом для українських бізнесів стали кадровий дефіцит і релокація. Мобілізація працівників та масова евакуація призвели до дефіциту фахівців, у тому числі бухгалтерів та фінансистів. Більшість підприємств не мають змоги швидко замістити кадри. За даними Advanter Group, понад 48% підприємств малого та середнього бізнесу не можуть здійснити релокацію виробництва, що ще більше загострює ситуацію в регіонах, які залишаються під загрозою [3].

Попри це, нові реалії створили і можливості в сфері обліку та звітності для українських підприємців. Зокрема, популярності набула цифровізація. Масовий перехід на віддалену роботу, хмарні сервіси та електронний документообіг сприяють більшій гнучкості. Цифрові облікові системи дозволяють не лише зберігати інформацію у безпечних середовищах, але й забезпечують аналітику у режимі реального часу. Хмарні бухгалтерські системи дозволяють працювати з будь-якого місця та забезпечують швидкий доступ до облікових даних, що особливо важливо в умовах релокації та

віддаленої роботи [4].Це особливо важливо для підприємств, які працюють в умовах воєнного стану та швидкої зміни зовнішнього середовища.

Значну роль для порятунку українських бізнесів зіграла міжнародна допомога. Підприємства отримали доступ до програм грантової та фінансової підтримки від міжнародних партнерів. Програми, такі як EU4Business, пропонують не лише фінансову допомогу, але й навчання з антикризового обліку та управління [5].

Також виникли внутрішні зміни в системі управління. Багато компаній використали кризу для реструктуризації: оптимізації витрат, переосмислення підходів до управлінського обліку, впровадження систем внутрішнього контролю та оцінки ризиків.

Отже, підсумовуючи, що розвиток українського підприємництва в умовах війни є складним та вимагає від підприємців значного напруження та зусиль, однак, також може стати стимулом для розвитку нових підходів та інновацій. Система обліку та звітності в умовах війни стикається з безпрецедентними викликами, що змушує підприємства швидко адаптуватися. Попри всі труднощі, ці обставини також стимулюють трансформацію фінансового менеджменту, підвищення стійкості бізнесу та переосмислення ролі облікової функції у стратегічному управлінні підприємством. Підприємства, які зуміють вчасно адаптувати свої облікові процеси до нових умов, матимуть кращі шанси на збереження стабільності та подальший розвиток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. У зв’язку із введенням воєнного стану в Україні законом передбачено Законом України від 03.03.2022 № 2115-IX «Про захист інтересів суб’єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» (далі – Закон № 2115-IX).

2. Передбачено загальним порядком, визначеним у Положенні № 879: підприємства повинні провести інвентаризацію та списати знищене майно з балансу. URL : https://egolovbuh.expertus.com.ua

3. За даними Advanter Group. URL : https://www.epravda.com.ua/publications/2022/03/23/684549/

4. Хмарні бухгалтерські системи. URL : https://uit.kiev.ua/perevagi-vikoristannja-hmarnoi-buhgalterii-bas-v-umovah-voiennogo-stanu/?utm_source=chatgpt.com

5. Програма EU4Business. URL : https://eu4business.org.ua/projects/implementation-of-eu-practices-for-accounting-financial-reporting-and-audit-in-ukraine

Світлана Семенова,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри обліку та оподаткування,
Державний торговельно-економічний університет,
м. Київ (Україна)

ЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ ТА АУДИТІ

За останні роки технологічний прогрес спричинив значні зміни у способах ведення бухгалтерського обліку та проведення аудиту. Використання штучного інтелекту (ШІ) дозволяє автоматизувати рутинні операції, підвищити ефективність аналізу фінансових даних і скоротити час на обробку інформації. Проте з впровадженням нових технологій з'являються і етичні питання, пов'язані із прозорістю процесів, відповідальністю за помилки, захистом конфіденційних даних, упередженістю алгоритмів та соціальними наслідками автоматизації.

Дотримання Кодексу етики професійних бухгалтерів (Code of Ethics for Professional Accountants) [1] є важливим чинником для забезпечення належної якості та надійності фінансової звітності, особливо в умовах впровадження штучного інтелекту в бухгалтерські процеси та аудит. Кодекс містить низку ключових принципів – цілісності, об'єктивності, професійної компетентності, конфіденційності та професійної поведінки – які мають пряме застосування під час роботи з ШІ-технологіями.

Однією з основних проблем використання ШІ в бухгалтерському обліку та аудиті є відсутність достатньої прозорості та обгрунтованості рішень, прийнятих автоматизованими системами. Часто алгоритми, зокрема ті, що базуються на глибинному навчанні, функціонують як «чорна скринька», коли кінцевий користувач не може отримати детальне пояснення процесу аналізу та розрахунків. Це створює ризик втрати довіри до результатів, оскільки бухгалтер або аудитор може не бути впевненим у достовірності даних, що спричиняє складнощі при проведенні внутрішнього чи зовнішнього аудиту.

Кожна операція в бухгалтерському обліку має бути чітко задокументована, а будь-яка неточність може мати серйозні правові наслідки. У разі помилок, допущених за допомогою ШІ, виникає складне питання розподілу відповідальності [2]. Виникає етичний і юридичний виклик: хто несе відповідальність за неправильну інтерпретацію фінансових даних чи невірну класифікацію витрат — розробник алгоритму, кінцевий користувач або організація, яка впроваджує ШІ? Ця невизначеність ставить під сумнів не лише ефективність, а й практичне використання систем, вимагаючи розробки нових нормативних стандартів та внутрішніх регламентів для визначення відповідальності.

Також важливою проблемою є захист конфіденційності та безпека даних. ШІ-системи обробляють величезні обсяги інформації, де знаходяться чутливі фінансові дані клієнтів та підприємств. Неналежна організація зберігання та передачі цих даних може призвести до їх незаконного розголошення або використання зловмисниками. Подібні порушення не лише підривають репутацію компаній, але й можуть викликати серйозні фінансові та юридичні наслідки, тому важливо впроваджувати сучасні стандарти кібербезпеки, використання шифрування та суворо дотримуватись законодавства про захист персональних даних.

Іншою значущою проблемою є упередженість алгоритмів, яка може виникати через використання історичних даних, що відображають соціальні, економічні чи регіональні нерівності [3]. Якщо для навчання ШІ-систем використовуються дані з вбудованими упередженнями, програмні засоби можуть відтворювати та навіть посилювати існуючі стереотипи, що негативно впливає на об’єктивність аналізу фінансових показників і прогнозування ризиків. Така упередженість може призвести до дискримінаційних висновків, що суперечить фундаментальним принципам справедливості та етичної практики.

Одним із соціальних аспектів використання ШІ є питання впливу на ринок праці. Автоматизація бухгалтерського обліку і аудиту може спричинити зменшення кількості робочих місць, особливо в галузі рутинних операцій. Це створює виклик не лише для окремих професіоналів, але й для всієї галузі, адже необхідно адаптувати освітні програми і розробляти програми перекваліфікації для фахівців, що залишаються в професії. В результаті виникає етичне питання щодо того, як забезпечити баланс між впровадженням інноваційних технологій і підтримкою соціальної стабільності та зайнятості.

Особливо важливою в цьому контексті є роль Кодексу етики професійних бухгалтерів, який встановлює високі стандарти професійної поведінки, не лише у традиційних аспектах, але й при використанні новітніх технологій. Дотримання принципів незалежності, об'єктивності, конфіденційності та професійної компетентності є критично важливим при впровадженні ШІ в бухгалтерську практику [4]. При використанні ШІ бухгалтер або аудитор має залишатися відповідальним за прийняті рішення, навіть якщо вони базуються на автоматизованих алгоритмах. Це означає, що фахівець не може повністю покладатися на результати роботи системи, а зобов'язаний проводити додаткову перевірку та аналіз отриманих даних [5]. Дотримання принципу об'єктивності вимагає ретельної оцінки результатів ШІ-систем, щоб уникнути впливу потенційної упередженості алгоритмів чи недоліків у вихідних даних.

Професійна компетентність передбачає знання технологій, що використовуються, здатність інтерпретувати результати ШІ та постійне підвищення кваліфікації. Бухгалтер повинен розуміти, як працюють автоматизовані системи, перевіряти їхні висновки. Конфіденційність набуває особливого значення, оскільки необхідно забезпечити безпечне зберігання та обробку даних у системах ШІ відповідно до етичних і

законодавчих норм. Тому професійна поведінка бухгалтерів вимагає дотримання етичних стандартів навіть у нових умовах. ШІ не може замінити професійне судження, а лише допомагати в аналітиці. Використання новітніх технологій має ґрунтуватися на принципах Кодексу етики щоб забезпечити якість, об'єктивність і доброчесність бухгалтерської професії в цифрову епоху.

Використання штучного інтелекту в бухгалтерському обліку та аудиті обіцяє значні переваги у підвищенні ефективності та точності обробки фінансових даних. Проте етичні виклики, такі як прозорість алгоритмів, визначення відповідальності, захист конфіденційності, упередженість даних та вплив на ринок праці вимагають ретельного аналізу та розробки комплексних заходів. Для забезпечення збалансованої інтеграції ШІ необхідно створити відповідні нормативно-правові документи та впроваджувати найкращі практики кібербезпеки й використання технологій з дотриманням етичних принципів. Таким чином, ефективне використання штучного інтелекту можливо лише за умови забезпечення відкритості, відповідальності та постійного моніторингу впливу цих технологій як з юридичної, так і з соціально-етичної точок зору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. The International Code of Ethics for Professional Accountants. IFAC, 2018. URL : https://www.ifac.org/knowledge-gateway/supporting-international-standards/discussion/international-code-ethics-professional-accountants-key-areas-focus-smes-and-smps

2. Fomina O., Semenova S., Romashko O. Ethics of professional accountants in the EU: experience for Ukraine. *Scientia fructuosa*. 2024. № 6. С. 15–33. URL : https://doi.org/10.31617/1.2024(158)08

3. Ромашко О. М., Король С. Я. Професійна етика бухгалтерів в контексті електронних довірчих послуг та використання штучного інтелекту. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2024. № 12. URL : https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-12-09-04

4. Ethics in Accounting: Principles, Challenges, and Global Views. *Accounting Insights Team.* Published Sep 19, 2024. URL : https://accountinginsights.org/ethics-in-accounting-principles-challenges-and-global-views

5. Professional judgement in accounting: contents and conditions of application / Fomina O., Zadniprovsky O., Korol S., Romashko O. *Business: Theory and Practice*. 2022. Vol. 23, № 1. Pp. 26–38. DOI : https://doi.org/10.3846/btp.2022.13330

Сніжана Сивець,
здобувачка вищої освіти;
Світлана Семенова,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри обліку і оподаткування,
Державний торговельно-економічний університет,
м. Київ (Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ В СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМАХ

У XXI столітті цифрова трансформація господарської діяльності зумовила кардинальні зміни в системах бухгалтерського обліку. Поява сучасних інформаційних технологій спричинила необхідність перегляду традиційних підходів до організації облікових процесів. Упровадження автоматизованих систем, зокрема ERP-рішень, хмарних платформ, засобів аналітики великих даних, змінило функціональну суть обліку як інформаційної основи управління. У цих умовах ефективність організації обліку безпосередньо залежить від здатності підприємства інтегрувати цифрові інструменти у свою бізнес-модель.

Актуальним викликом цифрової доби є необхідність забезпечення надійного кіберзахисту облікової інформації. Вразливість до зовнішніх загроз зростає з використанням хмарних рішень і віддаленого доступу. Тому критично важливими стають заходи шифрування, багаторівневої автентифікації, резервного копіювання та дотримання політик інформаційної безпеки. Недостатня увага до цих аспектів призводить до втрати конфіденційних даних, фінансових збитків і порушення правових норм [1, с. 83].

Інформаційні системи бухгалтерського обліку стали багатофункціональними інструментами, що забезпечують не лише реєстрацію господарських операцій, але й глибоку аналітику, верифікацію даних, інтеграцію з податковими та управлінськими підсистемами. Системи функціонують на основі єдиної бази даних, що забезпечує синхронність облікової інформації, її доступність та оперативність. Програмні рішення типу «BAS ERP», «SAP Business One», «Microsoft Dynamics 365» демонструють високу ефективність у комплексному веденні обліку на вітчизняних та міжнародних підприємствах. Основні характеристики цих систем порівнюються в таблиці 1.

Таблиця 1 – Порівняння сучасних інформаційних систем обліку в рамках Ліджитал стратегії ЄС

Назва системи	Основні переваги	Обмеження застосування
BAS ERP	Локалізована під українські реалії, підтримка податкового обліку	Обмежені функції для великих міжнародних корпорацій
SAP Business One	Висока масштабованість, інтеграція з глобальними стандартами	Висока вартість впровадження та обслуговування
Microsoft Dynamics 365	Хмарне середовище, гнучка аналітика, інтеграція з Microsoft 365	Потреба в кваліфікованому IT-супроводі

Джерело: складено на основі [4].

Значного значення набуває питання підготовки персоналу до роботи в цифровому середовищі. Бухгалтер перетворюється на аналітика, консультанта з даних, інтегратора бізнес-процесів. Його функції більше не обмежуються обробкою первинної документації. Він має володіти цифровими компетентностями, критичним мисленням, здатністю до інтерпретації великих обсягів інформації та формування на їх основі рекомендацій для стратегічного управління.

Стандартизоване оцінювання нематеріальних активів у рамках цифрової стратегії ЄС дозволяє оптимізувати управлінські рішення та підвищити ефективність діяльності [3, с. 65].

Організація обліку повинна враховувати специфіку діяльності підприємства, вимоги до звітності та ресурси, доступні для впровадження цифрових рішень. Існує потреба у створенні адаптивних моделей облікових систем, здатних реагувати на зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі. Гнучкість та масштабованість програмного забезпечення, можливість інтеграції з CRM- і SCM-системами стають критеріями вибору технологій для обліку [2, с. 109].

Інтеграція облікових, управлінських та аналітичних функцій у межах єдиної інформаційної платформи сприяє підвищенню якості прийняття управлінських рішень. Такий підхід знижує ризики дублювання даних, помилок у розрахунках та сприяє прозорості внутрішніх і зовнішніх бізнес-комунікацій. Досвід провідних компаній, що впровадили сучасні інформаційні облікові системи, свідчить про зростання рівня ефективності фінансового контролю та управлінської звітності.

Таким чином, організація обліку в умовах цифровізації є комплексним завданням, що вимагає гармонійної взаємодії технологічної інфраструктури, професійної підготовки кадрів, дотримання стандартів інформаційної безпеки та відповідності нормативно-правовим вимогам. Ефективна реалізація цього завдання визначає конкурентоспроможність підприємства, його стійкість до зовнішніх викликів і здатність до інноваційного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мисака Г. В., Дерун І. А. П’ятдесят років досліджень інформаційних систем і технологій у бухгалтерському обліку: бібліометричний аналіз. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2023. № 9. С. 76–91. URL : https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2023-9-09-02

2. Мисака Г. В., Дерун І. А. Класифікація та оцінювання криптоактивів в концептуалізації бухгалтерського феномену цифрових активів. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2024. № 14. С. 101–113. URL : https://reicst.com.ua/pmt/article/view/issue_1_2021_14

3. Fomina O., Semenova S. Intellectual capital valuation under the EU Digital Strategy. Scientia fructuosa. 2025. № 160 (2). С. 60–77. URL : https://doi.org/10.31617/1.2025(160)08

4. Federated Continual Learning to Detect Accounting Anomalies in Financial Auditing / Schreyer M., Hemati H., Borth D., Vasarhelyi M. A. *arXiv preprint*. 2022. arXiv:2210.15051. URL : https://arxiv.org/abs/2210.15051

5. Schreyer M., Sattarov T., Borth D. Multi-view Contrastive Self-Supervised Learning of Accounting Data Representations for Downstream Audit Tasks. *arXiv preprint*. 2021. arXiv:2109.11201. URL : https://arxiv.org/abs/2109.11201

Олександр Скорик,
*здобувач вищої освіти третього
(доктор філософії) рівня,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)*

ПОДАТКОВИЙ КОМПЛАЄНС У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ КОНТРОЛЮ ТА МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ

У сучасних умовах глобалізації та інтеграції світових економік процес формування ефективних систем управління податковим комплаєнсом у зовнішньоекономічній діяльності набуває особливої актуальності, адже забезпечення відповідності податкових процесів не лише сприяє посиленню контролю за транснаціональними потоками капіталу та фінансових ресурсів, але й стає ключовим інструментом мінімізації ризиків, пов'язаних із порушеннями податкової дисципліни та потенційним виникненням економічних кризових явищ.

Взаємозв'язок між податковим комплаєнсом та зовнішньоекономічною діяльністю характеризується складною багаторівневою структурою, що включає в себе низку нормативно-правових актів, регуляторних механізмів, процедур внутрішнього контролю та систем аналізу ризиків, завдяки чому можливе своєчасне виявлення та усунення недоліків у податковій сфері, що може мати негативний вплив як на стабільність окремих підприємств, так і на економіку країни в цілому. У цьому контексті важливо зазначити, що ефективне впровадження механізмів комплаєнсу забезпечує не лише дотримання вимог податкового законодавства, але й стимулює підприємства до впровадження передових методів управління ризиками, що включають системний підхід до аналізу потенційних податкових зобов'язань, інтеграцію сучасних інформаційних технологій для моніторингу та аналізу фінансової інформації, а також налагодження прозорих каналів комунікації з податковими органами.

Системний підхід до реалізації податкового комплаєнсу в сфері зовнішньоекономічної діяльності передбачає розробку комплексних моделей оцінки ризиків, які дозволяють ідентифікувати як внутрішні, так і зовнішні фактори впливу на податкову політику, що в свою чергу сприяє більш обґрунтованому прийняттю управлінських рішень. Зокрема, впровадження інтегрованих інформаційних систем дозволяє здійснювати оперативний аналіз фінансових потоків та виявляти аномальні закономірності, що можуть свідчити про можливі порушення у сфері податкової дисципліни, таким чином сприяючи запобіганню виникнення серйозних фінансових ризиків.

Надання особливої уваги механізмам внутрішнього аудиту та контролю, що функціонують у структурі підприємств, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, є визначальним чинником у створенні ефективної системи управління ризиками; саме

тому, розробка та впровадження інноваційних моделей оцінки відповідності нормам податкового законодавства, що базуються на сучасних теоріях управління та ризик-менеджменту, дозволяє забезпечити високий рівень прозорості операцій та своєчасну ідентифікацію потенційних загроз економічній безпеці як окремих суб'єктів господарювання, так і держави в цілому.

Крім того, у контексті зовнішньоекономічної діяльності важливо враховувати трансформацію традиційних моделей оподаткування під впливом цифровізації економіки, що обумовлює необхідність адаптації існуючих податкових інструментів до нових умов, зокрема, шляхом розробки механізмів для ефективного контролю за транснаціональними операціями та оптимізації податкового навантаження. З цього випливає, що систематичне вдосконалення підходів до забезпечення податкового комплаєнсу є невід'ємною складовою стратегії державного регулювання економіки, що спрямована на зниження рівня податкових ризиків, зміцнення довіри до податкової системи та підвищення конкурентоспроможності національних підприємств на міжнародному ринку.

Отже, комплексне впровадження механізмів податкового комплаєнсу у сфері зовнішньоекономічної діяльності має стратегічне значення, оскільки дозволяє забезпечити ефективний контроль за виконанням податкових зобов'язань, сприяє мінімізації ризиків, пов'язаних із невідповідністю нормативним вимогам, а також стимулює розвиток інноваційних підходів до управління фінансовими процесами, що в сучасних умовах глобальної економічної інтеграції є важливим чинником підвищення загальної економічної стабільності та конкурентоспроможності держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Kraievskyi V., Skoryk O. Foreign economic activity in the system of accounting and analytical management support. *Economics of systems development.* 2024. Vol. 6 (1). P. 69–75.

2. Kraievskyi V. M., Muravskyi O. Yu. Tax compliance control and audit of transfer pricing transactions. *Економіка розвитку систем*. 2024. № 6. С. 37–45.

Дмитро Сторожук,
здобувач вищої освіти третього
(доктор філософії) рівня,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ПРИЙНЯТТЯ СТРАТЕГІЧНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Зміна внутрішнього та зовнішнього середовища діяльності суб'єктів господарювання призвела до необхідності зміни системи інформаційного забезпечення, основою якого є бухгалтерський облік і звітність. Мінливість та непостійність ринкового середовища змушує підприємства, організації та установи постійно бути конкурентоспроможними. Це стосується навіть установ державного сектору, які в сучасних умовах все дедалі більше мають частково ту чи іншу госпрозрахункову діяльність, надають платні послуги та змушені конкурувати з підприємствами, що надають аналогічні соціальні послуги. Для підприємств конкурентоспроможність, яка характеризує їх можливість та ефективність адаптації до умов зовнішнього середовища, взагалі є життєво необхідною для утримання позицій на ринку, а тим більше для розвитку. Визначаючи основні умови забезпечення конкурентоспроможності, І. Г. Кадирус [1] на перше місце ставить застосування наукових підходів до стратегічного менеджменту та наголошував на: забезпеченні єдності розвитку технології, техніки, економіки, та управління; застосуванні сучасних методів дослідження й розробок; дотриманні взаємозв'язків функцій управління будь-яким процесом на усіх стадіях життєвого циклу об'єкта; формуванні системи заходів забезпечення конкурентоспроможності різних об'єктів та суб'єкта господарювання в цілому.

Отже, зміни у внутрішньому середовищі організації, технологій, методів, прийомів і засобів виробництва, які відбуваються в сучасних умовах господарювання потребують відповідного удосконалення облікового їх відображення та розкриття інформації у звітності. «Облік як забезпечуюча потреби управління система вимагає постійного удосконалення у зв'язку з постійним удосконаленням прийомів і методів технології й організації виробництва» [2]. Необхідність визначення перспектив розвитку підприємства, виходячи з його стану та з урахуванням ризиків, невизначеності, можливостей та загроз стала актуальною і життєво важливою інформацією як для внутрішніх, так і зовнішніх користувачів.

Однією з особливостей формування нового облікового стратегічного інформаційного простору В. П. Гринь [3] вбачає його здатність змінювати свої інформаційні межі, тобто їх звужувати або при потребі розширювати. На думку автора, це стало результатом появи нових та зникнення деяких видів інформаційних потоків. Причинами таких змін автор вбачає: удосконалення системи стратегічного управління;

трансформації господарської діяльності підприємства; зміни зовнішнього середовища функціонування підприємств; удосконалення систем прийняття інвестиційних та позикових рішень стратегічного спрямування у зовнішніх стейкхолдерів; поява нового методологічного інструментарію стратегічного обліку для обробки та узагальнення інформації; постійного розвитку інформаційно-комп'ютерної системи підприємства [3].

Розвиток системи стратегічного управління потребує використання нових (часто зовсім інших) моделей прийняття стратегічних рішень, нестандартних підходів та, відповідно, їх обліково-аналітичного забезпечення. Зміни внутрішнього середовища підприємства у вигляді різноманітних трансформацій сфер та напрямків діяльності підприємства зумовили необхідність у формуванні нового типу інформації, яка має стратегічне спрямування.

Стратегічне управління неможливе без врахування зовнішнього середовища функціонування суб'єктів господарювання. Зміни та динамічність зовнішнього середовища в сучасних умовах господарювання подвоїли необхідність формування додаткової фінансової та нефінансової інформації про зовнішні фактори впливу на діяльність підприємства. «…Сучасний стан ринкового середовища генерує численні ризики, які тим чи іншим чином створюють стан невизначеності, утруднюють процеси планування та реалізації планів підприємства. В цих умовах суттєвою проблемою для кожного суб'єкта господарювання є накопичення, опрацювання, аналіз та надання керівництву підприємства інформації відносно стану економічної безпеки, рівня ризику прийняття того чи іншого управлінського рішення» [4, с. 119].

Отож, усі фактори формування інформаційного середовища прийняття стратегічних управлінських рішень по великому рахунку можна розділити на внутрішні та зовнішні. Внутрішні фактори - це фінансово-майновий стан, ресурсний потенціал, організаційна структура суб'єктів господарювання тощо, які будуть визначати потенціал і можливості та усі зміни фінансово-господарської діяльності, які в тій чи іншій мірі впливають на організацію та здійснення стратегічного обліку і аналізу. Внутрішні фактори – це чинники діяльності підприємства, яким ним же контрольовані.

Зовнішні фактори – це усі чинники зовнішнього середовища, які будуть впливати на здатність суб'єкта використати та реалізувати усі свої можливості та потенціал. Зміни стратегічного управління в наших партнерів, розвиток систем прийняття ними інвестиційних та позикових рішень природньо спонукає до удосконалення стратегічного управління у нас та розвитку обліково-аналітичного забезпечення стратегічного спрямування (використання інформації зовнішнього середовища про тенденції середовища функціонування підприємства, ринки збуту, ціни на сировину і матеріали, цінову політику на готову продукцію, попит і пропозицію на товари власного виробництва, спроможність та потенціал наших конкурентів, застосування на ряду з фінансовими показниками нефінансових тощо).

Як внутрішні, так і зовнішні фактори можуть мати різнополярний вплив. Тому необхідно чітко виділяти позитивні та негативні фактори і розподіляти їх за ступенем впливу: значний, середній, незначний вплив. Варто зауважити, що важливими є фактори, що мають як позитивний, так і негативний вплив. Усі зовнішні та внутрішні фактори, які мають істотний позитивний чи негативний вплив на формування інформаційного середовища прийняття стратегічних рішень підлягають чіткому переліку, обліку та постійному моніторингу змін кожного з них в межах стратегічного обліку і аналізу з метою управління їх впливом.

Відповідно до рівнів впливу фактори також можна згрупувати на: міжнародні фактори впливу; регіональні; державні. Державні (національні) можуть бути загальнодержавні; галузеві; місцеві та на рівні окремо взятого суб'єкта господарювання.

Розвиток теорії і практики організації та ведення стратегічного обліку і аналізу, поява нових методологічних інструментів для збору, обробки та узагальнення інформації, накопичення власного досвіду та запозичення у партнерів дозволяє удосконалювати інформаційне забезпечення прийняття стратегічних управлінських рішень суб'єктів господарювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кадирус І. Г. Конкурентоспроможність підприємства та фактори, що на неї впливають. *Ефективна економіка.* 2014. № 5. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3390

2. Гуцайлюк З. В. Напрямки розвитку теорії бухгалтерського обліку в контексті прогнозування його майбутнього. URL : https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/01/45.pdf

3. Гринь В. П. Формування облікового стратегічного інформаційного простору: комунікаційний аспект. *Вісник соціально-економічних досліджень* : зб. наук. праць. Одеса : Одеський національний економічний університет, 2020. № 2 (73). С. 73–82.

4. Мошковська О. Теоретико-практичні аспекти включення управлінського обліку в систему управління економічною безпекою підприємства. *Галицький економічний вісник.* 2022. № 1 (74). С. 119–131. URL : https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2022.01

Тетяна Сторожук,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри обліку та аудиту,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

РОЗВИТОК ЗВІТУВАННЯ ПРО ГРОШОВІ ПОТОКИ ВІДПОВІДНО ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ

Активи суб'єкта господарювання виражають його потенційні можливості здійснення діяльності сьогодні, завтра та в майбутньому. Найбільш ліквідними активами будь-якої господарюючої одиниці є грошові кошти та їх еквіваленти. Від їх наявності та руху залежать результати діяльності підприємства, організації чи установи. Як зазначено в МСБО 7 «Звіт про рух грошових коштів» «інформація про грошові потоки суб'єкта господарювання є корисною, оскільки вона надає користувачам фінансової звітності основу для оцінки спроможності суб'єкта господарювання генерувати грошові кошти та їх еквіваленти», а також висвітлює «потреби суб'єкта господарювання щодо використання цих грошових потоків» [1].

Тому обов'язковою та вельми важливою інформацією для будь-яких внутрішніх і зовнішніх користувачів є інформація про наявність та рух грошових коштів і їх еквівалентів. Наявність грошових коштів та їх еквівалентів на звітну дату можна узнати за даними Балансу відповідної форми: великих та середніх підприємств – ф.1, установ державного сектору та економічної групи – ф.1-дс, малих підприємств – ф.1-м, мікропідприємств – ф.1-мс, групи – ф.1-к та Державної казначейської служби України – 1-кдс. Сума грошей та їх еквівалентів в балансі подано на початок і кінець звітного періоду для можливості здійснення порівняння, тобто можна визначити зміни. Крім того, в Примітках до річної фінансової звітності ф. 5 великі та середні підприємства в розділі VI «Грошові кошти» подають розшифрування статті балансу «Гроші та їх еквіваленти» рядок 1165 на кінець року, зокрема: сума готівки, гроші на поточному рахунку в банку, інших рахунках в банках, грошові кошти в дорозі та еквіваленти грошових коштів [2]. Грошові кошти, використання яких обмежено, відображаються в примітках окремим рядком.

Установи державного сектору у формі 5-дс Приміток до річної фінансової звітності в розділі VIII «Грошові кошти та їх еквіваленти розпорядників бюджетних коштів та державних цільових фондів» подають інформацію про грошові кошти та їх еквіваленти на початок та кінець звітного періоду з розподілом:

- валюти вираження (грошові кошти і їх еквіваленти у національній та іноземній валюті);
- місця перебування (грошові кошти в касі, в дорозі і на рахунках, розділяючи рахунки в казначействі і установах банків) [3].

В свою чергу, за рахунками в казначействі виділяють реєстраційні та інші рахунки. За рахунками в банках інформація подається з розподілом на поточних та інших рахунках, з окремим поданням інформації про кошти в установах банків у тимчасовому розпорядженні. Грошові кошти в іноземній валюті подають окремо кошти на поточних рахунках і інші кошти в іноземній валюті.

Така деталізація інформації є дуже корисною для користувачів, оскільки дає змогу оцінити ліквідність таких активів і можливість їх використання у господарській діяльності суб'єктів. За результатами проведеного аналізу, вважаємо за доцільне рекомендувати деякі удосконалення подання інформації в примітках до річної фінансової звітності. Так, у формі 5 приміток для суб'єктів підприємницької діяльності доцільно подавати інформацію на початок та кінець звітного періоду для можливості здійснення аналізу змін і визначення динаміки. Також важливо доповнити розділ статтею про грошові кошти в іноземній валюті, що збільшить аналітичні можливості фінансової звітності і забезпечить зовнішніх користувачів важливою інформацією для прийняття управлінських рішень. Це є доцільно у світлі руху нашої країни до ЄС та розвитку глобалізаційних зв'язків і співпраці. Зважаючи на інформацію, яку містить даний розділ приміток він має носити назву «Грошові кошти та їх еквіваленти».

У формі 5-дс Приміток для суб'єктів державного сектору інформація про грошові кошти та їх еквіваленти розпорядників бюджетних коштів в більшості статей подана з точки зору де знаходяться кошти: в касі, в казначействі, в банку тощо. На нашу думку, більш важливою є інформація чим вони виражені, що вже само собою дасть відповідь на питання де вони знаходяться і усі статті будуть подані в одному стилі. Тому стаття в рядку 671 «в касі» Приміток до річної фінансової звітності та 1161 Балансу ф. 1-дс має бути «готівка», що відповідатиме Плану рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі [4]. Крім того, окремою статтею варто виділити інформацію про еквіваленти грошових коштів у відповідності до назви розділу і для розширення аналітичних можливостей звіту для користувачів.

Інформація про наявність грошових коштів є важливою, але ще більш важливим є здатність суб'єктів господарювання їх генерувати та ефективно витрачати. Тому крім звіту про фінансовий стан підприємства та приміток до річної фінансової звітності суб'єкти діяльності складають звіт про рух грошових коштів. Цей звіт дає можливість користувачам бачити за рахунок чого сталися зміни в сумі грошових коштів та:

- оцінити спроможності суб'єктів господарювання продукувати грошові кошти та їх еквіваленти в результаті здійснення своєї діяльності;
- аналізувати використання грошових коштів суб'єктами господарювання на різноманітні потреби;
- оцінювати вплив операційної, інвестиційної та фінансової видів діяльності на фінансовий стан та фінансові результати суб'єктів;
- прогнозувати за інформацією минулого періоду про грошові потоки та їх еквіваленти показники суми, періоду та визначеності руху грошових коштів у майбутньому;

- розробляти моделі оцінки і порівняння теперішньої вартості майбутніх грошових потоків тощо.

Ще більше можливостей для аналізу і оцінки дає розгляд інформації звіту про рух грошових коштів разом з показниками інших форм фінансової звітності. Аналіз інформації повного комплекту фінансової звітності дає змогу бачити взаємозв'язок рентабельності, чистих грошових потоків і впливу зміни цін; можна оцінювати зміни в чистих активах суб'єктів діяльності, його ліквідності та платоспроможності, а також появляється можливість керувати сумами та строками грошових потоків суб'єкта з метою адаптації до змін обставин та можливостей, що дуже важливо у сучасному динамічному середовищі.

Зважаючи на велике значення інформації звітності про грошові потоки та на збільшення відповідності міжнародним стандартам, вважаємо доцільним складання звіту про рух грошових коштів за проміжні звітні періоди, а не лише за рік. Крім того, суб'єкти малого підприємництва, які здійснюють різні види діяльності (операційну та інвестиційну, операційну та фінансову або усі три види) теж мають складати такий звіт. Запропоновані зміни, за рахунок збільшення аналітичних можливостей, ще більше наблизять вітчизняну практику звітування до міжнародних стандартів та виконання основної мети звітності – забезпечення користувачів інформацією для прийняття управлінських рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. МСБО 7 «Звіт про рух грошових коштів». URL : https://mof.gov.ua/storage/files/IAS-07_ukr_2016.pdf

2. Про Примітки до річної фінансової звітності : наказ Міністерства фінансів України 29.11.2000 № 302 (у редакції наказу від 28.10.2003 № 602 (z1029-03). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0904-00#Text

3. Про затвердження типової форми № 5-дс «Примітки до річної фінансової звітності» : наказ Міністерства фінансів України 29 листопада 2017 року № 977 (в редакції наказу Міністерства фінансів України від 27 листопада 2018 року № 940). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1539-17#Text

4. План рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі : наказ Міністерства фінансів України 31.12.2013 № 1203. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0161-14#Text

Олександр Суворов,
здобувач вищої освіти третього рівня,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ВПЛИВ ОПЛАТИ ПРАЦІ АУДИТОРІВ НА ЯКІСТЬ АУДИТОРСЬКИХ ПОСЛУГ ТА ПЛАНУВАННЯ ПЕРЕВІРОК З КОНТРОЛЮ ЯКОСТІ

Якість аудиторських послуг має ключове значення для довіри суспільства до фінансової звітності, що своєю чергою є важливим фактором стабільності фінансових ринків. Водночас однією з актуальних проблем у сфері аудиту в Україні є низький рівень оплати праці аудиторів, особливо у малих та середніх аудиторських фірмах.

Одним з аспектів забезпечення функціонування ефективної системи управління якістю аудиторської фірми відповідно до вимог МСУЯ 1 є політики з залучення, розвитку та утримання компетентного персоналу [1, с. 16-17]. Параграф 32 МСУЯ 1 вимагає від фірми встановити та забезпечувати досягнення цілі якості, яка передбачає наявність персоналу, здатного послідовно виконувати завдання належної якості та демонструвати відданість принципам якості через відповідні стимули, включаючи винагороду. Певні запобіжники для досягнення такої цілі впроваджені на рівні Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» (далі – Закон) відповідно до пункту 11 частини першої статті 23 якого аудиторська фірма для надання послуг з обов'язкового аудиту фінансової звітності повинна забезпечити політику оплати праці персоналу, яка передбачає стимули для забезпечення якості аудиторських робіт [2]. Втім вимоги МСУЯ 1 та «законодавчі запобіжники» спрацьовують далеко не завжди.

Орган суспільного нагляду за аудиторською діяльністю неодноразово звертав увагу аудиторської спільноти на критичну ситуацію з виплатами деякими аудиторськими фірмами своїм кваліфікованим аудиторам з багаторічним стажем роботи заробітної плати в розмірі наближеному до встановленої законодавством мінімальної заробітної плати. На думку регулятора вкрай низькі зарплати можуть свідчити про недостатню увагу керівництва таких фірм до належної мотивації персоналу, створювати ризик втрати кваліфікованих кадрів та негативно впливати на якість надання аудиторських послуг [3, с. 71].

Сприяти позитивним змінам мала б законодавча ініціатива Мінфіну з запровадження перевірок аудиторських фірм з дотримання ними вимог в частині забезпечення застосовування відповідної політики оплати праці персоналу в разі, якщо річний фонд оплати праці таких фірм становить менше ніж 30 відсотків загальної суми його доходу від надання аудиторських та неаудиторських послуг [4, с. 38]. Втім так

ініціатива викликала бурхливі заперечення як частини аудиторської спільноти, так і деяких професійних організацій аудиторів та бухгалтерів. На їхню думку, рівень оплати праці не впливає на якість послуг. Згідно з оприлюдненим звітом, Мінфін врахував пропозиції щодо виключення з законопроєкту зазначеної норми [5].

Автор спростовує гіпотезу про відсутність взаємозв'язку між рівнем оплати праці аудиторів та якістю їх послуг. Кореляційний аналіз результатів останніх зовнішніх перевірок з контролю якості аудиторських послуг 38 аудиторських фірм, які мали право проведення обов'язкового аудиту фінансової звітності підприємств, що становлять суспільний інтерес, та поданої ними до Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю щорічної звітної інформації про надані послуги, виявив статистично значущий негативний взаємозв'язок (коефіцієнт кореляції –0,56) між рівнем середньої заробітної плати аудиторів, які працюють в аудиторській фірмі за основним місцем роботи та залучаються до надання аудиторських послуг на систематичній основі, та кількістю значущих недоліків у виконанні аудиторських завдань, виявлених під час перевірок з контролю якості. Отже, аудиторські фірми з нижчою середньою заробітною платою аудиторів зазвичай мають більшу кількість недоліків у дотриманні міжнародних стандартів аудиту.

Описова статистика демонструє, що середня кількість значущих недоліків у досліджених фірмах становила 15,13 з максимальною кількістю 33 та мінімальною – 0. Водночас розрахункова середня зарплата аудитора в досліджуваних фірмах становила близько 29,57 тис. грн (за медіани – 9,84 тис. грн, яка значно менша за поточну статистику ринку праці щодо середньої зарплати аудиторів в Україні – 24 тис. грн [6]). Важливо відзначити високий ступінь варіативності цього показника (стандартне відхилення 58,29 тис. грн), що свідчить про суттєві відмінності в оплаті праці між різними аудиторськими фірмами. Значний розрив між значеннями медіані та ринковою статистикою в умовах підвищення (відновлення) попиту на аудиторів, на жаль, важко пояснити виключно різницею у методології дослідження та вибіркою.

Доведено, що зі зменшенням середньої заробітної плати аудиторів кількість значущих недоліків виконання аудиторських завдань зростає, що підтверджує існування серйозних ризиків якості аудиторських послуг, пов'язаних із неналежним рівнем фінансового стимулювання аудиторів.

Можна констатувати, що недостатня оплата праці аудиторів створює умови для низької мотивації персоналу та призводить до погіршення якості виконання аудиторських процедур. Низька оплата праці також є однією з причин відтоку досвідчених аудиторів з аудиторських фірм в інші галузі, що надалі негативно впливає на можливості фірми якісно та своєчасно виконувати свої професійні обов'язки перед клієнтами та суспільством.

Варто наголосити на важливості систематичного моніторингу Органом суспільного нагляду за аудиторською діяльністю показників витрат на оплату праці аудиторів як одного з чинників ризику якості аудиторських послуг, врахування результатів

моніторингу в оцінці ризиків в діяльності аудиторських фірм з метою складання плану перевірок з контролю якості аудиторських послуг на основі ризик орієнтованого підходу.

Разом з цим професійним організаціям аудиторів та бухгалтерів доцільно активізувати зусилля на інформуванні керівництва аудиторських фірм про важливість належної фінансової мотивації аудиторів як одного з ключових факторів забезпечення якості аудиту, підвищення іміджу професії, залучення у професію талановитої молоді, створення конкурентного середовища на ринку аудиторських послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міжнародний стандарт управління якістю 1 «Управління якістю в аудиторській фірмі, яка виконує завдання з аудиту або огляду фінансової звітності, або інші завдання з надання впевненості чи супутні послуги». Офіційний переклад. Київ : Міністерство фінансів України, 2022. 99 с. URL : https://www.mof.gov.ua/storage/files/Hide/4_ISQM_1_Final_Standard_(Not_Formatted)(uk).pdf

2. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність : Закон України від 21.12.2017 № 2258-VIII : станом на 20 черв. 2024 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text

3. Орган суспільного нагляду за аудиторською діяльністю. Звіт про діяльність Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю за 2023 рік. Київ, 2024. 113 с. URL : https://www.apob.org.ua/wp-content/uploads/2024/06/Звіт-про-діяльність-ОСНАД-2023.pdf

4. Міністерство фінансів України. Текст законопроєкту. Київ, 2025. 66 с. URL : https://mof.gov.ua/storage/files/Текст_законопроекту.docx

5. Міністерство фінансів України. Звіт за результатами проведення публічного громадського обговорення та електронних консультацій з громадськістю щодо проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» та деяких законів України щодо удосконалення законодавства у сфері аудиторської діяльності». Київ, 2025. 69 с. URL : https://mof.gov.ua/storage/files/Звіт_консультації%20з%20громадськістю_%2007_0_04_2025.pdf

6. Work.ua. Аудитор – середня зарплата в Україні. URL : https://www.work.ua/salary-auditor/

Ксенія Судак,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Мирослава Теліщук,
старший викладач кафедри
економічної політики, маркетингу
та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Повоєнне відновлення та комплексна реконструкція економіки України є надзвичайно складним і ресурсомістким завданням, яке потребує широкої міжнародної підтримки. Насамперед ключову роль у цьому процесі повинні відігравати країни-донори, зокрема держави-члени Європейського Союзу, які мають змогу надати як фінансову, так і технічну допомогу. Поряд із зовнішнім ресурсним забезпеченням критично важливо забезпечити мобілізацію внутрішніх фінансових ресурсів, що вимагатиме злагодженої та прозорої роботи органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також активної участі представників приватного сектора та громадянського суспільства.

Разом з тим, процес відбудови не повинен зводитись лише до відновлення зруйнованого - він має базуватись на новій моделі економічного розвитку, орієнтованій на сталий ріст, інноваційність, екологічну безпеку та інтеграцію до європейського економічного простору. Для цього необхідне формування сучасних інституційних засад, розробка ефективних економічних і фінансових механізмів управління ресурсами, стимулювання інвестицій, розвиток людського капіталу та сприяння інклюзивному зростанню. Важливо також забезпечити синергію між державним сектором, бізнес-спільнотою, міжнародними партнерами, інвесторами та громадянами для досягнення спільної мети – відбудови сучасної, конкурентоспроможної та економічно сильної України.

Відновлення та реконструкція української економіки після війни має спиратися на розроблення цілісної та добре скоординованої стратегії, що охоплює широкий спектр взаємопов’язаних дій усіх зацікавлених сторін - від представників бізнесу й органів влади до громадянського суспільства, міжнародних партнерів, донорів і фінансових інституцій. Така стратегія повинна бути спрямована не лише на вирішення нагальних проблем, а й на комплексне відновлення економічного та соціального потенціалу країни.

Процес реалізації цієї стратегії доцільно розділити на кілька ключових етапів: перший - стабілізація макроекономічної ситуації, другий - фізичне та інституційне відновлення інфраструктури й господарського комплексу, і третій - формування оновленої економічної моделі, яка базуватиметься на інноваційних технологіях, цифровізації, зеленій економіці та принципах сталого розвитку. Нова структура економіки має відображати потреби постіндустріального суспільства та забезпечувати підвищення рівня добробуту громадян.

Ключовим завданням у цьому контексті стає формування нових підходів до організації, планування та управління процесами відновлення. Успішність реалізації цих підходів вимірюватиметься ступенем досягнення внутрішньої стійкості економіки, її адаптованості до глобальних викликів та зростанням рівня міжнародної конкурентоспроможності України.

Важливою умовою успішного повоєнного відновлення економіки є розроблення чіткого плану реалізації державної стратегії. У цьому плані мають бути визначені пріоритетні сектори економіки, система законодавчих і нормативних актів, конкретні об’єкти відновлення та відповідальні суб’єкти. Також необхідно передбачити створення інституційної бази, визначити джерела та інструменти фінансування, механізми співпраці з донорами та інвесторами, а також інструменти стимулювання економічної активності [1].

Відновлення економіки України повинно фінансуватися через зовнішню допомогу від держав, міжнародних інституцій та інвестиції приватного капіталу. Для ефективного управління цими ресурсами потрібно створити державну структуру, яка буде акумулювати кошти, фінансувати відбудову та координувати співпрацю з іноземними партнерами. Успішне відновлення потребує системних реформ і використання інструментів економічної політики, таких як податково-бюджетна, інвестиційна, монетарна та митна політика. Цілі стратегії досягаються через інтеграцію ринкового регулювання з індикативним і стратегічним плануванням.

Для залучення капіталу необхідно розробити нормативні акти, що регулюють участь іноземного бізнесу, механізми гарантування інвестицій, захист інвесторів та спрощення дозвільних процедур. Також важливо створити спеціальні економічні зони і активізувати внутрішній фінансовий ринок.

Активізація внутрішніх фінансових ресурсів для повоєнної відбудови економіки України потребує заходів, таких як: узгодження бюджетно-податкової та монетарної політики з планами відновлення; стимулювання кредитної діяльності вітчизняних банків, спрощення умов кредитування, пом’якшення нормативів та захисту прав кредиторів; випуск державних облігацій для відновлення; розширення податкової бази; стримування виведення капіталу за кордон; підтримка малих та середніх підприємств; розвиток державно-приватного партнерства [2].

У контексті повоєнного відновлення України особливу увагу слід приділити гуманітарному аспекту, зокрема проблематиці збереження та відновлення людського

капіталу. Війна суттєво вплинула на демографічну ситуацію в країні: спостерігається масова еміграція працездатного населення, зниження народжуваності, а також втрата фахівців у ключових секторах економіки. Зменшення трудових ресурсів на внутрішньому ринку праці призводить до дисбалансу між попитом і пропозицією кадрів, що ускладнює економічну стабілізацію.

Водночас, відновлення країни потребує масштабної реінтеграції внутрішньо переміщених осіб, ветеранів війни, осіб з інвалідністю, жінок та молоді в економічне життя. Це вимагає створення сприятливих умов на ринку праці, розвитку інклюзивних політик зайнятості, соціального захисту та реабілітації. Важливу роль відіграє формування політики гендерної рівності у сфері працевлаштування, адже жінки дедалі частіше стають активними учасницями економічних процесів, особливо в умовах, коли значна частина чоловічого населення задіяна на фронті.

Ключовим фактором економічного відновлення стає перепідготовка кадрів та підвищення кваліфікації у сферах, які будуть формувати нову економіку: IT-сектор, цифрові технології, зелена енергетика, агроінновації, логістика, медицина, соціальні послуги. Розвиток системи професійної та післядипломної освіти, стимулювання lifelong learning (безперервного навчання) та впровадження нових освітніх програм у співпраці з бізнесом і міжнародними партнерами — критично важливі для створення конкурентоспроможної робочої сили в Україні.

До основних ризиків для відновлення можна віднести геополітичну нестабільність, зростання цін на міжнародних ринках, труднощі із залученням технологій, високі витрати на обслуговування державного боргу, слабку інституційну спроможність управлінців, затримки в реконструкції об'єктів і нестачу кваліфікованих кадрів. Для успішного відновлення важливо розробити ефективні економічні механізми, спрямовані на мобілізацію внутрішніх і зовнішніх ресурсів, активізацію інвесторів і дотримання стандартів ЄС

Отже, успішне відновлення України неможливе без ефективного управління, прозорої політики, синергії між державою, бізнесом, громадами та міжнародними партнерами. Комплексна реконструкція має ґрунтуватися на принципах сталого розвитку, інклюзивності, безпеки та міжнародної підтримки. Лише в такому разі Україна зможе не лише відновити довоєнний рівень функціонування, а й перейти на якісно новий рівень соціально-економічного зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Naumenkova S., Mishchenko S., Tishchenko I., Project financing in the context of the implementation of the «Ukraine Facility Plan». *Economic Space*. 2024. № 191. P. 142–153. URL : https://doi.org/10.32782/2224-6282/191-24

2. Ukraine Recovery Plan. National Council for the Recovery of Ukraine from the Consequences of the War. 2022. URL : https://recovery.gov.ua

Наталія Тлучкевич,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри обліку і аудиту,
Луцький національний технічний університет,
м. Луцьк (Україна)

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ПОНЯТТЯ «СОБІВАРТІСТЬ»

Економічна суть поняття «собівартість» завжди є об'єктом дослідження наукових праць щодо її обліку, аналізу та контролю, а також в цілому у дослідженнях по виробничих витратах та управлінню ними. Наукові підходи до суті поняття «собівартість» подані в таблиці 1.

Таблиця 1 – Економічна суть поняття «собівартість»

Автор	Визначення
Грищук Г.В.	«Собівартість з одного боку, як економічна категорія, що відображає вартісну оцінку використаних ресурсів на вирощування продукції рослинництва, а з іншого – як частина вартості, необхідну для компенсації понесених витрат у процесі виробництва» [1].
Бондаренко Н.М., Устименко А.К.	«Собівартість продукції − це поточні витрати підприємства на виробництво і реалізацію одиниці продукції, які виражені у грошовій формі» [2].
Гут Л., Рибак І.	«Собівартість продукції» – це виражені в грошовій формі сукупні витрати на підготовку і випуск продукції. Чим краще працює підприємство, ефективніше використовує виробничі ресурси, тим нижча собівартість продукції» [3].
Шевчук Л.П., Божок І.І., Андрієць Т.В.	«Собівартість виробничої продукції – це виражені у грошовій формі поточні витрати підприємства на її виробництво, де у синтетичному показнику відображуються всі сторони виробничої і фінансово-господарської діяльності організації» [4].
Воронко Р.М., Вергун В.С., Цвек О.В.	«Собівартість продукції є вираженням ефективності господарської діяльності і уособлює витрати, що припадають на одиницю продукції. Також вона є одним із ціноутворюючих факторів» [5].
Єремян О., Ярошенко А.	«Собівартість робіт, послуг – це вартісний вираз витрат підприємства, понесених для надання послуг (сировина, матеріали, паливо, енергія, амортизація основних засобів, інвентаря, зарплата працівників, що безпосередньо задіяні в наданні послуг, інші витрати на надання послуг)» [6].
Колісник О., Суходольська Д.	«Собівартість продукції – це грошове вираження витрат підприємства на виробництво і реалізацію продукції» [7].

Джерело: сформовано на основі [1–7].

В основному, показник «собівартість» характеризуються в першу чергу включенням виробничих витрат. Разом з тим, у понятті виділяють такі аспекти як: грошове вираження [1–4; 6–7]; сума витрат [2–5]; використання ресурсів [1]; ефективність господарської діяльності [5].

Досить часто у наукових дослідженнях ототожнюють собівартість з витратами на виробництво, так як це близькі поняття. У своїх дослідженнях Гут Л. та Рибак І. зауважують, що «витрати служать основою для розрахунку собівартості, а сама собівартість є формою цільового спрямування витрат» [3], тому, виробничі витрати це основа собівартості, і відповідно, собівартість це сума виробничих витрат.

При цьому, у правових актах не має визначення поняття «собівартість». НП(С)БО 16 «Витрати» містить «склад виробничої собівартості продукції (робіт, послуг)» та поняття «собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг)» [8].

Отже, собівартість характеризує витрати, які понесені при виробництві і реалізації продукції, робіт та послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грищук Г. В. Облік витрат і контроль собівартості продукції рослинництва : дис. … д-ра філос. : 071. Київ, 2023. 230 с.

2. Бондаренко Н. М., Устименко А. К. Собівартість продукції: економічна сутність та її види. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* Серія «Економічні науки». 2015. Вип. 11, ч. 2. С. 51–54.

3. Гут Л., Рибак І. Собівартість продукції як важливий показник ефективності роботи підприємства. *ЛОГОΣ. МИСТЕЦТВО НАУКОВОЇ ДУМКИ.* 2020. № 9. С. 17–20.

4. Шевчук Л. П., Божок І. І., Андрієць Т. В. Внутрішній контроль за калькулюванням собівартості продукції. *Вісник Хмельницького національного університету.* 2012. № 2, т. 1. С. 104–106.

5. Воронко Р. М., Вергун В. С., Цвек О. В. Методи обліку витрат і калькулювання собівартості продукції та напрями їх удосконалення. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки.* 2022. № 69. С. 30–39.

6. Єремян О., Ярошенко А. Методичні аспекти обліку витрат і калькулювання собівартості ІТ-послуг. *Галицький економічний вісник.* 2023. № 2 (81). С. 26–35.

7. Колісник О., Суходольська Д. Оцінка впливу виробничих витрат на собівартість продукції. *Економіка та суспільство*. 2023. Випуск 56. URL : https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-130

8. Витрати: Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 16 «Витрати». Затв. наказом МФУ від 31.12.1999 № 318. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text

Тетяна Хоменко,
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Науковий керівник:
Микола Бондар,
д-р екон. наук, професор, декан факультету обліку та податкового менеджменту, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ (Україна)

ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ, ЇХ ОБЛІК, КОНТРОЛЬ ТА ОПОДАТКУВАННЯ

Доходи фізичних осіб є основою фінансового добробуту громадян та відіграють важливу роль у формуванні державного бюджету. Вони можуть надходити з різних джерел, таких як заробітна плата, підприємницька діяльність, інвестиції, оренда майна тощо. Водночас, ефективний облік, контроль та оподаткування доходів фізичних осіб є ключовими елементами податкової політики держави, спрямованої на забезпечення соціальної справедливості та фінансової стабільності.

Дослідження наукової літератури дозволяє здійснити класифікацію доходів фізичних осіб в залежності від джерела їх походження (табл. 1) [1, с. 82].

Таблиця 1 – Склад доходів фізичних осіб в залежності від джерела їх походження

Податкове адміністрування	Статистична звітність
Заробітна плата	Заробітна плата
Додаткові блага	Доходи від власності: - доходи від цінних паперів (дивіденди) та інвестиційний прибуток; - відсотки за вкладами на депозитних рахунках; доходи від оренди рухомого й нерухомого майна.
Доходи від цінних паперів: (дивіденди) та інвестиційний прибуток	
Доходи (проценти) від вкладів на депозитних рахунках	
Доходи фізичних осіб у вигляді роялті	
Доходи від реалізації рухомого й нерухомого майна	
Дохід від підприємницької діяльності	
Доходи фізичних осіб у вигляді виграшів або призів	Прибуток і змішаний доход - доходи фізичних осіб у вигляді роялті; - доходів від реалізації рухомого й нерухомого майна; - доходи фізичних осіб у вигляді виграшів або призів; - доходи фізичних осіб у вигляді спадщини, подарунків, непередбачених доходів; інші.
Доходи за надання в оренду рухомого й нерухомого майна	
Доходи фізичних осіб у вигляді спадщини, подарунків, непередбачених доходів	
Доходи фізичних осіб у вигляді спадщини, подарунків, непередбачених доходів	
Інші	

Томілова-Яремчук Н. О., Хомяк Н. В., Крупа Н. М. зазначають, що система оподаткування доходів фізичних осіб в Україні базується на принципах обов'язковості, справедливості та рівномірного розподілу податкового навантаження [3, с. 328].

Згідно податкового законодавства, основні податки на доходи фізичних осіб в Україні включають кілька видів обов'язкових платежів, які стягуються з громадян, їхніх доходів та підприємницької діяльності. У табл. 2 наведено основні види податків, їхні ставки, об'єкти оподаткування та додаткові умови (сформовано згідно Податкового кодексу України) [2].

Таблиця 2 – Основні податки на доходи фізичних осіб в Україні [2]

Назва податку	Ставка	Об'єкт оподаткування	Додаткові умови
Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО)	18%	Заробітна плата, премії, винагороди за договорами ЦПХ, інші доходи	Може зменшуватися на податкову соціальну пільгу
Військовий збір	5%	Усі доходи, що оподатковуються ПДФО	Не підлягає зменшенню
Єдиний податок (для ФОП 1-4 групи)	2-20% або фіксована ставка	Доходи фізичних осіб-підприємців (ФОП)	Залежить від групи єдиного податку
Податок на дивіденди	5% або 9%	Дивіденди, отримані від юридичних осіб	9% – для нерезидентів або певних видів дивідендів
Податок на виграш у лотерею	18% + 5% (військовий збір)	Виграші та призи	Оплачується організатором лотереї
ПДФО для іноземців	18%	Доходи, отримані нерезидентами в Україні	Може змінюватися згідно з міжнародними угодами

Облік доходів фізичних осіб забезпечує коректне нарахування, утримання та перерахування податкових зобов'язань, а також контроль за витратами підприємства відповідно до чинного законодавства [1, с. 83].

В умовах трансформації податкової системи України особливої актуальності набуває питання удосконалення механізмів обліку, контролю та оподаткування доходів фізичних осіб [3, с. 329]. У табл. 3 наведено основні проблемні аспекти в цій сфері, окреслено напрями їх вдосконалення та очікувані результати впровадження запропонованих змін.

Таблиця 3 – Напрями удосконалення обліку, контролю та оподаткування доходів фізичних осіб

Виявлена проблема	Напрями удосконалення	Очікуваний ефект від впровадження
Обмежена прозорість структури та джерел доходів фізичних осіб	Запровадження загальнодержавної системи електронного декларування доходів фізичних осіб	Підвищення рівня відкритості та прозорості фінансових потоків; зниження рівня тінізації економіки
Низький рівень ефективності контролю за повнотою та своєчасністю сплати ПДФО	Інтеграція інформаційних баз ДПС із системами фінансових установ, роботодавців та інших суб'єктів	Автоматизація перевірок, зменшення рівня податкового шахрайства та зростання податкових надходжень
Високе фіскальне навантаження на легальні доходи	Впровадження прогресивної шкали оподаткування, оптимізація податкових ставок	Сприяння соціальній справедливості, зменшення стимулів до ухилення від оподаткування
Фрагментарність та неефективність податкових пільг	Проведення аудиту податкових пільг із подальшою їх раціоналізацією	Зниження обсягів необґрунтованих податкових втрат; підвищення цільової ефективності податкових інструментів
Низький рівень податкової культури та обізнаності населення	Реалізація національних програм фінансової та податкової просвіти	Формування відповідального ставлення до сплати податків; підвищення рівня добровільного декларування доходів

Дослідження організаційно-методичних аспектів обліку доходів фізичних осіб в ракурсі їх нарахування і оподаткування дало підстави вважати, дані операції пильно контролюються відповідними органами, зокрема Державною податковою службою України. Так, їхня методика оподаткування (порядок сплати, терміни, величина податків) чітко прописана у ПКУ. Система контролю ґрунтується на механізмах перевірок, податкового аудиту, співставлення даних з реєстрів та застосування санкцій у разі виявлення порушень.

Відтак, підприємству чи фізичній особі (в залежності від того, хто є платниками податків) залишається керуватися методичними вказівками та інструкціями при організації обліку та оподаткуванні доходів фізичних осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кулинич М. Б., Фатенок-Ткачук А. О. Мельник К. П. Облік, аналіз, аудит і оподаткування економічних суб'єктів: організаційно-методологічні аспекти : моногр. Луцьк : Вежа Друк, 2021. 136 с.

2. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. Дата оновлення: 17.12.2024. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF5H901V.html

3. Томілова-Яремчук Н. О., Хомяк Н. В., Крупа Н. М. Оподаткування доходів фізичних осіб в Україні у воєнний період. *Baltija Publishing*. 2022. № 1. С. 324–330.

Вікторія Цюпа,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти;
Володимир Ченаш,
канд. екон. наук,
доцент кафедри обліку, аудиту
та оподаткування,
Хмельницький національний університет,
м. Хмельницький (Україна)

ТРАНСФЕРТНЕ ЦІНОУТВОРЕННЯ: ІНФОРМАЦІЙНІ ІНСТРУМЕНТИ КОНТРОЛЮ Й АНАЛІТИЧНОГО СУПРОВОДУ

У глобальному економічному просторі значний обсяг міжнародної торгівлі припадає на підприємства, які пов’язані між собою. Це створює передумови для потенційного маніпулювання цінами – навмисного заниження або завищення – з метою мінімізації податків. З огляду на це, уряди країн впроваджують механізми контролю за трансфертним ціноутворенням (ТЦУ).

Для дієвого контролю критично важливо використовувати інформаційні технології та аналітичні інструменти. Вони сприяють своєчасному виявленню можливих податкових ризиків, оцінюванню відповідності цін принципу "витягнутої руки", а також допомагають сформувати добре обґрунтовану документацію з ТЦУ [3].

Принцип "витягнутої руки" базується на концепції однакового підходу. Якщо між двома спорідненими компаніями у їх взаємодії виникають умови, що відрізняються від тих, які існували б між незалежними підприємствами, то прибуток, котрий за відсутності таких умов міг би бути зарахований одній з них, але не був зарахований через наявність цих умов, може бути включений до прибутку цього підприємства та, відповідно, оподаткований [2].

Інформаційне забезпечення відіграє центральну роль у ефективному контролі за трансфертним ціноутворенням, надаючи можливість підприємствам автоматизувати процес збору, обробки, аналізу та складання звітності щодо контрольованих операцій. Узагальнення ключових категорій такого забезпечення з коротким описом їх функціонального призначення наведено у таблиці 1.

Таблиця 1 – Класифікація інформаційного забезпечення

Категорія	Приклади	Призначення
Бази даних	Orbis, Amadeus, S&P Capital IQ, RoyaltyRange	Пошук зіставних компаній для бенчмаркінгу
ERP-системи	SAP, Oracle, Microsoft Dynamics 365	Автоматизований облік контрольованих операцій
Аналітичні системи	Power BI, Tableau, Qlik	Візуалізація та аналіз даних по ТЦ
ПЗ для підготовки документації ТЦУ	TP Catalyst, TPdoc, Transfer Pricing Manager	Формування звітів (Локальний файл, Глобальний файл)
Розрахункові інструменти	Excel-моделі, Python- або R-скрипти, Statistica	Побудова моделей прибутковості, економетричний аналіз
Інтегровані податкові платформи	Taxology, Avalara, Onesource TP	Централізований контроль ТЦУ і глобальної податкової звітності

Зважаючи на посилення контролю з боку податкових органів за трансфертним ціноутворенням, особливо після впровадження ініціативи BEPS (Base Erosion and Profit Shifting), забезпечення ефективного та оперативного внутрішнього контролю набуває особливої актуальності для компаній [1].

Внутрішній контроль – це не просто складова податкової безпеки, а насамперед дієвий важіль управління ризиками, стратегічного планування прибутковості та оптимізації операцій у межах групи компаній.

У цій системі інформаційне забезпечення відіграє фундаментальну роль, адже дає змогу:

автоматизовано визначати контрольовані операції та оперативно відображати їх в обліковій системі;

моніторити відповідність параметрів операцій методам трансфертного ціноутворення;

своєчасно реагувати на будь-які зміни в ринкових умовах;

забезпечувати прозору та неупереджену звітність для податкових органів.

Завдяки сучасним ERP-системам, потужним аналітичним платформам та спеціалізованому програмному забезпеченню для ТЦУ, компанії отримують унікальну можливість перевести трансфертний контроль з аналізу вже виконаних операцій у режим реального часу. Це значно посилює фінансову дисципліну та надійно захищає від різних ризиків.

Класифікація інформаційного забезпечення в сфері трансфертного ціноутворення (ТЦУ) є важливим інструментом для оптимізації процесів контролю та аналізу. Вона дає змогу визначити, які інструменти і типи даних є найбільш ефективними на

кожному етапі трансфертного контролю, зокрема в таких аспектах, як аналіз ринкових цін, підготовка документації та виявлення потенційних ризиків.

Інтеграція різних типів інформаційного забезпечення, таких як ERP-системи, спеціалізовані програмні забезпечення для ТЦУ, аналітичні платформи, компанії можуть забезпечити не лише контроль за трансфертним ціноутворенням, а й автоматизувати різні аспекти звітності, зменшуючи людський фактор і забезпечуючи більшу прозорість в усіх внутрішніх процесах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Hurochkina V., Rozhko Y. Transfer pricing: judicial ukrainian practice and evaluation methods of tax rights. *Problems of systemic approach in the economy*. 2019. № 6. URL : https://doi.org/10.32782/2520-2200/2019-6-32

2. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо удосконалення податкового контролю за трансфертним ціноутворенням : Закон України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/72-19#Text

3. Що таке трансфертне ціноутворення простими словами. URL : https://rates.fm/ua-uk/expert-opinion/transfertne-cinoutvorennya/

Одарка Чабанюк,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри обліку, контролю,
аналізу та оподаткування,
Львівський торговельно-економічний університет,
с.н.с. лабораторії товарознавчих
та економічних досліджень,
Львівський науково-дослідний інститут
судових експертиз
Міністерства юстиції України,
м. Львів (Україна)

ЕКСПЕРТНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ОПЕРАЦІЙ З РОЗРАХУНКІВ ЩОДО ОПЛАТИ ПРАЦІ: ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ТА НАПРЯМИ ПРОВЕДЕННЯ

Експертне дослідження з питань оплати праці має на меті встановлення достовірності, законності та правильності відображення розрахунків із заробітної плати в бухгалтерському обліку підприємства. Особлива увага приділяється правомірності виплат працівникам, дотриманню норм трудового законодавства, а також правильності нарахування та сплати податку на доходи фізичних осіб і єдиного соціального внеску. Порушення в цій сфері часто пов'язані з привласненням коштів, що обумовлює актуальність та важливість подібних експертиз.

У межах судових та досудових розглядів експертам часто доводиться аналізувати питання, пов'язані з дотриманням трудового законодавства, а також правильністю обліку та розрахунків податкових платежів і внесків до державних цільових фондів, що випливають із нарахування та виплати заробітної плати працівникам підприємств. Згідно з положеннями статті 1 Закону України «Про оплату праці», заробітна плата визначається як грошова винагорода, яку працівник отримує за виконану ним роботу на підставі укладеного трудового договору. Розмір цієї винагороди залежить від ряду факторів, таких як складність виконуваних завдань, умови праці, особисті та професійні якості працівника, результати його діяльності, а також загальний стан господарської діяльності підприємства.

Основною метою проведення експертного дослідження в цьому напрямку є з'ясування об'єктивної істини щодо точності та правомірності відображення операцій з оплати праці в системі бухгалтерського обліку та у фінансовій звітності. У рамках такого аналізу експерт також оцінює обґрунтованість нарахування заробітної плати, дотримання відповідних норм чинного законодавства, а також правильність розрахунку і сплати податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), військового збору (ВЗ) та єдиного соціального внеску (ЄСВ) [2]. Особливу увагу під час експертизи приділяють

виявленню можливих зловживань або порушень у системі нарахування та виплати заробітної плати. Такі порушення нерідко стають інструментом для незаконного привласнення коштів, ухилення від податків або спотворення фінансової звітності підприємства [1]. Саме тому дослідження цієї сфери має важливе значення не лише з точки зору відновлення справедливості у конкретній справі, а й у контексті забезпечення фінансової прозорості та дотримання трудових прав працівників [3].

Експертне дослідження може охоплювати як аналіз документального оформлення розрахунків із персоналом, так і перевірку коректності застосування нормативних актів, що регулюють оплату праці. У разі виявлення невідповідностей або порушень експерт формує висновки, які можуть стати доказовою базою у судовому провадженні або внутрішньому розслідуванні.

Розглянемо вплив помилок у звітності з оплати праці. Помилки у фінансовій звітності, що стосуються операцій з нарахування та виплати заробітної плати, можуть мати серйозні наслідки як для самого підприємства, так і для його працівників. Такий вплив проявляється як на фінансовому, так і на юридичному рівнях. Фінансові наслідки: невірне відображення витрат на оплату праці або неправильне нарахування податкових платежів (ПДФО, ЄСВ) призводить до донарахувань, штрафних санкцій та пені з боку контролюючих органів. У разі систематичних порушень це може призвести до суттєвих збитків підприємства.

Юридичні ризики: помилки в звітності можуть бути розцінені як недотримання норм чинного законодавства, що може стати підставою для притягнення посадових осіб до адміністративної чи кримінальної відповідальності. Зокрема, у випадках приховування реальних обсягів фонду оплати праці або свідомого заниження податкових зобов’язань. Соціальні та трудові наслідки: некоректне нарахування заробітної плати безпосередньо впливає на права працівників, їхню мотивацію та довіру до роботодавця. Невірно нараховані внески до Пенсійного фонду та інших соціальних фондів можуть спричинити проблеми з нарахуванням пенсій, лікарняних або інших соціальних виплат.

Репутаційні втрати: оприлюднення фактів порушень або грубих помилок у звітності може негативно вплинути на ділову репутацію підприємства, погіршити взаємовідносини з контрагентами, інвесторами або органами державної влади. Труднощі при аудиті та перевірках: виявлені помилки у звітності під час зовнішнього або внутрішнього аудиту можуть стати підставою для додаткових перевірок, затримки фінансових операцій або блокування доступу до кредитних ресурсів.

Отже, точність і достовірність звітності з оплати праці є критично важливою умовою фінансової стабільності підприємства, дотримання законодавства та збереження належного соціального клімату в колективі. Ефективна система внутрішнього контролю, регулярний аудит та залучення кваліфікованих фахівців до аналізу розрахунків дозволяють мінімізувати ризики, пов’язані з помилками у звітності [4–5].

Значущість експертизи в сфері оплати праці полягає в її здатності виявляти порушення трудового законодавства, неправомірні нарахування та фінансові зловживання, що мають серйозні юридичні та економічні наслідки як для працівників, так і для роботодавців. Законодавче регулювання оплати праці вимагає точного дотримання норм щодо визначення розміру заробітної плати, її обчислення, документального оформлення та своєчасної виплати, що повинно знаходити належне відображення у бухгалтерському обліку. Об'єктом експертного дослідження є не лише правильність виплат, а й повнота та достовірність інформації, зафіксованої у фінансовій звітності та первинних бухгалтерських документах, що стосуються оплати праці. Особливу загрозу становлять зловживання у сфері розрахунків із заробітної плати, які можуть вказувати на умисне викривлення облікових даних, ухилення від сплати податків або завдання матеріальних збитків підприємству. Роль експерта в подібних дослідженнях полягає у формуванні незалежного, обґрунтованого висновку щодо дотримання чинного законодавства та достовірності здійснених розрахунків, що має вагоме значення у розслідуваннях, перевірках та судових розглядах. Комплексний підхід до аналізу операцій з оплати праці сприяє підвищенню фінансової дисципліни, забезпечує соціальну справедливість та захист трудових прав працівників.

Таким чином, експертна діяльність у сфері трудових правовідносин відіграє ключову роль у забезпеченні належного функціонування підприємств, додержанні вимог законодавства, а також у запобіганні фінансовим зловживанням, що пов'язані з розрахунками із заробітної плати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Особливості судово-бухгалтерської експертизи та окремі питання її нормативно-правового регулювання / Воронко Р. М., Чабанюк О. М., Чік М. Ю., Воронко О. С. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету* / ред. кол. : П. О. Куцик, Б. Б. Семак та ін. Львів : Видавництво Львівського торговельно-економічного університету, 2022. Вип. 67. 92, [13–20] с. (Економічні науки). DOI 10.36477/2522-1205 ; DOI 10.36477/2522-1205-2022-67 ; URL : http://www.lute.lviv.ua/education/nauk-vydan/visnyk-ekon/

2. Звіт про науково-дослідну роботу «Методика дослідження операцій з оподаткування доходів фізичних осіб». Одеський НДІСЕ, 2016.

3. Лобода Н. О., Чабанюк О. М., Сенишин Б. Б. Податковий контроль у структурі фіскальної політики (функціональний аспект). *Бізнес Інформ*. 2021. № 3. С. 148–155. URL : http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001261167

4. Магас Н. В., Чабанюк О. М., Бернацька І. Я. Розвиток теорій та концепцій управління інтелектуальним капіталом підприємства. *Економіка та суспільство*. 2023. № 53. URL : https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-15

5. Melnyk, S., Chabaniuk, O., Ravlinko, Z., Petrukha, N., & Bodnariuk, I. (2023). Formation of a security environment for personnel management of socioeconomic systems before and during the war: Legal aspect: Formación de un entorno de seguridad para la gestión del personal de los sistemas socioeconómicos antes y durante la guerra: Aspecto legal. *Cuestiones Políticas*, 41 (78), 493–503. URL : https://produccioncientificaluz.org/index.php/cuestiones/article/view/40619

6. Vladimir Panchenko, Svitlana Dombrovska Maksym Samchyk Nataliia Mykhailyk Odarka Chabaniuk 2022. Modern Management Technologies in the System of Ensuring the Security in the Context of Socio-Economic Development and the Digital Economy. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*, March 2022. Vol. 22 No. 3. URL : http://ijcsns.org/07_book/html/202203/202203027.html

Євгеній Шевченко,
здобувач ступеня доктора філософії,
аспірант кафедри обліку та аудиту,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНИЙ ВИМІР СТАЛОСТІ ІНТЕГРОВАНИХ ЛАНЦЮГІВ ПОСТАЧАНЬ

Сталий розвиток є ключовим чинником трансформації сучасних глобальних ланцюгів постачань. Концепція сталості, що спочатку розглядалася як корпоративна соціальна відповідальність, сьогодні перетворилася на визначальний вектор управління ресурсами, фінансами та бізнес-процесами. У цьому контексті інтегровані ланцюги постачань стають не лише інструментом оптимізації логістичних витрат, а й важливим механізмом забезпечення сталого економічного зростання та екологічного балансу.

Методологічні підходи до управління сталістю в інтегрованих ланцюгах постачань базуються на декількох ключових концепціях. По-перше, це принципи циркулярної економіки, які передбачають мінімізацію відходів і повторне використання ресурсів. По-друге, це ESG-критерії (екологічні, соціальні та управлінські аспекти), які сьогодні є основою корпоративного управління у провідних міжнародних компаніях. По-третє, це парадигма Triple Bottom Line, яка розширює традиційне розуміння економічної ефективності, включаючи соціальний та екологічний аспекти діяльності підприємств.

Однак впровадження сталого підходу до управління ланцюгами постачань стикається з численними викликами. По-перше, регуляторні вимоги у сфері нефінансової звітності постійно змінюються, що створює додаткові труднощі для бізнесу. Наприклад, директива CSRD (Corporate Sustainability Reporting Directive) зобов’язує компанії ЄС публікувати розширені звіти про сталий розвиток, що потребує вдосконалення облікових систем. По-друге, існує проблема стандартизації даних про сталість: різні міжнародні ініціативи, такі як GRI (Global Reporting Initiative), SASB (Sustainability Accounting Standards Board) та TCFD (Task Force on Climate-related Financial Disclosures), використовують різні методологічні підходи до оцінювання сталості, що ускладнює глобальну гармонізацію звітності.

Відповідно, інтегровані ланцюги постачань вимагають сучасних обліково-аналітичних технологій, які дозволять не лише відстежувати сталий розвиток, а й прогнозувати його вплив на фінансові та нефінансові результати компаній.

Забезпечення сталості вимагає відповідного обліково-аналітичного інструментарію, який дозволяє формувати комплексну картину екологічного, соціального та економічного впливу підприємств. У сучасних компаніях формується три рівні обліку сталості:

– фінансовий облік: відображає прямі витрати, пов'язані зі сталим розвитком (екологічні податки, інвестиції в зелені технології тощо);

– нефінансовий облік: включає кількісні та якісні показники екологічного впливу (викиди CO_2, обсяг перероблених матеріалів, соціальні показники праці);

– інтегрований облік: поєднує фінансові та нефінансові показники для оцінки довгострокової стратегії сталого розвитку.

Значну роль у цьому процесі відіграє цифрова трансформація. Використання сучасних ERP-систем, хмарних платформ та аналітичних інструментів дозволяє автоматизувати процеси обліку сталості. Наприклад, SAP Sustainability Control Tower дає змогу відстежувати екологічний слід компанії та оцінювати ефективність її стратегій у сфері сталого розвитку. Окреме місце у сталому управлінні займає карбоновий облік, що дозволяє підприємствам контролювати рівень викидів парникових газів. У межах GHG Protocol (Greenhouse Gas Protocol) розрізняють Scope 1 (прямі викиди), Scope 2 (непрямі викиди) та Scope 3 (викиди по всьому ланцюгу постачань). Саме останній показник є критично важливим, оскільки дозволяє оцінити сталий розвиток компанії не лише на рівні власного виробництва, а й у взаємодії з постачальниками та партнерами.

Глобальні тенденції сталого розвитку вказують на подальше посилення регуляторних вимог та необхідність удосконалення обліково-аналітичного забезпечення. Впровадження моделей циркулярної економіки стає ключовим трендом у логістиці, адже компанії прагнуть зменшити залежність від первинних ресурсів та збільшити рівень переробки продукції. Важливим викликом залишається інтеграція ESG-факторів у стратегічне управління. Бізнес змушений не лише адаптуватися до екологічних стандартів, а й використовувати сталість як конкурентну перевагу. Наприклад, компанії, що першими впроваджують карбонову нейтральність, отримують доступ до нових ринків та залучають більше інвестицій.

Таким чином, у майбутньому розвиток обліково-аналітичних платформ стане одним із головних драйверів сталого розвитку. Використання штучного інтелекту, автоматизація звітності та цифрові екосистеми дозволять підприємствам ефективно управляти сталими ланцюгами постачань, адаптуючись до нових викликів глобальної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Краєвський В. М., Шевченко Є. Д. Концепт-менеджмент логістичних витрат в інтегрованих ланцюгах постачань. *Галицький економічний вісник*. 2025. № 1 (92). С. 123–132.

2. Шевченко Є. Д. Управління логістичними витратами на засадах концепції «green logistics». *Сталий розвиток міст та регіонів України в умовах євроінтеграції* : збірник тез Всеукраїнської наукової конференції, м. Ірпінь, 27 листопада 2024 року. Ірпінь : Державний податковий університет, 2024. С. 49–52.

3. Шевченко Є. Д. Інтеграція принципів сталого розвитку в обліково-аналітичну систему управління логістичними витратами. *Трансформація обліку та бізнес-консалтингу в умовах невизначеності: сучасні тренди, виклики, міжнародний досвід* : збірник тез ІІ Міжнародної наукової конференції, м. Харків, 8 листопада 2024 р. Харків : Державний біотехнологічний університет, 2024. С. 100–102.

Юлія Шевчук,
канд. екон. наук,
доцент кафедри фінансових ринків
та технологій;
Вікторія Скорик, Альона Кісельова,
здобувачі першого (бакалаврського)
рівня освіти,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ВИКОРИСТАННЯ БЛОКЧЕЙН-ТЕХНОЛОГІЙ У БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ: ПЕРЕВАГИ ТА ПРОБЛЕМИ

Сучасний етап цифровізації економіки зумовлює необхідність трансформації традиційних підходів до ведення бухгалтерського обліку. У цьому контексті особливий науковий і практичний інтерес представляє блокчейн-технологія, яка завдяки своїй децентралізованій архітектурі та криптографічним механізмам захисту даних може значно підвищити ефективність облікових процесів. Дослідження потенціалу застосування даної технології в бухгалтерській сфері є актуальним напрямком наукових розвідок.

Різні аспекти використання блокчейн-технологій у бухгалтерському обліку досліджували Бабінська С. Я. [1], Брайко В. С. [2], Вакульчик О. М. [2], Гузь М. М. [3], Соколенко Л. Ф. [3], Ткаль Я. С. [3] та інші.

Основною перевагою блокчейн-технології в бухгалтерському обліку є її здатність забезпечувати високий рівень безпеки облікових даних. Це досягається за рахунок використання криптографічних алгоритмів хешування та цифрових підписів, що робить дані практично незмінними після їх запису в розподілений реєстр. Такий підхід суттєво знижує ризики несанкціонованого втручання або шахрайських маніпуляцій з фінансовою звітністю.

Важливим аспектом є можливість реалізації концепції потрійного запису в бухгалтерському обліку, де третім незалежним джерелом фіксації операцій виступає блокчейн-мережа. Це дозволяє створити додатковий рівень валідації облікових даних та підвищити достовірність фінансової звітності. При цьому кожна транзакція містить часову мітку та формує ланцюг взаємопов'язаних записів, що значно ускладнює можливість ретроспективного викривлення даних.

Смарт-контракти як інтегральний елемент блокчейн-технологій відкривають нові можливості для автоматизації бухгалтерських процесів. Ці програмовані алгоритми дозволяють автоматично виконувати облікові операції при настанні певних умов, що зменшує необхідність ручного втручання та суттєво скорочує кількість потенційних помилок. Особливо перспективним є застосування смарт-контрактів у таких сферах,

як облік розрахунків з контрагентами, нарахування заробітної плати та інші регулярні операції.

Для аудиторської діяльності блокчейн-технології пропонують принципово новий підхід до перевірки фінансової звітності. Незмінність і прозорість ланцюга транзакцій дозволяє аудиторам отримувати доступ до достовірної історії операцій без необхідності додаткового підтвердження їх автентичності. Це може суттєво скоротити витрати часу на проведення аудиту та підвищити якість аудиторських висновків.

Однак практичне впровадження блокчейн-технологій у бухгалтерський облік стикається з низкою суттєвих викликів. Відсутність єдиних міжнародних стандартів для використання даної технології в обліковій практиці створює значні труднощі для її широкомасштабного застосування. Невизначеність регуляторного середовища в багатьох юрисдикціях, включаючи Україну, додатково ускладнює процес інтеграції блокчейну в існуючі облікові системи.

Технічні обмеження, пов'язані з продуктивністю блокчейн-мереж, становлять серйозну перешкоду для їх використання у великих корпораціях з високою інтенсивністю операцій. Проблеми масштабованості, енергоефективності та швидкості обробки транзакцій потребують подальших наукових досліджень і технічних вдосконалень.

Важливим аспектом є необхідність підготовки фахівців, здатних ефективно працювати з блокчейн-технологіями в бухгалтерському обліку. Це вимагає суттєвої модифікації навчальних програм та системи підвищення кваліфікації бухгалтерських кадрів. Особливу увагу слід приділити розробці методичних рекомендацій щодо застосування блокчейну в різних аспектах бухгалтерського обліку.

Таким чином, блокчейн-технології мають значний потенціал для трансформації сучасного бухгалтерського обліку. Проте для їх успішного впровадження необхідно подолати низку технічних, організаційних та нормативних бар'єрів. Перспективними напрямами подальших досліджень є розробка стандартів використання блокчейну в бухгалтерському обліку, вдосконалення технологічних рішень для підвищення продуктивності мереж, а також адаптація нормативно-правової бази до вимог цифрової економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабінська С. Я. Технологія блокчейн в аудиті: сучасний стан та перспективи застосування. *Економіка та суспільство*. 2022. № 36. URL : https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1151

2. Вакульчик О. М., Брайко В. С. Перспективи та проблеми впровадження блокчейн-технологій в обліку та аудиті. *Бухгалтерський облік, аналіз та аудит*. 2021. № 1 (71). С. 63–70.

3. Гузь М. М., Соколенко Л. Ф., Ткаль Я. С. Інноваційний потенціал технології блокчейн у бухгалтерському обліку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 2. С. 19–25.

Руслана Шурпенкова,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри облікових технологій
та оподаткування;
Оксана Сарахман,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри облікових технологій
та оподаткування,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
м. Львів (Україна)

ЕВРИСТИЧНІ МЕТОДИ АНАЛІЗУ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА ПРОЦЕСУ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ

Евристичні методи мають універсальний характер і використовуються в багатьох галузях наукової та практичної діяльності – винахідництві, психології, лінгвістиці, педагогіці тощо. При аналізі економічної діяльності евристичні методи використовуються для прогнозування розвитку економічної ситуації, якщо вирішення сформульованої задачі за допомогою інших методів недостатнє.

Евристичні методи, як методи творчого вирішення проблем, заохочують людей бути активними та інтуїтивними в процесі пошуку ідей та пропозицій; сприяти інтеграції накопиченої інформації та на основі цього значно підвищувати ефективність прийнятих рішень, що особливо важливо в умовах високої конкуренції, коли потрібні інноваційні стратегії, неординарні ідеї та дії, нові способи поведінки та мислення [1].

З цієї точки зору, методи прийняття управлінських рішень можна розділити на дві групи – формальні та неформальні. Формальні методи базуються на логічних рішеннях, доказах та виборі найкращого рішення за допомогою математичних та статистичних інструментів. Неформальні рішення приймаються на основі аналітичних здібностей, досвіду та інтуїції менеджера.

Евристичні методи економічного аналізу зазвичай включають спеціальні методи, що базуються на інтуїції, творчому мисленні, досвіді фахівців та їхній здатності вирішувати проблеми, для яких непотрібний математичний алгоритм або точне рішення. Хоча фундамент цих методів був закладений у філософській концепції Сократа, вони отримали широке наукове та практичне застосування у XX столітті. Сьогодні в економічній літературі існує понад сто евристичних методів пошуку, а також їх модифікацій та комбінацій.

Виділяють евристичні методи для індивідуальної та групової роботи, які використовують як для отримання експертних оцінок, так і для генерації, аналізу, вибору альтернатив та вирішення проблем.

Індивідуальні експертні методи базуються на отриманні незалежних експертних оцінок та їх подальшій обробці з метою прийняття єдиного (оптимального) рішення. Перевагами цих методів є використання навичок та знань кожного експерта, а також відносна простота організації аналізу. Однак обмежені знання одного експерта призводять до певного рівня суб'єктивності в отриманих оцінках. Тому колективні екс-пертні методи, що передбачають взаємодію спеціалістів, набули більшого поширення на практиці.

Колективні експертні оцінки (методи колективної роботи експертної групи) полягають у розробці спільного рішення шляхом спільного обговорення проблеми експертами. Іноді їх називають методами отримання прямої (безпосередньої) колективної думки. Головною перевагою цих методів є те, що вони забезпечують універсальність та повноту аналізу. Недоліками є складність процедури отримання інформації та формування колективної думки на основі індивідуальних експертних оцінок, можливість тиску з боку групових авторитетів, прийняття компромісних рішень тощо.

Зовнішнє середовище нестабільне та швидко змінюється, тому доцільно підготувати кілька сценаріїв розвитку ситуації та використовувати різні методи дослідження. Це дозволить нам з певною часткою ймовірності визначити перспективи розвитку подій та можливі наслідки прийнятих рішень, всебічно оцінити фактори впливу, своєчасно виявити можливі небезпеки тощо.

Класифікацію евристичних методів аналізу господарської діяльності наведено у таблиці [2, с. 84–88].

Таблиця 1 – Класифікація евристичних методів аналізу господарської діяльності

Індивідуальної роботи	Колективної (групової) роботи
Метод інтерв 'ю Метод анкетування Метод очікування натхнення Метод Меттчета Метод ліквідації безвихідних ситуацій	Метод колективної експертної оцінки Метод експертних комісій Метод «мозкової атаки» (штурму) прямої «мозкової атаки»; оберненої «мозкової атаки» Метод дискусії Аналоговий метод Метод синектики Метод ключових запитань Метод вільних асоціацій Метод Делфі Метод Патерн Логіко-формалізовані методи прийняття рішень: метод побудови «дерева рішень»; дерево рішень; аналіз чутливості метод Монте-Карло Метод сценаріїв Теорія ігор Модель «чорної дошки»

У цілому аналітики повинні добре знати переваги та недоліки різних методів розробки рішень. Вони повинні вміти комбінувати їх, виділяти типові управлінські завдання й застосовувати для їх виконання структуровані методи прийняття рішень, а також збагачувати арсенал методів власними розробками [3, с. 151-155].

Отже, евристичні методи аналізу економічної діяльності є невід'ємною частиною процесу прийняття рішень.

Евристичні методи сприяють мисленню зростання, орієнтації на розвиток та пошук можливостей, управління змістом. Це дозволяє команді не лише вижити в умовах інтелектуальної конкуренції, але й, завдяки компетентності та емоційній грамотності у впровадженні інновацій, створити корпоративну культуру, яка сприяє сталому успіху та допомагає зрозуміти глибші причини змін.

Використання евристичних методів аналізу дозволяє ефективно провести як поточний, так і стратегічний аналіз в умовах нестійкого середовища функціонування і високої інноваційності розвитку підприємств; дати зважену оцінку майнового, фінансового стану і обґрунтувати перспективи розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коломієць О. Л. Евристичні функції управління: сутність, види, способи застосування. *Ефективна економіка.* 2013. № 9.

2. Шурпенкова Р. К. Особливості застосування евристичних методів в аналізі господарської діяльності підприємства. *Вісник Університету банківської справи (м. Київ): Сучасна наукова економічна думка.* 2016. № 1–2 (25–26). С. 84–88.

3. Шурпенкова Р. К., Демко І. І. Евристичні методи генерування, оцінки та вибору альтернатив. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. *Збірник наукових праць. НАН України. Інститут регіональних досліджень.* Львів, 2016. Вип. 2 (118). С. 151–155.

СЕКЦІЯ 2
БІЗНЕС-АНАЛІЗ, МОДЕЛЮВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМИ ПРОЦЕСАМИ НА МАКРО- ТА МІКРОРІВНЯХ

Анастасія Агафонцева,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Яна Остапенко,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

БІЗНЕС-АНАЛІЗ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ У МАЛИХ І СЕРЕДНІХ ПІДПРИЄМСТВАХ

У сучасних умовах швидких економічних змін, нестабільного ринкового середовища та високого рівня конкуренції малі та середні підприємства (МСП) стикаються з низкою викликів, які потребують гнучких, але обґрунтованих управлінських рішень. Вміння підприємства працювати з даними, виявляти закономірності, оцінювати ризики та прораховувати сценарії розвитку - усе це стає необхідністю для виживання й зростання. МСП, на відміну від великих корпорацій, мають обмежені фінансові, кадрові та технологічні ресурси, що зумовлює потребу в раціональному використанні кожної управлінської дії. Водночас саме ці підприємства становлять основу національної економіки, сприяючи зайнятості населення, регіональному розвитку та інноваційній динаміці.

Бізнес-аналіз - це багаторівневий процес збору, аналізу та інтерпретації даних, спрямований на виявлення проблем і можливостей, обґрунтування управлінських рішень та підвищення ефективності діяльності підприємства [2]. Його ключовими елементами є моделювання бізнес-процесів, оцінка рішень та аналітичне прогнозування.

Залежно від цілей та рівня прийняття рішень, у бізнес-аналізі застосовується широкий спектр інструментів. SWOT-аналіз дозволяє визначити сильні та слабкі сторони підприємства, а також зовнішні можливості та загрози. PEST-аналіз забезпечує оцінку зовнішнього середовища за політичними, економічними, соціальними та технологічними факторами. GAP-аналіз виявляє розриви між поточними результатами та

бажаними цілями. ABC/XYZ-аналіз використовується для оптимізації асортименту, товарних запасів і закупівельної політики. Портфельний аналіз (наприклад, матриця BCG або GE/McKinsey) допомагає формувати раціональну продуктову або бізнес-стратегію. Також значного поширення набула методологія KPI (ключових показників ефективності), яка дозволяє вимірювати досягнення цілей у розрізі підрозділів, процесів чи стратегічних напрямів [1; 2].

Інтеграція бізнес-аналітики у процес управління передбачає поетапну трансформацію інформації в управлінське знання. На початкових етапах це - формулювання проблеми або завдання. Далі йде збір і структуризація релевантних даних, їх обробка з використанням аналітичних інструментів, інтерпретація результатів та формування рекомендацій. У сучасних умовах ця діяльність тісно пов'язана з використанням цифрових платформ, програмного забезпечення для обробки великих масивів даних (наприклад, Power BI, Tableau, Excel, R чи Python). Важливим є забезпечення постійного зворотного зв'язку, що дозволяє адаптувати рішення до змін ринкового середовища або внутрішніх умов функціонування підприємства.

Для малих і середніх підприємств бізнес-аналіз є як перспективним, так і викликовим інструментом. Основними викликами є обмеженість фінансових і кадрових ресурсів, недостатня цифрова інфраструктура, відсутність системного підходу до збору та обробки інформації. Водночас, саме гнучкість і здатність швидко реагувати на зміни дають МСП переваги у впровадженні аналітичних підходів. Навіть базовий рівень аналітики - наприклад, регулярна оцінка структури витрат чи рентабельності продукції - може забезпечити підвищення ефективності прийняття рішень. У перспективі, зростання аналітичної зрілості дозволяє малим підприємствам переходити до стратегічного планування, підвищувати конкурентоспроможність і розширювати ринки збуту [2].

У практиці МСП бізнес-аналіз охоплює як стратегічні рішення (наприклад, вихід на нові ринки, розширення продуктової лінійки, оптимізація ланцюга поставок), так і оперативні завдання (контроль за витратами, управління запасами, аналіз продажів). Завдяки системному збору даних та їх інтерпретації керівництво МСП може своєчасно реагувати на відхилення у фінансових показниках або операційній діяльності, обґрунтовано змінювати бізнес-модель або коригувати стратегію розвитку.

Особливої уваги заслуговує аналіз витрат та прибутковості як основа для оцінки фінансової стабільності. У межах цього напрямку застосовуються методи калькуляції, порівняльного аналізу, коефіцієнтного підходу тощо. Аналіз клієнтської бази дозволяє сегментувати покупців за рівнем лояльності, обсягами закупівель чи частотою замовлень. Це відкриває можливості для розробки адресних маркетингових стратегій. Оцінка ефективності каналів збуту (через ROI, коефіцієнт конверсії, вартість залучення клієнта) дозволяє оптимізувати маркетинговий бюджет і зміцнити позиції на ринку [2; 3].

Для ілюстрації практичного застосування бізнес-аналізу доцільно розглянути умовну ситуацію [1; 2]:

- Проблемна зона: підприємство помічає зниження маржинальності ключових товарів упродовж кількох кварталів поспіль. Зростання витрат на логістику та нестабільний попит впливають на загальну рентабельність.

- Аналітичний підхід: керівництво здійснює ABC-аналіз клієнтів, визначаючи 20 % клієнтів, які забезпечують 80 % виручки. Додатково застосовується портфельний аналіз товарного асортименту для виявлення низькомаржинальних позицій, що споживають непропорційно багато ресурсів.

- Прийняття рішення: на підставі отриманих даних ухвалюється рішення про оптимізацію товарного портфеля: вилучення низькорентабельних продуктів, фокус на високомаржинальних сегментах, корекція цінової політики та перерозподіл логістичних витрат. У результаті підприємство підвищує загальну прибутковість і зменшує операційне навантаження.

Сучасні BI-системи (Business Intelligence), зокрема Power BI, Tableau, QlikView, відіграють дедалі важливішу роль у забезпеченні прозорості та доступності даних для управлінського аналізу. Для МСП це можливість створити дашборди, які у реальному часі відображають ключові показники діяльності: обсяги продажу, структуру витрат, динаміку прибутку та ефективність персоналу. Інтерактивна візуалізація не лише спрощує процес ухвалення рішень, а й сприяє зростанню аналітичної культури в середині підприємства. Навіть за обмежених ресурсів, впровадження таких інструментів дає змогу автоматизувати рутинні процеси, зменшити ризики суб’єктивних помилок і забезпечити адаптивність бізнесу до динамічного середовища [3].

Бізнес-аналіз є важливим інструментом підвищення ефективності управлінських рішень у малих і середніх підприємствах, особливо в умовах нестабільного економічного середовища. Завдяки системному збору, обробці та інтерпретації даних, керівники МСП отримують змогу своєчасно виявляти проблемні зони, обґрунтовувати управлінські дії та мінімізувати ризики. Застосування аналітичних методик сприяє прийняттю більш виважених стратегічних і тактичних рішень. Подальший розвиток бізнес-аналітики в МСП потребує інституційної підтримки, цифрової модернізації та розвитку компетенцій управлінського персоналу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аніловська Г. Я., Лебединський Д. М. Інструменти бізнес-аналізу діяльності підприємств. *Академічні візії.* 2024. № 33. URL : https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1287

2. Кащена Н., Остапенко Р., Велієва В. Бізнес-аналітика як інструмент обробки даних. *Економіка та суспільство.* 2024. № 62. URL : https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-14

3. Чернін О. Вплив інструментів бізнес-аналітики на розвиток цифрової економіки України. *Економіка та суспільство.* 2025. № 72. URL : https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-72-40

4. Остапенко Я. О., Морозовський П. А., Браунагель А. В. Прийняття управлінських рішень через призму економіко-статистичного аналізу доходу. *Modern Economics*. 2019. № 14 (2019). С. 218–224.

5. Остапенко Я. О. Аналіз доходів і витрат підприємств готельного господарства як інструментарій для реалізації контрольних функцій системи управління. *Фінансовий простір*. 2014. № 2 (14). С. 116–121.

Анна Бондаренко,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня факультету фінансів та цифрових технологій
Науковий керівник:
Надія Параниця,
канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економічної політики, маркетингу та бізнес-аналітики, Державний податковий університет, м. Ірпінь (Україна)

ВПЛИВ МОДЕЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ НА РОЗРОБКУ ЕФЕКТИВНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Економічна нестабільність, зокрема в умовах глобальних криз, фінансових потрясінь або регіональних конфліктів, ставить перед підприємствами та урядовими структурами низку складних завдань, зокрема в плануванні, прогнозуванні та ухваленні управлінських рішень. В цих умовах традиційні підходи до управління часто виявляються недостатньо ефективними, що вимагає застосування новітніх методів, зокрема економічного моделювання. Моделювання економічних процесів дає можливість не лише аналізувати існуючі проблеми, а й передбачати їх розвиток, тестувати різні стратегії та вибирати найбільш оптимальні варіанти рішень.

Цей підхід дозволяє керівникам та аналітикам створювати більш обґрунтовані прогнози, враховувати взаємозв'язки між різними економічними змінними та адаптуватися до швидко змінюваного середовища. Застосування сучасних моделей в економіці є важливим інструментом для формулювання ефективних стратегій розвитку, що допомагають знизити ризики та забезпечити стійкість бізнесу та економіки в цілому.

Моделювання – це спрощення дійсності за рахунок абстрагування від несуттєвих для цілей дослідження властивостей спостережуваного об’єкта [1]. Моделювання виступає одним із ключових інструментів у процесі прогнозування соціально-економічних процесів, особливо в періоди глибокої нестабільності, до яких, безперечно, належить сучасний етап розвитку України в умовах повномасштабної війни. Зважаючи на високий рівень невизначеності, стрімкі зміни зовнішнього та внутрішнього середовища, постійні ризики для економіки та соціальної сфери, використання економічного моделювання дає змогу вибудовувати обґрунтовані прогнози, визначати потенційні сценарії розвитку подій, а також приймати стратегічно виважені управлінські

рішення. Моделювання забезпечує не лише аналітичну підтримку управлінських процесів, а й виступає важливим інструментом мінімізації ризиків і підвищення ефективності економічної політики в умовах воєнного часу.

Фінансові моделі використовують наявну інформацію та дані з метою глибшого розуміння економічних процесів і проблем, що виникають у сфері публічного управління. Застосування таких моделей дозволяє органам влади обґрунтовано обирати варіанти політики, оцінювати їхні можливі наслідки, а також підвищувати ефективність використання державних ресурсів шляхом оптимізації співвідношення між витратами та результатами.

Фінансове моделювання є важливою складовою щоденної діяльності урядових структур. Воно широко використовується для оцінювання майбутніх витрат, визначення обсягів фінансування, розподілу бюджетних коштів у межах окремих організацій, а також для апробації альтернативних сценаріїв розвитку подій або стратегій політики. Завдяки цьому інструменту прийняття рішень стає більш обґрунтованим, прозорим і адаптивним до динамічних умов економічного середовища. У сучасних умовах, коли економіка функціонує в режимі постійних викликів, зумовлених воєнними діями, точність та надійність моделей відіграють критично важливу роль. Помилки у фінансовому моделюванні можуть призвести не лише до неефективного розподілу державних ресурсів, а й до суттєвих фінансових втрат, затримок у реалізації соціально значущих програм або навіть до втрати довіри громадськості. Саме тому вдосконалення підходів до моделювання, а також підвищення кваліфікації фахівців у цій сфері мають стати пріоритетом для державного управління в умовах економічної та соціальної турбулентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Економічне моделювання. URL : https://stud.com.ua/42361/ekonomika/ekonomichne_modelyuvannya

2. Financial modelling in government – NAO report. URL : https://www.nao.org.uk/reports/financial-modelling-in-government/

Юлія Брянська,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Науковий керівник:
Надія Параниця,
канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економічної політики, маркетингу та бізнес-аналітики, Державний податковий університет, м. Ірпінь (Україна)

АНАЛІЗ ТРЕНДІВ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ЕКОНОМІКИ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДІВ ПРОГНОЗУВАННЯ

Сьогоднішні складні економічні та ринкові умови вимагають від бізнесу вміння зазирнути в майбутнє. Сучасні методи прогнозування стають ключем до визначення вигідних напрямків для інвестицій та оптимальної організації виробництва, а головне – допомагають приймати менш ризиковані стратегічні рішення для забезпечення стабільного розвитку компанії на довгі роки. Різноманіття доступних методів прогнозування зумовлює нагальну потребу в їхній систематизації, ретельному аналізі та визначенні обґрунтованих умов для ефективного застосування. Прогнозування відкриває шлях до розробки різних сценаріїв розвитку, що значно розширює можливості для стратегічного маневрування в майбутньому. Методологічним аспектам застосування прогнозного аналізу присвячено чимало наукових досліджень, серед яких варто відзначити роботи Бажала Ю., Громової Н., Мікловди В., Федулової Л. та інших вчених. Водночас питання ролі Форсайт-методів і їх взаємозв’язку з процесами моделювання залишаються недостатньо висвітленими та потребують глибшого і комплексного опрацювання.

Прогнозування являє собою специфічний процес мислення аналітика, що спирається на вивчення минулого, критичний аналіз сучасних тенденцій і системних зв'язків об'єкта дослідження. В результаті, використовуючи власну компетентність, аналітик формує обґрунтоване судження про ймовірний майбутній розвиток цього об'єкта або можливі варіанти його поведінки, оцінюючи при цьому ступінь достовірності такого судження [1].

Експертні методи поділяються на індивідуальні опитування та колективні оцінки залежно від кількості залучених експертів. Вони використовуються переважно тоді, коли об’єкт дослідження є надзвичайно складною системою, взаємозв’язки в якій неможливо точно описати за допомогою формалізованих моделей [2, с. 43].

Ще один метод прогнозування є фактографічний метод прогнозування він спирається на аналіз існуючих даних та закономірностей, використовуючи такі інструменти, як системно-структурні моделі, математичні методи, екстраполяція, та різноманітні інші моделі [3, с. 457].

Організація процесу прогнозування охоплює низку технічних та управлінських кроків, спрямованих на реалізацію конкретного сценарію майбутнього розвитку. В цьому контексті враховуються наявні економічні ресурси та науково-технічний потенціал. На цьому етапі формулюється та обґрунтовується припущення щодо еволюції організаційних складових наукової сфери, аналізується розподіл ресурсів і оцінюються перспективи зростання наукового потенціалу протягом прогнозного періоду [2, с. 57].

Особливу увагу привертають прогностичні методи, відомі як "методи Форсайту". Одним із ключових принципів стратегічного аналізу в межах Форсайт-методології є принцип конверсійності. Під конверсійністю розуміють процес трансформації фахівця в експерта під час участі в експертному оцінюванні. Іншими словами, конверсійність означає здатність людини, яка володіє фаховими знаннями та практичним досвідом, на основі цього досвіду здійснювати як ретроспективний аналіз, так і формулювати прогнози щодо реальних чи бажаних економічних, політичних, соціальних або інших процесів і подій [4, с. 15].

Ефективне прогнозування ґрунтується на взаємодії трьох ключових складових: самого об’єкта дослідження, аналітика з його інтелектуальним потенціалом та фаховою підготовкою, а також технологічного інструментарію, що використовується для обробки інформації. Саме гармонійне поєднання цих елементів визначає характер аналітичного підходу — від інтуїтивних до формалізованих методів.

Особливу роль у системі стратегічного прогнозування відіграють Форсайт-методи, які дозволяють інтегрувати глибину експертного бачення майбутнього розвитку економічної системи з точністю математичного моделювання її можливої поведінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сучасні методи прогнозного аналізу розвитку економічної системи / Кубіній Н. Ю., Федорович О. А., Росада Т. М., Клованич Н. М. URL : https://surl.lu/svmalp

2. Серединська В. М., Загородна О. М., Федорович Р. В. Економічний аналіз. URL : https://surl.li/qzckrq

3. Федулова Л. І., Бажал Ю. М., Осецький В. Л. Технологічний імператив стратегії соціально-економічного розвитку України : монографія / НАН України ; Ін-т економіки та прогнозування. К., 2011. 656 с.

4. Кузмішин П. Підприємницьке середовище як фактор потужності і конкурентоспроможності економіки та регіонів (на прикладі Словаччини). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка.* Спецвипуск 22, частина 3. С. 12–21.

Вікторія Гарнаженко,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
кафедра міжнародного права та Європейського Союзу
Науковий керівник:
Яніна Белінська,
д-р екон. наук, професор,
професор кафедри економічної політики, маркетингу та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

РОЛЬ БІЗНЕС-АНАЛІЗУ В АДАПТАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ ДО ЗМІН СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА

У сучасному світі соціально-економічне середовище постійно змінюється під впливом політичної нестабільності, глобалізації та кризових подій, таких як війна чи пандемія. Усе це помітно відображається на умовах ведення бізнесу, зокрема з'являються перебої в ланцюгах постачання, змінюється споживчий попит, зростають витрати на виробництво та посилюється конкуренція на ринку. Тому підприємствам не лише важливо зберігати стабільність в таких ситуаціях, але вміти швидко адаптуватися до нових умов, щоб залишатися конкурентоспроможними на ринку.

Бізнес-аналітика – це процес збору, вивчення та інтерпретації інформації про роботу компанії, який допомагає побачити поточний стан справ. Оцінити результати й проаналізувати бізнес-процеси, щоб виявити тренди, слабкі місця і точки зростання. З її допомогою бізнес ухвалює обґрунтовані рішення, оптимізує процеси, досягає стратегічних цілей і адаптується до змін [2].

Бізнес-аналіз є одним із ключових інструментів стратегічного управління, роль якого в процесі адаптації підприємств до змін набуває особливого значення.

По-перше, бізнес-аналіз ґрунтується на зборі, обробці та інтерпретації даних, що дає змогу виявляти потенційні загрози, наприклад, коливання ринків, порушення логістики. Завдяки аналітичним методам, таких як SWOT-аналіз, PESTLE-аналіз, компанії можуть передбачати кризи і готувати стратегії їх подолання. Для прикладу розглянемо SWOT-аналіз. Він допомагає оцінити, наскільки ефективно компанія використовує свої ресурси, які обмеження впливають на продуктивність, які зовнішні фактори можуть стимулювати або гальмувати розвиток. На основі цього аналізу можна ухвалювати рішення щодо реорганізації та автоматизації процесів й усунення неефективних етапів [3].

По-друге, аналіз діяльності підприємства дозволяє визначити неефективні ланки, такі як надмірні витрати, затримки в постачанні та запропонувати рішення для їх усунення. Наприклад, застосування методологій Lean або Six Sigma допомагає знизити собівартість продукції та підвищити якість послуг.

Концепцію Lean Six Sigma визначають як бізнес-методологію, спрямовану на максимізацію акціонерної вартості шляхом поєднання інструментів і принципів Lean і Six Sigma для підвищення якості, швидкості та задоволеності клієнтів, а також зниження витрат [1].

По-третє, у кризових умовах традиційні ринки часто звужуються, але бізнес-аналіз допомагає виявляти перспективні альтернативи. Наприклад, під час пандемії компанії, що перейшли на онлайн-продажі, не лише зберегли, а й розширили свою ринкову частку. Аналіз попиту, конкуренції та трендів дає змогу не лише адаптуватися, а й створювати нові ринкові ніші, забезпечуючи конкурентні переваги

По-четверте, в умовах цифрової економіки, інноваційний розвиток, заснований на ШІ та Big Data, стає ключовим імперативом для бізнесструктур. Це не тільки сприяє зростанню конкурентоспроможності та ефективності, але й відіграє критичну роль у стимулюванні відповідального споживання та досягненні цілей сталого розвитку [4]. Тож за допомогою Big Data та AI можна передбачити зміни попиту в реальному часі й оперативно коригувати бізнес-модель.

Отже, узагальнюючи вище сказане, можна стверджувати, що бізнес-аналіз відіграє ключову роль у забезпеченні гнучкості та стійкості підприємств в умовах соціально-економічного середовища. Бізне-аналіз дозволяє аналізувати ринкові тенденції та внутрішні процеси за допомогою методів SWOT, PESTLE-аналізу чи Lean Six Sigma.

Сьогодні інтеграція ШІ та Big Data виводить бізнес-аналіз на новий рівень, дозволяючи прогнозувати зміни та приймати обґрунтовані рішення в реальному часі. Тож бізнес-аналіз є необхідною умовою для адаптації, конкурентоспроможності та довгострокового успіху сучасних підприємств в умовах постійних змін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сливчук А. Л., Другов О. О. Методологічні підходи до оптимізації бізнес-процесів виробничого підприємства на основі впровадження стратегій Lean та Six Sigma. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 68. DOI : https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-27

2. Що таке бізнес-аналітика і чим вона корисна для компанії. URL : https://goit.global/ua/articles/shcho-take-biznes-analityka-i-chym-vona-korysna-dlia-kompanii/

3. Як бізнес-аналіз впливає на оптимізацію операційних процесів. URL : https://freshtech.global/ua/blog/how-business-analysis-impacts-operational-process-optimization

4. Яковенко Я. Ю., Білик М. Ю., Олійник Є. В. Штучний інтелект, Big Data і відповідальне споживання як імператив інноваційного розвитку бізнес-структур в умовах формування цифрової економіки. *Економіка та суспільство.* 2024. Вип. 60. DOI : https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-151

Карина Дідківська,
здобувачка першого (бакалаврського) рівень вищої освіти
***Науковий керівник**:*
Надія Параниця,
канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економічної політики, маркетингу та бізнес-аналітики, Державний податковий університет, м. Ірпінь (Україна)

МОДЕЛЮВАННЯ СЦЕНАРІЇВ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Сучасна економіка України стикається з численними викликами, що знижують її ефективність та конкурентоспроможність. Основною проблемою стає необхідність формування стратегій розвитку підприємств в умовах постійної невизначеності середовища. Вітчизняні підприємства повинні не тільки адаптуватися до змін, а й випереджати їх, що потребує глибокого аналізу сценаріїв розвитку.

Невизначеність у стратегічному плануванні означає ситуацію, коли рішення приймаються без достатньої інформації про зовнішнє середовище, що значно ускладнює прогнозування подій і підвищує ймовірність стратегічних ризиків.

Вирізняють чотири основні типи невизначеності, кожен з яких потребує різного підходу до формування стратегії розвитку підприємства. У разі досить точно прогнозованого майбутнього достатньо однієї стратегії на основі стандартного аналізу ринку та конкурентного середовища. За умов альтернативних варіантів майбутнього необхідно розробляти декілька сценаріїв із урахуванням ймовірних дій конкурентів і регуляторних змін. Третій тип – це діапазон можливих варіантів, який потребує гнучкого методологічного підходу та обмеженої кількості продуманих сценаріїв. Найскладніший, четвертий тип невизначеності, не дозволяє передбачити ані сценарії, ані межі майбутнього розвитку, і хоч трапляється рідко, проте вимагає особливої обережності [1].

У ситуаціях невизначеності компанії можуть обирати одну з трьох стратегічних позицій: формуючу, адаптивну або таку, що зберігає право на участь у ринку. Формуюча стратегія передбачає активний вплив на структуру галузі та створення нових можливостей, тоді як адаптивна зосереджена на реакції на вже наявні зміни без спроби трансформувати середовище. Стратегія збереження права на участь є гібридом, що передбачає поступові інвестиції та очікування зниження рівня невизначеності.

Вибір стратегії залежить від типу невизначеності: при передбачуваному майбутньому доречні адаптивні дії, при альтернативних сценаріях – сценарне планування. Формуюча стратегія може використовуватись навіть у найбільш непередбачуваних

умовах, якщо підприємство прагне задати вектор для всієї галузі. В основі стратегічного вибору завжди лежить оцінка потенціалу ринку, унікальних можливостей підприємства та його конкурентних переваг [1].

Сталий розвиток підприємства розглядається дослідниками як процес, який забезпечує стабільне зростання економічних показників, враховуючи вплив соціальних, екологічних, технологічних та виробничих чинників. Більшість науковців фокусуються переважно на фінансових аспектах, нехтуючи довгостроковим баченням і потребами майбутніх поколінь, що є важливою частиною концепції сталого розвитку. Такий підхід має охоплювати адаптацію до ризиків і врахування зовнішнього середовища [2].

Цінним є вивчення досвіду країн Європейського Союзу, де малі та середні підприємства відіграють ключову роль у сталому економічному розвитку. Ці підприємства сприяють впровадженню інновацій, підвищенню ресурсної ефективності та соціальній згуртованості в регіонах. ЄС активно підтримує МСП через спеціальну стратегію, яка допомагає їм адаптуватися до цифровізації [2].

У стратегічному плануванні важливим аспектом є аналіз ринкових можливостей і внутрішнього та зовнішнього середовища, особливо в періоди кризи, коли підприємства змушені оперативно переходити до короткострокових цілей. Нестабільність змушує бізнес бути гнучким і швидко адаптуватися, розробляючи кілька варіантів розвитку для оперативного реагування. Існують різні типи криз, зокрема фінансова, операційна, маркетингова, соціальна, інформаційна, кадрова, техніко-технологічна та управлінська, кожна з яких має свої причини та наслідки. Їхнє виникнення обумовлено як зовнішніми обставинами – політичними, економічними або нормативними змінами, так і внутрішніми проблемами, такими як неефективне управління чи відсутність контролю. Успішне стратегічне планування в кризовий період вимагає передбачення ризиків і здатності швидко коригувати напрямки дій підприємства.

У процесі стратегічного планування в умовах невизначеності важливо використовувати різноманітні методи, що дають змогу адекватно реагувати на зміни у зовнішньому середовищі.

Таблиця 1 – Методи аналізу стратегічного планування

Метод	Опис
1	2
Сценарне планування	Передбачає розробку кількох можливих сценаріїв розвитку подій і відповідних стратегій, дозволяючи підприємству бути готовим до різних ситуацій. Хоча цей підхід потребує значних ресурсів і часу, він особливо ефективний у разі високого рівня невизначеності.
SWOT-аналіз	Простий і загальновідомий інструмент, який дозволяє оцінити сильні та слабкі сторони підприємства, а також виявити зовнішні загрози й можливості. Незважаючи на суб'єктивність оцінок і обмеженість у відображенні динамічних змін, SWOT добре підходить для початкового стратегічного аналізу.

Продовження таблиці 1

1	2
PEST-аналіз	У ситуаціях, коли необхідно оцінити вплив політичних, економічних, соціальних і технологічних факторів, доцільно застосовувати PEST-аналіз**.** Він забезпечує системний підхід до аналізу макросередовища, хоча не охоплює внутрішні аспекти підприємства.
Метод п’яти сил Портера	Є ефективним для аналізу конкурентного середовища, дозволяє оцінити загрози з боку нових гравців, конкурентів і постачальників. Його недоліком є зосередженість лише на зовнішніх факторах без врахування внутрішньої специфіки бізнесу.
Збалансована система показників (BSC)	Забезпечує комплексний підхід до оцінювання результативності діяльності підприємства, поєднуючи фінансові та нефінансові критерії. Вона потребує значних ресурсів для впровадження, але дає змогу забезпечити стратегічний контроль і моніторинг цілей.

Джерело: складено автором на основі [3].

Моделювання сценаріїв розвитку економіки в умовах невизначеності є ключовим інструментом для підвищення адаптивності підприємств та їх ефективного функціонування в мінливому середовищі. Сталий розвиток є важливим аспектом, що вимагає врахування не лише фінансових, а й соціальних та екологічних факторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ревуцька А. О., Смолій Л. В. Особливості формування стратегії розвитку підприємств в умовах невизначеност. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2018. № 2. С. 129–134. URL : https://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/13_2018/13_2018.pdf#page=130

2. Мануйлов О. В. Формування стратегії сталого розвитку підприємств в умовах невизначеності. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. Т. 9, № 2. С. 60–64. URL : https://doi.org/10.36887/2415-8453-2024-2-10

3. Балабан К. Р., Бей Г. В. Методи розробки стратегії розвитку підприємства в умовах економічної невизначеності. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса.* 2024. Т. 106–109, т. 2, № 16. URL : https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/16848

Ганна Калач,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри управління
та бізнес-адміністрування,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна);
Ольга Чумаченко,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри національної
економіки і фінансів,
Університет КРОК,
м. Київ (Україна)

УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СИНЕРГЕТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

У сучасних умовах глобалізації та цифрової трансформації економіки управління витратами на підприємстві набуває особливої актуальності. Ринкова невизначеність, динамічні зміни попиту, посилення конкуренції та необхідність постійних інновацій вимагають від підприємств не тільки раціоналізації витрат, але й пошуку нових підходів до їх оптимізації. Одним із перспективних напрямів є застосування синергетичного підходу, що базується на принципах взаємодії та самоорганізації елементів економічної системи [1]. Синергетика дозволяє розглядати витрати як результат взаємопов'язаних процесів розвитку як на рівні підприємства, так і в межах економіки загалом.

Синергетика в економічних дослідженнях вивчає нелінійні процеси розвитку складних систем, що здатні до самоорганізації в умовах змінного зовнішнього середовища [2]. Підприємство, як відкрита система, постійно взаємодіє із зовнішнім середовищем, і його витрати є відображенням цієї взаємодії.

Традиційні методи управління витратами передбачають ізольоване управління окремими статтями витрат, тоді як синергетичний підхід акцентує увагу на взаємозв'язках між процесами, де зміни в одному підрозділі можуть спричинити суттєві зміни витрат в іншому.

Ефективне управління витратами вимагає аналізу всього комплексу взаємодій у системі підприємства, що дозволяє виявляти і використовувати ефекти синергії для досягнення оптимального рівня витрат [3].

Для кращого розуміння різниці між традиційними методами та синергетичним підходом до управління витратами, наведено порівняльну таблицю, яка демонструє ключові характеристики цих підходів.

Таблиця 1 – Порівняльна таблиця традиційних і синергетичних методів управління витратами

Критерій	Традиційні методи управління витратами	Синергетичний підхід до управління витратами
Фокус управління	Окремі статті витрат	Взаємозв'язки між процесами та підрозділами
Принцип оптимізації	Локальне скорочення витрат	Комплексна оптимізація за рахунок взаємодії
Організаційна структура	Ієрархічна, жорстко структурована	Гнучка, самоорганізуюча, мережевого типу
Ефект змін	Локальний, у межах конкретної статті	Множинний, поширюється на декілька сфер одночасно
Мета	Мінімізація витрат окремих елементів	Стабілізація й розвиток системи за рахунок ефекту синергії

Джерело: складено авторами.

Впровадження синергетичних механізмів у процес управління витратами передбачає:

- Інтеграцію бізнес-процесів через впровадження процесно-орієнтованих структур.
- Створення міжфункціональних команд, що підсилює обмін знаннями та досвідом.
- Використання цифрових технологій для уніфікації інформаційних потоків (ERP, CRM, BI-системи).
- Функціонально-вартісний аналіз (ФВА) для оцінки доцільності витрат і пошуку можливостей економії.

Практичні приклади, зокрема досвід компаній Toyota і Siemens, свідчать, що ефективна інтеграція процесів дозволяє скоротити витрати до 30 % без втрати якості продукції чи послуг [1].

Реалізація синергетичних підходів до управління витратами передбачає зміну управлінської парадигми: від вертикальної ієрархії до мережевих структур із розширенням горизонтальних зв'язків. Важливими інструментами тут виступають:

- Системи контролю бізнес-процесів, які дозволяють відстежувати витрати на кожному етапі створення цінності;
- Аналіз точки беззбитковості для виявлення мінімальних обсягів виробництва за умов синергетичних ефектів;
- Інноваційні моделі бюджетування (наприклад, бюджетування, орієнтоване на результат), що враховують взаємозалежності між функціональними підрозділами.

У практиці сучасних підприємств особливо ефективними є інтегровані підходи до витрат через об'єднання відділів досліджень і розробок, маркетингу та виробництва для спільного проектування нових продуктів із мінімізацією витрат ще на стадії розробки.

Важливо забезпечити також розвиток компетенцій персоналу в галузі системного мислення, оскільки синергетичне управління потребує комплексного бачення процесів і їхніх взаємозв’язків [4].

Попри очевидні переваги, запровадження синергетичних моделей управління витратами супроводжується певними викликами. Серед основних викликів – необхідність зміни корпоративної культури, подолання традиційної ієрархії, складність інтеграції інформаційних систем і навчання персоналу новим методам роботи.

Проте подальший розвиток цифрових технологій, застосування штучного інтелекту для аналізу витратних потоків і прогнозування дозволяють очікувати розширення можливостей синергетичних підходів у найближчі роки [2].

Управління витратами через призму синергетичних процесів економічного розвитку є ефективним механізмом підвищення стійкості підприємства в умовах ринкової невизначеності. Формування внутрішніх синергетичних взаємозв'язків сприяє не тільки зниженню витрат, а й стимулює розвиток інновацій, забезпечує гнучкість та адаптивність бізнес-моделей. Подальший розвиток синергетичних стратегій управління витратами вимагатиме поєднання організаційних змін, інноваційних технологій та нових підходів до формування корпоративної культури. Подальше дослідження синергетичних механізмів в економіці сприятиме формуванню нових ефективних моделей розвитку бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кулініч Т. В., Авраменко Н. Л., Карпенко Є. В. Системно-синергетичний підхід до управління витратами. *Інвестиції: практика та досвід*, 2022. № 1. С. 20–26. URL : http://www.investplan.com.ua/pdf/1_2022/5.pdf

2. Радіонова Н. Й. Організаційні аспекти формування механізму управління витратами на виробничому підприємстві. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія: Економічні науки*. 2018. № 1 (86). С. 101–106. URL : https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/9520

3. Свистун Л. А., Левкова Р. М. Удосконалення системи управління витратами підприємства в умовах нестабільної економіки. *Економіка і регіон*. 2017. № 4 (65). С. 57–62. URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe

4. Задорожний З.-М., Панасюк В., Омецінська І. Інноваційні підходи до структурування витрат з метою ефективного управління бізнесом. *Вісник Економіки*. 2021. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vtneu_2024_4_13

Софія Коваль,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Яна Остапенко,
канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економічної політики, маркетингу та бізнес-аналітики, Державний податковий університет, м. Ірпінь (Україна)

ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТООБІГ

Організація документообігу полягає у впорядкованому та ефективному русі документів в установі — від моменту їх створення або надходження до завершення виконання чи відправлення. У сучасних умовах ефективний документообіг є критично важливим для успішного функціонування установи, оскільки забезпечує оперативний, точний і безпечний обмін інформацією як всередині організації, так і з зовнішніми партнерами.

З огляду на зростання обсягів інформації, необхідність її збереження та захисту, особливо в умовах воєнного стану та кіберзагроз, здатність установи адаптувати документообіг до сучасних викликів визначає її конкурентоспроможність. Саме тому автоматизація діловодних процесів стала очевидною потребою як для українських, так і для міжнародних компаній.

Сьогодні дедалі більше установ впроваджують системи електронного документообігу (СЕД), що забезпечують низку переваг: оперативність обміну та обробки документів, скорочення витрат на папір і друк, зручний доступ до даних, контроль за їх переміщенням, а також надійне зберігання й архівування, що полегшує подальше використання й пошук потрібної інформації [1, с. 195].

Ухвалення Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» [2] у 2003 році стало свідченням того, що держава усвідомила важливість переходу на сучасні форми ведення документації та потребу у правовому регулюванні цього процесу. Закон запровадив базові поняття, зокрема «електронний документ» і «електронний документообіг», а також визначив ключові організаційно-правові засади їх використання.

Згідно з цим законом, електронний документообіг – це сукупність дій, пов’язаних зі створенням, обробкою, передаванням, одержанням, зберіганням, використанням і знищенням електронних документів. Усі ці процеси мають здійснюватися з дотриманням вимог цілісності інформації та, за потреби, з підтвердженням факту отримання документа [2].

Електронний документообіг постійно еволюціонує завдяки розробці та впровадженню новітніх технологій, що безперервно вдосконалюють його процеси. У міжнародній практиці термін «інновація» розглядається як результат інноваційної діяльності у вигляді нового або вдосконаленого продукту, технології чи підходу, які впроваджуються в практику або на ринок.

Сучасні інновації – зокрема штучний інтелект, хмарні сервіси, блокчейн та мобільні технології – кардинально змінюють підходи до обробки документів. Вони не лише оптимізують взаємодію з інформацією, а й сприяють підвищенню ефективності роботи організацій, скороченню витрат та посиленню безпеки даних.

Електронний документообіг формує єдину систему, що охоплює як внутрішню, так і зовнішню, вхідну та вихідну документацію. Такий підхід сприяє цілісності інформаційних потоків та мінімізує ризики втрати документів, забезпечуючи надійність обміну даними [3, с. 25].

Крім того, значною перевагою є можливість роботи з документами в єдиному цифровому середовищі, що дозволяє уникнути плутанини та дублювання. Це підвищує ефективність управління, полегшує координацію між працівниками та забезпечує контроль за виконанням документів на всіх етапах їхнього життєвого циклу.

Однією з ключових юридичних складових електронного документа є електронний підпис, що становить важливу перевагу електронного документообігу. Закон України «Про електронні довірчі послуги»[4] визначає електронний підпис як електронні дані, які додаються до іншої інформації або логічно з нею пов’язані та використовуються підписувачем як аналог власноручного підпису. Такий підпис дозволяє забезпечити цілісність документа та однозначно ідентифікувати особу, яка його підписала.

Сьогодні електронний підпис є дієвим інструментом у підприємницькій діяльності. Він спрощує участь у онлайн-торгах, проведення електронних закупівель, подання звітності в цифровому форматі. Це значно підвищує ефективність роботи підприємств, сприяє економії часу та ресурсів, а також забезпечує швидкість і зручність обміну документами [3, с. 26].

Для юридичних осіб передбачене також використання електронної печатки – аналога електронного підпису з посиленими засобами захисту, що ґрунтуються на сертифікованих криптографічних ключах, забезпечуючи ще вищий рівень безпеки при обміні документами.

В Україні ринок інформаційних послуг пропонує широкий асортимент програмних рішень для організації електронного документообігу. Серед них є як платні, так і безкоштовні сервіси, програми та платформи. Найбільш популярними серед користувачів є такі продукти, як M.E.Doc, DocFlow, Вчасно, FREDO Звіт, FlyDoc, Сота та платформа Птах. До менш відомих, але функціональних рішень належать BAS Документообіг КОРП, FREDO ДокМен, E-zayava, Paperless, Document.Online тощо.

Ці системи створені для ефективного управління документами в цифровому середовищі. Вони забезпечують безпечний доступ до створення, редагування, підписання, надсилання та зберігання документів онлайн, що дозволяє оптимізувати внутрішні процеси організацій і підвищити продуктивність праці.

Шляхи вдосконалення електронного документообігу охоплюють кілька ключових напрямів. По-перше, необхідно удосконалити систему резервного копіювання, передбачивши можливість зберігання копій як у межах системи, так і поза нею. Важливо також розробити механізм архівації документів з подальшим їхнім вивантаженням для зменшення навантаження на систему. По-друге, доцільно посилити контроль доступу до документів шляхом запровадження багаторівневої ідентифікації, чіткого розмежування прав доступу та впровадження захищеного кваліфікованого електронного підпису для гарантування юридичної сили й конфіденційності даних [3, с. 27].

Крім того, потребує оновлення державна політика щодо електронного документообігу. Попри наявність законодавчої бази, існують суперечності, що перешкоджають ефективному впровадженню систем електронного документообігу в бізнесі. Для вирішення цих проблем слід чітко визначити правові засади функціонування СЕД, усунути прогалини у законодавстві та створити сприятливі умови для цифрової трансформації підприємств.

Загалом, впровадження електронного документообігу в умовах воєнного стану сприяє оперативній обробці документів та підвищенню ефективності управління. Для успішної реалізації цього процесу необхідно скласти адаптаційний план, визначити нормативний порядок ведення СЕД, укласти угоди з постачальниками електронних підписів і дотримуватися стандартів щодо оформлення звітної та первинної документації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Трофімук-Кирилова Т. Електронний документообіг: інновації та перспективні напрями розвитку. URL : https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/25216/1/Трофімук-Кирилова%20T.pdf

2. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 № 851-IV : станом на 1 січ. 2024 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text

3. Білобжицька Т., Франчук Т. Електронний документообіг в умовах війни: сучасний стан та перспективи розвитку. URL : https://www.researchgate.net/profile/Mykola-Boichenko/publication/371476826_VIDNOVLENNA_ROZVITOK_TA_REFORMUVANNA_LOGISTIKI_MIZNARODNIH_PEREVEZEN/links/6485b8fab3dfd73b777bc550/VIDNOVLENNA-ROZVITOK-TA-REFORMUVANNA-LOGISTIKI-MIZNARODNIH-PEREVEZEN.pdf#page=25

4. Про електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII : станом на 18 груд. 2024 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text

5. Остапенко Я. Інформаційні технології в управлінні митно-безпековою діяльністю. *Актуальні питання оподаткування в країнах ЄС: досвід для України* : збірник тез науково-практичного круглого столу. Ірпінь : Державний податковий університет, 2024. С. 128–132.

6. Svitlana Matchuk, Valentyna Havrylenko, Iryna Lukanovska, Tetiana Kharkhalis, Yana Ostapenko. The evolution of accounting and auditing in the era of digital technologies: the role of cloud services and process automation. *Salud, Ciencia y Tecnología – Serie de Conferencias*. 2024 ; 3:.1134. URL : https://conferencias.ageditor.ar/index.php/sctconf/article/view/1159

7. Мискін Ю. І., Остапенко Я. О. Інформаційні системи та технології в бухгалтерському та управлінському обліку. Information systems and technologies for managing socio-economic processes in sectors of the economy : Collective monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2023. С. 82–101.

8. Остапенко Я. Інформаційні системи бухгалтерського обліку. *Обліково-аналітичні й статистичні методи та моделі в оподаткуванні, бізнесі, економіці* : збірник тез за матеріалами XVIII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. Ірпінь : Державний податковий університет, 2023. С. 73–76.

9. Остапенко Я. О. Системи електронного документообігу. *II Міжнародний податковий конгрес* : збірник матеріалів. Ірпінь : Університет ДФС України, 2021. С. 719–725.

Олег Ковальчук,
канд. екон. наук,
доцент кафедри маркетингу,
Луцький національний технічний університет,
м. Луцьк (Україна)

АНАЛІТИЧНА СКЛАДОВА СУЧАСНОГО МАРКЕТИНГОВОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ

У сучасній ринковій економіці ціна перестає бути суто економічною категорією та дедалі частіше розглядається як потужний інструмент маркетингової політики підприємства. В умовах глобальної конкуренції, цифровізації бізнесу та зростаючої ролі даних у прийнятті управлінських рішень формування ефективної цінової політики потребує аналітичного підходу, заснованого на комплексному аналізі зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства. Аналітична складова сучасного ціноутворення забезпечує стратегічну обґрунтованість і адаптивність цінової політики, що є передумовою її ефективного функціонування.

Цінова політика підприємства визначається як сукупність стратегічних і тактичних рішень щодо встановлення, адаптації та управління цінами з метою досягнення маркетингових та фінансових цілей організації. На відміну від традиційного ціноутворення, яке орієнтувалося переважно на витратний або конкурентний підходи, сучасна цінова політика інтегрує в себе широку аналітичну базу, що дозволяє формувати ціни, враховуючи потреби споживачів, позиціонування бренду, динаміку ринку, макроекономічні чинники та цінову чутливість цільової аудиторії. Аналітика виступає не як допоміжний інструмент, а як методологічне ядро процесу ціноутворення, що забезпечує стратегічну цілісність і адаптивність політики цін.

Розгляд аналітичної складової ціноутворення доцільно здійснювати за кількома рівнями аналізу:

1. Макроаналітичний рівень. На цьому рівні здійснюється аналіз макроекономічних та інституційних чинників, що впливають на загальну цінову політику підприємства. Зокрема, розглядаються: рівень інфляції, валютні коливання, податкове та регуляторне середовище; загальні економічні тренди. Ці фактори визначають допустимі межі цінової політики, впливають на купівельну спроможність і створюють загальний економічний фон для прийняття рішень.

2. Мезоаналітичний рівень. Цей рівень передбачає аналіз конкурентного середовища галузі, включаючи: структуру ринку, цінові стратегії основних гравців, рівень конкуренції, бар'єри входу/виходу, типові практики ціноутворення. Аналітична обробка цих даних дозволяє підприємству сформувати власну позицію на ринку, визначити цінову нішу або адаптуватися до існуючих ринкових механізмів.

3. Мікроаналітичний рівень. На мікрорівні аналізується внутрішнє середовище підприємства та поведінка споживача. Основними об'єктами дослідження є: цінова чутливість клієнтів, сприйняття цінності продукту, еластичність попиту, поведінкові та соціально-психологічні аспекти купівельної поведінки, структура витрат і маржинальність продуктів. Цей рівень аналізу дозволяє гнучко налаштовувати ціни для окремих сегментів, підвищуючи рентабельність та ефективність маркетингової діяльності.

Важливу роль відіграють інструменти аналітичного супроводу цінової політики. Формування цінової політики неможливе без системної роботи з даними. До ключових аналітичних інструментів сучасного ціноутворення належать CRM-системи, BI-платформи (Power BI, Tableau тощо), ERP-системи та інструменти прогнозної аналітики.

Аналітика також охоплює моніторинг реакції ринку на цінові зміни, що дозволяє оперативно вносити коригування до цінової стратегії.

Цінова політика — це не статичне рішення, а динамічний процес, що потребує постійного оновлення даних, тестування гіпотез і сценарного моделювання. Загалом аналітичне управління ціновою політикою передбачає:

– регулярну оцінку ефективності встановлених цін;

– виявлення відхилень у продажах, маржі, попиті;

– оцінку ризиків при зміні ринкових умов;

– адаптацію до сезонності та змін споживчого попиту;

– інтеграцію з іншими елементами маркетингової стратегії (позиціонування, комунікація, канали збуту).

Цей підхід дозволяє підтримувати конкурентоспроможність компанії в умовах високої динаміки зовнішнього середовища.

Таким чином, аналітична складова сучасного маркетингового ціноутворення є основою стратегічного управління ціновою політикою підприємства. Вона забезпечує глибоке розуміння ринкових умов, споживчих очікувань, конкурентної ситуації та фінансових можливостей організації. У складному багаторівневому економічному середовищі ефективна цінова політика можлива лише за умови інтеграції аналітики в усі етапи її формування та реалізації. Перехід від інтуїтивного до аналітичного управління цінами є необхідною умовою сталого розвитку, адаптивності та прибутковості підприємств у XXI столітті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Heintzeler C., Kullmann M., Lauer K., Totzauer M. Pricing and promotions: The analytics opportunity. *McKinsey & Company*, 2021. URL : https://www.mckinsey.com/capabilities/growth-marketing-and-sales/our-insights/pricing-and-promotions-the-analytics-opportunity

2. Dugdale D. Strategic Pricing and Management Accounting. London : Taylor & Francis, 2022. 178 с.

3. Biggs M., Sun W., Ettl M. Model Distillation for Revenue Optimization: Interpretable Personalized Pricing. 2020. arXiv.org. URL : https://arxiv.org/abs/2007.01903

4. М'якких І. М., Шкода М. С., Пересипко О. М. Удосконалення управління стратегією ціноутворення підприємства. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія: Економічні науки*. 2019. № 4.

Svitlana Kravchenko,
Sc.D., professor, Leading Researcher,
National Scientific Centre
"Institute of Agrarian Economics"
National Academy of Agrarian
Sciences of Ukraine,
Kyiv (Ukraine)

DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL COOPERATION IN THE CONDITIONS OF WAR AND POST-WAR RECONSTRUCTION OF THE AGRARIAN ECONOMY

Cooperatives should act as a powerful sector of the rural economy, which is based on the ideology of the struggle of small and medium-sized businesses with agroholdings. This requires appropriate decisions to defend the interests of farmers and small businesses, ensuring economic equality of small and large businesses. There is no reliable data that the unification of personal peasant farms into a cooperative leads to an increase in the profits of individual producers due to scale and improvement of market positions. Therefore, cooperatives are often created only when funds are allocated for this from relevant programs or grants and cease to exist when the allocated funds have run out. At the same time, they do not make a decision to liquidate, but remain on the register.

The development of agricultural cooperation has a minimal impact on the functioning of the agricultural sector of the economy. The number of agricultural cooperatives is changing. As of 01.01.2025, agricultural cooperatives in Ukraine accounted for 7.5 percent of the total number of cooperatives. For ten years, the share of agricultural cooperatives in the total number remained almost unchanged within 6–7 percent. However, the number of production cooperatives decreased by 20.2 percent (in 2024 compared to 2014), and service cooperatives increased (non-profit cooperatives by 17.5 percent). The services of agricultural cooperatives as business entities do not exceed one percent. It has been established that the number of members of agricultural service cooperatives is about 28 thousand people, which is 0.25% of the country's peasants. Of the operating agricultural service cooperatives, the following cooperatives are most widespread: dairy – 87 (18.87 %); land cultivation and harvesting – 83 (18.00 %); fruit and berry – 66 (14.31 %); beekeeping – 42 (9.11 %); meat – 33 (7.15 %); vegetable – 29 (6.29 %); grain – 26 (5.64 %). On average, there are 1.3 people per cooperative, and the number of cooperative members is 23 people, and in dairy cooperatives – 38 people. The most active were agricultural cooperatives of Vinnytsia, Cherkasy and Lviv regions. It was found that the number of cooperative members, as well as the number of employees in them, have insignificant changes within the limits of 23–29 thousand people and 1200–1600 people, respectively [1, p. 60–70].

The slow pace of development of cooperative structures can be explained by the complexity of the process of creating cooperative organizations, since the state and government cannot take direct part in it. For the successful functioning and further development of agricultural cooperation, it is necessary to develop and adopt regional and central programs for the development of agricultural cooperation (for 10–15 years), and to intensify the work of local authorities in developing such programs. In the future, the most common models of agricultural cooperatives will be: specialized cooperatives for performing full functions (procurement, processing, marketing, supply, provision of services); a cooperative at rural communities for receiving services related to conducting economic activities by individual peasant farms; multifunctional cooperatives, which will be created at the level of united territorial communities, or at the district level in the form of agricultural trading houses, which can unite all commodity producers and engage in the sale of products and logistical support and provide information consultations to their members (clients - owners) [2, p. 69–79].

In the context of military operations and post-war reconstruction of the agrarian economy of Ukraine, it is necessary to: actively involve the processes of providing the needs of the population of front-line territories with humanitarian aid (food products) produced by agricultural cooperatives; organize mobile food points for the population in the territories affected by military operations; provide agricultural producers with the necessary materials, equipment, products restored by procurement cooperatives for the period of military operations; points for strengthening social assistance through a network of social stores of consumer cooperation; activate the development of construction and housing service cooperation; housing cooperatives have been operating for more than 60 years in the world; in Ukraine, this direction is developing, but requires proper state support, establishing cooperation with international organizations; the development of youth cooperative housing construction deserves attention; develop economic relations in the agricultural sector, which is associated with the knowledge base on joining the European Economic Union, taking into account the trends of the development of the "green economy"; Ukrainian cooperatives can ensure the production and sale of environmentally friendly organic products on the European market; involve people aged 60–70 to work in cooperatives, along with solving the social problem - lack of communication and the need for socially useful work, taking into account the demographic situation in Ukraine caused by the military actions of the Russian Federation; develop cooperatives to eliminate energy dependence and the country's security by implementing simple alternative energy and conducting educational activities on the possibilities of operating energy cooperatives.

REFERENCES

1. Shpykuliak O., Malik M., Kravchenko S., Zaburanna L. Organizational and Economic Support for the Development of Business Entities in Agriculture in a State of War. *Ekonomika APK*. 2024. № 31 (2). P. 60–70. (Scopus). DOI : https://doi.org/10.32317/2221-1055.202402060 ; URL : https://eapk.com.ua/web/uploads/pdf/%E2%80%9CEkonomika%20APK%E2%80%9D,%20Vol.%2031,%20No.%202,%202024_-60-70.pdf

2. Malik M., Kravchenko S., Shpykuliak O., Lupenko A., Sакovska O. State and prospects of development of agricultural cooperatives in the context of European integration processes. *Ekonomika APK*. 2024. № 31 (6). P. 69–79. (Scopus). DOI : https://doi.org/10.32317/ekon.apk/6.2024.69 ; URL : https://eapk.com.ua/web/uploads/ pdf/ “EkonomikaAPK”,Vol.31(No.6),2024-69-79.pdf

Тетяна Кучмійова,
канд. екон. наук,
доцент кафедри економічної кібернетики,
комп'ютерних наук та інформаційних технологій;
Оксана Успаська,
здобувач вищої освіти,
спеціальність 073 Менеджмент,
Миколаївський національний аграрний університет,
м. Миколаїв (Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МЕНЕДЖМЕНТУ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується стрімким переходом до цифрової економіки, що зумовлює фундаментальні зміни в усіх сферах суспільного життя, зокрема й у менеджменті. Цифрова трансформація бізнес-процесів, впровадження інноваційних технологій та автоматизація управлінських рішень створюють нові виклики для керівників різних рівнів, вимагаючи від них гнучкості, адаптивності та стратегічного мислення. Розуміння особливостей та перспектив розвитку менеджменту в умовах цифрової економіки стає необхідною умовою для забезпечення конкурентоспроможності організацій та ефективного використання потенціалу цифрових технологій [2].

Розвиток цифрових технологій призвів до появи нових інструментів управління, що дозволяють підвищити ефективність бізнес-процесів та покращити якість прийняття рішень. До таких інструментів відносяться системи управління взаємовідносинами з клієнтами (CRM), системи планування ресурсів підприємства (ERP), системи управління проєктами, інструменти бізнес-аналітики та візуалізації даних, платформи для організації віддаленої роботи та колаборації [4].

Важливе місце серед новітніх інструментів менеджменту займають технології штучного інтелекту та машинного навчання, які дозволяють автоматизувати рутинні завдання, прогнозувати поведінку споживачів, оптимізувати логістичні процеси та підвищувати якість обслуговування клієнтів. Крім того, блокчейн-технології забезпечують прозорість та безпеку транзакцій, що особливо важливо для міжнародного бізнесу та фінансового сектору.

Аналіз сучасних тенденцій дозволяє визначити ключові напрямки розвитку менеджменту в умовах цифрової економіки. Одним з найважливіших напрямків є подальша автоматизація рутинних управлінських процесів за допомогою штучного інтелекту та робототехніки. Це дозволить менеджерам зосередитися на стратегічних завданнях та творчому вирішенні проблем.

Другий важливий напрямок – це розвиток персоналізованого менеджменту, що базується на глибокому розумінні потреб та особливостей кожного співробітника. Цифрові технології дозволяють збирати та аналізувати дані про продуктивність, перевагах та потенціалі працівників, що дає можливість створювати індивідуальні програми розвитку та мотивації.

Третій напрямок пов'язаний з розвитком гнучких методологій управління проєктами (Agile, Scrum, Kanban), які дозволяють адаптувати процеси розробки та впровадження інновацій до постійно змінюваних умов зовнішнього середовища. Ці методології передбачають короткі цикли розробки, постійний зворотний зв'язок та ітеративний підхід до вирішення проблем.

Четвертий напрямок – це розвиток моделей відкритих інновацій та краудсорсингу, що дозволяють залучати до процесу створення нових продуктів та послуг не лише співробітників організації, але й зовнішніх експертів, клієнтів та партнерів. Це сприяє генерації нових ідей та підвищенню якості інновацій [1].

Незважаючи на значні переваги, цифрова трансформація менеджменту супроводжується рядом викликів та проблем. Одна з ключових проблем – це забезпечення кібербезпеки та захисту даних. Цифровізація бізнес-процесів підвищує вразливість організацій до кіберзагроз, що вимагає розробки комплексних стратегій управління ризиками та інвестицій в системи захисту інформації.

Іншою важливою проблемою є забезпечення балансу між технологічними інноваціями та людським фактором. Надмірна автоматизація може призвести до деградації соціальних зв'язків, зниження мотивації та емоційного вигорання співробітників. Тому важливо розвивати емоційний інтелект менеджерів та створювати умови для ефективної взаємодії людей в цифровому середовищі.

Також актуальною залишається проблема цифрової нерівності та різного рівня готовності організацій до цифрової трансформації. Це створює додаткові виклики для менеджерів, які повинні враховувати різний рівень цифрової грамотності співробітників та забезпечувати поступовий перехід до нових моделей управління [3].

Отже, розвиток менеджменту в умовах цифрової економіки характеризується фундаментальними змінами в організаційних структурах, процесах прийняття рішень, комунікації та вимогах до компетенцій керівників. Цифрові технології створюють нові можливості для підвищення ефективності управління, але також супроводжуються рядом викликів та проблем, які потребують нових підходів та стратегій. Організації повинні розвивати цифрову культуру, інвестувати в розвиток цифрових компетенцій співробітників та впроваджувати інноваційні технології управління. Важливо також забезпечувати баланс між технологічними інноваціями та людським фактором, зберігаючи соціальні зв'язки та етичні принципи ведення бізнесу. Ці напрямки дозволять організаціям ефективно використовувати потенціал цифрових технологій та забезпечувати конкурентоспроможність в умовах глобальної конкуренції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Tetyana H., Tetiana N. New Management Strategies for Digital Business Transformation in Ukraine. *Central Ukrainian Scientific Bulletin. Economic Sciences*. 2023. № 9 (42). С. 49–57. URL : https://doi.org/10.32515/2663-1636.2023.9(42).49-57

2. Parkhuts Y. Digital Transformation and its Impact on the Competitiveness of International Companies. *Black Sea Economic Studies*. 2024. № 87. URL : https://doi.org/10.32782/bses.87-12

3. Бут-Гусаім О. Г., Ковтуненко К. В. Цифровий менеджмент: проблеми та перспективи розвитку. *Бізнес Інформ.* 2020. № 6. С. 297–304. URL : http://www.businessinform.net/article/?year=2020&abstract=2020_6_0_297_304

4. Седікова І. О., Седіков Д. В. Нові парадигми менеджменту в умовах цифрової економіки. *Економіка харчової промисловості*. 2022. Том 14, випуск 3. С. 37. URL : https://journals.ontu.edu.ua/index.php/fie/article/download/2360/2555

Юрій Мискін,
д-р екон. наук, професор,
професор кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналізу;
Оксана Мискіна,
канд. екон. наук,
доцент кафедри адміністрування податків,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

КЛЮЧОВІ ПРОБЛЕМИ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЦИФРОВИМИ АКТИВАМИ

Динамічний розвиток цифрових технологій здійснює суттєвий вплив на економічні та управлінські процеси шляхом їх діджиталізації. Більш того, оцифрування можна вважати об'єктивною даністю, яку обов'язково необхідно враховувати у підприємницькій діяльності сьогодення. Останнім часом до термінологічного апарату бізнесу ввійшли такі терміни як «цифровий актив», «віртуальний актив», «криптоактив», «цифрова валюта» та «віртуальна валюта». Усі вони на сьогоднішній день ще не є усталеними чітко сформульованими поняттями і потребуюсь значної уваги вчених та практиків у контексті обґрунтування різних аспектів їх застосування в діяльності суб'єктів господарювання. Одним із таких аспектів є обліково-аналітичне забезпечення управління цифровими активами.

Сутність цифрових активів досліджувати у наукових працях такі вчені як: С.Ю. Гончаренко [1], В.В. Корнєєв [2], А. А. Кудь [3], М. П. Кучерявенко [3], А.С. Овчаренко [4], Є.М. Смичок [3]. Цифрові активи як об'єкт обліково-аналітичного забезпечення управління діяльністю підприємства досліджувалися Р.Ф. Бруханський [7], І. В. Спільник [7], А. С. Стовпова [5], Т.В. Яцик [6] та інші вчені. Їх наукові розробки є науково цінними та практично значимими, проте динамічний розвиток цифрових технологій вимагає постійного переосмислення обліково-аналітичного забезпечення управління цифровими активами. В першу чергу у частині ідентифікації ключових проблем із подальшим пошуком шляхів їх вирішенням.

Серед актуальних проблем обліково-аналітичного забезпечення управління цифровими активами доцільно виокремити наступні:

1. Відсутність єдиного нормативно-правового регулювання, що характеризується недостатньою розробленістю національних і міжнародних стандартів обліку цифрових активів і, як наслідок, відсутністю чітких вимог до відображення криптовалют, токенів та інших цифрових активів у фінансовій звітності.

2. Складність оцінки та визнання цифрових активів. Ця проблема спричинена відсутністю методології щодо розподілу цифрових активів на нематеріальні активи і

фінансові інструменти, а також високою волатильністю криптовалют та токенізованих активів, що ускладнює визначення справедливої вартості.

3. Відсутність єдиних підходів до обліку операцій із цифровими активами, що спричинено відсутністю узгодженості щодо моменту визнання доходу чи витрат від операцій з цифровими активами.

4. Податкові ризики та невизначеність, які обумовлюються відсутністю чітких правил оподаткування операцій із цифровими активами.

5. Відсутність чітких методів розкриття інформації про цифрові активи у фінансовій звітності.

6. Неефективність аудиту цифрових активів через труднощі підтвердження їх наявності та достовірності оцінки.

7. Відсутність адаптованих моделей аналізу цифрових активів та оцінки їх впливу на фінансову стійкість підприємства/

8. Відсутність методики аналізу ліквідності, прибутковості та ризиків цифрових активів.

9. Юридична невизначеність та комплаєнс-ризики, які є наслідком відсутності єдиного підходу до юридичного визнання цифрових активів як об’єкта власності та високими ризиками санкцій та регуляторного тиску внаслідок змін у законодавстві.

10. Відсутність спеціалізованого програмного забезпечення щодо управління цифровими активами в межах обліково-аналітичного забезпечення менеджменту.

11. Низький рівень кваліфікація бухгалтерів та аналітиків у питаннях обліку та аналізу цифрових активів.

Таким чином, ідентифіковані проблеми обліково-аналітичного забезпечення управління цифровими активами здійснюють суттєвий негативний вплив на ефективне використання цифрових активі у господарській діяльності підприємств і потребують негайного вирішення. Саме шляхи вирішення окреслених проблем обліково-аналітичного забезпечення управління цифровими активами є актуальним завданням для подальших наукових досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко С. Ю. Сутність та особливості віртуальних валют. *Правові системи*. 2018. № 1/2. С. 143–148.

2. Корнєєв В. В. Криптовалюти: ера і сфера фінансових інновацій. *Вісник КНУ імені Тараса Шевченка*. 2018. № 1. С. 40–46.

3. Кудь О. О., Кучерявенко М. П., Смичок Є. М. Цифрові активи та їх правове регулювання у світі розвитку технології блокчейн : монографія. Харків : Право, 2019. 216 с.

4. Овчаренко А. С. Правове регулювання віртуальних активів та криптовалют в Україні: сучасний стан та перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 200–202.

5. Стовпова А. С. Криптоактиви як об’єкт бухгалтерського обліку. *Економіка та держава*. 2018. № 8. С. 76–80.

6. Яцик Т. В. Поняття крипто-активів у системі фінансового обліку. *Молодий вчений. Економічні науки*. 2019. № 2 (66). С. 295–298.

7. Brukhanskyi R., Spilnyk I. Cryptographic Objects in the Accounting System. Proceedings of 9th International Conference on Advanced Computer Information Technologies, ACIT’2019. P. 384–387.

Оксана Нужна,
канд. екон. наук, доцент,
завідувач кафедри обліку і аудиту,
Луцький національний технічний університет,
м. Луцьк (Україна)

АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ ЗА ВИТРАТАМИ ВИРОБНИЦТВА НА ПІДПРИЄМСТВАХ В УКРАЇНІ

Згідно «Методики розрахунку валового внутрішнього продукту виробничим методом і за доходами» [3], «Додана вартість за витратами виробництва – це валовий дохід від операційної діяльності, скоригований на субсидії та непрямі податки. Розрахунок показника «додана вартість за витратами виробництва» здійснюється щодо статистичної одиниці «підприємство» [3, с. 5–6].

Теоретичні, методичні та практичні аспекти формування та оцінки доданої вартості розглядають у своїх дослідженнях Коваленко О.В., Новіков В.М., Мірзоєва Т.В., Степасюк М.О., Шурпенкова Р. та інші вчені.

Зокрема, Коваленко О.В. розглядає додану вартість як чинник забезпечення національної продовольчої безпеки [2]. Новіков В.М. здійснює «теоретичний аналіз моделей оцінки доданої вартості бізнесу» [5]. Мірзоєва Т.В. і Степасюк М.О. звертаються до питання доданої вартості з точки зору розкриття її економічної сутності, а також розглядають «основні складові та процес створення доданої вартості» [4]. Шурпенкова Р. вивчає використання математичних методів і моделей в економічному аналізі та вірно зазначає наступне: «Використання різних моделей та методів оцінки вартісного управління, що враховує різні складові та структурні елементи бізнесу, дозволяє виявити зв’язки між аналізованими змінними, встановлювати закономірності, досліджувати вагу та якість впливу змінних на фінансові результати, але з іншого боку є трудомісткою процедурою, це потребує докладання значних зусиль» [6].

Мета нашого дослідження – визначити структуру доданої вартості на підприємствах в Україні з розподілом їх за розмірами, а також зміни у структурі за 2012-2023 роки.

Проаналізуємо дані Державної служби статистики України про додану вартість за втратами виробництва на підприємствах в Україні за період 2012-2023 роки (таблиця 1).

Таблиця 1 – Аналіз доданої вартості за витратами виробництва на підприємствах в Україні у 2012–2023 роках

Рік	Додана вартість за витратами виробництва, тис. грн				
	усього	у тому числі			
		великі підприємства	середні підприємства	малі підприємства	з них мікро-підприємства
2012	1015503516,5	482248452,0	424927211,7	108327852,8	27038939,7
2013	977145041,1	416121058,7	410647518,9	150376463,5	42164233,4
2014	1234090057,4	530792388,5	486547460,1	216750208,8	81059948,4
2015	1329264523,6	585131847,6	537955975,4	206176700,6	62548663,2
2016	1702670475,7	680193209,8	738338245,9	284139020,0	91867400,0
2017	2099504842,8	844774116,7	865520814,3	389209911,8	140131447,3
2018	2310580598,9	895101133,7	956970797,3	458508667,9	164974037,8
2019	2744295787,5	999622421,1	1175647008,6	569026357,8	221692572,8
2020	2883239994,4	935890682,1	1141172487,3	806176825,0	348978221,5
2021	4089060560,0	1502083723,7	1688360388,3	898616448,0	364608617,7
2022	3638467836,0	1014953244,1	1645504970,7	978009621,2	365305726,0
2023	4422899120,6	1316698798,4	1878491983,4	1227708338,8	510467733,5

Джерело: [1].

Як можна спостерігати за даними таблиці 1, додана вартість за витратами виробництва у 2023 році порівняно з базовим 2012 роком значно зросла як загалом для підприємств України, так і окремо для великих, середніх та малих підприємств.

Загальне зростання доданої вартості за витратами виробництва за весь період складає 3407395604,1 тис. грн., з яких 834450346,4 тис. грн (24 %) припадає на великі підприємства, 1453564771,7 тис. грн (43 %) на середні підприємства і 1119380486,0 тис. грн (33 %) на малі підприємства. Тобто, найбільш значний внесок у нарощення доданої вартості за витратами виробництва вносить саме середній бізнес.

Динаміку питомої ваги великих, середніх та малих підприємств в структурі доданої вартості за витратами виробництва на підприємствах в Україні у 2012–2023 роках наведено на рисунку 1.

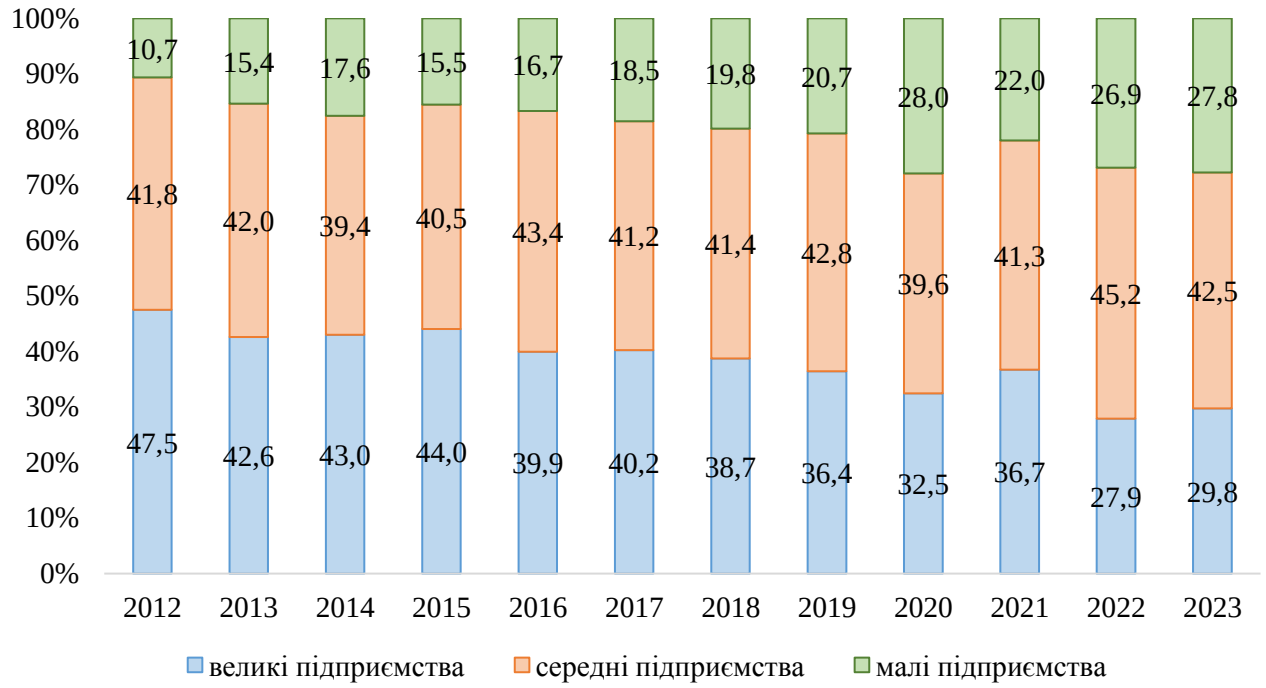

Рисунок 1 – Структура доданої вартості за витратами виробництва на підприємствах в Україні у 2012–2023 роках, %

Джерело: побудовано за даними [1].

Отже, протягом періоду дослідження у структурі доданої вартості за втратами виробництва на підприємствах в Україні відбулись суттєві зміни, які стосуються в першу чергу внеску великих і малих підприємств у загальний показник. Зокрема, питома вага великих підприємств у 2023 році порівняно з 2012 роком знизилась від 47,5 до 29,8 %, тобто на 17,7 п.с. В той же час питома вага малих підприємств у 2023 році порівняно з 2012 роком зросла від 10,7 до 27,8 %, тобто на 17,1 п.с. Відносно стабільною протягом періоду дослідження є питома вага середніх підприємств, яка коливається в діапазоні від 39,4 % у 2014 році до 45,2 % у 2022 році.

Таким чином, саме середній та малий бізнес показує в динаміці кращі показники зростання доданої вартості за витратами виробництва на підприємствах в Україні, що пов’язано із більшою гнучкістю та адаптивністю до нових умов господарювання в ситуації нестабільності та невизначеності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Додана вартість за витратами виробництва підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства (2012–2023) / Державна служба статистики України. URL : https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/fin/pdsg/dvvvsg_ved_15-20.xlsx

2. Коваленко О. В. Додана вартість у контексті національної продовольчої безпеки. *Економіка та держава*. 2015. № 4. С. 98–102.

3. Методика розрахунку валового внутрішнього продукту виробничим методом і за доходами. Київ : Державний комітет статистики України, 2004. 43 с.

4. Мірзоєва Т. В., Степасюк М. О. До питання доданої вартості. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 58. URL : https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3289/3213

5. Новіков В. М. Теоретичний аналіз моделей оцінки доданої вартості бізнесу. *Вісник СумДу. Сер.: Економіка*. 2022. № 3. С. 91–96. URL : https://visnyk.fem.sumdu.edu.ua/issues/3_2022/10.pdf

6. Шурпенкова Р. Використання математичних методів і моделей в економічному аналізі. *Математичні методи, моделі та інформаційні технології у науці, освіті, економіці, виробництві* : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф., м. Маріуполь, 28 квіт. 2021 р. Маріуполь, 2021. С. 119–122.

Наталія Олійник,
канд. техн. наук, доцент,
доцент кафедри економіки,
підприємництва та економічної безпеки;
Олександра Дорогань, Дмитро Данюк,
здобувачі вищої освіти,
Херсонський національний
технічний університет,
м. Херсон – м. Хмельницький (Україна);
Technical University of Applied
Sciences Augsburg,
Augsburg (Germany)

ПОБУДОВА МОДЕЛІ УЗАГАЛЬНЮВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ МЕТОДУ ТАКСОНОМІЇ

Сучасні українські підприємства стикаються з низкою складних викликів, що значно ускладнюють забезпечення їх економічної безпеки. Ці виклики можна умовно поділити на внутрішні та зовнішні, і вони виникають не лише через воєнний конфлікт, а й через глобальні економічні тенденції, зміни в політичній ситуації, а також розвиток новітніх технологій [1, с. 45].

Економічна безпека бізнесу – це складне поняття, що охоплює численні аспекти діяльності підприємства, і саме через різноманіття факторів впливу необхідний комплексний і системний підхід до забезпечення економічної безпеки підприємства.

Методичні засади оцінки економічної безпеки включають використання сукупності показників, прийомів та методів, які дозволяють комплексно аналізувати стан суб'єкта господарювання. Для оцінки економічної безпеки використовуються як кількісні, так і якісні методи [2, с. 210].

Показників, які впивають на рівень економічної безпеки підприємства, існує чимало, проте найбільш влучними, на нашу думку є ті, що зображені на рис. 1.

Рисунок 1 – Основні показники економічної безпеки бізнесу

Джерело: розроблено авторами.

Проте для того, аби наглядно оцінити загальний стан економічної безпеки підприємства, доцільно використати таксономічний підхід формування інтегрального показника, за допомогою якого аналіз дозволяє згорнути багатовимірний статистичний матеріал та отримати єдину кількісну характеристику або узагальнюючу оцінку.

Алгоритм формування таксономічного показника наведено на рис. 2.

Наступним етапом у даному аналізі є стандартизація значень елементів матриці спостережень:

$$Z_{ji} = \frac{X_{ji}}{X_c},$$

де X_{ji} – значення j-го показника за і-ий період;

X_c – середнє значення за кожним показником.

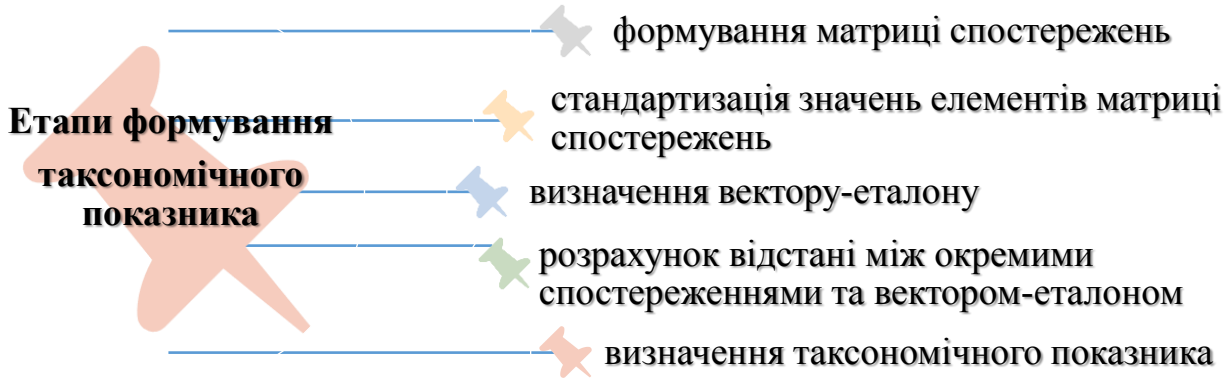

Рисунок 2 – Алгоритм формування таксономічного показника

Джерело: побудовано авторами на основі [3].

Для формування вектору-еталону необхідно поділити показники на стимулятори та дестимулятори. Підставою для такого поділу є характер впливу кожного з показників на результуючий показник. Ознаки, які чинять позитивний (стимулюючий) вплив, називаються стимуляторами, а протилежні – дестимуляторами. До вектору-еталону для показників стимуляторів вибирається найбільше значення, для показників дестимуляторів – найменше.

На наступному етапі визначається відстань між елементами матриці і вектором-еталоном за аналізований період (C_{i0}) за формулою:

$$C_{i0} = \sqrt{\sum_{j=1}^{m} (Z_{ij} - Z_{0j})^2}$$

де Z_{ij} – стандартизоване значення j-ого показника в період часу i;

Z_{0j} – стандартизоване значення j-ого показника в еталоні.

Розрахунок значення кореня квадратного середнього квадрата різниці значень ознак (S_0) за n-років здійснюється за формулою:

$$S_0 = \sqrt{\frac{1}{n} \times \sum_{i=1}^{n} (C_{i0} - C_{i0(сер)})^2}$$

Відстань (C_0) визначається за формулою:

$$C_0 = C_{i0(сер)} + 2 \times S_o$$

Таксономічний (інтегральний) показник економічної безпеки підприємства (P_i) розраховується за формулою:

$$P_i = 1\text{-}d_i\ ,\ \ d_i = \frac{C_{io}}{C_o}.$$

Таксономічний показник може перебувати в інтервалі від 0 до 1, відповідно чим більше значення таксономічного показника, тим вищий рівень економічної безпеки підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шандова Н., Сидорук П., Парфьонов В. Метод адаптивного управління економічною безпекою підприємства. *Економічні горизонти*. 2025. № 1 (30). С. 44–54. URL : https://doi.org/10.31499/2616-5236.1(30).2025.321111

2. Олійник Н. М., Рибась Д. Є., Шевченко С. В. Методичні засади оцінки економічної безпеки суб'єктів господарювання. *Стратегічні пріоритети розвитку економіки, менеджменту, сфери обслуговування та права в умовах інтеграційних процесів* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Івано-Франківськ, 7–8 листоп. 2024 р. Івано-Франківськ : ХДУ, 2024. С. 209–212.

3. Fox S., Alptekin B. A taxonomy of manufacturing distributions and their comparative relations to sustainability. *Journal of Cleaner Production*. 2018. Vol. 172. P. 1823–1834. URL : https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.12.004

Яна Остапенко,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналітики;
Єлизавета Куликівська,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

МОДЕЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ У КОНТЕКСТІ БІЗНЕС-АНАЛІЗУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

В умовах сучасної економіки, що характеризується високим рівнем невизначеності та динамічними змінами, особливої актуальності набуває проблема ефективного моделювання та управління соціально-економічними процесами. Бізнес-аналіз, як галузь знань та практичної діяльності, пропонує комплексний інструментарій для дослідження, прогнозування та оптимізації економічних систем різного рівня складності – від окремих підприємств до національних економік.

Специфіка сучасного етапу розвитку економічних систем полягає у посиленні взаємозалежності між макро- та мікроекономічними процесами, що вимагає комплексного підходу до їх моделювання та управління. Як зазначає Пономаренко В.С., «ефективне управління економічними суб'єктами неможливе без урахування загальних тенденцій розвитку економіки, так само як макроекономічне регулювання має враховувати мікроекономічну динаміку» [1, с. 23].

Бізнес-аналіз на макрорівні передбачає дослідження та моделювання таких процесів як економічне зростання, інфляція, безробіття, структурні зміни в економіці, зовнішньоекономічна діяльність тощо. Основними методами дослідження на цьому рівні є:

економетричне моделювання, що дозволяє виявити кількісні залежності між макроекономічними показниками;

структурний аналіз, спрямований на дослідження галузевої структури економіки та її трансформацій;

системна динаміка, що забезпечує моделювання складних взаємозв'язків між різними елементами економічної системи.

Аналіз сучасних підходів до макроекономічного моделювання показує, що найбільш перспективними є комплексні моделі, які інтегрують різні методологічні підходи. Так, наприклад, динамічні стохастичні моделі загальної рівноваги (DSGE) дозволяють враховувати як довгострокові тренди, так і короткострокові коливання економічних показників [2, с. 128].

Бізнес-аналіз на мікрорівні зосереджується на дослідженні діяльності окремих підприємств, організацій та їх об'єднань. Основними напрямами такого аналізу є:

Оцінка фінансово-економічного стану підприємства;

Аналіз конкурентоспроможності та ринкових позицій;

Дослідження бізнес-процесів та їх оптимізація;

Управління ризиками;

Стратегічне планування діяльності.

В рамках дослідження було проведено аналіз ефективності різних методів бізнес-аналізу на мікрорівні. Результати аналізу наведено в таблиці 1.

Таблиця 1 – Порівняльна характеристика методів бізнес-аналізу на мікрорівні

Метод	Сфера застосування	Переваги	Обмеження
SWOT-аналіз	Стратегічне планування	Універсальність, простота використання	Суб'єктивність оцінок, статичність
Фінансовий аналіз	Оцінка фінансового стану	Об'єктивність, наявність нормативів	Ретроспективний характер
Процесне моделювання (BPMN)	Оптимізація бізнес-процесів	Наочність, стандартизація	Складність впровадження змін
Збалансована система показників	Комплексна оцінка діяльності	Багатовимірність, стратегічна орієнтація	Складність розробки та впровадження
Аналіз ризиків	Управління ризиками	Превентивний характер	Складність оцінки ймовірностей

Джерело: сформовано авторами.

Особливу увагу в сучасному бізнес-аналізі приділяють інтеграції підходів на макро- та мікрорівнях. Такий інтегрований підхід дозволяє враховувати взаємовплив різних рівнів економічної системи та розробляти більш ефективні управлінські рішення. Для успішного розвитку підприємства в сучасних умовах необхідно не лише аналізувати внутрішнє середовище, але й враховувати макроекономічні тенденції та прогнози [3, с. 56].

Підсумовуючи результати дослідження, слід зазначити, що ефективне моделювання та управління соціально-економічними процесами вимагає комплексного підходу, який враховує взаємозв'язки між макро- та мікрорівнями економічної системи. Бізнес-аналіз як методологічна основа такого підходу має розвиватися в напрямі інтеграції традиційних економічних методів та сучасних цифрових технологій. Це дозволить підвищити обґрунтованість управлінських рішень на всіх рівнях економічної системи та забезпечити її стійкий розвиток в умовах глобальних викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пономаренко В. С., Кизим М. О., Клебанова Т. С. Сучасні методи моделювання соціально-економічних систем. Харків : ІНЖЕК, 2023. 388 с.

2. Лук’яненко І. Г., Семко Р. Б. Динамічні стохастичні моделі загальної рівноваги: теорія та практика застосування. Київ : НаУКМА, 2022. 248 с.

3. Кравченко Т. В. Інтеграція макро- та мікроекономічних підходів до аналізу підприємницької діяльності. *Вісник економічної науки України*. 2023. № 1. С. 52–61.

4. Остапенко Я. О., Морозовський П. А. Чинники впливу на формування доходу підприємства: обліково-аналітичний аспект. *Економічний простір*. 2020. № 154. С. 115–119.

5. Остапенко Я. О., Замота І. О. Моделювання оптимального виробництва продукції на виробничому підприємстві. *Математичне моделювання в економіці.* 2018. № 1 (10). С. 139–151.

6. Остапенко Я. О. Економіко-математичне моделювання як інструментарій прогнозування: теоретичний аспект. *International Scientific – Practical Conference Modern Transformation of Economics and Management in the Era of Globalization: Conference Proceedings.* January 29, 2016. Klaipeda : Baltija Publishing, 2016. P. 321–323.

7. Ostapenko, Ya. O., and A. V. Braunahel. The using of the statistical methods and modeling in making managerial decisions: theoretical aspect. *Економіка і Фінанси.* 2018. № 9. С. 87–93.

Ольга Панасюк,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри обліку та аудиту;
Софія Коваль,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

АНАЛІЗ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР

Конкурентне середовище підприємницьких структур формує базові «правила гри» на ринку, визначає умови, в яких підприємства здійснюють свою діяльність та розвиваються у межах конкретної галузі. Воно відображає рівень конкуренції та загальний стан ринку, на якому працює підприємство. Складовими цього середовища є всі економічні суб'єкти, що перебувають з підприємством у ринкових взаєминах - передусім постачальники, споживачі, а також наявні й потенційні конкуренти.

З кожним роком ситуація на ринку стає дедалі складнішою, а рівень невизначеності та непередбачуваності у конкурентному середовищі зростає. У такому контексті особливої важливості набуває системний аналіз конкурентного середовища суб'єктів господарювання та оцінка його впливу на ефективність їхньої діяльності.

Аналіз конкурентного середовища є невід'ємною складовою стратегічного планування, а його значущість особливо зростає при формуванні ефективної маркетингової стратегії. В умовах високої нестабільності ринку та швидких змін у поведінці споживачів, здатність точно оцінювати конкурентне оточення стає ключовою передумовою успішного ведення бізнесу [1, с. 222].

Центральним елементом цього аналізу виступає виявлення та характеристика основних конкурентів, що передбачає визначення як прямих, так і непрямих суперників, аналіз їхнього товарного асортименту, цінової політики та маркетингових підходів. Вивчення сильних і слабких сторін конкурентів дозволяє підприємству сформувати обґрунтовану стратегію поведінки на ринку. Як свідчить практика, глибокий конкурентний аналіз відкриває можливості для виявлення вільних ринкових ніш - так званих «білих плям» - що можуть стати основою для впровадження інновацій та розширення діяльності.

У сучасних умовах ведення бізнесу аналіз конкурентного середовища має здійснюватися на постійній основі, охоплюючи широкий спектр чинників. Це включає безперервне спостереження за ринковими тенденціями, вивчення стратегій конкурентів, оцінку їхнього впливу на позиції власного підприємства, а також аналіз новітніх технологій та бізнес-моделей, які можуть радикально змінити структуру ринку. Не менш

важливо постійно відстежувати зміни в споживчих вподобаннях і адаптувати маркетингову стратегію відповідно до нових запитів цільової аудиторії [1, с. 222].

Методологічною основою оцінки конкурентного середовища суб'єктів підприємництва виступає діалектичний підхід, що забезпечує можливість виявлення дії ключових економічних законів, встановлення закономірностей і визначення тенденцій розвитку елементів конкурентного середовища. Такий підхід також дозволяє дослідити, яким чином ці елементи впливають на результати діяльності підприємств.

У процесі дослідження конкурентного середовища застосовуються загальнонаукові методи: аналіз та синтез, індукція і дедукція, конкретизація й абстрагування, моделювання, метод аналогії, а також системний аналіз. Для формування теоретичних висновків і узагальнень використовуються теоретичні методи, такі як аксіоматичний, гіпотетичний, формалізація [2, с. 310].

Окрім загальнонаукових, у рамках аналізу конкурентного середовища використовуються спеціалізовані методи стратегічного аналізу, що включають прикладні інструменти для дослідження стану та динаміки змін у зовнішньому бізнес-середовищі.

У науковій та практичній площині стратегічного аналізу виділяють дві основні концепції дослідження конкурентного середовища - концепцію багатоваріантних можливостей та концепцію сценарного аналізу. У межах цих підходів застосовуються ключові методи стратегічного аналізу, серед яких: екстраполяція трендів; GAP-аналіз (аналіз розривів); метод експертних оцінок; сценарне моделювання [2, с. 310].

Серед найуживаніших прикладних інструментів аналізу конкурентного середовища підприємств варто виокремити:

- модель п'яти сил конкуренції за М. Портером;
- аналіз основних економічних характеристик галузі;
- оцінку галузевої привабливості;
- побудову карт стратегічних груп.

Одним із ключових інструментів стратегічного аналізу конкурентного середовища є модель п'яти сил М. Портера. Вона дає змогу комплексно оцінити інтенсивність конкурентної боротьби в галузі, враховуючи п'ять основних факторів впливу: загрозу входу нових гравців, загрозу появи товарів-замінників, силу впливу постачальників, переговорну силу споживачів і рівень конкуренції між наявними учасниками ринку [3, с. 64].

Загроза нових конкурентів пов'язана з наявністю бар'єрів входу на ринок. Чим вищі ці бар'єри - наприклад, значні початкові інвестиції, наявність патентного захисту чи обмежений доступ до каналів збуту – тим менша ймовірність появи нових учасників, що, у свою чергу, сприяє стабільності існуючих компаній.

Загроза товарів-замінників означає, що споживачі можуть легко перейти на альтернативні продукти, що обмежує компаніям можливість гнучкого ціноутворення та впливає на рівень прибутковості.

Переговорна сила постачальників проявляється у їхній здатності диктувати ціни або впливати на якість ресурсів. Висока залежність від постачальників може призвести до зростання витрат компаній і зниження маржинальності.

Сила споживачів полягає в їхній здатності впливати на цінову політику та якість продукції. Якщо клієнти мають велику вагу на ринку, вони можуть вимагати кращих умов, що також тисне на прибуток підприємств.

Рівень внутрішньої конкуренції залежить від кількості учасників ринку, темпів зростання галузі та ступеня диференціації товарів. Висока конкуренція змушує компанії постійно вдосконалювати продукцію та знижувати ціни [4, с. 123].

Застосування моделі Портера дозволяє глибше зрозуміти ринкову ситуацію та розробити ефективні стратегії протидії зовнішнім загрозам і використання наявних можливостей. Наприклад, компанії можуть інвестувати в інновації, щоб зменшити ризик замінників, або будувати стійкі партнерські відносини з постачальниками задля послаблення їхнього впливу.

Отже, у сучасних умовах високої нестабільності та інтенсивної конкуренції на ринку, систематичний аналіз конкурентного середовища є необхідною умовою для ефективного стратегічного планування та успішного ведення бізнесу. Використання науково обґрунтованих методів та інструментів, таких як модель п’яти сил М. Портера, дозволяє підприємствам не лише виявляти та оцінювати зовнішні загрози, а й знаходити нові можливості для розвитку. Таким чином, глибоке розуміння конкурентного оточення сприяє формуванню адаптивних і проактивних маркетингових стратегій, що забезпечують стійкість і конкурентоспроможність підприємств на довготривалу перспективу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Писаренко В. В., Безгін С. І., Смірнова В. О. Аналіз конкурентного середовища як основа для ефективного маркетингового планування. *Редакційна колегія*. 2023. С. 222. URL : http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/24200/1/Збірник%20конференції%20Місцеве%20самоврядування%202024.pdf#page=222

2. Вакуленко В. Методика оцінки конкурентного середовища суб’єктів підприємництва. *Збірник матеріалів звітної студентської наукової конференції за результатами науково-дослідної роботи у 2023 р*. / ред. Р. Федіва. 2024. С. 309. URL : https://lnup.edu.ua/attachments/article/7259/(ЛНУП)%20Збірник%20СНК%202024%20року.pdf#page=309

3. Зелінський С. Аналіз конкурентного середовища підприємства. *Маркетингові технології підприємств в сучасному науково-технічному середовищі* : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. 2023. С. 64–64. URL : https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/44556/2/MTEMSTE_2023_Zelinskyi_S-Analysis_of_the_competitive_64.pdf

4. Панасюк О. В., Савченко А. М. Аналіз господарської діяльності : навч. посіб. / Державний податковий університет. Ірпінь : ДПУ, 2023. 142 с. URL : https://ir.dpu.edu.ua/handle/123456789/639

Надія Параниця,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ

У сучасних умовах цифрові технології відіграють ключову роль у трансформації бізнесу, оптимізації процесів та підвищенні конкурентоспроможності компаній. Використання новітніх технологій дозволяє підприємствам адаптуватися до швидкоплинних ринкових змін, знижувати витрати та покращувати якість прийняття управлінських рішень.

Сучасні програмні рішення дозволяють автоматизувати рутинні завдання, такі як облік фінансів, управління персоналом, логістика та документообіг. ERP-системи (Enterprise Resource Planning) допомагають інтегрувати всі аспекти діяльності компанії в єдину інформаційну систему, що значно підвищує ефективність управління.

Великі обсяги даних (Big Data) та інструменти аналітики на основі штучного інтелекту (AI) допомагають керівникам швидко та точно аналізувати інформацію. Це сприяє ухваленню обґрунтованих рішень, прогнозуванню ризиків та визначенню нових ринкових можливостей.

Використання хмарних технологій, CRM-систем (Customer Relationship Management) та корпоративних месенджерів сприяє ефективній координації між відділами компанії, покращує комунікацію із клієнтами та підвищує рівень обслуговування.

Оскільки бізнес-процеси стають все більш залежними від цифрових технологій, питання кібербезпеки набуває критичного значення. Використання передових методів захисту, таких як шифрування, багаторівнева аутентифікація та блокчейн, забезпечує безпеку даних та захищає компанії від кібератак.

Хмарні сервіси, мобільні технології та гнучкі методології управління (Agile, Scrum) дозволяють швидко адаптувати бізнес-процеси до змін зовнішнього середовища. Це особливо важливо в умовах глобалізації та нестабільності ринку (рис. 1).

Практичні підходи до цифровізації бізнесу обґрунтовуються на адаптацію сучасних технологій та врахування спеціальних потреб організації. Це можна передбачати впровадження цифрової платформи для підвищення ефективності процесів, розробку спеціалізованого програмного забезпечення або застосування штучного інтелекту для аналізу даних. Формування моделей цифрової трансформації також спирається на досвід інших компаній, дослідження та актуальні технологічні тенденції, що сприяє розробці інноваційних та ефективних стратегій розвитку.

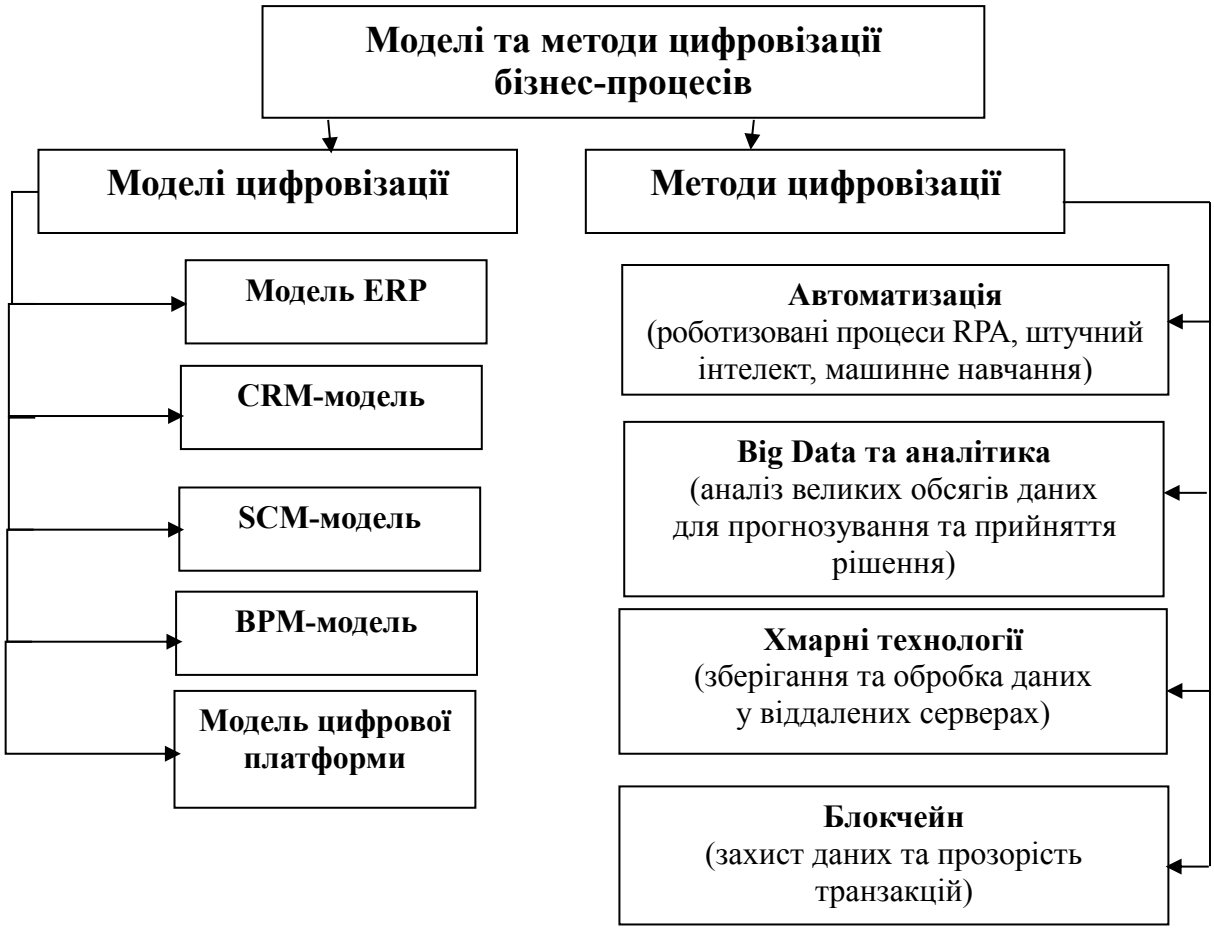

Рисунок 1 – Моделі та методи цифровізації бізнес-процесів підприємств

Цифрові технології суттєво змінюють підходи до управління бізнес-процесами, роблячи їх більш ефективними, прозорими та адаптивними. Компанії, які активно впроваджують цифрові інструменти, отримують значні конкурентні переваги, покращують взаємодію з клієнтами та оптимізують внутрішні процеси. Тому інвестування в цифрову трансформацію є необхідним кроком для будь-якого сучасного підприємства, що прагне досягти успіху в умовах динамічного бізнес-середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Digitization, digitalization and digital transformation: the differences. I-scoop. URL : https://www.i-scoop.eu/digitization-digitalization-digital-transformation-disruption

2. Прикладний бізнес-аналіз та моделювання : навчальний посібник / Л. В. Титенко, С. В. Богдан, Т. М. Паянок та ін. Ірпінь : Державний податковий університет, 2022. 474 с. ISBN 978-966-337-678-3

3. Вербівська Л. В. Підвищення конкурентоспроможності підприємства в умовах цифровізації. Економічні та соціальні детермінанти конкурентоспроможності підприємництва : колективна монографія / за заг. ред. Ю. М. Лопатинського, О. В. Зибаревої. Чернівці : Технодрук, 2023. 572 с.

Тетяна Паянок,
канд. екон. наук, доцент,
завідувач кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналітики;
Яна Бондарь,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ СТОСУЄТЬСЯ КОЖНОГО ЧЛЕНА СУСПІЛЬСТВА

Корупція в Україні є однією з найболючіших тем, що стримує розвиток держави та підриває довіру громадян до владних інституцій. Вона охоплює різні сфери суспільного життя, від політики до економіки, освіти та охорони здоров'я. За даними міжнародної організації Transparency International, у 2023 році Україна посіла 104-е місце зі 180 країн у Індексі сприйняття корупції, що свідчить про значний рівень цього явища [2].

Останні десятиріччя схильність до корупції стала основною ідеологією українського суспільства, охопивши всі його аспекти без винятку. Це призводить до значних фінансових втрат для державного бюджету та негативно впливає на залучення іноземних інвесторів. Втрата інвесторів, або їх відсутність може призвести до сповільнення економічного зростання, зменшення конкурентоспроможності, обсягів виробництва, скорочення робочих місць та зниження доходів населення. Крім того, це може обмежити доступ до сучасних технологій та управлінського досвіду, що негативно вплине на конкурентоспроможність українських підприємств на світовому ринку.

«Якщо корупція є хворобою, то прозорість є ключовою частиною її лікування», – зазначав Кофі Аннан [3]. Ця цитата дуже точно пояснює, чому корупція продовжує існувати. Якщо про хабарі, махінації та зловживання владою ніхто не знає, вони залишаються безкарними, система буде працює далі так само. Першочерговим в боротьбі з корупцією є зробити процеси відкритими, коли всі бачать, як ухвалюються рішення, куди йдуть гроші та хто за що відповідає, то обманювати людей стає набагато складніше. Прозорість – це як світло, що не дає корупції ховатися в тіні. Тому важливо, щоб державні установи звітували перед громадянами, а люди не боялися говорити про порушення. Якщо суспільство контролює владу, то шансів на корупцію буде значно менше.

Кожен член суспільства повинен усвідомити, що корупція починається не з кабінетів, а з нашого ставлення до правил і чесності. Коли люди виправдовують дрібні хабарі чи «подяки» за прискорене вирішення питань, вони самі підтримують систему,

яку потім засуджують. Найбільший вплив на формування менталітету має виховання. Діти змалку бачать, як поводяться дорослі, і переймають їхні моделі поведінки. Якщо вони чують, що без хабаря нічого не зробиш, або бачать, як батьки вирішують проблеми через знайомства, то сприймають це як норму. Тому зміни повинні початися в сім'ї – з розмов про чесність, про наслідки корупції та про особисту відповідальність. Ще один важливий крок – це зміна суспільного сприйняття. В Україні довго існувала ідея, що той, хто «порішав», просто кмітливий, а не шахрай. Успіх асоціювався не з чесною працею, а з умінням «знайти підхід». Але справжня повага має бути не до тих, хто обходить систему, а до тих, хто грає за правилами і досягає результатів без корупції.

З корупцією боротися потрібно, є позитивні приклади її усунення на рівні держави. Так Сінгапур, колись був невеликою острівною державою з обмеженими ресурсами та високим рівнем корупції. Однак завдяки рішучим діям уряду, країна змогла подолати цю проблему. Очолив боротьбу прем'єр-міністр Лі Куан Ю, який прийшов до влади в 1959 році [7]. Він створив незалежне антикорупційне бюро з широкими повноваженнями, яке мало право розслідувати навіть найвищих посадовців. Зарплати державних службовців були підвищені, щоб зменшити спокусу брати хабарі. Також були впроваджені жорсткі покарання за корупційні дії, що створило атмосферу нетерпимості до будь-яких проявів корупції. Ці заходи привели до того, що сьогодні Сінгапур є однією з найменш корумпованих країн світу.

Змінити ситуацію можна тільки тоді, коли суспільство буде нетерпиме до корупції на всіх рівнях. Якщо замість того, щоб мовчки приймати корупційні схеми, люди почнуть їх викривати, якщо замість виправдань – говорити правду, а замість хабарів – вимагати справедливості, тоді буде шанс побудувати нову Україну. Боротьба з корупцією починається тільки з кожного члена суспільства. Якщо ми хочемо жити в країні, де панує справедливість і порядок, маємо самі створювати таку реальність. Чесність повинна стати не винятком, а нормою. Тільки тоді Україна зможе не лише подолати корупцію, а й побудувати сильну, успішну державу, в якій кожен знатиме: закон один для всіх, а справедливість – це не порожнє слово.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антикорупційна політика в Україні. URL : https://arm.naiau.kiev.ua/books/atikoruption/lectures/lecture_7.html

2. Індекс сприйняття корупції – 2023. Transparency International Ukraine. URL : https://cpi.ti-ukraine.org/2023/assets/methodology_ukr_2023_final.pdf

3. Навчання з антикорупційного законодавства. URL : https://unity.gov.ua/proministerstvo/zapobigannya-korupcziyi/navchannya-z-antykorupczijnogo-zakonodavstva/

4. Нагорняк Л., Нагорняк А. В. Шляхи подолання корупції. URL : http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/10547/16_%D0%9D%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%BD%D1%8F%D0%BA_260-261.pdf?sequence=1&isAllowed=y

5. Нетерпимість до корупції серед громадян і бізнесу зростає, – результати дослідження : вебсайт. URL : https://nazk.gov.ua/uk/neterpymist-do-koruptsiyi-sered-gromadyan-i-biznesu-zrostaye-rezultaty-doslidzhennya/?utm_source

6. Що лякає інвесторів в Україні. URL : https://suspilne.media/79179-so-lakae-investoriv-v-ukraini-poasnue-ekspert/

7. Як Сінгапур викоренив корупцію? URL : https://singapore.in.ua/death-penalty-1/?utm_source

Дмитро Пілевич,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ПРЕДИКТИВНА АНАЛІТИКА В УПРАВЛІННІ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується значними перетвореннями в системі інформаційного простору, що охоплює ринкові відносини, підприємницьку активність, суспільство, бізнес та держава. В даний час відбувається становленні і розвиток цифрового суспільства і цифрової економіки, закони функціонування якої ще не остаточно досліджені. За даними аналітичних агентств, обсяг ринку технологій і послуг у сфері великих даних щорічно зростає приблизно на 30 % [1]. Також експертами прогнозується подвоєння обсягу даних у хмарному сегменті, що відбувається одночасно із розвитком інтелектуальних пристроїв, технологій віртуальної реальності. Отже, для великих компаній, що потрапили в зону дії цифрової економіки, особливого значення набуває якість і швидкість інформаційно-аналітичної підтримки корпоративного управління.

На даний час в корпоративному управління вирішення завдань планування, обліку та контролю здійснюється на основі OLTP та OLAP-систем відповідно. Найбільш поширеною у корпоративному секторі OLTP-системою є сучасна ERP-система. До широко застосовуваних OLAP-систем слід віднести системи бізнес-інтелекту (Business Intelligence), а також системи управління корпоративною результативністю (Corporate performance management). Проте нові економічні умови господарювання формують нові вимоги для вирішення цифрових завдань, оскільки недоліком зазначених сситем є їхня орієнтація на ретро-аналіз. Доцільним є застосування предиктивної аналітики (Predictive analytics), яка доповнює та посилює можливості Business intelligence та Corporate performance management у частині прогнозування майбутніх подій. Використання технологій предиктивної аналітики засноване на методах інтелектуального аналізу даних, машинного навчання та штучного інтелекту, що мають справу із аналізом поточних даних із подальшим прогнозом на майбутнє. Знайдені закономірності в історичних і транзакційних даних можуть бути використані для виявлення ризиків і можливостей майбутніх подій. Моделі предиктивної аналітики є багатофакторними.

Основу моделей предиктивної аналітики формують завдання визначення предиктора або декількох предикторів, під якими розуміються параметри, що впливають на прогнозовану подію. Для отримання позитивного ефекту в результаті використання

моделей має бути чітко дотримана послідовність етапів, а саме: Щоб предиктивний аналіз був успішним, рекомендується чітко слідувати наступним стадіям: постановка мети, отримання даних з різних джерел, підготовка даних, створення предиктивної моделі, оцінка моделі, впровадження моделі, моніторинг ефективності моделі [2].

Оскільки до прогнозу висуваються жорсткі вимоги щодо якості та точності, що є основою функціонування сучасного «цифрового підприємства», значущою є також вимога щодо швидкості надання даних. Таким чином, до аналітичних моделей висувається вимога відповідності реальному часу. Використання предиктивної аналітики дозволяє вирішити це завдання наступним чином:

1. Механізм статистичного моделювання створює ряд моделей, аналізуючи ретроспективні дані.
2. Отримані моделі розгортаються та перевіряються на якість прогнозування.
3. Невдалі моделі замінюються успішнішими.

Інструмент для побудови моделі забезпечує створення моделі на основі історичних даних. Такі моделі можуть виконуватися в пакетному режимі або в реальному часі потокових даних. Результати виконання моделі можуть використовуватися компонентом підсумкової оптимізації для порівняння результатів, отриманих різними моделями, і відбору найбільш вдалих.

Сфери застосування предиктивної аналітики дуже широкі, і в даний час знаходимося тільки на початковому етапі застосування зазначених моделей. Важливою умовою забезпечення ефективності предиктивного моделювання складних динамічних систем є визначення кількісних та якісних закономірностей, властивих даним системам. Складність такого завдання полягає в тому, що подібні системи є слабоструктурованими, і отримання необхідних додаткових знань про них неможливе без участі людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Business Analytics. O'Reilly Online Learning. URL : https://www.oreilly.com/library/view/business-analytics/9781466596092/

2. Alexandropoulos S.-A. N., Kotsiantis S. B., Vrahatis M. N. Data preprocessing in predictive data mining. *The Knowledge Engineering Review*. 2019. Vol. 34. DOI : https://doi.org/10.1017/s026988891800036x

Марія Романчук,
здобувачка вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня
Науковий керівник:
Наталія Москаленко,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

МОДЕЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКИХ ПРОЦЕСІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

У контексті сучасних викликів, зумовлених глобальними економічними трансформаціями, цифровізацією та військовими діями, банки відіграють ключову роль у забезпеченні фінансової стабільності та соціально-економічної стійкості. Бізнес-аналіз та процесне моделювання виступають ефективними інструментами для підвищення якості управління банківськими процесами, що, в свою чергу, впливає на стійкість фінансової системи країни в цілому.

Сучасні підходи до бізнес-аналізу у банках передбачають використання інтелектуальних систем управління даними, інструментів big data та аналітичних панелей (BI-систем), що дає змогу не лише реагувати на поточні виклики, але й прогнозувати фінансові ризики та змінювати стратегії на основі реального часу. За даними Національного банку України, вітчизняні банки активно впроваджують інструменти бізнес-аналітики для моніторингу структури активів, оцінки кредитного портфеля та виявлення ознак фінансової нестабільності [1].

На мікрорівні це дозволяє банкам точніше ідентифікувати потреби клієнтів, підвищувати рівень обслуговування, знижувати рівень дефолтів та забезпечувати інклюзію для фінансово вразливих категорій населення. Використання моделей скорингу на основі машинного навчання дозволяє банкам адаптувати свої кредитні продукти до потреб клієнтів, знижуючи при цьому ризики неповернення. Також важливою є роль процесного моделювання для оптимізації внутрішньої структури банку, підвищення ефективності персоналу та управління витратами.

На макрорівні – підвищується здатність банківської системи підтримувати економічну активність, акумулювати та перерозподіляти ресурси, швидше реагувати на кризові явища, що напряму впливає на рівень ВВП, інфляції та зайнятості. У кризових умовах саме ефективна робота банків, підкріплена аналітичними системами, забезпечує стабільність банківської ліквідності, запобігає масовому відтоку депозитів та формує довіру клієнтів до фінансової системи.

Згідно з дослідженням Світового банку, використання аналітики великих даних у фінансовому секторі допомагає адаптувати кредитні політики, зменшити витрати

на обслуговування ризиків та розширити охоплення фінансовими послугами [2]. Інструменти штучного інтелекту активно використовуються у виявленні шахрайських операцій, автоматизації фінансового моніторингу, а також у розробці стратегій антикризового реагування. Сучасні AI-алгоритми забезпечують безперервний аналіз тисяч транзакцій у реальному часі, що істотно покращує операційну безпеку банківської системи.

Особливого значення в новій архітектурі банківської системи набувають інструменти прогнозного моделювання, що дозволяють будувати сценарії економічного розвитку та відповідно коригувати поведінку фінансових установ. Як зазначає OECP, банки, які інтегрують AI-рішення у процеси прийняття рішень, демонструють вищу адаптивність та стійкість до макроекономічних потрясінь, що забезпечує стабільність не лише фінансового сектору, а й економіки в цілому [3].

У межах стратегії цифрової трансформації банківського сектору все більше банків зосереджуються на створенні єдиних центрів аналітики, які об’єднують департаменти ризик-менеджменту, маркетингу, кредитування та комплаєнсу. Така інтеграція дозволяє банкам створювати більш цілісну картину ринку, приймати обґрунтовані управлінські рішення та своєчасно реагувати на зміну зовнішнього середовища. В умовах глобальної нестабільності аналітика банківських процесів є не просто інструментом – це запорука економічної витривалості країни.

Крім технічних аспектів, важливою є й роль бізнес-аналізу у формуванні довіри до банківської системи. Відкритість даних, прозора звітність, аналітичне обґрунтування банківських рішень формують позитивний імідж банку на ринку. Це сприяє залученню нових клієнтів, підвищенню інвестиційної привабливості та довгостроковому партнерству з державними та міжнародними структурами. Водночас важливою тенденцією стає розвиток інклюзивного фінансування, де бізнес-аналітика використовується для створення фінансових продуктів для сільських територій, людей з низькими доходами або обмеженим доступом до цифрових сервісів.

Таким чином, бізнес-аналіз і моделювання банківських процесів є невід'ємною складовою побудови надійної фінансової системи, спроможної підтримувати економіку під час як стабільного розвитку, так і кризових періодів. Синергія цифрових інструментів, аналітики даних та стратегічного управління створює передумови для підвищення фінансової прозорості, ефективного перерозподілу ресурсів і довготривалої соціально-економічної стійкості країни. У майбутньому ці інструменти стануть ключовими для гармонійного поєднання стабільності, інноваційності та соціальної відповідальності банківського сектору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітичний огляд фінансового сектору / Національний банк України. 2023. URL : https://bank.gov.ua

2. Digital Financial Services / World Bank Group. 2022. URL : https://www.worldbank.org/en/topic/financialsector

3. Artificial Intelligence in Financial Markets / OECD. 2021. URL : https://www.oecd.org/finance/

Микита Сергєєв,
здобувач освіти другого курсу;
Раїса Подолян,
викладач математики вищої категорії,
Одеський фаховий коледж економіки,
права та готельно-ресторанного бізнесу,
м. Одеса (Україна)

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ МАТЕМАТИЧНОГО АНАЛІЗУ ТОЧКИ БЕЗЗБИТКОВОСТІ

У сучасних умовах динамічного розвитку економіки особливої ваги набуває здатність підприємства ефективно аналізувати власну господарську діяльність, прогнозувати фінансові результати та приймати обґрунтовані управлінські рішення. Одним із ключових інструментів для цього виступає поняття точки беззбитковості (break-even point). Точка беззбитковості — це такий обсяг реалізації продукції (в натуральних або грошових одиницях), при якому загальні доходи дорівнюють загальним витратам, а прибуток (збиток) підприємства рівний нулю [3, с. 114]. Тобто, вона дозволяє визначити критичний обсяг виробництва чи реалізації продукції, за якого підприємство не зазнає збитків, але ще не отримує прибутку.

Вивчення точки беззбитковості має важливе прикладне значення, оскільки базується на математичному аналізі взаємозв’язку між витратами, доходами та прибутком. Через використання математичних моделей можна точно обчислити критичні значення обсягів виробництва, оцінити ризики, оптимізувати структуру витрат і підвищити ефективність управління фінансовими ресурсами.

Теоретичні основи аналізу беззбитковості були закладені в працях класиків економіки та управлінського обліку – зокрема, К. Бюхера, І. Ф. Шера, а також К. Р. Макконелла, Б. Стенлі та ін. У математичному контексті дослідження здійснюються на перетині економічного аналізу й лінійної алгебри та розв’язання рівнянь першого ступеня. Актуальність теми зумовлена потребою у математично точних методах оцінки фінансової стійкості підприємств та їх здатності до самоокупності в умовах ринку.

Необхідно мати на увазі, що аналіз беззбитковості завжди ґрунтується на величині маржинального доходу на одиницю продукції, а не на величині прибутку на одиницю продукції. Це пов'язано з тим, що прибуток на одиницю продукції змінюється щоразу зі зміною обсягів реалізації (активності підприємства), а величина маржинального доходу при будь-якому обсязі залишається величиною постійною і в умовах беззбиткової діяльності дорівнює постійним витратам [1, с. 150].

Точка беззбитковості — це критичне значення обсягу виробництва або реалізації продукції, за якого підприємство покриває всі свої витрати, але ще не отримує прибутку. Іншими словами, це такий рівень діяльності, при якому загальний дохід (англ. Total Revenue, TR) дорівнює загальним витратам (Total Cost, TC):

$$TR = TC$$

Це рівняння є базовою передумовою для розрахунку точки беззбитковості та дозволяє перейти від якісної оцінки фінансової ситуації до кількісного аналізу. Проте чим більші постійні витрати, тим більшою буде точка беззбитковості (тобто необхідно виробити і реалізувати більше продукції, щоб вийти на нуль). Отже, одержання виграшу за затратами залежить від обсягу виробництва. Якщо обсяг виробництва невеликий, то перевагу має підприємство з меншими постійними витратами [2, с. 202–203].

У класичному варіанті, функція загального доходу описується як добуток ціни за одиницю продукції (P) на кількість реалізованих одиниць (Q):

$$TR = P \cdot Q$$

Функція загальних витрат складається з двох компонентів: постійних витрат (FC), які не залежать від обсягу виробництва, і змінних витрат (VC), що залежать від кількості виготовленої продукції:

$$TC = FC + VC \cdot Q$$

Таким чином, умова беззбитковості набуває вигляду рівняння:

$$P \cdot Q = FC + VC \cdot Q$$

Це рівняння можна розв’язати відносно змінної (Q), що дає формулу для обчислення точки беззбитковості в натуральному (кількісному) вираженні:

$$Q = \frac{FC}{P - VC}$$

Цей вираз є лінійною функцією, яка демонструє залежність між обсягом продукції та величиною постійних витрат за умови фіксованої ціни й змінних витрат на одиницю.

Розглянемо підприємство, яке виготовляє товари за наступними умовами:

- Ціна продажу одиниці товару – 600 грн.
- Постійні витрати (оренда, заробітна плата адміністративного персоналу, амортизація) – 120 000 грн на місяць.
- Змінні витрати (сировина, заробітна плата виробничого персоналу, енергія) – 300 грн за одиницю товару.

Підставимо значення в рівняння:

$$Q = \frac{120000}{600 - 300} = \frac{120000}{300} = 400$$

Для того, щоб підприємство досягло точки беззбитковості, йому потрібно продати 400 одиниці продукції.

Отже, у результаті обчислень було продемонстровано, як вибір правильних параметрів (ціна, витрати) може вплинути на обсяг продажів, необхідний для досягнення беззбитковості. Приклади показують, як ціна товару, змінні та постійні витрати взаємопов'язані і як оптимізація цих параметрів може значно змінити точку беззбитковості.

Важливо зазначити, що застосування математичних методів для визначення точки беззбитковості є універсальним інструментом для підприємств різних галузей і може бути корисним не лише в умовах стабільного ринку, а й у періоди економічної невизначеності. Врахування змінних факторів, таких як змінні витрати та рівень цін, дозволяє прогнозувати можливі ризики та знижувати ймовірність фінансових труднощів.

Таким чином, точка беззбитковості виступає важливим інструментом у стратегічному управлінні підприємствами та допомагає оптимізувати їх фінансові показники.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пилипів Н., Максимів Ю., П’ятничук І. Управлінський облік : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни. Івано-Франківськ : ДВНЗ «Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника», 2018. 380 с.

2. Управлінський облік : навч. посіб. / З.-М. Задорожний та ін. Тернопіль : ВПЦ «Унів. думка», 2023. 293 с.

3. Чебанова Н., Ревуцька Л. Управлінський облік : навч. посіб. Харків : УкрДУЗТ, 2016. 218 с.

Юлія Сніжко,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
кафедра менеджменту
та публічного управління;
Яніна Белінська,
д-р екон. наук, професор,
професор кафедри кібернетики
та прикладної математики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ: АДАПТАЦІЯ БІЗНЕС-МОДЕЛЕЙ

У сучасних умовах глобалізації, технологічних трансформацій та політичної нестабільності світ постає перед викликом невизначеності. Невизначеність у зовнішньому та внутрішньому середовищі бізнесу стає новою нормою, яка вимагає переосмислення традиційних підходів до управління. За таких умов стратегічне управління виступає не лише інструментом планування, але й механізмом адаптації до динамічних змін та використання можливостей в умовах ризиків. Одним із ключових аспектів цього процесу є адаптація бізнес-моделей, що дозволяє компаніям зберігати свою конкурентоспроможність та забезпечувати стійкість до змінних обставин. Розгляд теми стратегічного управління в умовах невизначеності є особливо актуальним для розуміння принципів ефективного функціонування організацій у турбулентному світі.

Невизначеність у бізнес-середовищі виникає через низку факторів, таких як економічна нестабільність, швидкий темп технологічних інновацій, зміни в геополітичній ситуації та зростання конкуренції. Ці чинники створюють труднощі для компаній у процесі прогнозування майбутніх тенденцій, планування ресурсів та визначення стратегічних пріоритетів. В умовах невизначеності організації стикаються з ризиком втрати конкурентних переваг, зниження прибутковості, а в деяких випадках – виходу з ринку.

Стратегічне управління – це процес, який об'єднує аналіз зовнішнього середовища, визначення цілей, розробку стратегій та прийняття рішень [3]. В умовах невизначеності цей процес набуває нових значень, оскільки вимагає гнучкості, оперативності та здатності до швидкого реагування на зміни. Ключовими елементами стратегічного управління в умовах невизначеності є: ідентифікація потенційних загроз і можливостей, пов'язаних із динамікою ринку та зовнішнім середовищем; розробка кількох сценаріїв розвитку подій та підготовка планів дій для кожного з них; впровадження процесів, що дозволяють швидко змінювати стратегії у відповідь на зовнішні виклики.

У відповідь на виклики невизначеності компанії змушені трансформувати свої бізнес-моделі, щоб зберігати конкурентоспроможність та забезпечувати довгострокову стійкість. Адаптація бізнес-моделей включає:

Інновації продуктів та послуг: введення нових товарів і послуг, які відповідають змінам у потребах споживачів.

Розширення ринків: вихід на нові ринки або сегменти, що дозволяє зменшити залежність від поточного середовища.

Партнерства та співпраця: укладання стратегічних партнерств, що дозволяють розподілити ризики та розширити можливості.

Диверсифікація – розширення продуктового портфеля або вихід на нові ринки, що дозволяє зменшити ризики залежності від одного сегмента.

Гнучке ціноутворення – використання стратегій динамічного ціноутворення відповідно до ринкових змін та поведінки споживачів.

Цифрова трансформація – інтеграція новітніх технологій у бізнес-процеси, що забезпечує автоматизацію, зменшення витрат та нові джерела доходу.

Платформізація бізнесу – перехід від традиційних бізнес-моделей до створення цифрових екосистем, що дозволяють залучати різні групи споживачів та партнерів.

Гнучкі операційні моделі – перехід до agile-управління, lean-підходів та моделі «just-in-time» у постачанні та виробництві.

Як зазначила Смоляр Л. Г, що «впроваджуючи інновації у свої бізнес-моделі, компанії можуть адаптуватися до змін у бізнес-середовищі, зменшити ризики та отримати вигоду від нових можливостей. Інновації бізнес-моделі дозволять компаніям адаптуватися, залишатися актуальними та використовувати нові можливості, особливо перед обличчям цифрових інновацій, революційних технологій та змінних очікувань клієнтів» [2].

Лідерство відіграє ключову роль у процесі стратегічного управління та адаптації бізнес-моделей. Успішні лідери здатні надихати команду, приймати складні рішення та знаходити нестандартні рішення для подолання проблем [1]. Вони мають володіти такими якостями, як: здатність бачити потенціал та перспективи, яких інші можуть не помітити; здатність приймати рішення в умовах обмеженої інформації; уміння ефективно донести стратегію до всіх членів команди.

Отже, стратегічне управління в умовах невизначеності є ключовим елементом забезпечення стійкості та конкурентоспроможності бізнесу. Постійно мінливі зовнішні фактори вимагають від компаній готовності до адаптації, швидкого реагування та інноваційного підходу до ведення діяльності. Адаптація бізнес-моделей стає важливим механізмом для подолання ризиків та використання можливостей, які виникають у турбулентному середовищі. Успішне стратегічне управління базується на аналізі ризиків, сценарному плануванні, впровадженні технологій та підтримці сильного лідерства. В умовах глобальної невизначеності організації, що здатні навчатися, експериментувати та оперативно змінювати свої стратегії, мають найбільші шанси на

успіх. Саме тому розвиток стратегічного мислення, впровадження нових підходів до управління та інвестування в інновації повинні стати пріоритетами для сучасного бізнесу. Тільки так компанії зможуть не лише вижити, але й процвітати в умовах нестабільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Humeniuk Y., Ivashchenko O. Стратегічне управління в умовах невизначеності: ризики реалізації міжнародних інвестиційних проєктів. *Інвестиції: практика та досвід.* 2024. № 14. С. 83–89. URL : https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/4144

2. Смоляр Л., Голінько Ю. Стратегії інноваційного вдосконалення бізнес-моделей в умовах глобальної нестабільності та економічної невизначеності. *Економіка та суспільство*. 2024. № 65. URL : https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-56

3. Шершньова З. Є. Підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. К. : КНЕУ, 2004. 699 с.

Крістіна Стасюк,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Науковий керівник:
Наталія Москаленко,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри фінансових ринків та технологій,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ВПЛИВ ЦИФРОВИХ БАНКІВСЬКИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ

У сучасних реаліях цифрові технології відіграють ключову роль у трансформації фінансового сектору. Зокрема, такі інновації, як онлайн-банкінг, мобільні застосунки, безконтактні платежі, блокчейн та штучний інтелект, суттєво змінюють формат банківського обслуговування — роблячи його швидшим, зручнішим та доступнішим. Для України, яка впевнено рухається шляхом цифровізації економіки, впровадження новітніх фінансових технологій виступає вагомим чинником соціально-економічного розвитку.

Цифрові технології приносять багато користі як банкам, так і їхнім клієнтам. Насамперед, завдяки автоматизації багатьох процесів банки можуть зменшити свої витрати – їм потрібно менше працівників і менше грошей на утримання офісів. Крім того, цифрові послуги роблять банківське обслуговування більш доступним для людей, особливо для тих, хто живе далеко від міст, де немає сенсу відкривати звичайне відділення. Ще одна важлива перевага – це зростання фінансової доступності. Тепер за допомогою смартфона чи комп’ютера можна легко відкрити рахунок, переказати гроші або взяти кредит. Це особливо зручно для малого та середнього бізнесу, який потребує швидких фінансових рішень.

Цифрові технології також роблять фінансові операції швидшими та зручнішими. Наприклад, не потрібно йти до банку, щоб оплатити рахунок або переказати кошти – усе можна зробити онлайн за кілька хвилин. А ще, завдяки штучному інтелекту, банки можуть краще розуміти потреби клієнтів і пропонувати персоналізовані послуги [1].

За останні десять років цифрові фінансові сервіси в Україні активно розвивалися, особливо в періоди пандемії COVID-19 та повномасштабної війни. Ці події значно пришвидшили впровадження новітніх технологій у фінансову сферу, оскільки зросла потреба в доступі до банківських послуг на відстані та використанні сучасних фінансових рішень. Український ринок цифрових фінансових послуг активно розвивається

завдяки як традиційним банкам, що впроваджують сучасні технології, так і фінтех-компаніям. Серед ключових учасників – ПриватБанк, який є одним із лідерів у сфері цифрового банкінгу та надає широкий вибір онлайн-послуг через мобільний застосунок і веб-платформу. Монобанк, перший в Україні мобільний банк без фізичних відділень, швидко завоював популярність завдяки зручному дизайну та інноваційним можливостям. Також Райффайзен Банк, Ощадбанк та Альфа-Банк активно розвивають цифрові сервіси, впроваджуючи онлайн-інструменти для обслуговування клієнтів.

Також на українському ринку активно працює багато фінтех-стартапів, які спеціалізуються на наданні таких послуг, як електронні гаманці, платіжні сервіси, а також онлайн-платформи для інвестування й кредитування. Серед основних напрямів розвитку цифрових фінансових послуг в Україні можна відзначити зростання популярності мобільного банкінгу, активне розширення електронних платіжних систем, тісну інтеграцію з державними цифровими сервісами (зокрема через застосунок «Дія») [2].

Цифровізація банківського сектору в Україні, незважаючи на свої численні переваги, також стикається з рядом викликів і ризиків, які вимагають уваги як з боку банків, так і державних органів. Одним з основних питань є забезпечення високого рівня кібербезпеки. З ростом популярності цифрових платіжних систем, онлайн-банкінгу, мобільних додатків та інших інструментів зростають ризики несанкціонованого доступу до особистих та фінансових даних користувачів. Кіберзлочинці можуть застосовувати різні шахрайські методи, включаючи фішинг, вірусні атаки та вторгнення в банківські сервери, що може поставити під загрозу не тільки кошти клієнтів, а й стабільність усієї фінансової системи.

Захист персональних даних є ще одним важливим питанням. За умов розвитку цифрових технологій обробка великих обсягів даних стає частиною банківських операцій. Однак для збереження довіри клієнтів важливо забезпечити належний рівень конфіденційності та безпеки інформації, а також дотримання вимог щодо захисту персональних даних [3].

Цифрові банківські технології є ключовим драйвером трансформації української фінансової системи та каталізатором соціально-економічного розвитку. Їх впровадження сприяє модернізації банківських послуг, покращенню якості життя населення та підвищенню конкурентоспроможності економіки. Разом з тим, процес цифровізації потребує комплексного підходу, який включає розвиток інфраструктури, підвищення цифрової грамотності населення та забезпечення кібербезпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дорошенко С. І. Вплив цифровізації на економічну безпеку банківської системи України. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка.* 2020. Вип. 5. URL : http://www.tnveconom.ksauniv.ks.ua/index.php/journal/article/view/561/528

2. Данік Н., Торлопов А. Вплив цифрової трансформації на банківський сектор України. *International Science Journal of Management, Economics & Finance.* 2024. № 3. URL : https://doi.org/10.46299/j.isjmef.20240303.09

3. Трусова Н. В., Чкан І. О. Кіберзахист банківської системи України в умовах цифрових трансформацій. *Економіка і регіон.* 2023. № 1. URL : https://doi.org/10.31388/2519-884X-2023-47-151-163

Анна Чакун, Діна Бородіна,
здобувачі вищої освіти другого
(магістерського) рівня,
ОП «Міжнародне оподаткування»,
спеціальність 071 «Облік і оподаткування»,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ТРАНСФЕРТНЕ ЦІНОУТВОРЕННЯ ДИВІДЕНДІВ: ІНДИКАТИВНІ СИГНАЛИ ДЛЯ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ

Світовий ринок капіталу переживає чергову хвилю «податкового згортання»: великі юрисдикції нарощують прозорість, а держави, що розвиваються, шукають компроміс між фіскальною стійкістю та інвестиційною привабливістю. У 2024–2025 роки це відбулося одразу на кількох фронтах. Глобальний мінімальний податок 15 % за правилами Pillar Two перебрався з політичних комюніке у реальний бізнес-процес: Об'єднані Арабські Емірати вже затвердили Domestic Minimum Top-up Tax із 1 січня 2025 року [1]. Водночас міжнародна спільнота просунулася до остаточного схвалення проєкту Директиви ЄС щодо запобігання використанню компаній-«оболонок» з податковою метою [2]. Усе це задає темп для держав, що бажають інтегруватися у світову економіку, зберігаючи контроль над податковим базисом.

Україна відповіла внутрішніми реформами, які набирають чинності з 1 січня 2025 р. Законом № 3813-IX до Податкового кодексу України (далі – ПКУ) уведено визначення «економічної пов'язаності»: контроль тепер поширюється на нерезидентів, котрі формують понад 75 % зовнішньоекономічного обороту або забезпечують більш як 50 % доходів чи витрат резидента [3]. Водночас Кабінет Міністрів оновив перелік низькоподаткових юрисдикцій для цілей трансфертного ціноутворення (далі – ТЦУ), надавши йому статус динамічного інструмента ризик-аналізу [4]. Положення Закону № 3813-IX оновлений перелік держав (територій) замість 78 міститиме 46 держав (територій), зокрема:

виключено держави, з якими Україна уклала міжнародні договори про уникнення подвійного оподаткування;

включено держави, віднесені до переліку офшорних зон, затвердженого Кабінетом Міністрів України, та «чорного списку» FATF;

включено держави (території), які не забезпечують своєчасного і повного обміну податковою та фінансовою інформацією.

Обидва кроки формально виконують мінімальні стандарти Плану BEPS.

Юридичну рамку контролю дивідендів окреслюють статті 39 та 103 ПКУ: перша імплементує принцип «витягнутої руки» у відносинах між пов'язаними особами, друга дозволяє застосовувати пільгову ставку утримуваного податку лише за наявності бенефіціарного власника доходу. Після появи економічної пов'язаності ці норми поєднують корпоративний та фактичний критерії, унеможливлюючи формальне дроблення функцій між «тонкими» холдингами.

Показовим для подальшої практики став розгляд адміністративної справи №160/18691/23. Постановою Верховного Суду від 17 квітня 2025 р. було залишено в силі донарахування майже 3,7 млрд грн податку на репатріацію дивідендів та штрафів АТ «Південний ГЗК» у зв'язку з неправомірним застосуванням 5-відсоткової ставки за Конвенцією Україна – Кіпр про уникнення подвійного оподаткування. Податкова довела, що 12 кіпрських акціонерів не утримували кошти, а миттєво переказували їх у нідерландські структури групи, не маючи активів, персоналу й управлінського контролю. Суд поставив економічний зміст вище за форму: сертифікат резидентства не гарантує пільги, якщо немає реальної діяльності й ризику [5]. Вперше також уточнено, що процесуальні порушення перевірки скасовують її результати лише тоді, коли доведено їхній вплив на правильність висновків ДПС.

Норми ПКУ, які регулюють виплату дивідендів (статті 39 та 103), після впровадження економічної пов'язаності отримали «другий шар» контролю: до класичних корпоративних зв'язків додано фактичну залежність за товарними та грошовими потоками. Відтепер навіть формально незалежний контрагент, що обслуговує основний експорт чи імпорт резидента, автоматично потрапляє у зону підвищеної уваги. Додатковим «червоним прапорцем» стає належність країни-одержувача до низькоподаткового переліку.

Глобальний мінімальний податок (далі – ГМП) посилює позицію держави. Якщо платник не доводить право на 5-відсоткову ставку, правила ГМП зобов'язують материнську юрисдикцію донарахувати різницю до 15 % (так звана «доплата»). Тож утримувати формальний «порожній» холдинг у дешевій юрисдикції стає дорожче, ніж підтримувати невеликий, але реальний офіс із персоналом: витрати на економічну присутність перетворюються на страховку від подвійного коригування.

Важливо, що ТЦУ дедалі тісніше перетинається з митним контролем. Дооцінка імпортної сировини підвищує бухгалтерський прибуток і базу дивідендів, а отже збільшує суму утримуваного податку. ДПС уточнює, що суттєва різниця між митною та трансфертною ціною автоматично переводить операцію у високий ризик. Тому синергія даних митниці та ТЦУ стає критично важливою для експортерів і виробників.

Для бізнесу актуальним є внутрішній аудит економічної присутності в холдингах-одержувачах дивідендів: офіс, штат фахівців, суттєві операційні витрати, пропорційні масштабу діяльності (у практиці консалтингу зазвичай орієнтуються на ≥ 1–3 % річного доходу або € 100–150 тис. [6], утримання акцій у структурі щонайменше 365 днів. Додатково рекомендується моделювати ефективну ставку оподаткування

за ГМП, щоб уникнути касових розривів. Групам з високою часткою пасивних доходів варто ініціювати попередні угоди про ціноутворення (APA) до виплати дивідендів, зафіксувавши прийнятний діапазон маржі та документально підтвердивши економічну присутність.

Регуляторові логічним кроком буде деталізувати пункт 103.3 ПКУ, закріпивши мінімально достатні критерії присутності (персонал, витрати, строк утримання), а також інтегрувати реєстри митних дооцінок із системою ризик-аналізу ТЦУ. Синхронізація цих інструментів зменшить адміністративний тиск на добросовісний бізнес і дозволить точково боротися зі справжніми схемами розмивання податкової бази.

Таким чином, українська комбінація законодавчих змін, динамічних «офшорних» списків та прецеденту у справі № 160/18691/23 формує нову екосистему ТЦУ дивідендів. Вона безпосередньо відповідає завданню першої магістерської роботи – дослідженню ролі ТЦУ у пріоритетах податкової політики – та одночасно забезпечує емпіричне підґрунтя для другої, присвяченої податковим аспектам ТЦУ у міжнародній торгівлі. Лише прозора структура з реальними функціями й вчасно укладена APA здатна витримати потрійну перевірку: принцип «витягнутої руки», тест бенефіціарного власника та глобальний мінімальний податок 15 %. У такій парадигмі держава отримує сталі бюджетні надходження, а бізнес – прогнозоване середовище для безпечної репатріації капіталу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Reuters. UAE to impose 15 % domestic minimum top-up tax on large multinationals from 1 January 2025. URL : https://www.reuters.com/markets/uae-impose-15-domestic-minimum-top-up-tax-large-multinationals-jan-1-2024-12-09/

2. European Parliament. Fact Sheets on the European Union: Minimum taxation of multinationals (FTU 2.6.10). URL : https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/en/FTU_2.6.10.pdf

3. До уваги платників податків! Змінено критерії віднесення операцій до контрольованих / Державна податкова служба України. URL : https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/855824.html

4. KPMG EU Tax Centre. Ukraine – updates scope of controlled transactions for transfer-pricing purposes. URL : https://kpmg.com/us/en/taxnewsflash/news/2025/02/ukraine-updates-scope-controlled-transactions-transfer-pricing-purposes.html

5. Постанова Верховного Суду від 17.04.2025 у справі № 160/18691/23 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/126788411

6. European Commission. Proposal for a Council Directive laying down rules to prevent the misuse of shell entities for tax purposes… (COM (2021) 565 final). URL : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2021:565:FIN

7. Verkhovna Rada of Ukraine. Податковий кодекс України : Закон від 02.12.2010 № 2755-VI (у ред. станом на 01.05.2025). URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/2755-17

8. Постанова Верховного Суду від 17.04.2025 (репатріація дивідендів, справа № 160/18691/23) / LIGA ZAKON. URL : https://thinkbrave.ligazakon.net/news/230428

9. Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations, 2022 Edition / OECD. URL : https://www.oecd-ilibrary.org/taxation/transfer-pricing-guidelines-for-multinational-enterprises-and-tax-administrations_0e655865-en

10. Prevention of Tax Treaty Abuse: Sixth Peer Review Report on Treaty Shopping (BEPS Action 6), 2023 / OECD. URL : https://www.oecd.org/tax/beps/prevention-of-tax-treaty-abuse-action-6.htm

11. Global Anti-Base Erosion (GloBE) Model Rules – Pillar Two, 2023 / OECD. URL : https://www.oecd.org/tax/beps/global-anti-base-erosion-model-rules-pillar-two.htm

12. European Commission. Unshell proposal – Preventing the misuse of shell entities for tax purposes. URL : https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation/business-taxation/unshell-proposal_en

13. Ukraine updates transfer-pricing rules for related parties and controlled transactions / Reg-Follower. URL : https://regfollower.com/ukraine-updates-transfer-pricing-rules-for-related-parties-controlled-transactions/

14. State Tax Service of Ukraine. Ruslan Kravchenko: the Supreme Court ordered the Joint-Stock Company “Southern Mining and Processing Plant” to pay 3.7 billion UAH to the budget. URL : https://tax.gov.ua/en/mass-media/news/890953.html

15. OECD Pillar Two: What multinationals need to know / Deloitte. URL : https://www.deloitte.com/an/en/services/tax/perspectives/oecd-pillar-two.html

Анастасія Шепель,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Яна Остапенко,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

БІЗНЕС-АНАЛІТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНОЇ СТРАТЕГІЇ КОМПАНІЇ

У сучасних умовах зростаючої конкуренції, цифровізації та посилення вимог до соціальної відповідальності бізнесу, бізнес-аналітика виступає ключовим інструментом формування соціально орієнтованої стратегії компанії. Завдяки глибокому аналізу даних про споживачів, ринки, соціальні тренди та внутрішні процеси, компанії отримують можливість приймати обґрунтовані управлінські рішення, що враховують не лише фінансову ефективність, а й соціальний вплив їхньої діяльності, що сприяє побудові довгострокових відносин із зацікавленими сторонами, підвищенню довіри до бренду та сталому розвитку бізнесу.

У наукових працях проблематика використання бізнес-аналітики як інструменту формування соціально орієнтованої стратегії компанії розглядається через призму інтеграції аналітичних даних у процеси прийняття управлінських рішень, спрямованих на досягнення не лише економічної ефективності, але й соціальної відповідальності бізнесу. Дослідники

Боровий М. В., Велієва В., Вінничук О. Ю., Воронко О., Дмитришин Б. В., Кащена Н., Міценко Н., Остапенко Р. та інші, які акцентують увагу на необхідності поєднання фінансових та нефінансових показників, оцінки впливу діяльності компанії на стейкхолдерів і суспільство в цілому, а також на важливості впровадження сучасних інформаційних систем для забезпечення прозорості, довіри та сталого розвитку. Водночас науковці зазначають, що недостатній рівень аналітичної культури, обмеженість у даних соціального характеру та відсутність чітких індикаторів ефективності соціальних ініціатив залишаються ключовими викликами на цьому шляху.

Бізнес-аналітика – це процес збору, обробки та аналізу даних, що допомагає компаніям приймати обґрунтовані рішення, покращувати ефективність та досягати стратегічних цілей [1, с. 69]. Вона включає в себе застосування різних інструментів та технік для дослідження бізнесових процесів, фінансових показників, поведінки клієнтів та ринкових тенденцій.

Бізнес-аналітика надає потужні інструменти для формування ефективної соціально орієнтованої стратегії компанії на різних етапах її розробки та реалізації:

1. Ідентифікація соціальних потреб та проблем через методи опитування, аналізу соціальних мереж, дослідження громадської думки та аналіз статистичних даних дозволяють компаніям виявляти актуальні соціальні проблеми та потреби в регіонах їхньої діяльності. Бізнес-аналітика допомагає зрозуміти очікування зацікавлених сторін та визначити сфери, де компанія може мати найбільший позитивний вплив.

2. Оцінка соціального впливу діяльності компанії шляхом аналізу даних про діяльність компанії (виробництво, використання ресурсів, викиди, умови праці тощо) дозволяє оцінити її поточний соціальний та екологічний вплив. Використання інструментів моделювання та прогнозування може допомогти передбачити потенційні соціальні та екологічні наслідки майбутніх бізнес-рішень [2, с. 216].

3. На основі аналізу соціальних потреб та оцінки власного впливу компанія може визначити найбільш важливі та релевантні напрямки для соціальних інвестицій. Бізнес-аналітика допомагає оцінити потенційний соціальний ефект від різних ініціатив та їхню відповідність стратегічним цілям компанії.

4. Аналітичні дані можуть бути використані для розробки конкретних соціальних програм та ініціатив, спрямованих на вирішення визначених соціальних проблем. Наприклад, аналіз демографічних даних та рівня безробіття в регіоні може допомогти розробити програми професійного навчання для місцевого населення [3].

5. Бізнес-аналітика надає інструменти для збору та аналізу даних про результати реалізації соціальних програм. Визначення ключових показників ефективності (KPI) для соціальних ініціатив та їхнє регулярне відстеження дозволяє оцінити їхній вплив на суспільство та бізнес, що допомагає приймати обґрунтовані рішення щодо продовження, коригування або припинення певних програм [4, с. 131].

6. Візуалізація даних про соціальний вплив та результати соціальних ініціатив за допомогою аналітичних інструментів полегшує комунікацію з зацікавленими сторонами. Прозоре представлення інформації про соціальну діяльність компанії сприяє підвищенню довіри та покращенню її репутації.

Основними проблемами застосування бізнес-аналітики як інструменту формування соціально орієнтованої стратегії компанії є складність інтеграції соціальних та етичних факторів у традиційні аналітичні моделі, орієнтовані на фінансові показники. Часто виникає проблема балансування між економічною вигодою та соціальною відповідальністю, що ускладнює точне вимірювання ефективності соціальних ініціатив. Крім того, відсутність єдиних стандартів оцінки соціального впливу, а також потреба в залученні великої кількості даних з різних джерел створюють додаткові труднощі в застосуванні бізнес-аналітики для розробки довгострокових соціально орієнтованих стратегій [4, с. 133].

Перспективними напрямами розвитку бізнес-аналітики як інструменту формування соціально орієнтованої стратегії компаній в Україні в умовах війни є адаптація

аналітичних інструментів для моніторингу соціальних і економічних наслідків війни, зокрема для оцінки ефективності благодійних ініціатив, підтримки працівників та їхніх родин, а також для розробки стратегій сталого розвитку в умовах кризи. Важливим є впровадження систем бізнес-аналітики, які допоможуть компаніям аналізувати соціальну відповідальність на всіх етапах виробництва та забезпечення логістики, адаптувати стратегії до постійно змінюваних умов, зберігаючи при цьому фокус на сталому розвитку, екології та добробуті громади.

Отже, бізнес-аналітика відіграє ключову роль у формуванні соціально орієнтованої стратегії компанії, дозволяючи інтегрувати соціальні та етичні аспекти у загальну стратегію розвитку. Завдяки здатності аналізувати великі обсяги даних, виявляти тренди та прогнози, вона допомагає компаніям ухвалювати більш обґрунтовані рішення, що сприяють не лише економічному зростанню, але й соціальному розвитку. В умовах нестабільності, таких як війна або економічні кризи, бізнес-аналітика дозволяє ефективно адаптувати стратегії до нових реалій, сприяючи стійкості компаній та зміцненню їх репутації як соціально відповідальних організацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вінничук О. Ю. Концептуальні основи практичного застосування бізнес-аналітики. *Науковий вісник Херсонського державного ун-ту.* Серія: Економічні науки. 2022. Вип. 45. С. 69–75.

2. Дмитришин Б. В., Боровий М. В. Бізнес-аналітика та її роль в управлінні конкурентоспроможністю підприємства. *Центральноукраїнський науковий вісник.* Економічні науки. 2020. Вип. 5 (38). С. 214–220.

3. Кащена Н., Остапенко Р., Велієва В. Бізнес-аналітика як інструмент обробки даних. *Економіка та суспільство*. 2024. № 62. URL : https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-14

4. Бізнес-аналітика як стратегічний ресурс розвитку та реалізації потенціалу підприємства / Міценко Н., Воронко О., Боднарюк В., Кабаці Б. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*. 2022. № 312. С. 129–135.

5. Остапенко Я. О. Аналіз доходів і витрат підприємств готельного господарства як інструментарій для реалізації контрольних функцій системи управління. *Фінансовий простір.* 2014. № 2(14). С. 116–121.

6. Остапенко Я. О., Морозовський П. А. Чинники впливу на формування доходу підприємства: обліково аналітичний аспект. *Економічний простір*. 2020. № 154. С. 115–119.

СЕКЦІЯ 3
НОВІ ВЕКТОРИ АРХІТЕКТУРИ НАЦІОНАЛЬНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ОПОДАТКУВАННЯ

Анастасія Агафонцева,
студентка першого (бакалаврського) рівня
Науковий керівник:
Оксана Мискіна,
канд. екон. наук,
доцент кафедри адміністрування податків,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ПОДАТОК НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ: ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ МОДЕРНІЗАЦІЇ

У сучасних умовах трансформації фінансово-економічних систем питання аналізу податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) набуває особливої актуальності. Динамічні зміни у структурі доходів населення, розвиток нових форм зайнятості, зростання мобільності робочої сили та глобалізаційні процеси вимагають переосмислення підходів до адміністрування та удосконалення механізмів справляння цього податку. Окрім того, виклики, спричинені сьогоденням, висвітлюють необхідність зміцнення фіскальної стійкості держави через ефективну податкову політику, в основі якої має стояти справедливе оподаткування доходів громадян.

Податок на доходи фізичних осіб традиційно виступає одним із ключових інструментів наповнення місцевих бюджетів, забезпечуючи фінансування важливих соціально-економічних програм на регіональному рівні. Його частка у структурі доходів органів місцевого самоврядування зумовлює безпосередній вплив ПДФО на якість надання публічних послуг, розвиток територіальних громад та реалізацію принципу фінансової децентралізації [3].

За даними офіційної статистики Державної податкової служби України, упродовж останніх років спостерігається позитивна динаміка надходжень цього податку. Так, у 2021 році надходження ПДФО у місцеві бюджети склали близько 212,2 млрд грн, у 2022 році - навіть за умов воєнного стану - обсяг податку склав 272,2 млрд грн, у 2023 року сума зросла до 289,4 млрд грн, а за підсумками 2024 року – 257,5 млрд грн. Така динаміка свідчить про стійкість податкової бази ПДФО навіть в умовах скорочення економічної активності. Основним джерелом стабільності стали доходи працівників бюджетної сфери, великих підприємств та стратегічно важливих галузей. Разом із тим слід враховувати, що частина приросту надходжень пояснюється не лише розширенням реальної бази оподаткування, а й інфляційними чинниками, зростанням

мінімальної заробітної плати (з 6000 грн у 2021 році до 8000 грн у 2024 році) та офіційними індексаціями доходів працівників у державному секторі [2; 4].

Незважаючи на позитивну динаміку надходжень, функціонування ПДФО в Україні супроводжується низкою суттєвих проблем, що знижують загальну ефективність податку. Однією з головних проблем залишається значний рівень тіньової економіки. Це стосується як «заробітної плати в конвертах», так і доходів від неформальної зайнятості. Така ситуація призводить до втрат бюджету та створює нерівні умови для платників податків.

Структура ПДФО в Україні має пропорційний характер: базова ставка 18% застосовується до всіх доходів незалежно від їх розміру. Це спричиняє ситуацію, коли особи з низькими доходами несуть відносно більше податкове навантаження у порівнянні з високодохідними категоріями населення, що з точки зору соціальної справедливості є дискусійним аспектом. Існуюча система податкових соціальних пільг також впливає на зниження фактичного обсягу надходжень ПДФО. Розширене застосування пільг, звільнення певних категорій доходів від оподаткування, недостатня ефективність контролю за правомірністю їх використання призводять до недоотримання бюджетом значних сум [3; 4].

Ефективність справляння податку на доходи фізичних осіб значною мірою залежить від зручності процедур для платників та адміністраторів. Одним із перспективних напрямів удосконалення є подальше спрощення механізму адміністрування ПДФО. Зокрема, розширення можливостей для автоматичного заповнення та подання звітності через електронні сервіси значно знижує часові та фінансові витрати бізнесу й громадян. Інтеграція систем електронного документообігу, автоматичне обчислення зобов'язань та цифрові платформи для сплати податку сприяють підвищенню рівня добровільної сплати та зменшенню кількості помилок. Крім того, впровадження електронних реєстрів доходів і податкових зобов'язань на основі відкритих даних дозволить покращити прозорість та контроль за правильністю обчислення ПДФО.

Система ставок податку на доходи фізичних осіб потребує подальшого удосконалення для досягнення балансу між фіскальною ефективністю та соціальною справедливістю. Однією з можливих реформ є запровадження елементів прогресивного оподаткування, де вищі доходи обкладалися б підвищеними ставками. Такий підхід міг би сприяти більш справедливому розподілу податкового навантаження без істотного збільшення податкового тиску на малозабезпечені верстви населення. Крім того, важливим завданням є розширення бази оподаткування шляхом скорочення необґрунтованих пільг, охоплення нових джерел доходів, зокрема доходів від діяльності в цифровій економіці та іноземних доходів фізичних осіб [4].

Одним із критичних аспектів удосконалення функціонування ПДФО є посилення контролю за доходами фізичних осіб. Необхідним є подальший розвиток системи обміну інформацією між податковими органами, банками, іншими фінансовими установами та реєстрами, що дозволить забезпечити повноту обліку отриманих доходів.

Ефективним інструментом може стати впровадження автоматизованих систем ризик-орієнтованого аудиту доходів громадян, з акцентом на великі необґрунтовані витрати або наявність дорогих активів при відсутності відповідних доходів. Підвищення штрафних санкцій за ухилення від сплати ПДФО також слугуватиме додатковим стримуючим фактором [3].

Вивчення міжнародного досвіду модернізації системи оподаткування доходів фізичних осіб дає змогу окреслити важливі орієнтири для вдосконалення відповідної практики в Україні. У більшості країн Європейського Союзу застосовується прогресивна шкала ставок податку на доходи фізичних осіб, яка є ефективним інструментом для зниження рівня соціальної нерівності. Наприклад, у таких розвинених державах, як Німеччина та Франція, податкові ставки варіюються від 14 до 45 % залежно від розміру доходу платника, тоді як в Іспанії діапазон ставок становить від 9,5 до 22,5 % [1].

Для України важливо адаптувати кращі міжнародні практики з урахуванням національних економічних реалій: з одного боку - прагнути до справедливого розподілу податкового навантаження, з іншого - забезпечувати простоту та прозорість адміністрування ПДФО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вдовиченко М., Артюх О. Податкова система України та країн ЄС: порівняльний аспект. *Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин: виклики глобалізації та регіональні аспекти* : збірник матеріалів VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції. Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2023. С. 145–147.

2. Державний вебпортал бюджету для громадян / Open Budget : вебсайт. URL : https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes

3. Кулаков Є. В., Кушал І. М. Трансформація ПДФО: аргументація, реакція суспільства, імплементація та діджиталізація в умовах воєнного стану. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.* 2024. № 1 (281). С. 11–19. URL : https://dspace.snu.edu.ua/items/886b6812-59c5-4de5-a846-abf0c457a272

4. Мінімальна зарплата в Україні / Мінфін : вебсайт. URL : https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/min/

5. Юрчишена Л. В., Борачук В. І. Аналіз фіскальної ефективності податку на доходи фізичних осіб та військового збору в місцевих бюджетах областей. *Бізнес Інформ.* 2023. № 10. С. 302–314. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2023_10_40

Володимир Андрущенко,
д-р екон. наук, професор,
професор кафедри адміністрування податків;
Тетяна Тучак,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри адміністрування податків,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

РЕТРОСПЕКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПРАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ «ЗЕЛЕНИХ» ПОДАТКОВИХ РЕФОРМ[1]

Co-funded by
The European Union

ERASMUS+ Jean
Monnet Modules

Екологічна, або зелена, податкова реформа – поняття відносно нове. Як захід, що проводиться в рамках екологічної та одночасно податкової політики, воно виникло в останньому десятилітті минулого століття, коли ряд європейських держав реформували свої податкові системи в напрямку їх екологізації, спираючись при цьому на екологічні податки [1]. Екологізація податкової системи спрямована на підвищення або збереження якості екології за рахунок податків, які впливають на екологічну ситуацію. При цьому екологічна податкова реформа – це реформа національної податкової системи, заснована на зсуві податкового навантаження між податками, наприклад від податків на заробітну плату до податків на екологічно шкідливу діяльність, пов'язану з виснаженням природних ресурсів або забрудненням навколишнього середовища [2]. Результатом стає можливість одночасно досягати цілей екологічної політики та покращувати економічні показники. Зелені податкові реформи, проведені в країнах Європи, були націлені на боротьбу з викидами парникових газів, що призводять до кліматичних змін (глобальному потеплінню). Тому в своїй більшості вони ґрунтувалися на оподаткуванні горючих корисних копалин, які використовуються в якості палива, енергетичними і вуглецевими податками.

Досвід Німеччини. Німеччина є однією з країн, які пізніше інших встали на шлях проведення «зеленої» реформи оподаткування. У 1998 р. тема зеленої податкової реформи стала однією з передвиборних в рамках парламентських виборів. Практична

[1] The article was prepared within the project: Module «Formation of a sustainable interest in the EU tax culture through the introduction of educational, scientific and communicative awareness-raising activities, which will orient Ukrainian society toward» of the European Union program «Erasmus+: Jean Monnet», 101125984 – TIEU – ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH. Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency (EACEA). Neither the European Union nor EACEA can be held responsible for them.

реалізація реформи почалася з 1 квітня 1999 року, коли були підвищені ставки по податках на бензин, топковий мазут, природний газ, введено новий податок на електроенергію. За рахунок збільшених податкових доходів були скорочені внески в пенсійний фонд [3]. Дані заходи приймалися для того, щоб підвищити рівень зайнятості в країні.

Досвід Данії. Незважаючи на активне використання в країні екологічних податків до 1990-х рр. зелена податкова реформа не проводилася. У 1993 р. парламентом країни була схвалена концепція проведення «зеленої» податкової реформи, яка передбачала поступове зміщення податкової бази від податків на фонд оплати праці до екологічних податків протягом 1994-1998 рр. З цього часу датська податкова система була доповнена новими податками на воду, стічні води, упаковку. Зросли ставки по податках на бензин, дизельне паливо, електрику, вугілля, відходи і транспортні засоби. При цьому основний тягар по збільшеним податкам лягав на домогосподарства, а не бізнес [4].

Досвід Італії. В Італії «зелена» податкова реформа була ініційована в 1999 р. Основним її змістом стало вдосконалення акцизів на нафтопродукти, а також введення податку на споживання вугілля, нафтового коксу, природного бітуму, використовуваних на сміттєспалювальних заводах. Ставки за даними податками планувалося щорічно збільшувати протягом п'яти років з 1999 р. до 2004 р. [3]. Відповідно до концепції реформи більше половини податкових надходжень від проведених заходів планувалося спрямувати на скорочення внесків на соціальне страхування. При цьому дана міра носила цільовий соціальний характер будучи орієнтованої на підтримку безробітних в бідних регіонах країни, а також молодих підприємців. Третина надходжень планувалося направити на компенсаційні механізми, десяту частину – на сприяння енергоефективності [5].

Досвід Нідерландів. «Зелена» податкова реформа в Нідерландах була розпочата в 1996 р. Інструментом проведення в країні зеленої податкової реформи став регулятивний енергетичний податок. Об'єктами оподаткування були обрані газ, електрику і топковий мазут. Платниками податку стали головним чином неосновні (роздрібні) споживачі електроенергії, такі як домашні господарства, малі підприємства та ін. Даний податок став першим податком в Нідерландах, який був введений не з метою збільшення бюджетних надходжень і виходячи з принципу нейтральності по величині податкових доходів. Його введення супроводжувалося скороченням внесків на соціальне страхування, що сплачують роботодавці, підвищенням розміру податкової знижки для індивідуальних підприємців, зниженням податкової ставки з корпоративного податку на прибуток [3].

Досвід Норвегії. З огляду на сприятливу ситуацію на ринку праці потреба в проведенні «зеленої» податкової реформи в країні виявилася невисокою. Проте реформу все ж провели, але це було в 1999 р. Дія вуглецевого податку було поширено на сектора економіки, що раніше звільнялися від оподаткування цим податком [1]. Частина

доходів, отриманих від вуглецевого податку, податку на вміст сірки і податку на дизельне паливо, була використана з метою зниження особистого прибуткового податку. Крім того, податкові надходження були використані і на підтримку відновлюваних джерел енергії та інвестицій, спрямованих на підвищення енергоефективності [5].

Досвід Фінляндії. Екологічна реформа оподаткування була проведена тільки в 1997 році, коли було прийнято рішення скоротити на 5,5 млрд. фінляндських марок сукупні податкові надходження від особистого прибуткового податку, внесків на соціальне страхування і частково компенсувати ці втрати надходженнями вуглецевого податку та податку на закопування відходів, або утилізацію відходів [3]. У зв'язку з проведенням реформи ставки за даними податках були підвищені. Завдання компенсувати втрати бюджету в повному обсязі не ставилася, тому що пріоритетом було скорочення сукупного податкового навантаження з метою вирішення проблем з безробіттям. Другий етап реформи було розпочато в листопаді того ж 1997 року і пов'язаний він з укладенням повномасштабної угоди з фірмами і профспілками про заморожування рівня заробітної плати в 1999 р. При цьому реформа ґрунтувалася на даному етапі не на введенні зелених податків, а на підвищенні ставок по ним.

Досвід Франції. У Франції реформування екологічних податків і зборів почалося в 1999 р. У січні 2000 р. збори за забруднення атмосфери, побутові відходи, особливі промислові відходи, мастильні матеріали і вплив шуму були об'єднані в податок на екологічно шкідливу діяльність, який повинно було адмініструвати Міністерство фінансів [1]. Крім об'єднання зборів реформа передбачала також встановлення нових податків на миючі засоби, видобуток гравію та введення енергетичного податку. Однак включити в рамки єдиного екологічного платежу енергетичний податок так і не вдалося, що не дозволило реалізувати розроблений проект реформи.

Отже, при проведенні зеленої податкової реформи необхідно враховувати її прийнятність суспільством. Також треба враховувати ряд обмежень об'єктивного характеру: додаткове обтяження платників податків екологічними податками може мати негативний вплив на їх конкурентні позиції на світовому ринку. Крім того, екологічні податки при коректній організації оподаткування націлені на зниження власної податкової бази. А це означає, що можливості використання податкових доходів на проведення реформи будуть з часом звужуватися. Не можна обійти увагою і ставлення суспільства до базового питання про співвідношення прямих і непрямих методів екологічного регулювання. Важливо враховувати й те, яке охоплення мають екологічні податки і податки, за якими планується знижувати рівень податкового навантаження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Jean-Philippe Barde. Green Tax Reforms in OECD Countries: an Overview. 2004. P. 7.

2. Environmental tax reform: increasing individual incomes and boosting innovation. URL : http://www.eea.europa.eu/highlights/environmental-taxreform-increasing-individual

3. Hoerner J. Andrew, Bosquet Benoît. Environmental Tax Reform: The European Experience. *Center for a Sustainable Economy*. 2001. P. 17.

4. Larsen T. Greening the Danish Tax System. *The Danish Ministry of Taxation*. P. 101.

5. Bosquet Benoît. Environmental tax reform: does it work? A survey of the empirical evidence. *Ecological Economics 34*. 2000 P. 21.

Ірина Блюс,
здобувач вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня,
факультет податкової справи,
обліку та аудиту
Науковий керівник:
Андрій Лісовий,
д-р екон. наук, професор,
завідувач кафедри обліку та аудиту,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ЗЕЛЕНІ ПОДАТКИ В УКРАЇНІ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Екологічний податок (зелений податок) є платежем, який залежить від фактичних обсягів забруднюючих речовин, які підприємства випускають у довкілля у вигляді скидів, викидів та відходів. Цей фінансовий інструмент має подвійну мету: по-перше, спонукати бізнес до зменшення негативного впливу на природу та її захисту, а по-друге, стимулювати їх до активного скорочення обсягів забруднення.

Економічна сутність екологічного податку відображається через такі функції:

– регуляторна функція: головна мета податку полягає в тому, щоб заохочувати підприємства знижувати обсяги шкідливих викидів та утворення відходів, сприяючи таким чином охоронні довкілля.

– фіскальна функція – надходження від зеленого податку є одним із джерел доходів державного бюджету, ця функція є другорядною, адже його частка в загальній структурі бюджетних надходжень є невеликою [1].

Об’єктом та базою оподаткування в рамках екологічних податків в Україні є:

кількість та склад забруднюючих речовин, які викидаються в повітря стаціонарними джерелами забруднення;

обсяги та види забруднюючих речовин, що безпосередньо потрапляють у водні ресурси;

обсяги та категорії відходів, які розміщуються на територіях підприємств, за винятком вторинної сировини;

обсяги радіоактивних відходів, що утворюються в результаті діяльності підприємств або тимчасово зберігаються їх виробниками понад встановлений термін, який визначає ліцензія;

кількість електроенергії, яка виробляється атомних електростанціях;

база оподаткування податком за викиди двоокису вуглецю за результатами податкового року зменшується на обсяг таких викидів у розмірі 500 тонн за рік [2].

У багатьох країнах світу спостерігається тенденція до спрощення механізму розрахунку та адміністрування екологічних податків, а також до мінімізації витрат, пов'язаних з їх стягненням.

За кордоном екологічні податки використовуються для стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності в галузі охорони навколишнього середовища. Наприклад, у Швеції та Великобританії деякі зелені податки запровадженні з метою спрямування отриманих коштів від цих податків на зниження податкового навантаження на доходи фізичних осіб та фонд оплати праці [3].

В останні роки ряд країн вжили заходів для зменшення викидів вуглецю, включаючи впровадження екологічних стандартів, систем торгівлі викидами (СТВ) та вуглецевих податків. У 1990 році Фінляндія стала першою країною у світі, яка запровадила вуглецевий податок. З тих пір 23 європейські держави також ввели вуглецеві податки, які варіюються від менш ніж 1 євро за метричну тонну викидів вуглецю в Україні до понад 100 євро у Швеції, Ліхтенштейні та Швейцарії [4].

Швейцарія та Ліхтенштейн мають найвищу ставку вуглецевого податку в Європі – 120,16 євро за тонну викидів вуглецю. За ними йдуть Швеція (115,34 євро) та Норвегія (83,47 євро). Найнижчі ставки спостерігаються в Польщі (€0,09) та Україні (€0,72). Середня ставка в 23 європейських країнах на 1 квітня 2024 року становила €49,23 [4].

Податки можуть стягуватися з різних парникових газів, і їх обсяг варіюється. Наприклад, в Іспанії податок охоплює лише фторовані гази, тоді як Албанія та Ліхтенштейн покривають понад 72 % своїх викидів [4].

Таблиця 1 – Ставки вуглецевого податку, частка викидів парникових газів та рік впровадження в європейських країнах (станом на 1 квітня 2024 року)

Податки на викиди вуглецю в Європі			
Країни	Ставка вуглецевого податку (за тонну CO_2)		Частка викидів парникових газів,%
	Euros	U.S. Dollars	
1	2	3	4
Albania	12.19	13.11	73
Austria	45.00	48.37	40
Denmark	26.13	28.10	48
Estonia	2.00	2.18	10
Finland	93.02	100.02	45
France	44.60	47.96	40
Germany	45.00	48.39	39
Hungary	36.00	38.71	32
Iceland	33.95	36.51	36
Ireland	56.00	60.22	34
Latvia	15.00	16.13	2
Liechtenstein	122.87	132.12	72
Luxembourg	46.43	49.92	72

Продовження таблиці 1

1	2	3	4
Netherlands	66.50	71.51	45
Norway	99.01	107.78	65
Poland	0.09	0.10	24
Portugal	56.25	60.48	40
Slovenia	17.30	18.60	46
Spain	15.00	16.13	2
Sweden	118.35	127.26	40
Switzerland	122.87	132.12	12
Ukraine	0.72	0.77	32
United Kingdom	21.04	22.62	13

Джерело: сформовано автором на основі [4].

Всі держави-члени ЄС беруть участь у Системі торгівлі викидами (EU ETS), а Швейцарія має власну систему, пов'язану з EU ETS. Вуглецеві податки є предметом політичних суперечок, але їх економічна доцільність заслуговує на розгляд [4].

Отже, екологічні (зелені) податки в Україні, як і в багатьох країнах світу, є фінансовим інструментом з подвійною метою: стимулювати підприємства до зменшення негативного впливу на довкілля (регуляторна функція) та поповнювати державний бюджет (фіскальна функція, хоча її роль є другорядною). В Україні об'єктом оподаткування є обсяги викидів, скидів, розміщення відходів, а також викиди двоокису вуглецю (з певним порогом).

Хоча Україна імплементувала механізм екологічного оподаткування, зокрема податок на викиди CO_2, його поточна ставка є однією з найнижчих у Європі, що може обмежувати його стимулюючу роль порівняно з практиками інших країн. Міжнародний досвід демонструє потенціал зелених податків як ефективного інструменту екологічної політики, хоча їх впровадження часто супроводжується політичними дискусіями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Штик Ю. В., Семенова Д. О., Миронович Є. О. Екологічне оподаткування України в умовах сталого розвитку. *Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища.* 2022. Випуск 25. URL : http://ei-journal.in.ua/index.php/journal/article/view/553/538

2. Розділ VIII. Екологічний податок / Державна податкова служба України. URL : https://tax.gov.ua/nk/rozdil-viii--ekologichniy-poda/

3. Варламова І. С. Екологічне оподаткування як основа сталого розвитку національної економіки. *Глобальні та національні проблеми економіки.* 2015. Випуск 8. URL : http://global-national.in.ua/archive/8-2015/170.pdf

4. Вуглецеві податки в Європі. 2024. URL : https://taxfoundation.org/data/all/eu/carbon-taxes-europe-2024/

Дар'я Гармаш,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти;
Алла Савченко,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

АДАПТАЦІЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ДО ВИМОГ ЄС: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Євроінтеграційний курс України є стратегічним напрямом розвитку держави, спрямованим на поступове наближення до стандартів Європейського Союзу в політичній, економічній і правовій сферах. Після підписання Угоди про асоціацію з ЄС у 2014 році Україна взяла на себе зобов'язання імплементувати європейські норми та правила, у тому числі в сфері оподаткування [1].

Податкова політика Європейського Союзу базується на принципах прозорості, справедливості, нейтральності та ефективності. Вони передбачають створення такого податкового середовища, яке забезпечує рівні умови для бізнесу, мінімізує можливості для ухилення від сплати податків і сприяє розвитку економіки. Прозорість означає відкритість правил і процедур, справедливість – однакове ставлення до всіх платників податків, нейтральність – уникнення викривлення економічних рішень через податки, а ефективність – максимізацію надходжень при мінімальних витратах на адміністрування.

ЄС встановлює низку норм і директив, яких повинні дотримуватися країни-члени, зокрема в питаннях податку на додану вартість (ПДВ), акцизів на певні товари (алкоголь, тютюн, паливо), корпоративного оподаткування та боротьби з ухиленням від сплати податків. Наприклад, директива щодо спільної системи ПДВ передбачає уніфікацію ставок і правил адміністрування податку, а директива ATAD (Anti-Tax Avoidance Directive) спрямована на запобігання агресивному податковому плануванню.

Важливим поняттям є також Acquis communautaire – сукупність норм, правил та стандартів ЄС, які нові країни-кандидати повинні імплементувати у своє законодавство. У сфері оподаткування це означає приведення національної податкової політики у відповідність до вимог ЄС, включаючи узгодження процедур адміністрування податків, правил обміну податковою інформацією та заходів боротьби з податковими злочинами [2, с. 184].

Слід зазначити, що станом на 2025 рік податкова система України перебуває у процесі трансформації, головною метою якої є адаптація до вимог Європейського Союзу та подолання внутрішніх викликів, зокрема пов'язаних із війною та економічною нестабільністю.

Основу податкових надходжень складають податок на додану вартість (ПДВ), податок на прибуток підприємств, податок на доходи фізичних осіб (ПДФО), акцизний податок, а також місцеві податки, серед яких ключовими є єдиний податок, плата за землю та податок на нерухомість.

В умовах воєнного стану податкова система зіткнулася з необхідністю забезпечення стабільних надходжень до бюджету для фінансування оборонних потреб, що ускладнюється скороченням економічної активності та зростанням тіньової економіки.

У відповідь на ці виклики впроваджуються реформи, зокрема експериментальні проєкти з управління податковими ризиками та розвиток ІТ-рішень для автоматизації аудиту. Проте податкова система продовжує стикатися з проблемами, такими як високий рівень тіньової економіки, значне податкове навантаження на бізнес, корупційні ризики та недостатній рівень цифровізації процесів адміністрування податків. Саме це стоїть на перешкоді ефективному функціонуванню податкової системи та вимагають подальших реформ за допомогою яких можливе забезпечення її прозорості, справедливості та відповідності європейським стандартам.

Адаптація податкової системи України до вимог ЄС супроводжується рядом викликів, які ускладнюють цей процес і потребують комплексного підходу до їх вирішення. Серед основних викликів можна назвати інституційні, вони пов’язані з необхідністю реформування податкової служби, підвищення її ефективності, прозорості та незалежності, оскільки без цього неможливо забезпечити належний рівень адміністрування податків відповідно до європейських стандартів. Наступними є економічні виклики, які виникають через ризик зниження податкових надходжень у результаті впровадження змін у ставках або скасування певних пільг, що може загрожувати фінансовій стабільності бюджету в умовах війни та економічної кризи. Правові виклики, у свою чергу, обумовлені необхідністю глибокої зміни податкового законодавства. Політичні виклики супроводжуються опором окремих груп інтересів, які зацікавлені у збереженні статус-кво, а також загальну нестабільність через тривалу війну, що у свою чергу ускладнює проведення послідовної податкової політики. До технічних викликів належить цифровізація процесів адміністрування податків, впровадження сучасних ІТ-рішень для обміну інформацією, ризик-менеджменту та контролю за дотриманням податкового законодавства, без чого гармонізація з практиками ЄС буде неможливою [3, с. 79].

Адаптація податкової системи України до вимог ЄС має значні переваги як для держави, так і для бізнесу. Наприклад, гармонізація податкових норм сприятиме залученню іноземних інвестицій, оскільки прозора та передбачувана система оподаткування є важливою умовою для міжнародних компаній при ухваленні рішень про співпрацю. Водночас підвищення рівня довіри з боку українського бізнесу через справедливіші та стабільніші правила сприятиме розвитку підприємництва і стимулюватиме легалізацію економічної діяльності. Інтеграція до європейського податкового простору також сприятиме розвитку міжнародної торгівлі, спрощуючи обмін товарами та

послугами в межах ЄС. У цьому контексті Україна планує приєднатися до ключових механізмів ЄС, зокрема до Єдиної адміністративної процедури обміну податковою інформацією, що дозволить ефективніше боротися з ухиленням від сплати податків та забезпечити взаємну прозорість. Якщо брати до уваги досвід інших країн, які успішно адаптували свої податкові системи перед вступом до ЄС, таких як Польща, Литва, Латвія та Естонія, то можна стверджувати, що правильні реформи можуть суттєво прискорити економічне зростання, покращити бізнес-клімат і забезпечити повноцінну інтеграцію до внутрішнього ринку ЄС.

Важливо зусередитися на кількох основних напрямках, задля успішної адаптації податкової системи України до вимог ЄС. Перш за все, необхідним є продовження спрощення податкового законодавства, зменшуючи кількість суперечливих норм і процедур, щоб зробити систему зрозумілішою та доступнішою для платників податків. Підвищення прозорості та посилення боротьби з корупцією мають стати пріоритетом для відновлення довіри бізнесу і громадян до фіскальних органів. Важливо також активно інвестувати у цифрові технології, що дозволить підвищити ефективність адміністрування податків, мінімізувати людський фактор і пришвидшити обмін інформацією відповідно до європейських стандартів. Значної уваги потребує підготовка кадрів, здатних ефективно впроваджувати нові європейські норми та практики в оподаткуванні, що забезпечить не лише технічну, а й інституційну спроможність України на шляху до європейської інтеграції [4].

Отже, адаптація податкової системи України до вимог ЄС є складним і багатовимірним процесом, що супроводжується низкою викликів, серед яких інституційні слабкості, економічні ризики, необхідність масштабного оновлення законодавства, політична нестабільність та технічна відсталість у сфері цифровізації. З іншого боку, це відкриває важливі можливості для розвитку, а саме залучення інвестицій, зростання довіри бізнесу, активізація міжнародної торгівлі та модернізація економіки. Щодо стратегічної важливості податкової адаптації, то вона полягає в тому, що є однією з обов’язкових умов для наближення України до членства в Європейському Союзі, забезпечення економічної інтеграції та побудови сучасної, конкурентоспроможної держави. Успішне впровадження реформ у сфері оподаткування стане важливим маркером зрілості українських інституцій і їхньої здатності працювати за європейськими правилами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 (ратифіковано Законом від 16.09.2014 № 1678-VII). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/%20984_011#Text

2. Данілов С. Європейські стандарти у податкових правовідносинах. *Підприємництво, господарство і право.* 2024. № 6. С. 183–187.

3. Головай Н., Бей С. Гармонізація податкової політики україни в умовах євро-інтеграції: виклики, можливості та перспективи. *EMPIRIO*. 2024. Том 1, № 2. С. 76–83.

4. Бортнікова М., Чиркова Ю. Проблеми гармонізації податкового законодавства України та ЄС». *Економіка та суспільство.* 2023. № 53. URL : https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2694/2608

Ольга Іванишина,
канд. екон. наук, доцент,
завідувач кафедри адміністрування податків;
Анастасія Купріянова,
студентка першого (бакалаврського) рівня,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ПДВ З ВВЕЗЕНИХ ТОВАРІВ НА ФІСКАЛЬНУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ

Податок на додану вартість (ПДВ) займає провідне місце у податковій системі України, виступаючи одним із основних джерел наповнення державного бюджету. Його значення зумовлене тим, що він забезпечує оперативне поповнення бюджетних ресурсів за рахунок оподаткування імпортованих товарів ще на етапі перетину митного кордону. Повномасштабна війна, зростання рівня економічної нестабільності та активізація схем ухилення від оподаткування створюють суттєві загрози для забезпечення стійких доходів бюджету.

Податок на додану вартість, що справляється при імпорті товарів, є однією з ключових складових податкових надходжень до державного бюджету України. Він виступає не лише джерелом поповнення бюджету, а й важливим інструментом контролю за зовнішньоекономічною діяльністю.

Нормативно-правове регулювання справляння «імпортного» ПДВ в Україні базується передусім на Податковому кодексі України, зокрема розділі V, та в Митному кодексі України. Ці документи визначають особливості об'єкта оподаткування, базу для нарахування податку, порядок нарахування та строки сплати. Крім того, регулювання справляння ПДВ з ввезених товарів враховує положення міжнародних угод, до яких приєдналася Україна, включно з Угодою про асоціацію з ЄС, що зобов'язує адаптувати національне законодавство до європейських стандартів [3; 4].

Податок на додану вартість з імпортованих товарів традиційно забезпечує основну частину митних надходжень до державного бюджету України. Його висока питома вага пояснюється специфікою адміністрування ПДВ на митному кордоні. У 2018–2021 роках спостерігалося стабільне зростання надходжень із рівнем виконання планових показників у межах 89–102 %, причому у 2021 році зафіксовано рекордне перевиконання – 380,7 млрд грн, або 102,65 % від плану, що відображало активізацію імпорту та підвищення митної вартості, що відображено в рис. 1.

Водночас 2022 рік став переломним: на тлі воєнного стану обсяги імпорту суттєво скоротилися, що призвело до зменшення надходжень ПДВ до 253,1 млрд грн при плані 429,1 млрд грн (58,96 %). Ситуацію поглибило тимчасове звільнення від оподаткування окремих категорій товарів оборонного та гуманітарного призначення. У

2023–2024 роках спостерігалося поступове відновлення: надходження склали відповідно 366,2 млрд грн (92,72 % від плану) та 466,1 млрд грн (92,04 %), що відображено в рис. 1. Незважаючи на зростання абсолютних обсягів, рівень виконання залишався нижчим за довоєнні показники, що свідчить про поступову адаптацію економіки до умов воєнного часу [1].

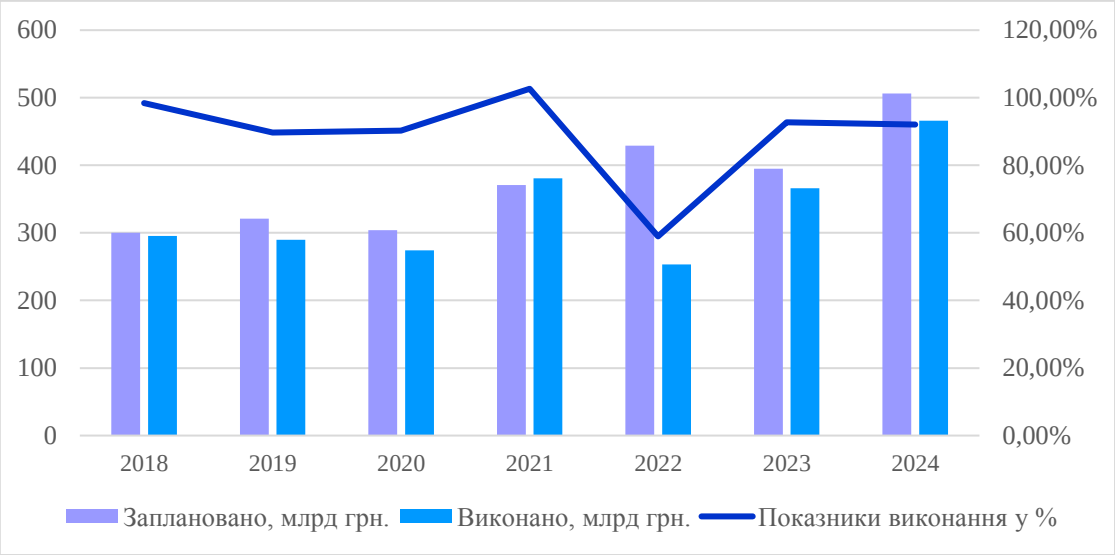

Рисунок 1 – Податок на додану вартість з ввезених
на митну територію України товарів

Джерело: складено автором на основі [1].

Адміністрування ПДВ з ввезених на митну територію України товарів в Україні супроводжується низкою глибинних проблем, що становлять суттєву загрозу для фіскальної безпеки держави. Основні загрози адмініструванню ПДВ включають, насамперед: ухилення від сплати податків шляхом заниження митної вартості товарів, маніпулювання кодами класифікації згідно з УКТ ЗЕД, що дозволяє застосовувати нижчі ставки митного оподаткування, а також використання різноманітних схем мінімізації оподаткування при здійсненні імпортних операцій. Окремо слід відзначити масштабну проблему нелегального ввезення товарів, яка створює додатковий тиск на державні фінанси та суттєво зменшує обсяг потенційних бюджетних надходжень. За оцінками експертів, щорічні втрати державного бюджету України внаслідок таких зловживань можуть сягати десятків мільярдів гривень, що значно обмежує можливості фінансування ключових сфер суспільного розвитку [2].

Окрему загрозу становить недосконале визначення митної вартості, що через складність процедур та відсутність єдиних стандартів створює передумови для маніпуляцій і суперечок між платниками податків та митними органами. Зовнішньоекономічні ризики також відіграють важливу роль у формуванні загроз для фіскальної безпеки. Серед них - зміни в глобальних торговельних потоках, запровадження митних преференцій для окремих товарів або країн, що може призводити до зниження

обсягів оподатковуваного імпорту. Особливу актуальність у цьому контексті має вплив повномасштабної війни, яка суттєво змінила структуру імпорту, зменшила обсяги товарообігу та зумовила зростання частки товарів, звільнених від оподаткування з міркувань оборони чи гуманітарної допомоги [2; 5].

Необхідною умовою для подальшого підвищення ефективності та розвитку митного адміністрування є цифровізація процесів та інтеграція національних інформаційних систем із міжнародними базами даних. Це дозволить оперативно виявляти ризикові операції, автоматизувати процеси перевірки митної вартості товарів та запобігати маніпуляціям із класифікаційними кодами. Удосконалення та посилення митного контролю за рахунок розвитку ризик-орієнтованих підходів, застосування автоматизованих систем аналізу та обробки даних, а також впровадження сучасних інструментів електронного декларування, забезпечить належної прозорості процедур, що сприятиме зниженню рівня корупційних ризиків і мінімізації випадків ухилення від сплати ПДВ з ввезених на митну територію України товарів [2].

Для мінімізації ризиків, що виникають у сфері митного оподаткування, доцільно також запровадити дієві механізми аудиту після випуску товарів, розширити обмін даними між податковими і митними органами, посилити персональну відповідальність посадових осіб за порушення у сфері контролю та адміністрування. Водночас варто розвивати інституційні можливості митної служби, інвестуючи в підвищення кваліфікації персоналу та впровадження сучасних технологічних рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний вебпортал бюджету для громадян / Open Budget : вебсайт. URL : https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes

2. Захожай К. В., Рудик Н. В., Сивульська Н. М. Митне регулювання в Україні у довоєнний та воєнний періоди. *Проблеми економіки.* 2024. № 1 (59). URL : https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2024-1_0-pages-112_120.pdf

3. Митний кодекс України / Верховна рада України : вебсайт. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text (дата звернення: 27.04.2025).

4. Податковий кодекс України / Верховна рада України : вебсайт. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/stru#Stru

5. Славкова А. Фіскальна та регулююча роль непрямих податків в Україні. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2023. № 322 (5). С. 374–378. URL : https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-322-5-59

Ярослав Ізмайлов,
д-р екон. наук, професор,
професор кафедри адміністрування податків,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

СИНЕРГІЯ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЇ В АДМІНІСТРУВАННІ ПОДАТКІВ

Євроінтеграційний вектор розвитку України потребує постійного удосконалення всіх галузей економіки, зокрема й податкового адміністрування. У процесі податкового адміністрування в Україні виникає чимало труднощів — це і надмірна бюрократія, і неефективність податкового збору, корупційні прояви, а також недосконаліть податкового законодавства. В умовах воєнного стану особливо важливо демонструвати не лише формальну відповідність європейським стандартам, а й реальне впровадження дієвих практик — таких як створення ефективних механізмів адміністрування, протидія корупції, підвищення податкової культури, розвиток партнерства між державою та платниками податків і забезпечення справедливості у податковому навантаженні.

Впровадження цифрових технологій у податкову систему — ключ до зміцнення бюджету, стимулювання економічного розвитку й покращення добробуту громадян. Цифровізація сервісів сприятиме формуванню сприятливішого бізнес-клімату, залученню інвестицій і підвищенню довіри до державних інституцій.

Сучасні глобальні тенденції – цифровізація, інтеграція до світового ринку, посилення конкуренції – вимагають швидкої та ефективної трансформації економіки. У результаті як зовнішніх, так і внутрішніх викликів, сформувалося усвідомлення значення цифрової економіки як рушія глобалізаційних процесів. Це визначає нові пріоритети – від інноваційного та інвестиційного партнерства до діджиталізації суспільних взаємин на всіх рівнях, що сприяє економічному зростанню, підвищенню продуктивності, створенню нових робочих місць і покращенню якості життя.

Цифрова економіка змінює структуру глобального й національного ринків, стимулюючи інвестиції в ІТ-рішення, електронну комерцію, зберігання великих даних та інші цифрові продукти. Вона формує нові запити та продукти, при цьому обсяги і швидкість інформаційних потоків невпинно зростають.

Формування інформаційного суспільства на цифрових засадах дозволяє зосередитися на якісних параметрах розвитку, де головним ресурсом виступає інформація, а не фізичне виробництво. Важливою складовою цифрової трансформації є модернізація податкових сервісів, яка забезпечує автоматизацію збору, обробки і аналізу податкових даних, робить процес сплати податків простішим, а взаємодію між державою та платниками – прозорішою і ефективнішою.

У цьому контексті стратегічними напрямками розвитку податкового адміністрування є:

1. Оновлення національного законодавства та гармонізація з міжнародними нормами щодо цифрового адміністрування. Потрібна адаптивна, гнучка правова база, здатна реагувати на технологічні зміни та виклики.

2. Інтеграція міжнародних цифрових стандартів із гарантією захисту персональних даних громадян.

3. Посилення антикорупційної боротьби, зокрема через реформу судової системи для захисту прав платників податків.

4. Формування всеосяжної стратегії розвитку цифрового податкового середовища, яка відповідатиме глобальним тенденціям, включатиме міжнародну співпрацю щодо боротьби з ухиленням від оподаткування, підписанням угод про уникнення подвійного оподаткування та обмін податковою інформацією.

5. Оптимізація податкового навантаження і впровадження прозорого, автоматизованого податкового контролю.

6. Побудова довіри платників до держави, співпраця з міжнародними організаціями, цифровізація бюрократичних процесів.

7. Формування податкової та цифрової культури в суспільстві, зокрема через освітні програми в школах, інформування громадян про їхні податкові права й обов'язки.

8. Реформа ДПС та контролюючих органів з метою підвищення ефективності та прозорості податкової системи.

9. Створення податкових стимулів для розвитку підприємництва: пільги, спеціальні режими, гнучкі ставки, диференційоване оподаткування.

10. Відкритість і прозорість ДПС, як основа інституційної довіри й антикорупційної стратегії.

11. Розвиток кадрового потенціалу податкових органів: системне підвищення кваліфікації, мотивація, кар'єрне зростання, міжнародні стажування та обмін досвідом.

12. Поглиблення цифрової взаємодії між державою та громадянами, впровадження онлайн-сервісів для спрощення доступу до консультацій, подачі декларацій і сплати податків.

Загалом цифрова економіка змінює характер податкових відносин, задаючи нові вектори розвитку. Удосконалення податкової системи через цифровізацію та глобалізацію не лише посилює прозорість, а й зміцнює довіру громадян, підвищує інвестиційну привабливість країни та створює справедливі умови для всіх учасників економічного процесу.

Софія Коваль,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Ольга Іванишина,
канд. екон. наук, доцент,
завідувач кафедри адміністрування податків,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Національне податкове законодавство залишається досить складним і постійно зазнає змін. Система оподаткування ставить перед підприємцями дедалі складніші завдання, що вимагають раціональних підходів та інноваційних рішень. Працівники облікової служби підприємств змушені постійно пристосовуватися до нововведень, оскільки ігнорування змін у законодавстві під час підготовки звітності може призвести до труднощів у її поданні до відповідних державних органів. Несвоєчасне або некоректне подання інформації може спричинити фінансові втрати чи навіть банкрутство підприємства. Останніми роками особливо гостро постала проблема суперечностей і недоліків у веденні обліку та відображенні у звітності податкового кредиту і податкових зобов’язань з податок на додану вартість (далі – ПДВ). Це підкреслює актуальність проведення відповідних досліджень і необхідність упорядкування існуючих підходів до цієї тематики, а також визначення перспективних напрямів для подальших наукових розвідок обліку розрахунків з бюджетом щодо ПДВ.

ПДВ залишається одним із найбільш складних і проблемних елементів у сфері бухгалтерського обліку та адміністрування. Практика свідчить про численні труднощі, непорозуміння й неузгодженості щодо правильного застосування норм, визначення податкових зобов'язань і податкового кредиту, а також порядку їх розрахунку та сплати. Ефективність податкових розрахунків на підприємствах та дотримання норм чинного законодавства значною мірою залежить від правильного ведення обліку і досконалості методики аудиту податків та взаєморозрахунків із бюджетом. Тому особливого значення набуває ефективне адміністрування ПДВ, вдосконалення облікових і контрольних процедур [1, с. 120].

ПДВ належить до категорії непрямих податків, включається у вартість товарів, робіт та послуг і фактично сплачується кінцевим споживачем. Згідно зі статтею 14.1.178 Податкового кодексу України [2], ПДВ визначається як непрямий податок, який нараховується та сплачується відповідно до положень розділу V Кодексу. Розрахунки з ПДВ виникають на всіх етапах процесу купівлі-продажу, що робить адміністрування цього податку одним із найскладніших завдань.

Податок на додану вартість (ПДВ) за своєю економічною сутністю є складним і водночас бюджетоформуючим податком. За даними Міністерства фінансів України, значна частина доходів Державного бюджету формується саме за рахунок надходжень від сплати ПДВ (табл. 1).

Таблиця 1 – Надходження ПДВ до Державного бюджету України у 2019–204 роках

Надходження	2019		2020		2021		2022		2023		2024	
	млрд грн	% ВВП	млрд грн	% ВВП	млрд грн	% ВВП	млрд грн	% ВВП	млрд грн	% ВВП	млрд грн	% ВВП
ПДВ	378,7	9,5	400,6	9,5	536,5	9,8	467,0	9,0	580,8	8,9	734,4	9,6
ПДВ внутрішнє	88,9	2,2	126,5	3,0	155,8	2,9	213,9	4,1	214,6	3,3	268,3	3,5
ПДВ імпортне	289,8	7,3	274,1	6,5	380,7	7,0	253,1	4,9	366,2	5,6	466,1	6,1

Отже, надходження ПДВ з увезених товарів у 2024 р. становили 466,1 млрд грн, що на 100 млрд грн, або на 27,3 % перевищувало відповідний показник 2023 р. «Надходження «внутрішнього» ПДВ з вироблених товарів у 2024 р., із врахуванням бюджетного відшкодування, становили 268,3 млрд грн, що на 53,7 млрд грн, або на 25 % перевищило відповідний показник 2023 р. Найбільшими платниками «внутрішнього» ПДВ були компанії у сферах торгівлі та переробної промисловості» [5].

В Україні адміністрування ПДВ здійснюється з використанням автоматизованої системи моніторингу критеріїв оцінки ризиків (СМКОР ПДВ), яка застосовується податковими органами. Слід зазначити, що висока складність адміністрування цього податку є однією з головних причин обережності вітчизняного бізнесу щодо переходу зі спрощеної на загальну систему оподаткування [3, с. 247]. Як наслідок, складність процедур з ПДВ стримує розвиток малого бізнесу в середній та великий сегменти, що, в свою чергу, негативно впливає на загальний економічний розвиток держави. Це підкреслює нагальну потребу в системній економічній аналітиці функціонування СМКОР ПДВ.

Повністю електронна система адміністрування ПДВ була запроваджена в липні 2015 року і відтоді зазнає постійного удосконалення. Зокрема, до постанови Кабінету Міністрів України від 11 грудня 2019 року № 1165 «Про затвердження порядків з питань зупинення реєстрації податкової накладної/розрахунку коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних» [4] було внесено дев’ять змін. Зміни, внесені постановою КМУ від 7 листопада 2023 року № 1154, призвели до суттєвого збільшення кількості випадків блокування реєстрації податкових накладних у кінці 2023 року. Подальші коригування поступово зменшили цю проблему.

Проблеми адміністрування ПДВ в Україні визнані як бізнесом, так і державними органами. Рада бізнес-омбудсмена у 2023 році зафіксувала непропорційність негативних наслідків для бізнесу при блокуванні податкових накладних. Корупційні ризики

в системі адміністрування ПДВ були підтверджені розслідуваннями НАЗК і Рахункової палати, а також стали предметом розгляду Верховної Ради та вимагали проведення аудиту роботи СМКОР.

Попри запровадження електронної системи адміністрування ПДВ ще у 2015 році та подальші удосконалення, процес залишається недосконалим і повільним. Публікація аналітичних даних ДПС показує, що ефективність системи СМКОР зростає дуже повільно, а результати державного аудиту досі не оприлюднені.

Отже, адміністрування ПДВ в Україні є складною і багатогранною проблемою, яка потребує системного підходу та активної співпраці між контролюючими органами і бізнесом. Незважаючи на запровадження електронної системи та її постійне вдосконалення, існують серйозні виклики, пов'язані з корупційними ризиками, непропорційним впливом на бізнес та загальним економічним розвитком країни. Тому необхідно продовжувати роботу над покращенням ефективності системи СМКОР ПДВ, забезпечувати прозорість і підзвітність процесів адміністрування, а також стимулювати розвиток малого бізнесу для зміцнення економіки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Єрмолаєва М. В., Лега О. В., Канцедал Н. А. Податок на додану вартість: актуальні питання обліку розрахунків та звітності. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. Т. 1, № 10. С. 119–128. URL : http://www.dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/310/296

2. Податковий кодекс України : Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI : станом на 1 квіт. 2025 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text

3. Касперович Ю. В. Економічна аналітика функціонування СМКОР ПДВ. 2025. URL : https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2bbf67d9-624d-4084-817b-a022583d4232/content

4. Про затвердження порядків з питань зупинення реєстрації податкової накладної / розрахунку коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних : Постанова Каб. Міністрів України від 11.12.2019 № 1165 : станом на 21 листоп. 2024 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1165-2019-п#Text

5. Огляд виконання Державного бюджету України на 2024 рік та рекомендації для 2025 року URL : https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/ohlyad-vykonannya-derzhavnoho-byudzhetu-ukrayiny-na-2024-rik-ta

Сергій Лекарь,
д-р юрид. наук, професор,
професор кафедри адміністрування податків,
заслужений економіст України,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ОПОДАТКУВАННІ

Національне оподаткування становить собою систему стягування податків з їхніх платників відповідно до норм податкового законодавства та принципу загальності оподаткування (одного з базових принципів податкового законодавства України [1, стаття 4, п. 4.1]) для фінансування державних програм (оборона, охорона здоров'я, освіта, соціальне забезпечення), державних послуг та інфраструктури.

Як і будь яка система, національне оподаткування не залишається застиглим та незмінним, його елементи перебувають у постійному «русі» – виникають нові, а зміст наявних уточняється або змінюється.

Динамічність національного оподаткування слід розцінювати як його позитивну характеристику, яка свідчить про намагання врахувати у ньому реалії сьогодення, що склалися у економіці та суспільстві країни. Але така оцінка є справедливою лише тоді, коли зміни, що вносяться до податкового законодавства України, враховують інтереси всіх сторін справляння податків – держави та платників податків. Зрозуміло, що інтересами платників податків під час війни держава може до певної міри знехтувати, але лише до певної міри. За великої міри нехтування інтересами платників податків зростає ризик збільшення масштабу тіньової економіки, який і так є занадто великим (в Україні на початку 2024 р. в тіні знаходилось 500 млрд грн не задекларованих податків [2]), переходу до обігу коштів поза межами банків, пошуку нових схем оптимізації податків та ухиляння від їхньої сплати тощо.

Найяскравішою тенденцією в сучасному національному оподаткуванні є суттєве посилення його фіскальної функції на відзнаку від інших функцій, зокрема стимулювальної. Так, нормами Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у період дії воєнного стану» від 10.30.2024 № 4015-IX (набув чинності з 01.12.2024) передбачено зміни, які охоплюють більшість громадян, малий бізнес фінансові установи (банки та небанківські фінансові установи). Законом передбачено, зокрема, підвищення податкової ставки на прибуток для банківських установ до 50 %, а небанківських установ (крім страхових компаній) – з 18 до 25 %, запровадження авансових внесків з податку на прибуток для автозаправних станцій (АЗС) та пунктів обміну валюти, запровадження авансових внесків з податку на доходи фізичних осіб за кожне місце роздрібної торгівлі пальним, підвищення ренти на щебінь та ін. [3].

З позиції держави відзначені зміни в національному оподаткуванні за зазначеним Законом України є більш ніж виправданими: наразі майже половина видатків державного бюджету фінансується за рахунок зовнішнього фінансування, яке не буде нескінченним, а фінансові потреби на ЗСУ зростають за експонентою. Тому зміни в національному оподаткуванні за Законом України № 4015-IX виправдані і до деякої міри своєчасні, а тому в цілому сприйняті в суспільстві.

Помітною тенденцією в сучасному національному оподаткуванні є трансормації, які спрямовані на виконання міжнародних зобов'язань України як країни-кандидата на членство в ЄС та ОЕСР. Наприклад, йдеться про законопроєкт «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо впровадження міжнародного автоматичного обміну інформацією про доходи, отримані через цифрові платформи», який схвалено Кабінетом Міністрів України 29.04.2025 і вже зареєстрований у Верховній Раді України (реєстр. № 13232 від 30.04.2025) [4].

Цей законопроєкт передбачає імплементацію положень Модельних правил ОЕСР щодо звітності операторів цифрових платформ та положень Директиви Ради (ЄС) 2021/514 від 22.03.2021 про внесення змін до Директиви 2011/16/ЄС про адміністративну співпрацю у сфері оподаткування [5]. За цим законопроєктом може з’явитися новий податок на продаж товарів через маркетплейси Rozetka, Prom, OLX, платформи нерухомості (наприклад, ЛУН) і надані послуги через сервіси онлайн-таксі Bolt, Uklon тощо.

Оператори цифрових платформ у Європейському Союзі зобов'язані дотримуватися положень Директиви Ради ЄС про адміністративну співпрацю у сфері оподаткування – DAC 7, тобто звітувати про доходи продавців, які користуються їхніми послугами. Україна готується до приєднання до Багатосторонньої угоди компетентних органів про автоматичний обмін інформацією про доходи, отримані через цифрові платформи (DPI MCAA), що вже діє у 29 країнах, переважно членах ЄС. Для цього необхідна імплементація модельних правил ОЕСР [6].

Законопроєкт «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо впровадження міжнародного автоматичного обміну інформацією про доходи, отримані через цифрові платформи» вже викликав негативні оцінки у суспільстві через порушення одного з принципів податкового законодавства України – принципу соціальної справедливості (установлення податків та зборів відповідно до платоспроможності платників податків [1, стаття 4, п. 4.1]),

За пропонованим Міністерством фінансів України законопроєктом цифрові платформи зобов’язані передавати до органів ДПС України інформацію про всіх продавців, навіть про тих, хто здійснив продаж на маркетплейсах один раз на рік. При цьому предметом продажу, наприклад, на OLX може бути річ, яка стала непотрібною, або яку продають через відсутність у домогосподарства грошей. По суті, йдеться про недотримання інтересів громадян, що продають різноманітні товари на маркетплейсах – їх спонукають на подвійну сплату податків: ПДВ при купівлі і податок на дохід

від продажу товару (хоча чи можна у цьому випадку говорити про дохід, адже, наприклад, на OLX переважно продаються вживані речі за ціною, нижчою від ціни придбання).

Отже, сучасні тенденції в національному оподаткуванні свідчать, що пропоновані та здійснені зміни у податковому законодавстві спрямовані на задоволення інтересів держави. Очевидно, що в умовах воєнного стану та прагнення України до вступу до ЄС такі зміни виправдані, а їхній вектор є підстави визнати правильним. Але при цьому на другому плані опинилися інтереси платників податків, які ж, звичайно, мають виконувати нові вимоги законодавства. Однак, не виключається ситуація намагань платників податків самостійно зменшити податкове навантаження шляхом застосування різноманітних тіньових схем. За таких умов навіть посилене адміністрування податків органами ДПС України може виявитися не таким вже й результативним (про що, до речі, свідчить явно недосконале адміністрування податків на нерухомість, які могли б збільшити надходження до місцевих бюджетів).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Податковий кодекс України : Закон від 02.12.2010 № 2755-VI. URL : zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17

2. Інтерв'ю Економічній правді голови податкового комітету Верховної Ради України Данили Гетманцева. 15.10.2024. URL : https://epravda.com.ua/publications/2024/10/15/720572/

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у період дії воєнного стану : Закон України від 10.30.2024 № 4015-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4015-20#Text

4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо впровадження міжнародного автоматичного обміну інформацією про доходи, отримані через цифрові платформи : проєкт Закону України від 30.04.2025 реєстр № 13232. URL : https://itd.rada.gov.ua/9d7cd4f4-9679-47c8-9000-5973a075981e

5. Уряд схвалив законопроєкт щодо міжнародного обміну інформацією про доходи з цифрових платформ / Укрінформ. 29.04.2025. URL : https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3987291-urad-shvaliv-zakonoproekt-sodo-miznarodnogo-obminu-informacieu-pro-dohodi-z-cifrovih-platform.html

6. Уряд схвалив законопроєкт щодо впровадження міжнародного обміну інформацією про доходи, отримані через цифрові платформи / Міністерство фінансів України : вебсайт. URL : https://mof.gov.ua/uk/news/uriad_skhvaliv_zakonoproiekt_shchodo_vprovadzhennia_mizhnarodnogo_obminu_informatsiieiu_pro_dokhodi_otrimani_cherez_tsifrovi_platformi-5144

Анастасія Лукіяненко,
здобувач першого (бакалаврського) рівня
Науковий керівник:
Оксана Мискіна,
канд. екон. наук,
доцент кафедри адміністрування податків,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ОПОДАТКУВАННЯ ЦИФРОВИХ ПОСЛУГ: МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ

У сучасному світі цифрові технології стали ключовим рушієм економічного розвитку, суттєво змінюючи характер господарських процесів, трансформуючи моделі ведення бізнесу, способи споживання товарів і послуг, а також створюючи нові виклики для податкових систем. Економіка, орієнтована на цифрові сервіси, перестає залежати від фізичної присутності постачальника послуг у країні споживача, що створює прогалини в традиційних підходах до оподаткування. Саме тому питання оподаткування цифрових послуг набуває особливої актуальності в контексті побудови справедливої та ефективної податкової системи, як на міжнародному рівні, так і в Україні.

Різні аспекти оподаткування цифрових послуг активно досліджуються як українськими, так і зарубіжними економістами. Цифрові послуги мають низку особливостей, які ускладнюють їх оподаткування. До таких послуг належать, зокрема, надання онлайн-реклами, доступ до стримінгових платформ, продаж цифрового контенту, надання хмарного програмного забезпечення, здійснення електронної комерції тощо. Їхня нематеріальна природа, можливість функціонування без постійного представництва у юрисдикції споживача, глобальне охоплення ринку та динамічність розвитку ставлять під сумнів ефективність традиційної системи оподаткування, що ґрунтується на принципі фізичної присутності платника. Через це виникає проблема ерозії податкової бази, що призводить до втрат бюджетів багатьох країн, особливо тих, що є споживачами цифрових послуг, але не мають важелів впливу на транснаціональні компанії [1].

Країни Європейського Союзу вже впроваджують власні моделі оподаткування цифрових послуг. Наприклад, Франція з 2019 року запровадила податок на цифрові послуги (Digital Services Tax) у розмірі 3 % від доходів, отриманих від надання онлайн-реклами, використання цифрових платформ та продажу користувацьких даних. Італія, Іспанія, Австрія та інші країни пішли схожим шляхом. Основна мета цих заходів – забезпечити справедливий розподіл податкових зобов’язань між країнами, де створюється реальна додана вартість. Водночас такі ініціативи часто викликають

напруження в міжнародній торгівлі, зокрема в контексті взаємодії з США, де базуються більшість глобальних цифрових гігантів [2].

Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) розробила більш комплексний підхід до вирішення цієї проблеми. У межах ініціативи BEPS (Base Erosion and Profit Shifting) запропоновано переглянути міжнародні податкові правила. У 2021 році понад 130 країн погодилися на два ключові стовпи реформи: перерозподіл частини податкових прав між юрисдикціями та встановлення мінімального глобального податку на прибуток у розмірі 15 %. Це має зменшити можливості для ухилення від оподаткування та сприяти справедливому розподілу податкових надходжень у цифрову епоху. Ініціативи ОЕСР підтримуються країнами G20, які закликають до глобального узгодження підходів і уникнення податкової фрагментації [1].

Підхід США до оподаткування цифрових послуг дещо відрізняється. Американська податкова система не передбачає окремого податку на цифрові послуги, а застосовує загальні правила оподаткування корпорацій. Водночас США беруть участь у глобальних переговорах в межах ОЕСР, визнаючи необхідність спільних рішень у сфері цифрового оподаткування [3].

Україна, як держава, що активно впроваджує цифрові технології та прагне до інтеграції у світову економіку, не залишається осторонь глобальних податкових процесів. В Україні вже запроваджено перші кроки в напрямку оподаткування цифрових послуг. З 2021 року іноземні компанії, які надають електронні послуги українським споживачам, зобов’язані реєструватися платниками податку на додану вартість (ПДВ) та сплачувати 20 % ПДВ до українського бюджету. Такий підхід часто називають «податком на Google». Однак ця ініціатива має обмежену дію: вона охоплює лише ПДВ, не враховує прибутки цифрових компаній та не створює системного підходу до регулювання цифрової економіки в податковій сфері [1].

Для України відкриваються значні можливості адаптації міжнародного досвіду у сфері оподаткування цифрових послуг. Впровадження власної моделі DST або приєднання до глобального механізму, запропонованого ОЕСР, може забезпечити додаткові надходження до бюджету, створити більш справедливі умови конкуренції для національного бізнесу та зміцнити фіскальну незалежність держави. Водночас слід враховувати потенційні ризики, серед яких реакція великих цифрових корпорацій, ускладнення зовнішньоекономічних відносин і технічні складнощі адміністрування нового податку [3].

З огляду на вищезазначене, доцільним є поступове впровадження DST в Україні із врахуванням міжнародного досвіду та особливостей національної економіки. Необхідно вести діалог з бізнесом, модернізувати податкову інфраструктуру, забезпечити прозорість та передбачуваність податкової політики. Важливим є також активна участь України в глобальних ініціативах, які спрямовані на створення узгодженої та ефективної системи оподаткування цифрової економіки.

Таким чином, міжнародний досвід оподаткування цифрових послуг демонструє різноманіття підходів та інструментів, які можуть бути використані для реформування податкової системи в умовах цифровізації. Для України важливо не лише адаптувати ефективні практики, але й формувати власне бачення податкового регулювання у цифровій сфері, що забезпечить сталий розвиток, бюджетну стабільність та інтеграцію у глобальний економічний простір.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Правдюк М. В. Оподаткування цифрових послуг. *Наукові інновації та передові технології.* 2024. № 2 (30). URL : http://socrates.vsau.org/repository/getfile.php/35217.pdf

2. Савка О. П. Контрольовані іноземні компанії у цифровій економіці: сучасні податкові виклики та перспективи регулювання. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. № 7. URL : https://a-economics.com.ua/index.php/home/article/view/217/229

3. Андрущенко В. Л., Тритинник Х. І. Виклики цифровізації економіки для оподаткування. *Нові вектори архітектури національного та міжнародного оподаткування* : збірник тез круглого столу, м. Ірпінь, 27 березня 2024 року. Ірпінь : Державний податковий університет, 2024. С. 5–9.

Наталія Медвецька,
студентка першого (бакалаврського) рівня
Науковий керівник:
Оксана Мискіна,
канд. екон. наук,
доцент кафедри адміністрування податків,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КЛЮЧОВИХ ВІДМІННОСТЕЙ В ОПОДАТКУВАННІ ПДВ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄС

Податкова система є ключовим механізмом державного регулювання економіки, що визначає фіскальну спроможність держави, впливає на інвестиційний клімат та забезпечує соціальну справедливість. У сучасних умовах глобалізації та посилення інтеграційних процесів, зокрема в контексті євроінтеграційних прагнень України, аналіз відмінностей у податкових системах України та країн Європейського Союзу, (далі ЄС), набуває особливої актуальності.

Європейський Союз як економічно – політичне об'єднання досяг значних результатів у гармонізації податкових систем держав – членів. Цей процес спрямований на забезпечення функціонування єдиного ринку, що передбачає вільний рух капіталів, товарів, послуг та робочої сили, а також на запобігання податковим ухиленням. Україна, реалізуючи курс на інтеграцію з ЄС, стикається з необхідністю адаптації національного податкового законодавства до європейських стандартів, з урахуванням внутрішніх економічних умов та соціальних потреб.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю всебічного розуміння поточного стану податкових систем України та ЄС для визначення потенційних напрямів реформування вітчизняного законодавства, сприяння залученню інвестицій, підвищення конкурентоздатності українського бізнесу та забезпечення стабільних надходжень до державного бюджету.

ПДВ є одним з найважливіших непрямих податків в наповненні державного бюджету. Станом на початок травня 2025 року він складає 11 % від усіх надходжень [1]. ПДВ як ключовий інструмент фіскальної політики демонструє суттєві відмінності в реалізації між Україною та країнами Європейського Союзу. В Україні діє система диференційованих ставок ПДВ: стандартна ставка 20 %, знижена ставка 14 %, котра застосовується до окремих медичних товарів та обладнання, пільгова ставка 7 % для лікарських засобів та виробів медичного призначення і нульова ставка для експортних операцій. На противагу цьому, у країнах ЄС спостерігається більш складна диференціація ставок: стандартні варіюються від 16 % у Люксембурзі до 27 % в Угорщині

(при середньоєвропейському рівні 21 %), а пільгові (5–15 %) застосовуються до ширшого спектру соціально значущих товарів. Згідно з Директивою ЄС кожна країна в праві самостійно вирішувати яка базова ставка ПДВ буде застосовуватись на території держави, за вимоги, що вона не може бути меншою аніж 15 %. На рисунку 1 наведено стандартні (базові) ставки ПДВ у розрізі країн – членів ЄС та в Україні.

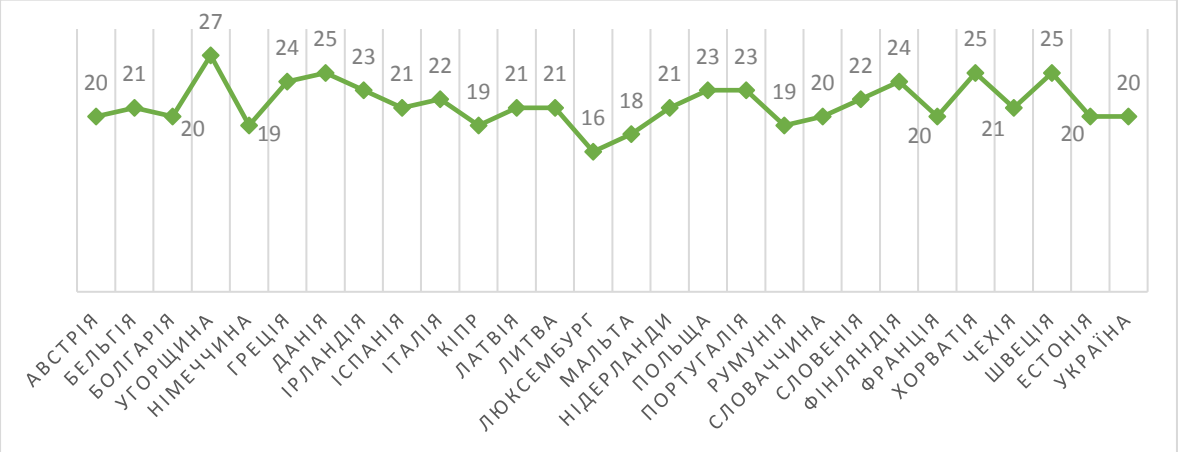

Рисунок 1 – Базові ставки ПДВ у країнах ЄС та Україні станом на 2024 рік

Джерело: складено автором на основі [2].

База оподаткування ПДВ в Україні та ЄС має як спільні риси, так і суттєві відмінності. В обох юрисдикціях до податкової бази включаються операції з постачання товарів та послуг, імпортні операції та внутрішні продажі, проте в ЄС база є значно ширшою та включає додаткові елементи: внутрішньоєвропейські поставки між країнами – членами, послуги електронного зв'язку, цифрові послуги від нерезидентів, а також більш диференційований підхід до операцій з нерухомістю та фінансовими послугами. В Україні база оподаткування дещо вужча – акцент робиться на традиційних операціях з товарами та послугами, імпорті та експорті (з нульовою ставкою), при цьому перелік пільгових категорій є більш обмеженим порівняно з ЄС, де існують численні пільги для соціально значущих сфер. Важливою відмінністю є також механізм міжнародних операцій: якщо в ЄС діє спрощена система внутрішньоєвропейських розрахунків з єдиними правилами визначення місця постачання. Ці відмінності відображають різний рівень економічної інтеграції та підходи до фіскальної політики, що потребує врахування в контексті подальшої гармонізації українського податкового законодавства з європейськими стандартами.

Що стосується адміністрування ПДВ то системи в країнах дещо різняться. В Україні система базується на електронному адмініструванні з використанням електронних податкових накладних та кабінету платника податків, що дозволяє контролювати ланцюжок операцій у режимі реального часу, проте характеризується складнощами у механізмі відшкодування податку та обмеженим переліком пільгових операцій; натомість у ЄС діє гармонізована система адміністрування на основі вище згаданої Директиви

2006/112/ЄС, яка передбачає єдині правила визначення місця постачання, спрощений механізм "reverse charge" для міжгосподарських операцій, автоматизовану систему обміну інформацією між країнами – членами (VIES), а також ширший спектр пільгових категорій та регіональних особливостей застосування ставок, що забезпечує більш гнучке та ефективне податкове адміністрування в умовах єдиного ринку.

Щодо пільгового оподаткування ПДВ то в Україні діє обмежений перелік пільг (основні – ставки 7 % на лікарські засоби та 14 % на окремі медичні товари, а також звільнення для освітніх і медичних послуг), що формально має зменшувати податкову базу, але через вузький спектр пільгових категорій та жорсткі критерії їх застосування фактично обмежує можливості для ухилення, натомість в ЄС існує значно ширша система пільг, що, з одного боку, скорочує потенційні надходження, але з іншого – забезпечує соціальну спрямованість податкової політики та підтримує попит на ключові товари та послуги. При цьому в обох системах надмірне розширення пільг може призводити до зниження фіскальної ефективності, проте європейський досвід демонструє, що оптимально збалансована система пільг у поєднанні з ефективним адмініструванням дозволяє мінімізувати втрати бюджету при досягненні соціальних цілей.

Отже, Європейська модель, заснована на принципах гармонізації Директиви 2006/112/ЄС, демонструє більш гнучку та диференційовану систему ставок з розширеним переліком соціальних пільг, що поєднує фіскальну ефективність із соціальною спрямованістю. Українська система, хоч і запровадила сучасні механізми електронного адміністрування, та вона потребує подальшого вдосконалення щодо: розширення пільгових категорій з урахуванням європейського досвіду, спрощення процедур відшкодування ПДВ для експортерів та подальшої цифровізації податкових процесів. Реалізація цих заходів у поєднанні з гармонізацією законодавства з європейськими стандартами сприятиме підвищенню інвестиційної привабливості України, зростанню конкурентоспроможності національних підприємств та забезпеченню стабільних бюджетних надходжень у контексті євроінтеграційних процесів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Доходи державного бюджету України / Міністерство фінансів. URL : https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/

2. Що таке ПДВ та його ставки в європейських країнах? URL : https://www.campiogroup.com/

3. Податковий кодекс України : Закон від 02.12.2010 № 2755-VI. URL : https://tax.gov.ua/nk/spisok1/

4. Бойко Є., Андрущенко В. Л. Податкова інтеграція в ЄС. Фіскальна політика: досягнення, інновації та перспективи розвитку. Ірпінь, 2023. С. 29–32. URL : https://dpu.edu.ua/images/2024/

5. Директива ради 2006/112/ЄС від 28 листопада 2006 року про спільну систему податку на додану вартість. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_928#Text

Іванна Порохнюк,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня,
спеціальність 071 «Облік і оподаткування»,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

КОРПОРАТИВНИЙ ПОДАТОК І ПЕРЕМІЩЕННЯ ПРИБУТКУ: ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ ТА МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА

Завдяки зняттю економічних бар'єрів і цифровізації економіки, транснаціональні корпорації отримали можливість легше переміщувати оподатковуваний прибуток між різними юрисдикціями. Це стало можливим, зокрема, через те, що компанії більше не залежать від фізичних місць, таких як офіси, фабрики чи магазини, тоді як оподаткування значною мірою базується на фізичній присутності підприємств. Транснаціональні корпорації володіють значними ресурсами, що дозволяють їм шукати оптимальні податкові рішення, використовуючи численні угоди про уникнення подвійного оподаткування та відмінності між податковими системами юрисдикцій, в яких вони здійснюють діяльність. Це явище відоме як розмивання бази оподаткування та переміщення прибутку [3].

«Переміщення прибутку» відноситься до випадків, коли транснаціональні корпорації здійснюють внутрішньо-групові операції (тобто транзакції між різними корпоративними структурами) для штучного перенесення прибутку в юрисдикції з низьким або нульовим оподаткуванням, з метою зменшення податкового навантаження на корпоративний прибуток. Для цього можуть використовуватися різні стратегії, такі як переміщення боргу до юрисдикцій з вищими податковими ставками, коригування цін у внутрішньо-групових транзакціях, а також виплата роялті між дочірніми компаніями. Оскільки така діяльність, що включає вирахувані платежі, як-от відсотки або роялті, може зменшувати внутрішні податкові бази, Організація економічного співробітництва та розвитку (далі – «ОЕСР») використовує термін «розмивання бази оподаткування та переміщення прибутку» для опису таких практик.

Проблема переміщення прибутку здебільшого виникає через різноманітність податкових правил і політик, що створює можливості для багатонаціональних корпорацій переносити прибутки з країн з високими податковими ставками до юрисдикцій з низьким або нульовим оподаткуванням, з метою зменшення податкового тягаря. За оцінками ОЕСР (2015), глобальні втрати від корпоративного оподаткування складають від 4 до 10 % від загальних надходжень від цього податку, що еквівалентно від 100 до 240 мільярдів доларів США щорічно через розмивання податкової бази та переміщення прибутку. Як зазначається в наукових дослідженнях, країни, що є податковими гаванями, відіграють ключову роль у процесах переміщення прибутку та ухилення від оподаткування [5].

В Україні однією з поширених схем уникнення оподаткування також є використання офшорних механізмів. Це включає агресивне податкове планування, оптимізацію податків, застосування таких практик, як використання розбіжностей, колізій та прогалин між різними податковими системами. За допомогою таких методів відбувається переведення прибутку, отриманого в Україні, без належного оподаткування корпоративними податками до країн з нижчими або нульовими податковими ставками, з метою зменшення податкового навантаження.

Згідно з даними досліджень, у 2017 році більшість великих експортерів проводили свої операції через посередників, які знаходяться в юрисдикціях з низькими податковими ставками, таких як Нідерланди, Кіпр, Швейцарія та Люксембург [7].

У міжнародній практиці наразі основним засобом законодавчого регулювання для протидії незаконній мінімізації податкового навантаження є міжнародна ініціатива заходів у рамках діяльності Організації економічного співробітництва і розвитку, зокрема, реалізація Плану дій Base Erosion and Profit Shifting (BEPS).

Цей план спрямований на протидію необґрунтованій мінімізації фіскальних зобов'язань. Його основою є застосування методів, які перетворюють «потенційні» податки на «сірі» прибутки, тобто виведення вільних грошових активів в офшорні зони. По суті, План дій BEPS є масштабною реорганізацією існуючої системи міжнародного оподаткування [1].

Лідери країн все більше прагнуть оцінити масштаби розмивання податкової бази та переміщення прибутку. У зв'язку з цим, було проведено кілька досліджень, які намагалися оцінити масштаби переміщення прибутку, використовуючи різні економетричні та оціночні методи.

Основні висновки свідчать про те, що розмивання податкової бази та переміщення прибутку в ЄС щорічно призводять до втрат у розмірі 36 мільярдів євро податкових надходжень від корпорацій. Втрати для податкових гаваней становлять 37,3 мільярда євро. У США загальні втрати податкових надходжень оцінюються в 100,8 мільярда євро, з яких 96,8 мільярда євро пов'язані з переведенням прибутку до податкових гаваней, тоді як Японія, за оцінками, втрачає 24,0 та 23,3 мільярда євро відповідно.

З макроекономічної точки зору, переміщення прибутку до податкових гаваней знижує вартість капіталу, головним чином транснаціональних корпорацій, що, своєю чергою, позитивно впливає на інвестиції та ВВП [4].

Україна приєдналась до Програми розширеного співробітництва в рамках ОЕСР та взяла на себе зобов’язання імплементувати Мінімальний стандарт Плану дій BEPS [2].

Податкові органи України, з метою впровадження та практичної реалізації кроків Плану дій BEPS вживають ряд заходів для протидії ухиленню від оподаткування в міжнародних операціях. Це включає розробку ефективних правил контролю за контрольованими іноземними компаніями (КІК), впровадження автоматичного обміну податковою інформацією між Україною та іншими країнами, зокрема, звітність у розрізі країн міжнародних груп компаній (CbC) та інформацію про фінансові рахунки (CRS) [6].

Дані інструменти наразі імплементуються в Україні, водночас, потребують застосування сучасних підходів і технологій обробки та аналізу великих масивів даних.

Таким чином, корпоративний податок і переміщення прибутку представляють значні виклики як для України, так і для глобальної спільноти. В умовах зростаючої глобалізації та цифровізації економіки, транснаціональні корпорації отримали можливість ефективно переміщувати прибутки між юрисдикціями з різними податковими ставками, що призводить до розмивання податкової бази. Це явище ставить під загрозу здатність держав забезпечувати стабільні податкові надходження, необхідні для фінансування суспільних потреб.

Україна, як і багато інших країн, стикається з необхідністю адаптації свого податкового законодавства до міжнародних стандартів, щоб протидіяти агресивному податковому плануванню та ухиленню від оподаткування. Імплементація Плану дій BEPS є критично важливими для забезпечення прозорості та ефективності податкового регулювання.

Ці заходи допоможуть Україні зберегти довіру міжнародних партнерів і донорів, залучити необхідні фінансові ресурси для відновлення та розвитку, а також забезпечити фінансову стабільність в умовах поточних викликів. Водночас, вони сприятимуть створенню більш справедливого і конкурентного бізнес-середовища, що відповідає міжнародним стандартам прозорості та відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. BEPS Actions. The Organisation for Economic Co-operation and Development. URL : https://www.oecd.org/tax/beps/beps-actions

2. Inclusive Framework on BEPS. The Organisation for Economic Co-operation and Development. URL : https:// www.oecd.org/tax/beps/about

3. Álvarez-Martínez M. T., Barrios S., d'Andria D., Gesualdo M., Nicodème G., & Pycroft, J. How large is the corporate tax base erosion and profit shifting? A general equilibrium approach. *Economic Systems Research*, 2022. 34 (2), 167–198. URL : https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09535314.2020.1865882

4. Friedrich M., Tepperova J. Identification of base erosion and profit shifting using tax evasion rate. *Society and Economy*, 2021. 43 (1), 75–92. URL : https://www.akjournals.com/view/journals/204/43/1/article-p75.xml

5. Dobranschi M., Nerudová D., Solilová V., Litzman, M. An alternative measure of profit shifting and corporate income tax losses. *Journal of Multinational Financial Management*, 2023. 70, 100822. URL : https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1042444X23000415

6. Краєвський В., Бардаш С. Проблеми забезпечення фінансової безпеки України. *Scientific and Practical Conference «Innovative Development in the Global Science»*. 2024. URL : https://www.researchgate.net/profile/Volodymyr-Kraievskyi-2/publication/381231952_Problemi_zabezpecenna_finansovoi_bezpeki_Ukraini/links/6662d43dde777205a31652a9/Problemi-zabezpecenna-finansovoi-bezpeki-Ukraini.pdf

7. Дубровський В., Черкашин В., Гетман О. Порівняльний аналіз фіскального ефекту від застосування інструментів ухилення/уникнення оподаткування в Україні: нові виклики. Київ : Інститут соціально-економічної трансформації, 2019. URL : https://apitu.wordpress.com/wp-content/uploads/2019/09/analiz-shem-2019-final.pdf

Ірина Прокопенко,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри адміністрування податків,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ПОДАТКОВЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ В КРАЇНАХ-ЧЛЕНАХ ЄС ЯК СПОСІБ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ [2]

Co-funded by
The European Union

ERASMUS+ Jean
Monnet Modules

Податки відіграють ключову роль у забезпеченні життєдіяльності будь-якої держави, адже є основним джерелом дохідної частини бюджетів. А податкова система в цілому є складовою економічної та фінансової безпеки країни. В зарубіжних державах системи оподаткування є різними, оскільки кожна країна має своє національне податкове законодавство, на підставі якого встановлюються різні податки та податкові ставки тощо. Крім того, податкове законодавство може часто змінюватись та досить складне для розуміння та виконання податкових зобов'язань платниками як фізичними так і юридичними особами. Уряди зарубіжних держав надають роз'яснення та консультації щодо питань сфери застосування та дотримання податкового законодавства, проте зазвичай вони мають рекомендаційний характер, а часті зміни у законодавстві вимагають глибокого аналізу. Для підвищення рівня податкової культури та податкової дисципліни, задля зміцнення і покращення взаємовідносин між платниками податків та податковими органами, в країнах Європейського Союзу (далі – ЄС) поширені послуги недержавних податкових консультантів.

В Україні рівень культури сплати податків та податкової дисципліни не є на належному рівні через постійні зміни та складність податкового законодавства, яке в умовах війни з країною агресором росією ще більше зазнає змін та доповнень. Податкове консультування також не впливає на покращення ситуації з виконанням податкових зобов'язань платниками податків. Адже на державному рівні такі консультації зосереджені, насамперед на нормативних принципах та не є для платників податків достатньо ефективними і корисними. Ринок податкового-консультативних послуг на державному рівні в даний час не є врегулюванням. Податкові консультанти не мають окремого статусу. Недержавні податкові консультативні послуги надаються зазвичай

[2] Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency (EACEA). Neither the European Union nor EACEA can be held responsible for them.

аудиторами, юристами, бухгалтерами, податковими радниками. Проте ними користуються переважно великі підприємства, які спроможні оплатити такі послуги. Крім того, якість таких послуг та відповідальність за їх надання покладається на компанії, які їх надають, так як відсутня централізована система нагляду та ліцензування збоку держави та немає етичного кодексу для податкових консультантів. Разом з тим, підвищення рівня податкової культури є вагомою складовою «Національної стратегії доходів до 2030 р.». Досвід податкового консультування в країнах ЄС є важливим для використання кращих його практик в Україні в умовах євроінтеграційного курсу.

Необхідно зазначити, що у більшості країн-членів ЄС податкові консультації для громадян та бізнесу надаються державними податковими органами безкоштовно. При цьому, вони включають: загальні роз'яснення щодо податкового законодавства; надання допомоги щодо заповнення декларацій; надання інформація про податкові пільги та відрахування; консультації щодо реєстрації бізнесу та оподаткування самозайнятих осіб; роз'яснення змін у податковому законодавстві. Проте є певні обмеження щодо безкоштовних консультацій з боку податкових органів: вони не охоплюють індивідуальне податкове планування (для прикладу, оптимізацію податків); не надають юридичних гарантій для платників (відповіді мають роз'яснювальний рекомендаційний характер); не допомагають вирішити складні питання в сфері міжнародного оподаткування та можуть бути недоступні у пікові періоди (наприклад при поданні декларацій) тощо. Саме тому переважна більшість платників податків звертаються до недержавних податкових консультантів, які: займаються персоналізованими рішеннями з податкового планування; допомагають зменшити податкове навантаження в рамках чинного законодавства; правильно структурувати бізнес у міжнародному середовищі; можуть представляти клієнтів перед податковими органами; допомагають коректніше та швидше заповнювати податкові декларації, що зменшує ризики штрафних санкцій тощо. Діяльність податкових консультантів у країнах ЄС регулюється національними законами кожної держави-члена ЄС. Єдиної директиви ЄС, яка б прямо гармонізувала правила для незалежних податкових консультантів не має. Однак є спільні підходи та певні ініціативи ЄС. В таблиці 1 наведено основні принципи регулювання податкового консультування у розрізі окремих країн-членів ЄС.

Таблиця 1 – Регулювання податкових консультантів у країнах ЄС

Країна-член ЄС	Суб'єкти податкових послуг	Законодавство, яке регулює надання послуг	Наглядовий орган	Кваліфікаційні вимоги	Відмінні особливості
1	2	3	4	5	6
Австрія	Податкові консультанти та аудитори.	Gewerbeordnung, Steuerberatungsgesetz.	Федеральна палата економістів (WKO).	Вища освіта, 3 роки практичного досвіду, державний іспит.	Високі вимоги щодо практики та кваліфікації

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6
Іспанія	Податкові консультанти та адвокати.	Загальне податкове законодавство та кодекси професій	Регіональні асоціації адвокатів та консультантів	Юридична чи/або економічна освіта, членство в асоціації	Немає єдиної системи ліцензування, проте є саморегуляція
Італія	Commercialisti та адвокати	Закон № 139/2005, та інші професійні норми	Національна рада комерчалістів та Палата адвокатів.	Вища освіта та періодичне стажування, державний іспит.	Податкові послуги є частиною фінансових практик
Нідерланди	Адвокати та бухгалтери, спеціалісти з оподаткування	Податковий кодекс. Закон про бухоблік.	Відсутній централізований контроль.	Освіта, часто - сертифікація NBA, RB	Значна роль приватних об'єднань, саморегулювання
Німеччина	Податкові консультанти (Steuerberater)	StBerG - Закон про податкових консультантів.	Федеральна палата податкових консультантів.	Освіта, постійне стажування, іспит	Обов'язкова ліцензія та державний контроль
Польща	Податкові консультанти (doradcy podatkowi)	Закон про податкове консультування (1996 р.)	Національна рада податкових консультантів.	Освіта, постійне стажування, складний іспит.	Окрема професія, контрольована державою.
Франція	Адвокати та експерти-бухгалтери	Комерційний кодекс та правила адвокатури	Палата адвокатів. Палата експертів –бухгалтерів.	Освіта, іспит (для бухгалтерів), постійне стажування	Консультації дозволені для декількох професій.
Чехія	Податкові консультанти (daňový poradce)	Закон № 523/1992 Sb.	KDPČR-Палата податкових консультантів Чехії.	Вища освіта, іспит, реєстрація в палаті.	Офіційна професія, детально регламентована

Необхідно відзначити, що податкове консультування в країнах-членах ЄС відіграє значну роль у формуванні податкової культури, так як: допомагає як юридичним так і фізичним особам краще розуміти податкове законодавство та формує відповідальне ставлення до сплати податків; сприяє мінімізації ризиків порушення податкового законодавства; підвищує ефективність взаємодії платників податків з податковими органами; сприяє оптимізації податкового навантаження на підставі чинного податкового законодавства.

Українська система податкового консультування потребує врегулювання із врахуванням досвіду та кращих практик країн-членів ЄС. Насамперед потребує нормативно-правого регламентування окремий правовий статус «податковий консультант»; визначення освітніх та професійних вимог; запровадження єдиного професійного іспиту; визначення етичного кодексу та дисциплінарної відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Прокопенко І., Іванишина О. Морально-етичні аспекти взаємовідносин платників податків та контролюючих органів: досвід країн ЄС. *Український економічний часопис*. 2024. № 4. С. 40–44. URL : https://doi.org/10.32782/2786-8273/2024-4-8

2. Європейська комісія: Податкові огляди ЄС. URL : https://commission.europa.eu/index_en

3. OECD Tax Database. URL : https://www.oecd.org/en/topics/taxation.html

4. Asociación Española de Asesores Fiscales (AEDAF). URL : https://www.aedaf.es

5. Steuerberaterkammer (Німеччина). URL : https://www.bstbk.de

6. Conseil Supérieur de l'Ordre des Experts-Comptables (Франція). URL : https://www.experts-comptables.fr

Марія Романчук,
здобувачка вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня
Науковий керівник:
Оксана Мискіна,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (України)

ЕВОЛЮЦІЯ ПОДАТКОВИХ СТРАТЕГІЙ У ЦИФРОВУ ЕПОХУ: НОВІ АРХІТЕКТУРНІ ВЕКТОРИ НАЦІОНАЛЬНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ОПОДАТКУВАННЯ

У сучасному світі податкова система постає як динамічний механізм, що змінюється у відповідь на цифрові трансформації, глобальні економічні зрушення та нові геополітичні виклики. Україна, як держава, що перебуває в умовах тривалої збройної агресії, здійснює низку реформ у податковій сфері, які мають на меті адаптацію фіскальної політики до нових реалій. У цьому контексті аналіз архітектурних змін у сфері оподаткування на національному та міжнародному рівнях є надзвичайно актуальним, адже саме податкова система стає одним із основних інструментів формування стабільності, підтримки бізнесу та стимулювання інновацій.

Цифрова економіка породила принципово нові моделі ведення бізнесу, які виходять за межі традиційних рамок оподаткування. Зростання обсягів електронної торгівлі, розвиток платформ економіки спільного використання, активізація роботи транснаціональних корпорацій, які не мають сталого фізичного представництва в окремих країнах, створюють складнощі у визначенні податкової юрисдикції. Це зумовлює потребу у гармонізації правил оподаткування та розробці єдиних міжнародних підходів. Саме тому міжнародні організації, зокрема ОЕСР, розробляють нові правила, спрямовані на запобігання розмиванню податкової бази та забезпечення справедливого розподілу податкових надходжень. Особливу роль відіграють дії в рамках Плану BEPS (Base Erosion and Profit Shifting), що спрямовані на унеможливлення агресивного податкового планування транснаціональних корпорацій [2].

Однією з найбільш резонансних ініціатив останнього десятиліття є впровадження глобального мінімального податку на рівні 15 %, узгодженого в рамках ініціативи Pillar II. Ця ініціатива покликана знизити стимул до перенесення прибутків у низькоподаткові юрисдикції, унеможливити так звану «податкову конкуренцію» між державами та створити справедливі умови для транснаціонального бізнесу. Для України це означає необхідність адаптації внутрішньої податкової політики до нових міжнародних стандартів, перегляду пріоритетів у податковому законодавстві, а також

посилення спроможностей податкових органів. Європейська комісія також підтримує ці ініціативи, пропонуючи відповідні директиви та зобов'язання для країн-членів і партнерів [3].

Водночас на національному рівні Україна перебуває в унікальній ситуації. Починаючи з 2022 року, країна реалізувала низку тимчасових податкових послаблень з метою підтримки бізнесу під час воєнного стану. Серед них – впровадження 2 % єдиного податку для ФОПів та малого бізнесу, звільнення від ПДВ деяких категорій товарів, спрощення звітності та введення податкових канікул. Водночас розробляються довгострокові стратегії з модернізації Державної податкової служби, цифрової трансформації обліку, використання штучного інтелекту для виявлення ризиків податкового шахрайства, посилення фіскального контролю та прозорості адміністрування. Такі зміни не лише підтримують бюджетну стабільність у кризових умовах, а й закладають підґрунтя для інтеграції з європейським податковим простором [1].

Варто також звернути увагу на аспекти податкової справедливості та перерозподілу. Податкова система повинна відповідати принципам соціальної рівності, забезпечувати підтримку вразливих груп населення та сприяти зменшенню майнової нерівності. У цьому контексті важливу роль відіграють податки на доходи фізичних осіб, податки на майно, а також нові форми екологічного та цифрового оподаткування. Впровадження прогресивної шкали оподаткування може забезпечити не лише надходження до бюджету, а й формування більш гармонійного суспільного клімату.

Сучасна архітектура оподаткування має ґрунтуватися на принципах гнучкості, прозорості та цифрової інтеграції. Це передбачає широке впровадження систем e-Reporting, e-Invoicing, автоматизованого обміну податковою інформацією, модернізацію систем трансфертного ціноутворення. Також важливо забезпечити можливість обміну інформацією в режимі реального часу між державними органами та бізнесом, що мінімізує можливості для ухилення від оподаткування. Перехід до податкової політики, що ґрунтується на даних та аналітиці , є однією з провідних тенденцій у світі. Крім того, зростає роль міжнародних форумів та багатосторонніх платформ у формуванні спільного бачення податкового майбутнього – таких як G20, Inclusive Framework on BEPS та інші.

З огляду на наведене, можна стверджувати, що майбутнє податкової архітектури визначатиметься не лише економічними параметрами, але й технологічною здатністю держав адаптуватися до викликів цифрової доби. Україна має унікальну можливість інтегрувати найкращі міжнародні практики у власну податкову модель, водночас зберігаючи соціальну справедливість, забезпечуючи фінансову стійкість та сприяючи розвитку бізнесу навіть в умовах кризи [4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Податкові ініціативи в умовах воєнного стану / Міністерство фінансів України. 2023. URL : https://mof.gov.ua

2. Addressing the Tax Challenges of the Digital Economy – Global Anti-Base Erosion Proposal (Pillar Two) / OECD. 2021. URL : https://www.oecd.org/tax/beps

3. Proposal for a Directive on ensuring a global minimum level of taxation / European Commission. 2022. URL : https://ec.europa.eu

4. Tax Policy for Inclusive Growth after the Pandemic / IMF. 2021. URL : https://www.imf.org

Максим Романюк,
здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ДЕКЛАРУВАННЯ ДОХОДІВ І МАЙНА ЯК СПОСІБ ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ

Податкова культура в будь-якій країні є насамперед складовою національної культури. Вона відображає ставлення громадян до системи оподаткування зокрема, та в цілому до органів державної влади та управління. Податкова культура полягає з боку громадян в дотриманні ними податкового законодавства та добросовісному виконанні платниками своїх податкових зобов'язань; а з боку держави – у створенні умов для своєчасної сплати податків, а також у розумінні своїх прав та обов'язків як платниками податків так і контролюючими органами.

Проблематиці податкової культури присвячено значу кількість досліджень зарубіжних та вітчизняних експертів та науковців.

Одним із перших сформулював визначення податкової культури американський економіст австрійського походження з українським корінням Йозеф Шумпетер (до 1918 р. деякий час займав посаду професора Чернівецького університету). За Й. Шумпетером, «податкова культура – продукт розвиненої, свідомо й цілеспрямовано «культивованої» («cultivated») податкової системи [1].

Одним із ефективних способів підвищення рівня податкової культури в суспільстві та дієвим механізмом забезпечення надходження податків до бюджетів країн є декларування доходів і майна.

Декларування доходів і майна в зарубіжних державах набуло поширення наприкінці XIX – на початку XX століть та стосувалось насамперед прибуткових податків і універсальних акцизів. Технології декларування стрімко розвиваються та удосконалюються, з'являються нові сервіси для платників податків, що забезпечує транспарентність податкового процесу і зручні способи подання податкової звітності платниками податків. В країнах ЄС досягнуто значного прогресу у взаємовідносинах між платниками податків та податковою службою саме завдяки ефективним та зручним способам декларування доходів і майна [3].

В даний час податкові декларації у більшості країн-членів ЄС подаються переважно в електронній формі, що значно підвищує ефективність системи оподаткування в цілому. Серед країн ЄС Німеччина одна із перших запровадила електронну форму податкової звітності та у 1997 р. прийняла закон про електронно-цифровий підпис [4].

Варто зазначити, що в державах ЄС при запровадженні електронної системи декларування податків спочатку лише суб'єкти підприємницької діяльності могли нею користуватися, а згодом і всі інші категорії платників для декларування доходів та майна. Вартим уваги є досвід прибалтійських країн (Латвії, Литви, Естонії), які для отримання членства в ЄС взяли зобов'язання здійснити повну інформатизацію відносин з платниками податків. В даний час «суб'єкти господарювання – юридичні особи практично 100 % звітності подають через Інтернет. До того ж і громадяни віддають перевагу саме такому каналу зв'язку з податковою службою» [5].

Сучасні технології декларування податків в Іспанії, податкова система якої характеризується як одна із найскладніших серед країн ЄС, демонструють зусилля уряду створити зручні умови та сервіси для виконання платниками податків своїх податкових зобов'язань. Для прикладу, в провінції Біская (Країна Басків) декларацію можна подати одним із 3-х способів: через додаток BILA; через веб-сайт податкової служби (заповнивши декларацію безпосередньо на веб-сайті податкової служби); скориставшись послугами податкової служби, яка може розрахувати податок та заповнити декларацію для платника [6].

Цікавим сучасним нововведенням в країнах ЄС стає сплата податків через мобільний застосунок, що значно спрощує процес сплати податків та є зручним для громадян.

Характерною глобальною тенденцією в сфері сучасного декларування податків в країнах-членах ЄС є попередньо підготовлені податкові декларації «pre-populated tax returns». Це послуга, яка надається платникам зі сторони податкової служби у формі вже підготовленої та заповненої декларації про доходи чи/або прибутки у режимі «online». Податкові органи самостійно складають декларації на підставі електронних джерел інформації, які отримують від третьої сторони (банків, пенсійних фондів, страхових компаній, роботодавців та ін.), після чого передають «pre-populated tax returns» платникам податків для ознайомлення. За платниками податків залишається право перевірити, погодитися або відмовитися, а за необхідності внести зміни [7].

Не дивлячись на різноманітні підходи, всі практики декларування податків базуються в державах-членах ЄС на прозорості та постійному удосконаленні цифрових технологій для забезпечення простоти та зручності подання податкової звітності громадянами.

Щодо вітчизняної системи декларування податків та зборів, - обов'язок декларувати доходи громадян (у певних випадках) було встановлено у 1997 році. А з прийняттям у 2011 році Податкового кодексу України (далі – ПКУ) було запроваджено єдині правила декларування доходів та електронну податкову звітність. В даний час в Україні платники податків, як юридичні так і фізичні особи можуть подавати декларації до податкової служби через електронний кабінет платника (далі – ЕКП) та через сторонні сервіси.

Зазначимо, що не дивлячись на запровадження урядом електронних сервісів для платників податків, досить незначна кількість громадян користується електронним кабінетом платника (ЕКП), що на нашу думку, можна пояснити наступними причинами:

1. Складний інтерфейс і незручність користування.

2. Недовіра платників до податкової служби. Багато українців уникають взаємодії з податковою службою, так як мали негативний досвід у вигляді раптових позапланових перевірок, штрафних санкцій, проблем з поверненням податків тощо. І тому ЕКП сприймається не як зручний сервіс, а як ще один механізм контролю з боку податкової.

3. Недостатня обізнаність платників. Багато громадян не користуються ЕКП, так як не знають про його можливості, або не розуміють, як ним користуватися.

4. Відсутність реальної необхідності. Зазвичай фізичні особи не мають нагальної потреби використовувати ЕКП, адже переважно всі питання з податковою службою вирішують бухгалтери чи/або роботодавці.

Отже, можемо підсумувати, що не дивлячись на активне впровадження цифрових технологій та спрощення процедур декларування податків та зборів шляхом: запровадження електронного кабінету платника, системи електронного адміністрування ПДВ, використання кваліфікованого електронного підпису, реєстру електронних чеків (e-Receipt), мобільного застосунку «Моя податкова» та інше більшість українців оминають дані сервіси через недовіру податковим органам та складність користування.

Також ми вважаємо, що податковій службі потрібно більш активно проводить інформаційно-комунікаційні заходи для популяризації електронних сервісів декларування доходів.

Для підвищення довіри громадян до декларування доходів на сплату податків у тому числі через електронні сервіси, необхідно впроваджувати такі заходи як:

–прощення подання декларацій через інтеграцію з роботодавцями та банками та запровадження «pre-filled tax returns»;

–популяризація електронного декларування шляхом інформаційно-роз’яснювальних заходів в доступній та зрозумілій формі;

–можливе запровадження загального декларування поряд зі спрощенням форм податкових декларацій та удосконаленням роботи електронного кабінету платника та дієвість заходів боротьби з корупціонерами.

При комплексному впровадженні даних заходів податкова культура та довіра до системи оподаткування значно зросте, що підвищить рівень добровільного декларування та надходження податків і зборів до бюджетів держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Schumpeter J. Ökonomie und Soziologie der Einkommensteuer. *Der Deutsche Volkswirt.* 1929. Vol. 4. P. 380–385.

2. Prokopenko I., Ivanyshyna O. (2024). Moral and ethical aspects of relations between taxpayers and controlling bodies: the experience of EU countries. *Ukrainian Economic Journal*, № 4, pp. 40–44. URL : https://doi.org/10.32782/2786-8273/2024-4-8

3. German Federal Ministry of Finance. Elster: The Digital Tax Solution in Germany. URL : https://www.bundesfinanzministerium.de

4. Теремецький В. І. Електронна податкова звітність: міжнародний досвід та проблеми впровадження в України. *Право і суспільство.* 2012. № 3. URL : http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2012/3_2012/20.pdf

5. Гаврилова В., Прокопенко І. Оподаткування та декларування податків в Іспанії: стан, проблеми, перспективи. *Актуальні питання оподаткування в країнах ЄС: досвід для України* : збірник тез наук.-практ. круглого столу, м. Ірпінь, 24 вересня 2024. Ірпінь, 2024. С. 73–78. URL : https://dpu.edu.ua/images/2024/Photo_dlya_novyn_2024/Kafedra%20administruvannia%20podatkiv/12%20gruden%20Kafedra%20administruvannia%20podatkiv/Materiali%20kruglogo%20stolu_Arus_Zbirnik%20tez%20kruglogo%20stolu.pdf

6. Lucas Goodman, Katherine Lim, Bruce Sacerdote, Andrew Whitten. Automatic tax filing: simulating a pre-populated form 1040. *National Bureau of Economic Research*. 2023. URL : https://www.nber.org/papers/w30008

Олександр Царьов,
здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня;
Тетяна Скоромцова,
канд. екон. наук, с.н.с.,
доцент кафедри адміністрування податків,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

СИСТЕМА CRS ЯК ВАЖЛИВИЙ НАПРЯМ ПІДВИЩЕННЯ ПРОЗОРОСТІ ФІНАНСОВИХ ОПЕРАЦІЙ В УКРАЇНІ

У глобальному фінансовому просторі Україна вже зробила свої перші важливі кроки у напрямку підвищення прозорості фінансових операцій та боротьби з виведенням прибутків з під оподаткування. Так, у рамках Багатосторонньої угоди компетентних органів про автоматичний обмін інформацією про фінансові рахунки за загальним стандартом звітності – Багатостороння угода CRS (MCAA CRS) [1] та Багатосторонньої угоди компетентних органів про автоматичний обмін звітами у розрізі країн – Багатостороння угода CbC (MCAA CbCR) [2] та отримання схваленого Глобальним форумом з прозорості та обміну інформацією для цілей оподаткування Звіту щодо зрілості системи управління інформаційною безпекою в Україні, наша держава провела свій перший міжнародний автоматичний обмін інформацією за стандартом CRS. За інформацією ДПС України, як компетентного органу України для цілей Багатосторонньої угоди CRS, станом на 1 липня 2024 цей контролюючий орган отримав звіти про рахунки від майже 1 700 підзвітних фінансових установ, що склало трохи більше 90 % від усіх зареєстрованих. Поряд з цим, згідно із «Порядом застосування загального стандарту звітності та належної перевірки інформації про фінансові рахунки» [3], затверджено Перелік підзвітних юрисдикцій з якими Україна буде обмінюватися інформацією про підзвітні фінансові рахунки з метою виконання Багатосторонньої угоди CRS. Такий Перелік охоплює 118 юрисдикцій, включаючи практично всі держави-члени ЄС. Наразі, за інформацією компетентного органу за результатами інформаційного обміну CRS, ним отримано інформацію від понад 50 іноземних юрисдикцій та здійснено направлення інформації до понад 30 іноземних юрисдикцій, що складає поки що біля 70 % від встановленого Переліком підзвітних юрисдикцій.

У межах такого обміну компетентний орган України передав інформацію про фінансові рахунки нерезидентів до податкових юрисдикцій - партнерів та отримав від них дані про рахунки податкових резидентів України. Об’єктом обміну стала інформація про фінансові рахунки підзвітних, які проводяться фінансовими установи і які належать резидентам юрисдикцій-партнерам, а також ПІБ власника та його власні дані, його податкове президентство та адреса, податковий номер, дані про фінансову установу, дані про рахунок (загальна сума дивідендів, відсотків або інших доходів).

При цьому, як зазначають експерти, у подальшому Перелік буде розширятися, оскільки, участь нашої держави у міжнародній системі автоматичного обміну інформацією про фінансові рахунки та доступ її до інформації про іноземні фінансові активи своїх резидентів за стандартом CRS надає можливість виявляти не задекларовані доходи та посилювати контроль за своєчасністю та повнотою декларування оподатковуваних доходів, отримувати додаткову податкову інформацію від впровадження непрямих методів контролю за оподаткуванням фізичних осіб та підвищити ефективність застосування правил про оподаткування КІК [4].

Поряд з цим, за даними експертів [4] для Україна, як і для країн-підписантів MCAA CRS та MCAA CbCR, OECP оновила та оприлюднила XML-схеми та посібник користувача для сприяння у передачі інформації між податковими адміністраціями у відповідності до Структури звітності про криптоактиви (CARF) та Загального стандарту звітності CRS. Вони відображають вимоги до зміненої звітності щодо CRS та до звітності CARF, які були схвалені OECP як міжнародні стандарти. OECP очікує, що перші обміни в рамках CARF і зміненої CRS розпочнуться вже у 2027 році.

Отже, як наголошують вітчизняні фахівці цієї сфери, наша держава має доопрацювати та прийняти проект Закону України «Про віртуальні активи» (від 17 лютого 2022 року № 2074-IX), проект Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні, які мають бути прийняті у відповідності вимогам Правил BEPS [5].

Таким чином, розглядаючи систему CRS, як важливий напрямок підвищення прозорості фінансових операцій та боротьби з виведенням прибутків з під оподаткування, то вона є дієвим інструментом у боротьбі із податковими ухиленнями та уникнення оподаткування. Проте, для України буде також не маловажним напрямком і перегляд та прийняття відповідних змін до Податкового кодексу України та інших нормативно-правових актів щодо питання прозорості обміну інформацією про фінансові рахунки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Багатостороння угода компетентних органів про автоматичний обмін інформацією про фінансові рахунки за загальним стандартом звітності. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966_001-14#Text

2. Багатостороння угода компетентних органів про автоматичний обмін звітами у розрізі країн. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966_001-16#Text

3. Порядок застосування загального стандарту звітності та належної перевірки інформації про фінансові рахунки : наказ Міністерства фінансів України від 26.05.2023 № 282. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1090-23#Text

4. Курилов Є. Обмін інформацією про фінрахунки: Україна має готуватися до чергових змін до CRS. URL : https://azones.law/en/analytics/obmin-informatsiyeyu-pro-finrahunky-ukrayina-maye-gotuvatysya-do-chergovyh-zmin-do-crs/

5. Україна успішно здійснила перший міжнародний автоматичний обмін інформацією про фінансові рахунки. URL : https://www.kmu.gov.ua/news/ukraina-uspishno-zdiisnyla-pershyi-mizhnarodnyi-avtomatychnyi-obmin-informatsiieiu-pro-finansovi-rakhu

Крістіна Стасюк,
здобувачка вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня
Науковий керівник:
Оксана Мискіна,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри адміністрування податків,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ФІСКАЛЬНА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ: ВПЛИВ НА АРХІТЕКТУРУ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ

Протягом останніх десяти років в Україні триває масштабна реформа системи місцевого самоврядування, центральним компонентом якої є фіскальна децентралізація. Її реалізація суттєво змінила бюджетну систему країни, зокрема вплинула на формування та функціонування місцевих податків і зборів.

Фіскальна децентралізація суттєво змінює структуру місцевих податків і зборів, розширюючи повноваження органів місцевого самоврядування щодо визначення податкових ставок, адміністрування надходжень та управління фінансовими ресурсами. Це, у свою чергу, посилює фінансову автономію територіальних громад, забезпечує ефективніше використання наявних коштів і сприяє розвитку місцевої економіки [1].

Варто сказати, що фіскальна децентралізація має як плюси, так і певні труднощі при її впровадженні. Однією з головних переваг є те, що вона робить державу ближчою до людей. Це допомагає вирішувати важливі проблеми, з якими стикаються країни, що розвиваються, такі як Україна — наприклад, покращення збору доходів, розвиток нових ідей у бізнесі, краща звітність місцевих чиновників та активніша участь людей у виборах. Крім того, децентралізація дозволяє розширити систему місцевих податків. Якщо її й надалі розвиватимуть, це допоможе створити більш ефективну податкову систему для громад, що позитивно вплине на розвиток міст і сіл [1].

Фіскальна децентралізація в Україні вважається важливою умовою для розвитку регіонів, але її користь буде відчутною лише за умови грамотного та ефективного впровадження. Основна думка її прихильників полягає в тому, що така реформа допомагає створити більш дієву бюджетну й податкову систему, оскільки позитивно впливає на ключові економічні показники, зокрема сприяє зростанню економіки [2].

Процес фіскальної децентралізації в Україні стартував наприкінці 2014 року після ухвалення Верховною Радою Закону «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України (щодо реформи міжбюджетних відносин)». Цей закон закріпив ключові положення щодо бюджетної децентралізації та був спрямований на зміцнення фінансової та бюджетної незалежності місцевих бюджетів. На перший погляд може здатися,

що місцевій владі було надано повну свободу у використанні всіх фінансових ресурсів для задоволення потреб громади та реалізації її інтересів. Проте насправді це не зовсім так — певні обмеження та регулювання з боку держави залишилися, зокрема у сфері міжбюджетних трансфертів і фінансового контролю (таблиця 1).

Таблиця 1 – Кількість місцевих бюджетів України, які мають прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом на початок року, 2014–2024 роки (в одиницях)

Види місцевих бюджетів	2014	2020	2022	2024
Обласні бюджети	24	24	24	24
Районні бюджети	488	448	119	119
Бюджети міст обласного підпорядкування	179	980	1438	1438
Бюджет м. Києва	1	1	1	1
Бюджет АР Крим	1	–	–	–
Бюджет м. Севастополя	1	–	–	–
Разом	694	1453	1582	1582

Джерело: сформовано автором за джерелами [3,4, 5, 6].

Фіскальна децентралізація в Україні, що почалася в 2014 році, значно змінила місцеві бюджети, надавши громадам більше фінансової незалежності. Завдяки реформі кількість місцевих бюджетів зросла з 694 в 2014 році до 1582 в 2024 році, що стало результатом створення об'єднаних територіальних громад. Обласні бюджети залишились незмінними, а районні бюджети скоротились. Хоча фінансова самостійність місцевих органів влади збільшилась, ще залишаються деякі обмеження, зокрема в плані міжбюджетних трансфертів і контролю з боку держави, що потребує подальших покращень для повного успіху реформи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пономарьова Т. В., Комлєва М. А. Огляд фіскальної децентралізації в розрізі податків місцевих і державного бюджетів України. *Бізнес Інформ*. 2021. № 1. URL : https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-1-251-257

2. Волкова Ю. А. Фіскальна децентралізація: світовий досвід та шляхи реалізації в Україні. 2024. № 2. URL : https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/57

3. Про Державний бюджет на 2014 рік : Закон України від 16 січня 2014 року № 719-VII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/719-18#Text

4. Про Державний бюджет на 2020 рік : Закон України від 14 листопада 2019 року № 294-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text

5. Про Державний бюджет на 2022 рік : Закон України від 2 грудня 2021 року № 1928-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text

6. Про Державний бюджет на 2024 рік : Закон України від 9 листопада 2023 року № 3460-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text

Тетяна Тучак,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри адміністрування податків;
Зоряна Пашинська,
здобувач вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОГО ОПОДАТКУВАННЯ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У XXI столітті система міжнародного оподаткування зазнає суттєвих змін під впливом глобалізаційних процесів, цифровізації економіки, зростання масштабів транснаціонального бізнесу та ускладнення викликів, пов'язаних із податковими ухиленнями. Великі корпорації, зокрема Apple або Starbucks, довгий час використовували юридичні механізми для зменшення податкового навантаження, переміщаючи прибутки до юрисдикцій із низьким або нульовим оподаткуванням. Виникла нагальна потреба в оновленні глобального податкового середовища, впровадженні нових стратегій і правових рамок, які забезпечать справедливий розподіл податкових надходжень між країнами.

Зокрема компанія Apple використовувала схему «Double Irish with a Dutch Sandwich», що дозволяла перенаправляти прибутки через Ірландію та Нідерланди до податкових гаваней. У 2016 році компанія сплатила лише 0,005% податків від європейських прибутків. Європейська комісія зобов'язала Apple відшкодувати Ірландії 13 млрд. євро. Starbucks, у свою чергу, перераховувала роялті нідерландській компанії за використання бренду, що дозволяло мінімізувати податкові платежі. У 2015 році компанія була змушена доплатити 30 млн. євро [2].

Цифрова економіка ускладнила традиційне оподаткування. Такі компанії, як Facebook, можуть отримувати прибуток без фізичної присутності в країні. Наприклад, Facebook у 2019 році заробила в Німеччині понад 1,1 млрд євро, однак сплачувала податки переважно в Ірландії. З метою протидії розмиванню податкової бази у Франції був запроваджений цифровий податок, що обкладає доходи від цифрових послуг. Французький цифровий податок у розмірі 3% стосується компаній із глобальним оборотом понад 750 млн. євро. Лише у 2020 році він забезпечив надходження 400 млн. євро до бюджету Франції. Подібні податки вже впроваджені в Італії, Іспанії, Великій Британії, Індії та інших країнах. Після змін у законодавстві компанія Facebook почала реєструвати прибутки в країнах, де отримує дохід [2].

Поміж іншого, для боротьби з розмиванням податкової бази Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) ініціювала BEPS — пакет із 15 кроків.

Впроваджено Country-by-Country Reporting — компанії зобов'язані звітувати по кожній юрисдикції. Наприклад, звіт Volkswagen AG допоміг податковим органам Бразилії виявити невідповідності та нарахувати 600 млн. євро додаткових податків. Інтернет-магазин із Сінгапуру використовував австралійські склади, не визнаючи їх постійним представництвом. Австралійські податківці визнали це неправомірним і донарахували податки на суму 15 млн AUD [1].

Підходи Pillar One та Pillar Two змінюють принципи оподаткування. Pillar One дозволяє країнам-споживачам, як-от Індія, отримувати частину податків, навіть якщо компанія, наприклад Google або Netflix, не має фізичної присутності в цій країні. Очікується, що Pillar One принесе Індії до 100 млн доларів додаткових надходжень щорічно. Pillar Two передбачає запровадження глобального мінімального податку у розмірі 15 %. Наприклад, якщо ірландська компанія сплачує роялті дочірній компанії на Бермудських островах зі ставкою 0 %, вона буде зобов'язана доплатити 15 % у країні реєстрації материнської компанії [1].

Україна теж адаптується до нових стандартів. Запроваджено правила контрольованих іноземних компаній (КІК), які зобов'язують декларувати прибутки іноземних структур. Також удосконалено правила трансфертного ціноутворення. У 2023 році Україна вперше приєдналася до автоматичного обміну податковою інформацією [3].

Приклад застосування КІК: український підприємець, який володіє компанією на Кіпрі з прибутком 2 млн євро, має сплатити в Україні 18 % ПДФО та 1,5 % військового збору, загалом близько 390 тис. євро [3].

В умовах війни з'явилися нові виклики. Компанії переводять персонал за кордон, що ускладнює контроль. Наприклад, українська IT-компанія перевела працівників до Польщі та Румунії, створивши невизначеність щодо місця реєстрації прибутку. Було розроблено тимчасовий механізм для уникнення подвійного оподаткування. Водночас деякі українські експортери, як-от IT-компанія зі Львова, стикаються з подвійним оподаткуванням – 15 % у Бразилії та 18 % в Україні.

Криптовалюти та DeFi створюють нові ризики. Наприклад, інвестор у Португалії, який продав Bitcoin на 500 тис. євро, раніше не платив податків. Але з 2023 року у Португалії було введено 28 % податку на приріст капіталу, що стосується короткострокових інвестицій. Багато країн, зокрема США, Канада, ЄС, вже вимагають звітність від платформ цифрових активів [1].

ЄС також ухвалив директиву DAC6, яка зобов'язує повідомляти про транскордонні схеми ухилення від оподаткування. У Німеччині схема з використанням гібридних інструментів призвела до сплати 15 млн. євро додаткових податків. Україна має врахувати досвід ЄС у впровадженні аналогічних норм [2].

Важливо вдосконалювати електронну інфраструктуру податкових органів. Наприклад Іспанія впровадила систему реального часу для ПДВ – SII, що дозволило скоротити податковий розрив з 12 до 5 % і додатково залучити 3,5 млрд євро. Міжнародна співпраця також можлива через спільні цифрові платформи. Зокрема, естонська система X-Road стала зразком прозорого обміну даними між державами.

Таким чином, міжнародна система оподаткування перебуває в постійному розвитку, реагуючи на виклики, які породжують технологічний прогрес і економічна глобалізація. Україна, як частина світового співтовариства, повинна не лише адаптуватися до цих змін, а й активно долучатися до формування нових правил, які забезпечать податкову справедливість і стабільність державних фінансів.

Трансформація міжнародного оподаткування – це не лише технічна, а й політична проблема, яка потребує глобального консенсусу. Успішна реалізація нових підходів дозволить створити більш справедливу та ефективну податкову систему, яка відповідатиме викликам цифрової епохи.

Практичні приклади демонструють, що ефективна міжнародна податкова система має бути достатньо гнучкою, щоб адаптуватися до нових бізнес-моделей, і водночас достатньо надійною для запобігання зловживанням. Подальший розвиток міжнародної податкової системи має базуватись на принципах прозорості, інклюзивності, нейтральності та ефективності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Base Erosion and Profit Shifting Project / OECD Publishing. Paris, 2024. С. 73–77. URL : https://www.oecd.org/tax/beps/

2. Європейська Комісія. (2023). Directive on Administrative Cooperation (DAC). *Official Journal of the European Union*, № 3. С. 33. URL : https://eur-lex.europa.eu/

3. Звіт про імплементацію міжнародних ініціатив з протидії розмиванню податкової бази / ДПС України. Київ, 2023. URL : https://tax.gov.ua/

Олександр Цибко,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Володимир Краєвський,
д-р екон. наук, професор,
Державний податковий університет, м. Ірпінь (Україна)

ВПРОВАДЖЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПОДАТКОВИМИ РИЗИКАМИ ЯК СКЛАДОВА РЕФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ФІНАНСОВОЇ ТА ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ

У національній податковій системі України послідовно впроваджуються європейські стандарти відкритості та прозорості, що знаходить своє відображення у програмних документах України з питань реформування державних фінансів та податкової системи.

Так, практика усталених податкових систем свідчить, що акценти у спілкуванні з платником податків поступово зміщуються з методів примусу (контрольно-перевірочна роботи та штрафи) до методів переконань (партнерські відносини з платником, більша повага та менший контроль) та регульованих альтернатив (партнерські стосунки з платниками з використанням примусових заходів до тих з них, що порушують чинне податкове законодавство) [3].

Дорожньою картою реформування податкової та митної системи, а також удосконалення процедур податкового та митного адміністрування, яка необхідна для забезпечення потенціалу задоволення фіскальних потреб у середньостроковій перспективі, є Національна стратегія доходів України до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 року № 1218-р (далі – НСД) є [1, с. 2].

Напрям НСД 4.2.2 (а) «Управління податковими ризиками (комплаєнс-ризиками) виконується через постанову Кабінету Міністрів України від 25 липня 2024 року № 854 «Про реалізацію експериментального проекту щодо функціонування системи управління податковими ризиками (комплаєнс-ризиками) в Державній податковій службі» (далі – постанова № 854) [2].

Згідно Порядку реалізації експериментального проекту щодо функціонування системи управління податковими ризиками (комплаєнс-ризиками) в Державній податковій службі, затвердженого постановою № 854 (далі – Порядок), метою експериментального проєкту, який координуватиметься Міністерством фінансів України та триватиме два роки, є впровадження в організацію та діяльність ДПС міжнародних підходів до управління, що ґрунтується на управлінні податковими ризиками, щодо

підвищення рівня дотримання платниками податків своїх податкових обов'язків. Зазначений експериментальний проєкт реалізується структурними підрозділами ДПС та територіальними органами ДПС [2, с. 1 Порядку].

Заходи, спрямовані на мінімізацію податкових ризиків, які вживатиме ДПС під час реалізації експериментального проєкту, мають здійснюватися за наявності підстав, у межах та у спосіб, що визначені Податковим кодексом України [2, с. 2 Порядку].

Незважаючи на незалучення платників податків безпосередньо до реалізації експериментального проєкту, як НСД так і постановою № 854 передбачається опосередковане залучення платників до впровадження у діяльність ДПС управління податковими ризиками (комплаєнс-ризиками). А саме: як НСД [1, с. 124], так і Порядком реалізації експериментального проєкту щодо функціонування системи управління податковими ризиками (комплаєнс-ризиками, визначеним постановою № 854 [2, с. 19–20], під час їх реалізації передбачено здійснення комунікації із зацікавленими сторонами, зокрема, експертним середовищем, платниками податків тощо, за такими напрямами, зокрема, як навчальні семінари, тематичні зустрічі, інформаційно-просвітницькі кампанії щодо роз'яснення та популяризації норм податкового законодавства та дотримання його вимог серед визначених цільових аудиторій, повідомлення / публікації пріоритетних напрямів, на яких планує зосередитись ДПС.

При цьому, важливо розуміти двосторонню сутність податкового ризику, на чому зазвичай акцентують увагу науковці та фахівці у податковій сфері [4; 5]:

ризики є невід'ємною складовою соціально-економічного буття загалом, властивою будь-якій сфері поширення фінансових відносин;

податкові ризики виділяються із загальної сукупності ризиків тим, що мають двосторонню спрямованість: платники сприймають ризик, як випадок чи ситуацію, коли необхідно платити більшу суму податків при упущеній можливості – платити менше; для фіскального відомства – навпаки, ризик означає втрату податкових надходжень при потенційній можливості їх одержати.

Тобто, Держава (в особі ДПС) та Суспільство (в особі платників податків, яких представляє експертне середовище), під час впровадження в ДПС системи управління податковими ризиками мають дійти певного консенсусу інтересів:

наповнення бюджету, як джерела фінансової стабільності та фінансової незалежності держави;

простота, доступність, зручність виконання платником податків – громадянином держави конституційного обов'язку зі сплати податків.

Також слід звернути увагу, що постановою № 854 передбачено подання не пізніше ніж через місяць після завершення експериментального проєкту інформації про його результати разом з пропозиціями щодо внесення змін до законодавчих актів за результатами реалізації експериментального проєкту [2, с. 2].

Тобто, напрацювання, отримані в рамках реалізації експериментального проєкту, в перспективі, стануть складовою національної податкової конституції – Податкового кодексу України.

Отже, платникам податків / експертному середовищу необхідно:

долучатися до реалізації експериментального проєкту з питань управління податковими ризиками, вивчаючи інформацію із зазначеного питання, надаючи пропозиції до чинного законодавства тощо, брати участь в обговоренні проблемних питань реформування податкової системи за принципом – хто, як не ми?;

не стояти осторонь від впровадження програмних документів України з питань реформування державних фінансів.

Співпраця державних органів та громадян / експертного середовища – реальних та потенційних платників податків, є запорукою наближення національного податкового законодавства до європейських стандартів прозорості та відкритості, та основою відновлення економічної та фінансової незалежності України у складний час військового стану та на подальший період повоєнної розбудови економіки держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про схвалення Національної стратегії доходів до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 р. № 1218-р.

2. Про реалізацію експериментального проекту щодо функціонування системи управління податковими ризиками (комплаєнс-ризиками) в Державній податковій службі : постанова Кабінету Міністрів України від 25 липня 2024 року № 854

3. Презентаційні матеріали до гостьової лекції «Європейські підходи до оподаткування та податкової культури країн ЄС» / Державний податковий університет. URL : https://dpu.edu.ua/vsi-novini-kafedri-fiskalnogo-administruvannya/prezentatsiia-proiektu-yevropeiskoho-soiuzu-modul-zhana-mone-opodatkuvannia-ta-podatkovu-kultura-krain-yes-dosvid-dlia-ukrainy

4. Десятнюк О. М. Моніторинг податкових ризиків: теорія та практика : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2009. 312 с.

5. Андрущенко В. Л., Тучак Т. В. Податкова держава : монографія. К. : Алерта, 2016. 304 с.

Олександр Чирва,
аспірант кафедри економіки,
підприємництва та економічної безпеки,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ФІСКАЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПДВ ЯК КРИТЕРІЙ СТІЙКОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

Податок на додану вартість (далі – ПДВ) є основним бюджетоутворюючим податком, основною складовою системи непрямих податків в Україні. За рахунок надходжень від сплати цього податку до державного бюджету України надходить більше 40% усіх податкових надходжень. Тому від рівня фіскальної ефективності цього податку залежить стабільність державного бюджету, належне фінансування державних видатків. З метою контролю за поточними і довгостроковими змінами фіскальної ефективності (результативності) ПДВ загальною практикою є вимірювання інтегрального показника податкового розриву. Світова практика засвідчує, що найчастіше він розраховується для окремих податків, але може оцінюватись для податкової системи взагалі. Здійснюється це з метою коригування рішень у сфері податкової політики держави, оцінки ефективності процедур адміністрування податків, визначення рівня податкового комплаєнсу тощо.

Фіскальна ефективність ПДВ вимірюється на основі розрахунку показника податкового розриву. Цей показник визначають як різницю між потенційними податковими надходженнями та фактичними податковими надходженнями [1]. При цьому окремо для кожного податку інтегральна величина розриву складається з трьох основних компонентів: 1) розрив, зумовлений моделлю (елементами) податку; 2) розрив, зумовлений недоліками процесу адміністрування податку; 3) розрив, зумовлений діями та рішеннями платників податків (комплаєнс розрив). Наочна інтерпретація концепції податкового розриву та його складових представлена на рисунку 1.

Систематичну оцінку величини податкових втрат для ПДВ на щорічній основі починаючи з 2009 року здійснює Європейська комісія. Так, згідно зі звітом за 2023 рік, середній розрив у 2022 р по сплаті ПДВ у країнах ЄС-27 становив приблизно 45 % потенційних податкових надходжень. При цьому, розрив у нормативній ставці ПДВ збільшився порівняно з 2020 роком. У той же час, розрив, зумовлений дифузією бази оподаткування ПДВ, який становить найбільшу частину розриву, зменшився. Зменшення дифузії бази оподаткування ПДВ пояснюється змінами в структурі попиту, адже протягом цього періоду не було суттєвих змін до Директиви ПДВ щодо додаткових звільнень від оподаткування [2].

Рисунок 1 – Складові податкового розриву

Джерело: авторська розробка.

Провідні країни ОЕСР також здійснюють практику оцінки цього показника: Велика Британія, Австралія, Чилі, Колумбія, Канада тощо. У Латинській Америці спостерігається ситуація, що країни ОЕСР в середньому мають нижчий рівень податкового розриву порівняно з країнами, що не входять до складу цієї організації, оскільки мають доступ до кращих практик адміністрування та, відповідно, вищу податкову культуру.

Оцінка рівня податкового розриву є інтегральним критерієм успішності адміністративних заходів, фіскальної ефективності податку взагалі.

Методологія розрахунку податкового розриву постійно удосконалюється, статистичні дані, що використовуються в таких розрахунках, уточняються, а тому відбувається певні ревізія раніше проведених оцінок. Найголовніше – це те, що оцінки податкового розриву є системними і систематичними, а практика їх здійснення у світі набуває все більшого значення.

Для оцінки податкового розриву з ПДВ в нашій роботі ми використовували методологію підходу «згори - донизу», суть якого полягає, виходячи з фактичних макроекономічних даних, в оцінці величини потенційних податкових надходжень та її співставленні з фактичними податковими надходженнями від сплати ПДВ. Ця методика обчислення податкового розриву ПДВ представлена у роботі експертів Організації економічного співробітництва і розвитку [3**Помилка! Закладку не визначено.**].

Рисунок 2 – Оцінка податкового розриву на основі підходу «згори – донизу»
Джерело: складено автором за даними [3].

Отже, аналітичний підхід щодо оцінки величини податкового розриву з ПДВ є комплементарним до систематичного аналізу фіскальної ефективності податку, що ґрунтується на визначенні питомої ваги ПДВ як частки ВВП на макрорівні та податкової ефективності на рівні підприємств чи галузі.

Деталізація і доповнення стандартного аналітичного підходу новими даними дозволяє обґрунтовано та швидко реагувати на зміни тенденцій у реальному секторі економіки, оперативним чином приймати рішення в сфері адміністрування, що, зрештою, має сприяти підвищенню стійкості і збалансованості державного бюджету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Hutton, E. The Revenue Administration-Gap Analysis Program: Model and Methodology for Value-Added Tax Gap Estimation. *International Monetary Fund*. Washington, DC. 2017. URL : https://doi.org/10.5089/9781475583618.005

2. VAT GAP in the EU. 2023 Report. URL : https://doi.org/10.2778/911698

3. Tax Administration 2024. Comparative Information on OECD and Other Advances and Emerging Economies. URL : https://www.oecd.org/en/publications/tax-administration-2024_2d5fba9c-en.html

Костянтин Швабій,
д-р екон. наук, професор,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ТАРИФНА ПОЛІТИКА США ЯК НОВІ РЕАЛІЇ МІЖНАРОДНОГО ОПОДАТКУВАННЯ

Президент США Дональд Трамп використовуючи Закон про міжнародні надзвичайні економічні повноваження 1977 року, оголосив про введення мит на практично всі імпортні товари до Сполучених Штатів. Ці тарифи застосовані проти 74 країн, зокрема країн ЄС, і набудуть чинності 5 та 9 квітня. Крім політичного виміру, цей крок має конкретні економічні наслідки.

Один із провідних аналітичних центрів США – Tax Foundation – опублікував цікаве дослідження. Нижче подано ключові тези, з якими варто ознайомитися насамперед. Запроваджені мита поділяються на два основні типи: перший – це мита, спрямовані на імпорт із конкретних країн, таких як Китай, Канада, Мексика, Венесуела тощо; другий – це мита на окремі категорії товарів, зокрема напівпровідники, фармацевтичну продукцію, сталь, алюміній, автомобілі та інші.

«Наукові дослідження, моделювання ефекту запровадження тарифів вказують на те, що наслідки для економіки США в цілому будуть негативні : зростання цін, менші обсяги виробництва та зайнятості. Результати моделювання, без врахування ефекту симетричного підвищення тарифів іншими країнами, представлені у наступній таблиці. Зокрема, від запровадження тарифів прогнозується зменшення від раніше очікуваного рівня ВВП США на 1,1 %, що у вартісному вираженні становить більше 300 млрд дол США. Розрахунки також показують, що зменшяться капіталовкладення на 0,8 %. Передбачається втрата 970 тис. робочих місць! Навіть для США це забагато. При цьому, іронія долі полягає у тому, що у найбільший негативний ефект вони можуть мати саме для виборця нинішнього президента» [1].

Таблиця 1 – Економічні наслідки торгівельної війни Трампа для США

Вплив на:	ВВП	Нагромадження капіталу	Заробітна плата до податків	Еквівалент робочих місць
Разом у т.ч.:	-0,4%	-0,3%	0,0%	-358 000
Китай	*-0,1%*	*-0,1%*	*0,0%*	*-82 000*
Мексика	*-0,1%*	*-0,1%*	*0,0%*	*-116 000*
Канада	*-0,1%*	*-0,1%*	*0,0%*	*-86 000*
Сталь та алюміній	*≤ -0,05%*	*≤ -0,05%*	*0,0%*	*-25 000*
Автомобілі та автозапчастини	*-0,1%*	*-0,1%*	*0,0%*	*-50 000*
ЄС	-0,2%	-0,1%	0,0%	-155 000
Тарифи на нафту з Венесуели	-0,5%	-0,4%	0	-457 000
Сумарний ефект	-1,1%	-0,80%	0,0%	-970 000

Джерело: [1].

Середній рівень нововведених тарифів став найвищим з 1946 року. Згідно з прогнозами, у 2026 році впровадження цих мит знизить рівень добробуту населення – виміряного як дохід після сплати податків – приблизно на 1 %. Найменший негативний вплив відчують найбагатші 1 % американців, для яких зниження становитиме лише 0,8 %. Разом із цим тарифи забезпечать додаткові надходження до федерального бюджету.

Лише за рахунок зміни податкової бази у поточному році очікується приріст доходів у розмірі 127,7 млрд доларів США, а за умови збереження тарифів упродовж наступного десятиліття бюджет отримає додатково 1 724,4 млрд доларів.

З урахуванням поведінкових змін, що впливають на податкову базу, очікувані додаткові надходження виявляються дещо нижчими. Зокрема, у 2025 році вони оцінюються на рівні 103,4 млрд доларів, а за десятирічний період - 1385,3 млрд доларів. Інакше кажучи, підвищення тарифів уповільнює економічне зростання, зменшує доходи як населення, так і бізнесу.

Водночас, зважаючи на плани щодо скорочення видатків федерального бюджету США на 1 трильйон доларів протягом кількох наступних місяців, ця ініціатива може мати суттєвий позитивний ефект для стабілізації державних фінансів.

The Tax Foundation – цей приклад наочно демонструє, яким чином слід підходити до аналізу урядових податкових ініціатив.

У цьому світлі звичне для українських законодавців формулювання у фінансово-економічному обґрунтуванні податкових законопроєктів – мовляв, «реалізація положень не потребує додаткових витрат із державного чи місцевих бюджетів і не зменшить обсяг надходжень» – виглядає абсолютно необґрунтованим і не витримує жодної серйозної критики.

Відкинувши емоційні відступи, варто зосередитися на практичних висновках для України.

Частка США у загальному обсязі зовнішньої торгівлі нашої країни за минулий рік становила лише 4 %: експорт – 869 млн доларів, імпорт – 3 453 млн. Відтак, запроваджені адміністрацією Трампа мита не матимуть суттєвого негативного впливу на українську економіку. За останнє десятиріччя частка США у зовнішньоторговельному обороті України зросла лише на 1,6 відсоткових пункти, тоді як товарообіг з Китаєм зріс більш ніж удвічі. Це свідчить, що для України набагато важливішою є тарифна політика Китаю, ніж США.

Однак найвагоміший урок із цього прикладу ще попереду. Повернення до політики протекціонізму може викликати певні труднощі в коротко- та середньостроковій перспективі, але водночас принести позитивний довгостроковий ефект для національної економіки. Принаймні така модель виявилася дієвою для ряду країн, зокрема Німеччини й Фінляндії, які після Другої світової війни обрали курс на підтримку й захист вітчизняного виробника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Trump Tariffs: The Economic Impact of the Trump Trade War. Tax Foundation. URL : https://taxfoundation.org/research/all/federal/trump-tariffs-trade-war/

Юлія Шуляченко,
здобувач першого (бакалаврського) рівня
Науковий керівник:
Оксана Мискіна,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри адміністрування податків,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ВІЙСЬКОВИЙ ЗБІР В УКРАЇНІ: ПРАВОВА ПРИРОДА, СТРОК ДІЇ ТА ФІСКАЛЬНІ ПЕРСПЕКТИВИ

Сучасна безпекова ситуація, зумовлена повномасштабною агресією, актуалізувала потребу в ефективних інструментах фіскальної мобілізації. Одним із таких інструментів є військовий збір - спеціальний платіж із доходів фізичних осіб, призначений для фінансування оборонної сфери.

Введений у 2014 році як тимчасовий захід, військовий збір поступово трансформувався в сталий елемент податкової системи. Його нормативне закріплення здійснюється через підрозділ 10 розділу XX Перехідних положень Податкового кодексу України, де визначено основні параметри справляння: об'єкт, ставку, коло платників [3].

Первинно військовий збір мав тимчасовий характер, запроваджуючись як надзвичайний інструмент мобілізації коштів на потреби оборони держави. Однак із розвитком воєнної ситуації його правовий статус зазнавав змін, що проявлялось у множинних редакціях законодавчих норм, зокрема - щодо розширення бази оподаткування, деталізації механізму адміністрування та уточнення категорій платників. З моменту впровадження до сьогодні в текст підрозділу 10 неодноразово вносились зміни законами України, це свідчить про еволюційний характер правового оформлення військового збору, що відображає прагнення держави оптимізувати цей інструмент з урахуванням потреб безпеки та економічної ситуації [2; 3].

З позиції податкової науки та правової доктрини, військовий збір розглядається як особливий фіскальний платіж із цільовим призначенням. На відміну від класичних загальнобюджетних податків, він декларується як інструмент фінансування оборонної сфери. Така цільова спрямованість надає йому статус умовно спеціалізованого платежу, хоча у правовому сенсі Податковий кодекс України не визнає його як цільовий податок. Цей правовий парадокс породжує наукові дискусії щодо допустимості використання загального податкового механізму для збору коштів зі спеціальним призначенням. Крім того, військовий збір не має окремого розділу в Податковому кодексі, а його правова конструкція базується на механізмах податку на доходи фізичних осіб, з тією лише різницею, що не охоплює окремі категорії доходів (наприклад, пенсії чи стипендії) [3].

Питання про тимчасовість чи постійність військового збору є одним з обговорюваних у фіскальному дискурсі. Від початку свого запровадження у серпні 2014 року, він декларувався як тимчасовий захід, що мав діяти до завершення проведення антитерористичної операції або стабілізації військово-політичної ситуації. Однак, із роками цей збір не лише не був скасований, а й фактично закріпився як один із сталих джерел доходів бюджету. Він щорічно включається у прогнози доходів Державного бюджету, а надходження від нього демонструють постійну фіскальну значущість (наприклад, у 2024 році - 51,2 млрд грн). Формально строк дії військового збору так і не був визначений у жорстких часових межах, що створює ситуацію його фактичного інституціонального закріплення у податковій системі, попри відсутність уніфікованої законодавчої позиції щодо його постійності [1; 2].

З моменту запровадження і до сьогодні жодних офіційних ініціатив щодо скасування військового збору на рівні законодавчих рішень не відбувалося. Навпаки - його дія неодноразово де-факто подовжувалася через відсутність положень про припинення справляння або встановлення кінцевого строку. У зв'язку з ескалацією агресії у 2022 році та введенням воєнного стану на всій території України, фіскальна потреба у продовженні дії збору стала ще більш актуальною. Наразі військовий збір визнано одним із стабільних джерел надходжень до державного бюджету**,** особливо з огляду на зростання потреб сектора національної безпеки та оборони.

Питання можливості скасування військового збору є предметом активного обговорення у фіскально-економічному та правничому середовищі. Формально, у Податковому кодексі і досі зберігається конструкція його тимчасовості, однак фактична ситуація свідчить про трансформацію збору в постійний елемент податкової системи**.** Станом на 2024–2025 роки уряд України не декларує готовності до скасування військового збору**.** Більше того, він постійно включається до щорічних прогнозів доходів бюджету, а надходження від нього закладаються у бюджетні розрахунки як гарантовані [2].

Від моменту запровадження у 2014 році військовий збір посів важливе місце у системі доходів загального фонду державного бюджету України. За даними Державної податкової служби, обсяги надходжень за цим платежем демонстрували стабільну позитивну динаміку. Якщо у 2015 році бюджет отримав близько 9 млрд грн, то у 2021 році надходження зросли до 28,6 млрд грн, що зумовлено як збільшенням фонду оплати праці, так і підвищенням ефективності адміністрування. Особливої уваги заслуговує період 2022–2025 років, у 2022 році військовий збір приніс 33,7 млрд грн, у 2023 році – 38,2 млрд грн, у 2024 році – 51,2 млрд грн, а за перший квартал 2025 року – понад 34 млрд грн [1].

Порівняльний аналіз із іншими джерелами доходів показує, що військовий збір поступається лише таким ключовим платежем, як податок на доходи фізичних осіб (ПДФО), податок на додану вартість (ПДВ) та акциз. Однак, з огляду на свій цільовий характер, він має стратегічну значущість, яка не зводиться лише до фіскального

обсягу, а доповнюється концепцією фінансової участі кожного платника у забезпеченні обороноздатності держави.

Залишається актуальною проблема прозорості використання коштів, отриманих у вигляді військового збору. У структурі державного бюджету ці надходження надходять до загального фонду, а не окремо обліковуються у спеціальному оборонному фонді, що створює ризики зниження довіри до системи. У зв'язку з цим експертне середовище неодноразово порушувало питання про необхідність деталізованої звітності щодо витрат на національну безпеку, а також створення елементів публічного контролю [3].

Військовий збір виконує не лише фіскальну, а й мобілізаційну функцію, слугуючи символом національної консолідації в умовах війни. З точки зору фінансових пропорцій, частка збору у загальних воєнних видатках залишається обмеженою - за деякими оцінками, вона становить близько 5–7 % щорічного обсягу оборонного фінансування. Проте, в умовах дефіциту бюджету та залучення зовнішньої допомоги, навіть така частка є важливою ланкою у забезпеченні фінансової стійкості оборонного сектору [2; 3].

Важливо підкреслити, що військовий збір має стабільну базу надходження, адже справляється з усіх офіційних доходів громадян. Ця характеристика забезпечує регулярність та передбачуваність грошових потоків, що, у свою чергу, позитивно впливає на бюджетне планування та оперативне реагування на фінансові виклики. У довгостроковій перспективі військовий збір може стати інституційною моделлю для запровадження сталого оборонного податку, який би виконував функцію довгострокового джерела безпеки фінансування, особливо в умовах гібридних загроз і тривалого періоду відновлення після війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний вебпортал бюджету для громадян / Open Budget : вебсайт. URL : https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes

2. Наталія І. А., Любов М. К. Реформування військового збору в Україні в умовах воєнного стану: аналіз законодавчих ініціатив. *Нове українське право.* 2024. № 1. URL : http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/563

3. Шубін В. Військовий збір та військові облігації як складники бюджетної політики під час воєнного стану. *Modeling the development of the economic systems.* 2022. № 4. С. 200–205. URL : https://doi.org/10.31891/mdes/2022-6-27

СЕКЦІЯ 4
ПОВОЄННЕ ЕКОНОМІЧНЕ ВІДНОВЛЕННЯ БІЗНЕСУ, ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ТА РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Дана Андрухович,
здобувач третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

РЕГІОНАЛЬНА ДЕРЖАВНА ДОПОМОГА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗБАЛАНСОВАНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

У світовій практиці саме державна допомога активно використовується як інструмент державного регулювання для вирівнювання диспропорцій регіонального розвитку та підтримки депресивних регіонів. правил моніторингу і надання регіональної державної допомоги (далі – РДД).

Як зазначається на сайті Європейської комісії згідно статті 107(3) [1] і Договору про функціонування ЄС (ДФЄС) [2], регіональною називається вид державної допомоги яку Європейська Комісія (ЄК) може вважати сумісною з внутрішнім ринком ДД для сприяння економічному розвитку певних неблагополучних територій в межах ЄС [3].

Основними цілями надання РДД є забезпечення рівних умов для розвитку регіонів, запобігання необґрунтованому нарощуванню субсидій на разі необхідності підтримання підприємств в економічно нестійких регіонах та обмеження впливу РДД на конкуренцію до допустимого мінімуму.

Основними компонентами цих загальних цілей є:

- сприяння економічній, соціальній та територіальній єдності в ЄС шляхом стимулювання продуктивних інвестицій в неблагополучні регіони та, в окремих випадках, полегшення специфічних обмежень економічної діяльності в деяких із цих регіонів;
- підтримання відкритої та конкурентної структури для розміщення бізнесу діяльності в ЄС, уникаючи: ефектів переміщення, створення або підтримки неефективних ринкових структур; витіснення непідтриманих інвестицій; субсидія конкуренція;
- уникнення покладання надмірного адміністративного тягаря на суб’єктів господарювання [4].

Для дієвого контролю і моніторингу за РДД ЄК розробила керівні принципи визначення допустимості та ефективності ДД і критерії для визначення таких територій. Згідно чинного європейського законодавства, РДД вважається допустимою, якщо бенефіціар подав заявку на отримання допомоги до початку реалізації регіонального інвестиційного проекту, і орган, що надає грант, письмово підтвердив попередню

прийнятність проекту для отримання РДД. Додаткова перевірка надання ДД здійснюється лише за наявності ознак того, що ринкова частка бенефіціара перевищує 25 %, або якщо приріст продукції внаслідок реалізації інвестиційного проекту перевищує 5 %. Серед випадків, коли Комісія заборонила надання допомоги через порушення формальних вимог без врахування стимулюючого ефекту була допомога в розмірі 21 млн євро, надана Італією компанії FrielAccera, та інвестиція в розмірі 81 млн євро для переробки біомаси в біопаливо на вже діючій тепловій електростанції. Причиною було визначено націленість проекту на отримання прибутків від розширення виробничих потужностей спеціалізованого кластера щодо розвитку сонячної енергетики й та напівпровідникового сектору в Східній Німеччині, а не на стимулювання «зелених» ефектів [5].

РДД може надаватися у різних формах, проте обов'язком держави-члена ЄС є забезпечення такої її форми, яка призведе до найменших з можливих спотворень торгівлі та конкуренції. Тому форми ДД, які забезпечують пряму грошову перевагу (наприклад, прямі гранти, звільнення або зменшення податків, соціального страхування чи інших обов'язкових платежів, або постачання землі, товарів чи послуг за цінами, нижче ринкових тощо) потребують обґрунтування шляхом надання доказів від держави, чому інші потенційно менш руйнівні щодо конкуренції форми РДД, які базуються на різноманітних боргових інструментах або інструментах власного капіталу (наприклад, пільгові кредити або компенсації процентних ставок, державні гарантії, купівля пакету акцій або альтернативного способу фінансування капіталу на вигідних умовах) недоцільно використовувати в даному випадку.

В інструкціях ЄС щодо надання РДД чітко прописані правила, згідно з якими держави-члени можуть її надавати компаніям для підтримки інвестицій у нові виробничі потужності або для розширення чи модернізації вже існуючих. Наприклад, регіональна інвестиційна допомога дослідницькій інфраструктурі може вважатися сумісною з внутрішнім ринком, якщо обумовлюється необхідністю забезпечення підприємствам прозорого та недискримінаційного доступу до цієї інфраструктури.

Незважаючи на високий рівень розробки нормативно-правової бази надання РДД, лишаються певні проблеми, пов'язані з забезпеченням її ефективності як інструменту підтримки збалансованого регіонального економічного розвитку**.** Тому оцінці ефективності РДД в ЄС останнім часом приділяється підвищена увага.

В Україні питання РДД набуло особливої актуальності під час реформи децентрації у 2015–2020 рр., коли утворилося 1400 базових громад, в яких налічується близько 10-11 тисяч органів місцевого самоврядування. Якщо до реформи обсяги фінансування на місцевому рівні були незначними, то після реформування акумулювання майна і ресурсів значно прискорилося [6; 7]. Так, у 2023 р. приріст доходів загального фонду місцевих бюджетів склав 11,0 % (+43,8 млрд грн) порівняно із 2022 р., тоді як державного бюджету 21,1 % (+212,9 млрд грн). Порівняно із довоєнним 2021 р. приріст доходів місцевих бюджетів склав 25,5 %, тоді як державного бюджету – лише

13,9 %. Частка доходів місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету впала з 24,4 % у 2022 р. до 17,8 % у 2023 р., що є нижчим рівня 2015 р. та дорівнює показнику 2011 р [8]. Таким чином, реформа децентралізації мала позитивні результати для фінансової міцності територіальних громад, але під час воєнного стану в Україні темпи зростання їх доходів суттєво уповільнилися. Із розширенням фінансових можливостей громад актуалізувалося завдання аналізу й систематизації рішень щодо виділення ДД на регіональному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. EUR-Lex – 52013XC0723(03) – EN – EUR-Lex. *EUR-Lex – Access to European Union law – choose your language*. URL : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2013.209.01.0001.01.ENG

2. EUR-Lex – 12012M/TXT – EN – EUR-Lex. *EUR-Lex – Access to European Union law – choose your language*. URL : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:12012M/TXT

3. EUR-Lex – 52013XC0723(03) – EN – EUR-Lex. *EUR-Lex – Access to European Union law – choose your language*. URL : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2013.209.01.0001.01.ENG

4. Regional Aid. *Competition Policy*. URL : https://ec.europa.eu/competition/state_aid/regional_aid/impact_assessment_report_en.pdf

5. Regulations. *Competition Policy*. URL : https://competition-policy.ec.europa.eu/state-aid/legislation/regulations_en

6. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки / Офіційний вебпортал парламенту України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-п#Text

7. Деякі питання реалізації у 2021–2023 роках Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки / Офіційний вебпортал парламенту України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/497-2021-р#Text

8. Онищук І. Аналіз місцевих бюджетів за 2023 рік. 2023. URL : https://hromady.org/analiz-miscevix-byudzhetiv-za-2023-rik/

Дмитро Анфілов,
здобувач третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Поліна Юр'єва,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ МІСТ УКРАЇНИ

У сучасному світі сталий розвиток міст є ключовим елементом досягнення загального добробуту населення та збереження природного середовища для майбутніх поколінь. Українські міста сьогодні переживають складний період трансформацій: з одного боку, вони стикаються з викликами війни, економічної нестабільності та кліматичних змін, а з іншого – мають потужний потенціал для модернізації, інновацій і соціального оновлення.

Сталий розвиток міста передбачає збалансоване поєднання економічного зростання, соціальної справедливості та екологічної відповідальності. Це означає, що інфраструктура, енергетика, транспорт, житлове будівництво та інші сфери мають розвиватися таким чином, щоб не лише задовольняти потреби теперішнього населення, а й не створювати загроз для майбутніх поколінь.

Сталий розвиток міст України є одним із пріоритетних напрямів державної політики, особливо в умовах посилення урбанізаційних процесів, кліматичних змін та необхідності післявоєнного відновлення країни. Згідно з даними ООН, до 2050 року майже 70 % населення світу проживатиме в містах [1]. В Україні ця тенденція вже спостерігається: понад 69 % населення проживає в міських поселеннях [2, с. 18]. Це створює як нові можливості для розвитку, так і численні виклики, пов'язані з перенаселеністю, екологічною деградацією, транспортними перевантаженнями та енергетичною неефективністю.

Українська національна стратегія сталого розвитку «Україна – 2030», розроблена Національним інститутом стратегічних досліджень передбачає інтеграцію принципів сталого розвитку у всі сфери політики та управління [4]. Основні зусилля мають бути спрямовані на підвищення енергоефективності, модернізацію міської інфраструктури, розвиток «розумних» міст (Smart City), а також забезпечення соціальної інтеграції та справедливості.

На думку Островського І.А. та Стадника Г.В. [5] сталий розвиток міст в умовах цифровізації економіки забезпечується впровадженням стратегій «розумних» міст, які передбачають створення ефективних систем управління, налагоджену взаємодію у трикутнику «міська влада – громада – бізнес», а також розробку системи індикаторів для

оцінки ефективності управлінських рішень і досягнення поставлених цілей. Такі стратегії передбачають активне застосування цифрових платформ і використання передових технологічних рішень у різних сферах міського життя. З погляду технологічного розвитку, «розумне» місто можна охарактеризувати як простір з високим рівнем інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій у всі ключові процеси його функціонування.

Інституційна підтримка відіграє ключову роль у процесі забезпечення сталого розвитку міст, адже саме завдяки їй створюється фундамент для ухвалення стратегічних рішень, їх реалізації та подальшого контролю за результатами. В умовах зростання викликів, таких як зміни клімату, посилення урбанізації, соціально-економічна нерівність та воєнні конфлікти, міста особливо потребують ефективних управлінських та координаційних інструментів. Інституційна підтримка виступає засобом, що інтегрує зусилля органів влади різних рівнів, громадянського суспільства, бізнесу та міжнародної спільноти задля досягнення спільних завдань сталого розвитку.

Особливої уваги потребує створення інтегрованих систем моніторингу та оцінювання, які забезпечуватимуть регулярне відстеження прогресу у досягненні визначених цілей, оперативне коригування стратегічних пріоритетів, а також впровадження адаптивних та результативних практик для подальшого удосконалення інституційної підтримки процесів сталого розвитку.

З урахуванням вищезазначених аспектів інституційної підтримки, можна запропонувати стратегічний підхід до сталого розвитку міської мобільності через впровадження інноваційної системи SPARC (Smart Parking and Advanced Reversible Charging) у Києві. Цей крок стане важливим етапом у розвитку міської інфраструктури, орієнтуючись на інтеграцію сучасних технологій для вирішення основних проблем урбанізації, таких як перевантаження транспорту, забруднення атмосферного повітря та низька енергетична ефективність.

Система SPARC об'єднує інтелектуальне управління паркуванням в реальному часі з двосторонньою зарядкою електромобілів. Такий підхід дозволяє оптимізувати використання міських ресурсів і сприяє підвищенню стійкості енергетичної інфраструктури.

Реалізація системи SPARC у Києві спрямована на модернізацію міської мобільності. Впровадження інтелектуальних систем паркування та зарядних станцій для електромобілів не тільки знизить рівень заторів і викидів, але й стане каталізатором розвитку екологічно чистого транспорту, підвищуючи рівень комфорту для мешканців міста.

Впровадження інтелектуальних систем паркування (SPS) стає все більш актуальним у міських умовах через зростаючу кількість автомобілів та проблеми з доступністю паркувальних місць. Ці системи застосовують сучасні технології, такі як бездротові сенсорні мережі та обробка даних у реальному часі, для ефективного управління паркувальним простором та оптимізації його використання [3]. В результаті, SPS

дозволяють знизити час, витрачений водіями на пошук вільних місць для паркування, що зменшує рівень заторів та знижує рівень викидів шкідливих газів в атмосферу.

Інтелектуальні системи паркування забезпечують інтеграцію з мобільними додатками та веб-платформами, які в реальному часі інформують водіїв про наявність вільних місць на паркувальних майданчиках. Це не тільки покращує ефективність використання паркувальних площ, але й дозволяє зменшити кількість автівок, що безцільно шукають місце для паркування, що в свою чергу сприяє зменшенню трафіку на вулицях міста.

Крім того, інтеграція системи паркування з іншими аспектами міської інфраструктури, такими як зарядні станції для електричних автомобілів, дозволяє створити єдину екосистему для сталого транспорту. Впровадження SPS може стати важливим кроком до розвитку «розумних» міст, де використання технологій дозволяє знижувати навантаження на інфраструктуру, підвищувати ефективність енергоспоживання та зменшувати негативний вплив на довкілля.

Однак успішна реалізація проєкту залежить від координації з усіма зацікавленими сторонами, ефективної співпраці з партнерами, а також активної участі громадян у процесах адаптації нових технологій. Тільки через інтеграцію цих інновацій з наявними інфраструктурними об’єктами можна досягти максимального ефекту, забезпечивши комфортне, ефективне і екологічно відповідальне середовище для мешканців столиці. Реалізація таких проєктів відкриває нові можливості для сталого розвитку, підвищуючи якість життя та роблячи міста більш стійкими до викликів сучасності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. United Nations. World Urbanization Prospects 2018. URL : https://population.un.org/wup/

2. Статистичний щорічник України за 2023 рік / Державна служба статистики України. *Держстат.* 2024. URL : https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/11/year_23_u.pdf

3. Нападій О., Цьопа Н. В., Батрак Є. Система автоматизації пошуку місць для паркування. *Адаптивні системи автоматичного управління*. 2023. № 2 (43). С. 140–153.

4. Національний інститут стратегічних досліджень. Україна – 2030. Стратегія зміни майбутнього. URL : https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-12/ukraine-2030-1.pdf

5. Островський І., Стадник Г. Управління сталим розвитком міст: трансформація підходів. *Економіка та суспільство*. 2023. № 58. URL : https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-59

Евеліна Безула,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Мирослава Теліщук,
старший викладач кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ПОВОЄННЕ ЕКОНОМІЧНЕ ВІДНОВЛЕННЯ БІЗНЕСУ, ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ТА РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Повоєнне економічне відновлення України є однією з ключових передумов забезпечення стабільності, безпеки та сталого розвитку держави в умовах сучасних глобальних викликів. Відновлення бізнесу, територіальних громад і регіонів набуває особливої ваги як рушійної сили економічної активності, відбудови інфраструктури та відновлення соціальної згуртованості. З огляду на масштабні руйнування, спричинені війною, критично важливим стає пошук ефективних механізмів стимулювання підприємництва, підтримки малого і середнього бізнесу, залучення інвестицій, відновлення виробничих потужностей та формування нових економічних моделей, орієнтованих на інноваційність, стійкість та адаптивність. Територіальні громади виступають базовою ланкою процесу відбудови, адже саме на їхньому рівні реалізуються практичні проєкти відновлення, формується нова якість управління ресурсами і соціальним капіталом. Підвищення економічної спроможності регіонів та громад є запорукою успішної інтеграції України у європейський простір та її стійкого розвитку в післявоєнний період. У цьому контексті дослідження викликів, можливостей і стратегій повоєнного економічного відновлення набуває особливої актуальності як для наукової спільноти, так і для практиків державного управління та місцевого самоврядування.

За оцінками Світового банку, на початок 2024 року загальні збитки економіки України сягнули понад 400 млрд доларів США. [1] У таких умовах питання повоєнного економічного відновлення набуває стратегічного значення. Воно передбачає не лише фізичну реконструкцію, а й глибоку трансформацію бізнес-середовища, інституційної спроможності громад та регіонального розвитку.

Першочерговими наслідками війни стали: різке падіння ВВП (на 29,1 % у 2022 році); зниження інвестиційної активності; руйнування об’єктів критичної інфраструктури; зростання безробіття та скорочення доходів населення; міграція трудових ресурсів [2].

Війна спровокувала структурні деформації економіки, традиційно потужні промислові регіони Донеччини, Луганщини, Запоріжжя та Харківщини частково або повністю втратили виробничу базу. Разом із цим посилилася регіональна нерівність, оскілки західні області, менш уражені бойовими діями, стали центрами концентрації внутрішньо переміщених осіб та релокованого бізнесу.

Основними викликами для бізнесу стали: руйнування виробничих потужностей; нестача обігових коштів; порушення логістичних ланцюгів; високі ризики для інвесторів; недовіра до фінансової та податкової систем [3].

У відповідь на виклики війни держава Україна спільно з міжнародними партнерами ініціювала впровадження комплексних програм підтримки бізнесу та економічної активності. Основні напрями таких заходів включають:

1. Релокацію підприємств, що стало одним із ключових механізмів збереження виробничого потенціалу: за даними Міністерства економіки України, з 2022 року було переміщено понад 700 підприємств, із яких близько 500 відновили діяльність на нових локаціях.

2. Державні програми кредитування, зокрема програму «Доступні кредити 5-7-9%», яка сприяє розширенню доступу малого та середнього бізнесу до фінансових ресурсів на пільгових умовах.

3. Грантові програми підтримки бізнесу («єРобота», міжнародні донорські ініціативи), що спрямовані на створення нових робочих місць, розвиток підприємницької діяльності та відновлення економічної спроможності суб'єктів господарювання.

4. Інструменти страхування воєнних ризиків, зокрема у співпраці з Міжнародною фінансовою корпорацією (IFC), які забезпечують додаткові гарантії для інвесторів і підприємств в умовах високої невизначеності [3; 4].

Значну роль у підтримці бізнесу та реалізації проєктів відновлення відіграє цифровізація. Запуск електронних платформ, зокрема «Дія.Бізнес», сприяв суттєвому підвищенню доступності інформаційних ресурсів, консультаційних послуг і програм фінансування для підприємців.

Водночас територіальні громади стали ключовими суб'єктами процесів повоєнної реконструкції на місцевому рівні. Їхня діяльність охоплює: розроблення та реалізацію локальних стратегій розвитку, орієнтованих на задоволення потреб населення та економічну самодостатність громад; організацію інтеграції внутрішньо переміщених осіб у місцеві економіки; впровадження спеціалізованих ініціатив комплексного розвитку, зокрема в межах державного проєкту «Нове село», спрямованого на модернізацію сільських територій [5].

Таким чином, координація державної політики, міжнародної підтримки та місцевих ініціатив формує багаторівневу основу для відновлення економічної діяльності, відбудови інфраструктури та забезпечення сталого розвитку регіонів України у повоєнний період.

Показовим є приклад Львівської області, яка перетворилася на центр релокації бізнесу та логістики, створивши додаткові робочі місця та податкові надходження. Проте багато громад не мають достатньої інституційної спроможності для ефективного управління проектами відбудови. Це вимагає посилення кадрового потенціалу та фахової підтримки з боку держави.

Після війни необхідна нова модель регіонального розвитку, яка ґрунтується на принципах: справедливого перерозподілу ресурсів; інклюзивності та децентралізації; зеленого відновлення (sustainable recovery); кластеризації економіки — створення мереж між підприємствами, наукою та освітою [6].

Важливою є підтримка агломераційних процесів - розвиток міст-супутників навколо обласних центрів, зокрема Києва, Дніпра, Львова, Одеси. Ключову роль відіграватимуть також євроінтеграційні процеси, оскільки Україна вже активно впроваджує стандарти ЄС у сфері регіональної політики [6].

Повоєнне економічне відновлення бізнесу, територіальних громад і регіонів України є критично важливим завданням, від успішного виконання якого залежить майбутня стійкість держави, її економічна безпека та інтеграція до європейського простору. Комплексні заходи державної підтримки, міжнародна фінансова і технічна допомога, впровадження цифрових сервісів, а також активна участь територіальних громад у відновлювальних процесах створюють основу для ефективного перезапуску економіки на принципах стійкості, інноваційності та регіональної згуртованості. Взаємодія національного і місцевого рівнів, а також адаптація світового досвіду відбудови, виступають запорукою успішного подолання наслідків війни та побудови нової економічної моделі розвитку України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. The World Bank. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3), February 2024. URL : https://www.worldbank.org

2. Оцінка ВВП України у 2022–2023 роках / Державна служба статистики України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua

3. Програма релокації підприємств / Міністерство економіки України. URL : https://www.me.gov.ua

4. Support for Ukraine’s Private Sector Recovery / International Finance Corporation (IFC). URL : https://www.ifc.org

5. Ініціатива «Нове село» / Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. URL : https://minregion.gov.ua

6. European Commission. EU-Ukraine: Cohesion Policy & Regional Development. URL : https://ec.europa.eu

Яніна Белінська,
д-р екон. наук, професор,
професор кафедри економічної політки,
маркетингу та бізнес аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ІНВЕСТИЦІЙНІ ІНСТРУМЕНТИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

З початком повномасштабного вторгнення економіка Україна відчула різке падіння інвестиційної діяльності, що ще більше загострило таку хронічну проблему як регіональну диспропорційність економічного розвитку. За даними Держкомстату у 2024 р. лише 30 % областей демонстрували економічне зростання [1]. Водночас спостерігається поступова адаптація економіки до складних умов, спричинених війною та економічною нестабільністю, що проявляється в певних позитивних зрушеннях в інвестиційному кліматі. Результати дослідження «Індекс інвестиційної привабливості України» від Європейської Бізнес Асоціації свідчать про деяке зростання інвестиційної привабливості у 2024 році до 2,49 балів (порівняно з 2,44 у 2023 році). Це навіть вище, ніж у 2013 році [2]. Хоча більшість іноземних компаній не планують здійснювати інвестиції, проте існує група інвесторів, готових до високих ризиків інвестування в умовах воєнних дій. Так, понад третини членів Європейської Бізнес Асоціації мали інвестиційні проєкти в Україні протягом 2022–2024 років із середнім обсягом 3-8 млн доларів. Попри війну в Україну не припинили вкладати кошти й зовнішні інвестори. За даними НБУ за січень-вересень 2024 року чистий приплив прямих іноземних інвестицій склав 2,96 млрд доларів, перевищивши показник за аналогічний період попереднього року (2,1 млрд доларів) [3]. Однак регіональний розподіл інвестицій характеризується значною різницею між областями, залежно від їх економічного потенціалу, безпекових ризиків та галузевої спеціалізації.

В умовах воєнного стану та децентралізації регіони стикаються з викликами відновлення зруйнованої інфраструктури, наслідками міграційної кризи, нерівним доступом до фінансових ресурсів. Ці проблеми неможливо вирішити без інвестицій та оновлених ефективної інвестиційної політики та інвестиційних інструментів, що будуть ефективними в умовах зависоких інвестиційних ризиків.

Формування й впровадження регіональної інвестиційної політики регіону являє собою комплексне багаторівневе завдання, кожний з етапів якої вимагає окремого відпрацювання й постійної адаптації до умов функціонування соціально-економічної системи регіону, що постійно змінюється. Для стимулювання інвестиційної діяльності на регіональному рівні активна регіональна інвестиційна політика передбачає такі ключові заходи:

концентрація ресурсів на пріоритетних галузях розвитку регіону;

активне використання механізмів державно-приватного партнерства та створення стимулів для залучення приватних інвестицій в реальний сектор економіки;

інвестування коштів з регіонального та місцевих бюджетів в стратегічно важливі об'єкти інфраструктури та екологічні проєкти, які можуть бути непривабливими для приватних інвесторів;

активізація інформаційно-комунікаційної роботи для формування позитивного іміджу регіону серед потенційних інвесторів та забезпечення їх всебічною інформацією про інвестиційні можливості та переваги.

Інвестиційна діяльність включає реалізацію інвестиційних проєктів, операції з корпоративними правами, інтелектуальною власністю та іншими майновими цінностями. Державні інвестиційні проєкти фінансуються за рахунок державних капітальних вкладень або кредитів, залучених під державні гарантії відповідно до бюджетного законодавства. Аналогічно, місцеві інвестиційні проєкти здійснюються за кошти місцевих бюджетів або кредитів під місцеві гарантії. Державні чи місцеві інвестиції в приватну власність можливі за умови закріплення державної або комунальної частки у статутному капіталі юридичної особи. Інвестиційна діяльність реалізується через сукупність інструментів.

Інвестиційні інструменти – це сукупність правових, фінансових та організаційних механізмів, спрямованих на залучення, розподіл та ефективне використання капіталу для розвитку територій [4; 5]

Виділяють чотири типи інструментів для стимулювання збалансованого інвестиційно-інноваційного розвитку територій України [5];

інституційні інструменти мають на меті створити сприятливі умови для міжнародної співпраці регіонів шляхом формування відповідних інституцій, розробки стратегічних документів та надання регіонам пільг і преференцій Наприклад, Державна стратегія регіонального розвитку, де визначені пріоритети регіональної політики, інвестиційні паспорти громад інвестиційні програми областей;

інфраструктурні інструменти спрямовані на розбудову фізичної та організаційної бази для інновацій та співпраці, включаючи індустріальні та технологічні парки, кластери, розвиток транскордонних зв'язків та створення спільних підприємств з іноземними інвесторами;

фінансово-інвестиційні інструменти покликані забезпечити фінансову підтримку інноваційного розвитку регіонів через гранти, інвестиційні карти, пільгове кредитування, розширення джерел фінансування та використання сучасних механізмів залучення інвестицій за активної участі держави, бізнесу, іноземних партнерів та місцевих громад. Серед фінансових інструментів виділяють пільгові кредити та субсидії, бюджетні субвенції та гранти для реалізації інвестиційних програм з обов’язковим поверненням коштів у разі нецільового використання;

комунікаційні інструменти мають на меті активізувати міжнародну взаємодію у сфері інвестицій та інновацій шляхом проведення форумів і конференцій, створення

спільних проєктних груп для представлення потенціалу українських територій на міжнародній арені та розвитку цифрових платформ для співпраці.

Важливо підкреслити, що Україна володіє значним інвестиційним потенціалом, який може бути повністю реалізований після завершення війни шляхом послідовних та прозорих законодавчих реформ. Перспективною для інвестицій галуззю залишається енергетичний сектор: розвиток «зеленої» енергетики, нарощування власної генерації та видобутку енергоресурсів створюють привабливі можливості для інвестування у 2025 році. Варто згадати про інвестиції в аграрний сектор, які планують залучати, зокрема, через новостворений "Державний земельний банк" та передачу сільськогосподарських земель в оренду за ринковими цінами. Позитивним сигналом для інвесторів є значний інтерес до нових IT-проєктів, особливо в секторі Defence Tech, які є інноваційними на глобальному рівні. Унікальність цих розробок полягає в їхній можливості проходити випробування в умовах інтенсивних бойових дій, що є рідкістю у світовому масштабі. Позитивним фактором є також діяльність таких ініціатив, як кластер Brave1, спрямованих на розвиток оборонних технологій в Україні. Саме Defence Tech має значний потенціал для зростання та залучення інвестицій у 2025 році.

Таким чином, розвиток інвестиційних регіональних інструментів має вагомий вплив на формування державної економічної політики. Регіональне вирівнювання інвестиційного процесу відкриває шляхи для створення інклюзивної моделі збалансованого розвитку України, що враховує специфіку кожного регіону. Найефективнішими інструментами є ДПП та кластерні ініціативи, що мають застосовуватися на основі синергетичної взаємодії між центральною та місцевою владою. У контексті війни ця тема стає критичною для відбудови країни, оскільки саме регіональні інвестиційні стратегії визначатимуть, чи вдасться уникнути «економічного розколу» між західними та східними областями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державна комісія статистики України. URL : https://www.ukrstat.gov.ua/

2. Європейська Бізнес Асоціація. Індекс інвестиційної привабливості. URL : https://eba.com.ua/research/doslidzhennya-ta-analityka/

3. Офіційний сайт Державної комісії статистики України. URL : https://www.ukrstat.gov.ua/

4. Інструментарій забезпечення збалансованого інвестиційно-інноваційного розвитку територій. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 17. С. 55–61.

5. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18 вересня 1991 року № 1560-XII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text

Юлія Бобик,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Мирослава Теліщук,
старший викладач кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ ІНФЛЯЦІЇ ТА БЕЗРОБІТТЯ ПІД ВПЛИВОМ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ

В умовах воєнного стану економіка країни зазнає значних потрясінь, які впливають на всі макроекономічні показники. Особливо важливим стає дослідження взаємозв'язку між інфляцією та безробіттям – двома ключовими індикаторами соціально-економічної стабільності. Воєнні дії призводять до порушення виробничих ланцюгів, зменшення інвестиційної активності, скорочення виробництва та, як наслідок, зростання безробіття. Одночасно відбувається знецінення національної валюти, підвищення витрат на оборону та гуманітарні потреби, що стимулює інфляційні процеси.

У таких умовах класичні економічні теорії, зокрема крива Філліпса, що описує обернений зв'язок між інфляцією та безробіттям, можуть втрачати свою релевантність або набувати нових форм. Це вимагає глибокого переосмислення механізмів їх взаємодії в контексті сучасних викликів. Дослідження цієї теми дозволяє не лише краще зрозуміти економічну динаміку воєнного періоду, а й запропонувати ефективні інструменти для стабілізації ринку праці та цінової ситуації.

Таким чином, аналіз зв'язку інфляції та безробіття в умовах воєнного стану є надзвичайно актуальним для формування дієвої економічної політики, спрямованої на мінімізацію негативних наслідків кризи та забезпечення макроекономічної стабільності в період воєнного конфлікту та післявоєнного відновлення.

Вплив воєнного стану в Україні суттєво позначився на економічних показниках країни. Згідно з даними Міжнародної організації праці, початковий шок від вторгнення в лютому-березні 2022 року призвів до значного скорочення зайнятості: близько 75 % малих підприємств тимчасово припинили свою діяльність. Це спричинило не лише зростання безробіття, але й зниження економічної активності в цілому [1 с. 77–78; 3].

Офіційна статистика закріплює, що станом на 1 січня 2023 р., статус безробітного мали 186,5 тис. осіб за наявності 21,2 тис. одиниць вакансій. Тобто, варто враховувати, що на одне вакантне місце претендувало майже дев'ять офіційно зареєстрованих осіб, які шукають роботу[2, с. 112; 5].

Офіційні дані про безробіття в Україні не відображають повної картини, адже велика кількість громадян, які залишили країну через війну або були мобілізовані, автоматично зняті з обліку в службі зайнятості. Крім того, статистика не враховує тих, хто перебуває на тимчасово окупованих територіях або просто не зареєстрований як безробітний. Тому реальна кількість безробітних значно вища: Міністерство економіки на початку 2023 року оцінювало її на рівні 2,6 мільйона осіб, а Національний банк – від 4,2 до 4,8 мільйонів. Це свідчить про серйозні виклики на ринку праці в умовах воєнного стану [4; 5].

У контексті післявоєнного відновлення ринку праці надзвичайно важливим є урахування потенціалу громадян, які були змушені емігрувати внаслідок воєнних дій. Значна частина цієї категорії населення набула за кордоном нового професійного досвіду, сучасних навичок та компетенцій, які становлять цінний ресурс для економічної реконструкції держави. У зв’язку з цим актуальним завданням економічної політики є формування ефективних механізмів стимулювання повернення кваліфікованих працівників, зокрема через створення сприятливих умов працевлаштування та розвитку кар’єрного потенціалу в Україні.

Узагальнюючи результати аналізу, можна стверджувати, що воєнний стан суттєво трансформує традиційні економічні закономірності, зокрема взаємозв’язок між інфляцією та безробіттям. В умовах збройного конфлікту зростання інфляції та рівня безробіття відбувається одночасно, що суперечить класичній моделі кривої Філліпса. Це обумовлено деструкцією економічної інфраструктури, зменшенням виробничих потужностей, скороченням кількості активних підприємств, а також значним зростанням державних витрат на воєнні потреби.

Статистичні дані свідчать про масштабне приховане безробіття, яке не охоплюється офіційною звітністю, що ускладнює повноцінну оцінку стану ринку праці. Одночасно інфляційний тиск зумовлений як внутрішніми, так і зовнішніми факторами, зокрема порушенням логістики, девальвацією національної валюти та зростанням цін на імпорт.

Відтак, сучасна економічна політика має враховувати унікальні умови воєнного часу та орієнтуватися на інструменти адаптивного реагування, спрямовані на підтримку зайнятості, стимулювання внутрішнього виробництва та стримування інфляційних процесів. Дослідження цієї теми є важливим кроком до розробки ефективних механізмів подолання наслідків війни та формування стійкої економіки в поствоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хандій О. О., Шестопалов В. І. Безробіття під час війни: аналітичні аспекти. *Вісник східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2022. Вип. 4 (274) С. 76–84.

2. Павленко Н. В., Кобилінська С. Ю. Вплив воєнного стану на ринок праці України. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави* : тези доп. XII Міжнар. наук.-практ. конф. Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 111–113. URL : https://dspace.univd.edu.ua/entities/publication/176edcf7-9d0e-45e2-9707-1b5a37de88b0

3. Як війна вплинула на український ринок праці? URL : https://www.ilo.org/resource/news/how-did-war-impact-ukrainian-labour-market?utm_source=

4. Безробіття й інфляція як наслідок війни РФ проти України. URL : https://www.dw.com/uk/bezrobitta-j-inflacia-ak-naslidok-vijni-rf-proti-ukraini/a-63651568

5. Безробіття в Україні в період повномасштабної війни. URL : https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/bezrobittya-v-ukrayini-v-period-povnomasshtabnoyi-viyny

Олександр Богашко,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу, менеджменту
та управління бізнесом,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини,
м. Умань (Україна);
Ірина Богашко,
здобувачка вищої освіти
факультету іноземної філології,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ (Україна)

КЛЮЧОВІ НАПРЯМИ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ПІДТРИМКУ КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЙ

Упродовж останнього десятиліття світова економіка зазнає масштабних структурних змін, які охоплюють не лише традиційні чинники економічного розвитку – такі як природні ресурси, капіталовкладення чи робоча сила, – але й дедалі більше зосереджуються на нематеріальних активах. Одним із ключових елементів цього процесу є зростаючий вплив інтелектуального капіталу, що охоплює знання, інновації, творчі здібності, організаційні структури та інформаційні технології. Зміни в глобальній економіці поступово зміщують акцент із виробничих ресурсів до людського потенціалу та інтелектуального наповнення бізнесу й державного управління.

Ці трансформації відображаються у зміні традиційних парадигм розвитку, коли економічне зростання все частіше поєднується з культурними та соціальними чинниками. Сформувалася необхідність розглядати розвиток не лише на макрорівні – через показники ВВП, рівень експорту чи інвестиційний клімат, – але й на мезорівні, тобто в рамках окремих регіонів, галузей або спільнот. У цьому контексті важливими стають поняття креативної економіки, соціальної згуртованості, культурної ідентичності, а також сталого використання інтелектуальних ресурсів [1].

Довгострокова стійкість та ефективність регіональних соціально-економічних систем значною мірою залежить від здатності забезпечити баланс між їхніми елементами: економічними інтересами, культурним середовищем, соціальними інститутами та інфраструктурною базою. Успішний розвиток можливий лише за умови створення сприятливого середовища, в якому інтелектуальні та творчі ресурси можуть розкриватися та використовуватися максимально ефективно. Йдеться, зокрема, про підтримку місцевих ініціатив, розвиток освітніх і дослідницьких центрів, стимулювання креативного підприємництва та інтеграцію культурного капіталу в економічні

процеси. Інтелектуальний капітал, що включає знання, досвід, інновації та технології, стає ключовим фактором економічного зростання. Особливо важливим є розвиток креативних індустрій, які поєднують мистецтво, технології та бізнес.

У XXI столітті креативні індустрії перетворилися з нішевого сектора на один із ключових драйверів економічного зростання, інновацій та соціального розвитку. Їх успішність значною мірою залежить від здатності адаптуватися до технологічних змін, зокрема – до процесів цифровізації та широкого впровадження штучного інтелекту. Згідно з останніми даними Конференції ООН з торгівлі та розвитку (UNCTAD), експорт креативних послуг у 2022 році досяг 1,5 трильйона доларів США, що на 29 % більше, ніж у 2017 році. Основними напрямами залишаються програмне забезпечення (41,3 %), дослідження та розробки (30,7 %) та реклама (15,5 %) [2].

Процеси цифровізації пронизали практично всі ланки ланцюга створення креативного продукту – від ідеї до реалізації. Цифрові платформи, інструменти автоматизації та генеративні алгоритми штучного інтелекту (наприклад, GPT, DALL·E, Midjourney тощо) дозволяють творцям контенту досягати небаченого рівня продуктивності.

Війна, що триває з 2022 року, мала глибокий руйнівний вплив на економіку України, включно з креативними секторами. За оцінками Київської школи економіки (KSE Institute), прямі збитки для України сягнули 152 мільярдів доларів, а загальні потреби у відновленні перевищують 486 мільярдів доларів [3].

Сектор креативних індустрій постраждав особливо сильно через знищення культурної інфраструктури, вимушену міграцію творчих кадрів, втрату внутрішнього ринку та скорочення фінансування. Сотні студій дизайну, музичних лейблів, продакшн-компаній були змушені припинити або тимчасово зупинити діяльність.

Однак, попри складну ситуацію, у західних регіонах України, таких як Львівська, Івано-Франківська та Тернопільська області, спостерігається пожвавлення. Саме ці області стали центрами релокації підприємств, зокрема зі сфери IT, медіа, освітніх стартапів. Тут утворилися нові кластери інноваційної та креативної діяльності, які стали базисом для економічного відновлення регіонів і збереження національного креативного потенціалу.

Попри виклики, що стоять перед світовою економікою, технологічні інновації продовжують стимулювати зростання у креативних секторах. Очікується, що до 2030 року частка креативних індустрій у глобальному ВВП сягне понад 10 %. Україна, маючи потужну IT-базу та креативний потенціал, може використати тренди для побудови сучасної, цифрово орієнтованої економіки на етапі післявоєнного відновлення. Підтримка релокованих підприємств, стимулювання інноваційної культури та створення регіональних центрів креативності – критично важливі завдання для національної політики.

Попри серйозні виклики, пов'язані з війною в Україні, зберігається потенціал для трансформаційного відновлення за рахунок технологічної інтеграції, мобілізації людського капіталу та підтримки регіональних ініціатив. Саме на перетині культури й технологій формується майбутнє нової економіки. Враховуючи її потенціал, державна політика повинна зосередитися на кількох ключових напрямках:

1. Відновлення культурного фонду. Збільшення фінансування Українського культурного фонду для підтримки культурних ініціатив та просування української культури за кордоном.

2. Навчання та розвиток кадрів. Організація програм навчання для представників креативних індустрій з метою підвищення їх кваліфікації та адаптації до міжнародного ринку.

3. Підтримка експорту. Створення грантових програм для підтримки виробничо-експортного потенціалу креативних індустрій та сприяння їх інтеграції у світові ланцюги постачання.

4. Розвиток цифрових технологій. Інвестування у цифрову інфраструктуру та підтримка стартапів у галузі технологій та інновацій.

5. Міжнародна співпраця. Сприяння відкриттю офісів міжнародних компаній в Україні для кращого просування українського креативного контенту на глобальних платформах.

Післявоєнне відновлення України неможливе без інвестицій у людський потенціал, інтелектуальні ресурси та культурну самобутність. Креативна економіка – це не лише інструмент розвитку, а й основа національної стійкості та самовизначення. Від її успішного відновлення залежать темпи інтеграції України у глобальний ринок, її імідж на міжнародній арені та здатність конкурувати у постіндустріальному світі. Злагоджені дії держави, бізнесу, громади та міжнародних партнерів можуть зробити цей сектор одним із локомотивів модернізації України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богашко О. Л. Основні аспекти інноваційного розвитку підприємництва в сучасних умовах технологічного розвитку. *Економічні горизонти*. 2022. Вип. 2 (20). С. 83–93. DOI : https://doi.org/10.31499/2616-5236.2(20).2022.263346

2. WTO Public Forum 2023 – Harnessing the digital creative economy in small economies: Creating pathways towards services-led diversification / UNCTAD. 2023. URL : https://unctad.org/meeting/wto-public-forum-2023-harnessing-digital-creative-economy-small-economies-creating-pathways

3. Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Assessment / KSE Institute. 2023. URL : https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/08/KSE_Digest-July_v14.pdf

Андрій Браунагель,
здобувач третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти;
Наталія Ружинська,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри управління
та бізнес-адміністрування,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

РОЗВИТОК СИСТЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПІДТРИМКИ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Тема соціального підприємництва набуває дедалі більшої популярності та активного обговорення у світі. Це новий напрямок із великим потенціалом розвитку, що спонукає теоретиків до глибокого осмислення його сутності, а практиків – до створення інноваційних і масштабних проєктів. У будь-якій країні ініціативи у сфері соціального підприємництва спрямовані на формування сприятливого середовища для діяльності соціальних підприємств і залучених зацікавлених сторін. Соціальне підприємництво є порівняно новим і специфічним соціально-економічним феноменом, що викликає численні дискусії, адже виходить за межі традиційних уявлень про бізнес як суто прибуткову діяльність [3].

Соціальні підприємства за своєю соціальною природою виконують важливу соціальну місію, спрямовану на зміцнення соціальної згуртованості та стійкості суспільства, забезпечуючи економічну підтримку місцевих громад, створюючи робочі місця та сприяючи розвитку місцевого бізнесу. Соціальні підприємства активно залучають місцеві ресурси, впроваджують інноваційні підходи до вирішення проблем і допомагають відновлювати соціальну та економічну стабільність в країні.

Н. Горішна [4] вважає, соціальне підприємництво дедалі більше утверджується як стійка тенденція до подальшої соціалізації бізнесу в сучасних умовах, коли подальший розвиток суспільства неможливо уявити без активної участі представників малого та середнього бізнесу, частка яких постійно зростає.

У період з 2022 року відбулось збільшення кількості людей з інвалідністю в Україні, про це зазначають у Міністерстві соціальної політики України, що «за два роки повномасштабної війни кількість людей з інвалідністю зросла на 300 тисяч, що становить 10% приросту». Крім того, у Департаменті соціальної та ветеранської політики підкреслюють, що у зв’язку зі збройною агресією Російської Федерації в Україні постійно зростає кількість осіб з інвалідністю, насамперед осіб зі складними порушеннями функціонування (множинними ампутаціями кінцівок, спинальними травмами, черепно-мозковими травмами). [5] Крім того, перша леді України Олена Зеленська [1]

у своєму виступі підкреслила, що за роки повномасштабного вторгнення кількість людей з інвалідністю в Україні збільшилася на 300 тисяч осіб та на даний час офіційно становить понад 3 мільйони осіб.

У зв'язку із цим, науковці, зокрема Л. Валюс [2] підкреслює, що через збільшення числа осіб, які отримують інвалідність, вкрай актуальним стає інклюзія та забезпечення соціальних інтересів незахищених верств населення, в тому числі інвалідів.

Соціальне підприємництво відіграє важливу роль у підтримці вразливих категорій населення, сприяючи їхній соціальній адаптації, економічній стабільності та загальному розвитку країни в умовах повоєнного відновлення.

Розвиток соціального підприємництва вимагає комплексного підходу, що включає системне використання економічних, організаційних та управлінських механізмів. Методичні основи забезпечення механізму розвитку соціального підприємництва охоплюють широкий спектр інструментів, спрямованих на створення сприятливого середовища для функціонування соціальних підприємств.

Комплексна підтримка держави соціального підприємництва сприяє його розвитку. Вона включає законодавчі ініціативи, фінансові стимули (гранти, пільгове кредитування), а також сприяння створенню сприятливого бізнес–середовища. Крім того, успіх соціального підприємництва також залежить від рівня обізнаності населення та підприємців про його можливості. Важливим є інформаційно-просвітницька діяльність, яка стимулює нових учасників до входу на ринок соціального підприємництва.

У таблиці 1 представлено ключові компоненти методичних основ розвитку соціального підприємництва.

Таблиця 1 – Інструменти, принципи та підходи забезпечення механізму розвитку соціального підприємництва

Назва блоку	Інструменти, принципи та підходи
1	2
Правове регулювання та нормативна база	Розробка та впровадження законодавства, що чітко визначає статус соціальних підприємств, їхні права та обов'язки, а також особливості оподаткування та звітності.
	Внесення змін до існуючих законодавчих актів з метою забезпечення правової підтримки соціальних підприємств.
Інституційна підтримка	Створення державних та приватних інституцій, які надають консультаційні, фінансові та інформаційні послуги соціальним підприємцям.
	Розвиток партнерств між державою, бізнесом та громадськими організаціями для підтримки соціальних підприємств.
Фінансові механізми	Запровадження спеціальних фінансових інструментів, таких як гранти, кредити на пільгових умовах, податкові пільги та інші стимули для підтримки соціальних підприємств.
	Створення фондів підтримки соціального підприємництва на національному та регіональному рівнях.

Продовження таблиці 1

1	2
Освітні програми та підготовка кадрів	Розробка навчальних програм та курсів, спрямованих на підготовку фахівців у сфері соціального підприємництва.
	Проведення тренінгів, семінарів та воркшопів для підвищення кваліфікації соціальних підприємців та їхніх команд.
Моніторинг та оцінка ефективності	Впровадження системи моніторингу та оцінки ефективності діяльності соціальних підприємств, зокрема в аспектах соціального впливу та економічної стійкості.
	Регулярне оновлення та адаптація стратегій розвитку соціального підприємництва на основі отриманих даних та аналізу.
Суспільна обізнаність та просування	Інформування суспільства про значення та переваги соціального підприємництва через медіа, інформаційні кампанії та освітні заходи.
	Заохочення участі громадян у діяльності соціальних підприємств, підвищення їхньої підтримки та довіри.
Міжнародна співпраця та обмін досвідом	Вивчення та адаптація успішних практик соціального підприємництва з інших країн.
	Участь у міжнародних програмах та проектах, що сприяють розвитку соціального підприємництва.

Інституціональна підтримка соціального підприємництва, впровадження спеціалізованих фінансових інструментів, таких як гранти, пільгові кредити та соціальні інвестиційні фонди, а також адаптація міжнародного досвіду у сфері оподаткування і регулювання, є ключовими елементами для сприяння розвитку цього сектору. Зокрема, створення правової основи для соціальних підприємств, включаючи введення податкових стимулів та механізмів вимірювання соціального ефекту, дозволить забезпечити стійкість і зростання соціального бізнесу в Україні.

Адаптація зарубіжного досвіду соціального підприємництва до українських реалій у воєнний час стає ключовим інструментом для підтримки населення, відновлення економіки та підвищення стійкості регіонів. Це дозволить створити в Україні сприятливе середовище для розвитку соціального підприємництва, підтримати економічне відновлення після війни та забезпечити сталий розвиток регіонів. Особливий акцент слід зробити на формуванні правової бази, впровадженні податкових пільг і розвитку мережевих ініціатив для підтримки соціальних підприємців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зеленська: в Україні офіційно є три мільйони осіб з інвалідністю / LB.ua. URL : https://lb.ua/health/2024/10/15/639943_zelenska_ukraini_ofitsiyno_ie_tri.html

2. Валюс Л. Війна в Україні як каталізатор розвитку соціального підприємництва. *Трансформаційна економіка*. 2023. № 2 (02). С. 10–15. URL : https://doi.org/10.32782/2786–8141/2023–2–2

3. Галушка З. І. Феномен соціального підприємництва: поняття та перспективи розвитку в Україні. URL : http://bulletin–econom.univ.kiev.ua/ua/archives/2704

4. Горішна Н. М. Феномен соціального підприємництва: сутність і критерії. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2016. № 2 (39). С. 58–60.

5. Департамент соціальної та ветеранської політики. В Україні постійно зростає кількість осіб з інвалідністю. URL : https://dsp.kyivcity.gov.ua/news/v-ukraini-postiino-zrostaie-kilkist-osib-z-invalidnistiu

Роман Бугріменко,
д-р екон. наук, професор,
професор кафедри економіки та бізнесу,
Державний біотехнологічний університет,
м. Харків (Україна)

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІКИ В ПРОЦЕСІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

У сучасному світі цифровізація є невід'ємною складовою економічного розвитку, що сприяє підвищенню продуктивності, інноваційності та стійкості економіки. В умовах повоєнного відновлення України цифрова трансформація набуває ще більшого значення, оскільки вона здатна забезпечити швидке відновлення критичних галузей, покращити управління державними процесами, підтримати малий та середній бізнес і сприяти залученню міжнародних інвестицій.

Війна значно пошкодила інфраструктуру країни, що створює нагальну потребу у швидкому впровадженні цифрових рішень для ефективного управління ресурсами, відновлення економічної діяльності та покращення якості життя громадян. Державний сектор може прискорити цифрову модернізацію через розвиток електронного урядування та автоматизацію адміністративних процесів. Бізнес отримає нові можливості для масштабування завдяки електронній комерції, цифровим фінансовим інструментам та платформам для віддаленої роботи.

Крім того, цифрові технології є важливим інструментом залучення міжнародної фінансової та технічної допомоги, що сприятиме економічному зростанню України у повоєнний період. Саме цифрова трансформація може стати основним драйвером відновлення та забезпечити конкурентоспроможність України у глобальному економічному просторі.

Цифрова трансформація охоплює широке впровадження цифрових технологій у всі сфери економіки та суспільного життя. Сюди можна віднести розвиток електронного уряду, цифровізації бізнесу, фінансових технологій (FinTech), штучного інтелекту, автоматизації виробництва та багатьох інших аспектів.

Основними перевагами цифрової трансформації є:

1. Прозорість та ефективність. Впровадження цифрових рішень у державному секторі сприяє зменшенню рівня корупції, покращенню управління ресурсами та ефективному розподілу бюджетних коштів.

2. Прискорення бізнес-процесів. Впровадження автоматизації та цифрових платформ дозволяє підприємствам зменшити витрати, підвищити продуктивність та адаптуватися до нових ринкових умов.

3. Розвиток електронної комерції та цифрових фінансів. У сучасному світі електронна комерція є ключовим елементом економічного зростання. Фінансові технології, зокрема блокчейн та криптовалюти, можуть стати важливими інструментами для залучення інвестицій та фінансової стабільності.

4. Інновації та нові робочі місця. Розвиток IT-сектору, кібербезпеки, аналізу даних та інших цифрових сфер створює можливості для нових професій та розвитку людського капіталу.

Попри численні переваги, цифровізація економіки в умовах повоєнного відновлення стикається з низкою викликів:

– руйнування інфраструктури. Війна завдала значної шкоди енергетичному сектору, телекомунікаційним мережам та транспортним шляхам, що ускладнює цифровізацію регіонів;

– кадровий дефіцит. Багато кваліфікованих IT-спеціалістів емігрували через війну, що створює потребу у розвитку нових освітніх програм та залученні фахівців;

– кібербезпека. У сучасних умовах кіберзагрози стають серйозним викликом, і їх вирішення потребує посилених заходів захисту даних та критичної інфраструктури;

– фінансові ресурси. Відновлення економіки вимагає значних фінансових вкладень, тому необхідно ефективно залучати міжнародні інвестиції та грантові програми.

Для ефективного впровадження цифрової трансформації необхідно реалізувати комплексні стратегії та державні ініціативи. Розглянемо основні напрямками:

1. Розвиток цифрової інфраструктури. Інвестування у відновлення та модернізацію телекомунікаційних мереж, впровадження 5G та розширення доступу до швидкісного Інтернету.

2. Створення цифрової держави. Подальший розвиток електронного урядування, спрощення адміністративних процедур через онлайн-платформи та використання штучного інтелекту для державних сервісів.

3. Підтримка стартапів та цифрового бізнесу. Розвиток екосистеми технологічних компаній, стимулювання інновацій через гранти та податкові пільги для IT-компаній.

4. Освіта та підготовка кадрів. Запровадження програм підготовки фахівців у сфері кібербезпеки, аналізу даних та програмування, адаптація освітніх програм до сучасних вимог ринку.

5. Міжнародне співробітництво. Взаємодія з міжнародними фінансовими інституціями, фондами та корпораціями для залучення інвестицій у цифровий сектор України.

Цифрова трансформація є вагомим фактором економічного відновлення України у повоєнний період. Вона дозволяє підвищити ефективність державного управління, розширити можливості бізнесу, створити нові робочі місця та залучити інвестиції. Попри виклики, що постають перед країною, цифровізація відкриває нові перспективи для сталого економічного розвитку та інтеграції України у глобальну економічну систему. Успішне впровадження цифрових технологій стане основою для модернізації та процвітання України у майбутньому.

Анна Горецька,
здобувач першого (бакалаврського)
рівень вищої освіти
Науковий керівник:
Надія Параниця,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

РОЛЬ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ РЕГІОНІВ

Після масштабних руйнувань, спричинених військовою агресією Російської Федерації проти України, перед державою постало надважливе завдання – забезпечити ефективне та довгострокове економічне відновлення. Розв'язання цього завдання неможливе без тісної координації зусиль центральної влади, органів місцевого самоврядування, бізнесу та громадянського суспільства. Особливу роль у цьому процесі відіграють саме місцеві громади, які, незважаючи на втрати, демонструють стійкість, згуртованість та готовність до відбудови на нових принципах.

Одним із ключових чинників відновлення є активна участь органів місцевого самоврядування. Саме вони є найближчими до потреб громадян, можуть оперативно приймати рішення й ефективно реалізовувати політику розвитку. Роль місцевої влади полягає не лише в координації відновлення зруйнованої інфраструктури, але й у формуванні довгострокових програм економічного зростання, орієнтованих на інноваційність, сталість та інклюзію [1]. Важливо також забезпечити реальну участь громадян у процесах планування – через механізми прямої демократії, громадського бюджету, електронного врядування. Місцеве самоврядування відіграє важливу роль у розробці стратегій відновлення, управлінні ресурсами та залученні інвестицій. Воно має змогу адаптувати загальнодержавні програми до потреб конкретних територій. Громади, що мають розвинені інституції, можуть стати прикладом «точок росту», навколо яких формуватиметься нова економічна карта України. Важливо створити умови для навчання місцевих управлінців, розбудови цифрової інфраструктури та формування ефективного управління публічними фінансами. У контексті відновлення надзвичайно актуальною є підтримка малого і середнього бізнесу[2]. Місцева влада може стати фасилітатором нових економічних можливостей – через створення індустріальних парків, технопарків, бізнес-інкубаторів. Варто запроваджувати програми мікрофінансування, гранти для внутрішньо переміщених осіб та ветеранів, сприяти

формуванню підприємницьких кластерів. Також доцільно стимулювати розвиток підприємств, що працюють за принципами кругової економіки, зелених технологій та енергозбереження.

Серед перспективних напрямів розвитку бізнесу після війни можна виокремити:

-агропереробку на місцях, яка зменшить логістичні витрати та створить робочі місця в селах;

-будівельну сферу з фокусом на енергоефективне житло, використання місцевих матеріалів та модернізацію промислових потужностей;

-медичні стартапи та реабілітаційні центри для поранених, ветеранів та осіб з інвалідністю;

-освітні платформи для дистанційного навчання в сільській місцевості та регіонах, що постраждали від бойових дій;

-креативні індустрії, включаючи локальні бренди, культурні ініціативи, цифровий маркетинг.

Також слід приділяти увагу розвитку туризму: внутрішній туризм має великий потенціал для відновлення громад, які можуть запропонувати унікальні культурні маршрути, історичні пам’ятки, природні локації. Водночас можлива поява нового сегменту – волонтерського туризму, де відвідувачі поєднують мандрівки з участю у відновленні об'єктів чи допомозі місцевим жителям. Важливим завданням у відновленні регіонів є забезпечення логістичної спроможності: відновлення залізничного та автомобільного сполучення, побудова логістичних хабів. Інвестиції в цифрову інфраструктуру також відкриють нові можливості для залучення інтелектуального потенціалу, розвитку ІТ-бізнесу, дистанційної зайнятості. Територіальні громади стають осередками стабільності та розвитку. Відновлення житлового фонду, розвиток соціальних послуг, підтримка освіти й охорони здоров’я – усе це залежить від ефективності управлінських рішень на місцевому рівні [4]. Громади, що залучають мешканців до прийняття рішень через громадські слухання, консультативні ради тощо, формують стійку довіру та підвищують рівень соціальної згуртованості. Це, у свою чергу, сприяє зміцненню локальної економіки та відкриває шлях до довгострокової стійкості [3].

Місцеве самоврядування відіграє ключову роль у повоєнному відновленні України. Завдяки гнучкості, близькості до громад та здатності до швидкої реакції, органи місцевої влади здатні забезпечити ефективну реалізацію програм відбудови, відновлення бізнесу та соціальної інфраструктури. Успішне відновлення залежить від тісної взаємодії влади, бізнесу та громадянського суспільства, а також від підтримки міжнародних партнерів. Саме у партнерстві та довірі між державою, громадами і підприємництвом полягає ключ до відновлення економіки України після війни. Лише синергія зусиль, інноваційний підхід та орієнтація на сталий розвиток зможуть забезпечити майбутнє, в якому Україна не тільки відбудується, а й стане сильною, конкурентоспроможною державою з потужною економікою і високим рівнем добробуту громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міністерство розвитку громад та територій України (Мінрегіон). URL : https://mtu.gov.ua/Комітет

2. Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування. URL : https://www.rada.gov.ua/

3. Асоціація міст України. URL : https://auc.org.ua/

4. Програма розвитку ООН в Україні (UNDP Ukraine). URL : https://www.ua.undp.org/

Євген Гуть,
здобувач ступеня доктора філософії,
ПВНЗ «Європейський університет»,
м. Київ (Україна)

ВИКЛИКИ ФІСКАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПІСЛЯ ВІЙНИ

Після завершення активної фази бойових дій Україна вступить у нову фазу – відновлення, соціальної реінтеграції та довгострокової стабілізації. У цьому процесі роль фіскального регулювання як одного з головних інструментів державного управління набуває принципово нового значення. Саме через фіскальну політику держава реалізовує зобов'язання із соціального захисту, підтримує вразливі верстви населення, сприяє згуртуванню суспільства та зменшенню соціальної напруги. Водночас, забезпечення стабільного, ефективного і справедливого соціального захисту в умовах післявоєнної трансформації супроводжується низкою складних викликів, що мають як фінансову, так і інституційну природу.

Ключовим викликом після війни стане відновлення спроможності фіскальної системи до виконання соціальних функцій за умов дефіциту бюджетних ресурсів. Після тривалого періоду переорієнтації державних витрат на оборону, стабілізацію економіки та гуманітарне реагування, держава зіткнеться з необхідністю перерозподілу коштів на користь відновлення систем охорони здоров'я, освіти, пенсійного забезпечення, підтримки внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, багатодітних родин, осіб з інвалідністю та інших категорій, що зазнали глибокої соціальної дестабілізації.

Однак реальність післявоєнного періоду характеризуватиметься високим боргове навантаженням, низьким рівнем надходжень до бюджету та залежністю від зовнішньої допомоги. Це суттєво обмежить фіскальні можливості держави. Крім того, зростатиме конкуренція між соціальними, економічними та інфраструктурними пріоритетами. У таких умовах соціальна політика потребує принципово нового підходу – орієнтованого на результат, адресність, ефективність витрат і справедливість розподілу.

Особливої складності набуде проблема інституційної реконструкції системи соціального захисту. Частина територій залишатиметься деокупованою або частково зруйнованою, що унеможливлює фізичне надання соціальних послуг. Водночас відновлення довіри громадян до державних інститутів буде залежати саме від здатності держави забезпечити соціальні гарантії – швидко, ефективно та прозоро. Це потребує модернізації механізмів адміністрування соціальних програм, цифровізації процесів надання допомоги, спрощення процедур доступу до ресурсів, у тому числі для переселенців, осіб без реєстрації, осіб з новим статусом тощо.

Ще одним викликом стане необхідність перегляду системи соціальних пільг і субсидій, багато з яких не відповідатимуть післявоєнним реаліям. Постане питання перехідного регулювання: як зберегти діючу підтримку для найбільш вразливих груп і водночас поступово перейти до сталих моделей фінансування, не створюючи фіскального шоку. Такий перехід потребуватиме ретельного моделювання сценаріїв, залучення експертної спільноти та механізмів інклюзивної політики.

Також слід очікувати переосмислення ролі місцевого самоврядування в системі соціального захисту. Децентралізована модель управління передбачає, що частина повноважень із надання соціальних послуг перейде на рівень громад, що своєю чергою вимагатиме перерозподілу ресурсів, посилення фінансової автономії та розвитку управлінського потенціалу на місцях. Без фіскального забезпечення такі повноваження залишаться декларативними.

Таким чином, забезпечення ефективного соціального захисту після війни вимагає не лише фінансових ресурсів, а й системних змін у фіскальному регулюванні. Йдеться про необхідність поєднання стабільного бюджетного фінансування із гнучкими механізмами адресної підтримки, розвитку цифрових інструментів, нової моделі розподілу повноважень між рівнями влади та зміцнення довіри до інститутів. Лише за умови такої багаторівневої трансформації соціальна функція держави зможе стати основою соціальної згуртованості, економічного відновлення та відновлення справедливості у повоєнному українському суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондарук Т. Г. Фіскальна політика в умовах воєнного стану як фактор економічного розвитку територій. *Ефективна економіка*. 2022. № 12. URL : http://doi.org/10.32702/2307-2105.2022.12.2

2. Луніна І. О., Білоусова О. С., Фролова Н. Б. Особливості формування фіскального простору у воєнний та поствоєнний періоди. *Економіка та держава*. 2022. № 4. С. 20–28.

Крістіна Демченко,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Мирослава Теліщук,
старший викладач кафедри економічної
політики, маркетингу та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ЗЕЛЕНЕ ВІДНОВЛЕННЯ: ЕКОЛОГІЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ РЕГІОНІВ ПІСЛЯ ВІЙНИ

Військові дії на території України стали одним із визначальних чинників загострення екологічної кризи. Руйнування критичної інфраструктури, промислових підприємств, масштабні бойові дії, мінування територій, а також знищення нафтобаз, заводів і електростанцій призвели до глибоких змін у природному середовищі, спричинивши забруднення ґрунтів, водних ресурсів та атмосферного повітря. Наслідки цих процесів можуть залишатися актуальними протягом десятиліть. На сьогодні питання екологічної трансформації регіонів, що зазнали руйнувань унаслідок війни, набуває особливої актуальності. Відновлення природного середовища потребує не лише фізичного очищення територій, але й переосмислення підходів до екологічного управління. Комплексний і системний підхід до екологічної реконструкції дозволить не тільки ліквідувати наслідки воєнних дій, а й закласти основи для сталого розвитку, що в перспективі сприятиме зміцненню національної безпеки та охороні здоров'я майбутніх поколінь.

Під час війни в Україні однією з найбільш загрозливих екологічних проблем стало забруднення компонентів довкілля – повітря, водних ресурсів та ґрунтів. Інтенсивні бомбардування й обстріли населених пунктів спричинили масове надходження токсичних речовин до навколишнього середовища. Потрапляння хімічних сполук у ґрунт, водні об'єкти та атмосферу призвело до погіршення стану довкілля та негативно позначилося на здоров'ї населення, зокрема, спричинило зростання випадків респіраторних захворювань, дерматологічних патологій і різних форм онкологічних хвороб.

Окремим критичним аспектом є знищення лісових масивів та середовищ існування дикої флори і фауни. Бойові дії завдали серйозної шкоди екосистемам, що призвело до зниження біорізноманіття та негативно вплинуло на життєдіяльність місцевих громад, залежних від лісових ресурсів як джерела їжі, палива та інших базових потреб.

Крім того, значних екологічних збитків зазнала інфраструктура країни: руйнування заводів, електростанцій і нафтопереробних підприємств спричинило витоки небезпечних речовин, включно з нафтою, токсичними хімікатами та радіоактивними матеріалами.

Відновлення України вимагатиме диференційованого підходу з урахуванням специфіки потреб різних регіонів. На загальнодержавному рівні необхідно визначити уніфіковані принципи організації повоєнного відновлення, яке має включати коротко-, середньо- та довгострокове планування. Основними напрямами ефективного екологічного та економічного відновлення мають стати:

Впровадження сталих і системних рішень — орієнтація на довгострокові стратегії розвитку та модернізації країни з урахуванням принципів сталого розвитку.

Прозорість і залучення громадськості до прийняття рішень – забезпечення відкритості процесів через прозорі механізми закупівель, цифровізацію послуг, ефективний антикорупційний контроль і залучення громад через обговорення та створення робочих груп на місцевому рівні.

Інтеграція передових технологій і практик – перехід до високотехнологічної, екологічно орієнтованої економіки, із запровадженням сучасних процедур оцінки впливу на довкілля, стратегічної екологічної оцінки та оновленням будівельних стандартів.

Стійкий розвиток міст і регіонів – удосконалення міського планування, перехід до відновлюваних джерел енергії, пріоритизація природоорієнтованих рішень, розвиток систем моніторингу якості повітря та водних ресурсів.

Збереження екосистем і природного капіталу України – розвиток локальних продовольчих систем, підтримка сільських територій за принципами циркулярної економіки, забезпечення прозорості функціонування ринку земель сільськогосподарського призначення.

Таким чином, повоєнне відновлення України має базуватися на інтеграції екологічних пріоритетів у всі сфери розвитку, що сприятиме формуванню безпечного, здорового і сталого середовища для майбутніх поколінь.

Війна в Україні завдала серйозної шкоди довкіллю, спричинивши забруднення ґрунтів, води та повітря, руйнування екосистем і інфраструктури. Ефективне повоєнне відновлення має базуватися на сталих, системних рішеннях, інтеграції передових технологій, залученні громадськості та збереженні природного капіталу. Комплексний підхід дозволить не лише подолати наслідки війни, але й створити умови для безпечного, здорового та сталого розвитку України в майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Який вплив війни на екологію? URL : https://eco.aep.kiev.ua/novini/vpliv-vijni-na-ekologiyu/

2. Принципи зеленої післявоєнної відбудови України. URL : https://ecoaction.org.ua/zelena-vidbudova-ua.html

Мирослава Зінченко,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Микола Теліщук,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ФІНАНСОВО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ЯК РУШІЙНА СИЛА ПОВОЄННОГО РОЗВИТКУ

У повоєнний час для українських регіонів надзвичайно важливим є правильна оцінка економічного потенціалу. Це насамперед, потрібно для розуміння, які області мають найбільші можливості для відновлення, які регіони дійсно потребують вкладених інвестицій та як краще розвивати економіку на місцях.

В даний час фінансово - інвестиційний потенціал відіграє важливу роль в економічному розвитку більшості регіонів та громад України. Це стосується як регіонів, що межують із зонами бойових дій, так і регіонів, які здійснюють матеріально-технічне забезпечення Збройних Сил України, створюють умови для розселення внутрішньо переміщених осіб та переміщення підприємств. [1, с. 5].

Якщо говорити про економічний потенціал регіону – це не лише природні ресурси або важливі для країни підприємства, також це людський потенціал, а саме, їх працездатність, рівень освіти, загальна кількість робочих місць, інфраструктура (в умовах післявоєнної відбудови можливість відновлення), можливості для розвитку бізнесу та нових технологій, які важливі для економіки України. Тому важливо зазначити, що не зважаючи на те, що деякі регіони України зазнали значних руйнувань, зберігається дійсний потенціал для розвитку, а саме завдяки природним умовам або культурній спадщини. Але якщо казати, про інвестиції важно зазначити, що якщо обмежувати інвестиційні ресурси України виключно державним бюджетом, то на таку відбудову знадобиться більше ніж 50–70 років. Інтегрованість України у міжнародні зв’язки та вагомий економічний потенціал однозначно можуть стати рушійною силою післявоєнного відновлення [2, с. 2].

Відновлення та розвиток економіки України ґрунтуються також на можливості повної інтеграції в Європейський союз як повноправного члена та на зміцненні співпраці з країнами Групи G7. Останні не лише слугують прикладом для впровадження передових процесів відновлення, але також можуть стати важливими інвесторами для

відбудови. Основними напрямками стратегії є цифровізація та зелений курс та запобігання негативним кліматичним змінам, що теж немало важливо для України, бо сільське господарство займає не малу роль для економіки країни [3].

Важливо зазначити, що взаємна торгівля України з ЄС у 2021 р. становила 52,4 млрд євро, що у два рази більше, ніж у 2016 р. Торгівля з Європейським Союзом стала важливим зовнішньо - економічним фактором стійкості відкритої економіки країни в умовах російської окупації частини території та значних соціально-економічних втрат. У 2021 р. обсяг ВВП країни становив більше 200 млрд дол. Порівняно з 90,6 млрд дол. у 2015 р. за номінальним валютним курсом (World Bank, 2022) [3, с. 54–55].

У повоєнний період доцільно використовувати комплексні підходи до оцінки потенціалу з урахуванням цифровізації, євроінтеграції, логістичних змін і структурної перебудови регіональної економіки. Важно враховувати, про важливість міжнародної економічної співпраці та залучення іноземних інвестицій, особливо у регіони з високим рівнем відновлювального потенціалу [4, с. 12–17].

У контексті повоєнного відновлення важливо виокремити регіони, які демонструють високий рівень адаптивності та мають значний економічний потенціал. Одним із таких є Львівська область. Географічна близькість до кордону з країнами ЄС, наявність розвиненої логістичної інфраструктури, а також зростання ІТ-сектору та освітнього середовища створюють передумови для залучення іноземних інвестицій та розвитку підприємництва.

Після початку повномасштабної війни Львівщина стала ключовим центром для переміщених підприємств і внутрішньо переміщених осіб. У регіоні активно функціонують індустріальні парки, розвивається сфера обслуговування, логістики та виробництва. Важливою перевагою є і людський капітал – у Львові та області сконцентровано велику кількість вишів та фахівців з високим рівнем кваліфікації.

На прикладі Львівської області можна побачити, як регіон, не зазнавши значних руйнувань, виконує критичну функцію тилу, забезпечуючи стабільність економічної діяльності, а також створює умови для інтеграції бізнесу у європейський простір.

В сучасних умовах, коли має місце активна глобалізація у світовому масштабі, Україна втрачає людський капітал, важливі ресурси, об’єкти інфраструктури, зменшуються фінансові можливості, знижується конкурентоспроможність підприємств тощо. Відновлення та глобальна перебудова вітчизняної економіки постають основними завданнями на післявоєнний період [5, с. 11].

У повоєнний період оцінка економічного потенціалу регіонів України набуває стратегічного значення для формування ефективної державної політики, залучення інвестицій та забезпечення сталого розвитку. Вона має враховувати не лише наявні ресурси, але й адаптивність, людський капітал, рівень інфраструктури, інноваційний розвиток і здатність до інтеграції у міжнародні економічні зв’язки.

Приклад Львівської області демонструє, як регіон, не зазнавши масових руйнувань, зміг стати платформою для економічної активності, підтримки внутрішньо переміщених осіб і переміщеного бізнесу. Завдяки вигідному розташуванню, освітньому та кадровому потенціалу, регіон став прикладом ефективного використання внутрішніх ресурсів у поєднанні з можливостями європейської інтеграції.

Подібний аналіз доцільно поширити на всі регіони країни для виявлення їхніх сильних сторін, ризиків і потреб. Це дозволить здійснювати адресну підтримку, визначати пріоритети інвестування та планувати відбудову на основі об'єктивних показників. Врахування цих підходів сприятиме не лише відновленню економіки, а й її структурній модернізації у відповідності до сучасних глобальних тенденцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ащеулова О. М., Донець Д. М., Остропольська Є. В. Залучення інвестицій у повоєнну відбудову України: можливості та виклики. *Академічні візії*. № 25. URL : https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/756

2. Охріменко О., Попов Р. Повоєнна відбудова України: потенціал та стратегія перетворень. *Економіка та суспільство*. 2022. № 45. DOI : https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-7

3. Шнирков О. Економічна інтеграція України до ЄС в умовах російсько-української війни. *Журнал європейської економік.* 2023. Вип. 22/1. С. 49–68. URL : https://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1637

4. Сторжук Р. А. Регіональна економічна політика в умовах повоєнної трансформації. *Економіка і держава*. 2022. № 11. С. 12–17.

5. Орел Ю. Л., Прочан А. О., Нестеренко О. П. Перспективи післявоєнного відновлення економіки України: реалії сьогодення. *Академічні візії*. № 31. URL : https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1060

Світлана Іщук,
д-р екон. наук, професор,
завідувач відділу проблем реального
сектору економіки регіонів,
ДУ «Інститут регіональних досліджень
ім. М. І. Долішнього НАН України»,
м. Львів (Україна)

СТРУКТУРНО-ПРОСТОРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР

Повномасштабна російська збройна агресія спричинила значні трансформації економіки України. Так, у структурі реалізованої продукції упродовж 2022-2023 років закономірно зменшилась частка регіонів, в яких ведуться (велися) активні бойові дії та прилеглих до них. Зокрема, частка Донецької області у цій структурі скоротилась у 5 разів, Херсонської – у понад 11 разів, а Луганської – у 44 рази. Такі структурні зміни спричинені падінням обсягу реалізованої продукції у названих регіонах за аналізований період на 81,72%, 91,90% і 98,72% відповідно (рис. 1). Суттєве скорочення значень цього показника відбулось також у Запорізькій (-39,00%), Миколаївській (-37,95%) і Чернігівській (-52,92%) областях. Проте, варто наголосити, що у 2021 році усі названі регіони продемонстрували дуже значний (порівняно із середнім в Україні) приріст реалізованої продукції, а надто Чернігівська область (+124,71%).

Упродовж 2022-2023 років обсяги реалізації зросли лише в областях західного регіону (окрім Івано-Франківської), а також у Вінницькій, Житомирській, Київській і Кіровоградській. Найвищого приросту реалізованої продукції за цей період досягла Чернівецька область (+31,99%), зокрема, +69,48% у переробній промисловості і +58,79% у торгівлі. Другою серед лідерів за темпами зростання була Львівська область (+27,37%), що дозволило їй піднятись на 3-тю позицію (після Дніпропетровської і Київської областей) серед регіонів України за показником реалізованої продукції. Також Львівська область була єдиною, яка у 2022 році продемонструвала збільшення загальних обсягів реалізації (+6,04%). Понад те, ця область досягла 27,96% приросту доданої вартості при її скороченні за перший рік війни в Україні загалом на 17,1%. Найвагомішим було нарощення доданої вартості у торгівлі (+136,91%), яка з 2023 року стала домінантною в економіці Львівська області, випередивши переробну промисловість.

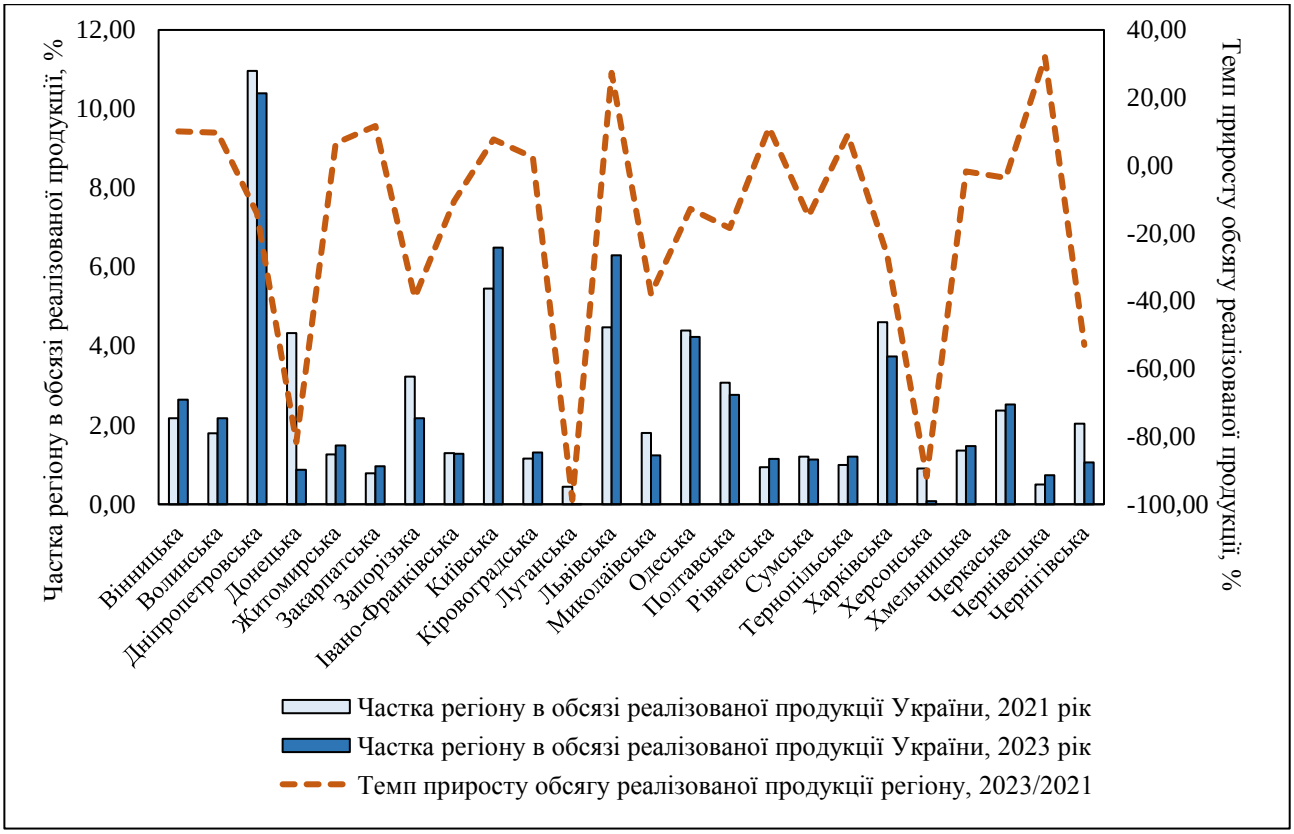

Рисунок 1 – Показники структури і динаміки реалізованої продукції в регіонах України, %

Джерело: авторські розрахунки за даними ДССУ [1].

Значні структурні трансформації, які відбулись в економіці України під впливом повномасштабної війни, спричинили зміни в економічній спеціалізації регіонів (табл. 1). Так, у 2023 році кількість областей, в економіці яких домінувала промисловість (за часткою у доданій вартості), зросла до 15-ти (як і в 2012-му). Окремо варто відмітити повернення до промислової спеціалізації економіки Житомирської, Закарпатської і Чернігівської областей, а також перехід до неї Вінницької, Тернопільської, Херсонської і Хмельницької областей. Натомість традиційно «індустріальні» Дніпропетровська, Львівська і Харківська області стали «комерційними». Загалом кількість областей, в яких найбільше доданої вартості створювалось у торгівлі, збільшилась до 7-ми (проти 2-х у 2012 і 2017 роках). Водночас сільськогосподарську спеціалізацію зберегла лише Кіровоградська область, тоді як у 2021 році таких областей було 10. Проте, тут необхідно наголосити на посиленні тенденції в напрямку диверсифікації розвитку економіки регіонів: у 2023 році навіть у традиційно «аграрній» Кіровоградській області різниця між частками базових ВЕД у доданій вартості не перевищувала 10 в.п. Подібна ситуація спостерігалася у Миколаївській, Тернопільській, Хмельницькій, Черкаській і Чернігівській областях.

Таблиця 1 – Спеціалізація економіки регіонів України (за часткою ВЕД у доданій вартості), %*

Область	Промисловість				Сільське господарство				Торгівля			
	2012	**2017**	**2021**	**2023**	**2012**	**2017**	**2021**	**2023**	**2012**	**2017**	**2021**	**2023**
Вінницька	18,3	21,4	23,6	33,1	22,4	28,1	29,4	17,6	10,8	8,9	13,2	28,3
Волинська	16,4	15,4	26,4	19,9	16,6	17,2	12,0	4,8	15,3	25,5	36,4	61,4
Дніпропетровська	47,3	48,2	59,1	34,8	4,9	7,3	4,6	3,7	12,9	11,4	19,7	41,0
Донецька	39,9	49,9	69,5	76,4	4,2	7,2	5,1	2,5	16,2	8,0	11,1	8,9
Житомирська	22,7	19,0	33,7	40,4	19,2	23,5	24,9	12,3	10,6	10,7	18,1	30,8
Закарпатська	20,2	15,1	39,2	56,0	14,2	15,2	6,0	3,1	17,4	12,4	18,7	13,2
Запорізька	43,9	42,4	57,6	41,1	8,5	12,0	10,7	2,7	11,6	10,7	11,9	38,4
Івано-Франківська	30,2	28,0	50,0	41,1	12,2	14,4	9,1	6,8	13,7	11,6	12,1	21,9
Київська	18,2	21,5	36,4	35,8	13,5	14,3	13,7	8,6	18,6	16,3	24,3	39,2
Кіровоградська	22,2	19,1	23,9	25,7	23,2	31,3	43,0	31,8	11,5	10,4	16,3	27,1
Луганська	45,2	23,1	30,4	5,21	6,3	21,3	37,0	н.д.	10,5	6,7	12,0	10,1
Львівська	17,9	22,9	30,0	22,9	9,0	9,6	7,0	2,3	17,7	15,5	29,8	56,2
Миколаївська	25,7	21,1	26,3	25,0	16,3	21,9	22,8	21,6	12,9	12,5	21,8	34,0
Одеська	13,1	12,5	14,8	14,2	7,4	11,5	9,72	6,6	14,9	14,6	26,4	46,9
Полтавська	44,2	54,1	58,9	34,5	14,2	14,3	23,5	13,5	8,0	6,9	н.д.	33,4
Рівненська	26,2	24,5	34,7	35,5	17,1	19,9	21,6	5,3	11,1	11,6	15,2	36,3
Сумська	27,3	22,5	30,8	41,8	16,2	26,1	35,7	26,0	15,0	9,7	14,4	14,8
Тернопільська	13,6	14,2	28,2	29,9	24,2	28,1	32,4	24,8	12,3	10,6	12,8	19,7
Харківська	21,3	31,0	27,0	18,5	8,8	11,1	12,4	4,7	15,3	11,7	26,1	38,7
Херсонська	16,0	15,1	30,2	43,2	24,2	33,0	36,3	н.д.	12,1	10,5	14,4	17,3
Хмельницька	20,3	17,5	27,2	38,0	22,1	31,1	37,1	21,9	10,0	10,3	11,3	20,2
Черкаська	24,3	25,2	22,4	32,6	21,8	21,8	37,5	20,8	12,8	13,9	19,4	32,5
Чернівецька	9,9	10,7	23,0	19,1	20,2	22,3	8,2	5,0	12,2	13,1	27,6	53,2
Чернігівська	24,9	20,5	14,7	31,0	20,8	28,2	75,2	29,4	11,0	8,8	3,6	18,0

Примітка. *Сірим кольором залиті клітинки, в яких значення показника (частки ВЕД у доданій вартості регіону) є найвищим у відповідному році.

Джерело: авторська розробка за даними ДССУ [2].

Послаблення сільськогосподарської спеціалізації регіонів, тобто зменшення доданої вартості, створеної цим ВЕД, стало прямим наслідком величезних втрат (прямих і непрямих) українських аграріїв за час великої війни. Передусім це стосується Херсонської області, яка тимчасово втратила понад 95% посівних площ сільськогосподарських культур. Водночас варто наголосити, що у сільському господарстві, порівняно з іншими аналізованими ВЕД, упродовж 2022-2023 років спостерігалось найменше скорочення кількості найманих працівників в еквіваленті повної зайнятості (-22,06%). Проте, у 2023 році ця негативна тенденція продовжувалась в агросекторі усіх регіонів (за винятком Миколаївської області), тоді як у переробній промисловості зайнятість незначно зросла у 3-х областях (Волинській, Івано-Франківській і Рівненській), у будівництві – у 4-х областях (Вінницькій, Волинській, Кіровоградській і Черкаській), а в торгівлі – у 18-ти областях.

Упродовж 2022-2023 років найкраще співвідношення між динамікою показників випуску продукції і зайнятості продемонстрували Львівська, Волинська і Чернівецька області. Рівень продуктивності праці в названих областях, порівняно з 2021 роком, зріс у 1,5 разу. Зокрема, Львівська область незмінно демонструє найвищу продуктивність праці у сільському господарстві (2850,7 тис. грн/ос. у 2023 році). Серед лідерів за значенням цього показника також Тернопільська, Хмельницька, Сумська і Волинська області. Водночас у переробній промисловості показник продуктивності праці у 2023 році суттєво наростили Вінницька (у 1,6 разу, порівняно з 2021-м), Київська (у 1,5 разу), Черкаська (у 1,4 разу) і Дніпропетровська (у 1,3 разу) області.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності у розрізі регіонів / Державна служба статистики України : офіційний вебсайт. URL : https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/fin/pdsg/orpsg_ved_15-20.xlsx

2. Додана вартість за витратами виробництва суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності у розрізі регіонів / Державна служба статистики України : офіційний вебсайт. URL : https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/fin/pdsg/dvvvsg_ved_15-20.xlsx

Володимир Компанієць,
здобувач третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Людмила Слюсарева,
д-р екон. наук, професор,
завідувач кафедри управління
та бізнес-адміністрування,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

РОЛЬ БРЕНДИНГУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Повоєнне відновлення економіки України вимагає від малого і середнього бізнесу (МСП) переосмислення підходів до управління своєю діяльністю. Одним із ключових інструментів забезпечення стійкості та конкурентоспроможності стає брендинг. Саме сильний бренд дозволяє бізнесу сформувати довіру клієнтів, підтримувати фінансову стабільність та адаптуватися до нових викликів ринку.

Брендинг сприяє створенню впізнаваного образу компанії, що забезпечує лояльність споживачів та стійкість попиту. В умовах постійної нестабільності сильний бренд виступає як нематеріальний актив, який підвищує вартість підприємства, спрощує залучення інвестицій, відкриває доступ до нових ринків і знижує ризики [1].

Для підприємства бренд є особливо важливим через обмеженість ресурсів. Сформована позитивна репутація дає змогу скоротити витрати на маркетинг, швидше встановлювати партнерські відносини та залучати клієнтів, які надають перевагу відомим і перевіреним брендам [1].

У повоєнних умовах роль бренду зростає ще більше через зміну споживчих пріоритетів. Споживачі шукають не лише якість, а й емоційний зв’язок із брендом, його соціальну відповідальність та цінності. Бренд стає провідником між бізнесом і суспільством, формуючи не тільки економічну, але й соціальну довіру [2].

Особливістю брендингу в посткризовій економіці України є підвищене значення соціальної місії компанії. За даними Gradus Research, допомога армії, участь у волонтерських проектах і відкрита громадянська позиція стають важливими критеріями вибору споживачів [2]. Тому брендам важливо демонструвати активність у підтримці громадянського суспільства та прозору комунікацію своїх цінностей.

Крім того, війна прискорила цифровізацію бізнесу. Брендинг у цифровому просторі сьогодні є обов’язковим: активність у соціальних мережах, оперативна комунікація з

клієнтами, доступність онлайн-продажів стають важливою складовою ринкової стійкості [3]. МСП мають розглядати цифрові платформи як основні канали просування і взаємодії з аудиторією.

З огляду на виклики, які будуть стояти перед бізнесом у процесі повоєнного відновлення, можемо такі рекомендації:

Інтеграція соціальної відповідальності в бренд-стратегію. Підприємства повинні відкрито комунікувати свою підтримку армії, громад, екологічних ініціатив чи інших соціально важливих проектів. Соціальна відповідальність бренду має бути не разовою акцією, а сталим елементом корпоративної культури.

Прозорість і відкритість у комунікації. МСП повинні вибудовувати відкритий діалог із клієнтами, партнерами та громадськістю. Важливо чесно інформувати про виклики і шляхи їх подолання, підтримуючи довіру до бренду навіть у складних ситуаціях.

Активна цифрова присутність. Підприємства мають інвестувати в розвиток вебсайтів, сторінок у соціальних мережах, e-commerce платформ та інструментів прямої комунікації з клієнтами. Онлайн-брендинг стає критично важливим для виживання і розвитку бізнесу.

Адаптивність продуктового портфеля. МСП слід постійно моніторити зміни потреб споживачів і гнучко адаптувати свою пропозицію. Переорієнтація виробництва, розширення послуг чи створення нових продуктів відповідно до змін ринку забезпечує стійкість бренду.

Формування партнерств і кластерів. В умовах обмежених ресурсів ефективним рішенням є об’єднання підприємств у кластери для спільного просування на внутрішніх і зовнішніх ринках. Колективні брендові ініціативи посилюють видимість і ринкову позицію кожного учасника.

Розглянемо практичні приклади українських підприємств ілюструють ефективність брендингу у складних умовах:

Нова Пошта активно розгортала мобільні відділення у звільнених регіонах, забезпечуючи базові послуги навіть за відсутності стаціонарної інфраструктури. Це дозволило не лише зберегти клієнтську базу, а й посилити бренд компанії як надійного партнера у кризових умовах [4].

Monobank інтегрував у свій застосунок можливість переказу коштів на потреби ЗСУ, що сформувало новий рівень емоційної прив’язаності клієнтів до бренду. Завдяки простоті користування і громадянській активності бренд суттєво зміцнив свої позиції [5].

ОККО реалізувала програму «ОКО за ОКО», завдяки якій кожен літр преміального пального перетворюється на внесок у підтримку армії. Прозорість та масштаб допомоги стали важливим фактором зміцнення лояльності споживачів до бренду [6].

Дім «Буланжері» демонструє приклад локального бренду, який, попри втрату всього бізнесу на окупованій території, успішно перезапустився у Бучі. Ставка на якість продукції, локальну автентичність і людяність бренду допомогли швидко відновити довіру споживачів [7].

Fashion Park Lviv об’єднав зусилля українських дизайнерів і виробників модної індустрії для просування на європейських ринках під єдиним брендом, що дозволило малим брендам досягти кращої видимості і залучити міжнародних партнерів [7].

Таким чином, брендинг є одним із фундаментальних інструментів відновлення і розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. Інтеграція соціальної відповідальності, посилення цифрової присутності, адаптивність і колективні ініціативи формують нову модель сталого бізнесу в умовах повоєнної трансформації економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Dumitriu D., Militaru G., Deselnicu D. C., Niculescu A., Popescu M. A. *Sustainability.* 2019. № 11 (7). 2111. DOI 10.3390/su11072111

2. Сало Я. В., Синіка О. В. Особливості брендингу в умовах війни. *Економіка та суспільство.* 2024. Вип. 66. URL : https://economyandsociety.in.ua

3. Yatsenko J. Business in Wartime: The Way Ukrainian Companies Transform and Recover / Promodo Blog. 2022. URL : https://promodo.ua/blog/business-in-wartime

4. Дані компанії Nova Poshta про діяльність у воєнний час. 2022. URL : https://novaposhta.ua

5. Звіт про благодійні збори на підтримку ЗСУ / Monobank. 2023. URL : https://monobank.ua

6. Прес-реліз про допомогу ЗСУ / ОККО. 2023. URL : https://okko.ua

7. ЄС продовжує допомогу регіонам і МСП України / Forbes.ua. 2024. URL : https://forbes.ua

Карина Короїд,
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Володимир Краєвський,
д-р екон. наук, професор,
декан факультету податкової справи,
обліку та аудиту,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТРАНСФЕРНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Трансферне ціноутворення є важливою складовою міжнародних економічних відносин, яка набуває особливої ваги в умовах глобалізації, економічної інтеграції та розвитку багатонаціональних корпорацій. Воно стосується визначення цін на товари, послуги або нематеріальні активи, які передаються між підрозділами однієї компанії або групи компаній в різних країнах, зокрема, в межах однієї юрисдикції, а також на міжурядовому рівні. В умовах війни, економічна ситуація змінюється, що, у свою чергу, значно впливає на механізми формування таких цін.

В Україні, як і в інших країнах, трансферне ціноутворення застосовується для оптимізації податкових зобов'язань, боротьби з ухиленням від оподаткування та виявлення непрозорих фінансових схем. Проте, у період воєнного стану трансферне ціноутворення стає ще більш складним і суперечливим процесом, оскільки військові дії призводять до змін в економічних умовах, руйнування виробничих ланцюгів, а також до зростання державного регулювання в різних галузях економіки.

Трансферне ціноутворення – це процес визначення цін на товари, послуги або інші активи, які передаються між підрозділами або дочірніми компаніями однієї групи, що знаходяться в різних країнах або юрисдикціях. Це важлива складова міжнародної фінансової та економічної діяльності, оскільки дозволяє контролювати податкові зобов'язання, оптимізувати витрати та зменшити ризики для компаній. Трансферне ціноутворення регулюється міжнародними стандартами та національним законодавством з метою запобігання ухиленню від оподаткування, маніпулювання прибутками та забезпечення справедливого розподілу податкових надходжень між країнами [1].

Проблеми трансферного ціноутворення у період воєнного стану відображено у табл. 1 [1–3].

Таблиця 1 – Проблеми трансферного ціноутворення у період воєнного стану

Проблема	Вплив на трансферне ціноутворення	Можливі наслідки
Невизначеність правового поля	Ускладнюється визначення відповідних правил і процедур трансферного ціноутворення	Ризики штрафів, звинувачень у маніпуляціях та податкових порушеннях
Зміни у валютному регулюванні	Підвищення ризиків фінансових втрат та складнощів у визначенні вартості операцій	Порушення умов контрактів, затримки в обробці міжнародних платежів
Зниження рівня контролю над економічною діяльністю	Ускладнення здійснення трансферного ціноутворення через відсутність ефективного моніторингу	Ризик зловживань при встановленні цін, фінансові маніпуляції
Зміни у вартості матеріальних ресурсів	Визначення відповідних трансферних цін може ставати складним через різні зміни вартості	Невідповідність ринковим умовам та потенційні претензії з боку податкових органів
Зниження інвестиційної привабливості	Трансферне ціноутворення може стати менш вигідним через нестабільність і високі ризики	Зниження потоку інвестицій, відтік капіталу та скорочення ділової активності
Порушення ланцюгів постачання	Ускладнення розрахунків між компаніями через непостійні ціни та нестабільність поставок	Зростання витрат і ускладнення правильного визначення ціноутворення для внутрішніх операцій

Необхідність адаптації до нестабільної економічної ситуації, підвищення ризиків ухилення від оподаткування, зміни в контексті глобалізації і міжнародних відносин вимагають від держави гнучкості у контролі за фінансовими потоками. Такі фактори, як обмеження доступу до ресурсів, можливі зміни в податкових умовах і нові вимоги до фінансової звітності, створюють додаткове навантаження на компанії, а також на органи, що здійснюють контроль за трансферним ціноутворенням. Для ефективного вирішення цих проблем потрібен комплексний підхід, який включає зміни в регулюванні, полегшення процесу контролю і підвищення прозорості в сфері фінансової звітності.

Перспективи розвитку трансферного ціноутворення у період воєнного стану відображено у табл. 2 [1–3].

Таблиця 2 – Перспективи розвитку трансферного ціноутворення
у період воєнного стану

Перспективи	Опис
1	2
Посилення регулювання	Необхідність зміцнення контролю за трансферним ціноутворенням з боку держави, що дозволить зменшити маніпуляції та запобігти ухиленню від податків.
Збільшення прозорості	Розробка механізмів, які забезпечать більшу прозорість при визначенні ціни на товари та послуги, що передаються між компаніями однієї групи.

Продовження таблиці 1

1	2
Адаптація до міжнародних стандартів	Спрощення процедур трансферного ціноутворення відповідно до вимог міжнародних стандартів, зокрема, тих, які стосуються воєнних умов.
Розвиток електронних систем	Впровадження електронних платформ для подання звітності з трансферного ціноутворення, що покращить оперативність та точність даних у процесі перевірок.
Спрощення процесу оцінки	Спрощення процедур оцінки трансферного ціноутворення для підвищення ефективності перевірок і зменшення навантаження на підприємства, особливо в умовах кризових ситуацій.
Залучення експертів з міжнародних організацій	Співпраця з міжнародними фінансовими організаціями та експертами для впровадження кращих практик та збереження стабільності економіки країни.
Посилення взаємодії між державними органами	Створення більш ефективної співпраці між податковими та митними органами для підвищення контролю за трансферними цінами та забезпечення економічної безпеки в умовах війни.

Перспективи розвитку трансферного ціноутворення в умовах воєнного стану свідчать про необхідність значних змін у підходах до регулювання та контролю. В умовах війни важливо адаптувати систему трансферного ціноутворення до нових економічних реалій, де прозорість і ефективність перевірок стають важливими чинниками для забезпечення справедливості і стабільності в економіці. Посилення державного контролю, а також адаптація до міжнародних стандартів можуть сприяти зменшенню ухилень від податків та маніпуляцій з цінами між компаніями. Водночас розвиток електронних платформ для подачі звітності та спрощення процесу оцінки можуть підвищити ефективність управління цією сферою, зменшуючи бюрократичне навантаження на бізнес. Залучення міжнародних експертів і активізація співпраці між державними органами дозволять створити систему, яка відповідатиме сучасним вимогам та сприятиме економічній стабільності країни навіть у умовах війни.

Таким чином, проблеми та перспективи розвитку трансферного ціноутворення у період воєнного стану є надзвичайно важливими для економічної стабільності країни. Воєнний стан, без сумніву, ускладнює ведення бізнесу, підвищує ризики для міжнародних компаній і створює серйозні виклики для фінансового контролю. Основними проблемами є збільшення ризику ухилення від оподаткування, зміни в умовах глобальних поставок і порушення нормального функціонування міжнародних фінансових операцій. особливості ведення бізнесу в умовах війни та забезпечити стійкість економічних систем. Підвищення ефективності трансферного ціноутворення в цей період буде критично важливим для забезпечення стабільності фінансових потоків та підтримки економічної безпеки держави в умовах складної політичної та економічної ситуації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мискін Ю., Скорик М., Параниця Н. Трансферне ціноутворення в контексті реалізації стратегії сталого розвитку. *Український економічний часопис*. 2024. № 4. С. 25–29.

2. Скорик М. О. Трансфертне ціноутворення : навчальний посібник. Ірпінь : Державний податковий університет, 2024. 144 с.

3. Рижикова Н., Бірченко Н., Остапенко Р. Вплив цифровізації на трансферне ціноутворення в Україні. *Економіка та суспільство*. № 66. URL : https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4592

Юрій Кравцов,
здобувач вищої освіти другого
(магістерського) рівня
ОПП «Економіка міста та регіону»
Науковий керівник:
Марина Скорик,
канд. екон. наук,
доцент кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ГРАНТІВ У ПРОЄКТАХ МІСЬКОЇ СПІВПРАЦІ

Міська співпраця, що базується на партнерстві муніципалітетів, є важливою складовою міжнародного регіонального розвитку. В умовах сучасних викликів, таких як війна, кризи та необхідність відновлення інфраструктури, значення міжнародної допомоги — зокрема у вигляді грантів — зростає. Особливо це стосується територіальних громад, що розташовані на території України, які, за підтримки міст-партнерів та донорських програм ЄС, мають змогу реалізовувати важливі соціальні, економічні та екологічні проєкти [1].

Під економічною ефективністю міжнародних грантів у міських проєктах розуміємо співвідношення досягнутих соціально-економічних результатів до обсягів вкладених зовнішніх ресурсів, з урахуванням довгострокового впливу на місцеву економіку.

Серед ключових донорів, що надають грантову підтримку муніципалітетам, варто відзначити: програму EU4Cities, ініціативу U-LEAD з Європою, Фонд Cities Alliance, програму USAID DOBRE, муніципальні фонди допомоги з міст ЄС [2].

Грантове фінансування спрямовується на: відновлення соціальної інфраструктури (школи, лікарні), модернізацію комунальних підприємств, цифровізацію муніципальних сервісів, розвиток підприємництва та екологічні ініціативи.

Наприклад, лише за період з 2022 по 2024 рр. м. Ірпінь реалізувало понад 10 проєктів за підтримки грантових коштів міст-побратимів та міжнародних програм. Серед результатів: відновлено 3 школи, закуплено 2 реанімобілі, модернізовано систему вуличного освітлення на суму понад 1,2 млн євро. Коефіцієнт мультиплікатора для деяких проєктів (наприклад, інвестиції в енергоефективність) становив 1,8, тобто кожне вкладене євро створювало економічний ефект у розмірі 1,8 євро [3].

Для оцінки ефективності використання грантів у міській співпраці доцільно використовувати такі індикатори: частка реалізованих цільових результатів, вартість 1 одиниці соціального ефекту (наприклад, вартість одного нового робочого місця),

рівень співфінансування з боку місцевого бюджету, довгострокова економія (економія енерговитрат, зменшення витрат на утримання об'єктів тощо), залучення додаткових інвестицій після реалізації грантового проєкту.

Міжнародні гранти у сфері міської співпраці є дієвим механізмом підтримки економічної стійкості та розвитку громад. Однак ефективність їх використання значною мірою залежить від здатності муніципалітету грамотно планувати, координувати та реалізовувати проєкти. Успішний досвід окремих українських міст, зокрема Ірпеня, засвідчує, що правильно організована співпраця з міжнародними донорами здатна генерувати не лише гуманітарний, а й довгостроковий економічний ефект.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Економіка територіальної громади : навч. посіб. / Краєвський В. М., Максименко І. А., Скорик М. О., Корж М. А., Савченко А. М., Теліщук М. М., Теліщук Мир. М. Ірпінь : Державний податковий університет, 2023. 364 с.

2. Сталий розвиток міст і регіонів ЄС: кращі практики для України : навчальний посібник / Мартиненко В. В., Скорик М. О., Корж М. А., Соколова О. М., Коляда Т. А., Джадалла О. І. ; за заг. ред. В. В. Мартиненко. Ірпінь : Державний податковий університет, 2025. 352 с.

3. Irpin City Territorial Community / ReBuild Ukraine. URL : https://rebuildukraine.in.ua/en/irpinska-hromada2

Станіслав Крутилін,
здобувач третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

МОЖЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ЧЕРЕЗ ЦИФРОВІ ПЛАТФОРМИ ЗАЙНЯТОСТІ

Повномасштабне вторгнення росії в Україну спричинило масштабні переміщення населення як всередині країни, так і за її межі. За даними Міжнародної організації з міграції, станом на початок 2025 року кількість внутрішньо переміщених осіб в Україні становить понад 3,6 млн осіб, що дорівнює приблизно 11,4 % населення [1]. Через війну український ринок праці втратив понад чверть зайнятих лише за перший рік повномасштабного вторгнення [2].

Дослідження показують, що безробіття серед внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) значно вище середнього по країні. За даними Міжнародної організації з міграції, рівень безробіття серед працездатних внутрішньо переміщених осіб сягає 15 %, тоді як у середньому по країні цей показник становить 11 %. Особливо складна ситуація у тих, хто був переміщений нещодавно: серед них частка безробітних досягає 24 %, порівняно з 13 % серед переселенців, які живуть на новому місці вже понад рік [3]. Основними причинами є втрата роботи через бойові дії, необхідність адаптуватися до нового регіону, дискримінація та невідповідність навичок новим умовам [4].

Розглянемо основні проблеми і перешкоди з якими стикаються внутрішньо переміщені особи на ринку праці в Україні.

По-перше ВПО часто мають обмежені професійні контакти в нових громадах, що суттєво зменшує їхні можливості працевлаштування через неформальні канали. Особливо гострою ця проблема є для 70 % ВПО, які перемістилися за межі своєї області походження. Крім обмеженої орієнтації на місцевих ринках праці, переселенці змушені значну частину часу й ресурсів витрачати на пошук житла, оформлення документів для отримання соціальної допомоги та вирішення побутових проблем. Враховуючи, що 58 % ВПО становлять жінки, а 10 % домогосподарств є неповними сім'ями, велика кількість переселенців потребують гнучких форм зайнятості, які б дозволяли поєднувати роботу з доглядом за дітьми та літніми родичами. Всі ці фактори ускладнюють пошук стабільного джерела заробітку та залишають поза ринком праці значну кількість працездатного населення. [5]

По-друге війна посилила регіональні диспропорції на ринку праці. В одних регіонах відчувається дефіцит кадрів, тоді як в інших – надлишок претендентів. Багато переселенців прибули до відносно безпечних західних регіонів, де можливостей працевлаштування може бракувати. У 2024 році бізнес-опитування показало, що понад

60 % українських компаній скаржаться на брак кваліфікованих працівників [2]. Диспропорції на ринку праці перешкоджають і спроможності підприємств відновлювати свою діяльність, і спроможності громадян мати власні джерела заробітку. Намагаючись врахувати це у своїй політиці уряд нещодавно затвердив Стратегію демографічного розвитку до 2040 року, що передбачає стимулювання повернення мігрантів та переселення ВПО до регіонів з дефіцитом робочої сили [6]. Проте говорити про дієвість і ефективність цієї стратегії поки що зарано.

Ще до війни Україна була одним із світових лідерів у сфері зайнятості через міжнародні цифрові платформи і щонайменше 3 % робочої сили України були залучені до онлайн-роботи, а близько 18 % офісних працівників українських компаній мали досвід виконання завдань через онлайн-сервіси [7]. Цифровізація економіки, що значно прискорилась під час пандемії COVID-19 та продовжилась в умовах війни, відкриває нові можливості для працевлаштування та самозайнятості ВПО незалежно від їх фізичного місцезнаходження, надаючи доступ до міжнародного ринку праці та можливість знаходження замовників по всьому світу. Цифрові платформи зайнятості можуть стати важливим каналом пошуку роботи в умовах вимушеної високої мобільності населення.

Коли йдеться про залучення внутрішньо переміщених осіб до цифрового ринку праці, неодмінно постає питання розриву у навичках та цифровій грамотності. Значна частина ВПО потребує перенавчання або підвищення кваліфікації, щоб відповідати потребам ринку. За дослідженням Центру стратегічних та міжнародних досліджень, 53 % українців мали рівень цифрових навичок нижче середнього на початку 2022 року [8]. Особливо вразливі люди старшого віку: близько 46 % українців старшого віку взагалі не користуються інтернетом [8]. Це означає, що частина переселенців може відставати у доступі до цифрових сервісів працевлаштування.

Таким чином паралельно з впровадженням та популяризацією цифрових робочих платформ для ВПО має реалізовуватися і програма розвитку цифрової грамотності, такі як наприклад, курси на платформі Дія. Освіта та створення спеціального навчального контенту для ВПО такі як проект ReSkill UA. Це може допомогти внутрішньо переміщеним особам розвинути навички, необхідні для виконання певних завдань, незалежно від їхнього місцезнаходження та у зручний для себе час.

Основним чинником який може допомогти залучити більше ВПО до роботи на цифрових платформах це відсутність залежності від пропозиції на ринку праці у місцях переміщення через доступ до глобального ринку праці, та більша гнучкість годин праці, що дозволяє працювати в зручний час, що особливо важливо для молоді, жінок з малими дітьми, людей з інвалідністю – всіх, кому складно знайти роботу офлайн на новому місці.

Для самих переселенців дистанційна та цифрова зайнятість має і соціальний ефект: вона дозволяє зберегти відчуття самореалізації та гідності, уникнути бідності та залежності від допомоги.

Отже, цифрові платформи зайнятості можуть стати містком, який з'єднує переселенців з можливостями заробітку. Вони можуть значно прискорити економічну інтеграцію внутрішньо переміщених осіб, дозволяючи людині реалізувати свій професійний потенціал незалежно від того, де вона опинилася через війну. А за умови побудови та розвитку дієвої системи підвищення кваліфікації та перекваліфікації для подолання проблеми «цифрового розриву» серед ВПО, це дозволить більшій кількості не зайнятого працездатного населення серед переселенців повертатись на ринок праці та залишатися затребуваними, адаптуватися до нових умов. За таких умов цифрові платформи зайнятості можуть стати ефективним засобом для подолання нестачі людського капіталу в умовах повномасштабного вторгнення та сприятиме загальному економічному відновленню регіонів України у повоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. International Organization for Migration (IOM). Ukraine Internal Displacement Report: *General Population Survey*, Round 17, August 2024. Київ : IOM Ukraine, 2024. 14 с. URL : https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbdl1461/files/reports/IOM_GPS_R17_IDP_August%202024.pdf

2. Bandura R. Ukraine's Future Rests on Its People: Strengthening Ukraine's Workforce and Human Capital / Center for Strategic and International Studies. 14 лютого 2025 р. URL : https://www.csis.org/analysis/ukraines-future-rests-its-people

3. Ткаліч О. МОМ: Війна в Україні поглибила проблеми на ринку праці та зайнятості / Socportal. 22 листопада 2024 р. URL : https://socportal.info/ua/news/mom-viina-v-ukraini-poglibila-problemi-na-rinku-pratci-ta-zainyatosti

4. Vakhitova H., Iavorskyi P. Labor Market Adaptation of Internally Displaced People: The Ukrainian Experience / FREE Policy Brief Series. 29 жовтня 2018 р. URL : https://freepolicybriefs.org/2018/10/29/labor-market-adaptation-of-internally-displaced-people-the-ukrainian-experience/

5. Філіпчук Л., Сирбу О. Вимушена міграція і війна в Україні / Cedos. 27 червня 2022 р. URL : https://cedos.org.ua/researches/vymushena-migracziya-i-vijna-v-ukrayini-24-bereznya-10-chervnya-2022/

6. Про схвалення Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року : розпорядження від 30 вересня 2024 р. № 922-р / Кабінет Міністрів України. URL : https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-demohrafichnoho-rozvytku-ukrainy-na-period-do-2040-roku-922r-300924

7. Aleksynska M., Bastrakova A., Kharchenko N. Work on Digital Labour Platforms in Ukraine: Issues and Policy Perspectives Geneva: International Labour Organization, 2018. 64 с. URL : https://www.skillsforemployment.org/sites/default/files/2024-01/edmsp1_222626.pdf

8. Edwards A. Safeguarding the Digital Landscape: Online Opportunities & Threats for Displaced Ukrainians / Center for Strategic and International Studies. 23 серпня 2023 р. URL : https://features.csis.org/online-opportunities-and-threats-for-displaced-ukrainians

Ольга Марченко,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри управління
та бізнес-адміністрування,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ПОВОЄННЕ ЕКОНОМІЧНЕ ВІДРОДЖЕННЯ: ВЕКТОРИ ПІДТРИМКИ ТА СТИМУЛЮВАННЯ БІЗНЕСУ

В умовах післявоєнного відновлення національної економіки ключовим чинником стабілізації та подальшого розвитку країни є сприяння та активізація бізнес-середовища. Військові дії завдали суттєвих збитків економіці, призвівши до руйнування підприємств, інфраструктури та людського капіталу, а також до трансформації споживчих уподобань та структури попиту. За таких обставин надзвичайно важливим стає розроблення нових механізмів стимулювання бізнесу, які направлені на забезпечення інклюзивного та стійкого економічного зростання.

Період післявоєнного відновлення, як правило, є надзвичайно складним випробуванням для будь-якої держави, яка зазнала руйнувань внаслідок збройного конфлікту. Відновлення економічної та інфраструктурної сфер потребує значних фінансових вкладень і розробки сучасних стратегій, спрямованих на досягнення стійкого розвитку. В цьому контексті роль бізнесу є ключовою. Підприємницька діяльність слугує рушієм економічного зростання, створює нові робочі місця та сприяє досягненню соціальної стабільності.

Попри складні умови післявоєнного відновлення, український бізнес стикається з необхідністю подолання низки викликів. До них належать відновлення пошкодженої інфраструктури, адаптація до динамічних змін на ринку, притягнення інвестицій та забезпечення конкурентоспроможності продукції.

Водночас цей період характеризується появою нових можливостей для розвитку інноваційних технологій, активізації діяльності підприємств у перспективних галузях економіки та впровадження цифрових рішень. Українські компанії мають потенціал стати двигунами майбутніх змін, спрямованих на створення більш стійкої та екологічно відповідальної економічної моделі для суспільства та бізнесу [1].

В умовах воєнного часу сфера бізнесу потребує розроблення та впровадження адаптивних стратегій, спрямованих на забезпечення її стійкості та ефективності процесів відновлення.

Надзвичайні виклики, спричинені воєнним станом, перевищують можливості малого підприємництва подолати їх самостійно. Виникає потреба в активній державній політиці щодо вирішення цього складного завдання. Тільки спільними зусиллями держави та приватного сектора можна створити сприятливі умови для розвитку малого та середнього бізнесу.

На сьогоднішній день здійснено низку істотних кроків у цьому напрямку, зокрема:

- Впроваджено податкові пільги для підприємців.
- Скасовано проведення податкових перевірок для суб'єктів господарювання.
- Підприємці звільнені від сплати єдиного соціального внеску за умови відсутності доходів.
- Запроваджено ініціативи фінансової підтримки, такі як надання грантів, кредитних ресурсів, а також міжнародна технічна допомога [2].

Війна надає підтримці бізнесу не лише економічне, а й стратегічне значення. Підприємництво виступає не тільки джерелом надходжень до державного бюджету, але й фундаментом для внутрішньої стабілізації, збереження зайнятості населення, адаптації економіки до кризових обставин та її подальшого відновлення після завершення воєнних дій.

Сучасні підходи до надання підтримки охоплюють широкий спектр аспектів, включаючи фінансовий, інституційний, правовий та психологічний. Зокрема, ключовими напрямками стали:

- переміщення підприємств у безпечні регіони;
- надання грантової фінансової допомоги малим підприємствам;
- цифровизація послуг для бізнесу через електронні платформи, такі як «Дія.Бізнес»;
- притягнення міжнародної технічної та фінансової допомоги.

У нинішніх умовах особливо важливим є встановлення тісних партнерських відносин між державою, громадським сектором, міжнародними донорами та представниками бізнесу. Така співпраця дозволяє не лише ефективно реагувати на поточні виклики, а й сприяє створенню міцної основи для післявоєнного економічного відродження України.

Стійкість підприємств в умовах війни є вирішальним чинником для забезпечення економічної життєздатності країни та її здатності до швидкого відновлення після завершення воєнних дій. Від того, наскільки ефективно будуть реалізовані механізми підтримки бізнесу в цей складний період, залежить майбутнє українського підприємництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кульганік О., Нагорний В. Сталий розвиток бізнесу: повоєнні пріоритети. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2024. № 4. DOI : https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-332-55

2. Фролова Н. Л. Перспективні вектори розвитку малого і середнього бізнесу в Україні. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2024. № 86. DOI : https://doi.org/10.18664/btie.86.310023

Микола Мельник,
здобувач вищої освіти другого
(магістерського) рівня
ОПП «Економіка міста та регіону»
Науковий керівник:
Марина Скорик,
канд. екон. наук,
доцент кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь(Україна)

ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ ДЛЯ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Трудова міграція є ключовим соціально-економічним явищем, яке особливо посилилося після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну у 2022 році. За оцінками Світового банку, у 2022 році за кордоном перебувало близько 6,2 млн українців працездатного віку, з яких понад половина були залучені до трудової діяльності [1]. Цей процес має суттєвий вплив на економіку регіонів, зокрема на ринок праці та податкову базу.

Згідно з даними Міжнародної організації з міграції (МОМ), пік трудової міграції припав на 2022–2023 рр., після чого спостерігалася тенденція часткового повернення українців з-за кордону у 2024–2025 роках [2]. За інформацією Мінекономіки, станом на початок 2025 року в Україну повернулося понад 1,3 млн осіб, переважно з країн ЄС (Польща, Німеччина, Чехія) [3].

Рік	Кількість трудових мігрантів (оцінка)	Грошові перекази в Україну (млрд дол. США)
2022	~6,2 млн	14,0
2023	~5,8 млн	13,1
2024	~4,9 млн	12,5
2025	~4,3 млн	11,8

Джерела: [1], [3], [4].

До негативних наслідків слід віднести:

– дефіцит робочої сили у сферах будівництва, промисловості, транспорту в західних і центральних регіонах (Волинська, Івано-Франківська, Вінницька області) [5].

– зниження податкових надходжень до місцевих бюджетів через втрату частини працездатного населення.

– інституційне виснаження – міграція висококваліфікованих фахівців у сфері медицини, освіти, IT [6].

Позитивні ефекти:

– грошові перекази мігрантів, які у 2022–2024 роках становили понад 10 % ВВП України [4], стали джерелом споживчого попиту в регіонах.

– інвестиції в житло, освіту, підприємництво, зокрема в західних областях – наприклад, у Тернопільській області зросла кількість ФОПів на 18 % у 2023 році порівняно з 2021 [7].

– повернення капіталу: у 2024–2025 рр. спостерігалася тенденція повернення заробітчан з накопиченим фінансовим ресурсом і новими компетенціями.

Трудова міграція є багатовимірним явищем із амбівалентними наслідками для регіонів України. З одного боку, вона послаблює місцевий ринок праці та людський капітал, а з іншого – забезпечує зовнішній фінансовий потік і сприяє зростанню самозайнятості. Регіони, які використовують міграційний капітал як інструмент розвитку, демонструють кращі показники інституційної адаптації. Рекомендується:

стимулювати програми повернення та реінтеграції трудових мігрантів;

створювати механізми для інвестування коштів мігрантів у розвиток місцевого бізнесу;

підтримувати професійне навчання та перекваліфікацію для осіб, які повертаються.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Migration and Remittances Factbook / World Bank. 2023. URL : https://www.worldbank.org/ext/en/home

2. IOM Ukraine: Return and Reintegration Reports 2023–2024. URL : https://ukraine.iom.int/

3. Аналітика про ринок праці / Мінекономіки України. 2024. URL : https://me.gov.ua/?lang=uk-UA

4. Звіт про перекази трудових мігрантів (2022–2024) / Нацбанк України. URL : https://bank.gov.ua/

5. Вплив міграції на економіку регіонів / Центр економічної стратегії. 2023. URL : https://ces.org.ua/

6. Міжнародна організація праці (ILO): Labour Market Review Ukraine. 2023. URL : https://www.ilo.org/

7. Підприємництво за регіонами / Державна служба статистики України. 2024. URL : https://ukrstat.gov.ua/

Ганна Мельничук,
канд. екон. наук, доцент,
заступник декана факультету фінансів
та цифрових технологій,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ПРОМИСЛОВОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Післявоєнне відновлення національної економіки як надзвичайно важливе, складне та комплексне завдання передбачає не лише створення сприятливих умов і стимулів для відновлення підприємницької активності та розвитку бізнесу, а також і визначення державою довгострокових пріоритетів розбудови промислового виробництва в Україні. З цього приводу Кіндзерський Ю. акцентує увагу на тому, що категорично не можна розглядати проблему відновлення промисловості України після завершення війни тільки з позицій повернення виробництва до тих характеристик, які були до її початку. Таке відновлення повинно стати «вікном можливостей» для формування новітнього, більш розвинутого промислового сектора української економіки у структурному, продуктовому, технологічному та організаційному плані, притаманному промислово розвиненим країнам світу [1, с. 102].

У цьому питанні зростає важливість зміни підходів до регулювання бізнесу в країні, впровадження стимулів для активізації розвитку інноваційного підприємництва та переробних галузей промисловості, забезпечення зростання наукоємності виробництва та продуктивності праці, переходу від торгівлі сировиною та природними ресурсами до постачання на ринки товарів із високою часткою доданої вартості [2].

Наразі питання встановлення пріоритетів розвитку економіки України в цілому та промисловості зокрема є предметом обговорення та гострих дискусій в українських наукових і суспільно-політичних колах. Найчастіше серед числа пріоритетів експерти та урядовці називають такі як АПК, будівництво, машинобудування, легка промисловість, медицина, воєнно-промисловий комплекс та інформаційно-комунікаційні технології. На думку Даниленко А. І., Єршова Г. В., до пріоритетів розвитку української повоєнної економіки доречно включити такі як переробна промисловість (охоплює кілька напрямків – від виробництв із переробки зерна до нафтопереробних виробництв і зеленої металургії) та освіта. Стосовно останньої, то саме завдяки підвищенню якості освіти та підготовки фахівців можна вирішити проблему низького рівня продуктивності праці та покрити потребу вітчизняного промислового сектора у висококваліфікованих кадрах, спроможних проводити технічну реорганізацію виробництва та впроваджувати інновації [3, с. 26–27].

Поділяємо бачення інших науковців з приводу того, що державна політика в сфері промисловості повинна бути спрямована на утворення перспективних конкурентних переваг на ринку, які базуються на високих технологіях та інноваціях, що означає розбудову довготермінових фундаментальних і структурних факторів наздоганяючого розвитку [1, с. 105]. Останнє передбачає надання державою підтримки і створення стимулів не лише для окремих пріоритетних секторів промисловості, обраних в якості драйверів зростання технологічно передового і високопродуктивного промислового переробного виробництва, а й розбудову освіти та науки, інфраструктури, активізацію науково-технічних розробок задля одержання власних інноваційних продуктів і новітніх технологій як цивільного, так і оборонного призначення.

Стратегічні пріоритети післявоєнної розбудови в Україні промислового виробництва потрібно обирати, виходячи із необхідності нарощування випуску високотехнологічної промислової продукції, готової для кінцевого споживання, не лише для її експорту на зовнішні ринки, а й задоволення інвестиційних і споживчих потреб вітчизняного ринку, модернізації виробничої та соціальної інфраструктури, а також оборонних запитів держави [1, с. 110].

В цілому правильне обрання ключових пріоритетів післявоєнного відновлення промисловості України є надзвичайно важливим і складним завданням, що потребує комплексного підходу та впровадження державою системи стимулюючих заходів і проведення ряду реформ, й від вирішення якого залежить зміна структурних пропорцій національної економіки та подальші вектори її розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кіндзерський Ю. Повоєнне відновлення промисловості України: виклики та особливості політики. *Економічний аналіз*. 2022. Том 32, № 2. С. 101–117. URL : https://doi.org/10.35774/econa2022.02.101

2. Хмарська І. А., Кучерява К. Я., Клімова І. О. Особливості післявоєнного відновлення економіки України. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск 42. URL : https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-31

3. Даниленко А. І., Єршова Г. В. Повоєнне відновлення економіки: основні фактори впливу та світовий досвід для України. *Фінанси України.* 2023. № 6. С. 10–33.

Антон Мерзляков,
здобувач вищої освіти третього
(освітньо-наукового) рівня,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ЗЕЛЕНА ЕКОНОМІКА ЯК ЧИННИК СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

У сучасних умовах зростаючих екологічних загроз та необхідності переосмислення моделей економічного розвитку концепція «зеленої економіки» набуває все більшої актуальності. Для України, яка прагне європейської інтеграції та водночас стикається з викликами воєнного стану, перехід до зеленої економіки є не лише екологічною, а й стратегічною необхідністю. Це дає змогу модернізувати виробничу базу, зменшити вразливість до енергетичних криз, забезпечити відповідність європейським стандартам та водночас підвищити якість життя населення [1].

Сутність та принципи зеленої економіки. Згідно з визначенням Програми ООН з навколишнього середовища (UNEP), зелена економіка – це така економіка, яка призводить до підвищення добробуту людей та соціальної справедливості, водночас значно знижуючи ризики для довкілля [1].

Основні принципи зеленої економіки:

Енерго- та ресурсоефективність.

Декарбонізація економіки.

Збереження біорізноманіття та екосистем.

Справедливий перехід.

Інноваційність та трансформація промисловості [5].

Правові аспекти впровадження зеленої економіки в Україні

Україна послідовно гармонізує своє законодавство з нормами ЄС у сфері охорони довкілля, що є однією з умов виконання Угоди про асоціацію [2].

Ключові нормативно-правові документи:

Угода про асоціацію Україна – ЄС (2014): Розділ V передбачає зобов’язання України у сфері сталого розвитку, управління ресурсами, кліматичної політики [2].

Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» (2017): Впроваджує європейські принципи екологічної оцінки (ОВД) [3].

Національна стратегія управління відходами до 2030 року: Спрямована на розвиток циркулярної економіки [5].

Енергетична стратегія України до 2035 року: Передбачає підвищення частки відновлюваних джерел енергії, енергоефективність та енергетичну безпеку [4].

Економічні важелі переходу до зеленої моделі

Побудова зеленої економіки неможлива без впровадження економічних інструментів, таких як:

податкові пільги;

субсидії на енергоефективність;

зелені облігації;

інвестиції у відновлювані джерела енергії.

У ЄС ці механізми ефективно реалізуються в межах програми Green Deal [7], а також через спеціальні фонди й проєкти, як-от LIFE, Horizon Europe [8].

Перешкоди на шляху реалізації зеленої економіки в Україні

Серед головних викликів:

низький рівень екологічної культури;

фрагментарність екополітики;

недостатнє фінансування;

слабкий екологічний контроль [6].

Воєнні дії ще більше ускладнили впровадження сталих практик, але післявоєнна відбудова відкриває перспективу «зеленої реконструкції» інфраструктури та виробництва [6; 8].

Перспективи для України в умовах євроінтеграції

Україна має значний потенціал: природні ресурси, науково-технічну базу та міжнародну підтримку. Європейські партнери готові сприяти «зеленій трансформації» України через фінансування, обмін технологіями та політичну інтеграцію [2; 7].

Зелена економіка є ефективним інструментом забезпечення сталого розвитку, адаптації до кліматичних змін та інтеграції України в європейський економічний простір. Її впровадження потребує системної трансформації законодавства, економіки, політики та освіти [1; 6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Програма ООН з навколишнього середовища (UNEP). Towards a Green Economy. 2011. URL : https://www.unep.org/green-economy

2. Угода про асоціацію між Україною та ЄС. 2014. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011

3. Про оцінку впливу на довкілля : Закон України від 23.05.2017 № 2059-VIII. *Відомості Верховної Ради України.* 2017. № 29. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19

4. Енергетична стратегія України до 2035 року. URL : https://mev.gov.ua/strategiya-2035

5. Яценко Т. С. Зелена економіка як напрям реалізації концепції сталого розвитку. *Економіка та держава.* 2021. № 11. С. 24–27. URL : https://economy.in.ua/journal/11_2021/24-27.pdf

Микола Неборачко,
здобувач вищої освіти третього
(освітньо-наукового) рівня,
УІРО МОН,
м. Київ (Україна)

ТОРГОВЕЛЬНА ПОЛІТИКА ЄС У ВІДПОВІДЬ НА ГЛОБАЛЬНІ КОНФЛІКТИ: МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ МІСЦЕВИХ ГРОМАД

Торговельний конфлікт між Сполученими Штатами та Китаєм, який розпочався під час адміністрації Трампа 2018 року і продовжився за президента Байдена з акцентом на технології та промислову політику, започаткував нову еру протекціонізму та стратегічної конкуренції [1]. Одночасно, повномасштабне вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року спричинило безпрецедентну хвилю санкцій та торговельних обмежень, порушивши енергетичні ринки, ланцюги постачання продовольства та більш широку архітектуру глобальної комерції [4]. Ці події призвели до того, що багато аналітиків описують як "нову нормальність", що характеризується підвищеною інфляцією, енергетичною незахищеністю та реконфігурацією глобальних ланцюгів постачання [1].

У цьому контексті Європейський Союз постав як ключовий актор, що прагне збалансувати свої зобов'язання щодо відкритих ринків з імперативами безпеки, стійкості та дипломатії, заснованої на цінностях. Реакція ЄС на глобальні конфлікти включала комбінацію санкцій, торговельних угод та цільової підтримки країн-партнерів, насамперед України. Відносини між ЄС та Україною, закріплені в Угоді про асоціацію та Поглибленій та всеохоплюючій зоні вільної торгівлі (ПВЗВТ), стали наріжним каменем економічної стратегії України, особливо в післявоєнний період [2; 4; 6]. ПВЗВТ не лише полегшує доступ до ринку та регуляторне зближення, але й слугує засобом для поступової інтеграції України до Єдиного європейського ринку.

Санкції стали центральним інструментом у реакції ЄС на міжнародну агресію та порушення міжнародного права. З початку війни Росії проти України, ЄС прийняв серію комплексних пакетів санкцій, спрямованих на здійснення економічного та політичного тиску на російський уряд та його прихильників [4]. Станом на лютий 2025 року, ЄС запровадив свій 16-й пакет санкцій, що охоплює широкий спектр секторів, включаючи енергетику, фінанси, технології та транспорт. Ці заходи включають посилені дії проти так званого "тіньового флоту" Росії, широкі торговельні та експортні обмеження, заборони на операції з російськими портами та аеропортами, а також виключення додаткових російських банків із системи фінансових повідомлень SWIFT [4].

Паралельно з режимом санкцій, ЄС проводив амбітну програму торговельних угод та економічних партнерств. Угоди про поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі (ПВЗВТ) з Україною, Грузією та Молдовою демонструють прихильність ЄС до сприяння економічній інтеграції та регуляторному зближенню зі своїми східними партнерами [4]. ПВЗВТ є домовленість, що виходить за рамки традиційних угод про вільну торгівлю, пропонуючи доступ до вибраних секторів Єдиного європейського ринку та узгодження регуляторних рамок із стандартами ЄС. Для України ПВЗВТ тимчасово застосовувалася з січня 2016 року і офіційно набула чинності у вересні 2017 року, забезпечуючи стабільне та передбачуване середовище для торгівлі та інвестицій [2; 4; 6].

Захисні заходи, такі як Закон про промисловість з нульовим рівнем викидів (NZIA) та План промисловості зеленого курсу (GDIP), додатково ілюструють еволюціонуючий підхід ЄС до торговельної політики перед обличчям глобальних викликів [1]. Ці ініціативи розроблені для зміцнення стратегічної автономії ЄС, сприяння сталому промисловому розвитку та зменшення ризиків, пов'язаних з порушеннями ланцюгів постачання та зовнішніми залежностями. Взаємодія між протекціонізмом та відкритістю є визначальною рисою поточного ландшафту торговельної політики ЄС, що відображає необхідність збалансувати економічну конкурентоспроможність з безпекою та стійкістю [1; 7]. План пріоритетних дій (ППД) для посиленої імплементації ПВЗВТ у 2023–024 роках окреслює конкретні дії для прискорення доступу України до Єдиного ринку ЄС, спрощення митних процедур та сприяння прийняттю стандартів ЄС у ключових секторах [6].

У контексті України, адаптація торговельної політики ЄС включає як негайні, так і довгострокові заходи. У короткостроковій перспективі, ЄС надав безмитний доступ для українських товарів, спростив митні процедури та запропонував цільову підтримку для ключових експортних секторів [2, 6]. У довгостроковій перспективі, акцент робиться на регуляторній конвергенції, нарощуванні потенціалу та інтеграції українських підприємств до європейських ланцюгів створення вартості. Поширення програм, що фінансуються ЄС, таких як Фонд МСП та Програма Єдиного ринку, на українські підприємства демонструє прихильність ЄС до сприяння інклюзивному та стійкому економічному відновленню [5].

ЄС є найбільшим торговельним партнером України, на який припадає 56% торгівлі товарами України в 2023 році [6]. Загальна торгівля товарами між ЄС та Україною досягла 61,9 млрд євро в 2023 році, що більш ніж вдвічі перевищує показник з моменту набуття чинності ПВЗВТ у 2016 році [6]. Усунення тарифів та спрощення митних процедур значно покращили конкурентоспроможність українського експорту на ринку ЄС, а також полегшили та здешевили для бізнесу ЄС імпорт з України та експорт до неї [2, 6].

В українському експорті до ЄС домінують зернові (21,9 % загального експорту), жири та олії тваринного або рослинного походження (9,2 %), руди, шлаки та зола

(8,3 %), насіння олійних культур (8,2 %) та залізо і сталь (7,9 %) [6]. У 2023 році Україна залишалася третім за величиною джерелом імпорту агропродовольчих товарів до ЄС за вартістю, що підкреслює важливість сільськогосподарського сектору як рушія зростання експорту. Імпорт ЄС з України склав 22,8 млрд євро в 2023 році, тоді як його експорт до України становив 39,1 млрд євро, при цьому мінеральне паливо, автомобілі, машини та електрообладнання були серед провідних категорій [6].

Торговельна політика ЄС зазнала суттєвих змін у відповідь на глобальні виклики, зокрема війну в Україні та загострення геополітичної конкуренції, що зумовило зміщення акцентів у бік стратегічної автономії, безпеки та стійкості. Для України ці трансформації створили як нові можливості для економічної інтеграції, доступу до ринків та інституційної підтримки, так і серйозні виклики, пов'язані з адаптацією до європейських стандартів, модернізацією інфраструктури та підвищеною конкуренцією. Ефективне використання цих можливостей вимагатиме комплексних реформ і стратегічного підходу, що поєднує внутрішню трансформацію з активною участю в європейських процесах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Park S.-C. The EU trade policy and its impact on east asian economies and particularly in south korea. *APEC studies association of korea.* 2023. Vol. 15, no. 2. P. 51–67. URL : https://doi.org/10.52595/jas.15.2.51

2. EU-Ukraine deep and comprehensive free trade area / access2markets. *Trade and economic security* / European Commission. URL : https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/content/eu-ukraine-deep-and-comprehensive-free-trade-area

3. 16th package of sanctions against Russia / Federal Government. *Website of the Federal Government* / Bundesregierung. URL : https://www.bundesregierung.de/breg-en/federal-government/eu-sanctions-2336106

4. Sova O. Concordance with the social goals of post-war recovery in the formation and use of Ukrainian local budget funds. *Demography and social economy*. 2023. No. 3. P. 54–78. URL : https://doi.org/10.15407/dse2023.03.054

5. SME Fund extended to support Ukrainian businesses. *European Union Intellectual Property Office*. URL : https://www.euipo.europa.eu/en/news/sme-fund-extended-to-support-ukrainian-businesses

6. EU trade relations with Ukraine. *Trade and Economic Security*. URL : https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/ukraine_en

7. Abels J. Making "strategic autonomy" rhyme with "fiscal austerity?" Unresolved conflicts of (geo)economic ideas in EU infrastructure policy. *Competition & change.* 2024. URL : https://doi.org/10.1177/10245294241277255

Олександр Ніколенко,
здобувач вищої освіти третього
(освітньо-наукового) рівня,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ТЕХНОЛОГІЧНИЙ РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ В ПРОЦЕСІ ВІДБУДОВИ ЧЕРЕЗ ІНТЕГРАЦІЮ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ

Відбудова промисловості України після руйнівних наслідків війни є одним із ключових пріоритетів економічного розвитку. Важливу роль у цьому процесі відіграє технологічний аспект, що базується на впровадженні інновацій та передових виробничих практик. Інтеграція міжнародного бізнесу відкриває доступ до новітніх технологій, інвестиційних ресурсів і глобальних ринків, що сприяє модернізації промислового сектору та підвищенню його конкурентоспроможності. Дослідження механізмів технологічного оновлення через міжнародну співпрацю є актуальним для формування ефективної стратегії відновлення та сталого розвитку України. Слід підкреслити, що у світі ринкових економік, де панує приватна власність на засоби виробництва, саме бізнес та конкуренція виступали локомотивом промислових революцій, забезпечуючи інтеграцію інновацій у всі сфери життя населення.

В щорічних звітах RDNA щодо оцінок потреб України на відновлення та відбудову впевнено прослідковується стабільна тенденція до зростання як рівня прямих збитків і втрат, так і потреб. Варто зазначити, що при відносно стабільних темпах зростання рівня фактичних прямих збитків, темпи зростання рівня втрат, які за методологією оцінки Світового Банку передбачають оцінку майбутніх 18 місяців, є найбільшими саме у секторі промисловості: $85.8 млрд у 2022 році та вже $173.2 мдрд у 2023 [1]. Відбудова потребуватиме передусім не просто значних фінансових ресурсів, а чітко сформованої державної стратегії, що мусить мати на меті забезпечення стабільного економічного розвитку та відновлення країни в умовах тривалої збройної агресії російської федерації та значного ліміту ресурсів. Тому критично важливим є пріоритизація відбудови промисловості на принципах розумної спеціалізації та інноваційності з фокусом на створення продукції доданої вартості. Актуальний технологічний стан промисловості варто розглянути в контексті ряду показників (рис 1.) [2]

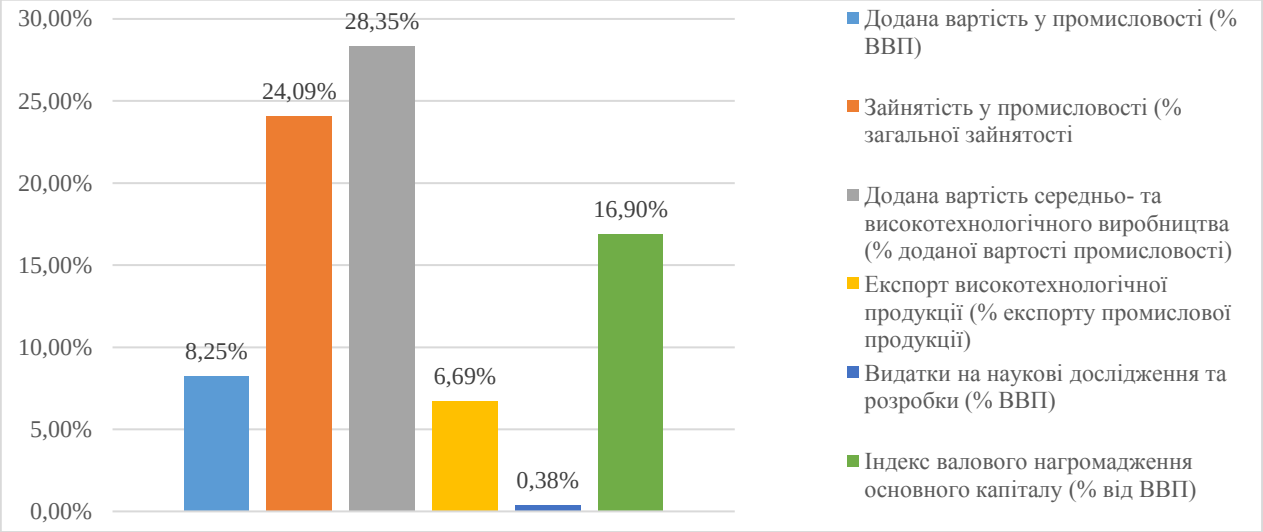

Рисунок 1 – Технологічний стан промисловості України

За даними Світового Банку частка доданої вартості переробної промисловості України протягом 2015-2021 рр. перебувала в діапазоні 10.1-12.2%, знизившись у 2022 р до 7.6 % та піднявшись у 2023 р. до 8.25 % [2]. Це вказує на те, що економіка країни залежить більше від інших секторів, наприклад, від первинного (у випадку України – експорт сировини). При цьому частка людей, зайнятих у промисловості в Україні склала 24.09 % (2021 р.), що з однієї сторони підтверджує водночас важливість цього сектору, а з іншого – недостатню ефективність та використання наявного його потенціалу. Це підтверджується і даними Світового банку, відповідно до яких рівень продуктивності праці в Україні становить лише 25 % від рівня країн ОЕСР [2].

Не менш важливим показником для загальної оцінки стану промисловості країни є Індекс валового нагромадження основного капіталу (у % від ВВП), який у 2023 р склав 16.9 % [2]. Даний показник відображає обсяг інвестицій в основний капітал в частці ВВП країни (будівництво, машини та обладнання, інтелектуальна власність). Рівень до 20 % свідчить про недостатню увагу до розвитку інфраструктури та основного капіталу. На сьогодні для України підвищення даного індексу є одним з ключових завдань стратегічного рівня. Це перебачатиме, насамперед, залучення прямих іноземних інвестицій, відновлення інфраструктури після війни (відбудова доріг, мостів, енергосистеми тощо), розвиток високотехнологічної промисловості (за рахунок міжнародного співробітництва та власних вітчизняних інвестицій) тощо.

Індекс частки середньо- та високотехнологічних секторів у загальному обсязі валової доданої вартості переробної промисловості є також вкрай важливим для оцінки її технологічного стану. В оцінку входять такі галузі, як виробництво автомобілів, хімічна промисловість, виробництво електроніки, фармацевтика, літакобудування тощо. За даними Світового Банку станом на 2021 рік, тобто ще до повномасштабного вторгнення, даний індекс склав 28.35 % (61 місце у світовому рейтингу) [2]. Це дозволяє стверджувати, що Україна мала відносно стабільний потенціал та доволі привабливу перспективу капіталовкладень.

Частка експорту високотехнологічної продукції у загальному експорті продукції переробної промисловості країни, яка у 2023 році склала 6,69 % [2], є ще більш детальним та повним відображенням стану інноваційності та конкурентоздатності її промисловості. Принагідно варто відзначити, що у 2021 році цей показник складав 4.51 %. Так чи інакше, частка високотехнологічного експорту у загальному експорті переробної промисловості України залишається низькою.

Локомотивом інноваційного розвитку промисловості є інвестиції в науку та дослідження і глобальну інтеграцію з міжнародними корпораціями. В Україні видатки на наукові розробки та дослідження склали 0.38 % від ВВП у 2021 році, та 0.33 % в 2022 [2], що є нижчим середнього рівня країн Європи – 2 % [3]. Даний показник включає не лише державні витрати, накшталт фінансування університетів, лабораторій, наукових програм, а й приватні інвестиції (дослідницькі бюджети компаній, інвестиції у створення нових продуктів і технологій) та неурядові витрати (фонди, гранти, спонсорування наукових проектів). До того ж, основним джерелом фінансування інновацій традиційно для України залишались саме власні кошті підприємств, які у 2023 році склали 75,1 % від усіх інвестицій [4]. Сьогодні висока частка приватного фінансуваня інновацій є радше світовим правилом, аніж виключенням.

Питаннями комерціалізації та трансферу технологій в Україні системно зазвичай займається саме бізнес: українські представництва іноземних компаній; українські вже стійкі бізнеси, які зокрема активно займаються експансією за кордон; інші окремі бізнеси з високим рівнем культури операційного менеджменту; решта компаній, середніх, малих та мікро бізнесів виключно за необхідності зумовленої зовнішніми чинниками. Позитивним є факт, що інтеграція міжнародного бізнесу в промисловість України разом із впровадженням новітніх технологій відбувалась як до повномасштабного вторгнення, так і має успішні кейси зараз. Наприклад: Cargill (США) - $200 млн інвестиції у автоматизацію логістики порту «Південний» (2016-2018) [5]; ArcelorMittal (Люксембург) - понад $10 мдрд інвестицій у модернізацію сталеливарного виробництва з 2005 р. з інсталяцією енергозберігаючого обладнання та використанням зеленої енергетики [6]; Sanofi (Франція) - інвестиції в локалізацію фармацевтичного виробництва та модернізацію виробничих потужностей з 2005 р. тощо [5]; Baykar (Туреччина) - $100 млн інвестицій у будівництво заводу повного циклу виробництва БПЛА серії Bayraktar, вкрай необхідного для оборонної промисловості України та можливого подальшого експорту озброєння [7].

Дійсно, проаналізувавши суми щодо потреб промисловості у відновленні та актуальний її стан, очевидним є факт, що Україна не зможе виключно внутрішніми фінансовими та технологічними ресурсами забезпечити відбудову та стійке зростання промислового виробництва. Безперечно, фінансування і донорство міжнародних організацій та окремих країн, механізми залучення конфіскованих активів рф, - вже зараз відіграють значну роль в підтримці економіки України. Сьогодні інтеграція технологій у всі сектори економіки відіграє ще більшу роль, аніж у XX ст. Водночас, рушійною силою такої інтеграції виступає саме приватний капітал.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Third Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3): February 2022 – December 2023. The World Bank, the Government of Ukraine, the European Union, the United Nations. URL : https://documents1.worldbank.org/curated/en/099916102292422011/pdf/P1809460b159230e30a4e00591a3b7e121d.pdf

2. World Bank Data. URL : https://databank.worldbank.org/

3. Євростат. URL : https://ec.europa.eu/

4. Стратегія цифрового розвитку інновацій України до 2030 року. URL : https://winwin.gov.ua

5. Forbes Ukraine. URL : https://forbes.ua

6. ArcelorMittal Україна. URL : https://ukraine.arcelormittal.com

7. Український мілітарний центр. URL : https://mil.in.ua/uk/

Анна Пастух,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
факультет соціально-гуманітарних
технологій, спорту та реабілітації
Науковий керівник:
Яніна Белінська,
д-р екон. наук, професор,
професор кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

РОЛЬ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ В ЕКОНОМІЧНОМУ ВІДНОВЛЕННІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ПІСЛЯ ВІЙНИ

Сучасна економіка України зіткнулася з серйозними випробуваннями. У цьому контексті особливого значення набуває аналіз ролі готельно-ресторанного бізнесу як можливого стимулятора економічного розвитку.

Готельно-ресторанний бізнес відіграє ключову роль у повоєнному економічному відновленні територіальних громад України, виступаючи своєрідним драйвером соціально-економічного розвитку. Адже у період після війни громади, ймовірно, зіштовхнуться з такими викликами, як безробіття, відтік людського капіталу та руйнування інфраструктури, проте саме ця галузь здатна швидко реагувати на ці проблеми, створюючи робочі місця, зокрема для вразливих груп – біженців, переселенців і молоді, що сприяє їх реінтеграції та стабілізації місцевої економіки [1].

Окрім того, готельно-ресторанний бізнес стимулює розвиток суміжних секторів через попит на продукцію місцевих постачальників – фермерів, виробників продуктів харчування, що сприяє пожвавленню та відновленню внутрішнього ринку. За даними досліджень, розвиток готельно-ресторанного бізнесу може підвищити економічну активність громад завдяки мультиплікативному ефекту, коли кожне нове робоче місце в галузі створює додаткові можливості в інших сферах [2, с. 120]. У повоєнний час цей сектор також відіграє важливу роль у відродженні туризму, що є джерелом валютних надходжень і залучення інвестицій [3]. Наприклад, громади, які зосередяться на розвитку туристичної інфраструктури, зможуть швидше відновити економічний потенціал, спираючись на природні, культурні чи історичні ресурси.

Водночас реалізація потенціалу потребує подолання низки бар'єрів: зруйнована інфраструктура, нестача фінансових ресурсів і безпекові ризики можуть суттєво стримувати розвиток галузі. Для цього необхідна державна підтримка у вигляді пільгового

оподаткування, субсидій та цільових програм, спрямованих на стимулювання туризму й малого бізнесу. Потенціал готельно-ресторанного бізнесу для відновлення економіки громад значний і за належної підтримки він може стати рушійною силою економічного зростання.

По-перше, ця галузь є одним із лідерів за кількістю робочих місць, забезпечуючи зайнятість не лише в готелях і ресторанах, а й у суміжних секторах – транспорті, сільському господарстві, виробництві продуктів, тощо.

По-друге, доходи від діяльності, зокрема витрати туристів, створюють фінансові ресурси, які можуть бути спрямовані на розвиток інфраструктури, освіти чи медицини - відбудову країни.

По-третє, якісний сервіс у готелях і ресторанах сприяє підвищенню міжнародного іміджу України та громад зокрема, роблячи їх привабливішими для іноземних гостей та інвесторів.

По-четверте, розширення мережі закладів галузі гостинності стимулює інфраструктурні проєкти – від будівництва доріг до модернізації енергетичних об’єктів, що має довгостроковий ефект для громад та країни [3, с. 89].

Важливим є також соціальний аспект: заклади гостинності можуть стати платформою для психологічної реабілітації та соціальної адаптації населення, зокрема ветеранів війни, а працевлаштування для цієї категорії не лише забезпечить економічну стабільність, а й сприятиме їхній інтеграції у мирне життя, формуючи осередки громадської згуртованості. Наприклад, створення невеликих кафе чи гостьових будинків за участю ветеранів може стати успішною моделлю для невеликих громад.

Таким чином, хоч і відновлення готельно-ресторанного бізнесу України буде складним завданням, але воно є цілком досяжним. Завдяки спільним зусиллям уряду, міжнародних організацій та самих підприємств готельно-ресторанний бізнес може відігравати ключову роль у відновленні економіки України та побудові більш процвітаючого майбутнього для всіх українців. Готельно-ресторанний бізнес є не лише економічним, а й соціальним інструментом відновлення територіальних громад, що потребує скоординованої політики держави та залучення міжнародного досвіду. Для максимізації його потенціалу необхідні подальші дослідження щодо оптимальних моделей розвитку готельно-ресторанних комплексів в умовах повоєнної України, а також активна співпраця між державою, бізнесом і громадами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Моргулець О. Б., Нишенко О. В. Готельно-ресторанний бізнес України у довоєнний, воєнний та післявоєнний період. *Індустрія туризму і гостинності в Центральній та Східній Європі.* 2023. № 8. С. 88–96.

2. Коваленко О. М. Економічні аспекти розвитку готельно-ресторанного бізнесу в Україні. К. : Видавництво КНЕУ, 2023. С. 120.

3. Готельно-ресторанний бізнес як фактор відновлення економіки України. URL : https://www.econoteka.com.ua/?p=4542 (дата звернення: 30.04.2024).

4. Коваленко О. М. Економічні аспекти розвитку готельно-ресторанного бізнесу в Україні. К. : Видавництво КНЕУ, 2023. 120 с.

5. Моца А. А., Шевчук С. М., Середа Н. М. Перспективи післявоєнного відновлення сфери туризму в Україні. *Економіка та суспільство*. 2022. № 41. DOI : https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-31

Поліна Перерва,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти;
Алла Савченко,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ВПЛИВ ІНФЛЯЦІЇ НА ОБЛІКОВІ ПОКАЗНИКИ ТА МЕТОДИ ЇХ КОРИГУВАННЯ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

У період повоєнного економічного відновлення України інфляційні процеси суттєво впливають на достовірність фінансової звітності підприємств. Як зазначає Багінська Н. М., «Висока інфляція негативно впливає на весь виробничий процес, і є основним дестабілізуючим чинником виробництва і фінансового стану підприємства. Причому, чим вищі темпи інфляції, тим більшим є ступінь відхилення як активу, так і пасиву балансу підприємства» [1, с. 2698]. Високий рівень інфляції призводить до спотворення облікових показників, що ускладнює прийняття ефективних управлінських рішень та залучення інвестицій.

Інфляція — це складний економічний процес, який характеризується знеціненням грошей та загальним зростанням цін на товари й послуги. Інфляційні процеси мають значний вплив на економіку країни та підприємства, оскільки відображаються не тільки на споживчих цінах, а й на фінансових результатах і оцінці активів. У бухгалтерському обліку інфляція призводить до спотворення вартості активів, зобов'язань та фінансових результатів, оскільки традиційна модель історичної собівартості не враховує зміну купівельної спроможності грошей. Це особливо актуально в умовах повоєнного відновлення, коли економіка переживає значні коливання цін і нестабільність. У цей період підприємствам важливо адаптувати свої підходи – не лише переглядати бухгалтерські показники, але й змінювати свої стратегічні принципи управління бізнесом та фінансами. Такі дії сприяють ефективному використанню ресурсів і прийняттю обґрунтованих управлінських рішень, що є критично важливим для стабілізації та розвитку економіки [2].

Відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 22 «Вплив інфляції» (П(С)БО 22), коригування фінансової звітності є обов’язковим, якщо кумулятивний приріст інфляції за останні три роки перевищує 100 %. Це нормативне положення забезпечує збереження достовірності облікових даних у умовах значних змін вартості грошей [3].

Серед основних методів коригування можна виділити кілька важливих аспектів:

- Індексація вартості немонетарних активів, таких як основні засоби та запаси, з використанням коефіцієнта коригування.
- Коригування доходів і витрат, що визнавалися протягом звітного періоду, із застосуванням середнього індексу інфляції, якщо вони визнавалися рівномірно.
- Перерахунок собівартості реалізованої продукції, що здійснюється після коригування вартості запасів на початок і кінець звітного періоду, дозволяє врахувати зміни у вартості сировини та матеріалів, які були використані в процесі виробництва.
- Відображення прибутку або збитку від впливу інфляції на монетарні статті у скоригованому звіті про фінансові результати [3].

Крім викладених підходів, важливим аспектом коригування облікових показників в умовах повоєнного відновлення є формування належної облікової політики. Облікова політика повинна передбачати вибір таких методів оцінки активів і витрат, які не лише дозволяють максимально точно відображати господарські операції, але й зводять до мінімуму ризики спотворення фінансових даних. Установи мають право обирати методи оцінки запасів, способи переоцінки основних засобів, строки корисного використання тощо – з урахуванням впливу інфляції, економічної нестабільності та потреб користувачів фінансової звітності [4, с. 17].

Розглянемо практичний приклад коригування фінансової звітності підприємства згідно з додатком до П(С)БО 22. Підприємство придбало основні засоби на суму 400 тис. грн у березні, коли індекс інфляції становив 108,4. На кінець року індекс інфляції дорівнює 119,2. Відповідно:

- Коефіцієнт коригування: 119,2 / 108,4 = 1,1;
- Скоригована первісна вартість основних засобів: 400 тис. грн × 1,1 = 440 тис. грн;
- Знос на кінець року: 80 тис. грн × 1,1 = 88 тис. грн;
- Залишкова вартість після коригування: 440 тис. грн – 88 тис. грн = 352 тис. грн.

Отже, після коригування на інфляцію, залишкова вартість основних засобів зростає на 32 тис. грн, що відображає реальну купівельну спроможність активу на дату балансу. Цей приклад показує, як коригування облікових показників дозволяє привести фінансову звітність до відповідності реальним економічним умовам.

Коригування облікових показників на вплив інфляції є необхідною умовою формування достовірної фінансової звітності в умовах повоєнного відновлення. Це забезпечує прозорість фінансової інформації, сприяє ухваленню обґрунтованих управлінських рішень та підвищує довіру інвесторів. Для успішного втілення таких коригувань важливо вдосконалити методологічні засади бухгалтерського обліку та забезпечити належну підготовку фахівців для ефективного впровадження коригувань. Врахування інфляції у бухгалтерських процесах не лише відповідає сучасним вимогам, а й сприяє стабільності економічних процесів як на рівні підприємств, так і на рівні країни в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Багінська Н. М. Вплив інфляційних процесів на фінансовий стан підприємства в умовах глобалізаційних викликів. Матеріали XLVIII Науково-технічної конференції підрозділів Вінницького національного технічного університету, 13–15 березня 2019 р. Вінниця. С. 2698. URL : https://conferences.vntu.edu.ua/public/files/1/fm_2019_netpub.pdf

2. Інфляційний звіт за квітень 2023 року / Національний банк України. URL : https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-prognozuye-znachne-znijennya-inflyatsiyi-ta-povernennya-ekonomiki-do-vidnovlennya-v-tsomu-rotsi--inflyatsiyniy-zvit

3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 22. Вплив інфляції. Затверджено наказом Міністерства фінансів України від 28.02.2002 № 147. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0269-02

4. «Бухгалтерський облік та звітність у територіальних громадах». 2021. URL : https://decentralization.ua/uploads/library/file/855/posibnyk.pdf

Юлія Петелько,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Мирослава Теліщук,
старший викладач кафедри економічної
політики, маркетингу та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

РИНОК ПРАЦІ В УМОВАХ ВІЙНИ: МІГРАЦІЯ, БЕЗРОБІТТЯ ТА ДЕФІЦИТ КАДРІВ

Війна як екстремальний соціально-економічний феномен чинить комплексний вплив на всі сфери суспільного життя, особливо на ринок праці - динамічну підсистему економіки, що регулює зайнятість населення та формує людський капітал. Умови повномасштабного вторгнення в Україну викликали безпрецедентні зміни в структурі й функціонуванні національного ринку праці: різке зростання безробіття, масштабна внутрішня і зовнішня міграція, нестача робочої сили в ключових секторах економіки.

З початку війни значна частина економічної активності в Україні була зупинена: зруйновані підприємства, порушені логістичні ланцюги, призупинені інвестиційні проєкти. За даними Міжнародної організації праці, у 2022 році близько 5 мільйонів робочих місць було втрачено. У першій половині 2023 року ситуація дещо стабілізувалася, однак ринок праці залишається розбалансованим, зокрема через нерівномірне географічне розташування робочих місць та трудових ресурсів [1].

Рівень безробіття в Україні, за оцінками МОП, у 2022 році сягнув 30 %, що є найвищим показником у новітній історії країни [2]. Однак офіційна статистика Державної служби зайнятості фіксувала значно менші цифри, що свідчить про масштабне приховане безробіття - ситуацію, коли громадяни формально не звільнені, але не отримують заробітної плати або працюють неповний робочий день.

Одним із найпотужніших наслідків війни стала масова міграція населення. За даними ООН, станом на кінець 2023 року понад 6 мільйонів українців перебували за кордоном, ще близько 4,8 мільйона – внутрішньо переміщені особи (ВПО) [3]. Ці процеси призвели до радикального перерозподілу трудових ресурсів як у межах країни, так і на міжнародному рівні.

Виїзд великої кількості жінок і дітей за кордон призвів до зменшення пропозиції робочої сили в секторах, де домінувала жіноча зайнятість (освіта, медицина, соціальна сфера). Натомість притік ВПО до західних регіонів країни створив додатковий

тиск на місцеві ринки праці, спричинивши посилену конкуренцію за робочі місця. У багатьох випадках ВПО не мали змоги продовжити роботу за фахом через відсутність відповідної інфраструктури, попиту чи документального підтвердження кваліфікації.

Рівень безробіття в умовах війни значно зріс, особливо серед чоловіків, які через мобілізацію були вилучені з цивільного ринку праці, та серед жінок, які втратили роботу в результаті релокації або скорочення сфери послуг. Найбільш вразливими виявилися молодь та літні люди, а також особи з інвалідністю та біженці.

За даними Державного центру зайнятості, у 2023 році найвищий попит спостерігався на робітничі спеціальності (слюсарі, зварювальники, водії), у той час як рівень безробіття серед працівників сфери освіти, культури та адміністрування залишався високим [4].

Парадоксально, але водночас із зростанням безробіття в Україні формується гострий дефіцит кадрів у низці галузей. Зокрема: будівництво, охорона здоров'я, сільське господарство, оборонна промисловість, освіта. Дефіцит кадрів також посилюється через мобілізацію, що суттєво скорочує частку чоловіків працездатного віку на цивільному ринку праці.

Результати аналізу засвідчують, що ринок праці в умовах війни зазнав глибокої трансформації, що проявляється у зростанні безробіття, масштабній міграції населення та дефіциті кадрів у ключових секторах економіки [5]. Поточна ситуація вимагає системного підходу до регулювання зайнятості, адаптації освітньої політики до потреб ринку праці, а також стратегічного планування відновлення національного трудового потенціалу.

Успішне подолання кадрової кризи можливе лише за умови комплексної взаємодії держави, бізнесу, освітніх установ і міжнародних партнерів. У фокусі має бути збереження та розвиток людського капіталу як головної рушійної сили післявоєнного економічного зростання України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стан світового ринку праці: інформація МОП / Національне агентство кваліфікацій. URL : https://nqa.gov.ua/news/stan-svitovogo-rinku-praci-informacia-mop/

2. Калинчук А. Нерівність та можливості її зменшення засобами фіскальної політики. Кваліфікаційна робота / Національний університет «Києво-Могилянська академія». 2022. URL : https://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/58251d7e-fd0a-4fe6-9479-8d9d1f9b2243/content

3. Бородай А. Е. Вимушена міграція українців внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України: демографічні наслідки. 2024. URL : https://repository.mu.edu.ua/jspui/handle/123456789/5421

4. Нова спеціальність – нова зарплата: як держава сприяє працевлаштуванню українців / Державний центр зайнятості. URL : https://old.dcz.gov.ua/publikaciya/nova-specialnist-nova-zarplata-yak-derzhava-spryyaye-pracevlashtuvannyu-ukrayinciv

5. Жеведь В. К. Особливості антикризової економічної політики ЄС: дипломна робота на здобуття ступеня бакалавра спеціальності «Міжнародні економічні відносини» / Національний авіаційний університет. Київ, 2023. 95 с.

Володимир Плахотнюк,
*здобувач вищої освіти третього
(освітньо-наукового) рівня,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)*

ВЕКТОРИ ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Економіка України перебуває у найскладнішому становищі за останні тридцять років історії. Війна, яка триває в Україні з 2014 року, була тягарем для державного бюджету, її різке загострення у лютому 2022 значно погіршило економічне становище країни. Найперше, варто зазначити, що погіршення економічного становища в країні має системний характер, адже утримання боєздатної, а не формальної армії, а тим більше ведення бойових дій протягом довгого часу – це системне навантаження на державний бюджет без альтернативи скорочення видатків у майбутніх періодах. Також негативними є фактори зменшення інвестицій, адже погіршується інвестиційний клімат держави, покриття збитків, які виникають через втрату інвестора, припадає переважно на державний бюджет. Також не можемо розраховувати на залучення коштів від населення, як внутрішнього інвестора, адже за місяць війни 12 млн Українців змушені були переїхати у інші регіони, 4 млн з них виїхали у країни ЄС, враховуючи минулорічний вплив пандемії на фінансовий добробут громадян, відповідно можемо визначити, що сьогодні у домогосподарств дуже мало чи практично немає активів, низькі доходи, а більшість кредитів не обслуговуються.

Важливо розуміти, що основні економічні труднощі чекають Україну попереду, коли настане етап післявоєнної відбудови. Адже через бомбардування та обстріли Українських міст російськими військами в Україні зруйновано або пошкоджено 1141 заклади освіти, окрім цього невідомі обсяги знищених та пошкоджених лікарень, інших інфраструктурних об’єктів, підприємств та звичайних житлових будинків.

Агресор використав тактику тотального знищення міст, інфраструктури, архітектурно-культурної спадщини, промисловості, ускладнення ведення сільськогосподарських робіт, тощо. Усе це значно ускладнить розвиток регіонів України, над яким працює уряд України з 2014 року. У післявоєнний період можемо очікувати потужне навантаження не лише на державний, а і на місцеві бюджети, яке буде спричинено збільшенням витрат на місцях з однієї сторони і зменшення бюджетної допомоги регіонам з іншої. Варто зазначити, що попри спроби реформувати адміністративний устрій і бюджетну систему територій з метою поліпшення їх фінансового становища та підвищення рівня фінансової самостійності, досягнути бажаного результату не вдалося, як можемо спостерігати у таблиці 1, основну частку у структурі доходів місцевих бюджетів займають місцеві трансферти – кошти, які надаються на безповоротній основі з бюджету вищого рівня до бюджету нижчого рівня.

Розвиток регіонів та їх відбудова у післявоєнний період неможливий без належного фінансування, проте можемо прогнозувати зменшення бюджетних трансфертів, які сьогодні є основним фінансовим підґрунтям більшості ОТГ. Аналіз структури ВВП показує, що сільське господарство і переробна та добувна промисловість є одними з основних джерел формування ВВП. Враховуючи, що станом на квітень 2022 року найбільше постраждали від військової агресії росії промислові області (Луганська, Донецька, Запорізька, Дніпропетровська, Харківська) та аграрні області (Чернігівська, Херсонська, Миколаївська), можемо припустити ймовірне скорочення ВВП країни і відповідно скорочення доходів державного бюджету у майбутніх періодах [1; 2]. Загалом, станом на квітень 2022 року в Україні відсутній чіткий план післявоєнного відновлення економіки країни та відбудови її регіонів, однак ми точно розуміємо, що відбудова здійснюватиметься при потужній підтримці міжнародних організацій та країн-партнерів. Відповідно до збитків, які завданні економіці станом на квітень 2022 року, міжнародні організації оцінюють обсяг необхідної допомоги на відновлення України, який становитиме від 200 до 500 млрд євро. Проте аналіз роботи праць міжнародних організацій показав, що вони не враховують відновлення територій України, які постраждали після 24.02.2022 (тобто без територій тимчасово окупованого Донбасу до 24.02.2022) [3; 4].

Враховуючи зменшення ВВП, державі потрібно буде скорочувати частину видатків, зокрема скорочення значної частики трансфертів. Тому місцевим бюджетам потрібно буде найближчі 2–5 років самостійно вирішувати фінансові проблеми громад. Зазначимо, станом на квітень 2022 року Урядом планується виконання 70–80 % плану розвитку сільського господарства у 2022 році, якщо говорити про аграрну галузь, то при зовнішній фінансовій підтримці вдасться відновити потенціал сільського господарства протягом 6 місяців – 2 років. Однак зовсім інша ситуація у відновленні промислового потенціалу Україну, адже відбудова підприємств переробної та добувної галузі потребує значних фінансових ресурсів, згідно з аналітичною роботою «Нарис про відбудову України» [3] зарубіжних економістів (від 07.04.2022), на відновлення промислового потенціалу України знадобиться від 1 до 6 років.

Розділяємо думку авторів праці «Нарис про відбудову України», що в процесі післявоєнної розбудови України варто виділити три стадії реконструкції: А. «Негайна відповідь» - тривалість 6 місяців (схожа на ту, що надається країнам у разі стихійного лиха). В. Швидке відновлення критичної інфраструктури та послуг – тривалість 3–24 місяці. С. Закладення фундаменту для майбутнього зростання та модернізації. Кожна із цих стадій має різні цілі та вимоги. Негайна відповідь – це набір заходів, які зазвичай вживаються після значних стихійних лих. Друга стадія має бути спрямована на відновлення базових економічних та урядових функцій. Третя фаза має вивести країну на траєкторію швидкого стабільного зростання [3]. Згідно цього плану найбільше часу займе відновлення промислового потенціалу України. Щодо відновлення інфраструктури та відбудови постраждалих регіонів, то вважаємо, що Україні знадобиться

менше часу. Проведений аналіз світових практик післявоєнного відновлення показав, що аналітики (а це переважно аналітичні центри США) не враховують ментальний фактор при визначені термінів відбудови, для прикладу Німеччина і Японія після Другої світової війни змогли відновитися врази швидше, ніж було заплановано відповідно до плану Маршалла та уряду США, відповідно за менше ніж десять років ці країни відновили економіку та показали ріст ВВП більший за довоєнний. Аналізуючи досвід післявоєнної відбудови за фінансової підтримки інших країн, визначено, що країна, яка надає фінансову допомогу доволі часто у світовій практиці нав'язує свої ідеї щодо економічного розвитку країни, зокрема подібний досвід був у Південної Кореї та Німеччині. У післявоєнний час їм нав'язували ідеї аграрної країни та країни постачальника дешевої сировини (до прикладу план Моргентау). Україні важливо уникнути подібних сценаріїв. Необхідно зберігати політичну самостійність у векторах економічного розвитку попри фінансову залежність від зовнішніх дотацій.

Доцільно окремо відзначити позицію авторів праці щодо підходів до відновлення промисловості України, погоджуємось з тим, що недоцільно планувати повернення промислового потенціалу України до довоєнного стану, варто підходити з позиції повної модернізації відповідно до сучасного рівня розвитку технологій. Проте у даній праці не врахований логістичний фактор – зруйнована авіа інфраструктура в регіонах, відсутність потужних логістичних компаній, які змогли б забезпечити автовантажне перевезення країною, а також відсутність потрібної кількості вагонів та потягів у АТ «Укрзалізниця» (зокрема останні два фактори ускладнюють розвиток агробізнесу останні 8 років з позиції логістики), що відповідно значно сповільнить процеси післявоєнної відбудови. Також не можемо розраховувати, що після війни, буде знята морська блокада флотом країни агресора морських портів у Чорному та Азовському морях. Відповідно можемо визначити, що темпи відновлення регіонів будуть нерівномірними.

Зазначимо, що процес післявоєнної розбудови в певній мірі можемо розглядати сьогодні як можливість виправлення помилок містобудування, створених у часи Російської імперії та СРСР. Інертний, непродуманий та неконтрольований розвиток міст та містобудування значно ускладнило у майбутньому регулювання темпів розвитку інфраструктури та благоустрою. Зокрема, маємо на увазі помилковий підхід до створення незначних за чисельністю населених пунктів у південно східних регіонах, які після спаду рентабельності вугільно-добувної промисловості стали депресивними регіонами та створили тягар для державного бюджету. Відповідно Україні в процесі відновлення варто орієнтуватися на практику містобудування США – утворюючи потужні мегаполіси, де сконцентрована вся необхідна для життя інфраструктура, а в промислових районах лише підприємства та фермерські господарства. Наприклад, візьмемо Запорізьку область: замість відбудови умовно десяти населених пунктів, у кожному з яких потрібно буде будувати житлові будинки, школи, лікарні, склади, відновлювати інфраструктуру тощо, доцільно збудувати це все у вже існуючих містах,

що дозволить заощадити кошти на відновлені інфраструктури та в подальшому укріпити дохідні частини бюджетів цих міст. Зокрема, економічний аналіз регіонального розвитку Запорізької області дозволяє нам визначити, що такий підхід доцільно використати для міст Запоріжжя, Василівка, Мелітополь, а міста Енергодар, Кирилівка, Приморськ, Бердянськ та інші розглядати лише як промислові райони області, з розвиненою лише промисловою інфраструктурою, не перетворюючи їх на розвинені населені пункти. По Донецькій області такими містами для розбудови повинні стати Слов'янськ, Горлівка, Донецьк, Маріуполь (тобто орієнтація на районні центри, утворенні відповідно до останніх змін у адміністративному поділі районів, згідно з постановою ВР України № 3650 «Про утворення та ліквідацію районів» [5]). На нашу думку, у ситуації, коли значна частина області повністю зруйнована, інвестувати кошти у відновлення кожного населеного пункту нераціонально, доцільніше провести політику прискореної урбанізації, тобто розвивати мегаполіси, це дозволить покращити інфраструктуру, скоротивши значну кількість витрат. Адже сьогодні за кошти державного та місцевих бюджетів утримуються повноцінні лікарні, школи, заклади дошкільної освіти у кожному районі та громаді, що створює значне навантаження на місцевий та державний бюджети. Вектор розвитку на утворення мегаполісів у південно-східних регіонах дозволить вирішити складні для цих регіонів питання інфраструктури, благоустрою, доступності до якісної медицини та освіти. При успішності даного підходу доцільно застосувати подібну практику для усіх областей України.

В підтримку доцільності даного підходу щодо розвитку регіонів у післявоєнний період є гіркий досвід ведення бойових дій на описаних вище територіях, адже існування дрібних населених пунктів в зоні ведення бойових дій неминуче ускладнює гуманітарну проблему в регіоні, як з позиції матеріального забезпечення так і з позиції логістики. Зазначимо, що відбудова-створення нових міст не повинно бути у близькості до кордону з країною-агресором. У межах цього, доцільно розглянути питання створення «буферної зони» між Україною та Росією, відповідно відновлювати міста у близькості до кордону недоцільно, тому з'являється необхідність переселення жителів та переведення підприємств з прикордонних районів у розвинені міста області, зазначені вище. Адже припинення війни не нівелює ризик її відновлення або ж ризик обстрілів прикордонних районів. Враховуючи, що урядом анонсується програма будування житла, для громадян, які втратили житло, можливим варіантом є розбудова житлових комплексів у великих містах, для жителів прикордонних районів. Відразу може виникнути питання: «Що ж буде на місті населених пунктів біля кордону?» Тут доцільно орієнтуватися на досвід Фінляндії у створенні оборонних споруд вздовж кордону (наприклад, високу ефективність у війні Фінляндії проти СРСР показала «Лінія Моннергейма»), загалом, з метою унеможливлення настання нових «Буч» та гуманітарних катастроф у прикордонних районах, доцільно, принаймні у короткостроковій перспективі, не відновлювати міста у безпосередній близькості до кордону.

Отже, проведений аналіз дозволяє зробити нам висновок, що Україні потрібно буде пройти важкий шлях економічного відродження, який триватиме за оптимальних умов до 10 років. Найперші проблеми, які необхідно буде вирішити - це відновлення інфраструктури, налагодження логістики та питання житлових будинків. Важливо також на першому етапі відбудови подолати проблему дефіциту житла. Наприклад, після Другої Світової війни Європі на це знадобилося понад 10 років, країнам СРСР – 50 років. Цю проблему легше вирішити з сучасними технологіями збірних будинків, які пізніше можна буде приватизувати. Доступ до дитсадків та шкіл – це також ключовий фактор повернення людей до складу робочої сили. Проблемним фактором буде відновлення важкої промисловості, яке займе від 2 до 6 років, за цей час існує ризик відтоку інтелектуального капіталу за кордон або ж у інші галузі, відповідно доцільним також є підготовка нових фахівців, зокрема інженерів у Західних та вітчизняних ЗВО. Відновлення регіонів України швидкими темпами неможливе без урахування зовнішніх дотацій, можемо припустити у найближчі роки зменшення обсягів трансфертів та розширення автономії органів місцевого самоврядування, додатковим джерелом залучення фінансових ресурсів може бути також боротьба з тінізацією економіки. Зазначимо, що остаточне відновлення фінансової самостійності регіонів можливе лише після повного відновлення сільського господарства та промисловості, відповідно, регіони, які наповнюють бюджет за рахунок податків фермерських господарств відновлять свій фінансовий потенціал швидше, ніж промислові регіони Харківщини та східної України. Також варто врахувати вплив на розвиток місцевих бюджетів ймовірні податкові пільги та канікули для підприємств та інвесторів, що загострить дисбаланс у структурі місцевих бюджетів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міністерство фінансів України. URL : https://www.minfin.gov.ua/news/bjudzhet/ptsm

2. Валовий внутрішній продукт (у середньо-квартальних цінах базового 2016 р., млн грн) / Держстат України. URL : http://ukrstat.gov.ua/imf/arhiv/nr/nr_scb16_2017_2020_u.htm

3. Нарис про відбудову України. 7 квітня 2022. URL : https://voxukraine.org/wp-content/uploads/2022/04/Reconstruction-of-Ukraine-2022-04-05-copy-edited_Ukr.pdf

4. What will the Ukraine conflict mean for multilateral development finance? / ODI Emerging Analysis. 2022. URL : efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=https%3A%2F%2Fcisp.cachefly.net%2Fassets%2Farticles%2Fattachments%2F87625_emerging_analysis_-_ukraine_conflict_multilateral_finance.pdf&clen=246481&chunk=true.

5. Про утворення та ліквідацію районів : постанова / Верховна Рада України. 2020. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text

Анастасія Плохушко,
здобувач (першого) бакалаврського рівня вищої освіти;
Алла Савченко,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Після завершення активних бойових дій в Україні питання інвестиційної привабливості регіонів виходить на перший план, адже економічне відновлення країни напряму залежить від притоку як внутрішніх, так і зовнішніх інвестицій. Війна спричинила значні руйнування інфраструктури, промислових потужностей, житлового фонду, а також зумовила масову міграцію населення, що призвело до зменшення робочої сили та споживчого попиту. Водночас, повоєнний період відкриває нові можливості для модернізації економіки, створення сучасних виробництв та впровадження передових технологій.

Очікувано, що після завершення воєнних дій інвестиційна привабливість регіонів України матиме виражену диференціацію. Західні області характеризуватимуться підвищеною інвестиційною активністю, зумовленою їхньою стабільністю та географічною близькістю до ринків ЄС. Центральні регіони демонструватимуть поступове відновлення виробничого потенціалу. Водночас східні області потребуватимуть значних інфраструктурних інвестицій для відновлення промислових центрів, що зазнали руйнувань [1; 5].

Залучення інвестицій у післявоєнну відбудову залежить від деяких факторів, серед яких найважливішими є політична та економічна стабільність, ефективність державного управління, наявність прозорого законодавчого середовища та дієвих механізмів захисту прав інвесторів. Одним із головних викликів для України є відновлення довіри інвесторів та мінімізація ризиків, пов’язаних з безпековою ситуацією. У зв’язку з цим важливими заходами є гарантування стабільності прав власності, удосконалення судової системи та впровадження стимулюючих механізмів, таких як податкові пільги, державні гарантії та страхування інвестицій. Основними факторами зростання інвестиційної привабливості виступають розвинена аграрна галузь, динамічний ІТ-сектор, наявність логістичної інфраструктури та виробництво будівельних матеріалів. Ключовими стримуючими чинниками залишаються безпекові ризики, нестабільність правового поля та обмеженість трудових ресурсів [2].

Аналітичні огляди підкреслюють збереження Україною, попри військові ризики, конкурентоздатних секторів з високою доданою вартістю, які включають в себе інформаційні технології, агропромисловий комплекс та відновлювання енергетики. Після падіння економіки на 33 % у 2022 р. ВВП України відновився на 5,3 % у 2023 р., а уряд прогнозує зростання на 4,6 % у 2024 р. Це свідчить про те, що макроекономічні індикатори рухаються у позитивній динаміці, що відображається у зростанні валового внутрішнього продукту на 5,3 % у 2023 році та чистому припливі прямих іноземних інвестицій у розмірі 2,96 млрд доларів США протягом перших дев'яти місяців 2024 року. Андрій Шабельніков, який займає посаду голови Комітету НААУ з питань інвестиційної діяльності та приватизації, зазначає, що показник індексу інвестиційної привабливості зріс у 2024 р. завдяки активним проектам членів ЄБА: «... більш ніж третина компаній мали проєкти в Україні у 2022–2024 рр. із середньою сумою 3–8 млн дол.» [3].

Ключову роль у процесі відбудови відіграють міжнародні фінансові інституції, зокрема Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку, Міжнародний валютний фонд та донорські організації, які готові підтримувати Україну в процесі відновлення. Співпраця з міжнародними партнерами дозволяє не лише залучати фінансові ресурси, а й переймати найкращі практики відбудови, що були реалізовані в інших країнах після військових конфліктів. За оцінками Європейської Бізнес Асоціації, індекс інвестиційної привабливості зріс у 2024 р. до 2,49 із 5 можливих, що відображає покращення настроїв серед CEO великих компаній

Окрему увагу слід приділити регіональному розвитку, оскільки відбудова різних областей матиме свої особливості. Для регіонів, які зазнали найбільших руйнувань, доцільно впроваджувати спеціальні економічні зони з особливими умовами для ведення бізнесу. Вони можуть включати зниження податкового навантаження, спрощені процедури реєстрації підприємств, грантові програми для малого та середнього бізнесу. Водночас, регіони, що прийняли значну кількість внутрішньо переміщених осіб, потребують розвитку соціальної інфраструктури, створення нових робочих місць та розширення житлового фонду. В деяких регіонах відновлення промислових потужностей вже починає набирати обороти попри досить нестабільну ситуацію в країні [4]. Західні області України фіксують найвищі темпи реєстрації нових підприємств, з моменту початку повномасштабної війни сюди переміщено понад 19 000 компаній. Сектори логістики, енергетики, будівельної галузі та інформаційних технологій демонструють стабільну інвестиційну активність.

Центральні регіони, включаючи Житомирську, Вінницьку та Київську області, залучають іноземні інвестиції у галузі виробництва насіння, харчової промисловості та машинобудування. Зокрема, зафіксовано інвестицію компанії Bayer у виробництво насіння кукурудзи в Житомирській області обсягом 60 млн євро. Водночас східні регіони, такі як Донецька, Луганська та Харківська області, характеризуються значним рівнем руйнування та призупинення діяльності великих підприємств, що становить

понад 70 %. У металургійному секторі спостерігається спад виробництва до 80 % [1]. Згідно з дослідженням Тетяни Гуцан та Ольги Мельникової "Тенденції інвестиційної привабливості України в умовах воєнного стану", інвестиційний клімат в Україні залишається складним. Оцінка динаміки інвестиційного клімату за попередній рік залишається вкрай стриманою. Майже половина респондентів (48 %) вказує на погіршення інвестиційного клімату, тоді як 39 % суттєвих змін не побачили, а 13 % вважають, що інвестиційний клімат покращився. На базі свого дослідження вони пропонують активно займатися відновлюванням виробничих потужностей у промисловості, ІТ, агропереробці та логістиці, розвивати Державне страхування іноземних інвестицій для зниження ризиків міжнародних партнерів, що буде тільки сприяти надходженням інвестицій в країну [6]. З цього ми робимо висновок що суттєве значення для підвищення інвестиційної привабливості має модернізація інфраструктури. Реконструкція логістичних шляхів, залізниць, портів, енергетичних мереж сприятиме покращенню логістичних можливостей та залученню нових компаній. У цьому контексті важливим є залучення інвестицій у відновлення критично важливих секторів, таких як енергетика, будівництво, агропромисловий комплекс та ІТ-індустрія.

Окрім традиційних напрямів розвитку, Україні слід приділити увагу «зеленій» економіці, впровадженню екологічно чистих технологій та розвитку відновлюваної енергетики. Зважаючи на євроінтеграційні прагнення України, орієнтація на стандарти ЄС дозволить не лише підвищити екологічну безпеку, а й залучити міжнародні інвестиції у цей перспективний сектор [7].

Таким чином, після завершення воєнних дій інвестиційна привабливість українських регіонів визначатиметься успішністю впровадження комплексних реформ, ефективністю мінімізації безпекових та правових ризиків, а також активною залученістю міжнародних фінансових інституцій. Західні області мають потенціал стати локомотивами економічного зростання, центральні – відновити виробничі потужності, тоді як східні потребуватимуть значної зовнішньої підтримки для реалізації масштабних інфраструктурних проєктів. Загалом, рівень інвестиційної привабливості регіонів у післявоєнний період буде прямо залежати від скоординованих зусиль держави, бізнесу, громадянського суспільства та міжнародних партнерів. Впровадження дієвої політики підтримки інвесторів, забезпечення стабільного правового поля та активне залучення приватних інвестицій сприятимуть прискоренню економічного відновлення країни, створенню нових робочих місць та підвищенню добробуту населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. War upends Ukraine’s economy in a shift that may be permanent / Reuters. 2024. 9 травня. URL : https://www.reuters.com/world/europe/war-upends-ukraines-economy-shift-that-may-be-permanent-2024-05-09/

2. Інвестиційна привабливість регіонів України: виклики та перспективи післявоєнного відновлення. URL : https://neweconomy.org.ua/investment-regions-2024

3. Інвестиційний клімат в Україні: виклики та перспективи 2025 року / Юридична газета. 2024. URL : https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/investiciyniy-klimat-v-ukrayini-vikliki-ta-perspektivi-2025-roku.html

4. Міжнародні інвестиції у післявоєнне відновлення України: можливості та загрози. *Економіка XXI століття.* 2023. № 8. URL : https://economy21.com.ua/war-investments-2023

5. Державна політика залучення інвестицій у регіони України після війни / Міністерство економіки України. 2024. URL : https://www.me.gov.ua/investment-policy

6. Грицай М. М. Особливості функціонування та обліку амортизації в сучасних умовах. *Галицький економічний вісник*. 2022. Т. 87, № 6. С. 82–89.URL : https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/87/1279.pd

7. Економічне зростання та відбудова України: інвестиційний аспект / Центр стратегічних досліджень. 2023. URL : https://strategycenter.org.ua/economic-recovery

Аліна Побережець,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Микола Теліщук,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ВІДНОВЛЕННЯ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Післявоєнне відновлення України є ключовим фактором національної безпеки, економічної стабільності та сталого розвитку. Особливої уваги потребує регіональний вимір, оскільки наслідки війни нерівномірно вразили території країни. Руйнування інфраструктури, міграція населення, зниження ділової активності та дефіцит робочої сили в окремих регіонах створюють виклики, що потребують цільового підходу та адаптивної політики.

У цьому контексті відновлення бізнесу стає не лише економічним, але й соціальним інструментом інтеграції, стабілізації та довгострокового розвитку громад. Підтримка регіонального підприємництва, релокація компаній, залучення іноземних інвестицій та міжнародної допомоги відіграють вирішальну роль у формуванні нової економічної архітектури України.

Значні економічні втрати стали одним із головних викликів для українського бізнесу. Згідно з даними Державної служби статистики України, у 2023 році прибутки підприємств знизилися на 20 % по всій країні, причому найбільші втрати зафіксовано в областях, безпосередньо прилеглих до зони бойових дій: Луганська область – 96 %, Херсонська – 94 %, Запорізька – 83 %, Донецька – 80 %, Дніпропетровська – 74 %, Харківська – 55 %, Миколаївська – 50 % [1, с. 556].

Руйнування інфраструктури також суттєво ускладнює відновлення бізнесу. За оцінками Світового банку, у 2024 році Україна потребуватиме близько 15 мільярдів доларів для негайних заходів з відновлення та реконструкції, зокрема для відновлення енергетичної інфраструктури, транспорту та житла [4].

Втрата робочої сили є ще одним серйозним викликом. Масовий виїзд, внутрішнє переміщення та мобілізація спричинили дефіцит робочої сили в Україні. За оцінками, 13,5 мільйонів осіб були змушені залишити свої домівки. [3, с. 30] У 2024 році 74 % підприємств зіштовхуються з нестачею робочої сили, що на 19 % більше порівняно з 2023 роком [5].

Переміщення підприємств із зон бойових дій до більш безпечних регіонів стало необхідним заходом для збереження бізнесу. Згідно з даними Міністерства економіки України, 840 компаній скористалися програмою релокації, з яких 667 вже відновили роботу на новому місці [2, с. 78].

Фінансова нестабільність та залежність від зовнішньої допомоги також ускладнюють процес відновлення. У 2025 році залишається дефіцит фінансування у розмірі 9.96 мільярда євро для потреб відновлення та реконструкції [6].

Також серед основних проблем розвитку станом на січень 2023 рік 50.5% опитаних бізнесменів назвали відсутність достатньої кількості платоспроможних клієнтів. Від не прогнозованості розвитку ситуації в Україні та на внутрішньому ринку потерпають 48.4 % опитаних, на відсутність достатнього капіталу вказують 40.4 % [8].

Незважаючи на виклики, українська економіка демонструє ознаки відновлення. У 2022 році реальний ВВП України скоротився на - 29.9 % [3, с. 30] через повномасштабне вторгнення РФ, однак у 2024 році спостерігалося зростання на 3.7 % порівняно з другим кварталом 2023 року [3, с. 39], що свідчить про поступове відновлення економіки.

Також міжнародна підтримка відіграє ключову роль у процесі відновлення. Наприклад, Європейський банк реконструкції та розвитку планує виділити 1 мільярд євро у 2025 році для допомоги Україні у відновленні енергетичного сектору [7].

Залучення іноземних інвестицій відкриває нові перспективи для розвитку українських компаній, які розширюють свою діяльність у країнах Центральної та Західної Європи. Згідно з опитуванням Київстар Бізнес, протягом 2023 року кількість компаній, які працюють із міжнародними ринками, збільшилась з 4 до 17 % [9].

Відновлення бізнесу в Україні після війни є надзвичайно складним, але водночас перспективним процесом, що потребує комплексного підходу та ефективного використання наявних ресурсів. Війна спричинила масштабні економічні втрати, значне руйнування інфраструктури, міграцію населення та дефіцит робочої сили, що ускладнює стабільну діяльність підприємств. Незважаючи на ці виклики, український бізнес демонструє високу адаптивність, активізує процеси релокації, освоєння нових ринків та цифрової трансформації.

Результати аналізу засвідчують, що ключовими чинниками успішного відновлення є державна підтримка, міжнародне фінансування, розвиток регіонального підприємництва та залучення іноземних інвестицій. Поступове зростання ВВП, активізація ділової активності та зростання частки компаній, що виходять на зовнішні ринки, свідчать про наявність реальних можливостей для економічного підйому.

Таким чином, за умов ефективного управління, стратегічного планування та забезпечення безпеки, Україна має потенціал не лише відновити, а й модернізувати свою економіку, створивши сприятливе середовище для розвитку регіонального бізнесу в післявоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Government response on russian war in Ukraine: Relocating business / V. Lavreniuk та ін. *Problems and Perspectives in Management*. 2023. Т. 21, № 4. С. 556–576. URL : https://doi.org/10.21511/ppm.21(4).2023.42

2. Яроменко О. В. Релокація підприємств України в умовах воєнного стану: географічний аспект. *Природнича освіта та наука*. 2024. № 2. С. 76–81. URL : https://doi.org/10.32782/nser/2024-2.11

3. Пугачова А. М. Напрями відновлення економіки: енергетична система у післявоєнний період : кваліфікац. робота магістра. Дніпро, 2025. URL : http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/6948/1/2025_Puhachova_051_Mag.pdf

4. Updated Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Assessment Released. URL : https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2024/02/15/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released

5. Studennikova I. Labor Market in Wartime: Demographic Challenges for Ukraine. URL : https://voxukraine.org/en/labor-market-in-wartime-demographic-challenges-for-ukraine

6. Updated Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Assessment Released. 25.02.2025. URL : https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2025/02/25/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released

7. ЄБРР виділить 1 мільярд євро енергетичному сектору України. URL : https://minfin.com.ua/ua/2025/04/03/148267718/

8. Бізнес назвав основні перешкоди для свого відновлення в умовах війни. URL : https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3673134-biznes-nazvav-osnovni-pereskodi-dla-svogo-vidnovlenna-v-umovah-vijni.html

9. Бізнес за кордоном: як українські компанії виходять на міжнародні ринки. URL : https://hub.kyivstar.ua/articles/biznes-za-kordonom-yak-ukrayinski-kompaniyi-vihodyat-na-mizhnarodni-rinki

Софія Полюхович,
здобувачка вищої освіти
Науковий керівник:
Тетяна Коляда,
канд. екон. наук, доцент,
ДУ «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ (Україна)

УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

У сучасних умовах державний борг є важливим елементом фінансової системи будь-якої країни. Він виконує функцію інструменту фінансової стабілізації та джерела фінансування бюджетного дефіциту. Проте зростання обсягів державного боргу має складний і неоднозначний вплив на ключові макроекономічні показники, зокрема на сталий розвиток, рівень інфляції, валютний курс, інвестиційну активність та зайнятість населення.

Державний борг – ключовий елемент бюджетної та фінансової політики, що значною мірою визначає макроекономічну стабільність країни. Особливу актуальність це питання набуває в умовах високої зовнішньої вразливості України, структурних дисбалансів і збройного конфлікту.

Основними причинами формування та зростання державного боргу є:

– хронічний дефіцит державного бюджету.

– зовнішні економічні шоки (рецесії, пандемії, воєнні конфлікти).

– зниження доходів бюджету через падіння ВВП.

– необхідність фінансування соціальних програм і державних інвестицій [1, с. 178].

Для України додатковими причинами зростання державного боргу в умовах невизначеності є воєнний стан та залежність від фінансової допомоги країн-партнерів задля забезпечення обороноздатності країни.

У випадках кризового стану економіки запозичення можуть слугувати інструментом порятунку, однак довготривале фінансування витрат за рахунок боргу призводить до боргової залежності.

Високий рівень державного боргу здатен стримувати економічне зростання, особливо коли частина бюджетних ресурсів спрямовується на обслуговування боргу, а не на розвиток. Згідно з дослідженнями МВФ, перевищення боргового навантаження понад 90 % ВВП у країнах із середнім доходом може знижувати темпи зростання.

Фінансування бюджетного дефіциту за рахунок монетизації дефіциту бюджету може призвести до інфляції. Проте при наявності зовнішніх позик у стабільних валютах інфляційний тиск може бути пом’якшений, хоча й за рахунок валютних ризиків.

Зовнішній борг у валюті підвищує вразливість національної економіки до девальвації. Ослаблення курсу збільшує вартість обслуговування боргу, що може призвести до боргової кризи.

Нестабільність, викликана високим борговим навантаженням, може призводити до скорочення бюджетного фінансування програм зайнятості, соціального захисту, що безпосередньо впливає на рівень життя населення.

Розглянемо динаміку видатків державного бюджету на обслуговування державного боргу протягом 2021-2024 років, щоб оцінити боргове навантаження на бюджет (рис. 1).

Рисунок 1 – Динаміка питомої ваги видатків на обслуговування державного боргу у структурі видатків Державного бюджету України за 2021–2024 роки, % [2]

Наведені дані свідчать про зростання видатків на обслуговування державного боргу, особливо після початку повномасштабної війни у 2022 році, враховуючи, що під час дії воєнного стану було досягнуто домовленість з кредиторами про призупинення виплат за державними борговими зобов'язаннями.

Проаналізуємо прогнозні платежі за обслуговування державного боргу на 2025–2026 роки поквартально (табл. 1).

Таблиця 1 – Прогнозні платежі за період 2025–2026 років (квартально)

Рік	Квартал	Загальна сума	Внутрішній борг	Обслуговування
2025	I	225,16	165,86	36,67
2025	II	331,73	210,49	86,39
2025	III	218,48	161,65	42,67
2025	IV	264,76	199,05	70,75
Разом 2025		**1040,14**	**737,05**	**236,48**
2026	I	197,53	120,65	26,09
2026	II	215,07	142,59	66,60
2026	III	168,51	92,53	32,70
2026	IV	175,74	97,40	49,67
Разом 2026		**756,85**	**453,16**	**175,06**

Джерело: [2].

Проаналізувавши таблицю 1, бачимо, що пікові навантаження на бюджет припадають на ІІ квартал 2025 року (331,7 млрд грн), що потребує належного бюджетного планування.

Висока частка внутрішнього боргу (близько 70 %) свідчить про переорієнтацію на внутрішні джерела фінансування. Обслуговування боргу у 2025 році становитиме понад 236 млрд грн – істотне навантаження на видаткову частину бюджету. У 2026 році спостерігається тенденція до зниження загальних платежів, однак обслуговування боргу зростає.

У 2025 році для покращення ситуації з державним боргом України необхідно реалізувати комплекс заходів, спрямованих на зниження боргового навантаження, оптимізацію структури запозичень і підвищення ефективності фіскального управління. Одним із пріоритетних напрямів має стати реструктуризація внутрішнього боргу з метою розосередження платежів у часі. Обмін короткострокових облігацій на довгострокові з фіксованими ставками дасть змогу зменшити тиск на бюджет у пікові місяці, зокрема у другому кварталі. Також доцільно запровадити нові інструменти державного боргу, такі як індексовані облігації, прив’язані до рівня інфляції, для забезпечення привабливості серед інвесторів.

Суттєве значення має активізація залучення зовнішніх пільгових кредитів, зокрема від Міжнародного валютного фонду, Європейського Союзу та Світового банку. Це дозволить зменшити вартість обслуговування боргу завдяки нижчим процентним ставкам порівняно з ринковими запозиченнями. Крім того, необхідно оптимізувати структуру обслуговування боргу, зокрема за рахунок використання плаваючих купонів, механізмів часткової відстрочки виплат у надзвичайних обставинах та інструментів хеджування валютних ризиків.

Покращення управління державним боргом також передбачає підвищення прозорості. Важливо регулярно публікувати прогнози щодо динаміки боргу та графіки його обслуговування, щоб зміцнити довіру інвесторів. Водночас слід розвивати внутрішній ринок капіталу, залучаючи до інвестування в державні облігації не лише банки, а й фізичних осіб. Доцільним є запровадження цільових інструментів, таких як зелені облігації, що можуть фінансувати сталий розвиток.

Крім того, важливим чинником стабілізації боргової ситуації є макроекономічне зростання. За умов зростання ВВП державний борг у відсотках до валового продукту зменшуватиметься, що покращить загальну фіскальну позицію країни. Також важливо підвищити ефективність бюджетних витрат, надаючи пріоритет капітальним інвестиціям, здатним формувати майбутні доходи.

Необхідним доповненням до цих заходів є створення внутрішнього резервного фонду для обслуговування боргу, який слугуватиме інструментом антикризового реагування. Альтернативою може стати участь України в міжнародних стабілізаційних механізмах, що дозволить забезпечити фінансову підтримку у разі різкого погіршення ринкової кон’юнктури. Комплексне впровадження цих кроків дасть змогу зменшити частку витрат на обслуговування боргу, уникнути касових розривів у бюджеті та сформувати боргову стратегію задля забезпечення сталого розвитку та повоєнної відбудови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коляда Т. А., Бенч Л. Я., Рибіна Н. Д. Боргова складова забезпечення стійкості публічних фінансів України: стан і тенденції розвитку. *Бізнес Інформ*. 2021. № 7. С. 178–186. URL : https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-7-178-186

2. Міністерство фінансів України : офіційний вебсайт. URL : https://mof.gov.ua/uk/

Олександр Розум,
здобувач вищої освіти третього
(освітньо-наукового) рівня
Науковий керівник:
Ольга Марченко,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємництва
та бізнес-адміністрування,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

СТРАТЕГУВАННЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Повномасштабна збройна агресія РФ проти України, завдала значної шкоди в усіх сферах соціально-економічних відносин країни, зокрема малому підприємництву через розрив торговельних зв'язків, втрати людського капіталу, знищення фізичного капіталу, технологічний регрес, політичну нестабільність та загальну невизначеність. Наразі функціонування малих підприємств, як і інших секторів економіки України, відбувається в умовах економічної невизначеності, що утворилась внаслідок війни і глобальних кризових явищ.

Зарубіжний та вітчизняний досвід повоєнного відновлення економіки країн, територій, регіонів і бізнесу, після збройних конфліктів і воєн свідчить про провідну роль у цьому процесі малих і середніх підприємств. Зважаючи на це, набуває особливої актуальності формування сучасної системи стратегування повоєнного відновлення малого підприємництва в умовах невизначеності.

Наукова проблематика економічної невизначеності досліджувалась, зокрема, Туган-Барановським М. І., Варналієм З.С., Родіоновою І.Ф., Ємельяненко Л.М., Захаровою К.Ф, Макарюк О.В., Грушко В.Ф., Фаренюк Я.В.. Окремі аспекти стратегування в умовах невизначеності були предметом досліджень таких вчених, як Вишневський О.С., Дейнеко Л.В., Голич Н.В., Дацюк С.А., Касич А.О., Крючков А., Савчук В.П. та інших.

Як зазначає філософ Дацюк С.А., є хибною поширена думка про те, що стратегування визначається наявністю документу з назвою «Стратегія» та існуванням в державі Інституту стратегічних досліджень. За визначенням Дацюка С.А., «Стратегування щодо країни - це неперервний процес взаємодії різних типів влад в країні з бізнесом та міськими громадами в розвитку країни щодо простору планети та віддаленого майбутнього часу» [1].

За оцінками Національного Інституту Стратегічних Досліджень «малі та середні підприємства (МСП) є ключовим сегментом ринкової економіки. Вони забезпечують

економічну стабільність країни, наповнюють бюджети, створюють робочі місця, насичують ринок товарами та послугами, формують конкурентне середовище. МСП демонструють мобільність в умовах швидкої динаміки суспільних процесів, адаптуються до змін ринку, впроваджують новітні технології, …забезпечують стійкість економіки країни» [2].

З метою розв'язання комплексної проблеми повоєнного відновлення економічного потенціалу країни, підтримки та розвитку вітчизняного бізнесу, малого підприємництва, територіальних громад та регіонів Указом Президента України від 21 квітня 2022 року № 266/2022 затверджено Положення про Національну раду з відновлення України від наслідків війни, відповідно до якого основними завданнями Ради є, зокрема, визначення та напрацювання пропозицій щодо пріоритетних реформ; підготовка стратегічних ініціатив, проектів нормативно-правових актів, прийняття і реалізація яких є необхідними для ефективної роботи та відновлення України у воєнний і післявоєнний періоди [3].

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2024 р. № 821-р затверджено Стратегію відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року та операційний план заходів з реалізації цієї Стратегії.

На початку XX ст. сутність понять незрозумілості і невизначеності у господарській діяльності висвітлював у своїй фундаментальній праці «Основи політичної економії» Туган-Барановський М.І., який зазначав: «Незрозумілість в цьому висхідному пункті повинна внести невизначеність у все наступне» [4]. Як вважає Родіонова І.Ф., у цьому контексті «невизначеність подається як наслідок (результат) незрозумілості. Остання є синонімом неусвідомленості, непоясненності, відсутності визнаних принципів пізнання і тлумачення. Незрозумілість продовжує продукувати економічну невизначеність» [5]. Погоджуючись з думкою Родіонової І.Ф., наголошуємо на тому, що взаємозв'язок між незрозумілістю і невизначеністю в економіці України у повній мірі реалізується наразі в умовах війни та глобальних кризових явищ. Така ситуація вимагає швидкої адаптації бізнесу до мінливих умов, а також чітких, логічних і сучасних підходів до стратегічного планування повоєнного відновлення малого підприємництва, як в регіонах, так і в країні в цілому.

На думку Крючкова А.Г., у контексті сучасного стратегування поняття «невизначеність» необхідно розглядати одночасно з поняттям «невідомість». Він вважає, що невизначеність - це фактор, який обумовлює непоодинокі можливі сценарії (варіанти) розвитку ситуації. При цьому сценарії майбутнього з тією чи іншою вірогідністю логічно випливають з ситуації сьогодення. Це дозволяє по кожному з таких сценаріїв, до їх настання, формувати прогнози та планувати важливі стратегічні рішення. На відміну від невизначеності, невідомість – це фактор, який виключає будь-яку уяву про сценарії майбутнього. У такій ситуації стратегічне планування неможливе [6].

Необхідно констатувати, що методики старої, класичної школи стратегування були розроблені за таких, притаманних бізнес-середовищу, умов як: передбачуваність, визначеність, детермінованість, моносценарність середовища майбутнього; можливість будувати прогнози та плани; можливість будувати довгострокову стратегію, цілі, фокус зусиль; можливість визначати стратегії, як фіксоване твердження, застосовувати підхід до стратегування, як до разового акту; реалізовувати стратегію, як набір дій.

Однак, в мінливих умовах війни, глобальних і регіональних системних викликів сучасні підходи до стратегування повоєнного відновлення малого бізнесу потребують нових підходів, методик та технологій з урахуванням невизначеності та мультисценарності бізнес-середовища майбутнього; хибності прогнозів, які орієнтовані тільки на один сценарій; визначення стратегії – як гипотези, відповідно до можливої майбутньої ситуації, а не як фіксованого твердження; розуміння стратегування, як процесу, а не разового акту.

На думку Савчука В.П., «новий підхід до стратегування має передбачати: розуміння невизначеності, як ключового фактору бізнес-середовища; вибір, застосування та удосконалення актуальних інструментів, які вже працюють в Україні та за кордоном; напрацювання нових методик і технологій реалізації стратегії в реальному бізнес-середовищі; постійний моніторинг поточного стану об’єктів повоєнного відновлення, аналіз та оцінку умов і обставин цього процесу, визначення актуальних викликів, загроз, ризиків та небезпек, розробку стратегій, планів та заходів з урахуванням існуючих системних викликів; поточний контролінг результатів та корегування планів з урахуванням мінливих умов» [7].

У підсумку доцільно зазначити, що застосування сучасних підходів до стратегування є ефективним важелем повоєнного відновлення малого бізнесу, регіонів та економіки країни в умовах невизначеності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дацюк С. А. Популярно про стратегію та стратегування / Українська правда. Блог Сергія Дацюка. 2007. 08 листопада. URL : https://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/4733663c0b4b9/page_2/#google_vignette

2. Національний інститут стратегічних досліджень. Проблеми розвитку малого та середнього бізнесу в Україні як основного джерела робочих місць / Аналітична записка від 17.05.2024. URL : https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/problemy-rozvytku-maloho-ta-serednoho-biznesu-v-ukrayini-yak

3. Питання Нацради з відновлення України від наслідків війни : Указ Президента України від 21.04.2022 № 266/2022. URL : https://www.president.gov.ua/documents/2662022-42225

4. Туган-Барановський М. І. Основи політичної економії / за ред. С. М. Злупка / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Л., 2003. 627 с.

5. Родіонова І. Ф. Економіка невизначеності: зміст, оцінювання, регулювання : колективна монографія. Київ : ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2021. 287 с.

6. Крючков А. Г. Стратегія мислення та інструменти сучасного стратегування / HR Todau – Український професійний HR-Хаб. URL : http://www.youtube.com/watch?v=6qgMoOtiTkc

7. Савчук В. П. Стратегування в умовах невизначеності / Лабораторія. Київ, 2024. URL : https://librarius.pro/book/stratehuvannia-v-umovakh-nevyznachenosti

Ірина Романюк,
здобувач вищої освіти другого
(магістерського) рівня
ОП «Економіка міста та регіону»
Науковий керівник:
Марина Скорик,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

СТРАТЕГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ: РОЛЬ БІЗНЕСУ ГРОМАД ТА РЕГІОНІВ

Повоєнне економічне відновлення України є комплексним процесом, який вимагає системного підходу та залучення всіх суб'єктів економічної діяльності: від малого бізнесу до великих підприємств, від територіальних громад до регіонів. Безпрецедентні виклики, спричинені воєнними діями, вимагають розробки нових стратегічних підходів, що враховуватимуть як нагальні потреби відбудови, так і довгострокові перспективи економічного розвитку. Ефективне повоєнне відновлення має базуватися на принципах сталого розвитку, інклюзивності та врахування локальної специфіки кожного регіону [1, с. 45].

Відновлення бізнесу у післявоєнний період потребує формування цілісної екосистеми підтримки підприємництва, що охоплюватиме фінансові, інституційні, консультативні та інформаційні механізми. Особливої уваги потребує сектор малого та середнього бізнесу, який характеризується високою адаптивністю, але водночас є найбільш вразливим до економічних потрясінь. Важливим інструментом відновлення підприємництва є забезпечення доступу до пільгового кредитування, грантових програм та інвестиційних ресурсів. Пріоритетним напрямом має стати впровадження інноваційних технологій та цифрова трансформація бізнес-процесів, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності українських підприємств на внутрішньому та зовнішньому ринках [3, с. 221].

Територіальні громади виступають ключовими суб'єктами відновлення на місцевому рівні, оскільки саме вони безпосередньо відчувають наслідки воєнних дій та мають найбільш повне розуміння локальних потреб. Ефективне відновлення громад потребує посилення їхньої інституційної спроможності, вдосконалення механізмів місцевого самоврядування та розширення фінансової автономії. Важливим аспектом є

залучення громадськості до процесів планування та реалізації проєктів відбудови, що сприятиме їхній релевантності потребам місцевого населення. Перспективним напрямом є розвиток міжмуніципального співробітництва для оптимізації використання ресурсів та реалізації спільних інфраструктурних проєктів [1, с. 112].

Регіональний вимір економічного відновлення вимагає врахування особливостей кожного регіону, зокрема його економічної спеціалізації, ресурсного потенціалу та ступеня пошкоджень внаслідок воєнних дій. Важливим інструментом регіонального розвитку є розробка та впровадження стратегій смарт-спеціалізації, які передбачають концентрацію ресурсів на розвитку інноваційних секторів економіки з найбільшим потенціалом зростання. Такий підхід дозволяє оптимізувати використання наявних ресурсів та забезпечити синергетичний ефект від взаємодії різних галузей економіки. Особливої уваги заслуговують промислові регіони, які часто зазнали найбільших руйнувань, але водночас мають значний промисловий, науковий та кадровий потенціал для відновлення [2, с. 7].

Інфраструктурна відбудова є невід'ємною складовою економічного відновлення, оскільки забезпечує базові умови для функціонування бізнесу та життєдіяльності громад. Пріоритетними напрямами є відновлення транспортної, енергетичної та комунальної інфраструктури з урахуванням сучасних технологічних рішень та принципів сталого розвитку. Важливим аспектом є забезпечення енергетичної безпеки регіонів через розвиток децентралізованих систем енергозабезпечення та впровадження відновлюваних джерел енергії. Модернізація інфраструктури має здійснюватися з урахуванням необхідності підвищення її стійкості до різноманітних загроз, зокрема воєнних [1, с. 156].

Фінансове забезпечення повоєнного відновлення потребує розробки комплексної системи залучення коштів з різних джерел: державного бюджету, міжнародної допомоги, приватних інвестицій та місцевих ресурсів. Особливої уваги потребує розробка ефективних механізмів розподілу та контролю за використанням фінансових ресурсів, що забезпечить їх цільове та ефективне використання. Перспективним напрямом є впровадження інноваційних фінансових інструментів, зокрема проєктів державно-приватного партнерства, що дозволить залучити додаткові ресурси та розподілити ризики між державним та приватним секторами [1, с. 198].

Інноваційний розвиток є ключовим фактором успішного відновлення економіки України, оскільки дозволяє не лише відбудувати зруйноване, але й здійснити якісний технологічний стрибок. Важливим аспектом є формування регіональних інноваційних екосистем, що включають науково-дослідні установи, заклади вищої освіти, інноваційну інфраструктуру та бізнес-середовище. Стратегічним напрямом є розвиток високотехнологічних галузей промисловості, які мають потенціал для інтеграції у глобальні ланцюги створення вартості. Зокрема, перспективними є такі галузі як інформаційні технології, біотехнології, відновлювана енергетика та високотехнологічне машинобудування [2, с. 15].

Людський капітал є фундаментальною основою економічного відновлення, що вимагає особливої уваги до збереження та розвитку кадрового потенціалу регіонів. Пріоритетними напрямами є відновлення системи освіти, професійної підготовки та перепідготовки кадрів відповідно до потреб повоєнної економіки. Важливим аспектом є створення умов для повернення внутрішньо переміщених осіб та тих, хто виїхав за кордон, що дозволить зберегти людський капітал та забезпечити бізнес необхідними трудовими ресурсами. Особливої уваги потребує розвиток підприємницьких компетенцій населення, що сприятиме самозайнятості та розвитку малого бізнесу [3, с. 222].

Інтеграція України до Європейського Союзу відкриває нові можливості для повоєнного відновлення через доступ до європейських ринків, технологій та фінансових ресурсів. Важливим аспектом є гармонізація українського законодавства з європейськими нормами та стандартами, що сприятиме покращенню інвестиційного клімату та підвищенню конкурентоспроможності українських підприємств. Перспективним напрямом є участь українських регіонів у європейських програмах транскордонного співробітництва, що дозволить залучити додаткові ресурси для реалізації спільних проєктів з європейськими партнерами [1, с. 267].

Отже, повоєнне економічне відновлення України вимагає розробки та впровадження комплексної стратегії, що враховує особливості різних рівнів економічної системи: від локального бізнесу до регіональної економіки. Ключовими факторами успішного відновлення є інноваційний розвиток, розбудова сучасної інфраструктури, формування ефективної системи фінансового забезпечення та розвиток людського капіталу. Важливим аспектом є забезпечення синергії між різними суб'єктами відновлення: бізнесом, територіальними громадами, регіональною владою та центральними органами державного управління. Лише за умови системного підходу та ефективної координації зусиль усіх зацікавлених сторін можливе успішне подолання наслідків воєнних дій та забезпечення сталого економічного розвитку України у післявоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Відновлення та реконструкція повоєнної економіки України: наукова доповідь / НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Київ, 2022. 305 с. URL : http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2022/12/Vidnovlennja-ta-reconstrukcsja-povojennoji-economiky.pdf

2. Підоричева І. Ю., Баш А. С. Смарт-спеціалізація промислових регіонів України: організаційно-економічний супровід. *Економіка промисловості.* 2024. № 2 (106). С. 5–28. DOI 10.15407/econindustry2024.02.005

3. Шелудько Е. І., Завгородня М. Ю. Особливості стратегічного планування для сектору малого та середнього бізнесу. *Економічні перспективи підприємництва: виклики воєнного часу та повоєнної відбудови :* зб. мат-лів VII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Ірпінь, 31 травня 2024 р. Ірпінь : Державний податковий університет, 2024. С. 220–223.

Катерина Салямон-Міхєєва,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри обліку та аудиту,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

АУДИТ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ: ВИКЛИКИ, ТРАНСФОРМАЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ

В умовах війни аудит виступає як критично важливий інструмент забезпечення прозорості фінансової звітності, ефективного контролю за використанням бюджетних та міжнародних ресурсів, а також зміцнення довіри до фінансової інформації. Актуальність цієї проблематики зумовлена масштабним впливом війни на всі аспекти економічного життя країни. Воєнні дії не лише спричиняють людські та матеріальні втрати, а й кардинально змінюють фінансове та правове середовище, в якому функціонують підприємства. У цих умовах аудитори виконують стратегічну функцію: їхні висновки стають основою для прийняття управлінських рішень, розподілу фінансової допомоги, оцінки збитків та формування політики економічного відновлення.

З початком активної фази війни аудитори зіштовхнулись із безпрецедентними викликами. Одним із найгостріших є дефіцит первинної документації, пов’язаний із руйнуванням підприємств, серверів, архівів, офісів. Часто аудитор не має фізичного доступу до місця зберігання документів або взагалі втрачає можливість здійснювати перевірку за стандартними процедурами. У таких випадках виникає потреба у використанні альтернативних джерел інформації — звітів контрагентів, банківських виписок, даних з електронних систем тощо. Це вимагає від аудитора не лише гнучкості, а й методологічної готовності працювати в умовах неповноти інформації [5].

Ще одним обмеженням є фізична недоступність до об'єктів перевірки, особливо у зонах активних бойових дій або тимчасово окупованих територіях. У відповідь на це розвиваються дистанційні форми аудиту, що включають використання цифрових комунікацій (відеозв’язок, хмарні сервіси, скан-копії документів), а також новаторські підходи, такі як аналіз супутникових знімків для верифікації активів. Супутникова аналітика дозволяє підтвердити наявність або стан нерухомості, складів, виробничих потужностей, навіть у тих регіонах, куди аудитор фізично не може потрапити.

Одночасно з технічними обмеженнями виникають й інституційні виклики — насамперед, швидка зміна нормативно-правової бази. В умовах війни держава змушена впроваджувати надзвичайні регулювання: змінюються вимоги до звітності, строки подання декларацій, допускаються спрощення у веденні обліку. Для аудиторів це означає потребу постійного моніторингу законодавства, оперативної адаптації методик та перегляду застосування стандартів. Нерідко правова невизначеність або суперечливість нормативів породжує додаткові ризики для якості аудиторських висновків [5].

Ключовим аспектом сучасного аудиту є впровадження цифрових технологій. Використання інтелектуальних систем аналізу даних, автоматизація перевірки операцій, застосування хмарних платформ значно підвищують оперативність та ефективність аудиту. Цифровізація дає змогу працювати з великими масивами інформації без фізичної присутності на підприємстві, що особливо актуально під час війни. Завдяки цьому аудит стає не лише технічно можливим, а й якісним навіть за складних умов.

У ситуації гострої потреби у фінансовій стабілізації та прозорості надзвичайного значення набуває створення спеціалізованих тимчасових стандартів аудиту. Такі нормативи мають враховувати реалії кризового періоду – нестачу документів, неповну звітність, фізичну недоступність до об'єктів – і при цьому зберігати високі стандарти об'єктивності, достовірності й професійної етики. Подібні стандарти мають бути розроблені з урахуванням міжнародного досвіду та узгоджені з професійними організаціями, зокрема IFAC, IAASB, ACCA [5].

Паралельно з адаптацією до умов воєнного часу важливим напрямом є переорієнтація аудиту на завдання післявоєнного відновлення економіки. Підприємства, що постраждали внаслідок бойових дій, потребують особливого підходу: фокусування на відновленні активів, ідентифікації реальних зобов'язань, визначенні збитків, а також підтримці інвестиційної привабливості. Аудитори мають не лише перевіряти звітність, але й надавати рекомендації щодо відновлення платоспроможності, оптимізації витрат, залучення зовнішнього фінансування. У таких умовах аудит виконує консультативну та антикризову функцію.

Однією з практичних відповідей на виклики є спрощення процедур перевірки для підприємств, які зазнали прямих збитків. Ідеться про зменшення обсягу обов'язкових документів, подовження строків звітності, дозвіл на використання моделювання фінансових результатів на основі макроекономічних припущень. Це дозволяє зберегти баланс між гнучкістю перевірки та її достовірністю. Аудитори при цьому повинні дотримуватися професійної скрупульозності та брати до уваги контекст кожного конкретного випадку.

Необхідною умовою успішного функціонування аудиту в умовах війни та післявоєнного періоду є посилення міжнародної співпраці. Глобальна спільнота професіоналів має об'єднати зусилля для розробки уніфікованих принципів аудитування в умовах форс-мажору, а також для формування системи навчання та сертифікації аудиторів, здатних працювати в кризовому середовищі. Обмін досвідом між країнами, що пережили військові конфлікти, дозволить адаптувати кращі практики та уникати помилок.

Таким чином, аудит у період війни та післявоєнного відновлення стає не лише засобом контролю, а й складовою частиною системного антикризового управління. Успішна трансформація аудиторської практики потребує методологічної гнучкості, технологічної інноваційності та міжнародної підтримки. Саме через ефективний аудит можливо досягти фінансової стійкості, прозорості та довіри, що є основою для повноцінного економічного відновлення держави й бізнесу в післявоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дубинська О. Теоретичні й практичні аспекти аудиту фінансової звітності як напряму виявлення загроз фінансовій безпеці підприємства в умовах воєнного стану. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*. 2024. № 6. С. 281–299. URL : https://aab-economics.kmf.uz.ua/aabe/article/view/103

2. Іванчук Ю. Г., Протопопова Н. А. Особливості аудиту в умовах воєнного стану. *Національна економіка та інфраструктурні проєкти* : матеріали І Всеукр. наук.-практ. семінару, м. Дніпро, 28 вересня 2022 р. Дніпро : ДДУВС, 2022. С. 131–132. URL : https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/10658

3. Ковальова Т. В., Маренич Т. Г. Внутрішній аудит в умовах воєнного стану. *Економіка, фінанси, право*. 2023. № 4. URL : https://efp.in.ua/uk/journal-article/1038

4. Михайленко О. В., Ніколаєнко С. М. Особливості аналізу і аудиту господарської діяльності підприємств в умовах воєнного стану. *Вісник Хмельницького національного університету.* 2022. № 4. С. 163–169. URL : https://heraldes.khmnu.edu.ua/index.php/heraldes/article/view/1008

5. Салямон-Міхєєва К. Д. Особливості аудиту в умовах військового стану. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2025. № 4. URL : https://nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/6152

Оксана Сахно,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Мирослава Теліщук,
старший викладач кафедри економічної
політики, маркетингу та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

МІЖНАРОДНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ДРАЙВЕР ПОВОЄННОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ

Повномасштабна війна в Україні спричинила глибоку гуманітарну, соціальну та економічну кризу, особливо відчутну на рівні територіальних громад. Руйнування інфраструктури, втрата людського капіталу, порушення локальної економіки та соціальних зв'язків створили серйозні виклики для забезпечення базових потреб населення та функціонування місцевого самоврядування. У таких умовах міжнародна підтримка відіграє ключову роль у стабілізації ситуації, відновленні життєдіяльності громад та створенні передумов для сталого розвитку.

Міжнародні партнери України вже сьогодні активно долучаються до відбудови: надають фінансову підтримку, забезпечують технічну допомогу, сприяють реконструкції об'єктів критичної інфраструктури. Серед таких ініціатив – програма «U-LEAD з Європою», що допомагає громадам у розробці стратегій розвитку, підвищенні кадрової спроможності та ефективному управлінні ресурсами. Не менш важливою є участь організацій, таких як ПРООН, USAID, GIZ, які реалізовують проєкти безпосередньо в громадах, адаптуючи їх до потреб кожного конкретного регіону.

Про діяльність GIZ постійно звітує Ірпінська міська адміністрація, яка співпрацює з даною організацією ще з 2015 року, на своєму офіційному сайті. Уряд Німеччини надає грантову допомогу місцевим жителям, для відкриття власного бізнесу, а також безпосередньо місту для суспільних потреб. Таким чином, КП «Ірпіньводоканал» у 2023 році отримав грантову підтримку на 200 тисяч євро для закупівлі насосів водопостачання і водовідведення, сертифікат на 75 тисяч євро для закупівлі будматеріалів, інструментів для ремонту та самоскид із краном. Громада вже відчула чималу підтримку GIZ в рамках програми «U-LEAD з Європою». Після деокупації у 2022 році комунальне підприємство УЖКГ «Ірпінь» отримало навантажувач, генератори, бензопили та іншу важливу техніку та інструменти для ліквідації наслідків бойових дій [1].

Корюківська громада, що на Чернігівщині, однією з перших почала відновлення після масштабних руйнувань, з допомогою Програми «U-LEAD з Європою». Корюківська громада стала однією з 333-х, які отримали екстрену допомогу від програми U-LEAD відповідно до своїх найнагальніших потреб. Зокрема, вона одержала набори «Ремонт» та «Освітлення», до яких входили генератори, пили, ріжуче обладнання, навантажувачі та освітлювальні прилади. Це допомогло розчистити дороги, відновити критичну інфраструктуру та забезпечити електропостачання в сільській місцевості [2].

У березні 2025 року ПРООН за підтримки ЄС передала Україні 16 спеціалізованих автомобілів швидкої допомоги (8 типу B і 8 типу C) для підсилення екстреної медичної допомоги в умовах війни. Машини призначені для транспортування пацієнтів, моніторингу життєвих показників та надання реанімаційної допомоги, зокрема в постраждалих громадах Чернігівської, Сумської, Харківської, Миколаївської, Дніпропетровської, Запорізької, Херсонської та Донецької областей [3]. Цей приклад ілюструє, як міжнародні організації, зокрема ПРООН і ЄС, сприяють повоєнному відновленню територіальних громад, зміцнюючи їхню медичну інфраструктуру, покращуючи доступ до екстреної допомоги та підвищуючи стійкість системи охорони здоров'я на місцевому рівні.

Програма USAID DOBRE активно сприяє відновленню українських громад, які постраждали від повномасштабної війни. У межах проєктів швидкого реагування лише за 2022–2023 роки 74 громади в 10 областях отримали допомогу на понад 5 мільйонів доларів. Серед пріоритетів – відновлення критичної інфраструктури, підтримка комунальних підприємств, забезпечення пунктів незламності та місць проживання ВПО необхідною технікою. Школи отримують сучасні укриття, що дозволяє дітям навчатися офлайн. Харківська область — один із найбільш постраждалих регіонів України внаслідок повномасштабного вторгнення РФ. Постійні обстріли завдали значних руйнувань інфраструктурі, житлу та комунальним мережам. Саме тому Програма USAID DOBRE активно підтримує 19 громад області. Наприклад, Старосалтівська громада, яка перебувала в окупації, отримала від Програми самоскид вартістю близько 95 тис. доларів. Завдяки цій техніці громада перевозить будівельні матеріали, дрова для опалення, вивозить сміття та допомагає у відновленні водогонів. Це сприяє поверненню мешканців і відновленню житлової та соціальної інфраструктури. Балаклійській громаді були надані аварійно-ремонтний автомобіль, мотопомпи, бензопили, генератори, інструменти для ремонту тепломереж. Загалом 12 громад Харківщини отримали спецтехніку, інструменти й обладнання на суму понад 1 мільйон доларів у межах проєктів швидкого реагування.

Міжнародне партнерство є неоціненним ресурсом для повоєнного відновлення територіальних громад України. Завдяки підтримці міжнародних організацій, вдається швидко реагувати на нагальні потреби громад, відновлювати інфраструктуру, підтримувати соціальні та комунальні служби, а також створювати умови для сталого

розвитку. Така співпраця не лише допомагає відновити критичні елементи життя на місцях, але й сприяє зміцненню місцевого самоврядування та підвищенню спроможності громад до самостійного функціонування в майбутньому. У цьому контексті партнерство з міжнародними організаціями є важливою складовою відновлення України після війни та забезпечення її стабільного розвитку на всіх рівнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. GIZ / Ірпінська міська рада. URL : https://imr.gov.ua/page/2/?s=GIZ

2. Корюківська громада на Чернігівщині повертається до звичного життя після деокупації. URL : https://u-lead.org.ua/story/6

3. Україна отримала від ПРООН та за підтримки ЄС 16 спеціалізованих автомобілів швидкої. URL : https://moz.gov.ua/uk

4. Відбудовуються та повертають людей додому: Програма USAID DOBRE допомагає громадам долати наслідки війни. URL : https://decentralization.gov.ua/

Віталій Скорик,
здобувач третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти,
ПВНЗ «Європейський університет»,
м. Київ (Україна)

ФІНАНСОВА ІНКЛЮЗІЯ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ

Післявоєнне відновлення України супроводжується потребою у масштабному перезапуску економічної активності, що неможливо здійснити без включення мікро-, малого та середнього бізнесу до системи стійкого зростання. Однак реальний сектор малого підприємництва постраждав чи не найбільше: зруйнована інфраструктура, втрачені активи, скорочений внутрішній попит, обмежений доступ до кредитування, нестабільне регуляторне середовище – ці чинники суттєво звузили економічні горизонти для бізнесу. Саме в такому контексті категорія «фінансова інклюзія» набуває нового значення: вона перестає бути лише характеристикою доступу до фінансових послуг і трансформується в ключовий інструмент економічної реінтеграції бізнесу в локальні економіки.

Фінансова інклюзія бізнесу – це не лише забезпечення формального доступу до банківського обслуговування чи кредитів, а повноцінне включення підприємницьких структур до фінансових процесів, інструментів підтримки, механізмів страхування ризиків, цифрових сервісів та програм державного і муніципального стимулювання. В умовах децентралізованого відновлення економіки фінансова інклюзія виступає критично важливим чинником формування економічної самодостатності територій, створення нових робочих місць, зростання податкового потенціалу громад.

Особливої уваги заслуговує те, що відновлення економіки України відбуватиметься переважно знизу – на рівні регіонів, міст, об’єднаних територіальних громад. Тому розширення фінансової інклюзії бізнесу має стати частиною місцевих політик розвитку, інтегрованих у стратегії регіонального відновлення. У цьому контексті варто говорити про необхідність формування нової інституційної архітектури, яка включатиме не лише фінансові установи, а й муніципальні фонди розвитку, цифрові платформи підтримки підприємців, місцеві програми гарантування кредитів та співфінансування інвестиційних проєктів.

Фінансова інклюзія в умовах відбудови повинна ґрунтуватися на принципах доступності, адаптивності, гнучкості та довіри. Практика показує, що навіть наявність фінансових ресурсів (наприклад, у вигляді грантів чи пільгового кредитування) не гарантує залучення бізнесу, якщо не забезпечено прозорі й справедливі умови доступу до них. Проблемами залишаються низький рівень обізнаності підприємців про можливості підтримки, складні бюрократичні процедури, відсутність ефективної комунікації між органами місцевого самоврядування, банками та бізнесом.

У сучасних умовах доцільно активніше залучати до фінансування бізнесу не лише класичні банківські інструменти, а й небанківські канали: кредитні спілки, фонди мікрофінансування, краудфандингові платформи, партнерські фінансові інструменти. Пріоритет має надаватися тим інструментам, що передбачають адаптацію до регіональних потреб і дозволяють обслуговувати найменші бізнеси, у тому числі у сільській місцевості або деокупованих громадах.

Важливо підкреслити, що фінансова інклюзія має не лише економічне, а й соціальне значення. Вона дозволяє зменшити нерівність доступу до можливостей, підвищити участь громадян у місцевих економічних процесах, сприяє розвитку жіночого, молодіжного, ветеранського підприємництва. У свою чергу, це створює передумови для активної реінтеграції соціально вразливих груп у виробничу сферу, зміцнення горизонтальних зв’язків у громадах і формування середовища довіри.

Децентралізація створює унікальне вікно можливостей для впровадження локальних фінансово-інклюзивних рішень: муніципальних бізнес-інкубаторів, податкових пільг для молодого бізнесу, програм цифрової грамотності, публічних грантових конкурсів, які здатні активізувати підприємницьку активність знизу. Успішність таких практик потребує системної підтримки з боку держави, проте ключовою залишається ініціатива на рівні самих громад.

Таким чином, фінансова інклюзія малого бізнесу в післявоєнний період має стати стратегічним напрямом як на національному, так і на місцевому рівнях. Це не лише питання доступу до ресурсів, а інструмент економічної мобілізації, інституційної відбудови та справедливого розподілу можливостей. Формування відкритої, доступної, ефективної фінансової екосистеми – запорука того, що український бізнес стане драйвером економічного відновлення країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буряченко А. Є., Служенко А. Ю. Фінансова інклюзія та соціальна стабільність в Україні в умовах глобальних турбулентностей. *Бізнесінформ*. 2024. № 10. С. 356–363.

2. Дудинець Л. А., Верней О. Є. Фінансова інклюзивність та її детермінанти. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2018. Вип. 2. С. 8–13.

3. Кошелєв І. О. Вбудоване фінансування як інструмент забезпечення фінансової інклюзії для мікро-, малих та середніх підприємств. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 70. URL : https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-40

Марина Скорик,
канд. екон. наук,
доцент кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ВІДБУДОВА УКРАЇНИ: КУРС НА СТАЛІСТЬ

Війна спричинила безпрецедентні руйнування в Україні, що потребують не лише відновлення зруйнованої інфраструктури, а й переосмислення моделі розвитку держави. Сучасна парадигма відновлення має базуватися на принципах сталого розвитку – системи цінностей, яка забезпечує довгострокову економічну ефективність, соціальну справедливість та екологічну безпеку. Україна має історичну можливість реалізувати повоєнну трансформацію як «зелену», інклюзивну та цифрову модернізацію, у повній відповідності до європейського курсу.

Україна з 2017 року офіційно адаптувала 17 Цілей сталого розвитку (ЦСР) до національного контексту. Після 2022 року питання сталого відновлення набуло особливого значення у стратегіях уряду, міжнародних партнерів та місцевих громад. У липні 2022 року Національна рада з відновлення при Президентові України запропонувала комплексний план післявоєнного розвитку, який передбачає відновлення на засадах принципу Build Back Better (відбудувати краще, ніж було) [1].

Основні принципи сталого відновлення:

«Green recovery» - екологічне переосмислення інфраструктури, промисловості, транспорту та енергетики (у т.ч. децентралізовані джерела енергії);

«Inclusive recovery» - створення інклюзивного середовища (доступність, рівні можливості, безбар'єрність);

«Digital recovery» - цифровізація державного управління, будівництва, сервісів.

«Resilient recovery» - підвищення спроможності міст, громад і економіки до шоків, зокрема через децентралізацію, модернізацію логістики й розвиток малого та середнього бізнесу.

Джерелами фінансування повоєнного сталого розвитку може виступити:

– Ukraine Facility (2024–2027): Європейський Союз затвердив механізм обсягом 50 млрд євро, з яких 7,9 млрд – грантова підтримка реформ, близько 38 млрд – кредити та гарантії [2].

– План Маршалла для України: у 2023–2025 рр. міжнародні партнери (G7, Світовий банк, МВФ, ЄІБ) надають багаторічну допомогу на реконструкцію [3].

– Зелені облігації та ESG-фінансування: Україна отримує підтримку на рівні муніципалітетів через інструменти сталого інвестування [4].

– Публічно-приватне партнерство: розвиток індустріальних парків, інфраструктури та цифрових платформ за підтримки міжнародного бізнесу.

З реальних прикладів реалізованих проєктів у період з 2023 по початок 2025 року варто звернути увагу на: «Green Recovery of Mykolaiv» - ініціатива урядів Данії та Німеччини [5]; відновлення Бучі, Ірпеня, Гостомеля відбувається за підтримки ПРООН, GIZ, МОМ; Програма ЄБРР «100 енергоефективних лікарень»; промисловий зелений кластер у Житомирі - спільно з ПРООН та Укргазбанком або «Cities4Cities» (United4Ukraine) - партнерства українських і європейських громад.

До речі, місцеві громади відіграють ключову роль у реалізації сталого відновлення. Необхідна інституційна спроможність для: розробки проєктів, залучення коштів, дотримання принципів екологічної та соціальної відповідальності. Проєкти в основному фокусуються на відбудові, ремонті закладів освіти (34 %), відновленні об'єктів критичної комунальної інфраструктури громад (32 %), а також доріг і мостів (31 %). Ця фізична відбудова в громадах найчастіше виконується коштом місцевих бюджетів або грантів міжнародних організацій / проєктів. Відбудова критичної інфраструктури – це поле, де в основному діє держава та міжнародні партнери (Японія, Данія, Німеччина) [6].

Повоєнне відновлення України – це шанс на докорінну трансформацію держави. Його успіх залежить від здатності впроваджувати принципи сталого розвитку системно - у проектуванні, фінансуванні, реалізації політик і послуг. Сталий розвиток - не додаток, а основа європейського майбутнього України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. План відновлення України. 2025. URL : https://recovery.gov.ua/

2. Сталий розвиток міст і регіонів ЄС: кращі практики для України : навчальний посібник / Мартиненко В. В., Скорик М. О., Корж М. А., Соколова О. М., Коляда Т. А., Джадалла О. І. ; за заг. ред. В. В. Мартиненко. Ірпінь : Державний податковий університет, 2025. 352 с.

3. Світовий банк. URL : https://www.worldbank.org/ext/en/home

4. UNDP and EBRD reaffirm partnership to promote sustainable development. 2021. URL : https://www.undp.org/news/undp-and-ebrd-reaffirm-partnership-promote-sustainable-development

5. Ukraine. URL : https://www.giz.de/de/weltweit/302.html

6. Дослідження ініціатив у сфері повоєнного відновлення. 2023. URL : https://ednannia.ua/images/Master_version_UKR_Rebuilding.pdf

Людмила Слюсарева,
д-р екон. наук, професор,
професор кафедри управління
та бізнес-адміністрування,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

РОЛЬ БІЗНЕС-АНАЛІТИЧНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ В ДІАГНОСТИЦІ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ

Серед актуальних проблем сьогодення в Україні є вивчення теоретико-методичних підходів діагностики економіки регіонів та використання в цьому процесі бізнес-аналітичного інструментарію. Варто зазначити, що з часу проголошення незалежності Україною, як суверенною державою, було сформовано власну економічну політику, перебудовано економічні процеси та здійснено реформи, спрямовані на трансформацію всіх сфер діяльності суспільства. Однак, в сучасних реаліях (через повномасштабну російську агресію, активні бойові дії та окупацію східних регіонів держави й частини територій Харківської, Херсонської, Запорізької областей) в регіонах країни відбувається спад обсягів виробництва, зниження доходів домогосподарств, ріст безробіття, погіршення функціонування об'єктів інфраструктури, соціальної сфери та умов життя пересічних громадян.

Поглиблення вищезазначених кризових явищ ускладнює ситуацію в управлінні соціально-економічними процесами на макро- та мікрорівнях, що негативно відбивається на розвитку економіки як окремих регіонів держави, так і країни, загалом. Це потребує від суб'єктів великого, середнього та малого підприємництва за видами економічної діяльності різних форм господарювання скоординованості усіх бізнес-процесів і підвищення результативності й ефективності їх функціонування. Саме тому, опираючись на зарубіжний досвід, можна стверджувати, що найкращим способом досягнення зазначених цілей в Україні на тепер є використання в діагностиці економіки регіонів комплексних систем оцінки управління їх ресурсами бізнес-аналізу та моделювання.

Відомо, що стан економіки України сьогодні, як єдиного народно-господарського механізму, безпосередньо залежить від того, наскільки ефективною є функціонування економік окремих її регіонів із притаманними їм особливостями. При цьому, варто зауважити, що при вирішенні проблеми діагностики економіки регіону та підвищення її ефективності, ніяким чином не можна ігнорувати, або ж, не реагувати на ці особливості, оскільки, за зворотних обставин, окремі управлінські й організаційні рішення не дозволять отримати очікуваний результат.

До того ж, дуже важливо за таких обставин врахувати, що Київський регіон (область) є одним із важливих у складі народно-господарського комплексу України. Сьогодні він володіє достатнім індустріально-аграрним потенціалом, у якому певна частка належить також і аграрному сектору економіки. Так, за даними Державної служби статистики [1] можна констатувати, що в цілому по Україні станом на кінець 2023 р. загальна кількість діючих суб'єктів всіх за видами економічної діяльності склала 1 913 193 одиниці, із яких фізичних осіб-підприємців – 1 605 341 одиниць. При цьому, в числі цих суб'єктів господарювання 124 761 та 106 752 одиниць (або ж 6,5 % та 7,8 % функціонували в Київській області, а в м. Київ їх кількість дорівнювала 321 032 та 235 057 одиниць, або ж 16,8 % та 14,6 %, тобто, більше ніж у 2,5 рази перевищувала загальний показник по Київському регіону. Натомість, якщо прослідкувати число діючих підприємств в сфері сільського (рослинництво, тваринництво, мисливство та пов'язані з ними види діяльності), лісового та рибного господарства, то їх частка в загальному числі суб'єктів господарювання за цей же період досягла, відповідно, 3,3 % та 1,5 %. Обсяг виробництва продукції (товарів, послуг) суб'єктами господарювання за видами економічної діяльності на кінець 2023 р. склав усього по Україні 8 978 746 879,3 тис. грн, із яких фізичними особами підприємцями – 93 955 142,9 тис. грн. Натомість, сільгоспвиробниками Київського регіону за відповідними категоріями суб'єктів господарювання було вироблено продукції на суму 795 136 026,4 тис. грн та 2 824 461,0 тис. грн, відповідно, що склало 8,8 % та 3,0 % до загального обсягу виробництва продукції (товарів, послуг) по Україні. Щодо індексу виробництва продукції, то його рівень в цілому по Україні, в Київському регіоні та галузі сільського, лісового та рибного господарство у 2023 р. до рівня попереднього року зріс на 16,4; 32,7 та 8,2 [1].

Тобто, всі зміни, які відбуваються в управлінні соціально-економічними процесами на макро- та мікрорівнях в сучасних умовах на тлі кризової ситуації та фінансової нестабільності в країні, потребують, з точки зору науковців-дослідників, ретельного моніторингу та діагностики економіки як регіону, так і держави. Узагальнюючи вищевикладене, зауважимо, що у практичному вирішенні цих важливих питань особлива роль відводиться бізнес-аналітичному інструментарію, який базується на основі досліджень теоретико-методичних підходів, прикладних даних, статистичної і фінансової звітності, інформації з інтернет-ресурсів та ін.

Діагностика економіки регіону здійснюється за допомогою використання бізнес-аналітичного інструментарію, складовими якого є традиційні (спеціальні) методи та прийоми. До традиційних методів відносяться прогнози. Їх базою є метод порівняння, який дозволяє здійснювати припущення, згідно якому ознака, що вивчається буде, безпосередньо, змінюватися так, як це раніше спостерігалося на будь-якому іншому окремому об'єкті чи території регіону. При цьому, необхідно дотримуватися принципу співставленності даних, тобто, підбирати для порівняння об'єкти, які мають схожий напрям розвитку (спеціалізацію), знаходяться в однакових природно-кліматичних умовах

(що актуально для сільськогосподарських підприємств). Однак, наявність недоліків у застосуванні методу порівняння має певні обмеження.

Діагностику економіки регіону можна здійснити також, застосувавши, при цьому, метод прогнозування за допомогою математичних функцій та на основі екстраполяції графічним способом. Ці функції передбачають побудову ліній, які відповідають стану розвитку об'єкта в попередній період і екстраполяції цієї лінії на прогнозний/майбутній період. До того ж, ця лінія може бути визначена як емпіричним шляхом, так і побудована за допомогою математичних функцій.

Чільне місце серед бізнес-аналітичного інструментарію в діагностиці економіки регіону відводиться індексам і коефіцієнтам, або ж показникам, які дозволяють охарактеризувати зміну будь якого явища в просторі й часі. Важливими, при цьому, є використання таких індексів: еластичності, попиту, структурних зрушень, спеціалізації, локалізації, диверсифікації, перерозподілу.

Суттєва роль в дослідженні економіки регіону належить також методам, які побудовані на співвідношеннях і кореляційних зв'язках. Їх сутність полягає у визначенні ознак: факторної та результативної. За простої регресії вивчається як змінюється результативна ознака в залежності від зміни факторної. Множинна регресія показує ступінь зміни результативного показника під впливом дії зміни двох та більше факторних ознак.

Серед аналітичного інструментарію діагностики регіональної економіки використовують також спеціальні методи. До них відносяться аналіз мультиплікатора; аналіз платіжного балансу і міжрайонних / міжрегіональних потоків товарів; аналіз міжрайонних / міжрегіональних і внутрішньорайонних зв'язків за схемою «витрати-випуск», а також побудова моделей таких як: гравітаційних, потенціалів, просторової взаємодії.

Отже, з метою узагальнення й достовірності діагностики економіки регіону та прийняття менеджментом ефективних управлінських рішень, необхідним має бути також своєчасний і правильний облік значної чисельності різноманітних факторів. А тому, провести повноцінну діагностику економіки регіонального рівня і отримати вірні рішення, використовуючи в аналізі лише традиційні методи, практично, не є можливим. З цією метою необхідно при використанні бізнес-аналітичного інструментарію застосовувати ЕММ та сучасні моделі ЕОТ, CRM-системи з сучасним програмним забезпеченням та маркетинговими інструментами (задачі та бізнес-процеси, наскрізна аналітика, ABC/XYZ-аналіз, KPI та ін.).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державна служба статистики України. URL : https://ukrstat.gov.ua/

Зінаїда Смутчак,
д-р екон. наук, професор,
професор кафедри економіки,
підприємництва та менеджменту,
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»,
м. Київ (Україна)

ВІЙНА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА НАУКОВО-ТЕХНІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ

Науковий людський капітал є визначальним чинником довгострокової конкурентоспроможності та інноваційного розвитку будь-якої країни. Його мобільність дозволяє адаптуватися до нових умов, але екстремальні події, такі як війни, економічні кризи чи стихійні лиха, змушують висококваліфікованих фахівців шукати безпечніші та сприятливіші умови для життя і професійної діяльності. У таких обставинах еміграція стає не лише вимушеним, а й часто єдиним варіантом збереження професійної кар'єри, особливо для науковців.

Російська агресія завдає нищівного удару по українській науці ще з 2014 року, після окупації Криму та частини Донбасу. Українські освітні та наукові установи втратили значну частину матеріальних ресурсів, наукових кадрів та були змушені адаптуватися до нових реалій, включаючи евакуацію та реорганізацію освітніх процесів [1]. Втім, повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року спричинило ще масштабніші втрати для науково-технічного потенціалу країни. Війна суттєво обмежила можливості проведення наукових досліджень, професійного розвитку та міжнародної співпраці. Постійні загрози життю, ракетні обстріли, зруйновані лабораторії та наукові центри, окупація територій, критична нестача фінансування, перебої з електроенергією, Інтернетом і мобільним зв’язком – усе це робить виконання наукової діяльності вкрай складним. До цих проблем додаються фізичні та психологічні травми науковців, втрата житла та вимушена еміграція.

Значні втрати людського капіталу в науковій сфері України виявляються у таких аспектах:

– загибель учених через бойові дії;

– вимушене припинення наукової діяльності через мобілізацію у Збройні сили України;

– переміщення всередині країни або еміграція за кордон.

Проблеми з кадровим потенціалом науки в Україні існували ще до війни, що підтверджують дані Державної служби статистики за 2020 рік, які демонструють кризові тенденції у цій сфері [5]. Проте війна значно загострила ці виклики. Станом на квітень 2023 року за кордон виїхало близько шести тисяч науковців, серед яких півтори тисячі вчених Національної академії наук України (11 % штату), включаючи майже

півтисячі представників фізико-астрономічного та ядерно-енергетичного напрямів. Близько 705 осіб (5 % штату) були змушені змінити місце проживання в межах України, а загалом близько 40 % науковців стали внутрішньо переміщеними особами, 12–15 % – емігрували [2].

Еміграція науковців є складним явищем: з одного боку, вона послаблює науковий потенціал країни, а з іншого – відкриває можливості для міжнародної співпраці та набуття нового досвіду, який може бути використаний для відбудови науки в Україні. Водночас експерти попереджають, що значна частина науковців може не повернутися навіть після завершення війни, що спричинить нову хвилю еміграції в поствоєнний період [3].

Збройні конфлікти створюють вразливі умови для науковців, які змушені зосереджуватися на виживанні, а не на дослідницькій діяльності. Втрата доступу до наукових ресурсів, розрив професійних зв’язків і обмеження академічних свобод ще більше ускладнюють ситуацію. Крім того, науковці стикаються з порушенням фундаментальних прав людини, таких як право на життя та безпеку, що ставить під загрозу їхню професійну діяльність. В Україні наразі відсутня єдина система обліку втрат людського наукового потенціалу. Інформація про вплив війни на наукову сферу складається з розрізнених даних, що ускладнює оцінку реальних втрат і розробку ефективних стратегій їхнього подолання. Війна стала серйозним випробуванням для української наукової спільноти. Проте, попри всі виклики, вона також відкрила нові можливості для розвитку. Для збереження та відновлення наукового потенціалу необхідно зосередитися на таких ключових напрямах:

1. Збереження людського капіталу – науковців як генераторів нових ідей, знань та технологій.

2. Підтримка наукових шкіл для збереження традицій та забезпечення спадкоємності досліджень, навіть у разі втрати ключових наукових лідерів.

3. Захист і продовження досліджень у пріоритетних наукових напрямах, що забезпечать фундамент для майбутнього розвитку [4].

Війна спричинила значні втрати для науки України: загибель науковців, руйнування інфраструктури, вимушену міграцію та психологічні травми дослідників. Це створює серйозні ризики для відновлення наукового потенціалу, враховуючи можливе неповернення значної частини науковців, зниження ефективності дослідницької діяльності та скорочення підготовки молодих учених. Однак ці виклики також сприяють формуванню нових підходів до науки, розвитку цифрових технологій, підсиленню міжнародної співпраці та зміцненню національної ідентичності. В умовах післявоєнної відбудови українська наука може отримати новий імпульс для розвитку, якщо будуть реалізовані ефективні стратегії збереження та залучення наукового потенціалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Яких втрат зазнає українська наука через російську війну. URL : http://surl.li/fwxuoh

2. Науковці під час війни: виявити потреби і впоратись з викликами. URL : http://surl.li/jjulgc

3. Україна має уникнути повоєнної хвилі міграції, коли поїдуть чоловіки. URL : http://surl.li/mkrjow

4. Збереження науковців в умовах війни та надзвичайних ситуацій. URL : 8f1f50e5cafe66c19dab35dc800c7b8c6a2ebaf2.pdf

5. Державна служба статистики України : офіційний вебсайт. URL : https://www.ukrstat.gov.ua/

Ольга Соколова,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри управління
та бізнес-адміністрування,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ВІДБУДОВА ТА ІННОВАЦІЙНА МОДЕРНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ НА ЗАСАДАХ СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ

Нині триває четвертий рік виснажливої війни, яку розв'язала рф проти суверенної України у лютому 2022 р. Окупація всієї України та знищення політичного керівництва держави залишаються основними цілями російської агресії. Задля поставленої політичної цілі армія росії платить надзвичайно високу ціну, втрачаючи понад тисячу солдатів вбитими і пораненими щодня. «Це найкривавіші квадратні метри, які будь-яка армія захоплювала в сучасній історії», – зауважив міністр закордонних справ України Андрій Сибіга [1].

Водночас повномасштабна війна завдає й продовжує завдавати колосальних економічних, фінансових і людських втрат Україні. Наразі, за даними звіту Світового банку щодо оцінки збитків і потреб, які виникли внаслідок широкомасштабного вторгнення рф (RDNA3), збитки України з 24 лютого 2022 року до 31 грудня 2023 року оцінюються, як мінімум, у 151,2 мільярда доларів. Найбільш постраждалими секторами визначені енергетичний, промисловий, транспортний, сільське господарство, торгівля та житлового фонд. З часу вторгнення понад 10 000 мирних жителів загинули, тисячі були поранені і мільйони втратили домівки [2]. Це далеко не остаточні цифри - війна триває і щодня забирає життя українців та приносить нові руйнування.

Війна закінчиться перемогою України. Не знаємо коли, але перші роки після війни будуть роками виходу з воєнного шоку та воєнного наркозу. Період повоєнного відновлення України буде складним і небаченого масштабу. Адже згідно з RDNA3, загальні витрати на відновлення України протягом наступного десятиліття становлять 486 млрд дол США [2]. За таких умов вже сьогодні першочерговим є розроблення ефективного комплексу заходів відбудови і повоєнного розвитку економіки України в умовах вкрай обмежених ресурсів та масштабних руйнувань. Детермінантами успіху є сильне політичне та професійне лідерство національної еліти, спільність дій міжнародних партнерів та уряду.

У науковому середовищі є одностайне усвідомлення, що перед Україною стоять не лише задачі відбудови економіки, але й подолання технологічного відставання та підвищення конкурентних позицій національної економіки на основі інноваційної модернізації господарського комплексу [3; 4]. Відбудова та інноваційна модернізація

економіки України має базуватися на максимально повному врахуванні сильних та слабких сторін регіональних економічних систем та залученні до цього процесу всіх суб'єктів на національному та регіональному рівнях. Ефективним інструментом забезпечення такого вектору розвитку є концепція смарт-спеціалізації.

Концепція смарт-спеціалізації була розроблена економістами Д. Фореєм, П. Девідом та Б. Холлом та ґрунтується на класичних наукових теоріях економічного зростання, міжнародної торгівлі, неокласичних дослідженнях просторового розвитку [5]. Ця концепція є новим підходом щодо державної підтримки процесів структурних змін в економіці країни та об'єднує елементи регіональної, інноваційної, промислової та освітньої політик. Вона передбачає виявлення і розвиток нових галузей або видів економічної діяльності, що становлять власне спеціалізацію регіонів з урахуванням їх особливостей в рамках національної економіки, що дозволяє включитись у глобальні ланцюги формування доданої вартості та вийти на світовий ринок.

Теоретичним підґрунтям концепції смарт-спеціалізації, є модель «потрійної спіралі» («Triple Helix»), запропонованої професором Нью-Йоркського, а пізніше Стенфордського університету Генрі Іцковіцем і професором Амстердамського університету Лойєтом Лейдесдорфом. Дослідники розглядають потрійну спіраль у контексті взаємодії між університетами, владою та бізнесом, акцентуючи увагу на важливості «локальних» особливостей «циркулярних» взаємодій і впливів (ефектів) потрійних спіралей: університети продукують ідеї, влада формує нормативну базу, бізнес забезпечує ресурсами. Потрійна спіраль символізує партнерство між владою, бізнесом і університетами, які є ключовими елементами інноваційної системи будь-якої країни [6, с. 55]. З огляду на це, державна політика повоєнної відбудови і модернізації економіки на засадах смарт-спеціалізації має враховувати потенціал кожного регіону та гуртуватись на взаємодії органів публічного управління, представників бізнесу, університетів, академічних кіл, недержавних організацій. Така спільна діяльність створює ефективні управлінські інструменти щодо відновлення інноваційного розвитку, подолання системних проблем (таких, як недостатнє фінансування науки, слабка інфраструктура для стартапів тощо) та досягнення за відносно короткий період економічного ефекту.

Отже, смарт-спеціалізація відкриває «вікно можливостей» для активізації інноваційної діяльності та структурної модернізації економіки України. Вихідним елементом стратегії смарт-спеціалізації має стати дифузія технологій, розвиток тих секторів та видів економічної діяльності, які визнані стратегічними пріоритетами повоєнної відбудови й виступатимуть драйверами структурно-технологічних зрушень і, які забезпечать конкурентні переваги та орієнтири інноваційної модернізації України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Укрінформ. 29 квітня 2025 р. URL : https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3986897-rosia-ne-vigrae-vijnu-sibiga-sprostuvav-hibni-pripusenna-pro-situaciu-na-fronti.html

2. Звіт «Україна. Швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення (RDNA3), лютий 2022 – грудень 2023» / Світовий банк. URL : https://documents1.worldbank.org/curated/en/099052424093538084/pdf/P180174-3ae33d6b-425d-4763-a127-6104d67eee4a.pdf

3. Кіндзерський Ю. Повоєнне відновлення промисловості України: виклики та особливості політики. *Економічний аналіз*. 2022. Том 32, № 2. С. 101–117. URL : http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/49313/1/2025-6565658033-1-PB.pdf

4. Антонюк В. П. Потреба відбудови економіки регіонів України та роль смарт-спеціалізації в її забезпеченні. *Вісник економічної науки України*. 2024. № 1 (46). С. 150–159. DOI : https://doi.org/10.37405/1729-7206.2024.1(46). 150-159

5. Foray D., David P. A. and Hall B. Smart Specialisation. The Concept. Knowledge for Growth. *Prospects for Science, Technology, and Innovation. Selected papers from Research Commissioner Janez Potochnk's Expert Group*. November 2009. P. 20–24. URL : http://clusterland.by/wp-content/uploads/2019/11/selected_papers_en.pdf

6. Чикаренко І. А. Підхід до управління інноваційним розвитком на основі моделі потрійної спіралі. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2014. № 1 (45). С. 54–62. URL : http://pa.stateandregions.zp.ua/issue-1-2014?id=165315

Іван Соколюк,
здобувач третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти,
ПВНЗ «Європейський університет»,
м. Київ (Україна)

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ СПРОМОЖНОСТІ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Повномасштабна війна в Україні спричинила глибоку деструкцію на рівні місцевого самоврядування. Об'єднані територіальні громади, які ще донедавна формували нову якість регіонального розвитку, сьогодні зіткнулися з катастрофічними наслідками: втратами інфраструктури, економічного потенціалу, людських ресурсів, податкових надходжень та фінансової автономії. В умовах тривалого воєнного конфлікту, а особливо у фазі відновлення, відновлення фінансової спроможності громад перетворюється на ключову передумову не лише повернення до нормального функціонування територій, а й формування нової моделі їхнього стійкого розвитку.

Фінансова спроможність громади в широкому розумінні охоплює її здатність генерувати власні доходи, ефективно управляти бюджетними ресурсами, забезпечувати базовий рівень публічних послуг, реалізовувати інвестиційні проєкти та залучати зовнішні джерела фінансування. У післявоєнний період до зазначених вимог додається ще й потреба адаптації до умов невизначеності, мобілізації наявних ресурсів на відновлення критичних об'єктів, реагування на нові соціальні виклики, а також інтеграції принципів сталого розвитку в бюджетне планування.

Особливої ваги набуває необхідність системного переосмислення фінансових інструментів, які можуть бути застосовані на місцевому рівні в умовах післявоєнного відновлення. Це стосується як класичних бюджетних механізмів – трансфертів, субвенцій, спеціальних фондів, – так і нових фінансових рішень, зокрема залучення грантових коштів, муніципального боргового фінансування, інструментів державно-приватного партнерства. Саме комбінація державної підтримки, місцевої ініціативи та зовнішніх фінансових потоків здатна забезпечити комплексне відновлення територій та активізацію економічного потенціалу громад.

Післявоєнний період відкриває також нові можливості для залучення міжнародної технічної та фінансової допомоги, що повинна бути не лише гуманітарною, а й інституційно інтегрованою в систему публічних фінансів на місцевому рівні. Водночас надзвичайно важливим є оновлення нормативної бази щодо бюджетної децентралізації та подальший розвиток фінансової автономії місцевого самоврядування. Без достатньої свободи у прийнятті фінансових рішень і відповідних управлінських

повноважень ОТГ залишатимуться лише номінальними розпорядниками ресурсів, позбавленими можливостей ефективно реалізовувати політику розвитку.

Формування ефективної архітектури фінансового відновлення на місцях передбачає також зміцнення кадрового та інституційного потенціалу громад, запровадження цифрових інструментів бюджетного управління, прозорих процедур громадського моніторингу та участі. Всі ці елементи в сукупності дозволяють не лише забезпечити відповідальне управління фінансами, а й підвищити довіру населення до місцевої влади, що в умовах післявоєнної трансформації є особливо важливим.

У підсумку, відновлення фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад – це не лише технічне завдання із залучення ресурсів, а складний багаторівневий процес, що потребує скоординованих зусиль держави, громад, міжнародних партнерів і місцевого бізнесу. Саме через фінансову стабілізацію та розширення можливостей на місцях має відбуватися поступове відновлення державності, економіки та довіри в українському суспільстві. Післявоєнне відновлення фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад вимагає комплексного використання класичних та інноваційних інструментів, орієнтованих на гнучкість, стійкість і справедливість. Успішне відновлення залежить не лише від обсягів фінансових ресурсів, а й від здатності громад мобілізувати внутрішній потенціал, ефективно управляти коштами та вибудовувати сталі партнерські відносини в системі багаторівневого управління. Саме фінансова самодостатність і гнучкість громад стане фундаментом для нової моделі регіонального розвитку України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пасічний М. Д., Обухов Р. О. Фінансова спроможність територіальних громад у контексті забезпечення соціально-економічного розвитку. *Бізнес Інформ*. 2024. № 4. С. 221–229.

2. Скорик М. О. Фінансове забезпечення об'єднаних територіальних громад: проблеми та шляхи їх вирішення. *Молодий вчений*. 2023. № 5 (117). С. 174–178.

Володимир Таращенко,
канд. екон. наук, доцент,
докторант,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Світова історія засвідчила, що повоєнний період для будь-якої держави є часом суттєвих змін, викликів та можливостей. Наслідком війни є зруйнована інфраструктура, занепад промисловості та аграрного сектору, мінімізація соціального захисту населення. Вирішити вказані проблеми можна лише на рівні держави і важливим інструментом реалізації економічної стратегії виступає саме податкова політика, оскільки вона є основним інструментом забезпечення економічної стабільності, відновлення та модернізації [1, с. 315].

Повоєнному періоду характерний брак ресурсів і саме тому податковій системі відводиться основна роль забезпечення дохідної частини бюджету. До основних завдань податкової політики в повоєнний період можна віднести врахування та реалізацію інтересів населення, суб'єктів господарювання та держави у вигляді розвитку інфраструктури, підтримки армії та правоохоронних структур, відновлення системи охорони здоров'я, посилення соціального захисту населення тощо.

Саме податкова політика може стати пріорітетною у відновленні бізнесу та створенні нових робочих місць. Попри характерним для податкових пільг недолікам, саме вони можуть слугувати у стимулюванні соціально-економічних процесів у вигляді: податкових канікулів або знижених ставок для підприємств, які інвестують у відновлення виробництва або створюють нові підприємства/стартапи/інноваційні кластери; пільг для бізнесу у найбільш постраждалих від війни регіонах [2].

Одним з найбільш важливих завдань держави у повоєнний період є підтримка постраждалих категорій населення. Перелік останніх буде чисельним, зокрема до них будуть відноситися учасники бойових дій, ветерани та діти війни, поранені, інваліди, сім'ї загиблих, внутрішньо переміщені особи, малозабезпечені громадяни. Важливим при цьому буде досягнення соціальної справедливості. Досягти її можна буде поверненням до прогресивного оподаткування доходів та підвищення податків на розкіш.

Відновлення економіки та розвиток бізнесу неможливі без внутрішніх та зовнішніх інвестицій. Засобами податкової політики можна суттєво підвищити інвестиційну привабливість країни за рахунок: стабільності податкового законодавства; введення податкових стимулів для іноземних інвесторів; можливості репатріації капіталів та амністії капіталу при інвестуванні в реальний сектор; створення спеціальних

економічних зон з пільговим режимом оподаткування [2]. При цьому важливою умовою інвестиційної привабливості держави є прозорість податкових правовідносин, довіра громадян та бізнесу до податкових органів. Цього можна досягти завдяки: розширенню цифровізації податкових процедур (електронна податкова звітність, автоматизація перевірок); модернізації податкового адміністрування та створення умов для справедливої податкової політики, що сприятиме підвищенню ефективності управління державними доходами [3].

В умовах глобалізації особливої ваги набуде координація податкової політики з міжнародними партнерами. Потрібно буде посилити заходи з: уникнення подвійного оподаткування; співпраці з міжнародними фінансовими організаціями (МВФ, Світовий банк) у впровадженні реформ; застосовування міжнародних стандартів BEPS для боротьби з ухиленням від сплати податків.

Таким чином, податкова політика є не лише традиційно фіскальним інструментом, а й засобом активного впливу держави на економіку. У повоєнний період вона має відповідати викликам часу: бути гнучкою, прозорою, соціально орієнтованою та стимулюючою. Лише за умови ефективної податкової політики можливе швидке та стале економічне відновлення країни, повернення довіри до держави та формування засад для майбутнього зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гребеножко Р. Концептуалізація фіскальної політики в парадигмі військової відновини та післявоєнної економічної модернізації. *Сталий розвиток економіки*. 2025. № 4 (51). С. 314–321. URL : https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-51-44

2. Tax Policy Reforms 2023: OECD and Selected Partner Economies / OECD. URL : https://www.oecd.org/en/publications/tax-policy-reforms-2023_d8bc45d9-en.html

3. Податкові реформи та цифровізація в рамках реалізації Національної стратегії доходів / Головне управління ДПС у Запорізькій області. URL : https://zp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/892699.html

Микола Теліщук,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналітики;
Мирослава Теліщук,
старший викладач кафедри економічної
політики, маркетингу та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

СИНЕРГЕТИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ БАГАТОРІВНЕВОГО ВРЯДУВАННЯ

Глобалізація супроводжується посиленням взаємозв'язку та взаємозалежності народів і країн світу, що включає два пов'язані елементи: відкриття міжнародних кордонів задля пришвидшення потоків товарів, послуг, фінансів, людського капіталу та інновацій, а також трансформацію політичних інституцій, які сприяють зазначеним потокам, на національному та міжнародному рівнях [1].

Глобальні тренди в сьогоднішніх умовах змінюються і справляють визначальний вплив на економіку та потенціал ендогенного розвитку регіонів України з огляду на:

− розширення протекціоністських тенденцій і глобальної асиметрії, спроби більш жорсткого захисту національних економічних систем, прагнення мінімізації залежності від імпортної продукції;

− зниження рівня функціональності міжнародних інститутів через появу нових проблем і завдань в умовах формування сучасних глобальних викликів;

− початок регіоналізації віртуальних мереж для захисту від кібератак, систем тотального стеження та «інформаційних воєн», і не тільки в частині безпосереднього проведення фінансово-економічних операцій, але й в інших видах і способах обміну інформацією [2, с. 36–45]. Глобальні тренди в сьогоднішніх умовах, також, актуалізують поняття багаторівневого врядування, як міжгалузевого об'єкту дослідження формування і реалізації державної регіональної політики, який, незважаючи на тривалий період наукового осмислення, усе ще залишається малодослідженим.

Слід зазначити, що сучасна демократична держава базується на трьох базових підвалинах, а саме: демократії, верховенстві права і належному (демократичному та доброму) врядуванні. Основною категорією щодо характеристики європейського врядування є «good governance», яке перекладають як «добре», «належне», а іноді навіть «ефективне». Зазначена категорія означає перехід від централізованої ієрархічної системи державного управління (government – урядове управління) до врядування (governance) – багатогранної системи взаємовідносин між урядом, бізнесом, громадянським суспільством на основі міжгалузевого партнерства та багаторівневого механізму

вироблення політики. «Врядування» є значно ширшою категорією, ніж “управління”, воно охоплює не лише відносини в системі органів публічної влади, але й зовнішні інституції громадянського суспільства з метою досягнення оптимальної керованості та стабільності суспільства. Зрештою традиційні вертикальні ієрархічні зв’язки доповнюються мережевими – горизонтальними координаційними владно-суспільними взаємодіями.

Узагальнюючи наявні підходи до використання терміну «належне врядування», можна стверджувати, що в його змісті найчастіше виокремлюються такі елементи, як демократія і представництво, права людини, верховенство права, цілеспрямованість розвитку, а також інклюзивність (залучення третіх осіб до процесу врядування), передбачуваність, ефективність і дієвість, транспарентність і підзвітність публічного управління. Однак на практиці виявляється, що «належне врядування» по різному трактується не тільки для різних організацій, але й для різних членів цих організацій. Зокрема, фінська дослідниця Рейчел Гіссельквіст, констатує, що елементи «належного врядування» які декларуються різними інституціями, «відображають множину» в цілому «добрих» речей, які зовсім не обов’язково йдуть разом якимось значущим чином» [3]. Що, ж що стосується Європейського Союзу, то він і зараз знаходиться у процесі визначення власних політико-правових стандартів. При цьому, і в даний час залишається відкритим питання, чи будуть ці стандарти скопійовані зі стандартів, розроблених державами-членами чи створені міжнародними організаціями, чи будуть розроблені якісь нові стандарти, розраховані конкретно на структури ЄС. Цей багатогранний процес має назву «встановлення стандартів», і одним з його яскравих прикладів як раз і слугує концепція належного врядування в тій редакції, яку сформували інституції ЄС. Але, є беззаперечним той факт, що вимога належного врядування є важливим елементом європейського врядування загалом, а у розумінні належного врядування першочергове значення має розмежування понять «government» і «governance».

Разом з тим, у вітчизняних джерелах обидва терміни перекладаються як «врядування», не звертаючи уваги на суттєві смислові нюанси. Під поняттям «government» розуміють, виконавчу владу або державний апарат, здійснення виконавчої влади чи владної діяльності державного апарату, а, поняття «governance» передбачає, ще й те, що вертикальне, ієрархічне здійснення публічної влади дедалі частіше доповнюється рішеннями, пов’язаними із залученням до процесу врядування мережевих структур, інституцій громадянського суспільства, тобто з горизонтальними, координаційними відносинами. Отже, концепція належного врядування («good governance») підкреслює дієвість та ефективність публічної влади, що означає підзвітність і відповідальність уряду (в широкому розумінні) щодо витрат і ресурсів, задіяних для досягнення відповідних результатів. Тобто, перехід від «government» до «governance» означає, що відбувся інституційний перехід від ієрархічного управління публічними справами з боку централізованого державного апарату до врядування на основі міжсекторного партнерства і багаторівневого механізму розробки політики та диверсифікації інституційних механізмів і методів управління.

Слід зазначити, що цілісне бачення європейського врядування стосовно ЄС отримало відображення в Білій книзі Європейської комісії ще у 2001 р. («European governance: a White Paper»). У документі європейське врядування пов'язується передусім з належним врядуванням, в основі якого лежать п'ять принципів: відкритість (openness), участь (participation), підзвітність (accountability), ефективність (effectiveness) та узгодженість (coherence). Документ звертається особлива увага на те, що кожен із перелічених принципів є важливим для більш демократичного врядування, а також підкреслюється, що всі ці принципи лежать в основі демократії та верховенства права в держава-членах, але поширюються на всі рівні врядування – глобальний, європейський, національний, регіональний та місцевий [4].

Отже, багаторівневе врядування – це не технічний перерозподіл компетенцій і повноважень між різними територіальними рівнями та органами влади, що відбувається всередині публічної адміністрації, це долучення до процесу прийняття узгоджених рішень учасників недержавного сектору, зокрема: громадськості, бізнес-структур, профспілок, експертів, органів самоорганізації населення, активістів тощо.

Філософія багаторівневого врядування полягає в тому, що функціонування складної ієрархічної владної системи здійснюється із широким залученням громадянського суспільства за допомогою неієрархічних механізмів: громадських слухань, переговорів, консенсусу, консультацій, регуляторних мереж. У Хартії багаторівневого врядування в Європі (Charter for Multi-level Governance in Europe), ухваленій Комітетом регіонів ЄС у 2014 р., багаторівневе врядування визначено як скоординовані зусилля з боку ЄС, держав-членів, місцевих і регіональних органів влади, засновані на партнерстві та спрямовані на розроблення і реалізацію політики ЄС. Документом визнається необхідність участі в регіональній політиці недержавних суб'єктів: бізнес-структур, інституцій громадянського суспільства, пересічних громадян тощо [5]. У Звіті про багаторівневе врядування, прийнятому Європейським комітетом з питань демократії та врядування (CDDG) Ради Європи на 18 пленарному засіданні у Страсбурзі 23-24.11.2023 р., визначені такі переваги багаторівневого врядування:

− підвищення ефективності та результативності публічного управління та послуг;

− заохочення демократичної участі;

− задоволення різноманітних потреб населення та економіки.

У цьому ж документі зазначається, що забезпечуючи скоординовані підходи та сприяючи міжнародній співпраці, багаторівневе врядування може підтримувати більш ефективне, інклюзивне, справедливе та адаптивне управління на всіх рівнях, сприяючи кращим результатам політики, покращенню ефективності управління та кращій якості публічних послуг, що призводить до підвищення рівня задоволеності та довіри громадян. Це і є мотивацією визнати переваги децентралізованого прийняття рішень і спільного управління для створення більш сприйнятливих, інклюзивних, активних і сталих суспільств [6, p. 13]. Розвиток багаторівневого управління є одним з важливих напрямів європейської інтеграції України як кандидата на вступ до

ЄС. В Угоді про асоціацію між Україною та ЄС (ст. 446 глави 27 «Транскордонне та регіональне співробітництво») зазначено: «Сторони сприяють взаєморозумінню та двосторонньому співробітництву у сфері регіональної політики щодо методів формування та реалізації регіональних політик, зокрема багаторівневого управління та партнерства, з особливим наголосом на розвитку відсталих територій та на територіальному співробітництві, водночас створюючи канали зв'язку та активізуючи обмін інформацією між національними, регіональними та місцевими органами влади, соціально-економічними утвореннями та представниками громадянського суспільства» [7]. У свою чергу, запровадження належного врядування в ЄС передбачає забезпечити краще партнерство на різних рівнях, необхідна додаткова відповідь на рівні ЄС у трьох напрямках: участь у формуванні політики, більша гнучкість, спільна узгодженість політики [8]. Разом з Комісією ЄС і Комітет регіонів намагається відігравати більш активну роль у вивченні політики, зокрема, шляхом підготовки попередніх звітів перед внесенням пропозицій Комісії, а також організовує обмін передовим досвідом про те, як місцеві та регіональні влади беруть участь у підготовчому етапі прийняття європейських рішень на національному рівні. Натомість держави-члени вивчають питання про те, як поліпшити участь місцевих і регіональних інституцій у розробці політики ЄС і сприяють використанню договірних відносин зі своїми регіонами і населеними пунктами.

Зауважимо, що термін «належне врядування» використовується тут також і відповідно до термінології Організації Об'єднаних Націй, яка акцентує важливість демократичного врядування на відміну від просто доброго врядування, оскільки останнє може бути ефективним, якісним, тобто «добрим", але одночасно і таким, що заперечує окремі права людини (наприклад, включення меншин до прийняття рішень, забезпечення свободи слова і зібрань тощо). Афілійовані з ООН інституції використовують термін "демократичне врядування", що виділяє важливість процесуального аспекту врядування і відповідності процедур прийняття рішень демократичним засадам і нормам, наголошуючи на їх детермінованості від дотримання прав людини і розвитку в демократичному сучасному суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Globalization: Definition, Benefits, Effects, Examples – What is Globalization? Youmatter: Website. 16.10.2020. URL : https://youmatter.world/en/definition/definitions-globalization-definition-benefits-effects-examples

2. Мельник М. І., Лещух І. В. Сучасні глобальні виклики та тренди: діагностика впливу на ендогенний розвиток регіону. *Регіональна економіка.* 2021. № 3. С. 36–45.

3. Gisselquist R. M. Good Governance as a Concept, and Why This Matters for Development Policy. Working Paper № 2012/30. United Nation University; World Institute for Development Economic Research. P. 21. URL : https://www.researchgate.net/publication/239810900_Good_Governance_as_a_Concept_and_Why_This_Matters_for_Development_Policy

4. European Commission. European Governance A White Paper. Jul 25, 2001. URL : https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/doc_01_10

5. Charter for Multilevel Governance in Europe / AER : Website. 03.04.2014. URL : https://aer.eu/charter-formultilevel-governance-in-europe

6. Report on multilevel governance. Strasbourg, 2023. 36 p. URL : https://rm.coe.int/report-on-multilevelgovernance-final-2768-6653-0568-v-1/

7. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Ратифіковано Законом України від 16.09.2014 № 1678-VI / Законодавство України : вебсайт. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

8. Європейські стандарти місцевого самоврядування та регіональна політика ЄС. URL : https://law.karazin.ua/resources/doks/jm4-eu-201920.pdf

Андрій Ткаченко,
здобувач вищої освіти другого
(магістерського) рівня
ОПП «Економіка міста та регіону»
Науковий керівник:
Марина Скорик,
канд. екон. наук,
доцент кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ЕКОНОМІКА ПОБРАТИМСТВА: ДОСВІД ІРПЕНЯ

Міжмуніципальне співробітництво, зокрема у форматі побратимських зв'язків, виступає важливим інструментом підтримки сталого розвитку територіальних громад в умовах глобальних і регіональних викликів. Попри наявність багатьох досліджень у сфері міжнародного партнерства на муніципальному рівні, економічна результативність таких зв'язків, особливо в контексті воєнної відбудови, залишається недостатньо вивченою.

На прикладі м. Ірпінь Київської області у період 2019–2025 рр. здійснемо аналіз побратимських зв'язків із зарубіжними муніципалітетами з метою оцінки їх економічного потенціалу та результативності. Основну увагу приділемо впливу міжнародного партнерства на процеси відновлення критичної інфраструктури, мобілізацію зовнішніх ресурсів і посилення інвестиційної привабливості територіальної громади.

Так, у 2019–2025 рр. м. Ірпінь налагодив і розширив співпрацю з низкою міст-побратимів, серед яких: м. Кашкайш (Португалія), м. Герніка (Іспанія), м. Маямі (США, штат Флорида), м. Альборая (Іспанія), м. Тлахомулько-де-Суньига (Мексика), м. Сіракьюз (США), м. Пхьонтхек (Республіка Корея), м. Лачин (Азербайджан) [1] та ін. Угода про партнерство з більшістю з них містить положення про взаємодію у сферах економіки, освіти, культури, екології та місцевого самоврядування.

У воєнний період (2022–2025 рр.) ключовими формами співпраці стали:

– передача гуманітарної та технічної допомоги (медичне обладнання, генератори, транспорт);

– реалізація спільних інфраструктурних проєктів за підтримки донорських фондів (відбудова освітніх закладів та багатоквартирних будинків);

– організація місій солідарності, професійних обмінів і грантових ініціатив;

– сприяння участі Ірпеня у програмах ЄС на рівні міст (зокрема, через мережу Eurocities).

Обсяг зовнішньої допомоги у 2022–2024 рр. становив понад 2 млн євро (прямі та опосередковані ресурси) [2], що було спрямовано на відновлення дитячих садків, шкіл, медичних установ і об'єктів критичної інфраструктури.

До речі, Ірпінь став першим українським містом, яке уклало угоду про відбудову з німецьким містом Борна після повномасштабного вторгнення РФ у 2022 році. Ця ініціатива була підтримана урядом землі Саксонія і стала основою для довготривалого партнерства, яке включало фінансування реконструкції дитсадка та постачання техніки.

У 2023 р. Ірпінь увійшов до європейської платформи «Cities 4 Cities», яка об'єднує муніципалітети ЄС та України для координації проєктів відбудови. Це підвищило видимість Ірпеня на міжнародному рівні [3].

Побратимські відносини стали не лише джерелом гуманітарної допомоги, а й інструментом залучення міжнародних експертів у сфері містобудування.

У 2024 р. за участі німецьких та польських архітекторів Ірпінь розробив оновлену концепцію просторового розвитку з акцентом на безпеку, енергоефективність та сталу мобільність.

Ці факти не тільки ілюструють практичну цінність партнерств, але й підкреслюють роль Ірпеня як активного суб'єкта міжмуніципальної дипломатії в умовах війни та відбудови.

Побратимські відносини у сучасних умовах відіграють роль не лише як інструмент «м'якої сили», але й як дієвий механізм мобілізації зовнішніх ресурсів, поширення кращих муніципальних практик та формування міжнародного іміджу громади. Приклад м. Ірпінь засвідчує, що стратегічна міжмуніципальна кооперація забезпечує додану вартість для економіки міста та сприяє стійкості громади до зовнішніх потрясінь.

На нашу думку, побратимські відносини в сучасному українському контексті вже давно вийшли за рамки символічної дружби між містами. Приклад Ірпеня яскраво демонструє, що така форма міжмуніципальної співпраці є не лише доречною, а й стратегічно необхідною. У надзвичайних обставинах – таких як повномасштабна війна – саме через канали побратимства міста можуть оперативно мобілізувати міжнародну солідарність, отримати цільову допомогу, налагодити професійні обміни, залучити технічну експертизу й навіть інвесторів.

Крім того, партнерство з містами ЄС сприяє глибшій інтеграції українських громад у європейський простір, пришвидшує адаптацію до стандартів сталого розвитку, цифрового самоврядування та прозорого управління. Такі зв'язки – це інструмент «народної дипломатії», що працює швидше й гнучкіше за міждержавні механізми.

Таким чином, побратимство є не лише ефективним каналом підтримки, а й платформою для довготривалої економічної та інституційної трансформації громад. У випадку Ірпеня це доведено не словами, а конкретними результатами: відновлені школи, лікарні, отримана техніка, залучені фахівці та зміцнення міжнародного іміджу громади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міста-побратими. Ірпінь, 2025. URL : https://imr.gov.ua/phones/

2. Ірпінська міська рада : офіційний вебсайт. URL : https://imr.gov.ua

3. Сталий розвиток міст і регіонів ЄС: кращі практики для України : навчальний посібник / В. В. Мартиненко, М. О. Скорик, М. А. Корж, О. М. Соколова, Т. А. Коляда, О. І. Джадалла ; за заг. ред. В. В. Мартиненко. Ірпінь : Державний податковий університет, 2025. 352 с.

Михайло Ханенко,
*здобувач третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)*

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Повномасштабна війна в Україні завдала глибоких руйнувань інфраструктурі, виробничим потужностям та економічному потенціалу країни. В умовах повоєнного відновлення промислові підприємства відіграють ключову роль у стабілізації економіки, відновленні робочих місць та формуванні конкурентоспроможного на світовому ринку виробничого сектора.

Цифрова трансформація - це комплексний процес впровадження сучасних цифрових технологій в усі сфери діяльності компанії для підвищення ефективності, створення нових можливостей бізнесу та забезпечення конкурентних переваг [1].

Цифрова трансформація сприяє інноваціям у промисловому секторі шляхом створення нових бізнес-моделей, покращення продуктів та послуг, оптимізації виробничих процесів та зниження витрат. Інновації, у свою чергу, стимулюють подальший розвиток та впровадження цифрових технологій, створюючи віртуозне коло, що підвищує конкурентоспроможність підприємств. Новації в продуктах та послугах включають використання цифрових технологій для створення «розумних» продуктів з вбудованими сенсорами та підключенням до інтернету. Інновації у бізнес-моделях включають перехід від продажу продуктів до надання послуг (наприклад, моделі «продукт як послуга»), що передбачає довгострокові відносини з клієнтами та надання постійних послуг. Оптимізація процесів націлена на використання аналітики та автоматизації для зменшення витрат, покращення якості та скорочення часу виробництва [2].

Важливим аспектом цифрової трансформації є впровадження систем управління виробництвом, ERP-рішень, а також технологій штучного інтелекту, машинного навчання та великих даних. Це дозволяє підприємствам приймати обґрунтовані управлінські рішення на основі аналітики в реальному часі, швидше реагувати на зміни ринкової кон’юнктури та підвищувати операційну гнучкість. Зокрема, цифровізація виробничого планування та логістики дає змогу мінімізувати вплив людського фактора, знизити витрати на утримання запасів і покращити точність виконання замовлень.

Цифрова трансформація дозволяє закладати у відновлення виробництва сучасну технологічну базу з орієнтацією на стандарти Індустрії 4.0. Це включає не лише автоматизацію та роботизацію, але й інтеграцію кіберфізичних систем, що забезпечують саморегульоване, адаптивне виробництво.

Стратегія повоєнного відновлення національної економіки на технологічно-цифрових засадах потребує постійного розвитку цифрових навичок протягом усього життя – від дітей, які тільки опановують навички цифрової грамотності та безпеки до дорослих, які потребують оновлення своїх знань та навичок для відповідності вимогам оновленої виробничої інфраструктури [3].

Цифрова трансформація потребує нових компетенцій, включаючи цифрову грамотність, навички роботи з аналітичними системами, здатність до постійного навчання. Тому одним із напрямів державної політики має стати підтримка професійної перепідготовки кадрів для потреб цифрової економіки, а також стимулювання співпраці між університетами, бізнесом і державними структурами для створення інноваційної екосистеми.

Цифровізація є основним драйвером економічної стабільності та відновлення після війни та у відбудовний період. Інвестиції у цифрову трансформацію є критично важливими для швидкого економічного відновлення та сталого зростання. З огляду на сучасні глобальні виклики, цифровізація є не просто трендом, а необхідністю для довгострокової стабільності та розвитку бізнесу [4].

У цьому контексті цифрова трансформація постає не лише як інструмент модернізації, а як стратегічна необхідність для економічного відновлення та підвищення конкурентоспроможності промислових підприємств України. Вона забезпечує не лише технологічне оновлення виробництва, а й стимулює інновації, покращує управлінські процеси, скорочує витрати та відкриває нові бізнес-моделі. У післявоєнний період цифровізація стає основою формування адаптивної, гнучкої та ефективної промисловості, здатної конкурувати на глобальному рівні. Інтеграція технологій Індустрії 4.0, розвиток людського капіталу та впровадження сучасних ІТ-рішень мають стати пріоритетами державної політики й інвестиційного планування. Тільки за умови системного підходу до цифрової трансформації можливо забезпечити сталий економічний розвиток, відновити втрачені позиції української промисловості та сформувати міцний фундамент для майбутнього зростання в умовах світової цифрової економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Проскурніна Н. В, Соколов Д. С. Цифрова трансформація як інструмент підвищення конкурентоспроможності підприємств. *Глобалізація та розвиток інноваційних систем: тенденції, виклики, перспективи* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції 14–15 березня 2024 року. URL : https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/50881/1/conf-14-15-03-24-mater-161-163.pdf

2. Цифрова трансформація промислового менеджменту у контексті викликів, можливостей та змін : монографія / за ред. В. Г. Воронкової, Н. Г. Метеленко. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. 592 с. URL : https://dspace.znu.edu.ua/jspui/handle/12345/24045

3. Новікова О. Ф., Азьмук Н. А. Цифровий потенціал робочої сили як ключовий фактор повоєнного відновлення промисловості України. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2025. № 1 (16). С. 115–123. URL : https://doi.org/10.32782/dees.16-18

4. Воронкова В. Г., Ніколаєнко Є. А. Цифрова трансформація підприємств як стратегічний інструмент сталого розвитку та економічної стабільності в умовах війни та післявоєнного відновлення. *Цифрова економіка та економічна безпека.* 2025. № 1 (16). С. 9–17. URL : https://doi.org/10.32782/dees.16-2

Іван Харченко,
здобувач третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти,
ПВНЗ «Європейський університет»,
м. Київ (Україна)

СТРАТЕГІЧНЕ БЮДЖЕТУВАННЯ ЯК МЕХАНІЗМ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

В умовах масштабних викликів безпеці, економічній стабільності та державному суверенітету Україна потребує якісно нової моделі управління публічними фінансами. Втрата частини економічного потенціалу, зростання бюджетного дефіциту, зовнішньоборгове навантаження, дестабілізація системи доходів та екстремальне перенапруження видаткової частини бюджету створюють системні ризики для фінансової безпеки держави. У таких умовах ключового значення набуває перехід від короткострокового, реактивного бюджетного планування до стратегічного бюджетування як комплексного інструменту посилення управління публічними фінансами в інтересах стійкого розвитку та безпеки.

Стратегічне бюджетування передбачає поєднання середньо- та довгострокових орієнтирів фіскальної політики з механізмами ресурсного забезпечення пріоритетів економічного, соціального, оборонного та екологічного характеру. На відміну від традиційного підходу, орієнтованого на календарний цикл і покриття поточних витрат, стратегічне бюджетування має формувати цільову модель майбутнього, фінансово вимірювану та ресурсно узгоджену з потенціалом держави.

Післявоєнний період в Україні формує особливу потребу в такому підході: відновлення інфраструктури, підтримка критичних галузей, посилення оборонного комплексу, компенсація соціальних втрат і реформування системи публічної влади – всі ці завдання мають бути не лише задекларовані, а й профінансовані у спосіб, що не створює нових дисбалансів. У цьому контексті стратегічне бюджетування виступає інструментом балансування між ціннісними пріоритетами та фінансовими обмеженнями.

Одним із головних викликів для стратегічного бюджетування в Україні є інституційна фрагментарність бюджетного процесу: відсутність тісного зв’язку між бюджетними рішеннями та стратегічними документами, слабка роль аналітики й оцінювання ефективності, нерозвинена система індикаторів результативності. Усе це ускладнює формування фіскальної політики як інструменту довгострокового управління ризиками, особливо в умовах багатовекторних загроз.

Крім того, нестабільність макроекономічного середовища та залежність від зовнішніх донорів підвищують уразливість держави до зовнішньої волатильності. В умовах значної частки міжнародної допомоги у структурі бюджету стратегічне планування

стає не просто корисним, а необхідним: воно дозволяє узгодити власну фіскальну траєкторію з довгостроковими зобов'язаннями, уникати імпульсивних рішень і забезпечувати передбачуваність бюджетної політики.

Ефективне стратегічне бюджетування повинно базуватися на кількох принципах: середньострокове планування з трирічним горизонтом, програмно-цільовий підхід, оцінка ефективності програм, інтеграція ризик-менеджменту у фіскальне планування, прозорість та залучення громадськості до формування бюджетних пріоритетів. Також важливо забезпечити цифровізацію процесів стратегічного прогнозування та бюджетного аналізу, створення єдиної системи аналітичної підтримки фіскальних рішень.

З точки зору фінансової безпеки стратегічне бюджетування виконує функції запобігання борговій нестійкості, зміцнення платоспроможності держави, захисту базових соціальних зобов'язань і формування резервів для протидії зовнішнім чи внутрішнім шокам. Воно дозволяє управляти не лише видатками та доходами, а й довірою інвесторів, донорів, громадянського суспільства – що в умовах післявоєнного відновлення є визначальним чинником макрофінансової стабільності.

Отже, стратегічне бюджетування – це не лише технічний підхід до планування, а нова філософія фінансової політики, що дозволяє інтегрувати цілі розвитку, стабільності та безпеки в єдину систему державного управління. Його імплементація в Україні має стати базовим елементом післявоєнної бюджетної архітектури та дієвим механізмом захисту національних інтересів у довгостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нечипоренко А. В., Хмара Л. С. Тенденції розвитку структурних складових фінансової безпеки України. *Бізнес Інформ*. 2019. № 12. С. 296–30.

2. Скорик М. О., Харченко І. О. Оцінка бюджетної безпеки України та заходи бюджетної політики щодо її зміцнення. *Український економічний часопис.* 2023. № 3. С. 99–103.

Дар'я Харчук,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Микола Теліщук,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ВІДНОВЛЕННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Після повномасштабного вторгнення росії на територію України у 2022 році країна опинилася в надзвичайно складних соціально-економічних умовах. Руйнування інфраструктури, втрата мільйонів робочих місць, масова міграція, дестабілізація фінансової системи та зміна логістичних і виробничих ланцюгів – усе це стало не лише викликом для держави, а й справжнім випробуванням для кожного українця.

У цьому контексті тема відновлення малого та середнього бізнесу (МСБ) в умовах повоєнної економіки набуває особливої актуальності, адже саме цей сектор може стати ключовим інструментом економічної реабілітації та соціального відродження.

Малий та середній бізнес в Україні завжди відігравав стратегічно важливу роль. За довоєнними статистичними даними, на МСБ припадало понад 99 % від загальної кількості зареєстрованих підприємств, понад 60 % зайнятості в приватному секторі та вагома частка національного ВВП. Цей сектор відрізняється гнучкістю, швидкістю адаптації до змін та здатністю до інновацій, що робить його надзвичайно ефективним у період кризи.

Сьогодні, коли Україна стоїть перед завданням комплексної відбудови, малий і середній бізнес стає не просто інструментом економічного пожвавлення, а справжнім каталізатором змін. Саме МСБ найшвидше реагує на потреби громад, створює нові робочі місця, залучає внутрішні та зовнішні інвестиції, а також слугує основою для розвитку децентралізованої економіки. Крім того, бізнес бере активну участь у соціальному житті, підтримуючи армію, волонтерські ініціативи та внутрішньо переміщених осіб.

В умовах післявоєнної трансформації країни особливої ваги набуває питання формування сприятливого середовища для розвитку МСБ: від доступу до фінансування, цифрових технологій та логістичних можливостей до державного захисту, правового

супроводу та стимулювання підприємництва. Успішне відновлення цього сектору означатиме не лише економічне піднесення, а й загальну стабілізацію суспільства, формування нової моделі сталого зростання та поступову інтеграцію України в європейський економічний простір. Таким чином, аналіз проблем та перспектив МСБ в умовах післявоєнного відновлення є не просто науковим інтересом - це нагальна потреба сьогодення, що формує дорожню карту для майбутнього української економіки.

У післявоєнних умовах малий та середній бізнес в Україні зіткнувся з низкою системних викликів, які суттєво ускладнюють відновлення підприємницької діяльності. Однією з головних проблем стало руйнування інфраструктури - пошкодження доріг, енергетичних об'єктів, складів і логістичних центрів паралізувало виробничі процеси й ускладнило доступ до ресурсів і ринків.

Другою критичною перешкодою є втрата активів і клієнтської бази. Внаслідок бойових дій тисячі підприємств були змушені евакуюватися або згорнути діяльність, втратили обладнання, приміщення й усталені канали збуту. Це спонукало багатьох розпочати бізнес «з нуля». Не менш гостро стоїть питання дефіциту фінансів та інвестицій. Через високі ризики банки неохоче кредитують бізнес, а міжнародні інвестори очікують на стабілізацію. Брак оборотного капіталу не дозволяє модернізувати виробництво чи масштабувати проєкти.

Останнім, але не менш важливим викликом є кадровий дефіцит, спричинений масштабною міграцією та мобілізацією. Виїзд за кордон значної частини працездатного населення, зокрема кваліфікованих фахівців, ускладнює пошук персоналу, особливо в будівництві, логістиці та виробництві. Усі ці чинники взаємопов'язані та вимагають системного підходу до підтримки МСБ для забезпечення економічної стійкості країни.

Для стимулювання відновлення малого та середнього бізнесу в Україні держава та міжнародні партнери впровадили низку ефективних механізмів підтримки, зокрема:

1. Державні програми та гранти: програма «єРобота» надання грантів до 250 тис. грн на відкриття чи розвиток бізнесу, зокрема аграрного та переробного. Підтримка роботодавців, які наймають внутрішньо переміщених осіб. «Дія.Бізнес» - платформа для подання заявок, консультацій та навчання підприємців.

2. Міжнародна допомога: USAID, GIZ, UNDP, EU4Business - гранти для розвитку бізнесу, особливо для жінок, ветеранів, IT-стартапів. EU4Business-ЄБРР - кредитна підтримка модернізації виробництва.

3. Банківські інструменти: Програма «5-7-9%» - пільгове кредитування бізнесу за зниженими ставками. Фонд розвитку підприємництва - надає кредитні гарантії та зменшує ризики для банків. Кредитні канікули та мікрокредити - доступні для підприємств у постраждалих регіонах.

Ці інструменти допомагають зберегти та розвинути МСБ, зробивши його опорою економічного відновлення країни.

У повоєнний період розвиток МСБ базується на децентралізації, цифровізації, кластерній співпраці та підтримці інвестицій. Громади отримують більше повноважень для створення сприятливих умов для бізнесу. Об'єднання підприємств у кластери сприяє інноваціям та конкурентоспроможності. Активне впровадження цифрових технологій відкриває нові ринки, а державна й міжнародна фінансова підтримка розширює можливості для зростання. Саме МСБ має потенціал стати рушієм економіки та соціального відновлення України.На мою думку, малий та середній бізнес є не лише економічною опорою України, а й важливим соціальним елементом, здатним об’єднувати громади, створювати робочі місця та підтримувати державу в найскладніші часи. Попри значні втрати та труднощі, МСБ демонструє надзвичайну стійкість і потенціал до відновлення. Подальші дії мають бути спрямовані на посилення державної підтримки, спрощення доступу до фінансування, розвиток бізнес-освіти та цифрової трансформації. Важливо також стимулювати кооперацію між підприємцями й активніше залучати міжнародну допомогу. Лише спільними зусиллями можливо забезпечити сталий розвиток МСБ і загальну економічну стабільність України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Програма розвитку ООН в Україні. Представники малого та середнього бізнесу в Україні мають оптимістичні погляди щодо відновлення – нове дослідження UNDP. URL : https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/predstavnyky-maloho-ta-serednoho-biznesu-v-ukrayini-mayut-optymistychni-pohlyady-shchodo-vidnovlennya-nove-doslidzhennya-undp

2. Грант для МСП, які постраждали від війни / Дія.Бізнес. URL : https://business.diia.gov.ua/finance/grant_dlya_msp_yaki_postrazhdali_vid_viyni

3. Уряд представив шість грантових програм підтримки бізнесу в умовах війни / UkraineInvest. URL : https://ukraineinvest.gov.ua/news/16-06-22

4. Макроекономічні аспекти відновлення функціонування малого та середнього бізнесу в контексті повоєнної відбудови національної економіки України. *Економіка і організація управління.* URL : https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/1389

Мирослава Теліщук,
*старший викладач кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналітики;*
Альбіна Цикулова,
*здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)*

ЕКОЛОГІЧНИЙ МАРКЕТИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДТРИМКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

Для вирішення екологічних проблем вітчизняних регіонів необхідно не тільки поступово відмовлятися від традиційних підходів до обмеження впливу на довкілля, але й активно застосовувати інструменти екологічного маркетингу як у процесі стратегічного планування сталого розвитку регіону, так і в господарській діяльності місцевих підприємств. Екомаркетингова діяльність є однією з найбільш перспективних і важливих стратегій компаній, які прагнуть зменшити негативний вплив на навколишнє середовище та одночасно зміцнити свою конкурентоспроможність. У сучасному світі, де проблеми змін клімату та забруднення довкілля стали глобальними викликами, інтерес до екологічно чистих товарів і послуг різко зростає. Компанії, які впроваджують принципи сталого розвитку у свою діяльність, здатні не тільки покращити екологічний стан, а й досягти економічного успіху.

Зростання екологічної свідомості споживачів та посилення екологічних вимог з боку урядів і міжнародних організацій роблять екологічний маркетинг критично важливим для підприємств у сучасних умовах. Впровадження сталих практик дозволяє компаніям не лише зменшити негативний вплив на довкілля, але й забезпечити довгострокову фінансову вигоду. Таким чином, дослідження екологічного маркетингу як інструменту сталого розвитку є надзвичайно важливим для досягнення балансу між економічними, екологічними та соціальними інтересами [1].

Екомаркетинг – це підхід, орієнтований на розвиток та просування продуктів та послуг, які мінімізують негативний вплив на довкілля. Цей вид маркетингу є важливим інструментом для підтримки сталого розвитку, сприяючи підвищенню екологічної свідомості серед споживачів. Екологічний маркетинг сприяє інтеграції екологічних та соціальних принципів у стратегії бізнесу, що дозволяє компаніям розвивати конкурентні переваги на ринку, орієнтованому на стійкі рішення. Це допомагає не лише зберегти природні ресурси, але й зміцнити довіру споживачів до бренду [2].

Екологічний маркетинг має потенціал для значного впливу на розвиток бізнесу, та покращення екологічної ситуації в цілому. Він не лише сприяє зростанню конкурентоспроможності та прибутковості компаній, а й має позитивний вплив на довкілля та суспільство (таблиця 1).

Таблиця 1 – Переваги та вплив екологічного маркетингу на бізнес регіонів та суспільство в цілому

Переваги	Вплив
Зміцнення відносин із клієнтами	Екосвідомі споживачі більше довіряють компаніям, що дбають про довкілля, екопродукти часто сприймаються як якісніші і безпечніші
Збільшення прибутку	Споживачі готові платити більше за екопродукцію, можливість отримання грантів, зниження податків
Розвиток бізнесу через нові ринки	Завдяки впровадженню екологічних ініціатив компанії отримують доступ до нових ринків, що стимулює бізнес до зростання
Підвищення репутації бренду	Демонстрація турботи про довкілля викликає повагу, екологічні стандарти підвищують статус компанії, екологічні ініціативи привертають увагу ЗМІ
Зміцнення конкурентної переваги	Екопродукти виділяються серед традиційних товарів, екологічно відповідальний бізнес виглядає привабливішим для співпраці та залучення інвестицій
Екологічні результати	Уповільнення глобального потепління, зменшення викидів парникових газів і забруднення для покращення природної екосистеми

Джерело: сформовано авторами на основі [4].

Інструменти екологічного маркетингу ефективно просувають екологічні атрибути та імперативи, варіюючись від екомаркувань та сертифікатів, що підтверджують екологічні заяви продукту, до «зеленої» реклами та кампаній у соціальних мережах, що підвищують поінформованість про екологічні переваги. Додатково використовуються екологічно чисте пакування, що скорочує відходи та викиди вуглекислого газу, а також аналіз життєвого циклу, який оцінює вплив продукту на навколишнє середовище від виробництва до утилізації [5].

Важливим є екологічне ціноутворення, що враховує зовнішні екологічні витрати, та екологічно відповідальні канали дистрибуції, які мінімізують вплив на довкілля. Співпраця з екологічними організаціями підвищує довіру споживачів, а програми з переробки та повторного використання продукції сприяють сталому розвитку. Використовуючи ці інструменти, підприємства можуть прозоро продемонструвати свою прихильність до сталого розвитку, допомагаючи споживачам робити вибір, що відповідає їх цінностям та екологічним проблемам [1].

Екологічний маркетинг відіграє ключову роль у сталому розвитку, впливаючи на споживчу поведінку та виробничі процеси. Завдяки стратегіям, таким як зелений брендинг, еко-пакування та відповідальні виробничі процеси, компанії можуть зменшувати негативний вплив на довкілля. Діаграма нижче демонструє, як різні методи екологічного маркетингу сприяють досягненню цілей сталого розвитку, таких як зниження забруднення, економія ресурсів та покращення якості життя [3].

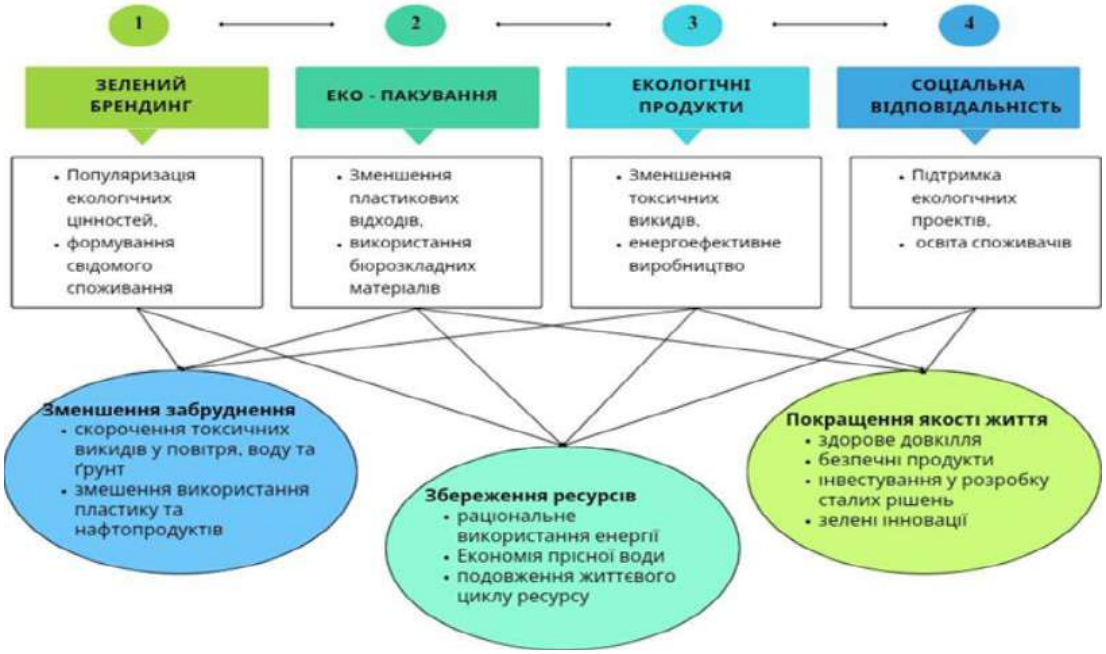

Рисунок 1 – Причинно-наслідкові зв’язки екологічного маркетингу та сталого розвитку

Джерело: сформовано авторами.

Екологічний маркетинг є важливим інструментом забезпечення сталого розвитку, оскільки він орієнтується на створення та просування товарів і послуг, які мінімізують негативний вплив на навколишнє середовище. Це сприяє збереженню природних ресурсів, зменшенню забруднення і підвищенню екологічної свідомості споживачів. Екологічний маркетинг дозволяє компаніям не лише задовольняти вимоги законодавства, але й набувати конкурентних переваг, залучаючи споживачів, які цінують екологічно чисті продукти. Водночас він стимулює інновації в напрямку розробки нових, більш ефективних і сталих технологій, що сприяє розвитку соціально відповідального бізнесу та покращенню якості життя регіонів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Копитко О. В. Застосування інструментів екологічного маркетингу до просування аграрної продукції на міжнародних ринках. *Економіка та суспільство.* 2024. № 60. С. 213–219.

2. Садченко О. В. Екологічний маркетинг в умовах конвергенції сталого розвитку. URL : chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e66e1601-fad8-422f-af74-5b486c68bb24/content

3. Закаблуківська В. В., Калайда В. В., Лиськова Л. М. Екологічний маркетинг як засіб етичного просування та популяризації товарів та послуг на території. *International scientific e-journal. Economic.s.* 2020. № 15. С. 35–41.

4. Нагиєва А. І. Бізнес – орієнтація на зелений маркетинг як інструмент забезпечення сталого розвитку. *Економічний простір.* 2023. № 184. С. 159–163.

5. Князєва Т., Ороховська Л. Екологічний маркетинг у парадигмі сталого розвитку: теоретико-методологічний аспект. *Mechanism of an Economic Regulation*. 2023. № 1 (99). С. 17–22.

Ілля Матвіїв,
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти;
Дарина Шапран,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Теліщук Мирослава,
старший викладач кафедри економічної
політики, маркетингу та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ КУРС ТА АЛЬТЕРНАТИВНА ЕНЕРГЕТИКА: СПОСОБИ УКРАЇНИ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У контексті значного посилення зовнішнього впливу на економічну, соціальну, культурну та політичну сфери України питання участі у формуванні глобальних процесів стає одним із ключових для її подальшого виживання. Глобалізація значно вплинула на економіку, екологію та суспільство за останнє десятиліття. Паралельно з цим зелена економіка набула ключового значення, як політична основа для забезпечення зростання та розвитку, як у розвинених країнах, так і в державах, що розвиваються. У процесі прагнення до сталого економічного зростання світ стикається з численними викликами, серед яких особливе місце займають питання екології.

Європейський зелений курс є одним із ключових елементів глобальної політики щодо боротьби зі змінами клімату та переходу до сталого розвитку. Україна, як країна, що зазнала значних екологічних та економічних викликів, має можливість використати цю ініціативу як стимул для модернізації економіки, залучення інвестицій та створення нових робочих місць. Зростаючий попит на чисті технології, розвиток відновлюваної енергетики та циркулярної економіки відкриває значні перспективи для регіонів України, особливо у контексті післявоєнного відновлення. Враховуючи курс на євроінтеграцію, адаптація до принципів ЄЗК не лише допоможе виконати міжнародні зобов'язання, але й сприятиме економічній стійкості та екологічній безпеці держави.

Європейський зелений курс - це комплексна стратегія Європейського Союзу, спрямована на перетворення Європи на перший у світі кліматично нейтральний континент до 2050 року. Основні цілі включають зменшення викидів парникових газів, збільшення використання відновлюваних джерел енергії, захист біорізноманіття та стимулювання сталої економіки. [5]

Ключовими напрями Європейського зеленого курсу, є [1]:

1. Чиста енергія. Збільшення частки відновлюваних джерел енергії до 55–60 % у 2030 році та розвиток водневої енергетики.

2. Кліматична дія. Скорочення викидів парникових газів на 55% до 2030 року порівняно з 1990 роком.

3. Стійка промисловість і мобільність. Декарбонізація промисловості та транспорту, розвиток електромобільної інфраструктури.

4. Захист біорізноманіття. Збільшення заповідних територій до 30% суші та моря, зменшення забруднення повітря та води.

Щодо фінансування для підтримки зелених ініціатив ЄС планує інвестувати значні кошти, включаючи 1 трлн євро протягом наступного десятиліття, зокрема через Європейський інвестиційний банк та інші фонди [1].

Таким чином, Європейський зелений курс не лише визначає внутрішню політику ЄС, але й сприяє глобальній кліматичній дії через міжнародну співпрацю та підтримку місцевих ініціатив. Переорієнтація на відновлювані джерела енергії є ключовим елементом глобальної стратегії боротьби зі змінами клімату та забезпечення сталого розвитку, що сприяє стабільності та розвитку суспільства.

Україна має значний потенціал для розвитку відновлюваної енергетики, що підтверджується активним зростанням сектору та стратегічними ініціативами уряду. Станом на 2025 рік, встановлена потужність об’єктів відновлюваної енергетики досягла 9655,9 МВт, з яких 56 % припадає на сонячну енергію та 33 % на вітрову. Частка відновлюваних джерел енергії в загальному енергобалансі країни зросла до 9,8 % (рис. 1) [2].

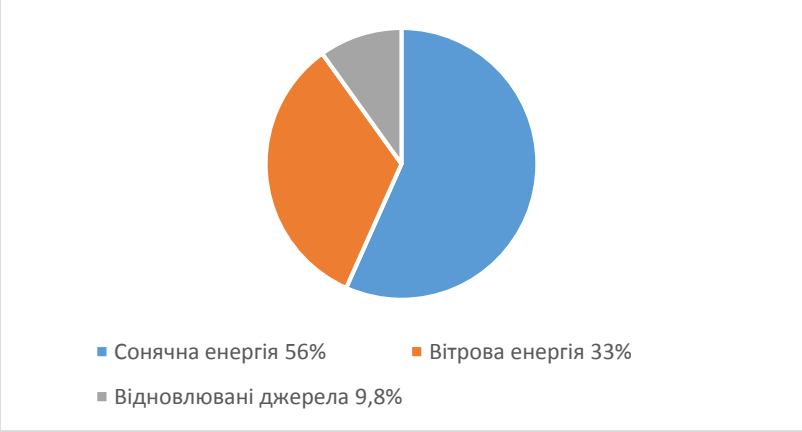

Рисунок 1 – Потужність об’єктів відновлюваної енергетики

Джерело: сформовано автором на основі [2].

Альтернативна енергетика стрімко перетворює реальність, прокладаючи Україні шлях до сталого розвитку. Вона не лише скорочує вуглецевий слід, а й стає ключем до енергетичної незалежності. У той час як світ невпинно переходить на відновлювані джерела, Україна впевнено вписується в цей глобальний тренд.

Ключовими напрямами альтернативної енергетики для України є:

1. Сонячна енергетика**:** Україна посіла місце у топ-5 європейських країн за розвитком сонячної енергетики. У 2024 році було встановлено близько 850 МВт нових потужностей геліостанцій [2].

2. Вітрова енергетика**:** Потенціал вітрової енергетики оцінюється до 140 ГВт, що робить її однією з найперспективніших галузей. У 2025 році планується запуск другої черги Тилігульської вітроелектростанції, яка додасть 500 МВт потужності [3].

3. Інші джерела: Біоенергетика та геотермальна енергетика також розвиваються, хоча їх частка залишається меншою. Планується збільшення потужностей біогенерації до 876 МВт та геотермальної генерації до 40 МВт до 2030 року [5].

Альтернативна енергетика та зелена економіка є ключовими елементами сучасного економічного розвитку України, особливо в контексті глобальних викликів та євроінтеграції. Європейський зелений курс відкриває значні можливості для модернізації української економіки, залучення інвестицій та створення нових робочих місць.

Україна має великий потенціал у розвитку відновлюваної енергетики, зокрема сонячної та вітрової, які вже займають значну частку в енергобалансі країни. Подальше збільшення потужностей у цих секторах сприятиме енергетичній незалежності та екологічній безпеці.

Разом із цим важливими завданнями залишаються вдосконалення нормативно-правової бази, розвиток інфраструктури та залучення міжнародного фінансування. Орієнтація на принципи Європейського зеленого курсу дозволить Україні не лише виконати свої міжнародні зобов’язання, а й створити стійку основу для економічного зростання та екологічного добробуту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Відновлювальні Джерела Енергії в Україні: Що Змінилось у 2025 Році? URL : https://www.ifec.org.ua/vidnovlyuvalni-dzherela-energiyi-v-ukrayini-shho-zminylos-u-2025-roczi/

2. Як Європейський зелений курс вплине на країну. URL : https://greentransform.org.ua/yak-yevropejskyj-zelenyj-kurs-vplyne-na-krayinu/

3. Україна В. Як зміниться енергетика у 2025? Аналіз від BDO в Україні. URL : https://www.bdo.ua/uk-ua/insights-2/information-materials/2025/what-will-be-the-trends-in-alternative-energy-in-2025

4. Сектор відновлювальної енергетики: чого чекати у 2025 році? / Економічна правда. URL : https://epravda.com.ua/experts/sektor-vidnovlyuvalnoji-energetiki-chogo-chekati-u-2025-roci-802779/

5. Європейський Зелений Курс. URL : Європейський Зелений Курс / Представництво України при Європейському Союзі

Поліна Юр'єва,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналітики;
Наталія Ружинська,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри управління
та бізнес-адміністрування,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ТА ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Соціальне підприємництво та сталий розвиток – це тісно пов'язані концепції, які останніми роками привертають значну увагу світової спільноти. Соціальне підприємництво базується на бізнес-принципах у створенні та управлінні підприємствами, які створюють соціальний та екологічний суспільний ефект і приносять економічну вигоду. З іншого боку, сталий розвиток передбачає задоволення суспільних потреб сьогодення без шкоди для можливості існування та розвитку майбутніх поколінь.

Однією з ключових особливостей соціального підприємництва є його акцент на стійкості. Стійкість у соціальному підприємництві – це процес розробки інноваційних рішень щодо протистояння ключовим суспільним викликам сьогодення в соціальній та екологічних сферах, які інші або не помічають, або не можуть вирішити так само ефективно чи результативно, як соціальні підприємства. Соціальні підприємці виявляють нагальні проблеми у своїх громадах або в глобальному масштабі та розробляють інноваційні рішення для їх вирішення. Вони прагнуть впроваджувати рішення, які задовольняють нагальні потреби та сприяють довгостроковій стійкості. Завдяки своїм інноваційним підходам та ініціативам, орієнтованим на громаду, соціальні підприємці сприяють досягненню цілей сталого розвитку ОНН (далі – ЦСР) – подолання бідності (ЦСР 1); подолання голоду, розвиток сільського господарства (ЦСР 2); міцне здоров'я і благополуччя (ЦСР 3); якісна освіта (ЦСР 4); гендерна рівність (ЦСР 5); Чиста вода та належні санітарні умови (ЦСР 6); гідна праця та економічне зростання (ЦСР 8); скорочення нерівності (ЦСР 10); сталий розвиток міст і громад (ЦСР 11); відповідальне споживання та виробництво (ЦСР 12); пом'якшення наслідків зміни клімату (ЦСР 13) [1, с. 322–323].

Соціальне підприємництво може стати життєво важливим для економічного відродження та інклюзивності на постконфліктних територіях України. Світовий досвід показує: соціальне підприємництво – це міст від війни до сталого розвитку. Серед

успішних світових кейсів відновлення постконфліктних територій через соціальне підприємництво можна привести наступні: 1) Руанда: Кооперативи жінок у сільському господарстві відновили економіку після геноциду; 2) Боснія і Герцеговина: соціальні підприємства з ремісництва об'єднали етнічні групи для спільної роботи; 3) Колумбія**:** соціальні підприємства об'єднали колишніх учасників збройних груп і фермерів для вирощування кави, що сприяє економічному розвитку та миру; 4) Північна Ірландія**:** проєкти зі створення спільних робочих просторів для католиків і протестантів, що зменшили напругу між громадами.

Соціальне підприємництво – це інструмент трансформації, який дозволить перетворить слабкості на можливості. Формування класу соціальних підприємців в Україні дозволить відновити економіку через інклюзивні робочі місця; зцілити суспільство шляхом реінтеграції маргінальних груп; захистити довкілля завдяки інноваційним рішенням та технологіям.

Роль соціального підприємництва у повоєнному відновленні України доцільно розглянути через три виміри сталого розвитку:

1. Економічний вимір (ЦСР 8, 9, 11, 12). Економічна компонента охоплює стимулювання інновацій та створення інклюзивних економічних систем:

1.1. Створення робочих місць та зменшення безробіття**.** Соціальні підприємства можуть залучати маргінальні групи (переселенців, ветеранів війни, людей з інвалідністю) до відбудови інфраструктури, сільського господарства тощо. Локальні соціальні ініціативи формують економічну незалежність громад, зменшуючи трудову міграцію.

1.2. Підтримка місцевих та регіональних ринків через стимулювання малого та середнього бізнесу. Соціальні підприємства стають «інкубаторами» для місцевих стартапів, надаючи ресурси, навчаючи та надаючи доступ до ринків. Завдяки соціальним підприємцям можуть сформуватись локальні ланцюги постачання, які передбачають, що виробництво та перероблення продукції здійснюється на місці, що зменшує залежність від імпорту.

1.3. Оптимізація витрат через циклічну економіку: соціальні підприємства можуть здійснювати: рециклювання руїн: використання будівельного сміття (цегла, метал, бетон) для створення нових матеріалів; відновлення ресурсів: переробка відходів у енергію (біогаз, пелети) або сировину для виробництва.

2. Соціальний вимір (ЦСР 1, 4, 5, 10). Соціальна компонента охоплює інтеграцію маргінальних груп населення, відновлення довіри в громадах та створення умов для тривалого миру:

2.1. Створення робочих місць для маргінальних груп через кооперативи, ремісничі майстерні або агропроєкти.

2.2. Інтеграція постраждалих груп населення: створення та підтримка проєктів з психосоціальної реабілітації через арттерапію, тваринно-терапевтичні програми на базі соціальних підприємств.

2.3. Навчання новим професіям: створення онлайн-платформ для зелених технологій, цифрової грамотності, агроекології для місцевих мешканців.

2.4. Підтримка жіночих ініціатив: підтримка жіночих кооперативів у населених пунктах, де жінки становлять понад 60% працездатного населення.

2.5. Відновлення соціального капіталу: розробка спільних ініціатив між громадами.

2.6.Формування та реалізація інклюзивних бізнес-моделей: соціальні підприємства наймають тих, хто найважче інтегрується на ринок праці (колишніх військових інвалідів).

2.7. Полегшення доступ до ресурсів: забезпечення соціальних підприємців переселенців та малозабезпечених громад землею, інструментами, мікрокредитами.

3. Екологічний вимір (ЦСР 7, 11, 13, 15). Екологічна компонента охоплює відновлення екосистеми, зменшує вуглецевий слід через циклічну економіку та «зелену» енергетику та створення моделі сталого споживання:

3.1. Відновлення екосистем та рекультивація земель: соціальні підприємства залучають місцевих жителів до очищення земель від мін та забруднень.

3.2. Розвиток відновлюваної енергетики: соціальні підприємства можуть впроваджувати сонячні електростанції або біогазові установки, забезпечуючи енергонезалежність.

3.3. Управління відходами: соціальні підприємства можуть створювати екохаби, центри з сортування та перероблення сміття, де працюють переселенці та ветерани.

3.4. Розвиток екологічної освіти: соціальні стартапи можуть популяризувати сортування сміття, екоремонт або використання екомішок замість пластику.

Таким чином, соціальне підприємництво має потенціал для сприяння повоєнному відновленню та сталому розвитку України, яке покликане дозволити нинішньому та майбутнім поколінням задовольняти свої потреби. Для успіху критичними важливим буде: державна підтримка, міжнародна солідарність, активізація громадянського суспільства та інноваційний підхід.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ружинська Н. О., Юр’єва П. Б. Соціальне підприємництва як інструмент досягнення цілей сталого розвитку. *International scientific journal «Grail of Science».* 2025. № 50. С. 320–327. URL : https://archive.journal-grail.science/index.php/27103056/issue/view/21.03.2025/38

Поліна Юр'єва,
канд. екон. наук, доцент;
Мар'яна Кошулько,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня факультету податкової справи, обліку та аудиту, Державний податковий університет, м. Ірпінь (Україна)

ЗЕЛЕНИЙ БІЗНЕС – МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ПОВОЄННОГО ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ТА РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Післявоєнна відбудова територіальних громад та регіонів України має стати не просто реконструкцією зруйнованого, а шансом на якісну трансформацію їх економіки та інфраструктури [1]. Альтернативним напрямом повоєнної відбудови територіальних громад та регіонів може стати впровадження та розвиток зеленого бізнесу. Більше того зеленний бізнес, це не лише альтернатива повоєнної відбудови, це стратегічна необхідність для конкурентоспроможності регіонів та територіальних громад у XXI столітті [4].

Зелений бізнес – це бізнес-модель, що базуються на принципах сталого розвитку, енергоефективності, використанні відновлюваних ресурсів, циркулярній економіці [3].

Впровадження та розвиток зеленого бізнесу на регіональному та місцевому рівнях в Україні дозволить:

– зменшити залежність від імпортних ресурсів, особливо викопного палива;

– підвищити економічну стійкість громад та територій — розвиток локального виробництва, енергетична децентралізація;

– відкрити доступ до міжнародного фінансування — більшість програм ЄС і донорів мають екологічні критерії;

– досягти відповідності європейським стандартам, що необхідно для вступу в ЄС в якості повноправного члена;

– зменшити екологічні ризики, які спричинені війною та зміною клімату [1, 2, 5].

Зелений бізнес відкриває регіонам та територіальним громадами можливість розвитку в таких напрямах:

– Мала генерація енергії— можливість створити локальні енергетичні кооперативи.

– Екопереробка: створення муніципальних підприємств з роздільного збору та переробки відходів.

– Органічне виробництво: перехід до сталого землеробства у сільських територіях.

– Зелений туризм: відновлення регіонів, постраждалих від військової агресії, як екологічно привабливих територій.

– Розвиток “зелених професій” — енергоаудитори, інсталятори сонячних панелей, спеціалісти з екологічного будівництва [1, 3, 4, 5].

Проте вже нині перед зеленим бізнесом постає чимало викликів, зокрема:

– Відсутність системного підходу до планування відбудови.

– Недостатня інтеграція екологічних аспектів у галузеві програми та плани.

– Низька спроможність громад до залучення зеленого фінансування.

– Інституційний спротив, зокрема через тиск традиційного бізнесу щодо спрощення екологічних норм.

Для подолання вище зазначених викликів необхідно:

– Розробити рамкову політику зеленої трансформації на національному рівні.

– Інтегрувати екологічні вимоги у всі регіональні та місцеві плани відбудови.

– Запровадити прозорі фонди зеленого розвитку з участю громадянського суспільства.

– Підвищити компетентність органів місцевого самоврядування в питаннях зеленого бізнесу.

– Запровадити пільгове кредитування для зелених ініціатив та мікропідприємств у громадах [1, 2, 5].

Таким чином, відбудова територіальних громад та регіонів України, у повоєнний період – це шанс збудувати їх економічну систему краще, ніж вона була. Зелений бізнес – не просто компонент цієї трансформації, а її основа. Саме на регіональному та місцевому рівні можна створити найбільш ефективні, адаптовані до умов громади рішення. Підтримка зеленого підприємництва – це інвестиція в енергетичну безпеку, чисте довкілля, здоров’я населення та економічну стабільність майбутніх поколінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Брюховецька І. О., Хіміч С. В. Економічне відновлення: стратегічні підходи. *Сталий розвиток міст та регіонів України в умовах євроінтеграції* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Ірпінь, 27 листопада 2024 року. Ірпінь, 2024. С. 165–166.

2. Драчук Б. С., Судак К. О. «Зелені» фінанси для відбудови та сталого розвитку міст України. *Сталий розвиток міст та регіонів України в умовах євроінтеграції* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Ірпінь, 27 листопада 2024 року. Ірпінь, 2024. С. 69–73.

3. Васильєв Р. Д. Розвиток зелених фінансів як інструмент сталого розвитку міських територій в умовах екологічних та соціально-економічних викликів *Сталий розвиток міст та регіонів України в умовах євроінтеграції* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Ірпінь, 27 листопада 2024 року. Ірпінь, 2024. С. 65–68.

4. Ліщина А. С. Зелені міста та сталий урбанізм в контексті повоєнного відновлення *Сталий розвиток міст та регіонів України в умовах євроінтеграції* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Ірпінь, 27 листопада 2024 року. Ірпінь, 2024. С. 198–200.

5. Холявко Н. І., Гнедіна К. В. Зелена відбудова України. *Сталий розвиток міст та регіонів України в умовах євроінтеграції* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Ірпінь, 27 листопада 2024 року. Ірпінь, 2024. С. 227–229.

Надія Юрків,
д-р екон. наук, професор,
радник директора,
Національний інститут
стратегічних досліджень,
м. Київ (Україна);
Сергій Давиденко,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри управління
та бізнес-адміністрування,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ПРІОРИТЕТ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Ключовими маркерами для оцінки перспектив розвитку світової економіки, й України, як її складової, є невизначеність та непередбачуваність. Експерти МВФ стверджують про початок нової ери у глобальній економіці, яка характеризуватиметься розробкою нових правил та умов співробітництва для вирішення проблем внутрішніх та зовнішніх економічних та політичних дисбалансів і забезпечення сталого розвитку [1]. Ключові економічні партнери України, передусім ЄС, активно розробляють нові стратегії розвитку під впливом сучасних безпекових, технологічних, екологічних та соціально-економічних викликів. Повоєнне відновлення української економіки відбуватиметься в умовах глибоких організаційних, технологічних та фінансових трансформацій, що обумовлює як додаткові ризики, так і нові можливості для більш ефективної та паритетної інтеграції країни у більш складну і конкурентну світову економіку.

Світовий досвід попередній відновлень повоєнних економік показує пріоритетність розвитку саме промислового сектору як такого, що здатний у стислі строки формувати стійке зростання, подолання дисбалансів на товарних ринках та ринках праці, підвищення рівня платоспроможності та добробуту широких верств населення. Питання реіндустріалізації є важливим пріоритетом у економічних стратегіях передусім розвинених країн. А структурні зміни потребують значних інвестицій та фінансових ресурсів. Зокрема, в ЄС за різними оцінками на модернізацію та забезпечення конкурентного розвитку необхідно залучати до 800 млрд євро інвестицій щороку [2]. При цьому важливою умовою є забезпечення цільового та ефективного освоєння таких значних ресурсів. Йдеться зокрема, про досягнення цілей сталого розвитку, забезпечення економічної безпеки, достатнього оборонного сектору. Актуальним

завданням є, відповідно, визначення джерел залучення ресурсів для фінансування стратегій розвитку – податкових, бюджетних, боргових, кредитних.

Зазначимо, що у Стратегії розвитку кредитування акцентується на тому, що кредитування є одним із ключових механізмів, що забезпечуватиме сталий економічний розвиток, фінансову стабільність та зміцнення потенціалу України у повоєнний час [3]. Проте, вітчизняних досвід засвідчує низьку ефективність кредитування суб'єктів господарювання банківських сектором. І ця проблема в умовах воєнного стану лише посилилась. Так, якщо на початку 2019 року кредити підприємствам складали 70,6 % від обсягів активів банків, то у 2022 році вже 40,7 %, в на початок 2025 року – лише 26,1 % (табл. 1).

Таблиця 1 – Динаміка обсягів та вагомості банківських кредитів підприємствам в Україні у 2018–2025 рр., на початок року

Показники	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Обсяги кредитів банків підприємствам, млрд грн, всього, з них:	892,9	959,6	847,3	795,4	835,7	847,6	828,4	891,6
непрацюючі	500,3	535,8	456,1	371,2	301,7	363,3	365,5	347,4
працюючі	392,6	423,8	391,2	424,2	534,0	484,3	462,9	544,2
Частка непрацюючих кредитів, %	56,0	55,8	53,8	46,7	36,1	42,9	44,1	39,0
Частка кредитів підприємствам в активах банків, %, всього з них:	66,9	70,6	56,7	43,6	40,7	36,0	28,1	26,1
працюючих	29,4	31,2	26,2	23,3	26,0	20,6	15,7	15,9
непрацюючих	37,5	39,4	30,5	20,4	14,7	15,4	12,4	10,1
Частка банківських кредитів та інших позик у фінансування капітальних інвестицій підприємств, %	6,7	7,0	6,7	5,0	4,2	2,9	3,8	

Джерело: розраховано за [4; 5].

З урахуванням проблеми значних непрацюючих кредитів, то реальне (працююче) банківське кредитування у 2025 році складає близького 16% від активів банків. Що підкреслює як низьку залученість банків у фінансування розвитку підприємницького сектору України, так і непривабливість кредитів для підприємств – на які припадає 4–7 % в структурі джерел фінансування капітальних інвестицій підприємств.

Серед чинників, що обумовлюються такий масштабний нереалізований потенціал кредитування як механізму відновлення та стимулювання розвитку національної економіки, слід виділити:

– високі ризики неповернення кредитів від впливом воєнних загроз, скорочення споживання та платоспроможності як бізнесу, так і споживачів;

– надмірна привабливість альтернативних інвестиційних інструментів для банків, передусім державних облігацій, гарантованість доходності яких з боку держави демотивує кредитування реального сектору й додатково тисне на бюджет, що відповідно посилює макроекономічні ризики;

– обмежена ефективність додаткового бюджетного стимулювання кредитування, зокрема, через програми підтримки пільгового кредитування («Доступні кредити 5-7-9%»). Як зазначають експерти МВФ, відкрити «кран» державної допомоги набагато легше, ніж потім його закривати [1];

– нерівномірність кредитування секторів економіки та суб'єктів господарювання, що обмежує потенціал розвитку перспективних бізнесів та підприємств;

– розбалансованість банківського сектору країни із домінуванням державних банків над комерційними, що з одного боку підвищує керованість їх діяльності, а з іншого більшою мірою підпорядковує вирішенню передусім бюджетних (гарантованих державою) завдань.

Пріоритетними напрямами та цілями щодо забезпечення стимулюючої ролі кредитування підприємств серед механізмів державного регулювання та підтримки можна виділити:

– обґрунтування та закріплення мінімального/рекомендованого рівня кредитів суб'єктам господарювання в структурі активів комерційних банків;

– забезпечення цільового використання кредитних ресурсів для фінансування критично важливих та конкуренто перспективних галузей та суб'єктів господарювання;

– розроблення особливим умов кредитування для підприємств оборонного та загалом безпекового сектору;

– забезпечення пріоритетного кредитування, у тому числі, пільгового для проектів, що відповідатимуть критеріям циркулярності та сталого розвитку.

Загалом проблематика підвищення ролі та ефективності кредитування як механізму стимулювання та підтримки підприємницького сектору потребує комплексного вирішення та вбудовування у загальну модель фінансування економічного відновлення та розвитку національної економіки у повоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. The Global Economy Enters a New Era. Pierre-Olivier Gourinchas. April 22, 2025. URL : https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2025/04/22/the-global-economy-enters-a-new-era

2. Ten issues to watch in 2025. Étienne Bassot. European Parliamentary Research Service. January 2025. URL : https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2025/767186/EPRS_IDA(2025)767186_EN.pdf

3. Стратегія з розвитку кредитування. НБУ. 24 червня 2024 р. URL : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Lending_development_strategy_2024.pdf?v=13

4. Обсяги активних операцій та частка непрацюючих активів в цілому по системі / НБУ. URL : https://bank.gov.ua/files/stat/NPL_AO_2025-03-01.xlsx

5. Капітальні інвестиції за джерелами фінансування / Держкомстат України. URL : https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/ibd/kindj/arh_kindj_2021_u.html

СЕКЦІЯ 5
ГЛОБАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ Й ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА УКРАЇНИ

Анастасія Альошина,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Науковий керівник:
Олена Коляда,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ПРОГРАМА «ОДИН ПОЯС, ОДИН ШЛЯХ» ЯК КЛЮЧОВИЙ ІНСТРУМЕНТ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПАНСІЇ КИТАЮ

Програма «Один пояс, один шлях» - це ініціатива КНР з розбудови транспортної інфраструктури. Вона охоплює Азію, Близький Схід, Африку, Європу. Ініціатива передбачає відновлення та подальше розширення історичних торговельних шляхів Шовкового шляху, що є транспортним маршрутом від промислових центрів Китаю до Європи. Така стратегія розвитку інфраструктури прийнята для інвестування у 70 країн та міжнародних організацій і є «спробою покращити регіональні зв'язки». Цільова дата завершення - 2049 році. Головна мета ініціативи: використання технологічних багатств і промислові Китаю для подальшого формування нового виду глобалізації [1].

Новий шовковий шлях з'єднує Китай і Західну Азію, а потім проходить у Європу через Центральну Азію (так званий Економічний пояс Шовкового шляху). Інший проект «Морський шовковий шлях XXI століття» повинен включити Індійський океан, Південно-Китайське море та Південно-Тихоокеанський регіон. Ці два коридори, які охоплюють континентальний і морський шовковий шлях, утворюють коло з трьох континентів – Європи, Азії та Африки, що може перетворитися на єдиний економічний простір. Загалом дана ініціатива включає в себе шість економічних коридорів: «Новий сухопутній міст Євразії», Китайсько-монголо-російський економічний коридор, економічний коридор Китай – Центральна Азія – Західна Азія, коридор Китай – Індокитай, Китайсько-Пакистанський коридор, економічний коридор Бангладеш – Китай – Індія – М'янма [2].

Що стосується цілей Китаю в прийнятті даної стратегії, то однозначної відповіді немає, адже тверді зобов’язання відсутні, що вказує на її гнучкість та варіативність результатів в залежності від змін цілей уряду КНР.

Таблиця 1 – Цілі Китаю при реалізації ініціативи «Пояс і Шлях»

Розширення експорту	Світове поширення китайських товарів вимагає скорочення розриву між Сходом і Заходом і зменшення транспортних витрат
Розширення ринків збуту продукції	Швидкий розвиток комунікацій, електронна комерція, інтернет-банкінг, промислові комп'ютерні мережі
Диверсифікація сухопутних шляхів експорту	Зовнішня торгівля Китаю на 90% поставляється морем, а американський військовий флот контролює морське узбережжя і в будь-який час може зупинити торговельні потоки з Китаю
Забезпечення доступу до природних ресурсів	Диверсифікація закупівель імпорту енергоносіїв через розвиток трубопровідної інфраструктури Євразії
Збільшення прямих закордонних інвестицій китайських компаній	Китай переходить від експорту товарів до збільшення вихідних інвестицій
Вирівнювання темпів економічного розвитку регіонів країни	Зниження концентрації економіки в прибережних районах Китаю та реалізація потенціалу західних і північно-східних районів, що потребують розвитку наземних транспортних коридорів
Зменшення тиску на китайський ринок праці	Створення нових робочих місць для своїх громадян методом створення спільних підприємств за кордоном, що передбачає залучення китайської робочої сили
Формування валютної зони китайського юаня	Обслуговування торговельних потоків фінансовою системою на основі юаня

Джерело: складено автором на основі [2; 4].

Китай має наміри з укладання угод про вільну торгівлю з країнами-учасниками утвореного економічного поясу. Наразі Китай вже підписав 12 угод із Сінгапуром, Пакистаном, Коста-Рікою, Ісландією, Чилі, Перу, Швейцарією, Тайванем і Гонконгом про зони вільної торгівлі. На етапі обговорення таких угод знаходяться Японія, Південна Корея, Австралія, Шрі-Ланка, Норвегія, країни АСЕАН. Економічний пояс має значні геополітичні цілі, адже розвиток торгівлі, який виникне внаслідок поширення інфраструктурних зв’язків, допоможе стабілізувати регіони в околицях Китаю та запобігти економічним та політичним конфліктам всередині країни. Оновлені та обладнані маршрути забезпечать міцну позицію Китаю та гарантуватимуть безпечну торгівлю, особливо сферу транспортування енергії Китаєм в країни Центральної Азії.

Інфраструктурні проекти, і як наслідок розвиток торгівлі Китаю прискорять процес інтернаціоналізації китайського юаня, зменшуючи роль долара США в міжнародній торгівлі. Ціль Китаю – зробити цей економічний пояс територією з потужною фінансовою інтеграцією та накопиченням капіталу, а також з простим і безперешкодним обміном валюти. Слід зауважити, що китайський юань все ширше використовується в сусідніх від нього країнах: Монголії, Казахстані, Узбекистані, В'єтнамі і Таїланді [3].

Ініціатива обіцяє розширення можливостей для інвестування та розвитку відповідних секторів економіки. Нині багато країн страждають від нестачі коштів і технологій в інфраструктурі та галузях промисловості. Китай же пропонує можливості для

міжнародного трансферу ноу-хау. У сучасних умовах інвестиційні та зовнішньоторговельні перспективи Китаю міцніють. Стратегія «Пояс і Шлях», за умови повної реалізації суттєво вплине на стан світової торгівлі в найближчому майбутньому. Стратегія передбачає низку сценаріїв, які мають змінний характер. Наприклад, політика США, яка більше спрямована на самоізоляцію, сприяє формуванню тісних відносин Китаю з Європою та Африкою, адже китайська торговельна політика є противагою протекціоністській політиці США [4].

Статистика зовнішньої торгівлі Китаю є індикатором зростання світової торгівлі, хоча в останні роки експорт і став менш важливим чинником розвитку Китаю. Як найбільший світовий експортер Китай залежить від поставок вихідних товарів. Після світової фінансової кризи, яка підірвала зовнішній попит, уряд КНР вирішив збільшити залежність економіки від внутрішнього споживання. Проте, за даними 2023 року, позитивне сальдо торгівлі в Китаї перевищує 1,2 трлн дол. США, і як очікується, продовжуватиме зростати, враховуючи позитивний прогноз щодо основних партнерів та розширення ініціативи «Пояс та Шлях». Прямі іноземні інвестиції Китаю визначають конкурентоспроможність компаній, що є підтвердженням їхнього експортного потенціалу [6].

Головне питання постає в тому, що такий зростаючий вплив означає експансію китайської моделі розвитку. Ініціатива може посилити домінування Китаю у світовій економіці й прискорити отримання вирішальної ролі у міжнародній торгівлі. Ініціатива «Пояс і Шлях» надасть можливості для формування нового етапу глобалізації, в якому головним суб'єктом є Китай. Однак домінування Китаю викликає побоювання, щодо поширення китайського соціального і політичного режиму в інші країни світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. One Belt, One Road / Main theses of Xi Jinping's speech. URL : http://news.xinhuanet.com/english/2017-05/14/c_136282982.htm

2. China seeks to cement globalization credentials at Silk Road summit. URL : http://af.reuters.com/article/worldNews/idAFKBN17S18S

3. Shepard Wade. Beijing to the world: Don’t call the Belt and Road Initiative OBOR / Forbes. URL : https://www.forbes.com/sites/wadeshepard/2017/08/01/beijing-to-the-world-please-stop-saying-obor/#565cb16c17d4

4. China’s One Belt, One Road: Will it reshape global trade? / McKinsey Podcast. URL : http://www.mckinsey.com/globalthemes/china/chinasonebeltoneroadwillitreshapeglobaltrade

5. Огляд торговельної політики Китайської Народної Республіки. URL : https://me.gov.ua/?lang=uk-UA

Яна Ананченко,
здобувач вищої першого
(бакалаврського) рівня
Науковий керівник:
О. В. Коляда,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК РУШІЇ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В СВІТІ ТА УКРАЇНІ

Штучний інтелект (ШІ) є однією з найбільш трансформаційних технологій сучасності, що змінює всі сфери економічної діяльності. Його здатність обробляти великі обсяги даних, автоматизувати процеси та підтримувати ухвалення рішень відкриває нові можливості для підвищення ефективності та продуктивності. Впровадження ШІ сприяє не лише економічному зростанню, а й створенню інноваційних рішень, які змінюють традиційні підходи до ведення бізнесу.

За прогнозами провідних консалтингових компаній, таких як PwC та McKinsey, штучний інтелект може зробити значний внесок у глобальний ВВП до 2030 року, додаючи трильйони доларів США до світової економіки. Це зростання пов’язане з підвищенням продуктивності праці, оптимізацією бізнес-процесів та розширенням ринку інтелектуальних технологій. В умовах глобалізації компанії, що активно впроваджують ШІ, отримують конкурентну перевагу, оскільки можуть швидше адаптуватися до змін та пропонувати більш ефективні рішення [2, с. 45].

Науковці та експерти виокремлюють кілька сфер, у яких ШІ демонструє найбільшу ефективність [5, с. 10]:

1. Прогнозування попиту на товари та послуги. Завдяки аналізу великих обсягів даних компанії можуть оптимізувати виробничі процеси та вдосконалювати маркетингові стратегії, що сприяє більш точному задоволенню споживчих потреб.

2. Фінансовий аналіз та ринки. Штучний інтелект активно застосовується у сфері фінансів для прогнозування змін на ринках, що допомагає інвесторам ухвалювати обґрунтовані рішення та мінімізувати ризики.

3. Автоматизація виробничих процесів. Використання інтелектуальних систем дозволяє зменшити витрати, підвищити продуктивність праці та забезпечити гнучкість у виробництві.

4. Аналіз ризиків. Завдяки машинному навчанню компанії можуть передбачати можливі загрози та уникати фінансових втрат, що є важливим фактором стабільності бізнесу.

5. Контроль якості продукції. ШІ дозволяє автоматизувати перевірку товарів, що підвищує точність та знижує кількість виробничих дефектів.

Світові інвестиції у ШІ стрімко зростають. За даними International Data Corporation, витрати на рішення, пов'язані з ШІ, у 2021 році склали 383,3 млрд дол. США, а у 2022 році зросли на 21 %.

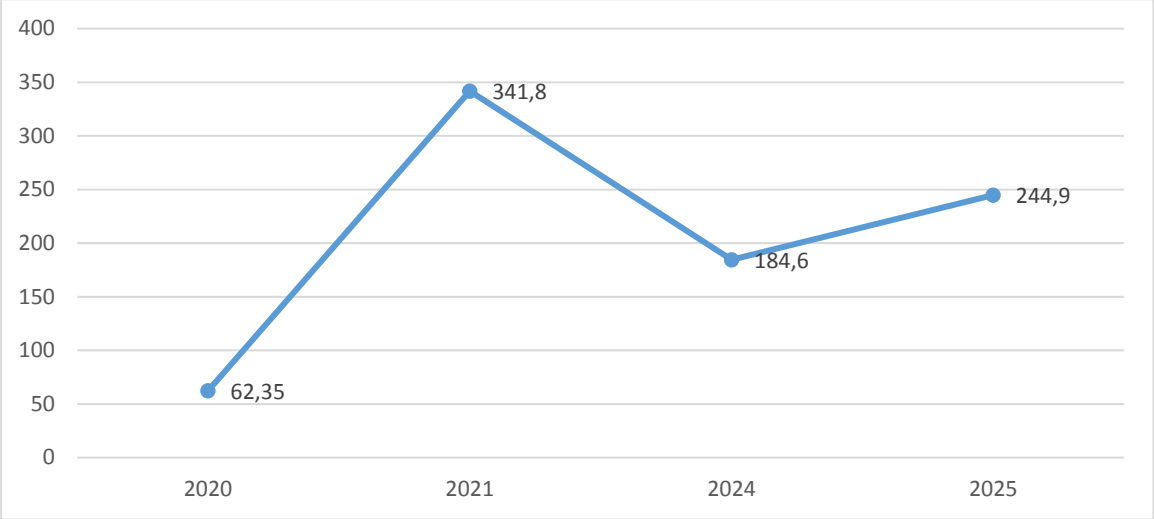

Рисунок 1 – Обсяг ринку ШІ, млрд дол. США [6]

Очікується, що до 2030 року ринок ШІ досягне 1,7 трлн дол. США. Лідерами у впровадженні ШІ в економіці є США, Китай, Європейський Союз, Японія та Південна Корея. Ці країни мають потужні наукові та технологічні бази, великі ринки, активну державну підтримку та високий рівень споживчого попиту.

Україна, як країна з потужним науковим потенціалом, активно впроваджує діджиталізацію та штучний інтелект (ШІ) у різні сфери економіки, що сприяє зростанню продуктивності, ефективності управління та створенню нових бізнес-можливостей.

Штучний інтелект відіграє важливу роль у розвитку таких секторів економіки, як агропромисловий комплекс, фінансові послуги, медицина та промисловість. Зокрема, використання алгоритмів ШІ для прогнозування врожайності, автоматизації виробничих процесів та аналізу великих даних дозволяє підвищити ефективність підприємств і знизити витрати [3, с. 66].

Використання чат-ботів, систем аналізу поведінки клієнтів та автоматизованих сервісів дозволяє банкам та фінансовим компаніям швидко адаптуватися до потреб ринку, зменшувати операційні витрати та підвищувати рівень персоналізованих послуг.

Діджиталізація створює сприятливі умови для зростання технологічних компаній, які можуть конкурувати на міжнародному рівні. Багато українських стартапів, що працюють у сфері штучного інтелекту, вже залучають іноземні інвестиції та отримують визнання у світі.

Однак, попри численні переваги, процес діджиталізації та впровадження ШІ стикається з викликами. Основними проблемами є недостатня цифрова грамотність населення, кібербезпека та необхідність удосконалення законодавчої бази для регулювання нових технологій. Вирішення цих питань дозволить Україні максимально використати потенціал цифрової трансформації [1, с. 382].

Таким чином, діджиталізація та штучний інтелект є потужними рушіями економічного зростання в Україні. Вони сприяють підвищенню ефективності бізнесу, створенню нових робочих місць, залученню інвестицій та формуванню конкурентоспроможної економіки. Для повноцінного розкриття їхнього потенціалу необхідні комплексні заходи з боку держави, бізнесу та освітніх інституцій, що забезпечать стале зростання країни в цифрову епоху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Голей Ю., Дрік І. Аналіз використання штучного інтелекту в системах управління бізнес-процесами: переваги та недоліки. *Challenges and Issues of Modern Science.* 2023. № 1. С. 382–386.

2. Могилевська О. Ю., Слободяник А. М., Сідак І. В. Вплив штучного інтелекту на українську і міжнародну економіку. *Київський економічний науковий журнал*. 2023. № 1. С. 45–52.

3. Островська Г. Й., Островський О. Т. Штучний інтелект в умовах сучасних підприємств та маркетингових кампаній: ефективні інструменти та перспективи розвитку. *Маркетинг і цифрові технології.* 2023. № 7.3. С. 66–82.

4. Рокош М. Генеративний штучний інтелект і його вплив на світову економіку та ефективність бізнесу. *Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання* : матеріали VII Міжнародної студентської науково-технічної конференції. 2024. С. 112–113.

5. Скрипник С. В., Шпатакова О. Л. Штучний інтелект як рушій розвитку цифрової економіки. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. № 9 (09). С. 10–13.

6. Artificial intelligence in the economy / STATISTA. 2024. URL : https://www.statista.com/search/?q=Artificial+intelligence+in+the+economy&p=1

Оксана Анопрієнко,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Мирослава Теліщук,
старший викладач кафедри економічної політики, маркетингу та бізнес-аналітики, Державний податковий університет, м. Ірпінь (Україна)

ГЛОБАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

У сучасному світі економічний розвиток країн формується під впливом глобалізаційних процесів, технологічних проривів, кліматичних змін та геополітичних викликів. Взаємозалежність економік, зростаюча конкуренція за ресурси, трансформація ринків праці та перехід до цифрової економіки створюють нові можливості та ризики для держав. Світова економіка перебуває в стані глибоких трансформацій, спричинених наслідками пандемії, військовими конфліктами, енергетичною кризою та зростаючими екологічними викликами. У цьому контексті стійкий розвиток, цифровізація, зелена економіка та інновації стають ключовими факторами економічного зростання.

Для України актуальність цієї теми є особливо високою, оскільки країна проходить складний етап військової агресії, інтеграції до європейського ринку та адаптації до сучасних глобальних тенденцій. Важливим завданням є пошук оптимальних стратегій для розвитку економіки, відновлення промислового потенціалу, розширення міжнародного співробітництва та зміцнення енергетичної незалежності.

Розуміння основних тенденцій таких як: діджиталізація та технологічні зміни; перехід до «зеленої економіки»; геополітичні виклики та їхній вплив на ринки; глобальна фінансова нестабільність допоможе Україні інтегруватися у світову економіку більш ефективно, підвищуючи конкурентоспроможність національних підприємств та стимулюючи економічне зростання країни, що особливо важливо в умовах повномасштабної війни. В цілому, вивчення світових економічних трендів та раціональне управління ними мають ключове значення для побудови більш стабільної, справедливої та процвітаючої економічної системи як у глобальному масштабі, так і в Україні.

Пандемія COVID-19 стала одним із найбільших викликів для глобальної фінансової стабільності спричинила різке падіння економічної активності та призвела до суттєвої нестабільності на фінансових ринках. За даними Міжнародного валютного фонду (МВФ), пандемія викликала найбільший за останні роки відтік капіталів з ринків країн, що розвиваються, що загострило фінансові ризики [1].

В умовах цих змін країни шукають стратегії адаптації до нової економічної реальності, розвиваючи інструменти управління ризиками та посилюючи співпрацю в міжнародних фінансових інституціях. У цьому аспекті порушується питання про виклики та можливості для України щодо інтеграції у світовий ринок, необхідність відновлення економіки після війни та вироблення ефективної стратегії економічного зростання в умовах глобальних змін.

Україна має значні економічні передумови для зміцнення міжнародних економічних відносин. Її стратегічне розташування на перетині ключових торговельних шляхів між Європою, Азією та Африкою створює можливості для інтеграції у світовий ринок. Однак країна вступила в процес глобалізації з певними економічними труднощами та недостатньою підготовленістю. Тому для успішної інтеграції в глобальну економіку Україні потрібно посилити інноваційні процеси, поліпшити інвестиційний клімат, адаптувати законодавство до сучасних вимог бізнес-середовища та надавати підтримку підприємництву, щоб наблизити свою економіку до рівня провідних країн світу [2].

На жаль, війна спричиняє значні руйнування економічного потенціалу України. В теперішніх умовах, активної глобалізації у світовому вимірі, Україна втрачає людський капітал, цінні ресурси, об'єкти інфраструктури, скорочуються фінансові можливості, знижується конкурентоспроможність підприємств тощо. Відновлення та глобальна перебудова вітчизняної економіки виходять на перший план у післявоєнний період. За таких обставин, поточну ситуацію варто розглядати, в першу чергу, в контексті пошуку нових перспектив для економічного розвитку держави у світовому масштабі, переорієнтації імпорту та експорту на нові ринки, пошуку надійних партнерів та торговельних союзників, зокрема і пошуку нових галузей розвитку вітчизняної економіки, з поступовим переходом від експорту сировини та необробленої сільськогосподарської продукції – до створення додаткової вартості та впровадження високотехнологічного інноваційного виробництва, з акцентом на максимальне використання наявного географічного та природно-кліматичного потенціалу [3].

Отже, глобальні тенденції, такі як діджиталізація, перехід до зеленої економіки, геополітичні зміни та фінансова нестабільність, суттєво впливають на розвиток світової економіки та України зокрема. З одного боку, ці процеси створюють нові можливості для економічного зростання та інтеграції в глобальний ринок, з іншого – накладають серйозні виклики, зокрема для розвитку національних економік. У таких умовах важливим є не лише правильне управління цими процесами, але й здатність адаптуватися до швидких змін та зберігати стабільність. Для України, що стикається з унікальними проблемами внаслідок війни, ефективне використання цих тенденцій є ключем до економічного відновлення, зміцнення конкурентоспроможності та забезпечення сталого розвитку. Тому стратегічне управління глобальними економічними трендами є необхідним для досягнення довгострокового економічного процвітання як на світовому, так і на національному рівнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Intenernational monetary fund. URL : https://www.imf.org/en/Home

2. Гетманець О. П., Коробцова Д. В., Єжелий Ю. О. Глобалізація та міжнародн аекономіка: складність інтеграції ринків та економічні наслідки на рівні країн (український досвід). *Академічні візії.* 2023. Випуск 20/2023. С. 9. DOI : http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8159428

3. Орел Ю. Л., Прочан А. О., Нестеренко О. П. Перспективи післявоєнного відновлення економіки України: реалії сьогодення. *Академічні візії.* 2024. Випуск 31/2024. С. 11. DOI : https://doi.org/10.5281/zenodo.11096562

Дарина Борисенко,
здобувачка вищої освіти другого
(магістерського) рівня
Науковий керівник:
Олена Коляда,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: УКРАЇНСЬКИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ

Упродовж останнього десятиліття цифрові технології стрімко змінюють засади функціонування світової економіки. Трансформація від традиційних моделей до цифрових стала не просто наслідком науково-технічного прогресу, а радше фундаментальною перебудовою економічної взаємодії, що охоплює держави, компанії та окремих громадян. У цьому процесі визначальну роль відіграють такі інструменти, як штучний інтелект, хмарні обчислення, аналітика великих даних, цифрові валюти та автоматизація бізнес-процесів [1].

Для України цифровізація економіки є не лише складником глобального тренду, але й важелем стратегічної трансформації у складних умовах воєнного стану. Сучасна цифрова інфраструктура здатна не лише підвищити стійкість держави до зовнішніх викликів, а й стати основою для довгострокового зростання, залучення інвестицій і формування нових експортноорієнтованих секторів.

Досвід провідних країн свідчить, що системна цифрова трансформація економіки дозволяє забезпечити стійке зростання продуктивності праці, підвищити ефективність державного управління та сформувати нові джерела доходів. Наприклад, згідно з дослідженням McKinsey, запровадження цифрових технологій може сприяти щорічному зростанню ВВП ЄС на 1,5 трлн доларів у середньостроковій перспективі [2].

В Україні ж процес цифровізації має як позитивні напрацювання, так і низку викликів. Серед значущих здобутків можна відзначити реалізацію концепції «держава в смартфоні», запуск порталу та мобільного застосунку «Дія», розвиток електронного документообігу, цифрову ідентифікацію громадян, а також запровадження сервісів соціальної підтримки через цифрові платформи [3].

Втім, цифровий прогрес супроводжується низкою обмежень, що гальмують повноцінну інтеграцію у глобальний цифровий ринок. Насамперед ідеться про нерівномірний доступ до інтернету в регіонах, відставання системи освіти у підготовці фахівців для

ІТ-галузі, недостатню цифрову грамотність значної частини населення, а також зростання кіберзагроз, зумовлених гібридною агресією Росії [4].

Кібербезпека наразі стала одним з ключових питань цифрового розвитку. Лише у 2023 році зафіксовано понад дві тисячі кібератак на українські державні ресурси, більшість з яких були цілеспрямованими спробами виведення з ладу енергетичної інфраструктури, фінансових установ та систем критичної комунікації [5]. У цих умовах формування кіберстійкої держави є не менш важливим, ніж традиційна безпека.

Варто також зважати на проблему цифрової нерівності — як глобального, так і локального характеру. Близько третини населення світу досі не має стабільного доступу до інтернету [6]. В Україні ж, за даними Державної служби статистики, лише 66% домогосподарств у 2022 році були підключені до якісного широкосмугового інтернету, що унеможливлює рівний доступ до цифрових послуг, онлайн-освіти й дистанційної праці [7].

Найперспективнішими напрямами цифрової економіки для України є ІТ-аутсорсинг, кібербезпека, блокчейн-рішення, фінтех, агротехнології та е-комерція. Водночас для подальшого зростання необхідне системне реформування освіти, зокрема інтеграція цифрових компетентностей у навчальні програми, розвиток курсів reskilling для дорослого населення, стимулювання жіночої участі в цифровій економіці, а також створення стимулів для розвитку стартап-екосистем.

Не менш важливим є нормативне підґрунтя цифрової трансформації. Україна повинна гармонізувати своє законодавство з цифровими директивами Європейського Союзу, включаючи GDPR, Digital Services Act і Digital Markets Act. Це не лише відкриє доступ до європейського ринку, а й підвищить довіру до українських цифрових сервісів на глобальному рівні [8].

Отже, цифрова трансформація є не тимчасовою ініціативою, а глибоким процесом, що визначатиме конкурентоспроможність країн у найближчі десятиліття. Україна має всі передумови для того, щоб стати активним учасником цього процесу: людський капітал, гнучка ІТ-індустрія, приклади успішного цифрового урядування. Питання лише у швидкості, системності та готовності до стратегічного мислення в умовах глобальних викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Digital Economy Outlook 2022. Paris : OECD Publishing, 2022 / OECD. URL : https://www.oecd.org/digital/digital-economy-outlook-2022.htm (дата звернення: 16.05.2025).

2. McKinsey Global Institute. The Future of Work in Europe. 2022. URL : https://www.mckinsey.com

3. Звіт за результатами 2023 року / Міністерство цифрової трансформації України. URL : https://thedigital.gov.ua (дата звернення: 16.05.2025).

4. IT Ukraine Association. Industry Report 2023. Київ, 2024. URL : https://itukraine.org.ua

5. Національний звіт з кібербезпеки / Державна служба спеціального зв'язку. 2024. URL : https://dsszzi.gov.ua

6. United Nations. Digital Development Goals Progress Report. 2023. URL : https://www.un.org

7. Інформаційне суспільство в Україні: статистичний збірник / Державна служба статистики України. 2023. URL : https://www.ukrstat.gov.ua

8. Upskilling the Global Workforce : 2021 Report / PwC. 2021. URL : https://www.pwc.com

Станіслав Бучко,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Н. В. Параниця,
канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економічної політики, маркетингу та бізнес-аналітики, Державний податковий університет, м. Ірпінь (Україна)

ПЕРСПЕКТИВИ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Антикорупційна політика в Україні є важливим напрямком реформ, спрямованих на подолання корупції, яка гальмує розвиток держави та підриває довіру громадян до влади.

Аналіз сучасного стану протидії корупції в Україні показує, що, незважаючи на прийняті заходи, корупція залишається серйозною проблемою. Прийняття Антикорупційної стратегії на 2014-2024 рр. стало важливим кроком у визначенні цілей та напрямків антикорупційної політики. Стратегія передбачала створення системи прийняття рішень на основі аналізу даних про корупцію, забезпечення прозорості фінансування виборів та діяльності політичних партій, створення доброчесної публічної служби, запровадження антикорупційних програм, реформування системи державних закупівель та судової влади, усунення корупційних передумов ведення бізнесу, забезпечення доступу до інформації та створення системи виявлення та розслідування корупційних злочинів.

Реалізація Антикорупційної стратегії принесла певні позитивні зрушення, зокрема прийняття низки важливих законів та створення антикорупційних органів, таких як Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) та Національне антикорупційне бюро України (НАБУ). Важливим інструментом стало запровадження електронного декларування майна чиновників.

Однак, незважаючи на досягнуті результати, багато положень Стратегії не були виконані, зокрема, не були реалізовані реформи системи оплати праці публічних службовців, не було ухвалено законодавство щодо фінансування політичних партій, не було визначено орган, відповідальний за моніторинг етичних стандартів поведінки службовців, не було створено інститут викривачів корупції та не було знято недоторканність з суддів та депутатів.

Для подальшого вдосконалення антикорупційної політики в Україні необхідно:

змінити ставлення суспільства до корупції;

створити умови для безпечного повідомлення про факти корупції;

сформувати нову політичну еліту;
скоротити державний апарат та підвищити зарплати службовцям;
запровадити інститут омбудсменів у сфері протидії корупції;
посилити покарання для корупціонерів.

Реалізація цих заходів сприятиме подальшому прогресу у боротьбі з корупцією в Україні та наблизить країну до європейських стандартів життя.

Антикорупційна політика в Україні є складовою частиною ширшого процесу демократичних перетворень та реформування державного управління. Попри численні виклики, серед яких – недосконаліть судової системи, відсутність належного захисту викривачів корупції та нерівність у системі оплати праці службовців, були досягнуті й позитивні зрушення. Серед них – створення незалежних антикорупційних органів, запровадження е-декларування, системи Prozorro, доступу до відкритих реєстрів та часткова імплементація законодавчих ініціатив.

Перспективи антикорупційної політики значною мірою залежатимуть від:
Рішучості влади щодо реалізації вже прийнятих стратегій.
Підвищення прозорості та підзвітності публічної служби.
Формування культури нетерпимості до корупції серед населення.
Інституційного зміцнення антикорупційних органів.
Забезпечення реального захисту викривачів і рівного правосуддя.

Крім того, ефективна антикорупційна політика має базуватись на системному підході, охоплювати освіту, інформаційну політику та правову просвіту населення. Реалізація довгострокових ініціатив з урахуванням світового досвіду, зокрема інституту омбудсменів, підвищення покарань для корупціонерів та модернізація державного управління, сприятиме побудові справді доброчесного суспільства в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антикорупційна діяльність / Урядовий портал : вебсайт. URL : https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/antikorupcijna-diyalnist

2. Антикорупційна політика в Україні. URL : https://arm.naiau.kiev.ua/books/atikoruption/lectures/lecture_7.html

3. Індекс сприйняття корупції – 2022 / Transparency International Ukraine : вебсайт. URL : https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2022/

Єлізавета Василюк,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, 3 курс
Науковий керівник:
О. В. Коляда,
канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економічної політики, маркетингу та бізнес аналітики, Державний податковий університет, м. Ірпінь (Україна)

ЕКОНОМІКА РЕПУТАЦІЇ: ЯК ТНК БУДУЮТЬ СВІЙ ГЛОБАЛЬНИЙ ІМІДЖ ЧЕРЕЗ ESG-СТРАТЕГІЇ

У XXI столітті глобальний бізнес зазнає суттєвих трансформацій, що зумовлені як економічними, так і соціальними, екологічними та політичними викликами. Зростання значення нефінансових факторів у прийнятті стратегічних рішень обумовило виникнення нового напряму в корпоративному управлінні – економіки репутації. У сучасному світі репутація стала активом, який може істотно впливати на ринкову вартість компанії. Глобалізація бізнесу, зокрема в контексті транснаціональних корпорацій (ТНК), вимагає пошуку нових підходів до управління корпоративною репутацією. Однак до останнього часу найбільше уваги приділялося лише економічним, фінансовим аспектам діяльності ТНК, тоді як екологічні, соціальні та управлінські аспекти стали важливими тільки в останні десятиліття. У результаті зростання вимог до ТНК щодо сталого розвитку і соціальної відповідальності стало очевидним, що економіка репутації здатна стати потужним стимулом для підвищення ефективності роботи корпорацій на міжнародному

У класичному розумінні економіка ґрунтується на матеріальних ресурсах, прибутковості та ринковій вартості. Проте в умовах інформаційного суспільства та високої конкуренції дедалі більшого значення набувають нематеріальні активи, зокрема – репутація. Економіка репутації – це концепція, згідно з якою довіра до компанії, її етична поведінка, екологічна відповідальність та соціальні ініціативи стають вирішальними чинниками її ринкового успіху. ESG (екологічні, соціальні та управлінські) критерії – це система стандартів, яка дозволяє оцінювати соціально відповідальну поведінку компаній та їх здатність до сталого розвитку. Впровадження ESG в бізнес-практику корпорацій має на меті не лише підвищення фінансової ефективності, а й поліпшення їх іміджу, що в свою чергу може призвести до підвищення вартості компанії на фондових ринках.

У сучасних умовах транснаціональні корпорації дедалі частіше інтегрують ESG-принципи у свою корпоративну політику, визнаючи їх вагомим чинником довгострокової ефективності. Цей процес не обмежується лише деклараціями — великі гравці глобального ринку формують цілісні ESG-стратегії, які охоплюють усі рівні управління компанією. Ініціативи таких корпорацій, як Unilever, Nestlé, Apple та інших, спрямовані на скорочення викидів CO2, зниження споживання води, розвиток етичних стандартів у ланцюгах постачання, підтримку прав людини та соціальну відповідальність [1]. Це в свою чергу веде до створення нових стандартів для ведення бізнесу у глобальному масштабі, що стимулює і інші компанії, в тому числі з країн, що розвиваються, слідувати прикладу та впроваджувати подібні практики.

Упровадження ESG-стратегій транснаціональними корпораціями змінює економічне середовище не лише у розвинених країнах, але й у державах, що розвиваються. У багатьох випадках саме ТНК стають джерелом нових стандартів ведення бізнесу, яких раніше на локальному рівні не існувало. Їхня діяльність вносить у національні економіки нові підходи до управління екологічними ризиками, корпоративного управління, трудових прав та соціальної відповідальності. З одного боку, такий вплив сприяє модернізації локального бізнес-середовища, стимулює розвиток інфраструктури, інновацій та прозорих практик. Наприклад, прихід великих ТНК до країн Південно-Східної Азії, Африки чи Латинської Америки супроводжувався запровадженням суворіших стандартів охорони праці та екологічної безпеки – що стало поштовхом до перегляду національного законодавства.

Проте водночас постає питання асиметричності взаємодії, коли локальні підприємства не завжди здатні відповідати високим ESG-вимогам, що посилює залежність від іноземного капіталу [2]. Крім того, деякі ТНК використовують ESG-повістку як інструмент «м’якої сили», просуваючи власні інтереси під прикриттям етичної відповідальності.

У контексті України ця тема набуває особливої актуальності. З одного боку, українська економіка інтегрується у глобальні ланцюги постачання, де ESG-підходи вже є усталеними. Українські компанії, що співпрацюють із транснаціональними партнерами, змушені адаптувати свої внутрішні політики до міжнародних стандартів сталого розвитку. Наприклад, у сільськогосподарському секторі великі агрохолдинги – як-от «МХП» або «Астарта» – активно впроваджують ESG-інструменти, публікують нефінансову звітність та модернізують виробництво відповідно до «зелених» норм, аби залишатися конкурентоспроможними на світовому ринку. Водночас, міжнародні компанії – як-от Cargill, ArcelorMittal або Bayer – уже діють в Україні з чіткою ESG-стратегією, демонструючи приклади «корпоративної культури нової хвилі» [3].

Таким чином, ESG-стратегії транснаціональних корпорацій справляють комплексний вплив на країни, що розвиваються, з одного боку, стимулюючи позитивні зміни, з іншого – створюючи нові виклики. Для України участь у глобальних процесах сталого розвитку – це шанс не лише зміцнити економічні позиції, але й формувати свою міжнародну репутацію як надійного партнера.

У ході дослідження було з’ясовано, що економіка репутації та ESG-стратегії відіграють ключову роль у трансформації глобального бізнес-середовища. Транснаціональні корпорації дедалі активніше використовують ESG-підходи не лише як інструмент корпоративної відповідальності, але й як реальний чинник зміцнення своєї ринкової позиції та управління репутаційними ризиками.

Репутаційний капітал сьогодні стає нематеріальним активом стратегічного рівня, а ESG – це не тренд, а новий стандарт глобального корпоративного мислення, який інтегрується в усі рівні управління: від екологічних ініціатив до прозорості в ухваленні рішень.

Особливу цінність ця трансформація має для країн, що розвиваються, зокрема України, яка інтегрується у світову економіку та змушена адаптуватися до нових вимог ринку. Для українського бізнесу ESG-орієнтованість відкриває нові можливості для залучення інвестицій, зміцнення міжнародних партнерств та формування позитивного іміджу на глобальному рівні.

Успішна імплементація ESG-принципів є не лише викликом, але й історичним шансом для економік, що прагнуть побудувати стійку, відповідальну та конкурентоспроможну модель розвитку в посткризову епоху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білінчук О. Esg-підходи у формуванні стратегії стійкого економічного зростання. *Наукові перспективи (naukovì perspektivi)*. 2024. № 11 (53). URL : https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-11(53)-498-510

2. Білоцерківець В. Економіка і нова економіка: критерії розмежування. *Економічна теорія*. 2005. № 1. С. 17–24.

3. Кирчата І., Шершенюк О. Розробка стратегії розвитку підприємництва на засадах esg-орієнтирів. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2023. № 30. С. 194–203. URL : https://doi.org/10.30977/ppb.2226-8820.2023.30.194

Анастасія Гаврищук,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
О. В. Коляда,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

СТРАТЕГІЯ M&A ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗШИРЕННЯ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ

Злиття та поглинання компаній (англ. mergers and acquisitions, M&A) – комплекс заходів, спрямованих на збільшення загальної вартості активів завдяки синергійному ефекту, тобто отриманню переваг від спільної діяльності. З погляду корпоративної структури, M&A передбачає процес трансформації двох компаній в одну.

Згідно з класифікацією Хаббарда, усі операції злиття та поглинання поділяються на два типи корпоративних придбань: дружні, які отримали схвалення рад директорів обох компаній; ворожі, ініційовані конкурентами без згоди керівництва цільової компанії.

Процес злиття та поглинання відіграє ключову роль у міжнародних економічних відносинах, сприяючи розвитку глобальної економіки. Він слугує ефективним інструментом залучення інвестицій та стимулювання бізнес-активності в різних країнах світу. M&A-угоди впливають на рівень конкурентоспроможності національних економік. Країни з вищим рівнем конкурентоспроможності, більш концентрованою економічною структурою та активною участю в процесах злиття та поглинання демонструють стійкіші позиції на глобальному ринку [1].

Варто зауважити, що дані процеси можуть мати не лише позитивний, але й негативний вплив на міжнародні економічні відносини. Зокрема, якщо транснаціональна корпорація (ТНК) досягає значних масштабів та починає контролювати значну частину світового ринку, це може призвести до зниження рівня конкуренції та зростання цін на продукцію. Крім того, M&A можуть впливати на рівень зайнятості та економічний розвиток країн, у яких діють ТНК.

Окрім економічних аспектів, злиття та поглинання нерідко стають предметом політичних дискусій і можуть викликати міжнародні суперечки. Наприклад, придбання великої компанії в одній країні транснаціональною корпорацією з іншої держави може спричинити суспільне невдоволення, особливо серед націоналістично налаштованих груп, які побоюються втрати економічного суверенітету.

Злиття або поглинання компаній сприяє підвищенню операційної ефективності та оптимізації витрат, що часто є недосяжним для компанії в умовах самостійного розвитку. Наприклад, у 2020 році американський телекомунікаційний гігант AT&T завершив придбання медіакомпанії Time Warner, яка володіє такими відомими активами, як HBO і Warner Bros. Ця угода була спрямована на створення вертикально інтегрованої медіакорпорації, здатної ефективніше конкурувати з великими потоковими сервісами, такими як Netflix і Disney+. Об'єднання дозволило AT&T використати широкий медіаконтент Time Warner для розширення власних потокових послуг [2].

Ще одним ключовим аспектом значущості злиттів та поглинань у міжнародній економічній діяльності є можливість диверсифікації бізнесу. Диверсифікація як стратегія передбачає зниження ризиків шляхом розширення асортименту продукції або послуг на нових ринках. Завдяки M&A компанії отримують доступ до нових сегментів споживачів, збутових каналів та географічних ринків, які могли б залишитися недосяжними за умов органічного зростання.

Злиття та поглинання також відіграють ключову роль у консолідації галузей. Завдяки таким процесам більші компанії можуть отримати домінуючі позиції на ринку, посилити свою цінову владу та знизити рівень конкуренції. Наприклад, американська компанія з медичного страхування Aetna придбала свого конкурента Humana за 37 млрд. дол. США. Це придбання дозволило Aetna зміцнити свої позиції у висококонкурентній сфері медичного страхування, створивши компанію з істотною часткою ринку та значною ціновою владою. Консолідація галузі медичного страхування стала однією з основних тенденцій останніх років, коли такі великі гравці, як UnitedHealth та Cigna, також здійснили важливі придбання для збільшення своєї частки на ринку [3].

Одним з найбільш яскравих прикладів останніх змін є поглинання Microsoft компанією Activision Blizzard, а також стратегічне злиття eBay і PayPal. 13 жовтня 2023 року компанія Microsoft придбала розробника відеоігор Activision Blizzard за 68,7 млрд. дол. США. Ця угода, що є однією з найбільших у галузі технологій, спрямована на зміцнення позицій Microsoft у секторі відеоігор та інтеграцію популярних ігор, таких як Call of Duty та World of Warcraft, до її портфеля. З погляду стратегічного менеджменту, це поглинання дозволяє Microsoft розширити свою присутність на ринку відеоігор, інтегруючи розробника з уже існуючими платформами, такими як Xbox та Game Pass, що може призвести до підвищення конкурентоспроможності компанії. Однак, для реалізації цієї угоди Microsoft довелося пройти ретельну антимонопольну перевірку в різних юрисдикціях, включаючи США, Європейський Союз та Великобританію, щоб оцінити вплив поглинання на конкуренцію та споживачів [3].

У 2023 році eBay, відомий онлайн-ритейлер, вирішив об'єднатися з платіжною системою PayPal, щоб створити інтегровану платформу для електронної торгівлі та фінансових послуг. Це злиття мало на меті об'єднати сильні сторони обох компаній: eBay – як глобальний онлайн-ринок, та PayPal – як провідну платіжну систему. Спільно вони прагнули забезпечити користувачам більш зручний та безпечний досвід

покупок та платежів в Інтернеті. Об'єднання двох великих гравців дозволило зміцнити позиції на ринку, знизивши рівень конкуренції та створивши більш сильного конкурента для інших учасників ринку.

Ці угоди стали не лише важливими етапами у корпоративних стратегіях зазначених компаній, але й показали нові тенденції на ринку технологій, електронної комерції та розваг.

Отже, компанії можуть здійснювати міжнародні M&A-угоди з метою розширення своїх ринків збуту, збільшення виробничих потужностей, залучення нових технологій і знань, а також для зниження конкуренції на ринку. Через процеси злиття та поглинання компанії можуть реалізовувати глобальні проекти та розвивати свій бізнес у різних регіонах. Окрім того, M&A-угоди сприяють розвитку міжнародних відносин та співпраці між країнами, зокрема в сферах торгівлі та інвестицій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Савченко М. В., Шкуренко О. В. Злиття та поглинання як інструмент підвищення конкурентоспроможності компаній. *Управління економікою: теорія і практика.* 2019. URL : https://r.donnu.edu.ua/bitstream/123456789/622/1/15_Savchenko_2019_%D0%97%D0%BB%D0%B8D1%82%D1%82%D1%8F%20%D1%82%D0%B0%20%D0%BF%D0%BE%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf

2. Кубах Т. Г. Ринок злиття та поглинання: сучасний стан та перспективи розвитку. 2021. 7 с.

3. Chernenko N., Moiseienko T., Korohodova O., Hlushchenko Y. Analysis of mergers and acquisitions between 2009 and 2020. *Economic Journal*. 2021. URL : file:///C:/Users/Admin/Downloads/DialnetAnalysisOfMergersAndAcquisitionsBetween2009And2020-8171039.pdf

4. Different types of mergers and acquisitions (and how to benefit from them). URL : https://harperjames.co.uk/article/types-of-mergers-and-acquisitions/

Ярослав Данильчик,
здобувач першого (бакалаврського) рівня освіти
Науковий керівник:
В. М. Краєвський,
д-р екон. наук, професор, декан факультету податкової справи, обліку та аудиту, Державний податковий університет, м. Ірпінь (Україна)

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ДАНИХ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНИХ РАХУНКІВ

Система національних рахунків (СНР) є основою макроекономічного обліку, що використовується для моніторингу, моделювання, прогнозування та регулювання розвитку економіки. Вона також надає оцінку результатів державної економічної політики та забезпечує зіставлення й порівняння міжнародних макроекономічних показників, особливо в контексті європейської інтеграції.

Однак, застосування СНР у сучасному господарському механізмі має свої виклики. Однією з головних проблем є облік неформальної та "тіньової" економічної діяльності, яку важко охопити статистичними спостереженнями. Це вимагає постійного вдосконалення методів збору та обробки даних для забезпечення їх повноти й точності.

Ефективність СНР залежить від точності інформації, що надходить з первинних джерел. У різних галузях економіки облік результатів господарської діяльності ведеться по-різному. Наприклад, на державних підприємствах часто забезпечується більш достовірна інформація, але існують обмеження у її доступності. У приватному секторі проблема корупції та "тіньової" економіки може суттєво спотворювати дані.

Зіставимо ВВП у фактичних цінах та ВВП у цінах попереднього року на рис. 1. Розрахунок ВВП у цінах попереднього року, також відомого як реальний ВВП, є методом оцінки економічного виробництва, який коригує номінальний ВВП (ВВП у поточних цінах) на зміни в цінах через інфляцію або дефляцію [1].

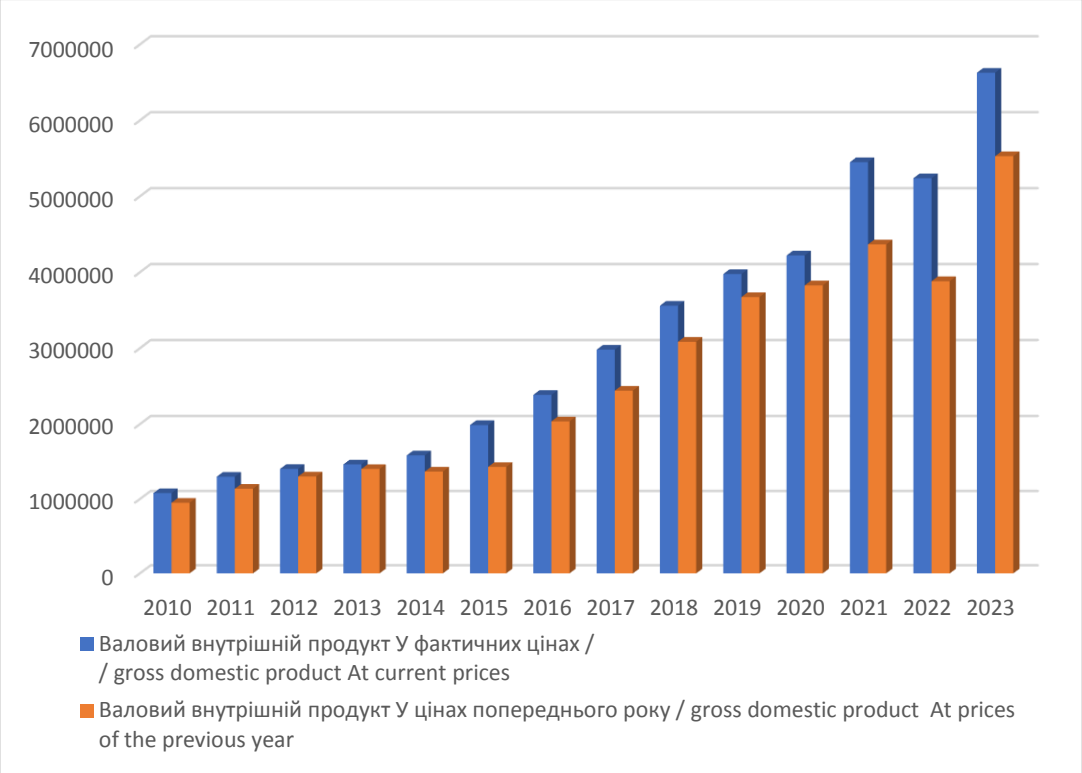

Рисунок 1 – Валовий внутрішній продукт за 2010–2023 рр., млн грн

Джерело: за даними [1].

Спостерігається загальна тенденція до зростання Валового внутрішнього продукту (ВВП) як у фактичних цінах, так і у цінах попереднього року протягом усього періоду з 2010 по 2023 рік. Це свідчить про загальне розширення економіки протягом цього часу.

ВВП у фактичних цінах завжди вищий за ВВП у цінах попереднього року. Це пояснюється тим, що фактичні ціни відображають поточні ринкові ціни, які можуть включати інфляційні зміни, тоді як ціни попереднього року використовуються для вимірювання реального зростання економіки, виключаючи вплив інфляції.

Розрив між синіми (фактичні ціни) та помаранчевими (ціни попереднього року) стовпчиками збільшується з часом. Це свідчить про те, що інфляція з роками зростає, оскільки різниця між номінальним та реальним ВВП стає більшою.

Особливо помітне прискорення зростання ВВП у фактичних цінах (сині стовпчики) спостерігається в останні роки (приблизно з 2020 року). Це може бути пов'язано з різними економічними факторами, включаючи відновлення після економічних криз, зміни в економічній політиці, або інші макроекономічні впливи.

Зростання ВВП у цінах попереднього року (помаранчеві стовпчики) також є позитивним, але меншим за зростання у фактичних цінах. Це підкреслює, що значна частина збільшення номінального ВВП зумовлена інфляцією, а не реальним збільшенням виробництва товарів і послуг.

Графік не дає інформації про конкретні причини змін, але можна припустити, що на динаміку ВВП впливали різні фактори, такі як глобальні економічні тенденції, внутрішні економічні реформи, політичні події, і, можливо, кризові явища (наприклад, пандемія або конфлікти).

Загалом, графік показує позитивну динаміку зростання економіки, але також підкреслює важливість врахування інфляційних процесів при аналізі економічного розвитку.

Вдосконалення СНР є важливим завданням для забезпечення сталого розвитку національної економіки та її успішної інтеграції у європейський економічний простір. Подальші дослідження в цьому напрямку сприятимуть розробці ефективних інструментів макроекономічного обліку та аналізу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державна служба статистики України. URL : https://ukrstat.gov.ua/index.html

2. Краєвський В. М., Костенко О. М., Бурдега К. О. Розвиток соціально-економічних систем: факторні передумови організації обліку і аналізу. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія «Економічні науки».* 2020. № 11 (43). С. 48–54.

3. Методи аналізу даних у психологічних дослідженнях : навчальний посібник / Краєвський В. М., Остапенко Я. О., Паянок Т. М., Параниця Н. В. ; Державний податковий університет. Ірпінь, 2024. 144 с.

4. Краєвський В. М., Остапенко Я. О., Параниця Н. В.. Статистика : навч. посіб. Ірпінь : Університет ДФС України, 2019. 218 с.

Артем Зубатенко,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Н. В. Параниця,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ, ДОСЯГНЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Корупція – одне з найгостріших викликів, що стоїть перед сучасною Україною. Вона пронизує багато сфер життя: від політики та економіки до судової системи й правоохоронних органів. Однак протягом останнього десятиліття в Україні розпочалась активна антикорупційна реформа, що включає створення нових інституцій, зміну законодавства та підвищення рівня прозорості.

Після Революції Гідності 2014 року в Україні були створені ключові антикорупційні органи:

Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) – займається розслідуванням корупційних злочинів високопосадовців.

Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) – процесуально керує розслідуваннями НАБУ.

Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) – відповідає за перевірку декларацій, запобігання конфлікту інтересів і формування політики.

Вищий антикорупційний суд (ВАКС) – судовий орган, який розглядає справи про топ-корупцію.

Ці структури стали фундаментом нової антикорупційної системи, хоча їх ефективність часто ставиться під сумнів.

Одним із проривних рішень стало впровадження системи електронного декларування для держслужбовців. Це дозволило громадянам та журналістам аналізувати майновий стан посадовців і виявляти невідповідності. Також Україна зробила суттєвий крок до відкритості, запровадивши реєстри відкритих даних, що сприяє громадському контролю.

Щоб антикорупційна політика стала дієвою, необхідно гарантувати незалежність антикорупційних інституцій, забезпечити реальне покарання за корупційні злочини, посилити освітню та профілактичну роботу серед населення та впроваджувати цифрові інструменти контролю.

Антикорупційна політика України – це складний і довготривалий процес. Хоча вже зроблено чимало кроків у правильному напрямку, попереду – багато викликів. Успіх залежить не лише від держави, а й від активної участі громадянського суспільства, медіа та міжнародних партнерів. Лише спільними зусиллями можливо побудувати суспільство, де корупція буде винятком, а не нормою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Національне агентство з питань запобігання корупції. URL : https://nazk.gov.ua/uk/
2. Антикорупційна діяльність / Урядовий портал : вебсайт. URL : https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/antikorupcijna-diyalnist
3. Антикорупційна політика в Україні. URL : https://arm.naiau.kiev.ua/books/atikoruption/lectures/lecture_7.html

Тетяна Кир'язова,
канд. екон. наук,
доцент кафедри фінансів;
Вікторія Трунько,
здобувачка 3 курсу
факультету фінансів і банківської справи,
Одеський національний економічний університет,
м. Одеса (Україна)

АНАЛІЗ СТАНУ ДЕРЖАВНОГО ТА ГАРАНТОВАНОГО ДЕРЖАВОЮ БОРГУ

Важливим індикатором фінансової стійкості та економічної зрілості країни є рівень державного боргу. Зростання обсягу державних зобов'язань вимагає підвищеної уваги до питання боргової політики держави. Уряд України використовує запозичення як інструмент для фінансування дефіциту бюджету. Особливо актуальним є питання управління борговими зобов'язаннями в умовах воєнних дій.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну, глобальні фінансові кризи та зміни в економічному середовищі підкреслюють необхідність системного підходу до аналізу державного та гарантованого державою боргу. Високий рівень державного боргу та збільшення витрат на його обслуговування скорочують бюджетні ресурси та обмежують можливості для реалізації соціальної політики, інфраструктурних проєктів та інших пріоритетних ініціатив.

Аналіз стану державного та гарантованого державою боргу є надзвичайно важливим на сучасному етапі розвитку України. Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП має важливе значення для оцінки фіскальної стійкості та фінансової безпеки держави. Показник дозволяє визначити, наскільки обсяг державного боргу є прийнятним і керованим стосовно розміру економіки країни, а його високе значення свідчить про ризики неплатоспроможності та загрожує макроекономічній стабільності. Зростання показника означає збільшення частки бюджетних ресурсів, що спрямовуються на обслуговування боргу, замість фінансування інших пріоритетних видатків, таких як інвестиції в інфраструктуру, освіту, охорону здоров'я тощо. Показники державного та гарантованого державою боргу, а також відношення державного боргу до ВВП наведені в табл. 1.

Таблиця 1 – Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП в 2012–2024 рр.

Рік	Державний та гарантований державою борг, млрд грн	Номінальний ВВП, млрд грн	Відношення державного та гарантованого державою боргу до ВВП, %
2012	525,51	1 459,10	36,01
2013	584,79	1 522,66	38,40
2014	1 100,83	1 586,92	69,36
2015	1 572,18	1 988,54	79,06
2016	1 929,81	2 385,37	80,90
2017	2 141,69	2 981,23	71,83
2018	2 168,42	3 560,30	60,90
2019	1 998,30	3 977,20	50,24
2020	2 551,88	4 222,03	60,44
2021	2 672,06	5 459,57	48,94
2022	4 071,68	5 191,03	78,44
2023	5 519,48	6 537,83	84,42
2024	6980,96	-	-

Джерело: складено автором на основі джерел [1; 2].

Зростання державного боргу створює загрозу для економічної безпеки країни та стабільності бюджетної системи. Відповідно до Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки, нормування індикаторів здійснюється за допомогою лінійної функції таким чином, щоб характеристичні значення індикаторів потрапляли в зіставні за величиною інтервали (табл. 2).

Таблиця 2 – Значення індикаторів для нормування

Найменування індикатора, одиниця виміру	Характеристичні значення індикатора									
	$X^{L}_{крит}$	$X^{L}_{небезп}$	$X^{L}_{нездв}$	$X^{L}_{здв}$	$X^{L}_{опт}$	$X^{R}_{опт}$	$X^{R}_{здв}$	$X^{R}_{нездв}$	$X^{R}_{небезп}$	$X^{R}_{крит}$
Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, відсотків						20	30	40	50	60

Джерело: [3].

Оптимальним в Україні вважається значення показника відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП на рівні від 20 % до 30 %. На рис. 1 наведено максимально допустимий поріг оптимального значення.

Рисунок 1 – Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП в 2012–2023 рр., %

Джерело: складено автором на основі джерел [1; 3].

До початку воєнних дій на Сході України у 2014 році відношення державного боргу до ВВП становило 38,4 %. Це був відносно невисокий рівень, хоча й поступово зростав у порівнянні з попередніми роками. Однак, починаючи з 2014 року, цей показник різко зріс через низку факторів, включаючи анексію Криму, військові дії на сході, девальвацію гривні та падіння ВВП. У 2014-2016 роках боргове навантаження сягнуло близько 80 % ВВП. Протягом 2017-2019 років спостерігався спад, і борг перебував на рівні 71,83 %, 60,9 %, 50,24 % ВВП відповідно. У 2020 році через пандемію COVID-19 та її негативний вплив на економіку боргове навантаження знову зросло до 60,44 % ВВП. У 2021 році показник упав до 48,94 %, що є незадовільним рівнем. З повномасштабним вторгненням росії в Україну у 2022 році відношення державного боргу до ВВП становило 78,44 %, а в 2023 році значення показника досягло максимального рівня за досліджуваний період і склало 84,42 %.

Основними причинами відхилення відношення державного та гарантованого державою боргу до ВВП в Україні від оптимальних значень в сучасний період є: воєнні дії України та зростання витрат на оборону; дефіцит державного бюджету, а також залучення та використання позик для його покриття; збільшення видатків на безпеку та соціальні потреби, обслуговування державного боргу.

Для вирішення проблеми високого відношення державного та гарантованого боргу до ВВП в Україні та наближення цього показника до оптимальних значень, ми пропонуємо нарощування обсягів виробництва, збільшення експорту, створення сприятливого інвестиційного клімату. Також позитивному впливу буде сприяти оптимізація видатків, підвищення ефективності збору податків, обмеження непріоритетних витрат, реформи в сфері державного управління, боротьба з корупцією. Реалізація комплексу таких заходів у середньо- та довгостроковій перспективі сприятиме поступовому зниженню рівня державного боргу відносно ВВП і наближенню його до безпечних значень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний борг України / Мінфін. URL : https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/

2. Міністерство фінансів України. URL : https://mof.gov.ua/uk/statistichnij-zbirnik

3. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України / Офіційний вебпортал парламенту України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text

Дарія Коломієць,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти, 3 курс
Науковий керівник:
Олена Коляда,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ВПЛИВ МІЖНАРОДНОГО СОЦІОКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА НА СТРАТЕГІЮ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ

В сучасних реаліях глобалізації та дедалі більшої активності міжнародних економічних відносин, врахування соціокультурного фактора стає надзвичайно важливим у стратегічному управлінні транснаціональними корпораціями. Одним із центральних елементів такого управління є розробка дієвої маркетингової стратегії з урахуванням соціокультурного контексту країн, де ведеться діяльність.

У цьому контексті міжнародні економічні відносини постають не лише як взаємодія між державами на рівні політик і угод, а передусім зв'язки між людьми з різних країн, що виникають у процесі виробництва, обміну та споживання товарів. Вони формують глобальне економічне середовище, у межах якого функціонують як національні, так і транснаціональні компанії [7]. Динаміка цих процесів значною мірою зумовлюється політичними, правовими, екологічними та особливо соціокультурними чинниками, що безпосередньо впливають на стратегічні управлінські рішення.

Особливу роль у цьому процесі відіграє соціокультурне міжнародне середовище – комплекс норм, цінностей і умов суспільного життя тієї країни, де функціонує транснаціональна компанія. Воно визначається певними традиціями, звичаями, особливостями поведінки людей, демографічними процесами, культурно-мовними та науково-технічними цінностями, морально-релігійними нормами й табу, рівнем освіти тощо. Усі ці чинники суттєво впливають на сприйняття товарів і послуг, формування попиту, поведінку споживачів і партнерів на ринку. Ігнорування соціокультурної складової нерідко призводить до стратегічних помилок і втрати позицій на зовнішніх ринках.

З огляду на це, транснаціональні корпорації, які здійснюють міжнародне виробництво на основі прямих іноземних інвестицій і мають контроль над закордонними філіями, потребують глибокої адаптації до локальних умов. Філії ТНК реалізують діяльність відповідно до загальної корпоративної стратегії, поєднуючи глобальні цілі з місцевою специфікою. Така здатність до міжкультурної інтеграції забезпечує ТНК суттєві переваги в умовах зростаючої конкуренції на світових ринках.

Одним із провідних механізмів адаптації транснаціональних корпорацій до специфіки зовнішніх ринків виступає маркетингова стратегія. Вона включає в себе розуміння потреб споживачів, вибір каналів комунікації та розвиток конкурентної переваги. Її основними елементами є продукт, ціна, місце продажу та просування. Саме соціокультурне середовище цільового ринку визначає специфіку реалізації кожного з цих компонентів [6].

Аналіз досвіду провідних транснаціональних корпорацій дає можливість добре побачити, як соціокультурні риси різних країн впливають на суть і зміст їхніх маркетингових стратегій. Зокрема, приклади показують потребу адаптації комунікаційних підходів, асортиментної політики, візуального дизайну продукції та обслуговування згідно з місцевими культурними особливостями:

1. Компанія *McDonald's* є одним із найвідоміших прикладів культурної адаптації в межах глобальної стратегії. У країнах з переважно мусульманським населенням (наприклад, Саудівська Аравія, Індонезія) з меню виключено свинину, а м'ясні страви готуються відповідно до вимог халяль. В Індії, де значна частина населення сповідує індуїзм і не вживає яловичину, компанія пропонує вегетаріанські бургери та страви з курятини. Такі кроки свідчать про глибоке врахування релігійних і кулінарних традицій при розробці маркетингової пропозиції [3].

2. *The Coca-Cola Company* активно використовує соціокультурні особливості для побудови емоційного зв'язку з локальними споживачами. У різних країнах компанія адаптує рекламу до місцевих культурних кодів: у Японії – акцент на гармонії та сімейних цінностях, у Бразилії – на енергії та святковій атмосфері, у мусульманських країнах – на благочесті та єдності під час Рамадану. Крім того, Coca-Cola перекладає свої слогани всіма місцевими мовами та враховує культурні табу в зображеннях і сюжетах реклами [1].

3. У Китаї KFC кардинально адаптувала своє меню, включивши до нього рисові страви, локальні спеції та сезонні продукти, які мають попит серед китайських споживачів. Компанія також врахувала соціальну культуру споживання їжі: наприклад, сімейне харчування в ресторанах, що сприяло створенню сімейних комбінованих обідів. У рекламі наголос зроблено на повазі до старших і традицій, що є важливою рисою китайського суспільства [2].

4. Американська компанія *Starbucks* відома своєю здатністю адаптувати маркетингову стратегію до різних культурних середовищ. У країнах Азії, зокрема в Китаї, Starbucks не лише пропонує місцеві смаки в своїх напоях (наприклад, чай з жасмином чи лічі), але й адаптує інтер'єри своїх кафе, використовуючи елементи китайської культури [5]. У Європі компанія зберігає більш класичний стиль своїх кафе, але також орієнтується на місцеві уподобання до кави та стилю обслуговування. У період Рамадану Starbucks в арабських країнах адаптує свої рекламні кампанії, підкреслюючи важливість єдності та доброти.

5. *Nike* демонструє здатність адаптувати свої маркетингові кампанії під локальні соціокультурні контексти. У країнах з переважно мусульманським населенням (зокрема в країнах Близького Сходу) компанія випустила спеціальну лінію спортивного одягу для жінок, що відповідає традиційним вимогам щодо покриття тіла (наприклад, спортивні хіджаби) [4]. У США і Європі Nike більше акцентує увагу на інклюзивності і різноманітті, висвітлюючи спортивні досягнення жінок, людей з обмеженими можливостями та представників різних національностей.

Ці приклади наголошують на значущості гнучкості й здатності ТНК пристосовуватися при формуванні маркетингової стратегії, особливо з огляду на культурні відмінності.

Соціокультурне середовище має значний вплив на вибір маркетингової стратегії транснаціональних корпорацій. Пристосування до місцевих культурних, релігійних і соціальних умов є важливим чинником для успішного ведення бізнесу на міжнародних ринках. ТНК, як-от McDonald’s, Coca-Cola та Nike, активно враховують ці фактори у своїх стратегіях, що дає їм змогу ефективно взаємодіяти з різними споживачами та забезпечувати конкурентоспроможність.

Отже, врахування соціокультурних аспектів є ключем до успіху ТНК на глобальному рівні та допомагає їм досягати сталого розвитку в умовах культурного різноманіття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Coca-Cola Company. (2021). Annua l Report. URL: https://www.coca-colacompany.com

2. KFC. (2021). Annual Report. URL : https://www.kfc.com

3. McDonald’s Corporation. (2021). Global Corporate Responsibility Report. URL : https://www.mcdonalds.com

4. Nike Inc. (2020). Annual Report. URL : https://www.nike.com

5. Starbucks Corporation. (2021). Annual Report. URL : https://www.starbucks.com

6. Балабанова Л. В., Герасименко О. О. Маркетинг у глобальному середовищі. Дніпро : Пороги, 2021. 312 с.

7. Самофалов А. М. Міжнародні економічні відносини. Київ : КНЕУ, 2022. 402 с.

Олена Коляда,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ТЕНДЕНЦІЇ ЗАЛУЧЕННЯ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНУ

Інвестиційна активність є ключовим чинником, що впливає на відновлення економіки країни та її майбутнє зростання. В умовах повномасштабного вторгнення росії значних змін та втрат зазнав інвестиційний ринок України. З 2022 року обсяг прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в Україну скоротився на 22,5 % порівняно з 2021 роком [2]. Зміни динаміки ПІІ в економіку України наведені на рис. 1.

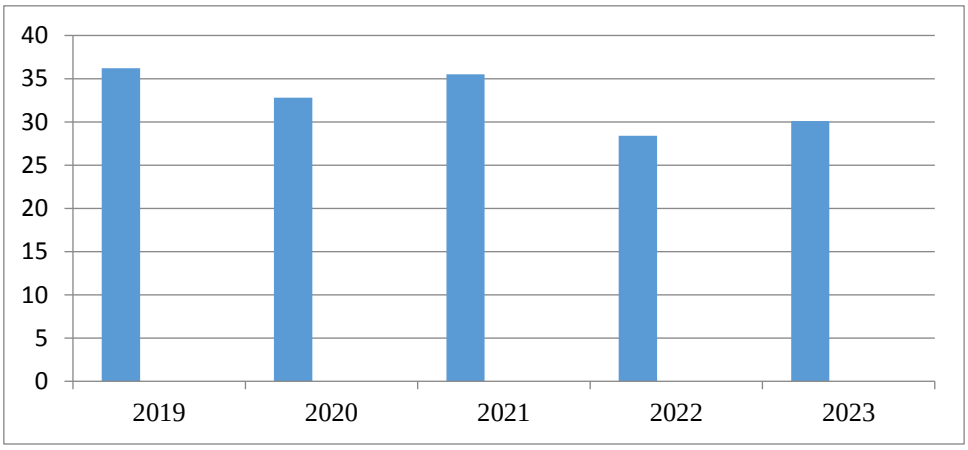

Рисунок 1 – Динаміка ПІІ в Україну 2019–2023 рр., млн дол. США [2; 3]

Оцінюючи тенденції ПІІ в Україну, можна зазначити, що після зростання на 17,8 % у 2019 році вже у 2020 році, під впливом пандемії COVID-19, яка стала викликом не лише для нашої країни, а й для всього світу, обсяг ПІІ скоротився на 3,9 % порівняно з 2019 роком [1]. Незначне відновлення інвестиційної активності відбулось у 2021 році і становило +26,2 % порівняно з 2020 роком. Однак, як вже зазначалось, 2022 рік характеризувався значним скороченням надходжень ПІІ і це не дивно, оскільки військові дії, цілковита невизначеність відлякали інвесторів. У 2023 році за рахунок реінвестування, яке було пов’язане з обмеженнями на транскордонні перекази дивідендів, а також реінтеграція капіталу іноземними компаніями в Україну для підтримки їхньої діяльності і значній підтримці міжнародних партнерів відбулось незначне збільшення притоків капіталу в Україну з приростом +6,4 % порівняно з 2022 роком, але загальний обсяг ПІІ ще не наблизився до довоєнних показників.

Показника ПІІ в Україну за 2019-2023 рр. та основні чинники, які впливали на її розмір наведені в табл. 1.

Таблиця 1 – Прямs іноземнs інвестицій в Україну у 2019–2023 рр., млн дол. США [2]

Рік	Загальний обсяг ПІІ	Приріст/зниження	Основні чинники впливу
2019	54,210	+17.8%	Активізація інвестиційних потоків
2020	52,091	-3.9%	COVID-19, економічні обмеження
2021	65,746	+26.2%	Відновлення економіки
2022	50,987	-22.5%	Повномасштабна війна
2023	54,261	+6.4%	Реінвестування та допомога міжнародних партнерів

Змінилась і географія походження інвестицій, якщо до початку війни основними інвесторами в Україну були такі країни, як Нідерланди, Кіпр, Німеччина, то вже після 2022 року найбільший обсяг ПІІ надходив з Польщі, Німеччини, США. Тобто роль інвесторів з країн, які можна за певними ознаками віднести до офшорних зон у загальній кількості ПІІ в Україну зменшилась.

Щодо структури ПІІ за галузями економіки, слід зазначити, що в довоєнний період найбільш привабливими для інвесторів були: промисловість, фінанси, торгівля, енергетика, ІТ.

У 2023 році найбільший обсяг ПІІ був у промисловість і становив 16,300 млн дол. США, що складає 30 % від загального обсягу інвестицій. Це пояснюється важливість даної галузі для відновлення економіки, оскільки промисловість забезпечує значну частину експорту України та підтримує створення робочих місць [3].

Структура ПІІ у 2023 р. за галузями економіки, % наведена на рис. 2.

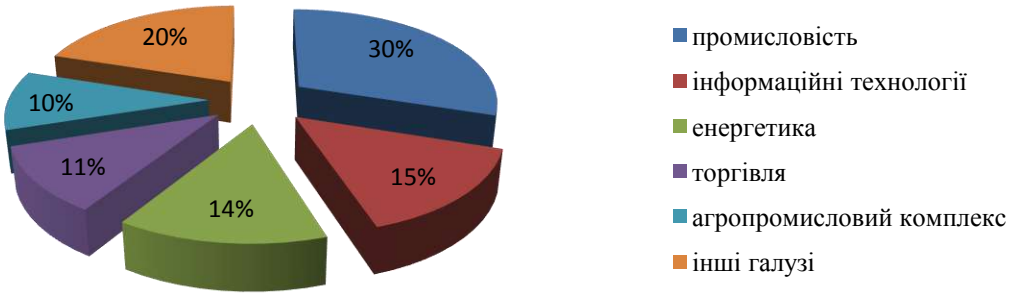

Рисунок 2 – Структура ПІІ у 2023 р. за галузями економіки, % [2; 3]

Інформаційні технологій займають друге місце за обсягом залучений ПІІ у 2023 р., який становив 8,100 млн дол. США, що складає 15 % від загального обсягу. Це є наслідком зростання ролі ІТ-сектора, як драйвера інноваційного розвитку та інтеграції України у світову цифрову економіку.

Наступна галузь за обсягом отриманих ПІІ – енергетика. Розмір ПІІ становив 7,500 млн дол. США, що складає 14 % від загального обсягу. Це пояснюється необхідністю забезпечення енергетичної безпеки в цілому та модернізації енергетичної інфраструктури і переходу на відновлювані джерела енергії зокрема.

Торгівля також залишалась важливим сектором економіки, оскільки продовжує відігравати ключову роль у підтримці внутрішнього споживання та розвитку міжнародної торгівлі. Розмір ПІІ у 2023 р. становив 6,000 млн дол. США, або 11 % від загального обсягу ПІІ.

Агропромисловий комплекс у загальній структурі займає 10 % від загального обсягу ПІІ або 5,400 млн дол. США, оскільки, не зважаючи на зменшення придатних для ведення сільськогосподарської діяльності угідь (замінування сільськогосподарський угідь та проведення бойових дій) зберігається інтерес доданого сектору економіки, який традиційно був одним із провідних експортних секторів України.

Інші галузі економіки України отримали 10,961 млн дол. США, що становить 20 % від загального обсягу інвестицій. Цей показник відображає диверсифікацію інвестиційних потоків та інтерес до менш традиційних напрямків, які мають потенціал для подальшого розвитку [3].

Отже, в структурі ПІІ за галузями економіки промисловість залишалася головним напрямом ПІІ, особливо у відновлення виробничих потужностей; ІТ сектор має зростання, завдяки міжнародним партнерствам та ІТ-аутсорсингу; енергетика**,** зокрема відновлювана, є привабливою через міжнародні кліматичні ініціативи.

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що динаміка та структура ПІІ в Україну змінювалися під впливом глобальних та внутрішніх чинників. Попри повномасштабну війну, Україна змогла залучати ПІІ завдяки реінвестуванню, міжнародній підтримці та акценті на стратегічних галузях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. World Investment Report 2023. Investing In Sustainable Energy For All / United Nations / Geneva, 2023. 231 p.

2. Інвестиції в Україну та відновлення економіки / Міністерство економіки України. Відділ зв’язків з громадськістю та засобами масової інформації. URL : https://me.gov.ua/

3. Прямі іноземні інвестиції (2023) / Minfin.com.ua – український портал про фінанси і інвестиції. URL : https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/2019

Тетяна Короста,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Олена Коляда,
канд. екон. наук,
доцент кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ЦИФРОВІЗАЦІЯ МИТНИХ ПРОЦЕДУР ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРИСКОРЕННЯ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Україна під впливом глобалізації здійснює важливий крок до цифровізації всіх сфер життя. Влада нашої країни постійно акцентує увагу на якнайшвидшій цифровізації всіх сфер життя та державних установ, зокрема і митниці. В Україні цей процес є актуальний в умовах євроінтеграції та, особливо в період воєнного стану.

Активізація цифровізації у митній сфері займає важливе місце для стабільності державного управління та підтримки економіки. В період воєнного стану зростає потреба у ефективному, а також швидкому управлінні державними ресурсами. Цифрові технології допоможуть автоматизувати процеси, тобто зменшити навантаженість на працівників митних органів. Завдяки цим технологіям можна запобігти корупції та службових зловживать, завдяки високому рівню прозорості операцій.

Повномасштабне вторгнення росії завдало серйозної шкоди економіці та суспільству України. Економічні труднощі включають руйнування інфраструктури та майна, втрати людського капіталу через внутрішню та зовнішню міграцію, порушення ланцюгів постачання, труднощі з логістикою, скорочення надходжень від експорту та спад бюджетних надходжень [1].

Завдяки цифровізації процесів та дотриманні міжнародних стандартів в митній сфері відбуваються позитивні зміни в міжнародній економіці. Також митна система забезпечуватиме посилення економічної безпеки, цим самим створюючи умови стабільності та розвитку бізнесу в Україні.

Цифровізація відкриває можливості для створення комплексних електронних систем, які охоплюють усі етапи митного процесу: від подачі декларацій до контролю за переміщенням товарів. Одним із пріоритетних завдань є розробка та впровадження митних ІТ-систем, які відповідають стандартам Європейського Союзу. Це включає

інтеграцію з Новою комп'ютеризованою транзитною системою (NCTS), що дозволяє автоматизувати транзитні операції та забезпечити прозоре спостереження за рухом товарів між країнами [2].

Протягом 2022–2023 років українська митниця значно покращила свою роботу завдяки впровадженню низки сучасних інформаційних технологій, серед яких:

1. Створення мобільного резервного центру обробки даних, що покликаний підвищити стійкість інформаційних систем української митниці, зокрема в умовах постійної загрози знищення росією критичної інфраструктури України.

2. Приєднання до митного безвізу з Європою та впровадження нової комп'ютеризованої транзитної системи (NCTS), приєднання до NCTS спрощує та прискорює митні процедури, особливо для транзитних вантажів. Це сприяє збільшенню товарообігу між Україною та країнами ЄС. Це також дуже важливо під час кризи, коли довіра до державних органів є ключовою для збереження стабільності та порядку в суспільстві.

3. Впровадження електронної системи управління гарантіями, електронна система управління гарантіями зменшує бюрократичне навантаження та прискорює процес оформлення гарантій.

4. Введення статусу Авторизованих економічних операторів, статус AEO надає підприємствам, які відповідають певним критеріям, спрощені митні процедури.

5. Впровадження телеграм-бота для сповіщення статусу митних декларацій, телеграм-бот дозволяє декларантам оперативно отримувати інформацію про статус їхніх митних декларацій [3].

Запровадження Державною митною службою України електронної системи роботи з рішеннями щодо зобов'язуючої інформації є важливим досягненням до спрощення митних процедур та цифровізації. На порталі "Єдине вікно для міжнародної торгівлі" можливе повне безпаперове обслуговування митних питань та вести листування з митницею. Запровадження таких процесів значно покращує і пришвидшує роботу митниці [4].

У 2024 році було удосконалено існуючі ІТ-системи і розроблено цілу низку нових ІТ-рішень відповідно до Довгострокового стратегічного плану цифрового розвитку Держмитслужби. Відбулося чергове засідання Керівного комітету Державної митної служби України з реалізації Плану реформування відомства на 2024 - 2030 роки. Так, за минулий рік Держмитслужбі вдалося успішно реалізувати низку заходів, покликаних якісно змінити підходи до митної справи в Україні. Зокрема, у рамках гармонізації митного законодавства України до норм ЄС прийнято Закон України №3926-IX «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу». Нові стандарти проходження служби в митних органах запроваджено прийнятим Законом України №3977-IX «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо встановлення особливостей проходження служби в митних органах та проведення атестації посадових осіб

митних органів». Також було удосконалено існуючі ІТ-системи і розроблено цілу низку нових ІТ-рішень відповідно до Довгострокового стратегічного плану цифрового розвитку Держмитслужби. Вдалося реалізувати кроки з налагодження автоматизованого обміну попередньою митною інформацією з іншими країнами і впровадження Системи попереднього повідомлення про надзвичайні ситуації, розширити використання національної програми АЕО, а також підвищити зацікавленість бізнесу у використанні процедури спільного транзиту. Для посилення антикорупційних заходів Держмитслужба офіційно стала партнером Програми ВМО з протидії корупції та сприяння доброчесності у митній сфері (A-CIP). Усі ці заходи передбачають подальшу реалізацію і удосконалення [5].

Бізнес незначно покращив оцінку роботи митниці у 2023 році: інтегральна оцінка «Митного індексу», що щорічно публікується Європейською бізнес-асоціацією (ЄБА), зросла до 3,24 бала з 5 можливих з 3,17 бала у 2022 році. Найвищу оцінку традиційно здобула робота системи "Єдине вікно" - 3,77 бала. По 41 % оцінюють роботу системи задовільно та добре, 18 % - дуже добре [6].

Отже, в умовах війни цифровізація митних процесів відіграє ключову роль у стимулюванні економічного розвитку та залученні іноземних інвестицій. Що забезпечить відновлення економіки України, та подальшого розвитку українського бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Підвищення стійкості шляхом прискорення цифрової трансформації бізнесу в Україні. Paris : OECD Publishing, 2024 / OECD. URL : https://doi.org/10.1787/5d9e86a7-uk

2. Голота В. Р. Митна система держави в умовах глобалізаційних викликів. Тернопіль, 2024. URL : http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/53863/1/ФМСм-22%20Голота%20В.Р..pdf

3. Шлях до ЄС: роль цифровізації у реформуванні Держмитслужби / Інститут аналітики та адвокації. URL : https://iaa.org.ua/articles/road-to-the-eu-the-role-of-digitalisation-in-reforming-the-state-customs-service/

4. Kveliashvili I. M., Kiyda L. I., Rossochinska I. Implementation of the single window mechanism as an internationally recognized trade ease criterion. *Public Administration and Customs Administration.* 2022. Т. 33, № 2. С. 51–55. URL : https://doi.org/10.32836/2310-9653-2022-2.9

5. Удосконалення роботи митниці: які результати? / НТФ «Інтес». URL : https://qdpro.com.ua/uk/news/udoskonalennya-roboti-mitnici-yaki-rezultati

6. Бізнес покращив оцінку роботи митниці, але є претензії до якості послуг – індекс ЄБА / BIN.ua. URL : https://bin.ua/news/economics/economic/310717-biznes-pokrashhiv-ocinku-roboti-mitnici-ale-ye.html

Євгеній Ланченко,
д-р екон. наук, доцент,
доцент кафедри економіки;
Андрій Лазутін, Микола Якименко,
здобувачі вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ (Україна)

ІННОВАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО РИНКУ ПРАЦІ

Інновації є ключовим чинником розвитку сучасної глобальної економіки, що суттєво впливає на міжнародний ринок праці, створюючи нові можливості, але водночас викликаючи значні трансформації у сфері зайнятості. Автоматизація, цифровізація та розвиток штучного інтелекту змінюють структуру попиту на робочу силу, сприяючи зростанню його на одні професії та зникнення/зменшення на інші. Ці процеси впливають не лише на внутрішні трудові ринки, але й на глобальні тенденції трудової міграції, формуючи нові виклики для урядів і бізнесу. Структурні зміни в глобальній економіці, зумовлені впровадженням інновацій, позначаються на секторальному розподілі робочої сили, мотивації праці, зміні професійних вимог та необхідності перегляду підходів до професійної освіти.

Процеси автоматизації та цифровізації нерівномірно впливають на різні сегменти ринку праці, залежно від характеру виконуваних завдань та рівня технологічної замінності людської праці. Найбільш уразливими до автоматизації є професії, що передбачають рутинні завдання, які можна алгоритмізувати та реалізувати за допомогою робототехнічних систем або штучного інтелекту. Сюди належать низькокваліфіковані професії у сфері виробництва, адміністративного обслуговування та стандартних сервісних послуг. Постає необхідність адаптації ринку праці, розширення програм перекваліфікації та формування нових компетентностей робочої сили, затребуваних в умовах цифрової економіки.

У майбутньому більшість робочих процесів буде ґрунтуватися на співпраці людини та технологій, де кожен із компонентів буде відповідальний за виконання окремих етапів або аспектів роботи. Цей тренд указує не стільки на витіснення людини з ринку праці, скільки на зміну характеру зайнятості та зміст мотивації праці персоналу: ручна праця та рутинні завдання дедалі більше автоматизуються, тоді як людські зусилля концентруватимуться на завданнях, що потребують креативності, критичного мислення, емоційного інтелекту й адаптивності тощо. Зростання комбінованої

моделі роботи також свідчить про підвищення ролі технологічної грамотності працівників та необхідність розвитку цифрових компетентностей у більшості професій.

Попри скорочення зайнятості в традиційних секторах, що піддаються високому рівню автоматизації, інноваційні процеси стимулюють формування нових сфер зайнятості, які базуються на застосуванні передових технологій та трансформації виробничо-економічних моделей. Зокрема, спостерігається динамічне зростання попиту на висококваліфікованих спеціалістів у галузі інформаційних технологій.

Автоматизація та цифровізація, хоча й спричиняють структурні зміни у сфері зайнятості та зменшують попит на низькокваліфіковану робочу силу у традиційних галузях, водночас сприяють диверсифікації ринку праці та формуванню нових сегментів економіки, що базуються на використанні передових техніки й технологій. У перспективі адаптація ринку праці до технологічних змін вимагатиме комплексного підходу, що поєднує державну політику підтримки перекваліфікації, інвестиції у цифрову освіту та розширення програм безперервного навчання. Запровадження адаптивних освітніх моделей, розвиток технологічних інкубаторів та стимулювання партнерства між академічним середовищем і бізнесом сприятимуть більш ефективному використанню людського капіталу та створенню умов для стабільного економічного зростання, поліпшення мотивації праці персоанлу.

Автоматизація, цифровізація та розвиток передових технологій впливають на структуру попиту та пропозиції на ринку праці, стимулюючи зростання висококваліфікованої мобільності та скорочення потреби в низькокваліфікованій робочій силі. Розвинені країни, які є лідерами у сфері технологічних інновацій, такі як США, Німеччина, Велика Британія, Канада, Австралія, Норвегія, Фінляндія, стають основними центрами притягнення висококваліфікованих кадрів. Цей процес, відомий як «витік мізків» (brain drain), посилюється через високий попит на фахівців у галузях штучного інтелекту, машинного навчання, кібербезпеки, робототехніки, біотехнологій, інженерії та фінансових послуг.

Інноваційні процеси суттєво трансформують мотивацію праці та міжнародну трудову міграцію, сприяючи формуванню нових форм мобільності, зокрема феномену «віртуальної трудової міграції». Завдяки цифровим технологіям та розвитку глобальних онлайн-платформ висококваліфіковані фахівці можуть працювати на іноземні компанії, не залишаючи своєї країни. Така модель створює економічні вигоди для країн-імпортерів інтелектуального ресурсу, які отримують доступ до експертизи без витрат на соціальну інфраструктуру та імміграційну інтеграцію. Натомість країни-експортери стикаються з подвійним ефектом: з одного боку, збереження фахівців усередині країни знижує ризики «витоку мізків», з іншого – виникає потреба у створенні умов для продуктивної зайнятості, аби уникнути залежності від зовнішніх замовників та нерегульованої цифрової праці.

Результати дослідження свідчать про те, що інноваційні процеси сприяють гнучкості ринку праці, розширенню дистанційної зайнятості та підвищенню продуктивності праці, водночас викликаючи структурні зміни, ризики зростання нерівності та необхідність адаптації освітніх стратегій.

В умовах повномасштабної війни цифрова адаптація ринку праці ускладнюється деструкцією економічної інфраструктури, примусовим переміщенням трудових ресурсів, а також зростанням соціально-економічної вразливості населення. Високий рівень структурної нестабільності проявляється в масштабних процесах професійної міграції, коли значна частина населення змінює вид діяльності або місце проживання внаслідок воєнних дій. Це призводить до розбалансування ринку праці: у низці галузей, зокрема промисловості та сільському господарстві, спостерігається гострий дефіцит кваліфікованих працівників, тоді як деякі сегменти цифрової економіки характеризуються перенасиченням кадрами зі схожими компетентностями, що знижує рівень зайнятості населення.

Відсутність масштабних програм державного стимулювання професійної адаптації та цифрової освіти у поєднанні з обмеженими фінансовими ресурсами та безпековими ризиками призводить до асинхронного розвитку цифрової інфраструктури та людського капіталу. Як наслідок, потенціал цифрової економіки України не реалізується повною мірою. У цьому контексті розвиток цифрового ринку праці в умовах війни слід розглядати не лише як технологічний, а й як політико-економічний виклик, що вимагає інтегрованого підходу до формування стійких інституцій зайнятості, цифрової грамотності та стратегій відновлення.

Країни, які активно інвестують у розвиток людського капіталу, цифрову освіту та інституційні механізми адаптації до технологічних змін, демонструють вищий рівень економічної резильєнтності. Такі держави здатні не лише мінімізувати ризики структурного безробіття, а й підвищувати конкурентоспроможність на глобальному ринку праці шляхом формування гнучкої, інноваційно орієнтованої робочої сили. Натомість країни з низьким рівнем інституційної готовності до змін ризикують зіткнутися з посиленням соціальної поляризації, втратою конкурентних переваг та зниженням продуктивності праці та ефективності господарської діяльності підприємств.

Майбутнє міжнародного ринку праці буде визначатися не лише темпами інноваційного розвитку, а й здатністю національних урядів і транснаціональних суб’єктів впливу формувати ефективну політику трансформаційної адаптації. Це включає інтеграцію інструментів перекваліфікації, створення інклюзивних платформ зайнятості населення, розвиток систем прогнозування потреб ринку праці та запровадження нових соціальних стандартів. Інновації в глобальній економіці потребують не просто гнучких, а системно збалансованих рішень, які забезпечують гармонізацію інтересів держав, бізнесу та працівників, сприяючи довгостроковій стабільності та соціальній справедливості в умовах трансформаційної доби в глобальній економіці.

Олександра Левченко,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Микола Теліщук,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ЦИФРОВІЗАЦІЯ, ЗЕЛЕНИЙ КУРС: ЯК ЗМІНЮЄТЬСЯ ГЛОБАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Світова економіка сьогодні переживає складний етап, зумовлений як і наслідками глобальних криз, таких як пандемія, так і геополітичними викликами, зокрема війною в Україні. Цифровізація, перехід до «зеленої» економіки, геоекономічна перебудова, зростання ролі знань та інновацій – це все формує нову архітектуру глобального ринку. Паралельно з цим посилюються виклики: нестабільність фінансових систем, енергетична криза, зміна логістичних ланцюгів та вплив воєнних конфліктів. Для України, яка наразі перебуває у воєнному стані та водночас активно інтегрується у європейський простір, вивчення цих процесів є ключем до формування ефективної моделі економічного зростання. Усвідомлення цих тенденцій сприятиме глибшому розумінню стратегічних пріоритетів розвитку та допоможе сформувати обґрунтовану економічну політику в умовах глобальної нестабільності.

Одним з ключових векторів сучасного розвитку є цифровізація. Впровадження штучного інтелекту, автоматизація виробництва та розвиток цифрових платформ змінюють структуру ринку праці, спричиняючи зростання попиту на висококваліфіковані кадри, а також посилюють роль знань як економічного ресурсу. Це призводить до зміщення акценту з традиційного виробництва на інноваційні сектори економіки. Важливо зазначити, що цифровізація є рушійною силою майбутнього та також включає в себе розвиток фінансових технологій (fintech), електронного врядування та кібербезпеки. За даними OECD, до 2030 року понад 70 % робочих місць вимагатимуть цифрових навичок. Країни, які інвестують у цифрову освіту та інфраструктуру, матимуть стійкіші економіки [1].

Наступним визначальним трендом є перехід до “зеленої” економіки. Світ активно інвестує в чисті технології, скорочення викидів і розвиток відновлюваних джерел енергії. Згідно з McKinsey, очікується, що частка електроенергії у світовому енергоспоживанні зросте до 52 % до 2050 року, що демонструє поступовий, але сталий перехід до зеленої економіки [2].

Паралельно відбувається геоекономічна перебудова, спричинена як технологічними змінами, так і політичними чинниками, зокрема повномасштабною війною в Україні. Зміни в логістичних ланцюгах, децентралізація виробництва та формування нових регіональних блоків – це актуалізує потребу в регіональній кооперації та посиленні економічної безпеки [3].

Війна в Україні має довготривалий вплив на міжнародний інвестиційний клімат. Європейська комісія у Плані відновлення України наголошує на необхідності відбудови інфраструктури, зміцненні економічної стійкості та залучення інвестицій для модернізації ключових секторів [4].

Попри складну ситуацію, Україна демонструє потенціал до відновлення та економічного зростання. Згідно з прогнозами Міністерства економіки України, у 2025 році очікується зростання ВВП на рівні близько 3 %, при підтримці реформ, інтеграції до європейського простору та міжнародної допомоги [5].

Перспективи світової економіки у 2025 році визначаються здатністю адаптуватися до змін, зберігаючи при цьому темпи зростання. За прогнозами Світового банку, зростання глобального ВВП становитиме близько 2,7 %, а високий рівень міжнародних резервів ($13,5 трлн) забезпечать гнучкість у відповідь на кризи [6].

Україна ж, у свою чергу, перебуває на етапі складного, але перспективного економічного переходу. Попри високий рівень безробіття (12 %) та значний державний борг (94,1 % ВВП), міжнародна підтримка та реформи створюють підґрунтя для майбутнього зростання [5].

Таблиця 1 – Порівняння економічних показників України та світу

Показник	Україна	Світ
Прогноз зростання ВВП	2-3,5%	2,7%
Інфляція	8,4-9%	4,3%
Рівень безробіття	14,7%	5%
Дефіцит бюджету	20,7-22,8% ВВП	3-5% ВВП
Рівень державного боргу	106,6% ВВП	93% ВВП
Міжнародні резерви	$43 млрд	$13,5 трлн

Порівняльний аналіз економічних показників України та світу засвідчує дисбаланси в структурі економіки. Приріст ВВП України менший за середньосвітовий рівень, що свідчить про повільне відновлення економічної активності на фоні війни та руйнування інфраструктури. Інфляція в Україні суттєво перевищує глобальні показники, ускладнюючи фінансове планування для бізнесу та населення. Рівень безробіття в Україні також перевищує світовий, що є наслідком втрати робочих місць через бойові дії та міграцію населення. Високий рівень державного боргу формує боргове навантаження на бюджет та зменшує інвестиційну привабливість. Проте уряд вживає заходів до стабілізації: впроваджуються інструменти цифрового управління, зокрема Diia, триває поступове зниження інфляції, завдяки політиці НБУ [5].

Водночас світова економіка, не зважаючи на геополітичну нестабільність та кризу в енергетичному секторі, показує більш рівномірне відновлення, з прогнозованим зростанням ВВП на рівні 2,7 %. Це свідчить про наявність глобальних економічних тенденцій, таких як цифровізація, технологічні інновації та переоцінення на сталий розвиток, що в свою чергу може бути використано як модель для стимулювання економічного зростання в Україні після війни [7].

В перспективі світової економіки очікується стабілізація після попередніх криз. Ключовими тенденціями є: швидке зростання економік Глобального Півдня (Індія, Індонезія); активізація зелених і цифрових інвестицій; впровадження штучного інтелекту в усі сектори економіки; зміна структури торгівлі через геополітичну поляризацію [7].

Україна має шанси інтегруватися у нову світову модель за умов реалізації Плану відновлення, послідовних реформ, локалізації виробництва та розвитку логістики й цифрової інфраструктури [4; 5].

Отже, глобальні економічні тенденції формують нову архітектуру світового розвитку, що базується на інноваціях, екологічності та цифровізації. Стійкість та адаптивність стають ключовими факторами економічного успіху. Україна, перебуваючи в умовах війни, зберігає потенціал до стійкого зростання – за умови стратегічного планування, реінтеграції до глобальних ринків і ефективного використання міжнародної підтримки. Майбутнє української економіки залежить від здатності трансформувати виклики у точки зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Future of Work / OECD. URL : https://www.oecd.org/employment/future-of-work.htm

2. McKinsey Global Energy Perspective 2025. URL : https://www.mckinsey.com/business-functions/sustainability/our-insights/global-energy-perspective

3. European Commission – Green Deal / геоекономіка. URL : https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

4. European Commission – Ukraine Recovery Plan, 2024. URL : https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-support-ukraine/recovery-and-reconstruction-ukraine_en

5. Міністерство економіки України. URL : https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=fcc90c0c-4033-48cd-ae47-8d85e2ccf2c4&tag=Prognozuvannia

6. World Bank Global Economic Prospects, 2025. URL : https://www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects

7. IMF World Economic Outlook, 2025. URL : https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2025/01/17/world-economic-outlook-update-january-2025

Дарія Лісовська,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Мирослава Теліщук,
старший викладач кафедри економічної політики, маркетингу та бізнес-аналітики, Державний податковий університет, м. Ірпінь (Україна)

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Економіка України під час воєнного стану трансформується, переходячи більше на військові рейки. Відкриваються нові заводи з виробництва дронів, запчастин, патронів різного виду, снарядів. Але також є значні втрати в металургійних та сталеварних галузях.

Виклики і загрози економічній безпеці пов'язуються насамперед із безпосереднім деструктивним впливом воєнних дій для економічного розвитку (зокрема: фізичними руйнуваннями основних засобів та економічної інфраструктури, неможливістю здійснювати економічну діяльність в умовах воєнних дій на локальних напрямках; ракетно-дроновими атаками та ін.), нестачею кваліфікованої робочої сили, а також ймовірним збільшенням макроекономічних диспропорцій. На тлі невизначеності у розмірах завданих війною збитків та можливостей їх компенсації, часові та фінансові перспективи відновлення економічного потенціалу у багатьох сферах діяльності залишаються серед основних проблем економічної безпеки України [1].

У зв'язку з повномасштабною війною Україна відмовилася від транзиту російського газу, що проходив територією держави до інших країн. Це стало частиною масштабного геополітичного й економічного розриву з державою – агресором. Водночас Україну активно підтримують міжнародні партнери, надаючи гуманітарну, військову та фінансову допомогу.

Воєнний стан суттєво вплинув на економіку: багато секторів зупинилися або працюють з обмеженнями. Економічна активність зосереджена переважно на підтримці обороноздатності держави. Закриття повітряного простору, який раніше активно використовувався для перевезення пасажирів і товарів, призвело до втрати важливих логістичних маршрутів. Аналогічна ситуація з сухопутними вантажними перевезеннями – багато з них потребували зміни напрямків через небезпеку або окупацію територій.

Це все створило нові виклики для зовнішньоекономічної діяльності, такі як, руйнування інфраструктури та логістичних ланцюгів, змінилась економічна ситуація та

відбулась втрата експортних ринків. Проте, через війну відкрились і нові можливості. Можемо спостерігати за зростанням попиту на українські товари та послуги за кордоном, відбувся перехід на нові ринки та канали збуту. Відбулось розширення співпраці з міжнародними партнерами.

Розширення зовнішньоекономічної діяльності є ключовим фактором розвитку будь-якого підприємства. Проте, цей процес несе в собі низку загроз, які можуть негативно вплинути на його успішність. Загрози зовнішнього середовища можна поділити на певні групи: економічні, політичні, соціальні, правові, технологічні. Загрози зовнішнього середовища можуть негативно впливати на зовнішню торгівлю і це проявляється у зменшенні експортних та імпортних потоків, збільшенні ризиків у веденні бізнесу, збільшенні витрат, зниженні конкурентоспроможності, втраті ринків збуту. Використовуючи певні поради, підприємства можуть уникнути цих загроз:

Постійний моніторинг зовнішнього середовища. Проведення моніторингу зовнішнього середовища можливе за допомогою офіційних джерел (звіти міжнародних організацій, торгові представництва). Проводиться збір інформації: економічні показники (ВВП, інфляція, стан економіки), політична ситуація, соціальні фактори, технологічні інновації, зміни в законодавстві. Наприклад, компанія Метінвест використовує веб-сайти урядів, аналітичні звіти, експертні думки для відстеження змін в законодавстві, податкових правил, перспективних ринків. Логістика також є важливим пунктом, потрібно постійно впроваджувати нові технології. Щодо технологій, то це можуть бути: впровадження систем GPS-моніторингу для відстеження транспортування товарів, використання онлайн-платформ для пошуку та бронювання транспортних засобів, автоматизація складських операцій за допомогою роботів та автоматизованих систем [2].

Війна принесла серйозні виклики для зовнішньої торгівлі: руйнування інфраструктури, втрата традиційних експортних ринків, нестача робочої сили через мобілізацію та міграцію.

Усі ці чинники негативно вплинули на економічну безпеку. Ракетні та дронові удари не лише знищують фізичні об’єкти, але й породжують загальну невизначеність – як для українських бізнесів, так і для іноземних партнерів.

Проте криза створила і нові можливості. Українські підприємства почали активно переорієнтовуватися на нові ринки, зокрема в країнах ЄС, які відкрили свої кордони для української продукції. Попит на окремі види товарів – агро продукцію, ІТ-послуги, продукцію оборонного призначення – навіть зріс. Змінилась також структура зовнішньої економічної політики – держава почала більше стимулювати розвиток партнерств, залучення інвестицій, захист вітчизняного експорту.

Задля зменшення зовнішніх ризиків український бізнес почав впроваджувати практики стратегічного планування: моніторинг політичної та економічної ситуації, страхування ризиків, проведення SWOT-аналізу та переосмислення логістичних рішень. Компанії, які адаптувалися до нових умов, - як-от «Метінвест» чи «ДТЕК» -

показують приклад гнучкості та стійкості. Такі підходи стають основою для довгострокової економічної стабільності. тлі загальної нестабільності бізнес також почав більше звертати увагу на страхування ризиків - від політичних до валютних. Участь у програмах підтримки, що надаються міжнародними донорами, експортно-кредитними агентствами, страховими компаніями, дає можливість знизити втрати в разі форс-мажорних обставин. Це особливо важливо в умовах, коли навіть один зруйнований вантаж може обійтися компанії у значну суму.

Серед додаткових можливостей - активізація участі у грантових програмах та ініціативах підтримки малого й середнього бізнесу. Українські підприємства дедалі частіше долучаються до міжнародних проектів, отримують технічну, експертну та фінансову допомогу для виходу на нові ринки, адаптації продукції до міжнародних стандартів, просування свого бренду за кордоном. Це, у свою чергу, сприяє модернізації виробництв, запровадженню інновацій та підвищенню конкурентоспроможності.

Висновок. Сучасні виклики, спричинені воєнними діями, поставили перед зовнішньоекономічною політикою України надзвичайно складні завдання. Проте ці ж обставини сприяли запуску глибоких трансформаційних процесів, що відкрили простір для переосмислення підходів до міжнародної торгівлі, інвестиційної привабливості та безпеки економічної взаємодії.

У відповідь на руйнівні фактори війни українська економіка виявила значну гнучкість та здатність до оперативного реагування. Поступовий перехід до нових форматів зовнішньоекономічних зв’язків супроводжується прагненням до оптимізації ризиків, підвищення прозорості бізнес-процесів, зміцнення довіри з боку міжнародних партнерів.

Активізація інструментів антикризового управління від технологічної модернізації до розбудови стратегічних альянсів - свідчить про зростаючу роль підприємницької ініціативи у формуванні нової економічної реальності.

Україна формує якісно іншу модель взаємодії із зовнішнім світом: більш адаптивну, стійку до коливань і відкриту до партнерства. Попри загрози, саме здатність шукати і використовувати нові можливості, працювати на випередження і будувати економіку майбутнього визначатиме успіх країни на глобальному рівні. Отже, трансформація зовнішньоекономічної політики є не лише вимушеним кроком, а й перспективним шляхом розвитку на найближчі десятиліття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Економічна безпека України в умовах довготривалої війни. URL : https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitychni-dopovidi/ekonomichna-bezpeka-ukrayiny-v-umovakh-dovhotryvaloyi-viyny

2. Виклики та можливості розширення зовнішньоекономічної діяльності. URL : https://confmanagement-proc.kpi.ua/article/view/303648

Ганна Ляшенко,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри управління
та бізнес-адміністрування,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ В РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА УКРАЇНИ

У XXI столітті економіка розвивається під різними факторами і таким чином визначаються різні зміни в кожній країні окремо, а також в групах країн. У спеціалізованій літературі пропонують такі поняття про світову економіку, як міжнародна економіка, світове господарство, іноді як міжнародні економічні відносини. З погляду сучасної економічної науки під світовою економікою розуміють все світове господарство (глобальне). У Вікіпедії [1] відображено, що світова економіка – сукупність національних господарств, пов'язаних один з одним системою міжнародного поділу праці (МПП), економічними і політичними відносинами. Тобто, світове господарство – це складна, відкрита система, яка характеризується багатьма складовими елементами, ієрархічністю, багаторівневістю і структуризацією. У нинішній час в економічній літературі відображені такі елементи, як: територія, природно – ресурсний потенціал, капітал, інфраструктура, трудові ресурси і технологія. Також світове господарство характеризується і основними пропорціями, а саме табл.1:

Таблиця 1 – Основні пропорції світового господарства

№ з/п	Назви пропорцій	Суть
1	Поновлювальні	Це співвідношення у продуктивних силах суспільства. Особливістю цієї пропорції є його безперервність, що досягається завдяки процесу відтворення виробництва і споживання.
2	Міжгалузеві	Відображає поділ суспільного виробництва на великі підрозділи (промисловість, сільське господарство, будівництво, транспорт, невиробничу сферу) і, у свою чергу, їх поділ на галузі.
3	Територіальні	Це розміщення виробництва по країнах, регіонах і окремих територіях.
4	Функціональні	Відображення міжнародного поділу праці між «нижніми поверхами» (видобуток) та «верхніми поверхами» (випуск готової продукції), спеціалізація.
5	Зовнішньоекономічні	Імпорт та експорт продукції і послуг різними країнами, регіонами та окремими виробництвами.

Якщо ці пропорції порушуються, то система може загинути.

Науковці відзначають, що світова економіка виникла в ході переростання капіталізму в монополістичний капіталізм і на цій основі зародилася глобальна економіка. Саме до глобалізації ринкової економіки призвели такі основні фактори, як криза 1930-х рр., друга світова війна, руйнування колоніальної системи. Дані негативні фактори призвели до того, що були розроблені загальні механізми координації і керування для всіх країн світу. Для кожної країни дослідники використовують Індекс глобалізації, який розроблений спільно із колсантинговою компанією (A. T. KearneY) і журналом (ForeignPolicy) [2].

Глобалізація перетворила світову економіку в єдиний ринок і є складною системою. Глобальна економіки – це новий вид світової господарства, яка перетворюється в єдиний глобальний організм, який включає такі елементи: глобальна фінансова система, глобальне виробництво, глобальна система просування товарів і послуг, глобальний ринок трудових ресурсів, глобальна система інтелектуальної діяльності.

Науковці і дослідники визначають основні характерні риси глобальної економіки, а саме: міжнародна торгівля (міжнародний обмін товарами), розвинений міжнародний рух факторів (виробництва, капіталу, трудових ресурсів, технологій), на підприємствах декількох країн розташовані міжнародні форми виробництва та інші. Автор, Філіпенко А. С. [3] відзначає, що економіки більшості країн світу стають більш відкритими, що сприяє їхній активнішій участі у світогосподарських процесах, частка товарного експорту у світовому ВВП набуває усталену тенденцію до збільшення з 7,9 % у 1913 р. до 9 % у 1929 р., 10 % у 1950 р., 14,5 % у 1970 р. та 19 % у 2000 р. У країнах з високим доходом – членах ОЕСР – частка експорту товарів і послуг (% до ВВП) сягає 70 %. Середньорічні темпи зростання товарного експорту майже удвічі випереджають зростання ВВП.

У глобальній економіці XXI століття більшого значення набуває багатонаціональне підприємництво, що об’єднує в своїй стратегічній діяльності наступні елементи: організаційні, фінансові, міжнародні трансакції, наукові і технічні дослідження, управління маркетингом, тощо. Слід відзначити, що одним показником рівня розвитку глобальної економіки є переміщення робочої сили із країн, що розвиваються і також із країн високорозвинених. Але слід зазначити, що глобалізація впливає неоднозначно на розвиток різних країн, з одного боку розширює можливості окремих країн приймати участь у міжнародній діяльності, а з іншого боку становить загрозу для країн із малими і середніми доходами. Незважаючи на позитивні і негативні моменти у міжнародній діяльності Україна бере активну участь у діяльності міжнародних організацій, а саме у політичній, соціально-економічній, військово-технічній, культурній, освітній і наукових сферах. Україна бере активну участь, у такій міжнародній організації, як ООН. Україна співпрацює з ООН у напрямку підтримання міжнародного миру та безпеки. Україна є членом таких функціональних комісій, як Економічної і соціальної ради (ЕКОСОР): Комісії ООН з наркотичних засобів (2010–2013),

Комісії з попередження злочинності та кримінального правосуддя (2010–2012 рр.) та Комісії сталого розвитку (2009–2012 рр.), а також Комітету з програми й координації (2010–2012 рр.) та Комітету з внесків (2010– 2012, 2013–2015 рр.) [4].

Україна також проводить ґрунтовну роботу з МАГАТЕ. Важливим завданням даного співробітництва – це налагодження взаємодій між Україною – ЄС – МАГАТЕ, саме в інтеграції енергетичних просторів.

Україна також взаємодіє з ЮНЕСКО в напрямку освітніх, наукових і культурних сфер. В нинішній нестабільний час для України зростає важливість міжнародного фінансового співробітництва із Світовим банком. Саме Європейський банк реконструкції та розвитку, для розвитку української державної економіки, здійснює капіталовкладення в проекти енергетики, зв'язку, транспорту та інших сфер.

Підводячи підсумок слід відмітити, що глобалізаційні процеси впливають на Україну як позитивно так і негативно. До позитивних рис можна віднести: українці користуються мобільними телефонами, комп'ютерами, побутовою технікою, автомобілями, використовують лікарські препарати та багато чого іншого, що вироблено за межами України. До негативних рис, як правило, відносять: зростання безробіття, бідності; зростання тіньової економіки; усунення України із конкурентного середовища, еміграція інтелектуальної еліти та інші риси.

Таким чином глобалізація впливає на економічне, політичне і культурне життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Енциклопедія Вікіпедія. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki
2. IndexofGlobalization. URL : http://globalization.kof.ethz.ch/
3. Філіпенко А. С. Глобальні форми економічного розвитку: історія і сучасність. К. : Знання, 2007. С. 24–25.
4. Участь України у міжнародних організаціях. URL : http://www.mfa.gov.ua/

Лілія Максимова,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Мирослава Теліщук,
старший викладач кафедри економічної політики, маркетингу та бізнес-аналітики, Державний податковий університет, м. Ірпінь (Україна)

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ Й КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Процес європейської інтеграції України є стратегічно важливим напрямом розвитку держави, що впливає на її економічну безпеку та конкурентоспроможність. Входження до європейського ринку, гармонізація нормативно-правової бази з вимогами ЄС та залучення іноземних інвестицій формують як можливості, так і виклики для національної економіки.

Євроінтеграція є важливим напрямом розвитку України, що визначає її роль на міжнародній арені та впливає на економічну безпеку країни, формуючи нові умови для розвитку економіки. Адаптація України до стандартів Європейського Союзу і зміцнення економічних відносин з країнами-членами ЄС відкривають перед Україною нові можливості для розвитку національної економіки.

Перш за все, євроінтеграція відкриває Україні доступ до єдиного ринку ЄС, що дозволяє українським виробникам експортувати товари без торгівельних бар'єрів [1]. Це створює умови для розвитку промисловості, аграрного сектору та сфери послуг. Так, після впровадження Зони вільної торгівлі з ЄС українські виробники змогли експортувати агропродукцію за зниженими тарифами, що значно збільшило доходи виробників. У 2024 році частка експорту агропродукції до ЄС у загальному секторі експорту України перевищила 60 %, що свідчить про зростаючу інтеграцію економік [1].

Також важливо зазначити, що розширення економічних зв’язків із країнами ЄС дозволяє Україні зменшити залежність від окремих ринків і постачальників, що покращує стійкість економіки до зовнішніх економічних коливань та торговельних обмежень [2].

Незважаючи на переваги, інтеграція до європейського ринку також створює певні виклики. Відкриття українського ринку для європейських товарів може призвести до витіснення менш конкурентоспроможних українських підприємств, які не мають достатніх ресурсів для адаптації до нового рівня конкуренції. Також існує загроза

економічної залежності України від ЄС, адже висока частка експорту до Європи робить економіку вразливою до змін у їх торговельній політиці.

Важливим аспектом євроінтеграції також є впровадження європейських стандартів у законодавчу систему України. Це сприятиме суттєвому покращенню правової системи країни, що є важливим елементом створення сприятливого бізнес-середовища. Зокрема, адаптація українського законодавства до європейських стандартів у сфері захисту прав інтелектуальної власності дозволить підприємцям більш ефективно захищати свої інноваційні розробки, що стимулюватиме розвиток високих технологій та інноваційних підприємств. Окрім того, гармонізація національних норм із європейськими забезпечить юридичну передбачуваність, що зменшить ризики для бізнесу та створить більш стабільне середовище для довгострокових інвестицій.

Гармонізація нормативної бази з нормами ЄС також допомагає знизити рівень корупції, забезпечити раціональне використання ресурсів та збільшити прозорість економічних процесів. Наприклад, система EUACI дозволила значно знизити рівень корупційних схем та забезпечити прозорі економічні процеси в Україні [3].

Проте швидке впровадження європейських стандартів у законодавчу систему також несе певні ризики, адже це може спричинити труднощі в адаптації бізнесу до нових регуляторних вимог. Наприклад, впровадження європейських екологічних стандартів потребує значних ресурсів у модернізацію виробничих процесів, яких може бути недостатньо у малих підприємств.

До позитивних аспектів євроінтеграції також відноситься можливість отримати доступ до міжнародних фінансових ресурсів, зокрема кредитів та грантів ЄС. Наприклад, програма «EU4Business» з 2022 до грудня 2023 року видала грантів для комплексної підтримки малого та середнього бізнесу на суму понад 5,5 млн. євро, що сприяло підвищенню рівня технологічного оснащення та конкурентоспроможності підприємств [4]. А програми Horizon Europe підтримують дослідження та інновації, що може сприяти технологічному прориву в ключових галузях [4].

Важливо зазначити, що євроінтеграція також напряму впливає на соціально-економічні аспекти. Відкриття ринку праці ЄС сприяє зростанню трудової міграції, що може посилити проблему нестачі кваліфікованих кадрів в Україні.

Отже, Євроінтеграція є ключовим чинником зміцнення економічної безпеки України. Вона відкриває нові можливості для розвитку економіки, модернізації промисловості та покращення інвестиційного клімату. Водночас процес адаптації до європейських стандартів потребує значних фінансових ресурсів, а також ефективної державної політики для мінімізації ризиків. Основними пріоритетами для України в контексті євроінтеграції є підтримка малого та середнього бізнесу, формування ефективної політики управління трудовими ресурсами та розвитку інноваційних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Експортні досягнення України та прогноз правил гри на ринку ЄС. URL : https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/258224.html

2. Інтеграція України до внутрішнього ринку ЄС в умовах війни: виклики та можливості. URL : chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e1be62ac-6172-4af8-933d-b232b1f33bc8/content

3. Тендер на проведення аналізу основних корупційних ризиків та заходів щодо їх мінімізації у сфері регіональної політики та координації структурних інструментів. URL : https://euaci.eu/announcements/tender-for-providing-consultancy-services-to-conduct-an-analysis-of-main-corruption-risks-and-mitigation-measures-in-the-field-of-regional-policy-and-coordination-of-structural-instruments/

4. В Україні для допомоги бізнесу працюють 15 проєктів ЄС майже на 100 млн євро. URL : https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3834600-v-ukraini-dla-dopomogi-biznesu-pracuut-15-proektiv-es-majze-na-100-miljoniv.html

Вікторія Міняйло,
канд. екон. наук,
доцент кафедри фінансового
аналізу та аудиту;
Вікторія Бахмутян,
здобувачка вищої освіти,
Державний торгово-економічний
університет,
м. Київ (Україна)

АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ КРАЇНИ

Антикорупційна політика в сучасному світі стала одним із найважливіших інструментів для забезпечення стабільного економічного розвитку та створення сприятливого інвестиційного клімату. Підвищення рівня прозорості, зменшення ризиків, стимулювання конкуренції та ефективне управління державними ресурсами є ключовими аспектами антикорупційної політики, які безпосередньо впливають на економічну ситуацію в країні.

На думку А. Боровика [1], що прозорість у владі та діловому середовищі є критичним фактором для підтримки довіри як внутрішніх, так і зовнішніх інвесторів до економічного середовища країни. Ефективна антикорупційна політика сприяє забезпеченню цієї прозорості, що має кілька ключових наслідків:

зменшення можливостей корупції: прозорість робить дії влади та бізнесу більш доступними для громадськості та нагляду. Це знижує можливості для корупційних схем та зловживань владою;

підвищення відповідальності: змушує державних службовців та бізнес-лідерів діяти більш відповідальна перед громадськістю, оскільки їхні дії можуть бути відкриті для широкого загалу;

стимулювання конкуренції: прозорість в умовах закупівельні та укладання угод забезпечує рівні умови для усіх учасників ринку, що сприяє конкуренції та інноваціям;

залучення інвестицій: забезпечення прозорості стосовно правил гри та умов бізнесу збільшує віру вітчизняних та зарубіжних інвесторів, що стимулює довгострокові інвестиції та розвиток економіки країни;

підвищення громадянського зацікавлення: прозорість активізує участь громадськості в контролі за діяльністю влади та бізнесу, що сприяє розвитку громадянського суспільства та демократії [1].

Зауважимо, що Україна має значний інвестиційний потенціал, адже володіє багатими природними ресурсами, має вигідне географічне положення, родючі ґрунти, сприятливий клімат, також має високий рівень науково-дослідних розробок у багатьох

галузях науки і техніки, добре розвинену інфраструктуру. Крім того, привабливість української економіки для іноземних інвесторів ґрунтується на наявності відносно дешевої кваліфікованої робочої сили. Але, попри ці переваги, стан інвестиційної привабливості України сьогодні залишається незадовільним, а інвестиційний клімат – ризикованим.

Тому для розв'язання зазначених проблем з метою поліпшення інвестиційної привабливості України варто звернути увагу на такі заходи.

Боротьба і викоренення корупції на всіх ланках влади, а також забезпечення прозорості процедур ухвалення рішень центральними і місцевими органами виконавчої влади.

Боротьба з інфляцією, згладжування циклічних коливань економіки, зниження рівня безробіття, необхідні дії для вирівнювання стабільності економіки країни, що призведе до зниження ставок на кредитування.

Радикальним засобом боротьби з бюрократизмом є зміна самого принципу організації влади і управління, а саме – перехід на самоврядування.

Забезпечення ефективного функціонування правової сфери, удосконалення законодавства.

Посилення ринкового регулювання економіки і проведення антикорупційної реформи. Упровадження нових інформаційних систем у державному апараті вбиває корупцію. Податкова реформа має бути направлена на реалізацію таких пріоритетів: 1) забезпечення всім суб'єктам господарювання однакових умов оподаткування; 2) зменшення податкового навантаження; 3) забезпечення ефективного податкового адміністрування та стабільності державних фінансів. Реформа банківської системи, поширення безготівкових розрахунків дозволить більш повно контролювати джерела доходів, оперативно виявляти факти витрачення коштів у розмірах, що перевищують доходи [2].

Важливо розглянути та наголосити, що корупція викликає викривлення умов конкуренції, оскільки підприємства з корупційними зв'язками можуть отримувати неправомірні переваги перед іншими учасниками ринку. Необхідно підкреслити, що антикорупційна політика націлена на забезпечення рівних умов для всіх учасників ринку. Це вказує на те, що кожне підприємство має однаковий доступ до ресурсів, ринків і можливостей. Це допомагає уникнути ситуацій, коли певні компанії здобувають переваги завдяки корупційним зв'язкам. Антикорупційні заходи спрямовані на запобігання монополізації ринку та укладанню угод. Це спонукає конкуренцію між підприємствами, що призводить до інновацій та покращення якості продукції та послуг [1]. Крім того, ефективне антимонопольне законодавство має на меті обмежити зловживання домінуючими позиціями на ринку та забезпечити чесні умови конкуренції. Це стимулює входження нових учасників на ринок і створює стимули для підприємств ефективно конкурувати. Забезпечення прозорості у діловому середовищі та управлінні ресурсами сприяє чесній конкуренції. Коли всі учасники ринку мають доступ до

однакової інформації, це запобігає ситуаціям, коли деякі підприємства отримують переваги завдяки закритим угодам або привілеям. Конкурентна боротьба між підприємствами спонукає їх до пошуку нових технологій та методів виробництва. Це стимулює інновації та покращення продуктів і послуг, що сприяє загальному економічному розвитку [5].

Також роль ЗМІ в антикорупційній політиці та їхній вплив на економічну безпеку держави охоплює кілька ключових аспектів: зв'язок між свободою преси та ефективністю боротьби з корупцією, значення журналістських розслідувань для зміцнення економічної безпеки, а також ризики інформаційних маніпуляцій в умовах обмеженої свободи слова. Незалежні ЗМІ забезпечують прозорість роботи державних структур та компаній. У країнах, де є свобода слова та незалежні ЗМІ можуть безперешкодно займатися журналістськими розслідуваннями, корупційні схеми швидше виявляються, що призводить до негайних дій з боку правоохоронних органів. Це знижує економічні втрати, пов'язані з корупцією, які можуть включати нецільове використання бюджетних коштів, зниження ефективності державних інвестицій та витік капіталу [4]. Прикладом може бути Скандинавія, де ЗМІ беруть активну участь в антикорупційній діяльності, а високий рівень довіри до урядових інститутів сприяє економічній стабільності. Публікуючи матеріали про корупцію, чинять тиск на уряд, спонукаючи його до проведення реформ, спрямованих на покращення управління та контролю. Як показують дослідження, уряди в країнах з високою свободою слова частіше реагують на повідомлення ЗМІ про корупцію, запроваджуючи додаткові заходи для запобігання аналогічним порушенням у майбутньому. Це, у свою чергу, призводить до покращення якості управління, що позитивно позначається на макроекономічних показниках: зниження рівня інфляції, підвищення ефективності державного управління та зміцнення фіскальної дисципліни [3].

Отже, прозорість і довіра, як результат ефективної антикорупційної політики, відіграють ключову роль у формуванні сприятливого інвестиційного клімату та економічного розвитку. Відкритість дій влади і бізнесу знижує корупційні ризики, підвищує конкуренцію, залучає інвестиції та активізує громадську участь, що в сукупності створює умови для стійкого економічного зростання. Засоби масової інформації є важливим інструментом у протидії корупції, впливаючи на економічну безпеку держави. Їх роль полягає у викритті корупційних схем, формуванні громадської думки, забезпеченні прозорості влади та підвищенні довіри до державних інституцій. Свобода преси сприяє ефективності антикорупційної діяльності, тоді як її обмеження може створити ризики інформаційних маніпуляцій. Висока якість журналістських розслідувань є чинником зміцнення інвестиційного клімату та економічної стабільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боровик А. Стан наукових розробок з питань, що стосуються впливу корупції на прямі іноземні інвестиції. *Кримінальне право*. 2020. № 5. URL : http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/5/42.pdf

2. Михайленко Г., Красникова Н. Вплив іноземних інвестицій на розвиток економіки України в умовах глобалізації. *Ефективна економіка.* 2020. № 7. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/7_2020/56.pdf

3. Хаванов А. Роль ЗМІ в антикорупційній політиці та їх вплив на економічну безпеку. *Bulletin of Sumy National Agrarian University*. 2024. № 3 (99). С. 21–25.

4. Офіційний вебсайт міжнародної організації Конвенція ООН проти корупції / Офіційний сайт Управління ООН з наркотиків і злочинності. URL : https://www.unodc.org/corruption/index.html

5. Данилишин Б. Щодо стану інвестиційних процесів. URL : https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/503439_shchodo_stanu_investitsiynih_protsesiv.html

Тетяна Паянок,
канд. екон. наук, доцент,
завідувач кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна);
Микола Несененко,
вчитель географії та економіки,
вища категорія,
Ірпінський ліцей № 2,
м. Ірпінь (Україна)

НАПРЯМИ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ОСВІТИ МОЛОДІ

У сучасному українському суспільстві, яке перебуває в умовах трансформації, боротьба з корупцією є одним із найважливіших викликів. «Україна отримала 36 зі 100 балів в Індексі сприйняття корупції за 2023 рік, додавши 3 бали. Такі дані опублікувала сьогодні Transparency International Ukraine. Тепер вона займає 104 позицію поміж 180 країн. Зростання України на 3 бали – один із найкращих результатів за минулий рік у світі. Всього за останні 10 років Україна додала 11 балів – це найбільший приріст серед країн, які зараз мають статус кандидаток до ЄС» [1].

Одночасно з впровадженням антикорупційних механізмів на інституційному рівні, дедалі більше визнається значення формування антикорупційної культури змалку, зокрема – через освіту молоді. Антикорупційна освіта – це не лише ознайомлення з правовими поняттями, а насамперед виховання цінностей чесності, справедливості, відповідальності. Сьогоднішня молодь – це завтрашні виборці, державні службовці, підприємці, лідери громад. Їх здатність розпізнавати прояви корупції та протидіяти їй залежить від фундаменту, закладеного ще в шкільні роки. Особливо актуальною антикорупційна освіта є в контексті: необхідності формування нової доброчесної еліти; забезпечення стійкості демократії; зростання довіри до держави та державних інституцій; підвищення рівня громадянської участі в ухваленні рішень.

Важливо починати виховання доброчесності змалку. Дитина повинна розуміти, що чесність – це норма, а корупція – це порушення прав і справедливості. На рисунку 1 показано, як різні рівні формальної та неформальної освіти доповнюють один одного в процесі формування доброчесної молоді – через інтеграцію у шкільні предмети, ігрові форми, громадську активність.

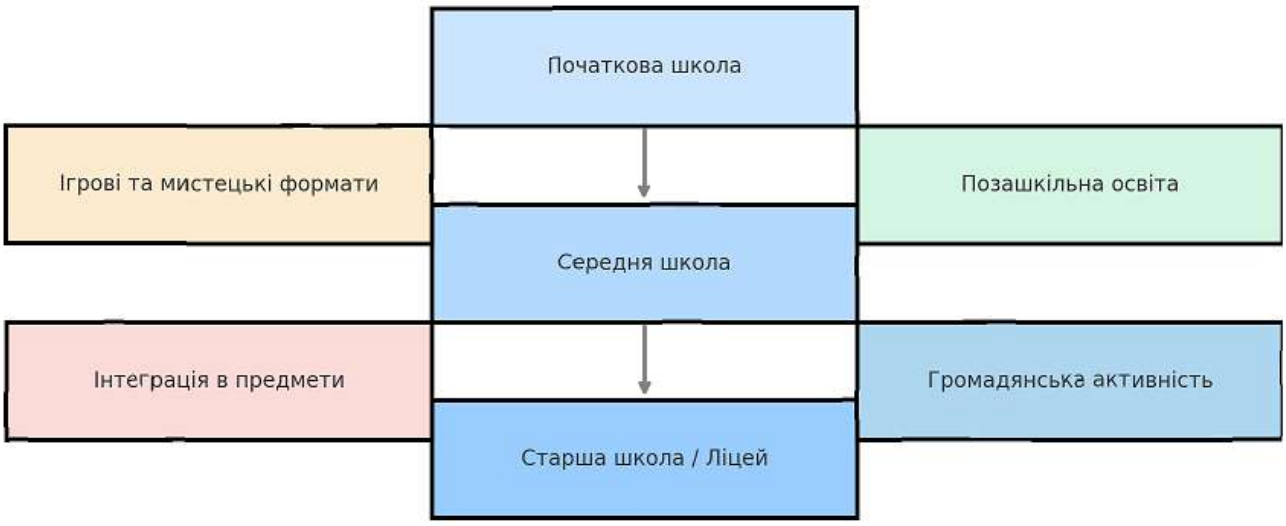

Рисунок 1 – Складові антикорупційної освіти молоді

Джерело: сформовано авторами.

Заходи формування антикорупційної свідомості у молоді має багато напрямків (табл. 1). Через ігри, казки, дискусії можна розвивати навички розпізнавання несправедливості та вміння протидіяти їй у майбутньому.

Таблиця 1 – Заходи формування антикорупційної свідомості у молоді

Роль гри та казки у формуванні правових орієнтирів	Навчання правам дитини та механізмам захисту	Платформи взаємодії з антикорупційними інституціями
Творчість як інструмент антикорупційної освіти	**Заходи формування антикорупційної свідомості**	Спільні проекти батьків, вчителів і дітей
Інтеграція антикорупційної тематики в освітній процес		Виховання моральної стійкості до корупції

Джерело: сформовано авторами.

Малюнки, казки, мультфільми, театральні постановки дозволяють дітям висловити своє ставлення до корупції. Через образи добра і зла, героїв і лиходіїв діти моделюють ситуації, в яких чесність перемагає, що формує уявлення про справедливість та відповідальність.

Родинні та шкільні заходи, присвячені доброчесності, підвищують загальну культуру правосвідомості. Обговорення ситуацій з реального життя, створення етичних кодексів школи, проведення тематичних днів – усе це сприяє об’єднанню громади навколо спільних цінностей.

Казки з антикорупційною тематикою, настільні ігри про вибори, доброчесну поведінку та прозорість влади дозволяють учням краще засвоїти складні правові поняття в доступній формі. Ігровий формат робить тему корупції ближчою та емоційно значущою для дітей.

Пояснення дітям їхніх прав, зокрема права на рівність, захист і справедливе ставлення, допомагає формувати вміння розпізнавати зловживання. Школярі, які знають свої права, з більшою ймовірністю виростуть відповідальними громадянами, здатними протистояти порушенням у суспільстві.

Включення шкільних ініціатив до національних кампаній НАЗК, шкільні дебати на теми доброчесності, зустрічі з представниками правозахисних організацій – усе це допомагає дітям відчути свою причетність до державотворення та зрозуміти значення прозорості влади.

Підходи до виховання чесності можуть інтегруватися в різні предмети: українську мову (твір на тему), історію (аналіз доброчесності в політичному житті), трудове навчання (проекти з громадянської освіти). Це створює системність і сталість антикорупційного мислення у молоді.

Важливо не лише інформувати, а й формувати особистісні риси – чесність, гідність, готовність сказати «ні» порушенням. Підлітки, які з дитинства мають моральний орієнтир, стають амбасадорами доброчесності в своєму оточенні. Залучити молодь до осмислення цінностей прозорості, справедливості та доброчесності через дитячий погляд на боротьбу з корупцією.

Таблиця 2 – Перелік антикорупційних заходів для молоді

Формат заходу	Тема
Малюнки або постери	«Як виглядає чесний чиновник», «Світ без хабарів», «Доброчесна країна очима дітей»
Твори / есе	«Яким я бачу Україну без корупції», «Що я зроблю, щоб змінити світ»
Сценки або казки	«Як Зубна Фея перемогла Корупційного Дракона»
Коротке відео	«Ні – хабарям, так – правді!»
Міні-проекти	антикорупційний плакат, флешмоб, урок доброчесності

Джерело: сформовано авторами.

Саме через мистецтво, гру та спілкування молодь здатна транслювати ідеї справедливості у спосіб, доступний дорослим. Наслідки таких заходів для майбутніх поколінь можуть бути стратегічними: зменшення толерантності до корупції в побуті, навчанні, кар'єрі; формування критичного мислення – як базового захисту від маніпуляцій; зміцнення принципів верховенства права і активної громадянської позиції; відповідальне покоління, яке будуватиме прозору й демократичну Україну.

Таким чином, антикорупційна освіта є інвестицією не лише в правову культуру сьогодення, але й у системні зміни на рівні нації. Її роль важко переоцінити в умовах євроінтеграції, реформ та відновлення України як сучасної, справедливої держави. Діти – це дзеркало суспільства. Їхнє бачення антикорупційної політики – це не лише креативний підхід, а й фундамент виховання нових поколінь українців, що будуватимуть чесну державу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Індекс сприйняття корупції – 2023. Transparency International Ukraine. URL : https://nazk.gov.ua/uk/uk/indeks-spryynyattya-koruptsii-2023-ukraina-pokraschyla-sviy-pokaznyk-na-3-baly/

2. Навчання з антикорупційного законодавства. URL : https://unity.gov.ua/pro-ministerstvo/zapobigannya-korupcziyi/navchannya-z-antykorupczijnogo-zakonodavstva/

Ольга Піжук,
д-р екон. наук, доцент,
професор кафедри управління
та бізнес-адміністрування,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ЦИФРОВИЙ ВИМІР СТРАТЕГІЧНОГО СУПЕРНИЦТВА: ГЛОБАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЧНІ ДОМІНАНТИ ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Світ стає свідком загострення суперництва між великими державами навколо критичних технологій – таких як квантові обчислення, штучний інтелект та напівпровідники [1]. Прагнення до домінування в цих технологіях, які часто мають як цивільне, так і військове застосування, змусило США, Китай, ЄС та інших глобальних гравців використовувати різноманітні геоекономічні стратегії для зміцнення безпеки та економічної стійкості.

Лідерство у квантових обчисленнях нині стає ключовим чинником формування нової глобальної архітектури безпеки, економіки та політичних альянсів. Квантові технології змінюють баланс кібербезпеки, створюють новий режим стратегічного стримування, прискорюють формування технологічних блоків, зокрема AUKUS, QUAD, ЄС, та перерозподіляють світове багатство завдяки монополії на проривні продукти й послуги. Оскільки успіх у цій сфері неможливий без сильної державної підтримки, що передбачає посилення ролі держави в інноваційній політиці, для держав на кшталт України це означає або шлях до включення в коло високотехнологічних союзників, зокрема ЄС, або ризик залишитися на периферії нової геополітичної реальності.

Штучний інтелект має потенціал революціонізувати численні сектори економіки та сфери життя. Хоча ШІ може мати безліч геополітичних наслідків, основні полягають у тому, що лідери у сфері ШІ отримають не лише величезні економічні вигоди і посилену військову спроможність, але й встановлюватимуть норми, стандарти та технологічні тренди для решти світу. Крім того, ця технологія також може змінити баланс сил між державами, адже їхня здатність реагувати на виклики, які ставить ШІ, та отримувати з нього вигоду відіграватиме ключову роль у їхньому міжнародному становищі.

Тісно пов’язані з ШІ, напівпровідники є ключовим будівельним елементом сучасної технологічної та інформаційної економіки. Напівпровідники є основою численних стратегічно важливих галузей – від автомобілебудування до аерокосмічної промисловості та оборони. Їх називають «новим рушієм геополітичного балансу», адже вони забезпечують роботу критичних новітніх технологій, таких як штучний

інтелект, 5G, квантові обчислення та промислова автоматизація. Жодна країна не здатна досягти самодостатності чи домінування в усіх аспектах виробництва напівпровідників. Ланцюги створення вартості є глобальними та складними, і лише кілька країн утримують лідерство в окремих сегментах: США – у сфері проєктування чипів, Японія – у виробництві матеріалів, Тайвань – у виготовленні чипів [2, с. 5–7].

Аналітичні дані Australian Strategic Policy Institute (ASPI) засвідчують суттєву концентрацію лідерства у сфері критичних цифрових технологій. Згідно звіту 2024 року «ASPI's two-decade Critical Technology Tracker: The rewards of long-term research investment», Китай утримує першість у 19 із 23 проаналізованих напрямів, включно з квантовою комунікацією, гіперзвуковими технологіями, системами електронної війни та біотехнологіями *(рис. 1)*. У той час як західні альянси, зокрема AUKUS, фокусуються на посиленні кооперації задля збереження стратегічного балансу [3, с. 4].

Аналіз праць Shapovalov, V. O., & Halus, T. O. (2023) [4], OECD (2024) [5], Romaniuk, P. (2023) [6], Bilan, Y. & Stukalo, N. (2023) [7] та Bledowski, K. (2024) [8] окреслює складну й багатогранну картину цифрової трансформації України. Дослідники підкреслюють як досягнення, так і проблеми цифрових технологій, зокрема у сфері бізнесу, національної безпеки, європейської інтеграції та глобалізації. З одного боку, цифровізація розглядається як потужний інструмент підвищення економічної стійкості та інтеграції України в глобальні ринки; з іншого – висвітлює низку викликів, включаючи питання кібербезпеки, нерівності доступу та управління інноваціями.

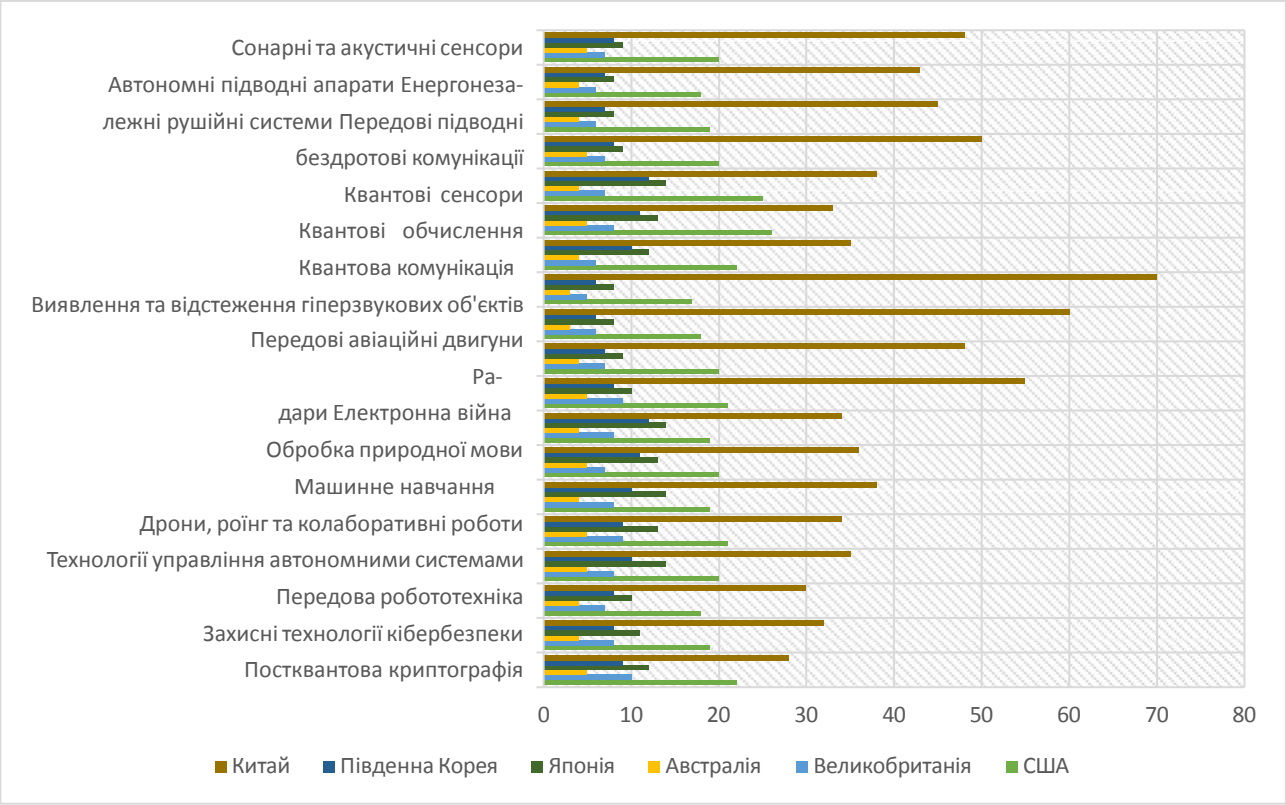

Рисунок 1 – Частка досліджень у низці технологій, зокрема у сферах штучного інтелекту, квантових технологій, кібербезпеки, автономних систем тощо [3, с. 10]

Особливий акцент робиться на впливі війни, яка змінила цифровий ландшафт країни, перетворивши його на своєрідне «цифрове поле бою», де переплітаються питання оборони, економічного розвитку й технологічних інновацій. Усі роботи одностайно наголошують: успіх цифрової трансформації України залежить від здатності гармонізувати внутрішні реформи, міжнародне співробітництво та інвестиції в інновації.

На цьому тлі вважаємо за необхідне зазначити й те, що основними викликами для України наразі є технологічне відставання у низці критичних напрямів (AI, кібербезпека, автономні системи); недостатній рівень інвестицій у R&D; обмеженість інтеграції в глобальні наукові та технологічні альянси; ризики втрати фахівців через міграцію чи смерть внаслідок участі у бойових діях.

Разом з тим, пріоритетними напрямами дій мають бути: визначення переліку національно критичних цифрових технологій; створення інституційної моделі підтримки інновацій, яка об'єднає державу, бізнес і науку; поглиблення інтеграції з ЄС в частині спільних досліджень і цифрової безпеки розвиток цифрової освіти та підтримка людського капіталу у сфері high-tech. Цифровий вимір стратегічної конкуренції вимагає від України рішучих дій, довгострокового бачення та активної міжнародної співпраці, щоб не залишитися на периферії глобального технологічного порядку денного.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Blagoeva, D., van der Velde, E., & van der Vleuten, R. (2023). Controlling critical technology in an age of geoeconomics (UI Report No. 1/2023). Swedish Institute of International Affairs. URL : https://www.ui.se/globalassets/butiken-/ui-report/2023/ui-report-no.1-2023.pdf

2. European Parliamentary Research Service. (2024). The geopolitics of technology. URL : https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/-762384/EPRS_BRI%282024%29762384_EN.pdf

3. Wong Leung, J., Robin, S., & Cave, D. (2024, August). ASPI's two-decade Critical Technology Tracker: The rewards of long-term research investment. Australian Strategic Policy Institute. URL : https://www.aspi.org.au/report/aspis-two-decade-critical-technology-tracker

4. Shapovalov, V. O., & Halus, T. O. (2023). Analysis of digital technologies in Ukraine: Problems and prospects. *In CEUR Workshop Proceedings*. Vol. 3781, pp. 133–140. URL : http://ceur-ws.org/Vol-3781/paper15.pdf

5. Enhancing resilience by boosting digital business transformation in Ukraine / OECD. 2024. URL : https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/-publications/reports/2024/05/enhancing-resilience-by-boosting-digital-business-transformation-in-ukraine_c2e06e50/4b13b0bb-en.pdf

6. Romaniuk, P. (2023). European integration and globalisation of Ukraine's digital economy. *Revista de Derecho, Empresa y Sociedad (REDS),* (24), 181–193. URL : https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/10004276.pdf

7. Bilan, Y., & Stukalo, N. (2023). Technological innovations in the context of Ukraine's national security. Cambridge University Press. URL : https://www.cambridge.org/core/product/9B8EFC684274740634DC0A3DCA7E043E

8. Bledowski, K. (2024). The digital battlefield: Exploring the intersection of Ukraine's war, digitalization, and economic development. In R. Freeman & A. S. Flanagan (Eds.), Digitalization and Security in a Changing World (pp. 223–239). Springer. URL : https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-66434-2_1

Анастасія Полюхович,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Теліщук Микола,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ПІСЛЯВОЄННА ТРАНСФОРМАЦІЯ: ЕКОНОМІЧНЕ ВІДНОВЛЕННЯ БІЗНЕСУ, РЕГІОНІВ ТА ГРОМАД УКРАЇНИ

У поствоєнний період держава стикається з потребою швидкого запуску механізмів економічної реабілітації та підтримки регіонального розвитку [1]. Зруйнована інфраструктура, значні людські та матеріальні втрати, релокація підприємств, міграція населення та втрата інвестиційної привабливості регіонів вимагають комплексного підходу до реабілітації економіки. Особливої уваги набуває саме рівень територіальних громад та регіонів, адже вони є первинною ланкою соціально-економічного життя, на яку безпосередньо вплинули наслідки війни [2].

Успішне повоєнне відновлення вимагає не лише зовнішньої фінансової допомоги, а й зміцнення внутрішнього підприємництва, стимулювання місцевої ініціативи, розвитку малого та середнього бізнесу, ефективного використання наявного потенціалу громад [2]. Питання економічної децентралізації, розбудови нової регіональної політики та залучення інвестицій у відбудову інфраструктури є критично важливими для забезпечення сталого розвитку [3].

Ключову роль у цьому процесі відновлення відіграють міжнародна фінансова підтримка, ефективне державне управління, боротьба з корупцією та створення сприятливих умов для розвитку бізнесу. Відновлення інфраструктури має відбуватися із залученням сучасних технологій та екологічних стандартів, що дозволить Україні сформувати стійку економічну модель. Не менш важливим є розвиток людського капіталу, забезпечення умов для повернення громадян та соціальна реабілітація постраждалих. Значну роль відіграватимуть місцеві громади, які мають стати рушійною силою регіонального розвитку. Врахування цих факторів дозволить Україні не лише подолати наслідки війни, а й створити фундамент для сталого економічного зростання [2].

Повоєнне економічне відновлення України є складним та багатовимірним процесом, що передбачає відбудову бізнесу, територіальних громад і регіонів. Ключову

роль у цьому відіграє залучення фінансових ресурсів із різних джерел, зокрема кредитів міжнародних фінансових інституцій, грантової підтримки від донорів та державних програм. Ефективне використання цих коштів вимагає комплексного підходу, що передбачає вміння поєднувати різні механізми фінансування, стратегічне мислення та пошук можливостей навіть у складних обставинах, де на перший погляд можуть здаватися лише перешкоди [3].

Для забезпечення системного та всебічного сталого відновлення необхідно розробити рамкові вимоги на національному рівні, які визначатимуть стратегічні напрями відбудови країни [2]. Важливо чітко окреслити пріоритети відновлення, сформулювати завдання, спрямовані на досягнення цілей сталого розвитку, виконання міжнародних зобов'язань України, а також передбачити комплекс заходів для мінімізації ризиків, зокрема кліматичних. Окрім того, необхідно створити рекомендації для регіональних та локальних стратегій розвитку, спираючись на міжнародний досвід.

Згідно з позицією уряду, економічне зростання України значною мірою залежить від ефективної роботи на регіональному рівні. Важливо визначити конкурентні переваги кожного регіону та сформувати портфель інвестиційних проєктів, що можуть зацікавити потенційних партнерів та інвесторів. Аналіз нової економічної географії країни дозволяє відстежувати ключові тенденції, зокрема активну індустріалізацію західних областей, куди переміщуються підприємства та відкриваються нові виробництва. Це явище слід розглядати у контексті полюсів зростання, що дасть змогу сформувати ефективні стратегії регіонального розвитку. На регіональному рівні відновлення має відбуватися на основі детально розроблених планів, що ґрунтуються на принципах сталого розвитку [2]. Вони повинні враховувати рекомендації національного рівня та адаптувати їх до специфічних умов кожного регіону. Ефективність таких стратегій залежить від усвідомлення економічних, соціальних та екологічних викликів, а також від ухвалення рішень, спрямованих на довготривале, збалансоване використання та збереження місцевих ресурсів – як природних, так і людських.

Окрім суто економічних і соціальних показників, регіональні стратегії розвитку повинні містити обов'язкову екологічну складову. Це передбачає аналіз поточного стану довкілля, визначення механізмів подолання існуючих екологічних проблем, а також заходи, спрямовані на запобігання новим екологічним загрозам у майбутньому [1]. Таким чином, комплексний підхід до планування відновлення сприятиме створенню ефективної, стійкої та екологічно безпечної системи розвитку країни.

Починаючи з наступного року, заплановано впровадження концепції смарт-спеціалізації для кожного регіону, що передбачає створення інтерактивного дашборду [3]. Він стане інструментом моніторингу, дозволяючи виявляти сильні та слабкі сторони регіонів, визначати точки зростання та коригувати політику розвитку.

У цьому контексті доцільним є застосування сучасних методів публічного управління, таких як орієнтація на результати, проєктний підхід та аутсорсинг окремих функцій. Вдосконалення системи стратегічного планування має включати гармонізацію

загальнонаціональних, регіональних та місцевих стратегій і програм розвитку. Одним із ключових завдань залишається забезпечення ефективної координації між державними органами як на горизонтальному, так і на вертикальному рівнях, що сприятиме узгодженості рішень і підвищенню їхньої ефективності [2].

Повоєнне економічне відновлення України — це складний, багатокомпонентний процес, що вимагає системного підходу, стратегічного бачення та активної участі всіх рівнів влади, бізнесу, територіальних громад і міжнародних партнерів [3]. Регіони та територіальні громади відіграють ключову роль у цьому процесі, адже саме на їхньому рівні відбувається практична реалізація політик відновлення, формування нових економічних центрів та мобілізація ресурсів.

Успішне відновлення вимагає комплексного планування, чіткого визначення пріоритетів, врахування екологічної складової та гнучкої адаптації до нових викликів. Тільки за умов ефективної взаємодії між державою, бізнесом і громадянським суспільством можливе створення конкурентоспроможної, інклюзивної та стійкої економіки в повоєнній Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гудзь Т. П., Брусов Н. О. Повоєнна трансформація економічного потенціалу українських підприємств для освоєння євроінтеграційних можливостей. *Науковий вісник ОНЕУ*. 2022. № 11–12. URL : http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2022/300-301/pdf/28-34.pdf

2. Кулініч Т. Стратегії розвитку виробничих підприємств України: повоєнна відбудова. *Економічний простір*. 2023. № 185. С. 70–76. URL : https://doi.org/10.32782/2224-6282/185-13

3. Шевчук О. Ключові напрями розвитку України у повоєнний період. *Бізнес, інновації, менеджмент, проблеми та перспективи*. 2022. URL : http://confmanagement. kpi.ua/ proc/article/view/272020

Євгеній Редзюк,
канд. екон. наук, доцент,
старший науковий співробітник сектору
міжнародних фінансових досліджень,
ДУ «Інститут економіки
та прогнозування НАН України»,
м. Київ (Україна)

ПРИКЛАДИ ШВИДКОГО ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ПІСЛЯ РУЙНІВНИХ ВОЄН ТА КАТАКЛІЗМІВ

Питання успішного зарубіжного досвіду швидкого відновлення бізнес-середовища після руйнівних воєн та катаклізмів, а також оцінка потенціалу вітчизняних бізнес-структур, його втрат й можливості для відновлення у воєнний і повоєнні періоди є актуальним і необхідним завданням для швидкого відновлення соціально-економічного розвитку України.

Відзначимо, що за останні роки найбільших економічних втрат внаслідок посилення військових конфліктів зазнали Сирійська Арабська Республіка – 68 % ВВП, Ісламська Республіка Афганістан – 63 % ВВП та Республіка Ірак – 51 % ВВП. Економічні втрати в десяти найбільш постраждалих від конфліктів країн становлять в середньому 45 % ВВП, а це у 19 разів більше за витрати десяти найменш постраждалих країн. Країни, які вважаються мирними і які не беруть участі в збройних конфліктах, також зазнають втрат. Зокрема, 20 найбільш мирних країн недоотримали 4 % свого ВВП, а глобальна економіка – 11 % в цілому у зв'язку з присутністю певних локальних конфліктів. До того ж існує кореляція між зростанням витрат на війну та збільшенням кількості конфліктів в світі [1].

Індекс миру для України у 2022 р. впав на 16 % до 143 місця (оцінка 2,971), продемонструвавши найгіршу динаміку серед 163 досліджуваних країн. Про це йдеться у щорічному Глобальному індексі миру (Global Peace Index). В 2023 р. падіння індексу прискорилось до 3,043, в глобальному індексі серед країн світу Україна посіла 157 місце; в 2024 р. – 159 місце [2].

Вищезазначені тенденції та коло країн-сусідів з військовими конфліктами обумовлюють серйозного осмислення і пошуку можливостей переходу України від держав з нестійкими інституціями та неспроможністю щодо розвитку до знаходження інструментів й механізмів, які привели б її до кола таких країн, як Ізраїль чи Південна Корея. Саме сучасний Ізраїль і Південна Корея найбільш вдалі приклади успішного відновлення і функціонування в умовах постійного безпеково-військового протистояння. Так, для порівняння ВВП на душу населення в Україні у 2021 р. складав 4 835,6 дол. США, а в Ізраїлі – 52 170,7 дол. США (в 11 разів більше) при кількості населення 9 364 000; в Південній Кореї – 34 997,8 дол. США (в 7,2 рази більше) при кількості населення 51 744 876 [3].

Досвід Ізраїлю та Південної Кореї за останні 70 років показує, що тільки розвинувши власні економічні спроможності можна побудувати стійку державу, яка має значні військові ресурси і потенціал. У зв'язку з низьким внутрішнім попитом Ізраїль під час свого заснування і Південна Корея в післявоєнний період сфокусувались на формування експорто-орієнтованої економіки з високою доданою вартістю товарів на продаж. Аналіз досвіду цих держав може стати основою для якісного і системного зростання України на майбутнє.

Завдяки активній державній підтримці інновацій Ізраїль трансформувався в один із провідних глобальних центрів високотехнологічного виробництва. Економіка країни базується на продукції з високою доданою вартістю: оборонна техніка, цифрові комунікації, програмне забезпечення, біотехнології, фармацевтика, а також сучасні види медичного, електронного та транспортного обладнання. Ізраїльські компанії інтегрують досвід США та ЄС, при цьому розширюючи партнерство поза межами традиційних альянсів.

Ключовим чинником економічної динаміки стала податкова політика: держава запровадила прогресивну шестиступінчасту шкалу оподаткування доходів громадян – від 10 % для доходів $1 700 до 48–50 % для понад $12 000 на місяць. Мінімальна зарплата ($1 000) не оподатковується, що сприяє зниженню рівня бідності та стимулює трудову активність. Для підприємств передбачено гнучке податкове регулювання залежно від кон'юнктури.

Суттєвим чинником інноваційної трансформації стали державні гранти, податкові стимули та інфраструктурна підтримка інноваційного бізнесу. Особливою формою є спеціальні економічні зони та індустріальні парки, контрольовані державними комісіями, які гарантують прозорість, аудит і високі стандарти якості. Оцінка доданої вартості в інноваційних виробництвах є підставою для надання пільг і доступу до державних програм. Політика протекціонізму спрямована на зміцнення внутрішнього виробництва, зокрема в промисловості й аграрному секторі, за умов посиленої внутрішньої конкуренції та інвестиційних стимулів. Фінансова стабільність підтримується через консенсус між урядом, парламентом (Кнесетом) і учасниками ринку, що формує ефективну модель державного регулювання інноваційної економіки [4].

На відміну від Ізраїлю розвиток Республіки Корея (Південна Корея) був зумовлений сильною роллю держави, яка реалізувала політику developmental state – держави-стимулятора. Урядові структури, зокрема Міністерство фінансів та Економічне планове агентство (засноване в 1961 р.), запровадили п'ятирічні плани розвитку, які координували інвестиції, експорт, індустріалізацію та інфраструктурні проєкти. Ключову роль відіграв президент Пак Чон Хі, який створив авторитарну, але ефективну модель планового капіталізму. Також Південна Корея з 1960-х рр. зробила ставку на експорт, зокрема текстилю, електроніки, суднобудування та машинобудування. Держава субсидувала експорт, надавала експортерам пільги на кредити, податки та валюту. Це стимулювало створення висококонкурентного промислового сектору, інтегрованого у глобальні ланцюги вартості.

Ключовим механізмом стало формування великомасштабних приватних промислово-фінансових груп – чеболів (Samsung, Hyundai, LG тощо). Вони отримували державну підтримку (пільгове кредитування, експортні субсидії, захист внутрішнього ринку), натомість виконували стратегічні завдання: розвиток промислових секторів, нарощення експорту, освоєння високих технологій. Держава здійснювала контроль за результатами – непродуктивні підприємства втрачали доступ до ресурсів.

Одним з ключових довгострокових факторів успішного економічного зростання стало масоване інвестування у загальну та вищу освіту Південної Кореї. У 1960-1990-х рр. Республіка Корея здійснила трансформацію системи освіти, зробивши її всеохопною, якісною та технічно орієнтованою. Частка видатків на освіту зросла до 5–6 % ВВП. Це створило потужний науково-технічний потенціал для переходу до економіки знань. З 1980-х рр. акцент перемістився на R&D-орієнтований розвиток. Створено численні державні інститути, науково-технологічні парки (Daedeok Innopolis), технологічні агентства. Згідно з даними OECD, станом на 2020-ті рр. Південна Корея інвестує понад 4,5 % ВВП у НДДКР (один із найвищих показників у світі), а її підприємства – одні з лідерів за патентною активністю.

Крім того, фінансові ресурси централізовано спрямовувалися у пріоритетні галузі (машинобудування, хімія, електроніка). Створено механізми довгострокового рефінансування, експортного страхування, субсидованого кредитування через Корейський банк розвитку (KDB) та Експортно-імпортний банк Кореї (KEXIM). З 2010-х рр. Корея активно реалізує політику цифрової трансформації, зокрема в межах стратегій Smart Korea та Digital New Deal. Вона включає масове впровадження 5G, хмарних обчислень, штучного інтелекту, цифрового урядування, а також підтримку стартап-екосистеми через інституції, як-от Korea Startup Forum та KISED [5; 6].

Модель економічного зростання Південної Кореї – це приклад ефективного симбіозу планового стратегування, державного стимулювання, експортоорієнтованої індустріалізації, мобілізації людського капіталу та технологічного прориву. Вона демонструє, що за умов сильної інституційної спроможності, довгострокового бачення та гнучкої адаптації до глобальних змін навіть країна з обмеженими ресурсами може перейти від аграрної бідності до статусу світового індустріального й інноваційного лідера.

Дослідження досвіду Ізраїлю і Південної Кореї в їх становленні, як сучасних і високорозвинених держав показує важливість у наявності відповідальної й послідовної державницької еліти та інститутів, що формують прозору політику соціально-економічного розвитку країни, поступово розвиваючи і стимулюючи потенціал нації. Тобто, одним із значимих факторів їх успіху є довгострокове і цілеспрямоване врахування інтересів широких верств населення, дієве верховенство права, справедлива і необтяжлива податкова політика, значні системні інвестиції в людський капітал. Через 20-30 років, як наслідок – інтелектуалізація суспільства та розвинена економіка

інноваційного типу. Тому Україні необхідно стратегічно сформувати своє бачення та інтереси в глобалізованому світі на наступні 20-30 років, виявити базові пріоритети, ресурси, переналаштувати державне регулювання під них й поступово тактичними кроками рухатись до досягнення проміжних і стратегічних цілей.

Також успішними прикладами швидкого відновлення економіки після руйнівних воєн та катаклізмів у ХХ ст. завдяки економічним реформам та інвестиціям є: 1. Японія, яка пережила швидке економічне відновлення після руйнувань, спричинених Другою світовою війною. 2. Німеччина також пережила швидке економічне відновлення після руйнівної для неї війни. 3. Руанда – ця країна пережила швидке економічне відновлення після геноциду 1994 р. 4. В'єтнам пережив швидке економічне відновлення після руйнівної майже 20-річної війни на своїй території. 5. Для України є важливим досвід управління й реструктуризації Боснією і Герцеговиною зовнішнього боргу після Балканської війни на початку 1990-х рр. 6. Хорватія також завдяки успішному втіленню програм післявоєнного відновлення швидко вступила в ЄС [7].

Підсумовуючи, відзначимо: дослідження досвіду країн в успішному післявоєнному відновленні та активізації бізнес-структур показує, що він пов'язаний з розвитком інноваційно-промислового потенціалу на експорт і відновленням високоякісного людського капіталу. Наявність стратегії розвитку, сприятливе інфраструктурно-регулятивне середовище, інвестиції та тверда відданість уряду обраним реформам є основою для успішного і стійкого довгострокового економічного зростання [8; 9].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зварич Р. Локальні конфлікти в глобальній економіці. *Світ фінансів*. 2020. № 2 (63). С. 88–101.

2. Global Peace Index. URL : https://countryeconomy.com/demography/global-peace-index/ukraine

3. The World Bank Group. URL : https://data.worldbank.org/country/korea-rep?view=chart

4. Чмерук Т. Опыт Израиля как развитой инновационной экономики. 24 Экономика. 2020. 25 січня. URL : https://24tv.ua/economy/ru/opyt_izrailja_kak_razvitoj_innovacionnoj_jekonomiki_n1269370

5. Rodrik D. Getting interventions right: how South Korea and Taiwan grew rich. *Economic Policy*. 1995. № 10 (20). P. 53–107.

6. Main Science and Technology Indicators / OECD. 2023. URL : https://stats.oecd.org/

7. Обух В. Чим прислужиться Україні світовий досвід повоєнної відбудови / *Укрінформ*. 2023. 3 квітня. URL : https://www.ukrinform.ua/rubric-vidbudova/3690887-cim-prisluzitsa-ukraini-svitovij-dosvid-povoennoi-vidbudovi.html

8. Редзюк Є. В., Редзюк Є. В. Економічна євроінтеграція: оцінка й моделювання поверхневих та прихованих чинників дивергенції між Україною та ЄС. *Міжнародна економічна політика ; Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана.* 2021. № 1 (34). С. 95–118.

9. Редзюк Є. В. Формування конкурентних кластерів України в умовах глобальних викликів. *Стратегія економічного розвитку України* : збірник наукових праць ; КНЕУ ім. В. Гетьмана. Том 53. Київ, 2023. С. 63–77.

Іван Романенко,
здобувач вищої освіти
факультету міжнародних
економічних відносин
Науковий керівник:
Діана Стеблак,
доктор філософії,
заступник декана факультету
з педагогічної роботи,
доцент кафедри міжнародної політики,
Ужгородський національний університет,
м. Ужгород (Україна)

ГЛОБАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ Й ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА УКРАЇНИ

Світова економіка у XXI столітті зазнає масштабних трансформацій, які обумовлені не тільки глобальними викликами, такими як пандемії, збройні конфлікти, енергетичні та кліматичні кризи, а і значними технологічними змінами та цифровими трансформаціями.

У цьому контексті надзвичайно важливо оцінювати не відокремлено глобальні тенденції розвитку економіки, але й перспективи національних економік, зокрема і економіку України.

Наша країна наразі перебуває у складних економічних і не тільки, умовах, пов’язаних з війною, але водночас з цим отримала унікальний шанс для реформування та відновлення.

Глобальні тенденції розвитку економіки останнього десятиріччя можна охарактеризувати такими ключовими напрямками, як:

Цифровізація. Вже нікого не здивувати використанням штучного інтелекту, масштабної автоматизації виробництва, розвитку фінансових технологій (FinTech), що змінює структуру ринків праці, знижує витрати на виробнтцтво та прискорює економічні процеси.

Наступним напрямком буде зелений перехід. Переорієнтація економіки на екологічно чисті технології та розвиток відновлюваних джерел енергії, таких як сонячна, вітрова, воднева енергетика набувають глобального масштабування у зв’язку із запобіганням руйнівної зміни клімату.

Геоекономічна напруга, що полягає в ракурсі протистояння таких економічних лідерів, як Сполучені Штати Америки та Китай, санкційна політика, війна в Україні –

все це змінює правила міжнародної торгівлі, посилює роль національних інтересів та створює нові альянси.

Не варто залишати поза увагою демографічні зміни на світовому рівні. Старіння населення в Європі та Японії, міграція, а також зростання населення в країнах, що розвиваються, істотно впливають на споживчі ринки та державну політику.

Постпандемійна реальність з COVID-19 продемонстрували вразливість глобальної економіки та важливість інвестицій у медицину, кібербезпеку, діджиталізацію та внутрішню стійкість держав.

У цьому середовищі ключових напрямків трансформації глобальної економіки, Україна зіткнулась із безпрецедентними викликами через збройну агресію Росії, яка спричинила значні руйнування інфраструктури, зниження ВВП, міграцію мільйонів громадян і втрату частини економічного потенціалу. Проте водночас активізувалась міжнародна допомога, і Україна отримала стратегічний курс на євроінтеграцію.

Станом на 2024 рік, Україна змогла стабілізувати макрофінансову ситуацію завдяки підтримці МВФ, ЄС та США. Значна увага приділяється реформам у сфері управління державними фінансами, боротьбі з корупцією, цифровізації державних послуг усіх рівнів. Уряд впроваджує Стратегію відновлення, яка передбачає не лише відбудову, а й модернізацію інфраструктури, підтримку малого та середнього бізнесу, що сприятиме збільшенню експорту.

Ключовими перспективами для розвитку економіки України в глобальному стані в найближчі роки мають стати:

– Інтеграція до Європейського Союзу, що відкриє нові ринки, доступ до фінансування та спрощення торгівлі.

– Розвиток агропромислового комплексу, який залишається конкурентною перевагою України на світовому рівні.

– Залучення іноземних інвестицій через прозору податкову політику, гарантії безпеки та підтримку прав власності.

– Зміцнення енергетичної незалежності за рахунок розвитку відновлюваної енергетики та інновацій у сфері енергоефективності.

– Розвиток людського капіталу через реформи освіти, науки, ІТ-сектору та охорони здоров’я.

Проте, на жаль, ці перспективи супроводжуються низкою викликів, таких як масштабна військова загроза, що потребує значних оборонних витрат на розвиток міцної армії та збільшення оборонного комплексу.

Не залишається поза увагою проблема з поверненням біженців і демографічний спад, проблема яких з кожним роком війни набуває масштабного значення.

Та одвічна проблема країни, в площині ризиків корупції, слабкості судової системи, недостатньої довіри з боку інвесторів.

У підсумку можна сказати, що сучасна глобальна економіка вимагає гнучкості, стійкості та інноваційного мислення. Україна, попри кризові умови, має значний потенціал для оновлення економічної моделі, яка базуватиметься на засадах сталого розвитку, цифрової трансформації, відкритості та партнерства з провідними державами світу. Саме такий підхід дозволить країні ефективно інтегруватися у світову економіку й забезпечити добробут громадян у довгостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Global Economic Prospects / World Bank. Washington, 2024. URL : https://www.worldbank.org
2. World Economic Outlook / IMF. International Monetary Fund, 2024. URL : https://www.imf.org
3. Про схвалення основних прогнозних макропоказників економічного і соціального розвитку України на 2025–2027 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 28 червня 2024 року № 780. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/780-2024-п
4. Звіт про фінансову стабільність / Національний банк України, червень 2024. URL : https://bank.gov.ua
5. Міністерство економіки України : офіційний вебсайт. URL : https://www.me.gov.ua
6. Аналітика економіки України / Слово і Діло. 2024. URL : https://www.slovoidilo.ua
7. Ukraine – EU Accession Reports / European Commission. 2024. URL : https://ec.europa.eu

Наталія Москаленко,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри фінансових ринків та технологій;
Вікторія Савченко,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня освіти,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА ПРЕСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Нині банківський сектор зазнає глибоких змін під впливом цифрових технологій. Глобальні тенденції, такі як зростання необанків, впровадження цифрових валют центральних банків (CBDC) та розвиток електронної гривні (е-гривні), визначають нові вектори розвитку фінансових систем. Україна, зокрема, активно досліджує можливості цифровізації фінансових послуг, що робить тему надзвичайно актуальною.

Необанки, такі як Revolut, Monzo та N26, продовжують розширювати свою присутність на міжнародних ринках, зокрема в США. Вони пропонують інноваційні фінансові послуги, зручні мобільні додатки та конкурентні тарифи, що приваблює мільйони користувачів. Однак вони стикаються з викликами, пов’язаними з регуляторними вимогами та конкуренцією з боку традиційних банків, особливо на ринку США [5].

В Україні цифрові банки, такі як monobank, демонструють успішні приклади впровадження інноваційних послуг. Згідно з дослідженням Mastercard, 94 % українських користувачів карток використовують онлайн-банкінг, а 51 % готові повністю перейти на цифрові банківські послуги [4]. Це свідчить про високий рівень прийняття цифрових технологій серед населення та створює сприятливі умови для розвитку необанків в Україні.

CBDC стають все більш актуальними у 2025 році. Згідно з дослідженням Atlantic Council, 134 країни, що становлять 98 % світової економіки, вивчають або розробляють власні цифрові валюти [3]. Китай вже використовує цифровий юань, а Європейський центральний банк планує завершити підготовку до запуску цифрового євро до кінця 2025 року [2]. CBDC мають потенціал підвищити ефективність платежів, знизити витрати та посилити фінансову інклюзію. Однак існують ризики, пов’язані з кібербезпекою, захистом персональних даних та потенційною нестабільністю фінансової системи [3].

Національний банк України активно працює над впровадженням е-гривні. Цей проєкт передбачає використання розподілених реєстрів (DLT), забезпечення безпеки транзакцій та можливість офлайн-платежів [1]. Е-гривня має потенціал підвищити ефективність платежів, знизити витрати та посилити фінансову інклюзію.

В умовах війни та економічної нестабільності в Україні впровадження е-гривні може сприяти модернізації економіки та підвищенню рівня фінансових послуг. Однак для успішної реалізації цих ініціатив необхідно враховувати міжнародний досвід, забезпечити належну нормативно-правову базу та активно залучати учасників фінансового ринку [1], [3].

Україна вже сьогодні демонструє високий рівень цифровізації банківських послуг, що є результатом цілеспрямованої політики НБУ, а також сприятливої реакції з боку населення та бізнесу [1]. Платіжна інфраструктура країни стрімко розвивається – понад 90 % усіх транзакцій у роздрібній торгівлі здійснюються безготівково [4]. Українські банки активно впроваджують мобільні додатки, сервіси для дистанційного відкриття рахунків, інструменти біометричної ідентифікації та автоматизовані платформи кредитування.

Окрім комерційних ініціатив, держава також активно розвиває екосистему цифрових фінансів через програму «Дія», яка стала основою для інтеграції цифрових документів, субсидій, грошової допомоги та ID-банкінгу [1]. Такі рішення довели свою ефективність і стали запорукою фінансової стійкості українців навіть в умовах кризи.

У майбутньому актуальність цифрових технологій у банківському секторі лише зростатиме. Впровадження е-гривні, розширення партнерств із фінтех-компаніями, розвиток open banking та інтеграція зі світовими стандартами цифрових валют дозволить Україні зміцнити свою економіку, покращити інвестиційний клімат і забезпечити фінансову безпеку громадян [1], [2].

В умовах відбудови держави цифрові фінанси стануть одним із ключових інструментів прозорого управління ресурсами, підтримки малого та середнього бізнесу та взаємодії з міжнародними донорами [1], [3].

Цифрова трансформація банківського сектору відкриває нові можливості як для фінансових установ, так і для споживачів. Автоматизація процесів підвищує ефективність роботи банків, знижує витрати та пришвидшує обслуговування клієнтів. Це також сприяє розширенню доступу до фінансових послуг, особливо у віддалених регіонах, що критично важливо в умовах війни. Завдяки розвитку цифрових платформ зростає конкуренція між банками, що підвищує якість послуг та робить їх більш доступними. Важливою перевагою є також прозорість транзакцій, яка сприяє боротьбі з тіньовою економікою, особливо при впровадженні цифрових валют, таких як е-гривня [1].

Втім, цифровізація не позбавлена ризиків. Основними викликами залишаються кібербезпека, ризики шахрайства та витоку даних. Також централізовані цифрові валюти викликають побоювання щодо надмірного контролю з боку держави над особистими фінансами [3]. Зростання популярності необанків може загрожувати традиційним банкам, особливо менш конкурентоспроможним [5]. Додатково, нормативно-правова база не завжди встигає за швидкими змінами у фінансових технологіях, що створює регуляторну невизначеність.

Отже, цифрова трансформація банківського сектору є невідворотною та необхідною для забезпечення конкурентоспроможності фінансових установ. Україна має значний потенціал для впровадження інновацій, зокрема е-гривні, що сприятиме модернізації економіки та підвищенню рівня фінансових послуг. Однак для успішної реалізації цих ініціатив необхідно враховувати міжнародний досвід, забезпечити належну нормативно-правову базу та активно залучати учасників фінансового ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Е-гривня / Національний банк України : вебсайт. URL : https://bank.gov.ua/ua/payments/e-hryvnia
2. Digital euro / European Central Bank : website. URL : https://www.ecb.europa.eu/paym/digital_euro/html/index.en.html
3. Central Bank Digital Currency Tracker / Atlantic Council : website. URL : https://www.atlanticcouncil.org/cbdctracker
4. Onyshchenko A. Building a resilient payment ecosystem to withstand the crisis / Access Denied : website. URL : https://www.mastercard.com/news/eemea/en/perspectives/en/2024/building-a-resilient-payment-ecosystem-to-withstand-the-crisis/
5. Revolut отримає удвічі більше доходів, ніж очікувалось – Bloomberg / Мінфін – все про фінанси: новини, курси валют, банки : вебсайт. URL : https://minfin.com.ua/ua/2023/12/20/118201402/

Даніїл Савченко,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Надія Параниця,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК РУШІЙНА СИЛА АНТИКОРУПЦІЙНОЇ БОРОТЬБИ В УКРАЇНІ

Активна участь громадськості забезпечує додатковий рівень контролю за роботою антикорупційних інституцій, підсилює суспільну увагу до фактів корупції й мотивує органи влади діяти рішучіше. Громадянське суспільство – уособлене діяльністю громадських організацій, активістів, журналістів-розслідувачів та незалежних експертів – відіграє ключову роль у боротьбі з корупцією, виступаючи надійним союзником держави. Воно сприяє зміцненню прозорості, підзвітності та довіри до влади.

Корупція – одна з найбільших загроз для демократичного розвитку та економічного зростання України. Незважаючи на створення антикорупційних органів, прийняття законів і реформ, саме активна участь громадянського суспільства стала ключовим фактором у просуванні прозорості та підзвітності влади. У цій статті розглянемо, як саме громадянське суспільство впливає на боротьбу з корупцією в Україні, які інструменти використовує, та які досягнення вже має на цьому шляху [1].

Громадянське суспільство слід сприймати як простір для обговорення та вироблення ефективних антикорупційних рішень у державі. Воно виступає одним із ключових учасників процесу протидії корупції [2].

Громадські організації та активісти використовують різноманітні інструменти антикорупційного впливу, такі як журналістські розслідування, а саме проєкти як-от Bihus.Info, «Схеми», «Наші гроші» регулярно викривають факти корупції на найвищому рівні. Громадський контроль: активісти моніторять державні закупівлі через систему ProZorro, перевіряють декларації чиновників у реєстрі НАЗК. Електронні петиції та звернення: громадяни мають змогу ініціювати зміни у законодавстві або привернути увагу до проблеми. Адвокаційні кампанії: організації впливають на порядок денний парламенту, просуваючи антикорупційні законопроєкти. Освітні проєкти: проводяться тренінги, форуми, інформаційні кампанії для підвищення обізнаності населення про шкоду корупції та способи її подолання [3].

Громадянське суспільство в Україні довело, що є не просто доповненням до держави, а її активним і рівноправним партнером у боротьбі з корупцією. Саме завдяки активній позиції суспільства відбуваються позитивні зміни. І хоча шлях до повної перемоги над корупцією ще далекий, без підтримки та тиску з боку громадян будь-яка реформа ризикує залишитись лише на папері. Україна має всі шанси стати прикладом успішного суспільного опору корупції – за умови, що кожен громадянин усвідомить свою роль і силу впливу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антикорупційна політика в Україні. URL : https://arm.naiau.kiev.ua/books/atikoruption/lectures/lecture_7.html

2. Абдуллаєв В. А. Роль громадянського суспільства у запобіганні та протидії корупції. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2021. № 3 (30). С. 5–13, 30–42. DOI : https://doi.org/10.32836/2310-9653-2021-3.1

3. Національне агентство з питань запобігання корупції. URL : https://nazk.gov.ua/uk/

Софія Смійчик,
здобувач вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня
Науковий керівник:
Олена Коляда,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ПРОБЛЕМА ВІДМИВАННЯ ГРОШЕЙ У СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

У сучасному світі важливою проблемою для держав та їх економік є відмивання грошей. Обсяг відмивання коштів зростає разом зі збільшенням інших видів злочинів, оскільки кошти, отримані незаконним шляхом необхідно легалізувати.

Відмивання грошей – це злочин, метою якого є приховування незаконного отримання коштів. Гроші, отримані злочинним шляхом, наприклад, через торгівлю наркотиками, контрабанду, шахрайство, тероризм, проходять три етапи легалізації. Спочатку незаконні гроші надходять до законної фінансової установи або мережі. Далі проводиться розшарування, внаслідок якого проводиться велика кількість переказів, аби приховати справжнє походження коштів. І останнім етапом є вільне використання коштів без необхідності їх приховування [2].

Відмивання грошей має негативний вплив на економіку. Цей процес порушує потрібне функціонування держави та перешкоджає правильному регулюванню та функціонуванню фінансової сфери. Серед основних наслідків відмивання коштів можна виділити:

– ухилення від сплати податків;
– корупція та хабарництво;
– зростання рівня злочинності;
– ризики для стабільного функціонування фінансових установ;
– погіршення репутації країн, через які проводиться відмивання коштів;
– збільшений діапазон коливань курсів валют та міжнародних потоків капіталу внаслідок різкого збільшення транскордонних переказів;
– дестабілізація економіки [3].

Для того, щоб спостерігати за зміною відмивання коштів у світі, досліджувати причини цього процесу та шукати способи протидії існує Базельський інститут управління. Ця незалежна некомерційна міжнародна організація займається запобіганням корупції та іншим фінансовим злочинам та створила незалежний рейтинг, який

оцінює ризики відмивання грошей та фінансування тероризму у світі. Цей рейтинг має назву Базельський індекс AML. Його максимальний показник 10 позначає найвищий ризик відмивання грошей, а 0 – найнижчий.

Згідно з цим рейтингом, у 2024 році країнами з найнижчим ризиком фінансування тероризму та відмивання грошей були Сан-Марино, Ісландія, Фінляндія, Естонія та Андорра, а до країн з найвищим рівнем ризику відійшли М'янма, Гаїті, Демократична Республіка Конго, Чад та Венесуела (табл. 1). При цьому Україна перебуває на 82 місці зі 164.

Таблиця 1 – ТОП-5 країн з найвищим та найнижчим рівнями ризику відмивання грошей

Країни з високим рівнем ризику	Індекс AML	Країни з низьким рівнем ризику	Індекс AML
М'янма	8,17	Сан-Марино	2,96
Гаїті	7,92	Ісландія	3,00
Демократична Республіка Конго	7,73	Фінляндія	3,07
Чад	7,60	Естонія	3,16
Венесуела	7,59	Андорра	3,25

Джерело: створено автором на основі [1].

Впродовж останніх 10 років було оприлюднено кілька гучних справ, які стосувалися відмивання грошей. До таких справ відноситься справа про «Панамські документи». Ця історія відбулася у 2016 році, а її наслідком стало опублікування конфіденційних зашифрованих документів юридичної компанії Mossack Fonseca, яка працювала з офшорами. Завдяки цьому було викрито мережу з 214 тисяч податкових гаваней.

Ще однією була справа компанії під назвою Liberty Reserve, заснованою у США, яка була аналогом відомої платіжної системи PayPal, але користувачами її могли також бути люди, які не мали банківського рахунку. Згодом було виявлено, що цю систему широко використовували продавці нелегальних даних, викрадачі даних з кредитних карток, організатори фінансових махінацій та пірамід та інші шахраї. Загалом за даними судових документів компанія відмила 8 млрд дол США [4].

Ще одним викриттям стало відмивання грошей через «Пральню Трійки», яку використовувала росія для виведення грошей закордон, їх легалізації та приховування з використанням офшорних компаній. Цю схему було викрито завдяки тому, що агенти, які створювали офшорні компанії для подальшого переміщення коштів, здійснювали платежі з використанням трьох постійних офшорних компаній. Для функціонування цієї «пральні» трьома основними компаніями було створено 75 підставних. Загальна сума транзакцій, які були проведені між фіктивними компаніями з використанням фіктивних угод, становила 8,8 млрд дол США. Окрім цього були залучені ще кільки європейських банків, серед яких Nordea Bank Abp, Deutsche Bank AG, Raiffeissen Bank International AG та інші [5].

Отже, відмивання грошей є небезпечним процесом для економіки усіх країн світу та має ряд негативних наслідків, серед яких ухилення від сплати податків, дестабілізація економіки, погіршення репутації країн, які залучені в процес відмивання коштів та інші. Країнами з найбільшим ризиком відмивання грошей у 2024 році за даними Базельського інституту управління стали М'янма, Гаїті, Демократична Республіка Конго, Чад та Венесуела. Однак також відбуваються процеси виявлення та усунення відмивання грошей, відомими серед яких є справа про «Панамські документи», компанія Liberty Reserve та «Пральня Трійки».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Global ranking in 2024. URL : https://index.baselgovernance.org/ranking

2. Money Laundering. URL : https://corporatefinanceinstitute.com/resources/career-map/sell-side/risk-management/money-laundering/

3. Грабчук І., Григоревська О. Економічні наслідки відмивання грошей в умовах воєнного стану. URL : https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2022-9_0-pages-102_107.pdf

4. Схеми відмивання грошей: найрезонансніші справи світу. URL : https://finance.ua/ua/goodtoknow/skhemy-vidmyvannia-hroshei-nairezonansnishi-spravy-svitu

5. Діденко С. Хто, де, коли: деталі скандалу відмивання грошей країни-агресора. URL : https://ua.news/ua/money/hto-de-koly-detali-skandalu-vidmyvannya-groshej-krayiny-agresora

Анастасія Солоп,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Олена Коляда,
доцент кафедри економічної політики, маркетингу та бізнес-аналітики, Державний податковий університет, м. Ірпінь (Україна)

ОЦІНКА ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ДИНАМІКА

Оцінка зовнішньої торгівлі України в період 2021-2024 рр. є надзвичайно актуальною через низку важливих факторів, що впливають на економіку країни. Повномасштабне вторгнення суттєво змінила структуру зовнішньої торгівлі, змусивши Україну адаптувати свої торговельні маршрути та шукати нові ринки збуту, особливо через європейські кордони. Крім того, в умовах глобальних економічних викликів, таких як пандемія COVID-19 та зростання цін на енергоресурси, Україна стикається з проблемами постачання товарів та послуг.

У 2021 році зовнішня торгівля України демонструвала значні зміни, зумовлені як наслідками пандемії COVID-19, так і відновленням економіки після найскладніших періодів.

За 2021 рік імпорт послуг в Україну збільшився на 32,9 %, до 7,59 млрд дол., експорт – на 14,2 %, до 13,16 млрд дол. У 2021 році найбільшими експортними позиціями України стали чорні метали, експорт яких склав 13,95 млрд доларів, що на 81,4 % більше, ніж у 2020 році.

Основними категоріями товарів, які Україна імпортувала в 2021 році, були: мінеральні палива, нафта та продукти її переробки, машини, обладнання та механізми та продукція хімічної промисловості й суміжних галузей [1].

У 2022 році зовнішня торгівля України зазнала значних змін. Військовий конфлікт серйозно вплинув на обсяги експорту та імпорту товарів і послуг, зокрема обмеженням доступу до морських портів та зміною логістичних маршрутів. Зменшення обсягу експорту аграрної продукції у 2022 році, основу якого становлять зернові культури, було спричинено значними руйнуваннями морських логістичних маршрутів, які забезпечували транспортування значної частини цієї продукції. Відновлення експорту стало можливим завдяки підписанню Чорноморської зернової ініціативи, яка передбачала розблокування українських портів та експорт зернових морським транспортом. У 2022 р. порівняно з попереднім роком значного скорочення зазнав імпорт таких товарів: реактори ядерні, котли, машини; електричні машини; пластмаси, полімерні матеріали; чорні метали. Зменшення обсягів промислового виробництва продукції призвело до скорочення попиту на імпортну сировину, матеріали та комплектуючі [2].

У 2023 році зовнішня торгівля України продовжила адаптуватися до умов війни, зокрема через пошук нових торгових маршрутів та посилення економічної інтеграції з країнами Європейського Союзу та іншими партнерами.

Попри блокаду, обсяг імпорту в 2023 році дещо зріс порівняно з 2022 роком. Найбільше збільшився імпорт засобів виробництва, що зріс на 36 %. Однак найбільшу частку в імпорті продовжували складати проміжні товари, такі як сировина, матеріали, напівфабрикати, комплектуючі, паливо, електроенергія, будівельні матеріали та запасні частини. У 2023 році продукція харчової промисловості становила понад 50 % експорту України, що склало майже 22 млрд доларів. Однією з причин цього стало сприятливе кліматичне явище та рекордна врожайність зернових – 54,7 ц/га, що перевищило показник 2021 року (53,6 ц/га). Врожайність інших культур також була на високому рівні [3].

У 2024 році зовнішня торгівля України продовжувала адаптуватися до складних умов, спричинених війною та глобальними економічними викликами. Незважаючи на труднощі, країна зберегла важливі позиції на міжнародних ринках, зокрема в аграрному та металургійному секторах.

У січні-лютому 2024 року Україна експортувала товарів на 6,7 млрд доларів, а імпортувала – на 9,8 млрд доларів. У деяких категоріях імпорт перевищує експорт у 10 і більше разів, зокрема в хімічній промисловості та машинобудуванні. Загалом у 2024 році імпорт товарів, таких як машини та обладнання, продукція хімічної промисловості, промислові вироби, деревина і продовольчі товари, зріс порівняно з аналогічним періодом 2021 року. Експорт скоротився за всіма категоріями, крім продовольства, обсяг якого зріс на 1,1 млрд доларів, або на 34 %.

У січні 2024 року загальний обсяг товарообігу становив 8,5 млрд доларів, з яких 5,1 млрд доларів припало на імпорт, а 3,4 млрд доларів – на експорт. Серед імпортованих товарів найбільшу частку, 67 %, становили машини, обладнання та транспорт, загальна вартість яких склала 1,9 млрд доларів [4].

Отже, війна стала серйозним випробуванням для української економіки, зокрема для зовнішньої торгівлі. Блокада портів, руйнування інфраструктури та скорочення виробничих потужностей призвели до значних втрат у різних секторах. В результаті суттєво змінились обсяги експорту та імпорту, а також географічна та товарна структура зовнішньої торгівлі. Найбільші збитки зазнали металургійна та переробна промисловість, в той час як аграрний сектор частково відновив свої позиції завдяки міжнародній підтримці, зокрема створенню нових логістичних шляхів для експорту зернових. Також відбулися зміни в структурі імпорту, зокрема зріс попит на гуманітарну допомогу, технічне обладнання та товари, необхідні для підтримки сільського господарства і роботи державних інститутів. Географічна структура торгівлі показує переорієнтацію України на європейські ринки та зміцнення співпраці з новими партнерами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державна служба статистики України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua

2. Дашборд щодо експорту та імпорту українських товарів. *Дія Бізнес*. URL : https://www.business.diia.gov.ua/analytics/dashboard/dashbord_shchodo_eksportu_ta_importu_tovariv

3. Товарна структура експорту та імпорту України у 2021-2023 роках та січні-лютому 2024 року / *УКРІНФОРМ*. URL : https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3859650-tovarna-struktura-eksportu-ta-importu-ukraini-u-20212023-rokah-ta-sicnilutomu-2024-roku.html

4. За січень 2024 року товарообіг склав $8,5 млрд / Державна митна служба України. URL : https://customs.gov.ua/

Валерія Стригун,
студентка групи МЕБ-21-1
Науковий керівник:
Олена Коляда,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Економічна безпека є ключовим елементом національної безпеки будь-якої держави, оскільки вона визначає стійкість економічної системи, здатність протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам та забезпечувати сталий розвиток. Для України це питання набуває особливої актуальності в умовах глобальної нестабільності, що спричинена фінансовими кризами, геополітичними конфліктами, економічними санкціями, енергетичними викликами та технологічними трансформаціями.

Сьогодні українська економіка стикається з численними ризиками, які загрожують її стабільності: зростання зовнішнього боргу, нестабільність національної валюти, відтік інвестицій, залежність від імпорту енергоносіїв, військовий конфлікт на сході країни, а також обмежений доступ до міжнародних фінансових ресурсів. Разом з тим, світові тенденції, такі як глобалізація, цифровізація, зміни у торговельних потоках та кліматичні виклики, також впливають на економічну безпеку України.

У цьому дослідженні розглядаються ключові аспекти економічної безпеки України, аналізуються основні загрози та ризики, що впливають на її стабільність, а також пропонуються шляхи мінімізації загроз та посилення економічної незалежності країни.

Україна, як країна з відкритою економікою, сильно залежить від зовнішніх факторів. Глобальна нестабільність, яка проявляється у світових економічних кризах, військових конфліктах, санкціях та торгових війнах, безпосередньо впливає на її фінансову систему, валютний ринок, промисловість і зовнішньоекономічну діяльність. Серед основних загроз економічній безпеці України можна виділити:

Українська економіка залишається вразливою до глобальних фінансових криз. Коливання курсу гривні, високий рівень інфляції, обмеженість кредитних ресурсів та нестабільність банківської системи створюють значні ризики для економічної безпеки. До того ж, значний державний борг та залежність від зовнішніх кредиторів (Світовий банк, МВФ, Європейський банк реконструкції та розвитку) посилюють фінансову нестабільність.

Україна історично була залежною від імпорту енергоносіїв, особливо природного газу та нафти. Хоча останніми роками країна активно працює над диверсифікацією енергопостачання, розвитком власних ресурсів та розширенням співпраці з Європейським Союзом, енергетична безпека залишається вразливою через коливання світових цін на енергоресурси, а також можливі геополітичні ризики, пов’язані з конфліктами на міжнародному рівні.

Збройний конфлікт на сході України та анексія Криму Росією значно послабили економічну безпеку країни. Україна втратила частину територій, що мали важливе економічне значення, зокрема великі промислові підприємства, шахти та порти. Крім того, військові дії потребують значних бюджетних витрат, що створює додатковий тиск на економіку.

Глобальні економічні кризи, торговельні бар'єри, санкції та зміни у світових ланцюгах поставок впливають на конкурентоспроможність українських підприємств. Оскільки значна частина українського експорту орієнтована на сировинні товари (метали, зерно, агропродукцію), коливання світових цін на ці товари створює додаткові економічні ризики.

Сучасні економіки все більше переходять на цифрові технології, штучний інтелект, автоматизацію виробництва. Україна відстає у впровадженні новітніх технологій, що знижує її конкурентоспроможність на світовому ринку та створює загрозу економічній безпеці.

Щоб мінімізувати ризики та загрози, Україні необхідно розробити ефективну стратегію забезпечення економічної безпеки. Основними напрямами зміцнення економічної стабільності можуть бути:

Забезпечення стабільності банківського сектору, проведення ефективної монетарної політики, зниження рівня державного боргу та створення привабливого інвестиційного клімату є ключовими завданнями для підвищення економічної безпеки.

Розвиток альтернативних джерел енергії, розширення власного видобутку природного газу, підвищення енергоефективності та інтеграція в європейський енергетичний ринок сприятимуть підвищенню рівня енергетичної безпеки України.

Україні необхідно розширювати географію експорту, розвивати відносини з країнами Європейського Союзу, Азії та Америки, а також сприяти розвитку національного виробництва з високою доданою вартістю.

Розвиток цифрової економіки, впровадження інновацій, стимулювання наукових досліджень та впровадження передових технологій сприятиме зміцненню економічної безпеки країни.

Україна повинна активно співпрацювати з міжнародними організаціями, залучати іноземні інвестиції та інтегруватися у світові економічні процеси.

Економічна безпека України в умовах глобальної нестабільності є одним із найважливіших факторів збереження її суверенітету, стабільності та добробуту населення. Для зміцнення економічної безпеки необхідно проводити реформи у фінансовому

секторі, розвивати власні енергетичні ресурси, модернізувати виробництво, забезпечувати стабільність національної валюти та розширювати міжнародну економічну співпрацю.

Україна має значний потенціал для подолання сучасних викликів, але реалізація цього потенціалу потребує комплексного підходу, стратегічного планування та активної державної політики. Лише за таких умов можливо забезпечити стійкий економічний розвиток країни та її безпеку в умовах глобальних змін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Офіційні макроекономічні показники / Національний банк України. URL : https://bank.gov.ua

2. Аналіз державного боргу та фінансової стабільності / Міністерство фінансів України. URL : https://mof.gov.ua

3. Оцінка економічного стану України у 2024 році / Світовий банк. URL : https://www.worldbank.org/

4. Прогнози розвитку економіки України / Міжнародний валютний фонд. URL : https://www.imf.org/

5. Офіційні економічні та соціальні показники / Державна служба статистики України. URL : https://www.ukrstat.gov.ua

Володимир Ткаченко,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри управління
та бізнес-адміністрування,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ТЕНДЕНЦІЇ ЕНЕРГЕТИЧНИХ СУБСИДІЙ У ЄС

Політика ЄС у галузі енергетики спрямована на забезпечення безпечної, сталої та доступної енергії для громадян та підприємств. Перехід до стійкої енергетики має широкий спектр переваг: покращення здоров'я населення, створення місцевих робочих місць, розвиток сільського господарства, промисловості, забезпечення доступу до енергетичних послуг, підвищення енергетичної безпеки. Однак за всі ці блага доводиться платити високу ціну у вигляді значних видатків державного бюджету.

Енергетичні субсидії можуть прискорити розробку та впровадження чистих енергетичних рішень. Також, слід зазначити, субсидії можуть діяти проти енергетичного переходу, змінювати стимули для використання енергії, зокрема, обтяжувати державні фінанси, послаблювати потенціал економічного зростання та сприяють надмірному використанню енергоресурсів. Країнам ЄС рекомендовано подати графіки відмови від субсидій у рамках Національних енергетичних стратегій, забезпечивши при цьому захист уразливих домогосподарств та конкурентоспроможність економіки. Такий підхід потребує координації цілей усіх урядових департаментів та забезпечує рівень планування, який полегшить державні та приватні інвестиції.

Загальний обсяг енергетичних субсидій у ЄС збільшився з 2,13 млрд євро у 2021 році до 397 млрд євро у 2022 році та знизився на 10 % до 354 млрд євро у 2023 році. Зберігається сильна підтримка природного газу та нафтопродуктів у 2023 році, хоча і на нижчому рівні (40 і 34 млрд євро відповідно).

Субсидії на відновлювані джерела енергії в останні роки зменшувались: вони впали з 89 млрд євро в 2020 році до 83 млрд євро (-7 % за рік) в 2021 році, 68 млрд євро в 2022 році і, 6 % (-10 % за рік) у 2023 році.

Субсидії на ядерну енергетику скоротилися з 7,9 млрд євро у 2021 році до 3,7 млрд євро у 2022 році та 4,1 млрд євро у 2023 році. З 14 країн-членів ЄС, які надають ядерні субсидії, найбільша частка припадає на Францію (2,9 млрд євро), за нею йдуть Німеччина (0,8 млрд євро), Іспанія та Бельгія (по 0,1 млрд євро кожна) [1].

У період з 2015 по 2020 рік енергетична галузь отримала понад половину всіх енергетичних субсидій. За нею слідували промисловість, домогосподарства та транспорт.

Аналіз Європейської рахункової палати показує, що 15 країн-членів ЄС надають більше фінансової підтримки викопному паливу, ніж енергії, отриманої з відновлюваних джерел. Основними проблемами є забезпечення гармонізованого оподаткування

енергетики для всіх секторів та енергоносіїв, скорочення субсидій на викопне паливо та приведення кліматичних цілей у відповідність до соціальних потреб [2].

Економія енергії та зниження залежності від викопного палива у житловому, енергетичному, транспортному та промисловому секторах повинні допомогти ЄС різними способами: скоротити імпорт викопного палива; прискорити перехід на чисту енергію; підвищити безпеку енергопостачання ЄС.

Таким чином, енергетичний перехід має призвести до скорочення субсидій на викопне паливо та значної підтримки субсидій на відновлювані джерела енергії та енергоефективність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Report from the commission to the European parliament, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions 2024 Report on Energy subsidies in the EU. URL : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2025:17:FIN&pk_content=Report&pk_keyword=Energy

2. Annual reports concerning the financial year 2022 / European court of auditors. URL : https://www.eca.europa.eu/en/publications/AR-2022

Марія Федчук, Іван Терешко,
здобувачі першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Мирослава Теліщук,
старший викладач кафедри економічної політики, маркетингу та бізнес-аналітики, Державний податковий університет, м. Ірпінь (Україна)

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАГУВАННЯ НА ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ

У сучасному світі глобалізація та взаємозалежність держав стали визначальними чинниками, які впливають на розвиток міжнародних відносин. Глобальні кризи, такі як пандемії, зміна клімату, економічні рецесії та безпекові виклики, вимагають спільних зусиль для їх подолання. Міжнародні організації, такі як ООН, ВООЗ, МВФ та інші, відіграють ключову роль у координації дій держав, забезпеченні гуманітарної допомоги та розробці стратегій для реагування на ці виклики.

Міжнародні організації – це установи, які створюються державами або іншими суб'єктами міжнародного права для досягнення спільних цілей і вирішення глобальних проблем [1, с. 254]. Їх метою є вирішення глобальних проблем, підтримка миру та безпеки, сприяння економічному розвитку, захист прав людини, охорона навколишнього середовища та надання гуманітарної допомоги. Вони слугують платформою для діалогу, координації зусиль та розробки спільних стратегій, що дозволяють ефективніше реагувати на виклики сучасності та будувати більш стабільний і справедливий світ.

Одним з яскравих прикладів успішної міжнародної співпраці є Монреальський протокол щодо речовин, що руйнують озоновий шар, розроблений на основі Віденської конвенції та укладений 16 вересня 1987 року у канадському місті Монреаль. Протокол спрямований на збереження озонового шару шляхом обмеження або повного припинення виробництва та використання певних хімічних речовин, що негативно на нього впливають [2]. Завдяки спільним зусиллям країн вдалося значно скоротити викиди речовин, що руйнують озоновий шар, що призвело до його поступового відновлення. За прогнозами науковців, за умови подальшого дотримання положень протоколу країнами-підписантами, відновлення озонового шару можна очікувати приблизно до 2050 року. Це демонструє, що спільні дії, засновані на наукових даних та міжнародних угодах, можуть мати позитивний вплив на глобальні екологічні проблеми.

Всесвітня організація охорони здоров’я (ВООЗ) відіграє важливу роль у боротьбі з інфекційними захворюваннями, координуючи міжнародні кампанії вакцинації та

програми профілактики. Зусилля ВООЗ призвели до значного прогресу у боротьбі з поліомієлітом, віспою та кором. Пандемія COVID-19 спричинила кризу не тільки в охороні здоров'я, але й в економіці, гуманітарній сфері та захисті прав людини. З січня 2020 року по теперішній час ВООЗ розробила понад сотню важливих документів, які містять рекомендації щодо медичних аспектів протидії COVID-19. Ці рекомендації охоплюють різноманітні питання, такі як процедури лабораторних тестувань, профілактика захворювання, проведення епідемічних і клінічних досліджень, лікувальні режими, транспортування донорської крові, використання масок, а також ведення медичної документації [3, с. 21]. Також для боротьби з COVID-19 16 березня 2020 року ВООЗ та Управління ООН з координації гуманітарних справ запустили Платформу партнерів по боротьбі з COVID-19. Цей механізм забезпечує спільне планування та реагування на пандемію в реальному часі, об'єднуючи зусилля урядів, ООН та інших партнерів. Майже 140 країн використовують платформу для моніторингу заходів реагування на виклики пандемії та відстеження фінансових внесків [3, с. 20].

Організація Об'єднаних Націй (ООН) є однією з ключових світових структур, що бореться з тероризмом. Рада Безпеки ООН реагує на світові події різними способами, включно із засудженням, встановленням фактів, резолюціями та миротворчими місіями, але ефективність цих методів залишається предметом дискусій. Миротворчі операції ООН, започатковані в 1948 році, мали на меті підтримання миру та безпеки, але їхній успіх був неоднозначним.

Успішні приклади, як у Сальвадорі та Мозамбіку, демонструють здатність миротворців допомагати країнам у перехідний період. Однак, невдачі в Сомалі та Боснії і Герцеговини, де миротворці були направлені в зони активних конфліктів без припинення вогню, виявили обмеження їхніх можливостей. Недостатні ресурси, персонал та відсутність готовності держав-членів до примусу також сприяли цим невдачам, зокрема масовим вбивствам в Сребрениці та геноциду в Руанді. Ці події змусили ООН переосмислити концепцію миротворчих операцій [4]. Вже до російської агресії проти України Рада Безпеки ООН мала недоліки у своїй миротворчій діяльності, особливо у випадках відмови сторін конфлікту від припинення вогню та порушення мирних угод. Відсутність ефективних механізмів реагування у таких ситуаціях робила миротворців безсилими у запобіганні війнам та актам геноциду, підриваючи головну функцію Ради Безпеки щодо підтримки міжнародного миру та безпеки.

Світовий банк та Міжнародний валютний фонд (МВФ) надають фінансову та технічну допомогу країнам, що розвиваються, сприяючи їх економічному зростанню та стабільності. Світова економічна криза 2008 року стала серйозним викликом для МВФ, який збільшив свій кредитний потенціал до 750 мільярдів доларів для підтримки країн у кризі. МВФ реформував свою кредитну політику, створивши гнучку кредитну лінію для економічно стабільних країн та впровадивши інші реформи для країн з низьким рівнем доходу, що дозволило швидше надавати допомогу [5, с. 111].

Світовий банк, заснований у 1944 році, спочатку фінансував відбудову Західної Європи, але згодом переорієнтувався на допомогу біднішим країнам. У 2009 році він надав 46,9 мільярда доларів на 303 проекти, зосереджуючись на зменшенні бідності. Сьогодні Світовий банк реалізує понад 1800 проектів у різних секторах, включаючи освіту, охорону здоров'я та відновлення після стихійних лих [5, с. 111].

Отже, міжнародні організації відіграють важливу, але не завжди достатньо ефективну роль у подоланні глобальних криз. Їхній досвід показує, що успіх залежить від багатьох факторів: політичної волі держав-членів, наявності ресурсів, ефективної координації та здатності адаптуватися до нових викликів. Посилення співпраці та реформування міжнародних організацій є ключем до більш ефективного реагування на майбутні кризи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ходанич Х. Сутність та функції міжнародних організацій у сучасних міжнародних відносинах. *Геополітика України: історія і сучасність* : зб. наук. праць. 2018. Випуск 1 (20). С. 253–263.

2. Міжнародний день охорони озонового шару / Національний університет біоресурсів і природокористування України : вебсайт. URL : https://nubip.edu.ua/node/98530

3. Ретроспективний аналіз боротьби з епідеміями та пандеміями у масштабах світу та України / Батиргареєва В. С., Борисов В. І., Євтєєва Д. П., Шрамко С. С. *Питання боротьби зі злочинністю :* зб. наук. праць. 2021. Випуск 42. С. 13–28.

4. Роль Ради Безпеки ООН у підтримці міжнародного миру та безпеки в сучасному світі та оцінка її ефективності на прикладі України / Центр безпекових досліджень «СЕНСС» : вебсайт. URL : https://censs.org/rol-rady-bezpeky-oon-u-pidtrymtsi-mizhnarodnoho-myru-ta-bezpeky-v-suchasnomu-sviti-ta-otsinka-yiyi-efektyvnosti-na-prykladi-ukrayiny/

5. Скоморовський В. Б., Лучко О. О. Роль міжнародних організацій у протидії тероризму. *Legal Bulletin.* 2024. № 3 (13). С. 109–116.

Софія Харченко,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Олена Коляда,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри економічної
політики, маркетингу та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ГЛОБАЛЬНІ САНКЦІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА МИТНУ ПОЛІТИКУ УКРАЇНИ

Міжнародне співтовариство використовує різноманітні механізми впливу для регулювання відносин між державами, підтримання стабільності та усунення загроз глобального миру і безпеки. Одним із ключових інструментів, який застосовується на міжнародному рівні у відповідь на протиправні дії держав чи організацій виступають санкції. Вони являють собою комерційні та фінансові обмеження, що накладаються на певну країну, об'єднання країн або певні види діяльності з метою впливу на поведінку, шляхом здійснення тиску та примушуючи до виконання вимог [1].

Зазвичай їх запроваджують поступово: спочатку – це візові обмеження стосовно визначеного переліку осіб та заморожування їхніх активів, згодом – накладання секторальних економічних санкцій (на окремі сектори чи компанії). Посилення санкцій зумовлене істотним збільшення загрози національній безпеці та/або загостренням ситуації [2].

Санкції можуть бути впроваджені не лише через політичні фактори, а й у відповідь на військові, торговельні суперечки, економічні негаразди або соціальні виклики. Їх застосування часто спрямоване на досягнення як внутрішніх, так і міжнародних цілей, включаючи зміцнення безпеки, захист прав людини та припинення агресивних дій окремих держав або організацій [3].

Водночас з ефективністю санкційних заходів існують і негативні наслідки. Хоча санкції задумані як засіб боротьби з конкретними загрозами, вони нерідко завдають шкоди цивільному населенню, створюючи проблеми для доступа до життєво необхідних товарів, медичної допомоги та основних прав людини [1].

Поки країна, на яку накладаються санкції зосереджена на геополітичних амбіціях, б'ючись за території іншої держави, технічний прогрес не стоїть на місці, і з'являтимуться новітні технології, доступ до яких для неї стане суворо обмеженим або цілковито закритим.

З початком повномасштабного вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року міжнародна спільнота розпочала безпрецедентну санкційну кампанію проти країни-агресора та її союзника – Білорусі. Станом на 25 січня 2023 року росія стала державою, проти якої було запроваджено найбільшу кількість санкцій у світі. До цього списку також входять Іран, Сирія, Північна Корея, Білорусь, М'янма і Венесуела (рис. 1).

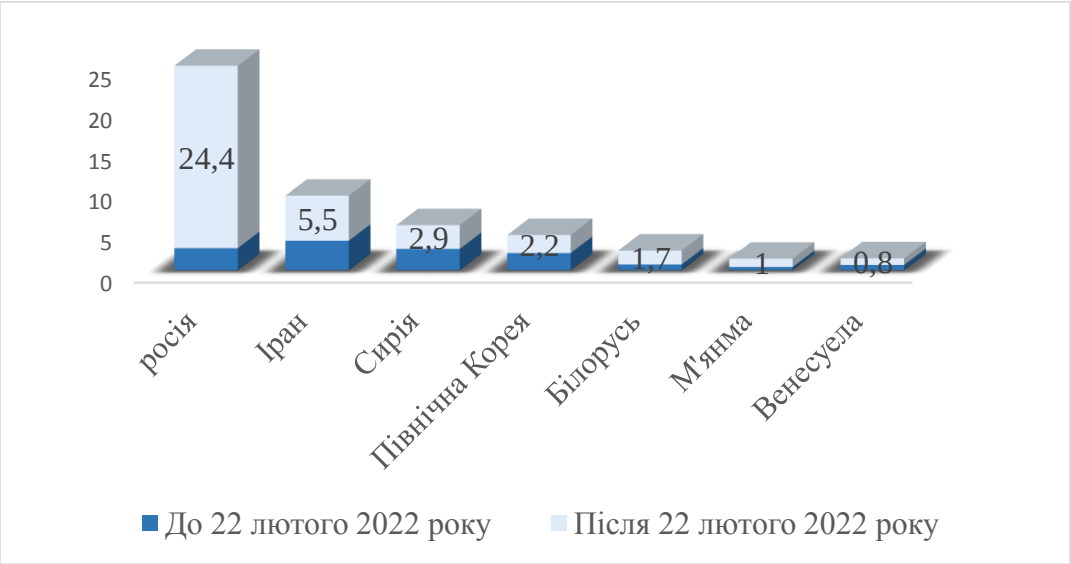

Рисунок 1 – Країни з найбільшою кількістю санкцій [4]

Близько третини всіх обмежень на росію наклали 30,4 % США, 15 % – Канада, 13,4 % – Швейцарія, Євросоюз – 10,2 %, Франція – 10 %, Британія – 8,5 %, Австралія – 6,6 %, Японія – 5,9 % [4].

Впровадження міжнародних санкцій проти росії та Білорусі суттєво змінило митну політику України, змусивши її адаптуватися до нових реалій світової торгівлі. Санкції стали не лише інструментом тиску на країну-агресора, а й чинником трансформації української митної політики.

Україна повністю зупинила імпорт та експорт товарів із росією та Білоруссю. Державна митна служба України адаптувала свої процедури, посилила контроль за дотриманням санкційного режиму та впровадила спрощені митні процедури для стратегічно важливих товарів. Було посилено співпрацю з країнами Європейського Союзу, що мають спільний кордон з РФ, для обміну даними та координації заходів щодо санкцій.

Санкції також трансформували логістичні маршрути: через блокаду українських портів Азовського та Чорного морів значно зросло навантаження на західні митні пункти, що змусило Україну модернізувати інфраструктуру та посилити контроль на кордоні з ЄС. Водночас держава розширює можливості для експортно-імпортних операцій через залізничні термінали та новостворені автомобільні переходи.

Зменшення імпорту з росії та Білорусі підштовхнуло український бізнес до пошуку нових постачальників, що на короткий термін підвищило вартість деяких товарів, але водночас сприяло розвитку внутрішнього виробництва та активізації імпорту

з країн ЄС. Для підтримки економіки уряд спростив митні процедури для ввезення військового обладнання, пального, медичних засобів та гуманітарної допомоги, а також пришвидшив перевірки на кордоні для мінімізації затримок у логістиці.

Санкційна політика також сприяла посиленню боротьби з контрабандою та ухиленням від санкцій. Для моніторингу нелегального імпорту та експорту було створено спеціальні підрозділи, впроваджено механізми відстеження товарів військового призначення та збільшено штрафи за спроби обходу санкцій. Ці заходи дозволили зменшити ризик постачання товарів, які можуть використовуватися для підтримки військового потенціалу агресора, а також запобігти нелегальному експорту української продукції, зокрема стратегічних матеріалів.

Отже, санкції мають безпосередній вплив на митну політику будь-якої країни, змушуючи її адаптуватися до нових економічних умов. У випадку України ці обмеження спричинили повну зміну митної політики, що включає припинення торговельних відносин з росією та Білоруссю, стимулювання внутрішнього виробництва, посилення контролю на кордонах та розширення співпраці з Європейським Союзом. Водночас санкції сприяли глибокому реформуванню митної служби України, зробивши її більш відкритою, оперативною та здатною ефективніше реагувати на виклики сучасної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ясько Т. С., Ткаченко О. В. Санкції в міжнародному праві: баланс між законністю, ефективністю та гуманітарними проблемами. *Молодий вчений*. 2024. Т. 2, № 126. С. 59. URL : https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-2-126-13

2. Міжнародні санкції як інструмент стримування російської агресії проти України : аналіт. доп. / Бобровицький А., Гавриленко Н., Гончарук А., Ус І., Широкий Г., Юлдашев Р. ; за заг. ред. М. Паламарчука. Київ : НІСД, 2023. 76 с. (Серія «Міжнародні відносини»). 4 с.

3. Поливач Р. Класифікація та механізми застосування міжнародних економічних санкцій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2025. Вип. 87, ч. 4. С. 290.

4. Топ країн, щодо яких запроваджено найбільшу кількість санкцій / Слово і Діло. Аналітичний портал. URL : https://surl.gd/ftzxvv

Максим Шеля,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Н. В. Параниця,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ВПЛИВ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ НА ЯКІСТЬ ОСВІТИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Освіта без академічної доброчесності - гарантована імітація, та призводить до деградації системи освіти та науки, і країни в цілому. З'ясовано, що від ефективності впровадження академічної доброчесності в навчальний простір залежить якість української освіти.

Академічна доброчесність є загальновизнаним стандартом у світі, який включає чесність, відповідальність і повагу в освіті. В Україні через втрату освітніх цінностей та перевагу формальностей над змістом це поняття потребує глибокого переосмислення.

Важливим кроком стало закріплення доброчесності в Законі «Про освіту» (стаття 42), де чітко визначено поняття, порушення та санкції. МОН також рекомендувало університетам розробити внутрішні документи, кодекси честі та створити етичні комісії [1].

Проєкти з доброчесності допомагають формувати нову академічну культуру. Наприклад, у багатьох ЗВО впроваджено курс «Академічне письмо та доброчесність», що вчить студентів етичній поведінці з перших днів навчання. Це допомагає формувати середовище, де чесність є нормою, а не винятком.

Проаналізувавши дві країни з високим та низькими рівнями доброчесності, можна зробити висновок, що академічна доброчесність має великий вплив на якість освіти.

Фінляндія-країна з високим рівнем академічної доброчесності, освіта якої спрямована на розвиток критичного мислення, самостійного аналізу та творчого підходу. Завдяки високому рівню зацікавленості у студентів, маємо низький рівень плагіату та чітку академічну етику. Студенти отримують навички, а не оцінки.

Україна має виклики щодо доброчесності, часто спостерігається списування, купівля робіт тощо. Академічна доброчесність декларується, але не завжди дотримується. Як результат маємо низьку мотивованість у студентів до виконання робіт самостійно, через що йде зниження до довіри диплома.

Зміцнення академічної доброчесності – це поступовий, але необхідний процес. Якщо ми хочемо бачити якісну, конкурентну українську освіту, то повинні будувати її на основі чесності, поваги до знань та відповідальності.

Академічна доброчесність починається не з правил, а з особистої відповідальності кожного студента, викладача, науковця. Якщо хочемо бачити сильну, конкурентну Україну - почнімо з чесності на кожному етапі освіти. Бо тільки через справжнє знання народжується справжня сила

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Освітня політика. URL : http://education-ua.org/ua/articles/1261-akademichna-dobrochesnist-standarti-svitovoji-spilnoti-chi-imitatsiya

2. Академічні візії. URL : https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/407

3. Інститут вищої освіти. URL : https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2020/04/Analiz_dosvidu_vriaduvania_v_univer_ch2_analit_IVO-2019-96p_avtors-kolektiv.pdf

4. Kodeksy.com.ua. URL : https://kodeksy.com.ua/pro_osvitu/statja-42.htm

Тетяна Шпомер,
канд. екон. наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Роман Реус, Сергій Волошин,
здобувачі вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів (Україна)

ІНДУСТРІАЛЬНІ ПАРКИ ЯК ДРАЙВЕРИ ІННОВАЦІЙНОГО ВІДНОВЛЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО МАШИНОБУДУВАННЯ

В умовах глобальної економічної нестабільності та технологічних викликів індустріальні парки стають важливим інструментом для стимулювання промислового розвитку. Особливо це актуально для сільськогосподарського машинобудування, яке виступає критично важливою галуззю для забезпечення продовольчої безпеки та економічного зростання України. Зношеність виробничих потужностей, нестача інвестицій та низький рівень технологічних інновацій уповільнюють розвиток вітчизняного виробництва сільськогосподарської техніки. У цьому контексті індустріальні парки виступають каталізатором змін, сприяючи модернізації виробництва, залученню інвестицій та інтеграції науки з бізнесом.

В Україні діяльність індустріальних парків регулюється на законодавчому рівні. Основні правові та організаційні засади їх створення та функціонування визначені Законом України «Про індустріальні парки» та рядом інших нормативно-правових актів [5].

Індустріальний парк – це спеціально облаштована територія, створена за містобудівною документацією, де підприємства можуть вести господарську діяльність. У межах парку дозволено працювати в галузях переробної промисловості, утилізації відходів (без захоронення), альтернативної енергетики, зберігання енергії, науки, інформаційних технологій та електронних комунікацій [5]. Територія парку має розвинену інфраструктуру та умови для розміщення виробничих підприємств, інноваційних центрів та інших бізнес-структур.

Основні характеристики індустріальних парків, які визначають їх ефективність та переваги для розвитку підприємств, представлено в табл. 1.

Таблиця 1 – Основні характеристики індустріальних парків

Характеристика	Пояснення
Чітка географічна локалізація	Мають визначені межі та зазвичай розташовані окремо від житлових районів, що полегшує управління територією.
Розвинена інфраструктура	Оснащені транспортними шляхами (автомобільними дорогами, залізничними коліями, іноді портами чи аеропортами) та комунальними мережами.
Спеціальні умови регулювання	Можуть мати статус спеціальних економічних зон з податковими пільгами, спрощеними процедурами та сприятливими умовами для інвесторів.
Централізоване управління	Єдина адміністрація контролює діяльність парку, затверджує нові підприємства та стратегічно планує його розвиток.
Галузева диверсифікація та кластери	Різні компанії співпрацюють у межах парку, обмінюються знаннями та ресурсами, що підвищує ефективність виробництва та інноваційність.
Залучення капіталу та технологій	Сприяють залученню вітчизняних і міжнародних інвесторів, що дозволяє модернізувати виробництво та впроваджувати нові технології.
Розвиток промисловості та зайнятість	Створюють нові робочі місця та стимулюють економічний розвиток регіонів, сприяючи зростанню промислового сектору.

Джерело: систематизовано авторами на основі [1–3; 5].

Визначення та основні характеристики чітко вказують на потенційні переваги індустріальних парків для інновацій та відновлення галузі сільськогосподарського машинобудування. Вони створюють умови для трансферу передових технологій, сприяють дослідженням та розробкам, підтримують кластерну взаємодію та забезпечують доступ до спеціалізованої інфраструктури (табл. 2).

Таблиця 2 – Ключові напрями підтримки інновацій в сільськогосподарському машинобудуванні через індустріальні парки

Напрям	Характеристика
1	2
Трансфер технологій	Індустріальні парки можуть залучати іноземні компанії з передовими технологіями у сфері сільськогосподарського машинобудування. Завдяки співпраці з такими компаніями відбувається обмін технологіями, що сприяє модернізації виробництва. Часто поряд із парками діють центри трансферу технологій та науково-технічні парки, які допомагають впроваджувати наукові розробки у промисловість. Це полегшує впровадження новітніх методів виробництва та покращення конструкції сільськогосподарської техніки.
Стимулювання досліджень і розробок	Індустріальні парки створюють умови для активної взаємодії між бізнесом, науковими установами та університетами у сфері сільськогосподарського машинобудування. У таких парках можуть діяти центри досліджень та розробок, які використовують спільні ресурси та інфраструктуру. Конкуренція між компаніями в межах парку стимулює їх інвестувати в нові технології, щоб залишатися конкурентоспроможними. Це сприяє створенню інноваційної продукції, адаптованої до потреб ринку.

Продовження таблиці 2

1	2
Підтримка кластерної взаємодії та спеціалізації	Індустріальні парки допомагають створювати спеціалізовані промислові кластери, де підприємства співпрацюють між собою, обмінюючись знаннями, досвідом і ресурсами. Такі кластери дозволяють ефективніше використовувати наявні трудові ресурси, налагоджувати тісні зв'язки з постачальниками та підвищувати продуктивність.
Доступ до спеціалізованої інфраструктури	Індустріальні парки забезпечують підприємства необхідними ресурсами, такими як електроенергія, водопостачання, транспорт тощо. Деякі парки пропонують додаткові можливості, зокрема випробувальні лабораторії, центри прототипування та сучасне виробниче обладнання, що сприяє підтриманню інноваційної діяльності. Надання спеціалізованої інфраструктури в межах індустріальних парків знижує бар'єри для входу на ринок інноваційних стартапів та дозволяє існуючим виробникам модернізувати свої виробничі потужності без значних фінансових втрат.

Джерело: систематизовано авторами на основі [1–3].

Завдяки цим факторам українські виробники сільськогосподарської техніки отримують можливість підвищувати конкурентоспроможність, впроваджувати сучасні рішення у виробничі процеси та адаптувати свою продукцію до міжнародних стандартів.

В Україні розвиток індустріальних парків набуває дедалі більшого значення. Станом на сьогодні зареєстровано 100 індустріальних парків у 20 областях, проте більшість із них розташовані у західних регіонах України: Львівська область – їх тут налічується 19, причому 10 з них було зареєстровано вже після початку повномасштабного вторгнення; Закарпатська область, де функціонує 10 індустріальних парків, а до повномасштабного вторгнення в регіоні існував лише один такий парк; Івано-Франківська область, яка має 7 індустріальних парків, тоді як до 2022 року на території області діяли лише два індустріальні парки [4].

За спеціалізацією найбільше індустріальних парків в Україні мають універсальний характер, що дозволяє розміщувати підприємства з різних галузей, адаптуючи інфраструктуру під потреби інвесторів. Окрім універсальних, значна частина індустріальних парків орієнтована на агропереробку, машинобудування, виробництво будівельних матеріалів, деревообробну промисловість тощо.

Таким чином, індустріальні парки є не просто фізичними просторами, а ретельно організованими екосистемами, призначеними для стимулювання інноваційного розвитку та промислового зростання завдяки поєднанню інфраструктури, сприятливого регулювання, ефективного управління та синергетичних ефектів кластеризації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Industrial Parks Overview. URL : https://surl.li/hdtdvp
2. Ozer M. Do industrial clusters drive innovation? URL : https://surl.li/cvadun

3. Бойко В. О., Бойко Л. О. Індустріальні парки – ефективний механізм залучення інвестицій для відновлення економіки у післявоєнний період. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 49. URL : https://surli.cc/qsbher

4. Кирилко В. Індустріальні парки України: підсумки 2024 року. *Property Times*. URL : https://surl.li/uduwcl

5. Про індустріальні парки : Закон України від 21.06.2012 № 5018-VI. Дата оновлення: 17.09.2023. URL : http://surl.li/jotbzo

Анастасія Яндюк,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Науковий керівник:
Олена Коляда,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри економічної політики, маркетингу та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ АЗІЇ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Міжурядові угоди відіграють важливу роль у регулюванні економічних відносин між Україною та країнами Центральної Азії. Казахстан, Узбекистан, Туркменістан, Киргизстан і Таджикистан пропонують значні можливості для українських підприємств, особливо в аграрному секторі, машинобудуванні та енергетиці. Проте на шляху поглиблення співпраці стоять серйозні перешкоди, зокрема логістичні труднощі, політичні обмеження та економічна нестабільність. Логістичні виклики стали особливо гострими після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну. Традиційні маршрути через територію Росії стали недоступними, що значно підвищило вартість транспортування. Наприклад, витрати на перевезення товарів з України до Центральної Азії зросли з 6 до 23 тисяч доларів США, що значно знижує прибутковість експорту. Тому зовнішня торгівля України з країнами Центральної Азії має неоднорідний характер.

Особливо важливими є домовленості з Казахстаном, який залишається найбільшим економічним партнером України у регіоні. Попри труднощі з якими стикається Україна на сьогоднішній день, а саме військова агресія зі сторони росії, обидві країни прагнуть зберегти співпрацю.

Українсько-казахстанський бізнес-форум 2023 року став важливим кроком у відновленні економічної взаємодії. Учасники заходу визначили ключові напрями співпраці: розвиток логістичних маршрутів в обхід росії, збільшення експорту українських товарів на ринок Казахстану та створення спільних проєктів у сфері аграрного сектору, машинобудування та фармацевтики. Казахстан продовжує імпорт з України шоколад, лікарські засоби, м’ясо та продукти харчування, тоді як Україна експортує нафту, газ і продукцію чорної металургії.

Згідно з даними Державної митної служби України, за підсумками 2024 року загальний обсяг експорту товарів з України до Казахстану становив 291,5 мільйона доларів США, імпорт - 120,3 млн дол. США. З початком повномасштабної війни рф проти України у 2022-2023 рр. українсько-казахстанський товарообіг щорічно скорочувався на понад 30 %, а протягом 2024 року – 20 % [1].

Узбекистан також зацікавлений у розвитку економічних зв'язків з Україною, хоча загальний товарообіг скоротився через труднощі з логістикою. Основні експортні товари з України до Узбекистану – лікарські засоби, шоколад, м'ясо та готові субпродукти, цукор, какао, котли. Водночас Узбекистан постачає в Україну мідний дріт, добрива та полімери, готові продукти з зерна, ефірні олії, хімічна продукція, текстиль. За підсумками 2023 року Україна мала від'ємне торговельне сальдо з Республікою Узбекистан. Обсяг експорту українських товарів до цієї країни склав 144,3 млн доларів США, тоді як імпорт становив 191,5 млн доларів США. Загальний обсяг товарообігу між двома країнами за цей період склав 335,8 млн доларів США. А в період січень-серпень 2024 року загальний обсяг товарообігу України з РУз становив 175,5 млн дол. США [2].

Інші країни регіону демонструють стриману позицію щодо України. Туркменістан зберігає політичний нейтралітет, а його економічні зв'язки з Україною базуються переважно на енергетичному секторі. Киргизстан і Таджикистан мають мінімальні торговельні контакти з Україною, хоча збереження діалогу може сприяти розширенню економічної співпраці в майбутньому.

Отже, економічні відносини України з країнами Центральної Азії мають значний потенціал, але стикаються з низкою викликів, в тому числі військова агресія зі сторони рф. Повномасштабне вторгнення росії в Україну ускладнило логістику та збільшило вартість транспортування, що негативно вплинуло на економічні відносини з країнами Центральної Азії. Але, попри всі бар'єри, найбільшим економічним партнером України в регіоні є Казахстан, незважаючи на скорочення товарообігу між країнами в 2022-2024 роках. Узбекистан також виявляє зацікавленість у розвитку економічних зв'язків з Україною, але зменшення товарообігу та негативне торговельне сальдо свідчать про певні труднощі. Туркменістан зберігає нейтралітет, а Киргизстан і Таджикистан мають мінімальні торговельні контакти з Україною. Незважаючи на це, підтримка діалогу з цими країнами може сприяти розширенню економічної співпраці в майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Статистика торговельно-економічного співробітництва між Україною та Казахстаном / Посольство України в Республіці Казахстан. URL : https://kazakhstan.mfa.gov.ua/ukrayinatark/ekonomichne-spivrobitnictvo/277-torgovelyno-jekonomichne-spivrobitnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-kazahstanom

2. Статистика торговельно-економічного співробітництва України з Республікою Узбекистан / Посольство України в Республіці Узбекистан. URL : https://kazakhstan.mfa.gov.ua/ukrayinatark/ekonomichne-spivrobitnictvo/277-torgovelyno-jekonomichne-spivrobitnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-kazahstanom

3. Аналітичний центр ADASTRA. URL : https://adastra.org.ua/blog/vsiditi-na-dvoh-stilcyah-yak-krayini-centralnoyi-aziyi-dopomagayut-rf-obhoditi-sankciyi

Христина Ясенчук,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Олена Коляда,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Україна)

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЗОВНІШНЮ ТОРГІВЛЮ УКРАЇНИ

Зовнішня торгівля відіграє ключову роль у розвитку економіки країни, забезпечуючи надходження валюти, інтеграцію у світові ринки та розширення виробничих можливостей. Україна традиційно займала важливе місце в міжнародній торгівлі, активно експортувала промислову та сільськогосподарську продукцію, нарощувала обсяги товарообігу. У 2021 році зовнішньоекономічна діяльність України демонструвала стабільне зростання, експорт і імпорт збільшувалися, а торговельні операції охоплювали 235 країн світу.

За даними Укрінформ Україна за 2021 рік більше імпортувала товарів, ніж експортувала. За цей рік порівняно з 2020 роком імпорт послуг в Україну збільшився на 32,9 %, експорт – на 14,2 %. Експорт товарів з України за 2021 рік становив 68089,3 млн дол. США, а імпорт товарів в Україну за вказаний рік становив 72816,8 млн дол. США.

Основу українського експорту у 2021 році складали чорні метали на 13,95 млрд дол. США, зернові культури на 12,34 млрд дол. США, а також жири та олії рослинного і тваринного походження на 7,04 млрд дол. США.

У сфері експорту послуг найбільші обсяги припадали на російську федерацію, куди Україна поставила послуг на 1,94 млрд дол. США. США стали другим за величиною напрямом експорту, а Швейцарія посіла третє місце з показником.

Головними постачальниками товарів за 2021 рік для України були Китай, імпорт з якого зріс на 31,9 %, Німеччина з показником у 6,28 млрд дол. США і зростанням на 17,7 %, а також росія, обсяги імпорту з якої зросли на 33,9 % і досягли 6,08 млрд дол. США. Найбільше постачали мінеральні палива, нафту та продукти її перегонки на суму 14,33 млрд дол. США, машини, механізми та обладнання на 14,2 млрд дол. США, а також хімічну продукцію на 9,74 млрд дол. США [1].

На разі ситуація зазнала кардинальних змін. Незважаючи на те, що раніше росія була одним із найбільших торговельних партнерів, забезпечуючи майже третину міжнародно-економічних зв’язків, після початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року ці зв’язки були негайно і остаточно розірвані. Гостро постало питання

співпраці України з країнами СНД та близькими партнерами країни агресора. З перших днів вторгнення було запроваджено часткове, а згодом і повне ембарго на імпорт російських товарів. Крім того, Україна повністю заборонила постачання продукції на ринок росії. Як результат, східний напрямок експорту для України виявився повністю заблокованим.

Це змусило підприємців шукати нових постачальників сировини для продукції національного виробництва, нові ринки збуту для товарів, що раніше експортувалися в країни-ворога. Одночасно перевагою закриття ринку однієї держави є нові перспективи та можливості для підприємців на ринках інших держав світу. З іншого боку, війна створила серйозні проблеми для українських експортерів у плані логістики, руйнації інфраструктурних об'єктів, зумовивши збитки, що оцінюються в сотні мільярдів доларів.

Питання експорту продукції агропромислового комплексу набуло особливої значущості, адже до початку повномасштабної війни Україна була одним із провідних експортерів сільськогосподарських товарів у світі. Більшість аграріїв зазнали значних втрат через цілеспрямовані атаки російської армії на українське сільське господарство, такі як обстріли сільськогосподарських об’єктів та інфраструктури по всій Україні, окупація території, мінування та спалювання сільськогосподарських угідь поблизу зон активних бойових дій, п’ятимісячна блокада чорноморських портів (і відновлення блокади станом на липень 2023 року) та підрив дамби Каховської ГЕС, надзвичайно ускладнили функціонування аграрного сектору і призвели до знищення до 80 % врожаю в Запорізькій, Донецькій і Луганській областях. Важких економічних збитків зазнала й Херсонщина, частину якої було звільнено наприкінці 2022 року, тоді як окремі райони досі перебувають під окупацією. Відчутних втрат зазнали також аграрії Харківської, Одеської, Миколаївської та Вінницької областей, де знищено до половини врожаю.

Також внаслідок війни українські аграрії зіткнулися з серйозними труднощами, а саме з обмеженням доступу до одного з найдешевших шляхів експорту – морського. Часткове блокування портів Чорного та Азовського морів позбавило можливості використовувати південний напрямок для зовнішньої торгівлі, що спричинило стрімке зростання світових цін на продовольство та поглиблення глобальної кризи. Альтернативні наземні та річкові маршрути виявилися значно дорожчими, що призвело до зниження прибутків фермерів. Через низькі ціни на агропродукцію та високу вартість транспортування багато господарств відмовилися від збирання врожаю, і значна частина кукурудзи в 2022 році залишилася на полях зимувати. Ситуацію ускладнили регулярні відключення електроенергії, які виводили з ладу обладнання. В таких умовах єдиним доступним торговельним напрямом для України залишився західний, що призвело до зростання частки ЄС у зовнішній торгівлі.

Внаслідок війни виробництво зерна в Україні зазнало значних втрат – у 2022 році країна недоотримала понад 32 млн тонни врожаю зерно, як головний експортний продукт, постраждало найбільше серед усіх галузей агропромислового комплексу.

Водночас сімейні фермери та особисті селянські господарства змогли адаптуватися до екстремальних умов, продовжуючи забезпечувати продовольством українську армію та населення.

Не дивлячись на цю ситуацію, тарифні квоти на агропродукцію залишалися чинними до червня 2022 року, коли ЄС тимчасово зняв обмеження, щоб підтримати українську економіку під час війни. Це сприяло зростанню експорту, насамперед аграрної продукції. Проте вже у 2023 році фермери східних прикордонних країн ЄС почали протести, що призвело до запровадження тимчасових обмежень на імпорт окремих українських зернових культур. Хоча восени 2023 року ці обмеження було скасовано, польські фермери відновили протести, які тривали до квітня 2024 року.

Водночас у січні 2024 року Єврокомісія запропонувала продовжити торгові преференції для України до червня 2025 року, запровадивши автоматичні запобіжні заходи у вигляді тарифних квот на певні товари. Вони охоплять кукурудзу, овес, мед, крупи, яйця, цукор і птицю, що у 2023 році становили 16,6 % українського експорту до ЄС. Однак ключові експортні товари, такі як соняшникова олія та пшениця, під обмеження не потраплять [2].

Паралельно із цими змінами суттєві виклики для українського зернового експорту створило припинення "зернової угоди", укладеної в липні 2022 року між Україною, росією, Туреччиною та ООН. Ця угода дозволяла Україні вивозити зерно Чорним морем попри військові дії, однак у липні 2023 року росія вийшла з домовленостей. У відповідь Україна створила власний морський коридор для експорту, що пролягає через її прибережні води та підконтрольні території. Незважаючи на воєнні ризики та загрозу атак з боку рф, завдяки цьому коридору обсяги українського морського експорту значно зросли від початку повномасштабної війни.

В умовах війни Україна спрямовує значну частину своєї зовнішньоекономічної діяльності на забезпечення потреб армії. Дохід від експорту використовується для фінансування оборонного сектору, закупівлі зброї, техніки та амуніції, а також для підтримки стратегічних підприємств. Крім того, частина агропродукції, що раніше йшла на зовнішні ринки, тепер залишається всередині країни для постачання продовольства військовим та цивільному населенню. Таким чином, експортні можливості України не лише підтримують економіку, а й відіграють ключову роль у забезпеченні обороноздатності держави.

Але негативне сальдо зовнішньої торгівлі України на сьогодні залишається серйозним викликом для економіки країни в умовах війни. За даними НБУ, у грудні 2024 року було зафіксовано дефіцит торговельного балансу на рівні 4,3 млрд дол. США. Імпорт товарів склав 7 млрд дол. США., що більш ніж удвічі перевищило обсяги експорту, які становили лише 3,1 млрд дол. США. Аналогічна ситуація спостерігалася і в сфері послуг: імпорт сягнув 2 млрд дол. США, тоді як експорт – лише 1,6 млрд дол. США.[3]

Ці диспропорції свідчать про значні труднощі, з якими стикається Україна у забезпеченні конкурентоспроможності на зовнішніх ринках. Основними факторами, що впливають на таку ситуацію, є руйнування промислових і логістичних об'єктів, обмеження експорту через військові дії та зростаюча залежність від імпорту, зокрема військової допомоги та критичних товарів.

Отже, повномасштабне вторгнення спричинило обвал зовнішньої торгівлі, створивши серйозні логістичні та інфраструктурні проблеми. Ця ситуація також вплинуло на зміну партнерів в зовнішньоекономічних відносинах і помітно змінилася структура товарів, оскільки зросла потреба в гуманітарній допомозі, технічному обладнанні та товарах, спрямованих на підтримку сільського господарства та функціонування держави. Попри війну, завдяки відновленню роботи морських портів і пошуку нових ринків, зокрема через ЄС, Україна змогла збільшити експорт. Проте імпорт все ще перевищує експорт, що призводить до негативного сальдо. В майбутньому важливо зберігати та розширювати торговельні зв'язки, зокрема через міжнародну співпрацю та розвиток інфраструктури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Товарна структура експорту та імпорту України у 2021 / Укрінформ 2015–2025. URL : https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3403805-eksport-tovariv-zbilsivsa-na-384-a-import-poslug-majze-na-tretinu-derzstat.html

2. Угода про Асоціацію між Україною та ЄС – UA Broker / UA Broker. URL : https://ua-broker.com/shcho-potribno-znaty/ugoda-pro-asotsiatsiyu-mizh-ukrayinoyu-ta-yes/

3. Самойлюк М. Трекер економіки України під час війни / Центр Економічної Стратегії. URL : https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/

Наукове електронне мережеве видання

Синергетичні драйвери розвитку обліку, податкового аудиту та бізнес-аналітики

Збірник матеріалів
IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції

06 травня 2025 року

ЕЛЕКТРОННЕ ВИДАННЯ

Укладач	*Скорик М. О.*
Відповідальний за випуск	*Добрянська Н. Б.*
Форматування та комп'ютерна верстка	*Завальніцька Д. П.*

Друк. арк. 33.9
Замовлення № 1141

Підготовлено науково-організаційним відділом
Державного податкового університету
08205, вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, Київська область, Україна

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготовників
і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 7669 від 20.09.2022